

GLASUL BISERICII

REVISTA OFICIALĂ
A SFINTEI MITROPOLII A UNGROVLAHIEI

ANUL XXVIII Nr. 5-6
MAI - IUNIE
1969

Redacția și Administrația : Sectorul Cultural-Social al Arhiepiscopiei Bucureștilor
Str. Patriarhiei Nr. 21 — Sectorul V

COMITETUL DE REDACȚIE

PREȘEDINTE :

Prea Fericitul Părinte

JUSTINIAN
Mitropolitul Ungrovlahiei
și Patriarhul României

VICEPREȘEDINȚI :

P. S. Dr. Antim
Episcopul Buzăului

P. S. CHESARIE
Episcopul Dunării de Jos

MEMBRI :

P. S. Dr. **ANTIM TÎRGOVIȘTEANUL**
Episcop vicar patriarhal

P. C. Pr. **ALEXANDRU IONESCU**
Vicar mitropolitan

REDACTOR RESPONSABIL :

P. C. Pr. **PETRE F. ALEXANDRU**
Consilier cultural mitropolitan

C U P R I N S U L

Pag.

INDRUMĂRI PASTORALE ȘI OMILETICE

Pr. Prof. IOAN RĂMUREANU, <i>La ziua a treia a Învierii Domnului</i>	497
Pr. Prof. D. STĂNILOAE, <i>La Duminica Tomei</i>	501
Pr. DAVID POPESCU, <i>La Duminica a IV-a după Paști</i>	505
Pr. Prof. ENE BRANIȘTE, <i>La Duminica a V-a după Paști</i>	510
Prof. NICOLAE GROSU, <i>La Înălțarea Domnului</i>	514
Prof. DUMITRU RADU, <i>La Duminica a VII-a după Paști</i>	520
Prof. C. PAVEL, <i>Despre chemarea lui Hristos</i>	524

PENTRU PACEA A TOATĂ LUMEA

REDACȚIA, <i>Acțiuni în slujba păcii (mai—iunie)</i>	528
Diac. Prof. O. BUCEVSCHI, <i>Știri ecumenice</i>	535

ARTICOLE ȘI STUDII

Pr. Prof. ENE BRANIȘTE, <i>Un eveniment de seamă în viața Bisericii Bulgare: Adoptarea Calendarului îndreptat</i>	543
Drd. Ierom. CHESARIE GHEORGHELSCU, <i>Revelația divină</i>	551
Pr. ILIE NEGOIȚĂ, <i>Unele aspecte ale arianismului după condamnarea lui la Niceea 325</i>	567
Pr. IOAN GH. CHIRVASIE, <i>Învățătura despre sfinții îngeri în cărțile de slujbă ale Bisericii Ortodoxe</i>	572
IOAN I. ICA, <i>Principiul individualității la Toma de Aquino privit din punct de vedere ortodox</i>	585
Pr. Prof. A. ZAREA, <i>Activitatea juridică a Sfântului Metodie și importanța ei pentru istoria vechiului drept bisericesc</i>	603
Drd. ION CIUTACU, <i>Creșterea demografică, problema actuală a moralei</i>	612

DOCUMENTARE

ION N. MAILAT, <i>Noi date asupra minăstirii și schilului Ghighiu</i>	623
Pr. HORIA CONSTANTINESCU, <i>Figuri de profeți în literatura noastră actuală</i>	629
Diac. GEORGE DINCĂ, <i>Oameni și fapte din alte vremi. Secvențe din viața Bisericii noastre</i>	634
Drd. NICOLAE MIHAIȚĂ, <i>Dreptatea lui Iahvè și dreptatea lui Israel</i>	643
PARASCHIV V. ION, <i>Teologia Trimosului</i>	652

VIAȚA BISERICESCĂ ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI

REDACȚIA, <i>Cea de a XXI-a aniversare a intronizării Prea Fericitului Părinte Justinian ca patriarh al Bisericii Ortodoxe Române</i>	665
REDACȚIA, <i>Conferințele de orientare a clerului din luna mai 1969</i>	667
IOAN F. STĂNCULESCU, <i>Serbarea de sfârșit de an de la Seminarul teologic din București</i>	669

Arhim. JUSTINIAN FLOREA, <i>Cursuri pentru îndrumarea ghizilor</i>	672
Pr. ALEXANDRU ARMAND MUNTEANU, <i>Popas festiv la primul deceniu de la absolvirea promoției anului 1959, a Institutului teologic din București</i>	681
ASISTENT, † <i>Preotul Iconom Stavrofor Ion Fălculete</i>	686
ASISTENT, † <i>Preotul Aurel Popescu</i>	687
ASISTENT, † <i>Preotul Stan R. Coman</i>	688
ASISTENT, † <i>Preotul Mircea Popescu</i>	690
Pr. DAVID POPESCU, † <i>Preotul Simion Neaga</i>	690

EPISCOPIA BUZĂULUI

CRONICAR, <i>Popas aniversar la capătul unui pătrar de veac de arhipăstorie a Prea Sfințitului Episcop Dr. Antim Angelescu</i>	693
Pr. GABRIEL COCORA, <i>Biobibliografia P.S. Episcop Antim Angelescu. Cu ocazia a 25 de ani de la instalarea ca Episcop al Buzăului</i>	698
CRONICAR, <i>Conferințele de orientare ale clerului din luna mai 1969</i>	712

RECENZII

† Nicolae, Mitropolitul Ardealului, <i>Biserica Ortodoxă Română una și aceeași în toate timpurile</i> , Sibiu, 1968, 309 p. de Prof. C. PAVEL	717
Alexandru Duțu, <i>Coordonate ale culturii românești în secolul XVIII</i> , București, 1968, Editura pentru literatură, 400 p., de N. STĂNCULESCU	719
Kallistos Timothy Ware, <i>The Doctrine of the Church in Reunion discussion in «The Altar» (Altarul)</i> , revista Parohiei ortodoxe române din Londra, II (1968), nr. 2 de Diac. P. I. DAVID	724
Gh. Popp, <i>Dinicu Golescu</i> , Editura Tineretului, 1968, 128 p.+16 p. de ilustrații, de IOAN F. STĂNCULESCU	729
Elias Lönnrot, <i>Kalevala. Epopee populară finlandeză</i> , traducere, prefață și note de Iulian Vesper, Editura pentru literatură, București, 1968, 2 vol., LXVI + 356 + 406 p.	733
Panciatantra, <i>(Cele cinci cărți ale înțelepciunii)</i> , traducere din limba sanscrită și introducere de Th. Simenschy, Editura pentru literatură, București, 1969, XV, + 344 p., de Pr. DUMITRU SOARE	736
I. Demény, <i>Noi contribuții la activitatea tipografică a lui Lavrentie</i> , în <i>Revista Bibliotecilor</i> , București, 1969, nr. 4, p. 219—227 de C.B.	739

ANEXĂ

Pr. ION RUNCU, <i>Cântările Sintei Liturghii</i>	I—XXIV
Pr. RADU ANTOFIE, <i>Imn arhieresc</i>	I—XII

ÎNDRUMĂRI PASTORALE ȘI OMILETICE

LA ZIUA A TREIA A ÎNVIERII DOMNULUI

«Deci s-au bucurat ucenicii văzind pe Domnul» (Ioan XX, 20)

În aceste zile de primăvară dulce, când frigul și cețurile iernii s-au împrăștiat, strălucita înviere a Domnului Hristos din morți umple de caldă și negrăită bucurie inimile tuturor creștinilor.

Într-adevăr, primele cuvinte ale Mântuitorului către Sfinții Apostoli, după învierea Sa cea minunată din morți, au fost acestea : «Pace vouă» și «Bucurați-vă» (Matei XXVIII, 9 ; Ioan XX, 19, 21). Această pace și bucurie produsă în sufletele celor ce cred în Domnul Hristos, ni se comunică și nouă creștinilor de astăzi. După strălucita Sa înviere din morți, pentru a încredința pe Sfinții Apostoli, pe prietenii și cunoșcuții Săi de realitatea Învierii Sale, Mântuitorul S-a arătat mironosițelor femei, Apostolilor Săi, precum și unui număr mare de credincioși. De aceea, El spune Sfinților Apostoli : «Voi sînte-ți martori ai acestor lucruri» (Luca XXIV, 48).

Sfântul Evanghelist Luca ne încredințează despre realitatea învierii Domnului, spunînd : «După patima Sa, Iisus S-a înfățișat ucenicilor viu, prin multe dovezi, arătîndu-li-se timp de patruzeci de zile și vorbind cu ei despre tainele privitoare la împărăția lui Dumnezeu» (Fapte I, 3). Iar în altă parte, tot Sfântul Evanghelist Luca ne spune : «Pe acest Iisus, Dumnezeu L-a înviat, pentru care noi toți sîntem martori» (Fapte II, 32).

Multe au fost arătările Mântuitorului după slăvita Sa înviere din morți. Sfinții Evangheliști și Sfântul Apostol Pavel ne amintesc douăsprezece arătări, dintre care, primele cinci s-au petrecut chiar în prima zi a învierii. Este sigur că ele au fost mult mai numeroase, deoarece Sfântul Evanghelist Ioan ne spune că «dacă s-ar fi scris cu de-amănuntul — cite a făcut Iisus —, cred chiar că nici în lumea toată n-ar fi putut să încapă cărțile ce s-ar fi scris» (Ioan XXI, 25).

În ziua învierii, dis-de-dimineață, înainte de revărsatul zorilor, Mântuitorul s-a arătat mai întîi Mariei Magdalena. Fiind încă întuneric,

Maria Magdalena s-a dus la mormînt, pentru a tîmîia și a unge trupul Domnului, dar a văzut cu mare mirare piatra răsturnată și mormîntul gol. Îndată ea a alergat la Apostolii Petru și Ioan și le-a vestit cele ce a văzut. Aceștia, într-un suflet, au mers la mormînt, au intrat înăuntru și s-au convins că trupul lui Iisus nu mai era acolo. După plecarea Sfinților Apostoli, Maria Magdalena sta lîngă mormînt și plîngea. Și plecîndu-se către mormînt a văzut doi îngeri în veșmînte albe, care i-au zis : «Femeie, pentru ce plîngi ? Pe Cine cauți ? Iar ea le-a zis : Că au luat pe Domnul meu și nu știu unde L-au pus». Și întorcîndu-se, a văzut pe Iisus. Dar crezînd ea că este grădinarul, i-a zis : «Doamne, de L-ai luat Tu, spune-mi unde L-ai pus și eu Îl voi lua. Și Iisus i-a zis : Marie». Și îndată a priceput ea că este într-adevăr Domnul Hristos și a voit să-I îmbrățișeze picioarele. Dar Domnul a oprit-o. Apoi a mers îndată să vestească ucenicilor învierea lui Iisus (Ioan XX, 1—18 ; Marcu XVI, 9—11).

Domnul Hristos s-a arătat apoi femeilor mironosițe Maria Magdalena, Maria, mama lui Iacob cel Mic, Salomia și celelalte, pe care le-a întîmpinat cu cuvintele : «Bucurăți-vă» (Matei XXVIII, 1—8 ; Marcu XVI, 1—8). După aceasta s-a arătat lui Simon Petru (Luca XXIV, 34 ; I Cor. XV, 5). Sfîntul Evanghelist Luca, ne descrie pe larg cum Mîntuitorul s-a arătat apoi în drum spre Emaus apostolilor Luca și Cleopa. Și cînd au ajuns în Emaus a rămas cu ei la masă. Iar cînd s-a așezat la masă cu ei și a luat piinea, a binecuvîntat-o, a frînt-o și le-a dat-o, li s-au deschis ochii minții și au priceput că este Iisus. Apoi Mîntuitorul s-a făcut nevăzut (Luca XXIV, 13—35 ; Marcu XVI, 12—13).

Tot în prima zi, seara, Mîntuitorul s-a arătat Sfinților Apostoli, care stăteau ascunși de frica iudeilor. Aci sosiră și Luca și Cleopa de la Emaus, spre a le spune bucuria cea mare că au văzut pe Domnul. Apostolul Toma, zis Geamănul, nu era de față cu ei. Sfinții Apostoli se aflau tocmai la masă. Domnul Hristos a intrat prin ușile incuiate, a stătut în mijlocul lor, i-a binecuvîntat și le-a zis : «Pace vouă!» Și după ce i-a salutat astfel, le-a arătat mîinile și coasta Sa. Dar ei s-au spăimîntat la început și au crezut că văd un duh. Și cunoscînd Domnul Iisus gîndurile lor ascunse, le-a zis : «De ce sînteți tulburați și de ce se sue gînduri în inimile voastre ? Vedeți mîinile și picioarele Meie, că Eu însumi sînt. Pipăiți-Mă și vedeți că duhul carne și oase nu are, precum Mă vedeți pe Mine că am...». Și necrezînd ei de bucurie și mirîndu-se, le-a zis : Aveți ceva de mîncare aici ? Iar ei i-au dat o bucată de pește fript și dintr-un fagure de miere. Și luînd înaintea lor a mîncat (Luca XXIV, 37—43 ; Marcu XVI, 14). Și s-au bucurat ucenicii văzînd pe Domnul (Ioan XX, 19—20).

După opt zile, Mîntuitorul s-a arătat din nou Sfinților Apostoli, de astă dată fiind de față și Toma. Și venînd Iisus în mijlocul lor, i-a zis lui Toma : «Adu-ți degetul tău încoace și vezi mîinile Mele și adu-ți mîna ta încoace și o pune în coasta Mea și nu fi necredincios, ci credincios. Și a răspuns Toma și a zis : Domnul meu și Dumnezeuul meu. Și

i-a zis lui : Pentru că M-ai văzut, Tomo, ai crezut. Fericiți cei ce n-au văzut și au crezut» (Ioan XX, 24—29).

În răstimpul dintre înviere și înălțare, Mintuitorul s-a arătat pe țărmul lacului Ghenizaret numit și Marea Tiberiadei Sfinților Apostoli, în număr de șapte, și anume : Simon Petru, Toma, Natanail, numit și Bartolomeu, Iacob, Ioan și alți doi ale căror nume nu ne sînt arătate. Dimineața, Iisus a stătut la țărm, văzînd pe ucenici întristați, deoarece, toată noaptea se străduiseră să pescuiască, dar n-au prins nimic. El le-a spus atunci să arunce mreja în partea dreaptă a corăbiei, iar ei, făcînd așa, au prins mulțime mare de pește, încît abia puteau să tragă corabia la mal. Îndată Petru și Ioan au priceput că este Domnul Hristos. Iar Petru, fiind gol s-a aruncat în mare. Și după ce Sfinții Apostoli au tras corabia la țărm, au pus doi pești prinși pe jeratic. Și Iisus le-a zis : *«Veniți de prînziți. Dar nimeni nu-L întreba : Tu cine ești, căci știau că Domnul este»* (Ioan XX, 13—14).

După acestea, Mintuitorul s-a arătat din nou în Galileea celor unsprezece Apostoli, pe care-i trimite la propovăduirea Evangheliei, prin aceste cuvinte : *«Mergînd, învățați toate neamurile, botezîndu-le în numele Tatălui și al Fiului și al Sfîntului Duh...»* (Matei XXVIII, 16—19 ; Marcu XVI, 15).

Mintuitorul s-a arătat în urmă la peste cinci sute de creștini deodată (I Cor. XV, 6), s-a arătat lui Iacob, fratele Domnului (I Cor. XV, 7), s-a arătat Sfinților Apostoli pe muntele Măslinilor lîngă Ierusalim, la patruzeci de zile după înviere, în ziua înălțării (Fapte I, 4—9), iar după înălțare s-a arătat Sfîntului Apostol Pavel pe drumul Damascului (Fapte IX, 3—7 ; XXII, 6—11 ; XXVI, 12—18 ; I Cor. XV, 8).

Arătările Mintuitorului după slăvita Sa înviere din morți sînt cele mai puternice și evidente dovezi despre învierea Sa. Ele garantează învierea Sa și ne încredințează despre realitatea ei. Sfinții Apostoli n-ar fi putut converti lumea veche greco-romană la creștinism, de n-ar fi fost ei înșiși convinși că dumnezeiescul lor Învățător a înviat cu adevărat. *«Căci dacă Hristos n-a înviat, scrie Sfîntul Apostol Pavel creștinilor din Corint, zadarnică este propovăduirea noastră, zadarnică și credința voastră»* (I Cor. XV, 14).

Dacă Hristos n-ar fi înviat, mironosițele femeii n-ar fi spus Apostolilor cu inimile pline de bucurie că au văzut pe Domnul ; dacă Apostolii n-ar fi văzut după înviere cu adevărat pe Domnul Hristos dacă nu i-ar fi văzut ranele mîinilor și ale picioarelor Sale și coasta Sa străpunsă de suliță, ei s-ar fi întors la ocupațiile lor de pescari ; dacă Hristos n-ar fi înviat și nu L-ar fi văzut pe drumul Damascului, Sfîntul Pavel ar fi rămas mai departe rabinul Saul din Tars, care pustia Biserica lui Hristos, ducînd pe creștini la închisoare.

După înviere, trupul cel proslăvit al Domnului Hristos, deși este întru totul asemănător cu trupul Său de mai înainte de răstignire și moarte, are proprietăți noi și o negrăită frumusețe și desăvîrșire, pentru că puterea Dumnezeirii strălucește acum și mai mult în El. Cuprins

de puterea Dumnezeirii, trupul Mântuitorului s-a eliberat pentru totdeauna de suferință, de moarte și de stricăciune. Trupul Său cel proslăvit, după înviere are puterea de a străbate materia, căci pătrunde prin ușile încuiate unde stăteau Apostolii ; spațiul nu-l mai împiedică, deoarece el se poate deplasa într-o clipă în orice loc, așa cum S-a arătat ucenicilor în Galileea, în două rînduri. Nespun de mare a fost bucuria Apostolilor, a mironosițelor femei, a prietenilor și a celor ce au cunoscut și iubit pe Domnul Hristos, văzîndu-L viu după răstignire și moarte. În timpul patimilor Sale, descurajarea, întristarea apăsătoare, nesiguranța, frica, cuprinse inimile tuturor. Iar acum, după înviere, strălucește în inimile lor bucuria, încrederea, mîngîierea și speranța.

Bucuria și speranța aceasta se transmite și nouă creștinilor de azi. Căci arătările Mântuitorului de după înviere ne confirmă nu numai certitudinea învierii lui Hristos, dar ne dau speranța sfîntă a învierii fiecăruia dintre noi. Prin puterea Sa dumnezeiască, Domnul Hristos a nimicit stăpînirea și puterea morții, făcîndu-ne părtași, prin învierea Sa din morți, la bunătățile cele netrecătoare și eterne. După cum Domnul Hristos, care a purtat trupul nostru omenesc, a înviat din morți, iar trupul Său a devenit un trup glorios, nespun slăbiciunilor fizice, morții și stricăciunii ; și cu acesta șade de-a dreapta Tatălui, tot așa vor învia și trupurile noastre, devenind și noi nemuritori. «Hristos a înviat din morți, făcîndu-Se începătura învierii celor adormiți» (I Cor. XV, 20), spune Sfîntul Apostol Pavel. Omul, din muritor, devine nemuritor, din stricăcios nestrîcicios, din trecător netrecător și se bucură de viața eternă ca și Dumnezeu.

Se întrebă mulți, cum vor fi aceste trupuri înviate ale noastre ? Ele vor fi asemănătoare trupului celui glorios de după înviere al Domnului Hristos.

Ne este greu să pricepem cu mintea noastră omenească această speranță a credinței noastre. «O, adîncul bogăției și al înțelepciunii și al științei lui Dumnezeu ! Cit de nepătrunse sînt judecățile Lui...» (Rom. XI, 33), exclamă Sfîntul Apostol Pavel. Dar tot el, prin descoperirea dumnezeiască, ne spune : «Așa este și cu învierea morților : Se seamănă trupul întru stricăciune, înviază întru nestrîcaciune ; se seamănă întru necinste, înviază întru mărire ; se seamănă întru slăbiciune, înviază întru putere» (I Cor. XV, 43). Învierea lui Hristos, prin darurile ei spirituale, înseamnă inaugurarea îndumnezeirii trupului nostru cel stricăcios și supus morții. Cu mare tărie și încredere ne spune Sfîntul Apostol Pavel, în scrisoarea către Filipeni : «Așteptăm cu ardoare ca Mîntuitor pe Domnul nostru Iisus Hristos, care va schimba la înfățișare trupul smereniei noastre, făcîndu-l asemănător trupului mării Sale, prin puterea pe care o are de a-și supune Sie-și toate» (Filipeni III, 20—21).

Sfîntul Atanasie cel Mare, arhiepiscopul Alexandriei, adîncind învățătura Domnului Hristos ne spune de asemenea : «Cuvîntul lui Dumnezeu s-a făcut om, pentru ca noi să fim îndumnezeiți» (Despre întruparea Cuvîntului, 54, P.G., XXV, col. 192 B).

La rindul său, Sfântul Kiril, arhiepiscopul Alexandriei spune : «Dacă Dumnezeu s-a făcut om, omul a devenit Dumnezeu» (*Omilia către Romani*, IX, 3).

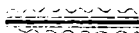
Primind prin strălucita înviere din morți a Domnului Hristos, ne-*stricăciunea și îndumnezeirea*, Dumnezeu ne face «*părtași dumnezeieștii firi*», cum ne spune Sfântul Apostol Petru (II Petru I, 4), iar în starea aceasta nu vom mai vedea realitățile spirituale «ca printr-o oglindă, în chip întunecos, ci atunci vom vedea față către față» (I Cor. XIII, 12).

Iată de ce Mintuitorul nostru a întâmpinat după înviere pe Sfinții Apostoli cu cuvintele : «Pace vouă» și «Bucurați-vă». Pentru a merita să fim «părtași firii dumnezeiești», noi trebuie să ne schimbăm viața noastră, să devenim buni unii față de alții, să ne iertăm unii pe alții, să ne întrecem în iubire, viață curată și sfințenie.

Fericiți au fost Sfinții Apostoli, fericite au fost mironosițele femei, fericiti au fost toți credincioșii care au văzut cu adevărat pe Domnul Hristos înviat din morți. Dar eu zic : «Fericiți cei ce n-au văzut și au crezut» (Ioan XX, 29).

Bucuria Sfintei Învieri a Domnului Hristos să strălucească pururea în inimile noastre ale tuturor, iar atotputernicul Dumnezeu să ne învrednicească pe noi toți de bunătățile Sale cele netrecătoare, în împărăția Sa cea luminoasă și veșnică. Amin.

Pr. Prof. IOAN RĂMUREANU

LA DUMINICA TOMEI

«Necredința Tomei cea mintuitoare lumii adeverează scularea Dumnezeu-Omului din temnița iadului» (*Din troparele de la Duminica Tomei*).

Învierea Domnului a fost o faptă așa de deosebită de tot ce se întâmplă în viața lumii acesteia, că Domnul însuși știa că mulți nu vor putea să creadă în ea.

De aceea, cu dumnezeiască economie a rinduit să aibă loc îndată după învierea Lui un episod prin care să se dea o întărire credinței în ea ; a rinduit adică să se dea slăbiciunii omenești de a crede în acest fapt al atotputerniciei dumnezeiești puțința să se încredințeze despre El printr-o probare a învierii Lui nu numai cu simțul văzului și al auzului ci și al pipăitului.

Căci Domnul știa ceea ce a înțeles și Sfântul Apostol Pavel mai târziu și ceea ce înțelegem toți cei ce credem în El, că «dacă Hristos n-a înviat, zadarnică este credința noastră» și viața noastră și a lumii în-

tregi este tristă, pentru că n-are nici un înțeles. Domnul știa că învierea Lui, dându-ne nădejdea că și noi vom învia, e unica bucurie netrecătoare pe care singur creștinismul a adus-o lumii; «unica veste bună» cu adevărat ce s-a dat lumii de când există. De aceea Domnul voia să facă din Apostolii Săi martorii neclintiți ai acestei vești bune, martorii învierii Lui, gata să garanteze cu viața lor adevărul mărturiei lor, gata să moară ca «martori ai învierii», sau ca martiri, știut fiind că cuvântul grecesc «martir» înseamnă pe românește «martor».

(Biserica a reținut importanța acestei probări a învierii Sale, pe care Domnul a făcut-o cu puțință slăbiciunii omenești de a crede în faptul ei și de aceea a așezat îndată după sărbătoarea Învierii Domnului prăznuirea acestui episod).

Domnul a rinduit ca omul prin care (voia) să facă proba aceasta mai tare a învierii Sale să fie chiar unul din Apostoli, întâi pentru a arăta că între Apostolii Săi exista un simț de judecată realistă, o voință de întemeiere a credinței pe temeiuri de netăgăduit; al doilea, pentru că voia ca Apostolii Săi (aveau) să fie în fața lumii martorii învierii Sale cu prețul vieții lor. Apostolii Săi trebuiau să primească de aceea toate temeiurile pentru acest fapt uimitor al învierii Sale, pentru a fi în stare, cu toată judecata lor realistă, să-L mărturisească cu prețul vieții lor. De aceea această judecată a lor trebuia să se încredințeze deplin de adevărul faptului extraordinar ce trebuiau să-l mărturisească. Domnul știa că numai dându-și viața ca martori ai acestui fapt mai presus de tot ce e natural niște oameni cu o judecată trează, lumea va scăpa în toate timpurile de ispita îndoielii în El.

Apostolii prin care a fost rinduit să se dea acest sigur temei al credinței în învierea lui Hristos, a fost Toma, zis Geamănul. Nefiind de față în seara Duminicii în care Domnul s-a arătat celorlalți 11 apostoli după învierea Sa, și aflînd despre învierea Lui din istorisirea însuflețită a aceloră, Toma și-a dovedit judecata lui realistă, nelăsîndu-se răpit de entuziasmul lor, ci declarînd că nu va crede în ruptul capului pînă nu-și va pune degetul în semnele lăsate de piroane în mințile și picioarele Domnului și mina sa în coasta Lui strapunsa de suliță.

Această rece stăpînire de sine și-a păstrat-o Toma și în momentul în care, după opt zile, Domnul s-a arătat din nou ucenicilor, de astădată avîndu-l între ei și pe Toma. Cîte discuții aprinse nu vor fi fost în răstimpul de o săptămînă între Toma și ceilalți Apostoli? Ceilalți Apostoli vor fi afirmat credința în învierea Domnului, pe baza faptului că l-au văzut cu ochii lor. Toma va fi repetat îndoiala sa și bănuiala în simțul lor critic. Iar ei vor fi văzut în îndoiala pe care Toma o opunea entuziasmului mărturiei lor îndoiala cu care va întîmpina lumea în general acest entuziasm și vor fi dorit în sufletul lor ca Domnul să le mai dea o probă și mai sigură despre învierea Lui înainte de a-i părăsi, înălțîndu-se la cer. Aceasta pentru ca să poată risipi îndoiala lumii cu încă un temei și mai puternic, pentru învierea Lui pe care ei o vor mărturisi cu deplină încredințare. Acest temei și mai puternic

l-a dat Domnul de fapt cînd li s-a arătat și a doua duminică, chemîndu-l pe Toma să-și pună degetul în semnele piroanelor și mîna în coasta Lui. Hristos dădea astfel tocmai proba pe care o dorea Toma și pe care el o declara singură în stare să risipească îndoiala lui. Aceasta avea să fie o dovadă pentru toți cei ce se vor indoi asemeni lui Toma.

Din îndoiala lui Toma reieșea că el îi socotește pe ceilalți apostoli robii unei amăgiri a văzului și a auzului, ai unei năluciri sau halucinații vizuale și auditive.

De aceea Biserica mulțumește lui Hristos pentru aceasta, cîntînd : «Tinzîndu-i lui coasta, celui ce nu credea, și lumii ai adevărit Hristoase scularea Ta cea de a treia zi». Ei se puteau aștepta prin urmare să fie socotiți robii unei astfel de năluciri și de alți oameni în cursul mărturisirii lor despre învierea Domnului. Domnul le dădea acum o probă de netăgăduit atît lor, cît și lui Toma că trupul pe care L-au văzut și-L văd iarăși e trup real și e trupul Lui cu adevărat, pentru că e trupul cu care a fost răstignit și cu care a petrecut printre ei înainte de moarte. Pipăirea înlătura ultima bănuială a vreunei năluciri. Căci toți oamenii atunci cînd vreau să se convingă că nu visează, că sînt treji, își pipăie corpul lor sau niscăi obiecte ce le stau la îndemînă.

Această probă a pipăirii l-a convins și pe Toma, cel cu spiritul atît de critic. Convingerea este atît de totală, că El cade la picioarele Domnului, mărturisind că recunoaște în El nu numai pe Învățătorul Său, cum numeau Apostolii pe Iisus înainte de înviere, ci pe Domnul și Stăpînul absolut al vieții Sale, pe Dumnezeu Său. Căci cu adevărat numai Dumnezeu putea fi Cel ce a avut putere să învie.

Apostolul Toma era un om cu judecată trează, realistă, dar era un suflet cinstit. Îndată ce a constatat că trupul pipăit e real și e același cu trupul răstignit al lui Iisus, îndată ce a avut această probă hotărîtoare, el a părăsit îndoiala. El nu s-a mai încăpălinat să-și susțină îndoiala cu idei generale scoase din capul lui, cu idei preconcepute cum se spune. El n-a spus, cum fac atîția alții : nu cred în învierea aceasta, chiar dacă constat că cel mort e viu, pentru că eu am ideea că nu poate exista înviere, pentru că socotesc că natura nu permite să se producă învierea unui mort. Ci El s-a plecat smerit în fața faptului constatat, în fața realității evidente în acest caz, necăutînd să impună o realitate după capul lui, o realitate dedusă dintr-o idee generală despre o realitate care trebuie să fie după judecata lui uniformă, dar care nu poate fi verificată că este așa în generalitatea ei absolută. El a recunoscut prin aceasta că în afară de natura care ne înconjoară și care lucrează în mod uniform, cînd e lăsată în cadrul legilor ei, există și un Dumnezeu mai presus de ea și un Stăpîn al ei, care a putut realiza acest fapt al învierii, pentru a da un înțeles naturii însăși, pentru a ne arăta că lumea nu e sortită să se învîrtească la nesfîrșit în cercul închis al legilor ei, ci e rînduită să fie ridicată la o viață superioară, prin coplesirea ei de puterea spiritului.

Toma nu a fost deci un necredincios pur și simplu, ci un om care crede, dar după ce primește temeuri îndestulătoare pentru credință. Declarația lui : «Domnul meu și Dumnezeu meu», arată că credința lui a devenit atât de totală, încît s-a pus la dispoziția Domnului cu toată ființa lui, fiind gata nu numai să trăiască cu totul pentru El, ci și să moară dacă e nevoie. De fapt el și-a dat viața ca martor al învierii Domnului, sau ca martir, la fel ca toți ceilalți apostoli. El a dat lumii pentru toate timpurile prin proba pe care a obținut-o datorită îndoielii lui și prin moartea lui ca martor al învierii astfel probate, puțința să scape de ispita îndoielii în învierea Domnului.

Domnul constatînd trecerea lui Toma de la îndoială la credință îi spune : «Pentru că m-ai văzut, Tomo, ai crezut. Fericiți cei ce n-au văzut și au crezut» (Ioan XX, 29).

Domnul arată prin aceasta că sînt două feluri de credincioși. E o categorie a celor ce cred pentru că au văzut, pentru că au verificat oarecum credința lor. În categoria aceasta intră apostolii, intră Toma. Dar nu toți sînt în situația să poată vedea, să poată avea probe directe. Iisus n-a rămas mereu pe pămînt ca să se poată încredința toți despre învierea Lui, printr-o probă nemijlocită. Dacă n-ar fi oameni care să creadă în învierea Lui, fără să vadă trupul Lui înviat, n-ar mai fi credincioși în Hristos. Dar ei cred pe baza faptului că au fost alți oameni care au văzut și au verificat învierea Lui. Aceștia au fost apostolii, a fost Toma. Nu se naște și nu se menține o credință fără să fi fost unii oameni care au văzut, care au verificat ceea ce se crede. Dacă noi credem în învierea Lui Hristos fără să-L fi văzut înviat, aceasta se datorește faptului că au fost, din rînduiala lui Dumnezeu, oameni care L-au văzut înviat, au verificat aceasta ca grijă, și au dat apoi mărturie cu prețul vieții lor despre ceea ce au văzut. Noi nu trebuie să ne socotim superiori celor ce au crezut pentru că au văzut, nu trebuie să blamăm pe Toma pentru că a ținut să verifice credința lui în învierea Domnului într-o vreme cînd o putea face. Trebuie să le fim, dimpotrivă, recunoscători, pentru că pe vederea lor, pe verificarea lor critică se bazează credința noastră. Verificarea lor e verificarea noastră, slujește credinței noastre.

Domnul nu ne ridică pe noi deasupra apostolilor, deasupra lui Toma. Dar vrea să arăte că dacă aceia sînt fericiți pentru că au putut crede văzînd, avem și noi fericirea noastră, pentru că ni s-au dat prin aceia temeuri ca să credem. Vederea aceloră n-a exclus credința lor, pentru că ei au avut curajul să treacă peste ideile pe care omul adeseori le opune, pe baza legilor naturii, credinței în înviere, chiar dacă ar constata-o. Iar credința noastră nu e lipsită nici ea de temeuri pentru credință pe care le-au obținut aceia. Căci le-au obținut nu numai pentru ei, ci și pentru noi. În plus noi avem ca temei puternic al credinței noastre moartea lor pentru credința pentru care au dat mărturie.

De aceea fericiți sînt cei ce s-au făcut începători credinței noastre prin vederea lor și prin mărturia lor pecetluită cu viața lor. Dar fericiți sîntem și noi toți care avem prin ei temeieri să credem și credem de fapt în învierea Domnului. Căci crezînd în învierea Lui, credem și în învierea și în viața noastră veșnică. Iar nădejdea aceasta sigură alungă tristețea din viața noastră și o umple de pe acum de bucurie și de fericire netrecătoare. Pe baza mărturiei lor date cu prețul vieții, noi putem afirma azi cu deplină încredințare și cu o negrăită bucurie : *Hristos a înviat !*

Pr. Prof. D. STĂNILOAE

LA DUMINICA IV-a DUPĂ PAȘTI
(Vindecarea slăbănogului de la scaldătoarea Betezda)

«Iisus este cel ce m-a făcut sănătos»
 (Ioan V, 15).

Sîntem în plin praznic al Învierii Domnului. Pentru aceasta patruzeci de zile a rînduit Biserica — vreme de meditație și de rugăciune, vreme de a adînci pirghiile conștiinței și ale inimii creștine, pentru a ridica, «de pe pămînt la cer, și din moarte la viață» minunatele adevăruri ale învierii lui Iisus Hristos, ale dumnezeirii Sale, ale netăgăduitei Sale biruințe asupra morții.

După strălucita izbucnire a momentului învierii în istorie și în mijlocul întregii firi — înviere «în care mulți chiar dintre apostoli au crezut, iar unii s-au îndoit» (Matei XXVIII, 17), episoade noi vin unele după altele ca să confirme, pe linia evanghelică, faptul că Hristos cel ce a înviat este Dumnezeu, că această Personalitate majoră a cerului este Fiul cel întrupat în Mesia — Hristos —, că Acesta este Cel ce a venit să propovăduiască evanghelia, să întărească învățătura Sa dumnezeiască cu fapte minunate, să încredințeze întreaga creație, — natură și om — că El este Creatorul, Dumnezeul și Mîntuitorul cel mult milostiv.

În învățătura Sa, și mai ales în parabolele Sale, prezentarea directă a persoanei lui Iisus ca Dumnezeu — ca Mesia cel așteptat — apare voalată ; ea se desprinde logic din înlănțuirea faptelor, arătîndu-L fie ca semănător pe holdele vieții și ale istoriei, fie ca Păstorul cel Bun, fie ca fecior al împăratului, fie ca Fiu al Omului, care va veni pe norii cerului ca să judece vii și morții» (cf. Matei XXV, 31).

Din opera minunilor Sale, din punct de vedere subiectiv, Iisus nu apare decît înveșmîntat în haina discreției și a adîncii Sale smerenii.

În pericopele evanghelice din duminicile de după Paști, Iisus se desprinde singur din fondul strălucitor al învierii Sale și vine să confirme, mai întâi lui Toma, apoi femeilor mironosițe, slăbănogului de la scaldătoarea Betezda, samarinencii și orbului din naștere, supremul și mărețul adevăr cosmic — că Iisus Hristos, cel răstignit și înviat este cel ce vorbește cu ei.

Din întâlnirea firească a lui Hristos cu omul, — în care Dumnezeu încearcă să cauterizeze rănile păcatului originar — izbucnesc, în modul cel mai firesc, fapte pe măsura Creatorului-Mintuitor, care din iubire s-a făcut om și s-a dat răscumpărare pentru mulți.

Astfel Hristos, în potențialul măreției Sale dumnezeiești, dă lui Toma convingerea învierii, dă mironosițelor bucuria nespusă a acestei învieri și slăbănogului suferind de 38 de ani vindecare și iertarea păcatelor. Va da samarinencii ușurarea mărturisirii și a lacrimilor de pocăință și orbului din naștere fericirea de a vedea pe Dumnezeu aceeași fericire pe care a avut-o Adam, — primul om — cînd a văzut pe Dumnezeu în paradis.

După această fixare a poziției pericopei evanghelice de astăzi cu vindecarea slăbănogului de la scaldătoarea Betezda, să ascultăm glasul Psalmistului și să luăm aripile sufletului și să zburăm acolo departe în Țara Sfântă, pe urma pașilor lui Iisus și să zăbovim o vreme la Poarta Oilor, acolo unde, cu o mie de ani mai înainte, erau spălate oile și mieii ce se aduceau jertfă la Templul lui Solomon.

Și urmînd condeii Sfîntului Evanghelist Ioan, împreună cu Mintuitorul și cu cetele de pelerini să intrăm în cetate și vom vedea cele cinci foisoare unde era «mulțime multă de bolnavi: orbi, șchiopi, uscați care așteptau tulburarea apei, căci din vreme în vreme se pogora un înger al Domnului și tulbura apa și cel ce intra în scaldătoare întii după tulburarea apei, se făcea sănătos de orice boală ar fi fost cuprins» (Ioan V, 3—4).

La marginea acestui lac se întilnește dragostea lui Dumnezeu pentru om, mila lui Iisus cu cel în suferință, caldă duioșie a cerului față de rănile sufletului și ale trupului. Apare între om și Dumnezeu păcatul, între Marele Doctor și marele rănit, apa, lacrimile, rugăciunea, nădejdea, răbdarea și multa milă...

Însuși Psalmistul (Ps. XV, 5) vorbește despre fîntinile care aimentau acest lac ca de un rîu care bucura cetatea lui Dumnezeu.

«Atuncea era acolo un om care era bolnav de 38 de ani»

Iată un om... Și acest om, legat de patul său de 38 de ani sta acolo. Îl părăsise poate soția, copiii, — de va fi avut. Părinții îl uitaseră sau muriseră. Acolo era un om, fără nici un ajutor, fără nici un prieten, fără posibilitatea de a spera în sprijinul cuiva. De 38 de ani, din tinerețe sa era slăbănog, pironit în pat. De 38 de ani aștepta ceva, — aștepta pe cineva să-l salveze, să-l mintuiască.

De 38 de ani privea cerul și suprafața apei și aștepta mișcarea ei. De 38 de ori îngerul se coborîse și tulburase apa și de 38 de ori alții intraseră primii și se făcuseră sănătoși și, — fără să se mai uite înapoi, plecau acasă la cei dragi ai lor.

Prezența lui Hristos, însă, face pe slăbănog atent. Face să vibreze sufletul acestui om.

Poate că atunci cînd și-a ridicat ochii și L-a privit, cînd s-a uitat în ochii lui Iisus, a citit în ei, ceea ce a citit Magdalena, Samarineanca și Zaheu; poate că a văzut strălucirea diamantelor cerești din panoplia virtuților divine și poate că a simțit parfumul paradisiac, după care, într-o nostalgie de vis, zboară dorul celor muritori.

Altădată Iisus tămăduiește boalele și neputințele fără să pună vreo întrebare, ca la vindecarea orbului din naștere (Ioan IX, 1—7) sau cînd vindecă urechea lui Malhus (Luca XXII, 51).

În fața suferinții slăbănogului, Iisus rămîne o clipă și citește în cartea sufletului său. Ce a citit Iisus, vom vedea mai tîrziu (Ioan V, 14). De pe buzele dumnezeiești răsună întrebarea: «Vrei să te faci sănătos?» Slăbănogul nu înțelese sensul acestor cuvinte, dar, văzînd comportarea Acestui Străin, dispus să-l ajute la momentul dorit, îi răspunde: «Da Doamne, dar n-am om care să mă vire în scaldătoare cînd se tulbură apa; și de aceea pînă merg eu, altul se pogoară înaintea mea» (Ioan V, 7).

Dar dragostea lui Iisus nu are jumătăți de măsură, de aceea, i-a zis: «Scoală-te ia-ți patul tău și mergi».

Bolnavul nu se indoiește. Cuvintele acestea spuse de aceeași gură care a creat lumina, cerul, pămîntul, apele și omul, care a făcut întregul univers, săvîrșiseră asupra slăbănogului aceeași operă de creare, de restaurare fizică și morală. Spiritul său se înviează, fibrele se întind, mușchii trupului se întăresc, prind putere, picioarele se pun în mișcare iar mîinile apucă patul său, pe care stătuse 38 de ani, îl ia în spate și pornește. Cuprins de bucurie, se uită în jur ca să mulțumească Binefăcătorului său, dar Iisus se pierduse în mulțime. Și în această împrejurare, umbra răutății avea să se arate din nou. Minunea vindecării fusese în zi de sîmbătă (Ioan V, 9), zi de odihnă, zi de rugăciune, zi de jertfă, — după cum rînduise Moisi. Maimarii iudeilor, cei care văzuseră 38 de ani suferința distrugînd aproape total ființa unui om care cerșea o picătură de viață, căruia nu i-au oferit vreodată vreun sprijin sau mîngiere, sau pe care, măcar din silă să-l arunce în apă, la vremea cuvenită, — și acum, în loc să se bucure de vindecarea lui, se minie, se îndîrjesc.

Oare cuvintele lui Dumnezeu date lui Moisi pe muntele Sinai cu privire la cinstirea zilei a șaptea împietrise atît de mult inima omească ce trebuia să se miște în fața suferinței unui frate?

Oare imaginea aceluia om care timp de 38 de ani suferise pe marginea lacului sfînt și ajunsese atît de slab și fără de putere, care nu mai putea să se vindece fără o intervenție supranaturală, miraculoasă nu le spunea nimic?

Oare această minune nu ar fi bucurat pe proorocul Ieremia care spunea poporului în zilele sale: «Feriți-vă sufletele și să nu duceți sarcini în ziua de odihnă și nici să le băgați în cetatea Ierusalimului?!» (Ier. XVII, 21).

Desigur, dar pentru ei, faptul acesta era ca o călcare, ca o violare a legii lui Moisi, pe care ei aveau datoria să o păstreze și chiar să o impună. De aceea îi zice celui vindecat : «Este simbătă și nu este îngăduit să-ți iei patul» (Ioan V, 10).

La aceste cuvinte, slăbănogul își arată totala sa vindecare fizică și morală. Își arată totala sa dăruire Omului care îl făcuse sănătos, Aceluia căruia îi datora totul : viață, suflet, lege, fericire, viitor.

El devine un apologet și un măreț apărător al principiilor binelui și milei, al dragostei care depășește legea scrisă pe piatră, care topește cu căldura sa avîntul aspru al legii vechi. De aceea răspunde : «Acela care m-a făcut sănătos mi-a zis : «Ia-ți patul tău și mergi». «Cine este omul acela?» au întreat cu dușmănie maimarii iudeilor. Fostul slăbănog nu știa, dar fariseii și cărturarii, membrii ai sinedriului, ocupați mereu să urmărească pe Iisus, au bănuît că aici este mîna Sa dumnezeiască.

Ura lor se adeverește pentru că nu au zis celui vindecat : «Cine te-a făcut sănătos?» ci au zis : «Cine te-a pus să-ți ridici patul», adică să calci legea.

Și din ziua aceea fericitul tămăduit căuta pe Binefăcătorul său din recunoștință, ca să-I mulțumească, asemenea celui de al zece-lea lepros, lui Zahau și Mariei Magdalena, celei care turnase mir pe picioarele lui Iisus și le ștersese cu părul capului ei.

Și, intrînd în templu, dorind cel puțin să mulțumească lui Dumnezeu, Iisus îl vede și, ca totdeauna, căutînd să vindece și sufletul, nu numai trupul, îi zice : «Iată, te-ai făcut sănătos, de-acum să nu mai greșești, ca să nu ți se întîmple ție ceva mai rău» (Ioan V, 14). Apoi omul a mers și a căutat pe iudei spunîndu-le «Iisus este cel ce m-a făcut sănătos». Nu merge să-l trădeze, spune Sfîntul Ioan Gură de Aur, nu este condus de gînduri rele, căci dacă ar fi fost așa le-ar fi zis : «Iisus este cel ce mi-a spus să-mi iau patul și să merg simbăta. Nu se gîndește decît să le arate cine a fost Binefăcătorul său, de aceea le spune : Iisus este cel ce m-a făcut sănătos».

În ziua minunii de la Betezda s-au întîlnit pe linia vieții și a mîntuirii Dumnezeu cu omul ; Dragostea a învăluit în faldurile ei de aur, ale milii divine un om, un suflet care a fost înlănțuit atîția ani în legăturile boalei și ale suferinții, ca urmare a păcatului. În ziua aceea Dumnezeu a cîștigat un om, iar omul s-a dăruit lui Dumnezeu. Sfînta Evanghelie nu spune aici ce a devenit omul acela. Știm însă că cerul a cîștigat un nou cetățean iar iadul s-a păgubit. Iubirea lui Dumnezeu a pătruns în sufletul și în ființa aceluia om, reprezentant al nostru, al omenirii, și el a devenit fericit. S-a bucurat de fericirea pe care o dă Dumnezeu în urma iertării păcatelor.

Această fericire o simte fiecare din noi după ce ne mărturisim păcatele și primim în ființa noastră pe Însuși Iisus Hristos, prin Sfânta Taină a Împărtășaniei.

Din cele arătate de către Sfânta Evanghelie de astăzi am înțeles că numai prin iubirea lui Dumnezeu pentru noi oamenii, iubire care trece prin jertfă și se încununează prin înviere, ne putem mîntui.

Pentru că credem că nu greșim dacă socotim că viața noastră este la fel cu cea a slăbănogului anonim de la lacul Betezda. Și noi, înlăntuiți de numeroasele și nevăzutele fire ale păcatului, asemenea lui, rămînem pironiți de patul suferinții noastre sufletești. Complexul uman al preocupărilor noastre, grija exagerată pentru noi înșine, confortul, dorința de o independență spirituală, de o afirmare cît mai accentuată a personalității noastre, ce crește pe zi ce trece, fiind alimentată de majoratul nostru spiritual, care nu vrea să creadă în nimic, ne ține pironiți de pămînt. Uităm că și pămîntul este creația lui Dumnezeu și pe el trebuie să domnească numai înțelegerea, pacea și fericirea. Cu firea noastră, pe multe meridiane ale acestui pămînt, iubirea este îndelungată și curge sînge de frate în războaie nedrepte.

Pentru ca și noi să încercăm fericirea nespusă a slăbănogului celui vindecat de Dumnezeu, celui care se bucura de restaurarea lui trupescă și sufletească, să mergem și noi la marea și cuprinzătoarea scaldătoare care este *biserica*, ce străjuiește viața credincioșilor de 2000 de ani și primește în brațele sale pe toți cei ce aleargă la dînsa.

Două mii de ani ne stau martori ai tămăduirii sufletului, căci nu a fost suferință, lipsă sau boală, pe care biserica să nu le mîngîie, să nu le acopere, să nu le vindece.

În această Betezdă universală, în care se spală toate petele de pe cămașa sufletului nostru găsim purificarea, bucuria și fericirea.

Dar ce inger mai tulbură azi apele scaldătoarei celei veșnice? Ce har nou ar mai fi nevoie să miște liniștea acestei ape Sfinte cînd însuși Iisus Hristos este veșnic prezent într-însa? De cine am mai putea avea nevoie cînd însuși Dumnezeu ne cheamă la El și ne spune: «Veniți la Mine toți cei obidiți și Eu vă voi odihni pe voi, căci Eu sînt Calea, Adevărul și Viața».

Dacă mai poate fi o tulburare undeva, aceasta ar putea fi numai *în sufletul nostru și în inima noastră* care prin glasul conștiinței creștine ne poate întreba oricînd: Ce faci cu sufletul tău? Ce faci cu mîntuirea ta? Ce răspuns vei da Judecătorului în clipa supremă? Ce ai făcut cu inima ta? Ce ai făcut cu darul pus în tine? Care în zadar s-a răstignit Hristos pentru păcatele tale? Cum participi tu la înviere dacă nu ai trecut prin jertfa lacrimilor și a pocăinței? Cum te poți mîntui dacă nu devii una cu Hristos?

Și cu pelerinii veacurilor ce zăbovesc o viață la Betezda cea spirituală, venind în fața Sfintului Potir și cuminecîndu-ne cu Însuși Trupul și Sîngele lui Hristos să zicem ca și slăbănogul: «Hristos este cel ce ne-a mîntuit prin slăvita Sa patimă și înviere».

Pr. DAVID POPESCU

LA DUMINICA V-A DUPĂ PAȘTI (A SAMARINENCII)

Despre caracterul spiritual al cultului creștin ortodox

«Duh este Dumnezeu și cei ce se închină Lui, în duh și în adevăr se cade să I se închine» (Ioan IV, 24).

Sfinta Evanghelie ne înfățișează convorbirea Mântuitorului cu o femeie samarineancă, la puțul lui Iacov de lângă Sichem, în Samaria, unde Domnul era în trecere spre Galileia. În cursul acestei convorbiri, Mântuitorul rostește, între altele, unul dintre adevărurile de temelie ale credinței creștine: «Duh este Dumnezeu și cei ce se închină Lui, în duh și în adevăr se cade să I se închine». Două lucruri învățăm din cuvintele Mântuitorului: mai întâi că Dumnezeu este *duh*, adică ființă pur spirituală, nematerială, și al doilea că și închinarea, cinstirea sau adorarea pe care I-o aducem, trebuie să fie potrivită cu ființa Sa, adică să aibă tot un caracter spiritual. Pe aceste două adevăruri de temelie se reazimă și cultul creștin, adică toate slujbele și rânduielele sfinte prin care Biserica cinstește pe Dumnezeu. Să vedem, deci, mai îndeaproape, ce însemnează a ne închina lui Dumnezeu «cu duhul și cu adevărul» și în ce constă caracterul spiritual al cultului creștin-ortodox.

Pe vremea Mântuitorului, păgînii își închipuiau pe Dumnezeu sub forma zeilor sau idolilor cu chipuri de oameni, de animale, sau de diferite lucruri din natură, schimbînd astfel adevărul în minciună și slujind făpturii în locul Făcătorului, cum spune Sfintul Apostol Pavel (Romani I, 25). Și tot o minciună era și cinstirea pe care ei o dădeau acelor zei, cărora le aduceau jertfe sîngeroase, de animale, iar uneori chiar de oameni, pentru a-i împlînzi și a-i face îndurători spre oameni. Ba chiar și cultul iudaic, adică cinstirea pe care poporul «ales» o aducea Dumnezeului adevărat, degenerase într-un cult formalist, care se reducea mai ales la jertfele de tot felul aduse la templul din Ierusalim sau consta în diferite practici formaliste, care nu făceau nici lui Dumnezeu vreoa bucurie, și nici închinătorilor Lui nu le aduceau vreun folos, pentru că sufletele lor rămîneau tot întinate de mulțimea păcatelor.

De aceea Mântuitorul a osîndit adesea formalismul acesta al cultului iudaic, amintind iudeilor cuvintele proorocilor prin care aceștia arătaseră, încă mai de mult, că Dumnezeu prețuiește mai mult dreptatea, mila și pacea decît jertfele sîngeroase și arderile de tot: «Milă voiesc, iar nu jertfă și cunoașterea lui Dumnezeu mai mult decît arderile de tot» (Osea VI, 6; Miheia VI, 6—8; cp. și Matei XII, 7). Domnul izgonește cu biciul de funie pe neguțătorii din templu, care transformaseră casa lui Dumnezeu în casă de negoț, iar pe cărturarii și fariseii fățarnici, care dădeau zeciuială din izmă, din mărar și din chimen, dar erau plini de răutate, de nedreptate și fățarnicie, îi aseamănă cu mormintele frumos văruiute pe dinafară, dar pe dinăuntru pline de oase de morți și de toată necurăția (Matei XXIII, 23 ș.u.).

Mîntuitorul înființează o religie nouă, religia creștină, în care legătura dintre Dumnezeu și oameni nu se mai întemeiază pe frica sau teama pe care zeii păgîni o inspirau oamenilor, ci pe sentimentul superior al iubirii, care leagă pe părinți de copiii lor buni. El întemeiază și cultul cel nou al acestei religii, adică chipul adevărat de a cinsti pe Dumnezeu : cultul *în duh și în adevăr*. Căci ce este «cultul»? — Sînt formele și mijloacele prin care omul caută să se pună în legătură cu Dumnezeu, să-I simtă prezența, atotputernicia și bunătatea, să-L cinstească, să-L slăvească și să-L mulțumească, să-L roage și să dobîndească de la El ajutorul și bunătățile pe care numai El ni le poate da. Cultul acesta trebuie să fie însă mai întii *spiritual*, căci Dumnezeu nu are trup material ; El este duh sau spirit. Dumnezeu nu este aici sau acolo ; El nu sălășluiește nici în templul din Ierusalim, cum credeau iudeii, nici pe muntele Ebal sau Garizim, cum pretindeau samarinenii, nici în idoli cu chipuri de oameni sau de monștri, pe care îi adorau păgînii. El este veșnic și pretutindeni prezent și poate fi găsit oriunde și oricînd ne gîndim la El sau Îl chemăm.

Dar pentru a-L descoperi pe Dumnezeu, pentru a-I simți prezența, nu trebuie să plecăm dinafara eului nostru, ci dinlăuntrul nostru, din partea pusă de El însuși în ființa noastră, adică din sufletul sau duhul nostru, în care se află chipul și asemănarea Lui. Acestea sînt cele două mari adevăruri pe care Mîntuitorul le formulează în cuvintele rostite de El către samarineancă, amintite aci : *spiritualitatea* ființei lui Dumnezeu și *interiorizarea* legăturii noastre cu El, a cultului sau a închinării pe care se cuvine să I-o dăm. «Împărăția lui Dumnezeu este înlăuntrul vostru...», spune Mîntuitorul, cu alt prilej. Dacă nu-L vom găsi pe Dumnezeu mai întii aci, în noi înșine, nu-L vom găsi nicăieri. Și de aici trebuie să pornească tot ceea ce ne simțim datori să-I aducem, adică prinosul nostru umil de cuvenită închinare sau cinstire. «Primul altar și primul tron al Dumnezeirii este inima omului» (Pr. II. V. Felea, *Religia iubirii*, Arad, 1946, p. 459). Numai ceea ce țîșnește din inimă ajunge la Dumnezeu și Îl cinstește cu adevărat. Numai rugăciunea pornită din inimă curată și smerită e primită de Dumnezeu.

De aceea, lungile bolboroseli și poliloghii ale păgînilor și iudeilor sînt înlocuite de Mîntuitorul cu rugăciunea simplă și firească a fiilor pămîntești către Părintele lor ceresc : «Tatăl nostru...» ; rugăciune scurtă, dar atotcuprinzătoare, și atît de minunată, care va rămîne de-a-pururea modelul neîntrecut și dumnezeiesc al rugăciunii creștine. Și nu sacrificiile de țapi și de viței vor spăla de aici înainte conștiințele încărcate de păcate, ci smerenia și pocăința izvorită din inimă, ajutată de harul sfințitor al Sfîntului Duh, care s-a pogorit peste Biserică în ziua Cincizecimii și care lucrează prin apa sfințită a botezului, prin puterea Sfîntului Mir și prin taina mărturisirii.

Iată, deci, fraților, adevărul fundamental pus de Mîntuitorul însuși la temelia Bisericii Sale și pe care apoi Biserica a clădit întreg cultul creștin de astăzi, prin care noi cinstim cu adevărat pe Dumnezeu și dobîndim harurile Sale. Pe temelia aceasta, pusă de Domnul însuși, Bi-

serica a întocmit rînduiala de rugăciuni, de cîntări, de citiri și de acte sfinte din slujbele celor șapte Laude, prin care noi cinstim în fiecare zi pe Dumnezeu (Vecernia, Utrenia, ș.a.), a alcătuit slujbele sfințelor taine (Botezul, Mîrîngerea, Mărturisirea și celelalte) și celelalte slujbe prin care Biserica binecuvîntează și sfințește viața omului în momentele și împrejurările ei mai de seamă, precum și lucrurile de care el are nevoie pentru viața sa casnică și gospodărească, socială și religioasă. În întregimea lui, cultul acesta alcătuiește una dintre comorile cele mai de preț ale credinței noastre creștine-ortodoxe.

Dar unora li se pare cultul acesta prea încărcat de forme și de lucruri materiale și ca fiind în contradicție cu *închinarea «în duh și adevăr»*, de care vorbește Mîntuitorul. Aceștia uită însă că, dacă Dumnezeu este duh (*spirit pur*), noi în schimb sîntem făcuți *din trup și din suflet*. Sîntem deci datori să cinstim pe Dumnezeu, să ne închinăm Lui în întregimea ființei noastre, adică și cu sufletul, dar și cu trupul, precum ne îndeamnă Sf. Apostol Pavel : «Preamăriți pe Dumnezeu în trupul vostru și în duhul vostru, ca unele care sînt ale lui Dumnezeu» (I Cor. VI, 20). Închinarea pe care o aducem lui Dumnezeu cel nevăzut, izvoarăște din duhul nostru, adică din inima și din mintea noastră ; dar ea trebuie însoțită de închinarea din afară, care o exprimă sau o face văzută prin mișcări ale trupului (îngenuncheri, facerea semnului crucii, înălțarea miinilor și a ochilor spre cer, etc.) sau prin lucruri materiale (apa, untdelemnul, piinea, vasele și veșmните sfinte, etc.). Mîntuitorul însuși vorbește de această unitate strînsă dintre spirit și materie (formă văzută) în cult : «De nu se va naște cineva *din apă și din duh*, nu va putea să intre în împărăția cerurilor» (Ioan III, 5). Puterea spirituală, nevăzută, a Duhului lucrează, deci, prin apa văzută a botezului. Și așa este cu toate tainele și lucrările sfinte săvîrșite de Sf. Duh în Biserică prin slujitorii ei sfințiți. Totul în cultul nostru ne duce cu mintea la cele cerești și tînde să ne apropie de cele spirituale.

Astfel, cînd ne adunăm pentru rugăciune în sfințele biserici, îl avem aci prezent pe însuși Domnul, căci El însuși a spus : «Unde sînt doi sau trei adunați în numele Meu, acolo voi fi și Eu în mijlocul lor» (Matei XVIII, 20). Biserica aceasta văzută este icoana celei nevăzute, este casa lui Dumnezeu sau cerul pe pămînt : «Intra-voi în casa Ta, închina-mă-voi la sfîntă Biserica Ta, întru frica Ta, Doamne...» (Ps. V, 7). În ea sîntem împreună-locuitori cu sfinții : «În lăcașul slavei Tale stînd, în cer ni se pare că stăm, Născătoare de Dumnezeu...» (*Triod*, slujba Utreniei de luni din prima săptămîină a postului mare). Cînd intrăm aici «toată grija cea lumească (trebuie) să o lepădăm» și «Sus să avem inimile !»

Tot ceea ce se săvîrșește aici de către sfinții slujitori, toate formele externe ale cultului, sînt semne văzute ale acelei închinări în duh și în adevăr, sînt expresii ale unor stări sufletești, ale unor simțăminte religioase, ale credinței noastre în Dumnezeu, ale iubirii noastre față de El și așa mai departe.

Așa de exemplu, cînd facem semnul crucii noi ne aducem aminte de patimile pe Cruce ale Domnului, prin care El ne-a mîntuit; cînd îngenunchem la rugăciune sau ne prosternăm la pămînt prin metanii, arătăm smerenia noastră față de atotputernicia lui Dumnezeu, precum și pocăința pentru păcatele săvîrșite; cînd ne ridicăm ochii sau mîinile spre cer, ne înălțăm o dată cu ele și cugetul nostru la Dumnezeu, «de unde va veni tot ajutorul nostru». Prin toate acestea, trupul nostru se asociază cu sufletul nostru, ia și el parte la preamărirea lui Dumnezeu, împlinind astfel sfatul Sf. Apostol Pavel, care ne îndeamnă «să înfățișăm trupurile noastre ca pe o jertfă vie, sfîntă, bine-plăcută lui Dumnezeu, ca o închinare duhovnicească a noastră» (Romani XII, 1—2).

Ceva mai mult: semnele văzute ale cultului nu numai că exprimă credința noastră în Dumnezeu și iubirea noastră față de El, dar adesea o și inspiră, o întăresc și o cultivă, așa după cum exercițiul fizic întărește mușchii trupului nostru și mărește forța noastră fizică.

Tot așa este și cu lucrurile (elementele materiale) pe care le întrebuițăm în cultul divin. Toate sînt simboale sau închipuiri ale unor fapte din istoria sfîntă a mîntuirii noastre, sînt semne văzute ale unor lucruri cerești, nevăzute, ori sînt chiar purtătoare ale unor daruri spirituale, reale, care ni se comunică de sus prin ele. Așa e cu apa botezului, în care lucrează puterea curățitoare a lui Dumnezeu, așa e cu Sf. Mir, care ne împărtășește darurile Sfîntului Duh, așa e cu piinea și vinul sfințite la Liturghie, care devin însuși trupul și sîngele Mîntuitorului, ce ni se dă prin taina Sfintei Împărtășanii. De asemenea, cinstirea pe care o dăm sfințelor icoane se suie la persoanele sfinte zugrăvite pe dinsele, așa cum zice Sf. Vasile cel Mare, ș.a.m.d.

Totul în cult are deci o bogată și înaltă semnificație spirituală. Cele văzute ne înalță cu gîndul la cele nevăzute, lucrurile materiale ne descoperă pe cele nemateriale, cele naturale ne conduc spre cele supra-naturale. Prin ele, omul asociază și natura neînsuflețită la cultul divin, făcînd-o să ia parte la cinstirea adusă de noi lui Dumnezeu. Astfel, om și natură se purifică împreună, se iluminează, se sfințesc și se transfigurează, căutînd să se apropie de Dumnezeu și să se unească cu El, să recapete desăvîrșirea și frumusețea pe care o aveau înainte de păcatul primilor oameni și să se transforme în acel «cer nou și pămînt nou, pe care îl așteptăm potrivit făgăduinței și în care locuiește dreptatea», după cum scrie Sfîntul Apostol Petru (II, III, 18).

Iată, fraților, ce înseamnă «a ne închina lui Dumnezeu cu duhul și cu adevărul». Așadar, închinarea pe care noi, creștinii ortodocși, o aducem lui Dumnezeu prin cultul Bisericii noastre, este o adevărată cinstire a lui Dumnezeu; este o închinare «în duh și în adevăr», pentru că toate formele văzute din care e alcătuit cultul acesta au un înțeles și caracter profund spiritual, izvorînd din acea rădăcină nevăzută care este în duhul sau în sufletul nostru și despre care vorbea și Mîntuitorul în convorbirea Sa cu samarineanca. Inima, cugetul, duhul sau lăuntrul nostru sînt rădăcina pomului; formele externe ale cultului sînt ramurile, frunzele, florile și roadele care lăstăresc dintr-însa și care sînt cu

atît mai bogate cu cît rîdăcina este mai puternică și mai plină de sevă. Primejdie este numai atunci cînd se întrerupe legătura aceasta continuă, care trebuie să existe între rîdăcină și ramuri, adică între duhul nostru și formele externe ale cultului. Cînd formele acestea nu se mai sprijină pe curăția inimii, pe iubirea de Dumnezeu și de oameni, pe smerenia și iubirea de dreptate, din care ele trebuie să izvorască, atunci ele devin goale, lipsite de sens și de conținut, ca ramurile uscate ale arborelui în care nu mai circulă seva de viață din rîdăcină. Atunci semnele văzute sînt zadarnice, fără folos pentru mîntuire și nu au mai multă valoare decît ale păgînilor. Atunci nici semnul crucii, oricît de des l-am face, nici metaniile și ingenuncherile, nici postul și nici altele nu au nici un preț înaintea lui Dumnezeu, dacă sufletul nostru este plin de întinăciunea păcatelor. O asemenea închinare a osîndit-o Mîntuitorul, cînd a spus despre evreii formalisti și fățarnici : «Poporul acesta se apropie de Mine numai cu gura și Mă cinstește doar cu buzele, dar cu inima este departe de Mine» (Matei XV, 8).

Să nu fim deci dintre cei ce cinstesc pe Dumnezeu numai cu gura și cu buzele, ci dintre aceia care îl cinstesc cu adevărat, adică și cu gura dar și cu inima lor, îndeplinind poruncile lui Dumnezeu. Căci adevărata cinstire de Dumnezeu se întemeiază pe împlinirea voinii Lui, pe credința în El, pe iubirea de Dumnezeu și de oameni, pe iubirea dreptății și a păcii, pe smerenie și pe facerea de bine ; prin acestea și actele noastre de cult, prin care ne închinăm lui Dumnezeu, își capătă valoarea lor, devin rodnice, plăcute lui Dumnezeu și folositoare pentru mîntuire. Să îndeplinim, deci, sfatul Sfîntului Apostol Pavel : «Prin El (adică prin Hristos) să aducem lui Dumnezeu totdeauna jertfă de laudă, adică roada buzelor care mărturisesc numele Lui.

Și să nu uitați facerea de bine și dărnicia, pentru că în jertfe ca acestea găsește plăcere Dumnezeu» (Evrei XIII, 15—16). Amin.

Pr. Prof. ENE BRANIȘTE

LA ÎNĂLȚAREA DOMNULUI

«Plinind rînduiala cea pentru noi și cele de pe pămînt unindu-le cu cele cerești, te-ai înălțat întru mărire, Hristoase Dumnezeul nostru» (*Condacul serbării*).

Bogațiile de har și comorile de binecuvîntări cerești ale Sfintei noastre Biserici au aprins azi în sufletele noastre luminile duhovnicești strălucitoare ale marelui praznic al Înălțării la cer a Domnului Dumnezeuului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos.

Frumusețile eterne ale sfintelor slujbe, cîntările și învățăturile praznicale, constituite, în ambianța însuflețitoare a mării sărbători,

trepte de urcuș pe muntele cel sfânt al Înălțării Domnului întru slavă, spre orizonturi noi, pline de strălucire spirituală.

Adevăruri, lumini și binecuvântări deosebite urcă din adîncurile creștinătății, prin veacuri vechi, în sufletele și inimile noastre.

«Cu vrednicie și cu dreptate», simțim îndemnul să mulțumim Bunului Dumnezeu. Părintele luminilor, pentru această revărsare a duhului Evangheliei și a darurilor mîntuitoare, pe care le primim ca o îmbrățișare în adevăr și dragoste din sfintele brațe părintești, ca pe o înălțare spre cerul tuturor bucuriilor și împlinirilor curate. «Cu adevărat deslușim din graiurile de foc dumnezeiesc ale Sfintului Apostol Pavel, mare este taina creștinătății! Dumnezeu s-a arătat în trup; s-a îndreptat în Duhul; s-a vestit de îngeri; s-a propovăduit întru neamuri; s-a crezut în lume și s-a înălțat întru slavă» (I Timotei III, 16).

Timp de patruzeci de zile, după slăvita Sa înviere din morți, Domnul și Mîntuitorul nostru Iisus Hristos petrecuse în preajma sfinților și dumnezeieștilor Săi Apostoli. Timp de patruzeci de zile, El nu încetase de a-i lămuri asupra adevărilor mîntuitoare despre care le vorbise încă de mai înainte de înfricoșătoarele Sale pătimiri. Timp de patruzeci de zile, El nu încetase de a-i înălța pe culmi duhovnicești de înțelegere a rostului venirii Sale în lume și a scopului morții Sale pe cruce, întărindu-i în credința Învierii Sale din morți.

Ucenicii îl simțeau viu în mijlocul lor și o stare sufletească de adîncă liniște și pace le copleșea ființa. După întîmplările tulburătoare care avuseseră loc în timpul din urmă, cînd asistaseră cu totul neputincioși la judecarea nedreaptă, la condamnarea, la batjocorirea și la răstignirea pe cruce a blîndului, nevinovatului și bunului lor Învățător, vestea minunată a învierii le înflăcărase inimile și o încredere plină de îmbărbătare pusese stăpînire pe sufletele lor. Da! Învățătorul lor cel drag se sculase din morți și se afla din nou, viu, în mijlocul lor.

Cu Domnul cel înviat se întîlnise Maria Magdalena, în dimineața dumnezeieștei minuni, pe cînd încă nu se făcuse bine ziuă, în grădina lui Iosif Arimateianul. În tulburarea ei, îl luase drept paznicul grădinii, dar a fost de-ajuns ca Domnul să-i pronunțe numele, ca îndată să-L recunoască după glas și după înfățișare. Călătorise cu cei doi ucenici: Luca și Cleopa, pe calea Emausului și, cu toate că pe cînd le tilcuia Scripturile inima celor doi «era arzînd», totuși ochii lor «se țineau să nu-L cunoască». Abia cu prilejul fringerii pîinii, la masa pe care au luat-o apoi împreună, ei L-au recunoscut așa cum îl știau aeeva, de mai înainte, dar El s-a făcut, îndată după aceea, nevăzut. Se arătase de asemenea ucenicilor Săi la Ierusalim, în ziua învierii, intrînd la ei, în mod minunat, prin ușile încuiate și ucenicii au înțeles îndată că «Domnul este», deoarece văzuseră miinile și coasta Sa cu semnele ranelor pe care le primise la răstignire și-I auziseră aceeași vorbă cunoscută, salutîndu-i cu cuvintele: «Pace vouă!» Iar pentru că Toma nu fusese și el acum de față, iar după sosire își exprimase cu tărie îndoiala, Domnul s-a mai arătat odată și la opt zile ucenicilor Săi, de față fiind de data aceasta și Toma, care, fiind invitat să-și pună

degetul pe semnele cuielor din preacuratele Sale palme și să-și pună mâna lui în semnul ranei din prea sfințită coasta Lui, învins de puterea adevărului, a strigat cu toată încrederea și cu toată umilința: «Domnul meu și Dumnezeuul meu!» Se mai arătase apoi Domnul ucenicilor Săi în Galileea la lacul Ghenizaretului, unde iarăși ucenicii nu-L putuseră recunoaște de îndată, dar l-au recunoscut numaidecât atunci când poruncindu-le să arunce mreaja de-a dreapta corăbiei, aproape că nu au mai putut-o trage afară, din pricina mulțimii de pește pe care o prinsese. În timpul prinzului pe care l-au luat după aceasta, cu toții, Mîntuitorul a cerut și a primit cu toată bunătatea mărturisirea dragostei lui Petru, cel ce se lepădase de El, în timpul pătimirii Sale sfinte. Dar, cite nu săvîrșise Domnul și Mîntuitorul nostru, după slăvita Sa înviere, pentru ca să încredințeze pe ai Săi — și prin ei mai tirziu lumea toată — de adevărata Sa înviere din morți!

Firea omenească a Domnului fusese, ea însăși, prin pătimirea sfintă, prin jertfa răscumpărătoare de pe cruce și prin șederea cea de trei zile în mormîntul cel de viață primitor, preamărită și îndumnezeită, dîndu-ne cu aceasta un model de felul cum va fi în împărăția cea fără de sfîrșit a lui Dumnezeu, firea pămîntească a tuturor celor ce cred cu adevărat în El și care, prin strădaniile neobosite, caută zi de zi și clipă de clipă să se ridice cît mai aproape de modelul desăvîrșit de viețuire pe care ni l-a dat Domnul, atîta vreme cît a sălășluit pe pămînt în mijlocul nostru. Lucrurile acestea tainice nu aveau de unde să le știe atunci, sfinții și dumnezeieștii Apostoli. Ei aveau însă să le cunoască îndeajuns și să ni le transmită mai departe și nouă, prin luminile Duhului Sfînt, care — după făgăduința Domnului și Mîntuitorului Iisus Hristos — avea să coboare asupra lor cu belșug de strălucire și binecuvîntări, nu după multă vreme.

Prin venirea în lume a Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos — «taina cea din veac ascunsă și de îngeri neștiută», taina dragostei lui Dumnezeu față de oameni, a început să se descopere lumii căzute în robia păcatului căci «așa de mult a iubit Dumnezeu lumea, încît pe Unul-Născut Fiul Său L-a dat, pentru ca tot cel ce crede într-Însul să nu piară, ci să aibă viață veșnică» (Ioan III, 16). Prin viața și prin învățătura Sa, Domnul și Mîntuitorul nostru Iisus Hristos ne-a arătat «calea, adevărul și viața» (Ioan XIV, 6), dîndu-ne în persoana Sa modelul cel mai desăvîrșit al unei viețuiri demne și bine-plăcute lui Dumnezeu, făcînd cu alte cuvinte ca această viețuire a noastră pe pămînt, deși trecătoare, să aibă cu atît mai mult un sens și un scop. În fine, prin jertfa Sa de pe cruce, El ne-a împăcat cu Părintele nostru cel ceresc, întinzînd punți solide peste prăpastia păcatului și neascultării protopărintelui nostru și deschizîndu-ne largi porțile împărăției veșnice a cerurilor.

Tot ceea ce trebuie săvîrșit pentru noi și pentru a noastră mîntuire, fusese săvîrșit cu prisosință. Dar lucrarea mîntuitoare a Domnului trebuia pecetluită cu pecetea adevărat dumnezeiască a slăvitei Sale învieri din morți și trebuia apoi încununată cu dumnezeiasca Sa înăl-

țare la ceruri. Fiul lui Dumnezeu cel veșnic, care luase trup omenesc, în chip umil, în peștera Betleemului, trebuia să-și redobândească slava Sa veșnică, în împărăția cerească, de-a dreapta Tatălui, ducînd cu Sine, la acest loc de strălucită cinste și firea noastră omenească, pe care o luase la întrupare și pe care o învrednicise de preamărire.

Pentru aceasta, în cea de a patruzecia zi de la slăvita Sa înviere din morți, după ce încredințase — cum am văzut — pe ucenicii Săi de adevărul învierii Sale și după ce mai săvîrșise înaintea lor «multe alte semne» pe care Sfintele Evanghelii nu ni le-au transmis (Ioan XX, 30), luîndu-i cu Sine, «pînă afară la Betania» (Luca XXIV, 50) și învățîndu-i încă o dată că, după venirea asupra lor a Duhului Sfînt, îi vor fi martori «în Ierusalim și în toată Iudeia și Samaria, pînă la marginile pămîntului» (Fapt. Ap. I, 8), s-a înălțat la ceruri și «un nor L-a luat de la ochii lor» (Fapt. Ap. I, 9), în timp ce binecuvîntările Lui se revărsau asupra lor întocmai ca o ploaie binefăcătoare. «Și căuțînd ei cu privirea ațintită la cer, pe cînd El se suia, iată doi bărbați în veșminte albe, au stat înaintea lor și care au zis: «Bărbați galileeni, de ce stați cu privirea ațintită la cer? Acest Iisus, care s-a înălțat de la voi la cer, va veni tot așa, precum L-ați văzut mergînd la cer» (Fapt. I, 10—11).

Așa cum învață și mărturisește Sfînta noastră Biserică, în așteptarea acestei a doua slăvite veniri a Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos s-au pristăvit, în miros de bună mireasmă duhovnicească, generații și generații de creștini. În așteptarea acestei slăvite a doua veniri a Domnului, ucenicii Săi și nesfîrșitele cete de urmași ai acestora au dus cuvîntul cel mîncîietor și de viață adevărată aducător al Evangheliei, pînă la marginile pămîntului. În așteptarea acestei a doua slăvite veniri a Domnului, milioane și milioane de credincioși creștini, de-a lungul celor douăzeci de veacuri de existență a Bisericii creștine, și-au înstrunit pornirile și patimile și și-au conformat viața după dreptarul lăsat nouă de însuși Mîntuitorul nostru Iisus Hristos și în nădejdea nezdruncinată a împărtășirii de milostivirea dumnezeiască și a dobîndirii veșnicilor bunătăți din împărăția cea nesfîrșită a cerului.

Astăzi, în această zi slăvită a Înălțării la cer a Domnului nostru Iisus Hristos, nici o laudă nu poate fi mai mare pentru Acela care și-a încununat lucrarea Sa mîntuitoare printre oameni cu slăvita Sa înălțare, decît prinosul unei adevărate vieți creștinești pe care este de dorit să o ducem, cît mai hotărît, întru așteptarea activă, plină de strădaniile ispravnicului credincios, a celei de a doua veniri a Lui pe norii cerului.

Preamărirea Înălțării Domnului în această zi de mare și luminat praznic și așteptarea în înțeles ortodox a celei de a doua veniri făgăduite, înseamnă hotărîrea noastră de a ne conforma gîndurile, faptele și aspirațiile cu voința cea sfîntă a lui Dumnezeu, pe care ne-a descoperit-o în lumina cea adevărată numai Domnul și Mîntuitorul Iisus Hristos. Credință fără fapte pot avea mulți. Dar Mîntuitorul ne învață lămurit: «Nu tot cel ce-Mi zice: Doamne, Doamne, va intra

în împărăția cerurilor ; ci acela care va face voia Părintelui Meu, care este în ceruri» (Matei VII, 21). «Voia Părintelui din ceruri» : iată ce trebuie să săvîrșim, pentru ca să fim adevărați creștini ; iată la ce trebuie să cugetăm ; iată ce urmează să fie piinea noastră cea de toate zilele. Căci, după cum trupul are nevoie de hrană ca să trăiască și să-și împlinească rosturile lui în viața aceasta pămîntească, tot asemenea și sufletul are nevoie de hrană, iar hrana sufletului este, după cum ne spune Psalmistul, cugetarea la legea Domnului, ziua și noaptea (Ps. I, 2). Și nu o cugetare stearpă, ci o cugetare activă, îmbinată cu strădania și binecuvîntarea faptelor în slujba colectivității.

A face din voia lui Dumnezeu piinea noastră cea de toate zilele, hrana adevărată a sufletului nostru, care să dea viață faptelor noastre de dragoste creștină, iată ce caracterizează orientarea și atitudinea adevăratului creștin, vrednic să primească azi binecuvîntările Înălțării Domnului. El nu se întovărășește niciodată cu cei răi, cu cei ce plănuiesc fapte care nu ar fi pe placul lui Dumnezeu. Dar este prezent în orice acțiune, dacă întrezărește că duce la împlinirea vooii lui Dumnezeu, la înmulțirea înțelegerii, a dragostei și a păcii între semenii lui și în toată lumea. El se apleacă cu dragoste, ca un samarinean milostiv, asupra tuturor celor bolnavi, asupra tuturor celor ce sînt în neputință și lipsiți, și chiar dacă situația lui nu se deosebește cu mult de a celorlalți, el știe să găsească întotdeauna, în posibilitățile lui, puțința de a-și ajuta aproapele. Și face acest lucru conștient că-și îndeplinește îndatoririle sale creștinești, conștient că el face voia lui Dumnezeu, fără vreo altă considerație la recunoaștere din partea altora. Satisfacția lui este lăuntrică, dar pentru el este mare. Și fiecare satisfacție de felul acesta este o nouă treaptă de înălțare pentru el.

Creștinul cu sufletul luminat de strălucirea praznicului de azi știe să muncească din răspuțeri și să dăruiască în întregime mai binelui semenilor săi, mai binelui societății timpului său. Mulțumirea lui cea mare și adevărată este numai atunci cînd nu mai vede pe nimeni suferind în jurul său, cînd nu mai știe pe nimeni patimînd aproape sau departe, cînd dragostea sa prisositoare față de semenii a devenit un bun comun, cînd vrajba, neînțelegerile și gîlceava au dispărut cu desăvîrșire din jurul său și cînd înțelegerea, buna-învoire și pacea le-au luat locul. Și, după cum strădaniile lui sînt de a nu mai ști pe nimeni că suferă pe fața pămîntului, tot așa și dorința lui este de a ști că pacea și liniștea domnesc în toată lumea, că oamenii și popoarele au înmormîntat pentru totdeauna uneltele blestemate de distrugere reciprocă în locurile cele pustii, de unde nu vor mai fi dezgropate niciodată.

Să priveghem deci cu toată grija la viața noastră de toate zilele, la faptele, la gîndirile și la aspirațiile noastre, ca ele să fie cît mai bine plăcute lui Dumnezeu, ca ele să reprezinte cît mai desăvîrșit frămîntătura noastră aleasă de fapte răscumpărate din robia păcatului, cu prețul neprețuitului sînge vărsat pe cruce al Domnului, care după ce a pătimit și s-a îngropat, a înviat a treia zi și S-a suit la ceruri și șade de-a dreapta Tatălui.

Este mințietor să știm că Evanghelia Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, cu mesajul ei de dragoste între oameni, de frățietate, de viață demnă și de pace, nu încetează să reverse luminile ei, ca un far luminos, asupra tuturor celor involburăți pe marea cea tulburată de furia atitor furtuni ale vieții noastre pămîntești. Și luminile ei sînt purtătoare de cele mai bune speranțe. Dar viața noastră, gîndurile noastre și faptele noastre numai atunci vor putea răspîndi lumina Evangheliei în lume și numai atunci vor putea constitui un exemplu strălucit pentru toți, cînd ele vor tilcui, la tot pasul, porunca cea adevărată a credinței, care lucrează prin dragostea de Dumnezeu și de aproapele. Evanghelia este lumină, iar creștinii, sub îndrumarea de toată clipa a Bisericii, niște adevărați purtători de lumină în lume. Și nimic nu este mai de preț, pentru viața noastră creștinească, decît porunca pe care însuși Domnul și Mîntuitorul nostru Iisus Hristos ne-a dat-o, atunci cînd a spus: «Așa să lumineze lumina voastră înaintea oamenilor, ca văzînd ei faptele voastre cele bune, să slăvească pe Părintele vostru cel din ceruri» (Matei V, 16).

Acestea sînt gîndurile și sentimentele sfinte din care, cu frica lui Dumnezeu, cu credință și cu dragoste, ne împărtășim în ziua cea slăvită a Înălțării Domnului. Ele corespund totodată îndemnului lăuntric ca plecînd de aici la casele și la ocupațiile noastre de fiecare zi, să ducem cu noi ecoul lor, pentru a deveni, la rîndul nostru, lumini din lumina idealurilor Evangheliei lui Hristos, întru așteptarea, cu cîndela sufletului aprinsă, întocmai ca fecioarele înțelepte din parabolă, a venirii celei de a doua în lume a celui ce astăzi cu slavă S-a înălțat la cer, sau întru așteptarea clipei noastre din urmă, cînd va trebui să pornim noi înșine, după nestrămutata lege a vieții, cu conștiința datorțiilor creștinești împlinite, întru întîmpinarea înfricoșatei sale judecăți.

Numai așa sufletele noastre se vor înălța în potopul de lumini duhovnicești ale marelui Praznic și numai așa ele vor putea să cînte împreună cu Sfînta noastră Biserică :

«Din sînurile pămîntești nedespărțindu-Te, prea dulce Iisuse și cu cei de pe pămînt împreună petrecînd ca un om, astăzi în Muntele Măslinilor Te-ai înălțat întru slavă și firea noastră cea căzută înălțînd-o cu milostivire, o ai pus să șadă împreună cu Tatăl. Pentru aceasta ce-te cerești ale celor fără de trupuri de minune spăimîntîndu-se, s-au mirat cu frică și de cutremur fiind cuprinse au mărit iubirea Ta de oameni. Cu care și noi, cei de pe pămînt, preaslăvind pogorîrea Ta la noi și înălțarea cea de la noi, ne rugăm zicînd : Cea ce prin înălțarea Ta ai umplut de bucurie nemărginită pe ucenicii Tăi și pe Născătoarea de Dumnezeu, învrednicește-ne și pe noi bucuriei aleșilor Tăi, cu rugăciunile lor, pentru mare mila Ta». Amin !

Prof. NICOLAE GROSU

LA DUMINICA VII-A DUPĂ PAȘTI (A Sfinților Părinți de la Soborul I ecumenic)

«Eu nu mai sînt în lume, iar aceștia în lume sînt, și Eu vin la Tine. Părinte Sfinte, păzește-i în numele Tău pe cei ce Mi l-au dat, ca să fie una, precum sîntem și Noi!»
(Ioan XVII, 11).

Biserica Ortodoxă de pretutindeni prăznuiește astăzi cu evlavie și cu credință pe cei 318 Sfinți Părinți de la Soborul I ecumenic din cetatea Niceii. Îngrădind erezia lui Arie care defăima și tăgăduia Dumnezeirea Mîntuitorului, «purtătorii de Dumnezeu Părinți», adunîndu-se la Niceea, au mărturisit lămurit pe Hristos, Dumnezeu adevărat și om adevărat, și ne-au învățat și pe noi toți, în Simbolul credinței, să mărturisim cu tărie că Domnul nostru Iisus Hristos este Fiul lui Dumnezeu de o ființă cu Tatăl, împreună veșnic și mai înainte de toți vecii, și, urmînd dumnezeieștilor lor învățături, să ne închinăm Tatălui și Fiului și Duhului Sfînt, Treimei celei de o ființă, întru o Dumnezeuire.

De aceea lăudăm și cinstim pe vasele cele de taină ale Duhului, pe luminătorii prea străluciți ai adevărului lui Hristos; pe cei ce au cîntat în mijlocul Bisericii cîntarea cea plină de armonie a Teologiei, mărturisind Treimea cea una neschimbată după ființă și dumnezeire; pe surpătorii lui Arie și pe apărătorii cei tari a ortodocșilor, care se roagă totdeauna Domnului să mintuiască sufletele noastre. Căci prin ei s-a arătat pronia lui Dumnezeu asupra Bisericii Sale și asupra sfinților Săi, despre care vom arăta în cele ce urmează :

Creația întregă arată creștinului pe autorul și purtătorul ei de grijă, Dumnezeu. Crearea este prima manifestare în afară a iubirii lui Dumnezeu. Din iubire a creat Dumnezeu lumea și pe om, spre fericirea lor și pentru preamărirea lui Dumnezeu : «Cerurile spun slava lui Dumnezeu și facerea mîinilor Lui o vestește tăria» (Ps. XVIII, 1). Și dacă întreaga existență izvorăște din iubirea nemărginită a lui Dumnezeu pentru fapăturile Sale, atunci creația, și omul, centrul ei, sînt un act al bunătății dumnezeiești. «Lăudați pe Domnul că este bun» (Ps. CXXXV, 1). «Domnul este bun cu toți și îndurărilor Lui (se revarsă) peste toate lucrurile Lui» (Ps. CXLIV, 9), ne învață psalmistul. Dumnezeu a creat pe Adam nu pentru că avea nevoie de om, ci pentru că să aibă în cine așeza binefacerile Sale cele negrăite. Creînd lumea și pe om, Dumnezeu nu încetează a face bine creaturilor Sale. Ba mai mult, «Dumnezeu atît de mult a iubit lumea încît și pe Unul-Născut Fiul Său l-a dat, ca tot cel ce crede în El să nu piară, ci să aibă viață veșnică» (Ioan III, 16). Hristos s-a făcut viața noastră a tuturor, ca noi să nu mai trăim nouă înșine, ci lui Hristos însuși (Filip. I, 21).

Dumnezeu a adus la existență lumea în totalitatea ei și-i poartă de grijă în continuare, ferind-o de distrugere și dîndu-i puterea să existe. Sfînta Scriptură ne arată că Dumnezeu poartă de grijă tuturor fapturilor Sale, dar nu le conservă pe toate în veci.

Tuturor făpturilor Sale în general și omului în special, Dumnezeu le acordă ajutorul Său ca ele să-și poată atinge scopul pentru care au fost create. Dar Dumnezeu nu suplinește toată activitatea acestora, ci așteaptă și de la făpturile Sale, și mai cu seamă de la om, care este făcut după chipul și asemănarea Sa, adică înzestrat cu rațiune, voință și sentiment, o, anumită activitate. Ajutorul divin se împărtășește fiecărei făpturi în parte, potrivit cu natura și cu puterile ei. Într-un fel conlucrează Dumnezeu cu făpturile neînsuflețite, într-alt fel conlucrează cu făpturile neraționale și într-un mod cu totul special conlucrează Dumnezeu cu omul, trimițându-i harul Său dumnezeiesc, care nu desființează libertatea omului ci o ajută și o întărește pe linia adevărului dumnezeiesc și a binelui. Cu ajutorul harului dumnezeiesc, primit prin Sfintele Taine, credinciosul înaintează pe drumul asemănării cu Dumnezeu, prin credință și fapte bune.

Cîrmuirea sau conducerea creaturilor în general și a omului în special este o altă latură a proniei lui Dumnezeu. Ca chip al lui Dumnezeu, omul este o făptură rațională și liberă care se dorește totdeauna după Dumnezeu, Creatorul și Mîntuitorul său. Asupra noastră, Dumnezeu nu exercită nici un fel de silă. El ne indică numai ținta vieții; ne arată cum putem ajunge la ea; ne dăruiește harul Său; ne arată fericirea sau osînda care ne așteaptă, după cum am împlinit sau nu cuvîntul Său dătător de viață.

Dar colaborarea noastră cu Dumnezeu și atotcuprinzătoarea purtare de grijă a lui Dumnezeu față de om, se realizează în Biserică.

Domnul nostru Iisus Hristos mintuiește pe oameni întrucît îi cuprinde în Trupul Său tainic, care este Biserica întemeiată de El, și întrucît îi asimilează treptat cu omenitatea Sa îndumnezeită după Înviere. În calitate de cap al ei, Hristos nu se desparte niciodată de Biserica Sa, este totdeauna prezent în ea prin Evanghelia Sa, prin Sfîntul Său Trup și Singe de pe Sfînta Masă cu care ne împărtășim, și prin plenitudinea harului Său dumnezeiesc care ni se împărtășește de către Duhul Sfînt, prin Sfintele Taine săvîrșite de arhieru și preot. Prin Sfînta Euharistie și prin toate celelalte Sfinte Taine creștem în Hristos, și se realizează unitatea pentru care Mîntuitorul s-a rugat, cum am auzit din Sfînta Evanghelie de astăzi: «Părinte Sfinte, păzește-i în numele Tău pe cei pe care Mi i-ai dat ca să fie una precum sîntem și Noi» (Ioan XVII, 11).

Biserica stă pe jertfa de pe Golgota și pe învierea din morți a Mîntuitorului. Ea n-a fost întemeiată de oameni, ci de Hristos prin Duhul Sfînt în ziua Cincizecimii, dar pentru oameni. Ca mădulare ale aceluiași Trup Tainic, creștinii participă la viața dumnezeiască și se silesc să sporească în comuniunea cu Dumnezeu și între ei laolaltă, prin împărtășirea de Trupul și Singele lui Hristos și de harul Duhului Sfînt, prin tainele administrate de ierarhia bisericească, și prin creșterea în credință și în cunoașterea lui Dumnezeu. Tainele și cuvîntul lui Dumnezeu, creștinii le au în Biserică. Biserica este o instituție divino-umană, căreia Dumnezeu îi poartă de grijă și o conduce prin

Hristos, capul ei, și prin Duhul Sfânt care împlinește și desăvârșește toate în ea și în fiecare membru al ei prin bogăția harului dumnezeiesc care este revărsat în ea.

Înălțându-se la ceruri, la Tatăl, Hristos a trimis Apostolilor Săi și Bisericii Sale, de la Tatăl, pe Mîngîietorul, Duhul Sfânt, care de la Tatăl purcede, ca să mărturisească despre El și să rămînă în veci cu noi și în noi. Acesta va învăța pe Sfinții Apostoli și pe urmașii lor, episcopii, toate și le va aminti cele ce a grăit și a săvîrșit Mîntuitorul pentru răscumpărarea neamului omenesc din robia păcatului și a morții. El îi va întări pe Sfinții Apostoli să predice, începînd din ziua Cincizecimii, Evanghelia lui Hristos la toate neamurile, botezîndu-le în numele persoanelor Sfintei Treimi și săvîrșindu-le toate celelalte Sfinte Taine pentru mîntuire.

Întăriți de Duhul Sfânt, Sfinții Apostoli Petru și Ioan înfruntă lanțurile și bătăile și ocările sinedriului pentru numele lui Hristos, iar Sfîntul Arhidiacon Ștefan mărturisește cu prețul vieții sale învățătura și opera lui Hristos pentru neamul omenesc. Umpluți toți de Duh Sfânt, Apostolii Mîntuitorului, în frunte cu Apostolul Pavel care a predicat neamurilor, au pecetluit cu moartea lor martirică adevărul Evangheliei lui Hristos. Sub asistența și cu conlucrarea Duhului Sfânt, Sfinții Apostoli au luat hotăriri pentru întreaga Biserică (Sinodul Apostolic).

Din porunca Mîntuitorului și cu puterea Duhului Sfânt, Sfinții Apostoli au hirotonit episcopi, preoți și diaconi, ca slujitori ai lui Hristos și ca iconomi ai tainelor lui Dumnezeu (I Cor. IV, 1 ; I Petru IV, 10) în Biserică întemeiată de El în ziua Cincizecimii. De la Sfinții Apostoli, prin episcopii timpurilor trecute pînă la cei de azi, curge neîntrerupt harul episcopatului prin care se mijlocesc, tuturor creștinilor, harurile mîntuitoare și sfințitoare ale Duhului Sfânt, coborîte în lume la Cincizecime, o dată cu întemeierea Bisericii. Tot de la Apostoli s-a transmis în Biserică, fără întrerupere, o dată cu succesiunea apostolică a harului ierarhiei, și învățătura dumnezeiască descoperită oamenilor de Domnul nostru Iisus Hristos.

Fiind condusă de Hristos prin urmașii Sfinților Apostoli, episcopii întregii Biserici, și fiind călăuzită de Duhul Sfânt la tot adevărul (Ioan XIV, 26), Biserică este infailibilă și singurul cîmp în care ne dobîndim, în mod obișnuit, mîntuirea. Căci Bisericii în totalitatea ei a încredințat Mîntuitorul adevărul Său dumnezeiesc și plenitudinea harului dumnezeiesc ce ni se împărtășește prin Sfintele Taine.

Erezia și schisma amăgesc pe om cu false lumini, îl îndepărtează de adevărul dumnezeiesc și îl lipsesc de bogăția harului dumnezeiesc care lucrează în Biserică.

Pronia lui Dumnezeu este însă totdeauna deasupra Bisericii Sale. Acest lucru ni l-a arătat evenimentul sărbătorit astăzi : «Purtătorii de Dumnezeu Părinți, adunați din toată lumea în strălucita cetate a Niceii,... au surpat cu cuget curat învățătura cea fără de Dumnezeu a primejdiosului Arie, și Biserică cea a toată lumea l-a alungat prin sobor ; și au învățat pe toți să mărturisească în chip lămurit că Fiul lui

Dumnezeu este de o ființă cu Tatăl, împreună veșnic și mai înainte de toți vecii...» (Slava Părinților de la Stihovna Vecerniei mari). Același lucru s-a întâmplat și cu celelalte erezii, condamnate de Biserică prin glasul celorlalte soboare ecumenice.

Biserica în întregimea ei este păstrătoarea adevărului dumnezeiesc. Hristos și Duhul Sfânt lucrează permanent în Biserică, care este «stilpul și temeliea adevărului» (I Tim. III, 15). În Biserică sint însă diferite mădulare și grupe de mădulare. Lucrind în Biserică, Duhul Sfânt lucrează diferit în acestea, deși este același Duh. Ierarhia bisericească sacramentală are în Biserică o trimitere specială de la Duhul Sfânt, sau mai bine zis prin ea Duhul Sfânt împlinește o lucrare specială. Potrivit mesajului Mîntuitorului, dat Sfinților Săi Apostoli: «Mergînd învățați toate neamurile, botezîndu-le în numele Tatălui și al Fiului și al Sfințului Duh, povățuindu-le să păzească toate cîte v-am poruncit» (Matei XXVIII, 19—20), ierarhia bisericească are, prin Duhul Sfânt, nu numai puterea de a săvîrși Sfintele Taine și toate slujbele bisericești, ci și pe aceea de a învăța adevărul dumnezeiesc și a conduce obștea credincioșilor pe calea mîntuirii. Plenitudinea puterii bisericești, în întreitul ei aspect, de a învăța, de a sfinți și a conduce, o deține episcopul. Iar episcopatul întregii Biserici adunat în soboare ecumenice, sub asistența Duhului Sfânt, interpretează și formulează corect, pe temelul Revelației dumnezeiești, învățătura Bisericii, condamînd ereziiile și schismele, și ia hotărîri valabile pentru întreaga Biserică.

Pronia lui Dumnezeu asupra Bisericii se arată prin toți Sfinții Părinți care au apărut, au interpretat și au formulat corect, în soboarele ecumenice și în lucrările lor, adevărul dumnezeiesc pe care îl avem numai în Biserică. Dar pronia lui Dumnezeu asupra Bisericii Sale lucrează prin toți aleșii Săi, prin toată comunitatea Bisericii, cler și popor, din toate timpurile și locurile.

Pronia lui Dumnezeu asupra omului în general și asupra Bisericii și a sfinților Săi în special, izvorăște din marea dragoste a lui Dumnezeu pentru făptura Sa aleasă. Izvorul întregii existențe este, cum ne învață Biserica noastră, Dumnezeu. Biserica, Trupul tainic al Domnului, este prezența lui Hristos și a Duhului Sfânt în umanitate și viața de comuniune în iubire și har a creștinilor cu persoanele Sfintei Treimi.

Cel ce crede în pronia dumnezeiască vede mereu înaintea sa pe Domnul și, de aceea, își îndrumează toate puterile ființei sale spre a simți necontentit și în tot locul prezența lui Dumnezeu.

În Biserica Sa, niciodată nu ne simțim singuri și nu sîntem singuri, căci avem pe Mîntuitorul care ne face cunoscut pe Tatăl și ne ridică a Tatăl (Ioan XIV, 6) și pe Duhul Sfânt care strigă cu noi: «Avva! Părinte!» și mărturisește împreună cu noi că sîntem fii, după har, ai lui Dumnezeu (Rom. VIII, 15—16). Tot aici este și Maica Domnului și sînt sfinții, cei bineplăcuți lui Dumnezeu, care se roagă împreună cu noi slăvind pe Tatăl, pe Fiul și pe Sfîntul Duh, Treime de o ființă întru Dumnezeu. Amin.

Prof. DUMITRU GH. RADU

DESPRE CHEMAREA LUI HRISTOS

«Iată, stau la ușă și bat : de va auzi cineva glasul Meu și va deschide ușa, voi intra la El și voi prânzi cu dînsul și el cu Mine» — (Apocalipsa III, 20).

În pericopa evanghelică ce s-a citit astăzi la Sfînta Liturghie, se descrie chemarea la apostolat a celor dintii ucenici ai Mîntuitorului : Petru și Andrei, Iacob și Ioan. Aceștia, îndată ce au auzit chemarea Fiului lui Dumnezeu, au lăsat totul și s-au dus după Dînsul.

Cuvintele pe care le-am rostit la început ne sînt adresate fiecăruia de Domnul Hristos.

Dacă prima chemare a fost făcută numai unor oameni aleși de Domnul Hristos ca să împlinească o misiune deosebită în răspîndirea Evangheliei, a doua privește pe toți credincioșii și are rostul de a-i atrage pe toți într-o comuniune de iubire cu Dumnezeu.

Dacă pe viitorii Săi apostoli Domnul îi găsește cu inima deschisă și este de ajuns să le adreseze o simplă și singură chemare, pe toți ceilalți trebuie să-i convingă printr-o chemare stăruitoare și prin prezentarea foloaselor duhovnicești neprețuite de care se vor împărtăși.

În cele ce urmează vom stărui asupra importanțelor învățături pe care le cuprinde această chemare și care sînt atît de folositoare pentru întocmirea unei vieți cu adevărat creștinești.

Prin cuvintele : «Iată, stau la ușă și bat», se arată grija activă și permanentă a Mîntuitorului față de noi toți și chemarea Lui stăruitoare ca să-i deschidem ușa inimii noastre spre a-L primi și a realiza astfel comuniunea în iubire cu El. El nu ne cheamă pentru Sine, ca și cum ar avea nevoie de noi, ci din grija iubitoare de binele nostru și, pentru o mai mare siguranță, El însuși vine cit mai aproape de noi, chiar la ușa sufletului nostru și bate stăruitor și ne strigă să-L lăsăm să intre la noi.

Comuniunea cu Dumnezeu, care este culmea dorințelor și staruinelor noastre, în creștinism, nu mai este, ca mai înainte, un ideal inaccesibil, căci Dumnezeu creștin nu stă departe de om, ci, prin Întrupare, ia chip de om, apropiindu-se de acesta și ajutîndu-l să se ridice din păcat. Iubirea nemărginită a lui Dumnezeu față de oameni, dovedită prin jertfa pe cruce a lui Iisus Hristos, Fiul Său, ni-L arată pe Dumnezeu ca pe cel mai bun prieten și binefăcător al nostru, ca pe izvorul desăvîrșirii și fericirii noastre, căci El se apropie de fiecare, dorind să intre în comuniune cu noi.

Prin cuvintele : «De va auzi cineva glasul Meu și va deschide ușa», ni se arată că El nu exercită nici o presiune asupra voinței noastre, ci ne respectă libertatea, vrînd numai să ne convingă. Dumnezeu ne-a creat după chipul Său, ca să fim stăpîni peste noi înșine și peste

faptele noastre. Nimeni nu poate pătrunde în ființa noastră intimă, fără voia noastră. De altfel, intrarea cu sila în sufletul nostru nici nu este posibilă și ar însemna desființarea libertății noastre, care, în ființa ei adâncă, rămîne neatinsă, fiind inviolabilă.

Această suveranitate asupra persoanei proprii, pe care n-o împărțăm cu nimeni, este expresia valorii noastre unice. Dar, alături de această realitate a identității noastre personale, în sufletul nostru se află și o puternică tendință de comuniune cu semenii și cu Dumnezeu, prin care ne îmbogățim puterile, ne desăvîrșim și devenim fericiți.

Este un lucru îndeobște cunoscut că prietenia adevărată, comuniunea nu poate fi stabilită decît pe baza libertății. Dragoste cu sila este o imposibilitate. De aceea Domnul Hristos bate la ușa inimii noastre. El nu intră nepoftit; El nu dă buzna. El bate discret, dar stăruitor și ne cheamă, anunțindu-ne prezența Sa. Ne cheamă în felurite chipuri: prin glasul Bisericii, prin cuvintele Sfintei Scripturi, prin pilda vieții Sale, prin exemplul sfinților, prin diferite încercări și semne ale intervenției Sale în lume.

El ne cheamă bătînd adesea la ușa inimii noastre, pe care numai noi I-o putem deschide.

Un pictor a zugrăvit odată pe Mîntuitorul bătînd la ușă. Copilul său i-a atras atenția că ușa din tablou nu are clanță. Pictorul i-a explicat că ușa spre inima omului nu are clanță pe dinafară, pentru că ea se poate deschide numai pe dinăuntru.

Intr-adevăr, ușa inimii stă în deplina stăpînire a omului. Pe ea nu se poate pătrunde decît cu voia stăpînului ei. De aceea, Mîntuitorul stă la ușa inimii noastre și bate stăruitor și cu răbdare. Dar nu intră decît-dacă mai întii îi ascultăm glasul Său, identificîndu-L ca fiind Marele nostru Prieten, izvorul desăvîrșirii și fericirii noastre.

Și nu-i de ajuns să-I ascultăm glasul, ci trebuie să-I deschidem, ca să intre în camera tainică a ființei noastre, ca un oaspete mult dorit, ca un prieten scump, ca cel mai mare binefăcător al nostru. Numai în aceste condiții spune Mîntuitorul despre creștin că «voi intra la el și voi prînzî cu dînsul și el cu Mine».

Intrarea Mîntuitorului în ființa noastră înseamnă pentru El cea mai mare bucurie, și pentru noi cea mai mare fericire, care se realizează prin căldura iubirii, prin ospățul euharistic al comuniunii noastre intime cu Hristos.

Noi ascultăm glasul Mîntuitorului și-I deschidem ușa fiindcă știm cine este El și pentru că însetăm după El «ca cerbul după izvoarele apelor».

Îl dorim pe Iisus pentru că știm că a fi cu El înseamnă a ne bucura de fericirea raiului. Îl dorim pentru că știm că Iisus ne potolește foamea sufletului cu pîinea îngerilor, ne astîmpără setea din izvorul

nesecat al apei celei vii, ne ușurează suferințele, fiind Marele doctor, ne îndulcește sarcinile și jugul, ne oferă odihna și liniștea adevărată. În acest sens, fericitul Augustin, pe care Biserica noastră îl pomenește astăzi alături de proorocul Amos și fericitul Ieronim, a exclamat : «Ne-ai făcut, Doamne, să tindem spre Tine și neliniștit este sufletul nostru pînă se va odihni întru Tine (*Confesiuni* I, I, 1).

Îl dorim pe Hristos pentru că ne-am convins că El este adevăratul nostru prieten, care ne iubește nemărginit și fără-ncetare. Il dorim pentru că El este cel mai mare binevoitor și binefăcător al nostru al tuturor.

De aceea, primirea lui Hristos în camera sufletului nostru înseamnă nu numai cea mai mare cinste, dar și cel mai mare eveniment din viața noastră ; înseamnă realizarea celui mai înalt și scump ideal religios al nostru și ne aduce suprema fericire la care putem rivni. Desigur, nu-i de ajuns să cunoaștem pe Mintuitorul și să dorim comuniunea cu El.

Un oaspete atît de însemnat, atît de scump, care ne aduce atît de mari daruri nu poate fi primit oricum, ci numai într-o casă bine oînduită.

Pentru a ne învrednici de primirea Dumnezeului iubirii, trebuie să aprindem din vreme, în vatra inimii noastre, focul iubirii care să ardă spinii păcatelor și să topească patimile izvorite din iubirea nemăsurată de sine.

Iubirea noastră pentru Hristos să se arate în păzirea poruncilor Lui, așa cum însuși a spus : «De Mă iubește cineva, va păzi cuvîntul Meu și Tatăl Meu îl va iubi și vom veni la el și locaș la el vom face» (Ioan XIV, 23).

Pentru a primi pe Mintuitorul în Sfînta Cuminecătură, trebuie să obținem la spovedanie iertarea păcatelor și să ne împodobim sufletul cu fapte bune. Să nu facem ca gadarenii din Sfînta Evanghelie care, știindu-se păcătoși și socotind că prozonța Mintuitorului i-ar păgubi în bunurile materiale, i-au cerut să plece din ținuturile lor.

Să luăm pildă de la Zaheu vameșul, care s-a învrednicit să primească în casa sa pe Mintuitorul numai pentru că a dorit cu ardoare să-L vadă, pentru că și-a îndreptat conduita morală, întorcînd împătrit celor nedreptățiți de el și dăruind săracilor jumătate din averea sa.

Mintuitorul stă mereu la ușa inimii noastre și bate în taină și cu smerenie, arzînd de dorința de a deveni oaspetele nostru. El bate la această ușă cu stăruință și ne îmbie cu glasul Său blînd, ca unul care S-a jertfit pentru noi din iubire și care, deci, dorește a ne face cel mai mare bine cu putință.

El ne cheamă la Sine prin reprezentanții Săi pe pămînt : mai întii prin preoții Bisericii, apoi prin frații Săi mai mici care sînt : săracii, bolnavii, bătrîinii, orfanii...

Adesea, noi ne astupăm urechile sau ne prefacem că nu-L auzim când bate la ușa inimii noastre. Adesea, din pricina zgomotului lumii, noi nu deslușim glasul Aceluia care ne cheamă să-I deschidem. Uneori, noi nu ne dăm seama de însemnătatea și folosul găzduirii unui oaspete atât de mare și scump, iar alții nu sîntem suficient de pregătiți ca să-I facem primirea care I se cuvine.

Unii dintre noi amînăm mereu, pentru altădată, hotărîrea de a-I deschide inima și a-L primi; alții Îi deschidem inima doar pe jumătate și El nu intră, deoarece El dorește inima noastră întreagă, nu un colțisor înăbușit de patimi.

Să nu lăsăm pe Mîntuitorul să plece întristat și îndurerat de la ușa inimii noastre fiindcă nu L-am primit sau chiar L-am alungat! Să nu-L lăsăm fără răspuns la iubirea pe care ne-o arată! Ci să-I deschidem inima cu cheia iubirii, pe care El însuși ne-a încredințat-o, dînd răspunsul cuvenit la iubirea Sa nemărginită!

Să fim atenți la ispitele care și ele solicită intrarea în inima noastră și împotriva lor să instituim o strajă permanentă și neadormită la poarta sufletului nostru.

Porțile inimii noastre să le deschidem numai Marelui nostru Prieten, Împăratului Slavei, care este Iisus Hristos, singurul care ne aduce darurile cele bogate ale iubirii și fericirii veșnice. Amin.

Prof. C. PAVEL

PENTRU PACEA A TOATĂ LUMEA

ACȚIUNI ÎN SLUJBA PĂCII

(mai — iunie)

1 MAI, ZIUA SOLIDARITĂȚII INTERNAȚIONALE A CELOR CE MUNCESC. — Pe întreg cuprinsul țării, ziua de 1 Mai a fost sărbătorită de poporul român sub semnul unității în jurul conducerii de stat, al îndeplinirii angajamentelor luate.

Ziua de 1 Mai — ziua frăției celor ce muncesc de pretutindeni, a solidarității internaționale a tuturor forțelor care luptă pentru o viață liberă și demnă, pentru independență națională, pentru socialism, democrație și pace — are, în acest an, pentru țara noastră, o semnificație deosebită, după cum sublinia domnul Chivu Stoica în cuvîntarea rostită la mitingul ce a avut loc cu acest prilej în Capitală. Acest 1 Mai este sărbătorit în anul celei de-a 25-a aniversări a eliberării României de sub jugul fascist.

România se prezintă astăzi, la 25 de ani de existență liberă, ca o țară în plină dezvoltare. Realizările dobîndite de poporul nostru în domeniul industriei, agriculturii, învățămîntului, artei și literaturii sînt roadele unei activități pline de abnegație.

În relațiile sale cu celelalte state, România este călăuzită de ideile luptei pentru triumful cauzei socialismului și păcii în lume.

Consecventă dorinței sale de pace, România continuă să dezvolte relații de colaborare cu toate statele lumii, indiferent de orînduirea lor socială și politică, să militeze pentru conviețuire pașnică între popoare. La baza acestor relații internaționale stau principiile independenței și suveranității în drepturi, neamestecului în treburile interne și avantajului reciproc.

Alături de celelalte popoare iubitoare de pace, țara noastră acordă o importanță deosebită realizării securității europene, transformării Europei într-o zonă a păcii, înțelegerii și prieteniei între popoare.

După cum au anunțat agențiile de presă și posturile de radio, în întreaga lume, ziua de 1 Mai, a fost sărbătorită de toate forțele iubitoare de pace și progres social.

Cu acest prilej au avut loc puternice manifestații ale oamenilor muncii din Moscova, Pekin, în Iugoslavia, la Budapesta, Hanoi, Sofia, Varșovia, Havana, Berlin, Tanzania, Tunisia, Tokio, Geneva și Londra.

PENTRU O LUME A PĂCII. — Ca un prim pas în realizarea dezideratului major al națiunilor, de a trăi într-o lume a păcii — spunea Dl. Nicolae Ecobescu în intervenția sa la Comitetul celor 18 state pentru dezarmare — se impune să se acorde o atenție primordială dezarmării nucleare. Țara noastră sprijină orice propunere menită să ducă la înlăturarea folosirii armelor nucleare, la încetarea producției acestora, la reducerea și lichidarea stocurilor de arme nucleare, la crearea unor zone denuclearizate.

În vederea instaurării unui climat de destindere, înțelegere și cooperare între statele balcanice, România a făcut propuneri de transformare a Balcanilor într-o zonă a păcii și colaborării internaționale. Aceasta este în interesul tuturor țărilor balcanice — a precizat în continuare vorbitorul — și ar reprezenta totodată o contribuție însemnată la realizarea securității pe continentul european.

ÎN SPIRITUL PĂCII ȘI SECURITĂȚII PE CONTINENTUL EUROPEAN ȘI ÎN LUME. — După cum s-a anunțat de presa noastră centrală, la 10 mai 1969, Domnul Nicolae Ceaușescu, a acordat un interviu trimisului special al ziarului italian «Corriere della sera», Enzo Bettiza.

În prima sa întrebare ziaristul italian s-a referit la situația generală din Balcani, la perspectiva relațiilor dintre țările acestei regiuni.

În răspunsul dat, președintele Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România a subliniat importanța deosebită pe care o acordă țara noastră realizării climatului de colaborare și pace în Balcani. Prin eforturile tuturor statelor balcanice se poate ajunge la transformarea Balcanilor într-o zonă a păcii și colaborării pașnice, și prin aceasta o contribuție de seamă la întărirea păcii și securității pe continentul european și în lume. În realizarea acestui deziderat, România militează pentru extinderea legăturilor sale cu toate țările indiferent de orânduirea lor social-politică.

Cea de a doua întrebare s-a referit la situația generală de pe continentul nostru, la primele măsuri ce trebuie întreprinse pentru a da «întregului continent un climat de pace de durată și colaborare activă între state cu sisteme social-politice diferite».

Subliniind creșterea dorinței și posibilității popoarelor de a impune pacea, în răspunsul dat, Domnul Nicolae Ceaușescu a arătat că sînt condiții pentru a se realiza o îmbunătățire continuă a raporturilor dintre state pentru a se crea un sistem trainic de securitate pe continentul nostru. În acest scop oamenii politici și de stat care răspund de destinele țărilor europene au datoria de a lua măsuri practice pentru realizarea dorinței de pace a popoarelor. România, ca o primă măsură, consideră necesară dezvoltarea contactelor între statele Europei și realizarea unor schimburi de păreri pentru găsirea căilor corespunzătoare înfăptuirii acestui deziderat.

La întrebarea referitoare la rolul țărilor mici și mijlocii în asigurarea păcii și securității în Europa și în lume, s-au răspuns următoarele:

«Una din caracteristicile fundamentale ale lumii contemporane este prezența pe arena mondială a unui număr tot mai mare de state care participă activ la viața internațională și își spun cuvântul în problemele cardinale ale politicii mondiale, ale omenirii». Alături de marile puteri, țările mici și mijlocii pot — și trebuie — să aibe un rol important în mersul spre destindere și pace. În acest context se înscriu eforturile țării noastre la rezolvarea tuturor problemelor internaționale în interesul popoarelor, al păcii.

Ultima întrebare s-a referit la aportul relațiilor româno-italiene, la îmbunătățirea climatului general de pe continentul european și din lume.

Constatind că relațiile dintre România și Italia au cunoscut o evoluție multilaterală, în răspunsul dat, s-a precizat că există posibilități noi de lărgire a acestor relații fapt ce ar corespunde, pe deplin, intereselor ambelor popoare, cauzei păcii și destinderii internaționale.

IN INTERESUL PĂCII ȘI COLABORĂRII. — Luni, 5 mai, a.c. și-a început vizita în țara noastră o delegație parlamentară a Republicii Socialiste Federative Iugoslavia.

Delegația a fost condusă de domnul Milentie Popovici, președintele Skupștinei Federale.

În timpul șederii în țara noastră oaspeții au făcut o vizită în orașul Iași, vechi centru cultural. Cu acest prilej au fost vizitate noi cartiere de locuințe, întreprinderi, fabrici și uzine, palatul culturii cu vestitele muzee de etnografie, de artă universală și politehnic, vestitorie a lui Vasile Lupu, Biserica Trei Ierarhi, Teatrul Național, complexul studentesc de pe Dealul Copoului.

Apoi, oaspeții au făcut un scurt popas la Universitatea «Al. I. Cuza» unde au fost întâmpinați de rectori și prorectori ai institutelor de învățământ superior, de profesori și studenți.

CONVORBIRI SINCERE DE PRIETENIE ȘI ÎNTELEGERE RECIPROCA — În zilele de 19—20 mai, a.c., o delegație de partid și guvernamentală a țării noastre, a făcut o vizită de prietenie în Republica Populară Polonă.

Delegația română condusă de Domnul Nicolae Ceaușescu a avut convorbiri cu delegația de partid și guvernamentală a Republicii Populare Polone.

În Comunicatul comun dat publicității cu acest prilej s-a exprimat satisfacția cu privire la evoluția relațiilor dintre cele două țări și s-a arătat totodată necesitatea dezvoltării pe mai departe a acestor relații în spiritul sincerității și prieteniei.

Delegațiile și-au exprimat convingerea că, pentru crearea unui climat de pace și securitate în Europa și în lume se impune în primul rând recunoașterea situației statornicite pe continentul european după cel de al doilea război mondial.

În încheiere s-a exprimat dorința sinceră a celor două state și pooare de a contribui pe mai departe la cauza păcii.

LUPTA POPOARELOR PENTRU PACE ȘI PROGRES SOCIAL. — Mai mult ca oricînd, astăzi, poparele lumii își manifestă năzuința lor de realizare a progresului pe calea păcii și destinderii. La realizarea acestui deziderat major o contribuție de seamă ar avea «reglementarea problemelor litigioase din Europa, instaurarea pe acest continent a unui climat de securitate, de liniște și conlucrare fructuoasă între țări și popoare» — spunea Domnul Nicolae Ceaușescu în articolul intitulat: *România și Securitatea Europeană*.

De o importanță deosebită pentru lumea întregă ar fi crearea pe continentul European a unui sistem de securitate colectivă. Aceasta ar îndemna toate popoarele să lupte mai activ pentru pace și destindere, ar sprijini lupta lor împotriva forțelor antiimperialiste. Totodată aceasta ar deschide mai multe posibilități de dezvoltare pașnică și colaborare între țări și popoare în interesul civilizației întregii omeniri.

O caracteristică dominantă a vieții internaționale contemporane este faptul că forțele progresului și păcii, în continuă dezvoltare, «prin amploarea uriașă și capacitatea lor combativă... pot determina rezolvarea problemelor contemporaneității în interesul popoarelor, a stabilității și securității mondiale».

Aceste forțe pot împiedica izbucnirea unei noi conflagrații mondiale, pot asigura triumful colaborării și păcii în lume.

În lupta pentru construirea unei lumi mai bune, mai drepte, pentru pacea și securitatea popoarelor, se integrează tot mai mult tinerii, indiferent de convingeri și orientări politice, filozofice și religioase.

Un alt factor ce trebuie menționat este hotărîrea fermă a statelor mici și mijlocii de a-și aduce contribuția lor la instaurarea unor relații de deplină egalitate între toate popoarele, de respect, față de voința și aspirațiile țărilor lumii. Acest fapt relevă o altă caracteristică a epocii contemporane: *problemele apărării păcii și evitării războiului au devenit pe toate continentele, inclusiv în Europa o preocupare majoră, vitală, a maselor celor mai largi, cauza a sute de milioane de oameni, a tuturor popoarelor*.

Avînd în vedere aceste transformări pe plan mondial, forțele socialismului, democrației și progresului, au posibilitatea de a da popoarelor o perspectivă clară și mobilizatoare în lupta pentru pace și destindere pentru eliminarea războiului, pentru instaurarea climatului de încredere și colaborare între popoare.

Un prim pas pentru depășirea impedimentelor din calea spre destindere l-ar constitui — spunea Domnul Nicolae Ceaușescu — o conferință a țărilor europene în care să se dezbată toate problemele securității pe acest continent. Singura cale pentru realizarea securității europene o constituie *dezvoltarea relațiilor de colaborare între state indiferent de orînduirea lor socială, pe baza recunoașterii și respectării drepturilor fiecărui popor de a-și hotărî singur soarta, a independenței și suveranității statelor*.

România, țară balcanică, consideră necesar, în primul rînd stabilirea unor relații de colaborare și înțelegere între statele din această zonă a continentului european. Interesul popoarelor impune transformarea Balcanilor într-o zonă a păcii și colaborării, a bunei vecinătăți.

Convinsă de necesitatea întăririi luptei pentru pace, pentru securitate și destindere în viața internațională, România și-a adus și își aduce contribuția sa la întărirea păcii și securității pe continentul european adoptînd totdeauna o atitudine constructivă. Țara noastră desfășoară o intensă activitate în scopul instaurării și dezvoltării relațiilor de colaborare în toate domeniile, cu toate statele, indiferent de orînduirea lor social-politică. În acest sens au loc schimburi de vizite, tratative cu reprezentanții a numeroase țări din Europa și din alte continente.

România desfășoară o activitate din ce în ce mai intensă în organisme internaționale din care face parte, în scopul creșterii rolului acestora în lupta pentru respectarea dreptului internațional a normelor ce stau la baza relațiilor dintre state, la dezvoltarea colaborării între țări și popoare, la consolidarea păcii în lume.

MIȘCAREA PENTRU PACE LA A XX-A ANIVERSARE. — Comemorarea a 20 de ani de la crearea mișcării pentru pace a prilejuit o serie de manifestări în Capitală și în alte județe ale țării, așa după cum se arată în editorialul publicat de revista Pentru Apărarea Păcii, nr. 5, 1969.

La București a avut loc o conferință a reprezentanților Comitetului Național pentru Apărarea Păcii, a conducătorilor unor instituții centrale și organizații obștești a oamenilor de știință, artă și cultură, a oamenilor muncii din diferite întreprinderi și instituții bucureștene, a reprezentanților cultelor și tineretului.

În expunerea rostită cu acest prilej Prof. univ. Tudor D. Ionescu, președintele Comitetului Național pentru Apărarea Păcii, a făcut mai întii un scurt istoric al Mișcării pentru pace: În aprilie 1949 la Paris și Praga reprezentanți ai 72 de țări reunite la primul Congres Mondial al partizanilor păcii au hotărît contopirea într-o singură organizație mondială a năzuințelor de pace ale tuturor partizanilor păcii.

Răspunzînd acestei inițiative poporul român și-a intensificat lupta pentru instaurarea unor relații de prietenie și colaborare cu toate țările lumii, pentru crearea unei păci trainice care să aibe la bază principiul respectării dreptului fiecărei națiuni de a-și hotărî singură soarta sa. În concordanță cu aceste năzuințe, România acționează, pe plan extern, în direcția rezolvării pe calea tratativelor a tuturor problemelor litigioase, a adîncirii destinderii pe arena internațională.

Mișcarea partizanilor păcii — a subliniat în continuare vorbitorul — consideră de o importanță fundamentală dezvoltarea relațiilor de pace și cooperare între țările continentului european. La toate întrunirile partizanilor păcii mișcarea pentru pace din România a subliniat existența unor condiții prielnice pentru realizarea treptată a securității pe continentul european. Unirea eforturilor forțelor iubitoare de

pace din Europa poate duce la transformarea acestui continent într-un «continent al conviețuirii pașnice și colaborării rodnice» în interesul consolidării păcii în lumea întreagă.

Țara noastră, consecventă principiilor sale, a sprijinit orice inițiativă de pace. Un viu interes a trezit propunerea românească ca deceniul 1970—1980 să fie proclamat «deceniul de dezarmare al Națiunilor Unite».

În cuvîntul său, președintele Comitetului Național pentru Apărarea Păcii a subliniat faptul că mișcarea popoarelor pentru pace cuprinde în rîndurile ei tot mai multe forțe din diverse categorii sociale, personalități cu diferite orientări politice, filozofice și religioase. Aceasta face ca mișcarea popoarelor pentru pace să devină un factor de seamă în evoluția evenimentelor în viața internațională.

Printre alte manifestări care au avut loc cu prilejul aniversării mișcării pentru pace au fost prezentările de filme românești închinete luptei pentru pace și editarea unui grupaj de fotografii cu tema *Pentru bunăstarea și fericirea poporului* cu aspecte din realizările și activitatea mișcării pentru pace din țara noastră.

«UN EPISOD AL LUPTEI PENTRU PACE, ÎN 1936». — Este titlul articolului publicat de Dl. Gheorghe Dinu, în *Revista Pentru Apărarea Păcii* și care se ocupă, în special, de apariția, în cadrul colecției de broșuri publicate de *Cuvîntul liber*, a broșurii *Pacea*, redactată de Al. C. Constantinescu, Eugen Jebeleanu și semnatarul articolului, în anul 1936. Primul studiu publicat în această broșură a fost intitulat: *Cauzele războaielor și condițiile păcii* în care se sublinia necesitatea triumfului păcii și faptul că numai prin democratizarea integrală a societății va putea fi realizată o pace adevărată, permanentă și creatoare de noi valori.

Un alt studiu a fost *Dușmanii păcii*. Aici este demascat principalul dușman al păcii, — grupul cercurilor imperialiste interesate în pregătirea și dezlănțuirea războaielor. În cadrul acestei broșuri D-lui Gheorghe Dinu i-a revenit sarcina de a scrie despre rolul congreselor internaționale și despre participarea muncitorilor, țăranilor și tinerilor la lupta pentru apărarea păcii. În aceste articole se sublinia întărirea rolului tuturor asociațiilor profesionale, religioase, politice și tendința lor de creare a unui front al păcii. Cînd această mișcare pentru pace se impunea a fi organizată a avut loc mai întîi un Congres al păcii la Bruxelles și apoi, altul la Geneva. Printre cei 4000 de delegați participanți la congresul de la Bruxelles au fost și delegați din România.

La congresul de la Geneva, România a fost reprezentată de Doctorul Nicolae Lupu care în cuvîntarea sa explicînd situația grea a țării române sublinia că acele condiții pot fi schimbate numai de un progres social și pace.

La aceste două congrese au fost adoptate rezoluții și apeluri pentru intensificarea luptei de apărare a păcii.

Acțiunile desfășurate în scopul apărării păcii deveneau din ce în ce mai intense pe măsura creșterii pericolului războiului.

ADUNAREA MONDIALĂ PENTRU PACE. — La 10 și 11 mai 1969 a avut loc la Berlin cea de a doua reuniune a Comitetului Internațional de pregătire a Adunării Mondiale pentru pace. În cadrul reuniunii a fost stabilită ordinea de lucru a Adunării Mondiale pentru pace și a comisiilor sale. Temele dezbătute au fost: Vietnamul, securitatea europeană, neocolonialismul și independența națională, Orientul Apropiat și dezarmarea.

Adunarea Mondială pentru pace și-a început lucrările în capitala R. D. Germane la 21 iunie a.c. Au participat delegați și observatori din aproape 100 de țări și 50 organizații internaționale, personalități din diferite țări.

Conducătorul delegației Republicii Socialiste România, Prof. Tudor D. Ionescu, președintele Comitetului Național pentru Apărarea Păcii, a fost ales în prezidiul Adunării.

CONFERINȚA DE LA STOCKHOLM. — Comitetul Suedez pentru Vietnam a organizat în capitala Suediei, la 17 și 18 mai 1969, cea de a treia conferință asupra Vietnamului. Scopul întâlnirii a fost dezbateră problemelor legate de restabilirea păcii și respectarea aspirațiilor poporului vietnamez.

În apelul adresat tuturor popoarelor, participanții la conferință cer intensificarea acțiunilor menite să pună capăt războiului din Vietnam.

În mesajul Comitetului pentru Apărarea Păcii și Comitetului Național de solidaritate cu lupta poporului vietnamez din Republica Socialistă România, adresat Conferinței de la Stockholm se subliniază solidaritatea frățească a poporului român cu lupta poporului vietnamez și faptul că se «alătură popoarelor iubitoare de pace și libertate din toate țările care cer încetarea agresiunii S.U.A. împotriva Vietnamului, pentru ca eroicul popor vietnamez să-și poată exercita în pace dreptul sacru de a hotărî singur asupra soartei sale, fără amestec din afară».

IN MEMORIAM. — La Oradea și București au avut loc în zilele de 15 și 19 mai a.c. ceremonii de comemorare a 25 de ani de la deportarea evreilor din nordul Ardealului în lagărele de exterminare naziste. Serviciile religioase au fost oficiate de Dr. Moses Rosen, șef-rabin al cultului Mozaic. Au fost de față reprezentanți ai Departamentului Cultelor, ai organelor locale de stat, ai foștilor deținuți antifasciști, ai cultelor.

În cuvântul rostit cu acest prilej Prof. Tudor D. Ionescu, președintele Comitetului Național pentru Apărarea Păcii a spus printre altele: «Aducem prinosul nostru acestor martiri, căci la temelia libertății și a vieții noastre de azi se află și sîngele lor... Asemenea dezlănțuirii ale urgiilor infernului nu trebuie să se mai repete niciodată. Pentru aceasta este absolut necesar ca toți oamenii de bună credință, indiferent de rasă, religie, naționalitate, să se unească în aceeași nobilă năzuință de a salvagarda pacea și a bara pentru todeauna calea războiului. Numai așa sacrificiul celor ce au căzut victime fascismului nu va fi fost zadarnic, numai așa străvechea năzuință a omenirii de a trăi în pace și înțelegere va deveni realitate veșnică».

REDAȚIA

ȘTIRI ECUMENICE

— Patriarhul Benedict al Ierusalimului s-a adresat Greciei pentru ajutor la restaurarea părții ortodoxe a Bisericii Sfintului Mormint, trimițând un arhitect, un nou iconostas și un tron patriarhal.

— Starețul Herubim Karabellas din Sfântul Munte a înființat la Pireu Frăția Ortodoxă «Ho Paraklitos», cu scopul de a dezvolta o activitate apostolică în împrejurimi, predicând cuvîntul evanghelic și săvîrșind Sfintele Taine.

— Sinodul panortodox care se pregătește, va avea două sesiuni. Una se va ocupa cu probleme dogmatice și deci, implicit și ecumenice, cealaltă cu probleme de ordin canonic, liturgic și pastoral.

— Mitropolitul Atenagora, exarhul ortodox din Londra, menționează într-un articol că anumite expuneri despre papalitate și Biserică, făcute de teologii romano-catolici : Rahner, Schillebeeckx și Küng (cei trei mari dogmatişti actuali ai Bisericii Romano-Catolice) ar putea deschide căi pentru împăcarea catolicismului cu Ortodoxia.

— În Biserica nestoriană s-a produs o sciziune. O adunare bisericească ținută la Bagdad a hotărît să nu-l mai recunoască de Patriarh-Catolikos pe Mar Ichaa Chamun XXIII, care trăiește în San Francisco (California, S.U.A.). Motivul ? Transmiterea ereditară a demnității patriarhale ar fi anticanoinică. Din anul 1552 demnitatea aceasta aparține aceleiași familii, — Mar Ichaa a fost hirotonit Patriarh-Catolikos la vîrsta de 12 ani. I s-a mai reproșat acestuia că n-a convocat niciodată sinodul-episcopilor, a desființat postul ș.a. Adunarea a ales un nou patriarh : Mar Thoma Darmo din India. Majoritatea nestorienilor din Irak și Siria s-au atașat acestuia, pe cînd majoritatea nestorienilor din Iran, Liban și India i-a rămas credincioasă Patriarhului Mar Ichaa (*Orthodoxie Heute*, 26/1969).

— Mitropolitul Antonie, exarhul Patriarhiei Ruse pentru Europa apuseană și Arhiepiscopul Ionathan, exarhul Patriarhiei Ruse pentru America de Nord și Sud au cerut Sfîntului Sinod de la Moscova permisiunea ca Liturghia «Darurilor mai înainte sfințite» să fie săvîrșită seara, întrucît dimineața, din cauza ocupațiilor, poate participa la ea numai un mic număr de credincioși. Sfîntul Sinod a hotărît ca Episco-

pul locului să aprobe, unde socoate că-i necesar și util, ca Liturgia menționată să fie săvârșită seara, iar cei ce se vor împărtăși să se abțină de la mâncare, băutură și fumat șase ore înainte de săvârșirea liturghiei.

Din referatul asupra acestei chestiuni, prezentat Sfântului Sinod, extragem câteva date. Mîntuitorul a instituit Sfînta Euharistie după Cina cea de Taină și apostolii s-au împărtășit cu «Trupul și Sîngele dumnezeiesc» după ce au mîncat (Luca XXII, 20; I Cor. 25). Rînduiala aceasta, sfințită de Mîntuitorul, au ținut-o apostolii și după dinșii credincioșii primelor veacuri. Sporind numărul credincioșilor s-au ivit dificultăți în săvârșirea Sfîntei Euharistii în legătură cu agapele, fapt ce a determinat separarea Euharistiei de agape și săvârșirea ei dimineața. Rînduiala aceasta nu s-a introdus în toate localitățile. În Bisericile din Egipt Sfînta Euharistie se săvârșea seara încă în veacul al cincilea. Cu săvârșirea Sfîntei Euharistii dimineața s-a introdus și rînduiala ca împărtășirea să se facă după abținere de la alimente, ceea ce s-a oficializat la Sinodul din Cartagina.

— Arhimandritul Gherman (Jevghenievici) rectorul Academiei teologice din Leningrad a fost hirotonit episcop.

— În anul 1927 un grup de teologi ortodocși ruși și anglicani au înființat «Asociația anglicană-ortodoxă Sfîntul Sergiu (de Radonej) și Alban (din Anglia)». Rostul asociației este înfăptuirea unei apropieri între Biserica Ortodoxă și cea Anglicană prin studierea aprofundată a teologiei, serviciilor divine și tradițiilor celor două confesiuni. Asociația cu sediul în Londra, activează și azi, editînd revista «Ecumenicitate», care publică literatură teologică ecumenică, ortodoxă și anglicană. Se studiază îndeosebi probleme care procură dificultăți unirii Bisericilor. Recent, un preot anglican a publicat un studiu despre «nepotrivirea lui Filioque» în crede-ul Bisericii anglicane. Membri ai asociației sînt mireni, preoți, monahi și episcopi ai ambelor confesiuni. Li s-au asociat și romano-catolici, încît azi asociația are un caracter interconfesional. Anual se organizează o sesiune de studii cu durata de trei săptămîni. Tema ultimei sesiuni a fost: învățătura despre Duhul Sfînt. La lucrările sesiunii a participat și Arhiepiscopul ortodox de Minsk, Antonie, care — după cum afirmă — a constatat din discuții că anglicanii nu se adresează Duhului Sfînt ca Dumnezeu. Arhiepiscopul a prezentat un referat în legătură cu învățătura ortodoxă despre Duhul Sfînt.

— O delegație a Bisericii Ortodoxe Ruse, sub conducerea Episcopului Nicolae de Omsk, a făcut o vizită ecumenică cu caracter oficial Bisericilor din țările africane: Sierra Leone, Ghana, Togo, Dahomey și Nigeria (*Stimme der Orthod.*, 2/1969).

Comisia de studii alcătuită din reprezentanți ai Bisericii Romano-Catolice și reprezentanți ai Alianței luterane mondiale se întrunește la Neni, lîngă Roma. Tema în discuție: «Structurile Bisericii». Participă 21 teologi romano-catolici și luterani și un observator din partea Consiliului Ecumenic al Bisericilor (O.P.D., 12/1969).

— Societatea biblică luterană germană a publicat, cu ocazia jubileului Reformației, prăznuit în 1965, Biblia lui Luther cu text revizuit. Întii a apărut Noul Testament și apoi Vechiul Testament. Dar pe cînd Vechiul Testament a apărut într-o limbă germană foarte apropiată de cea de astăzi, Noul Testament are numai puține schimbări față de textul lui Luther. Faptul n-a întrunit aprobarea generală. Prin presa bisericească și în adrese trimise Societății biblice foarte mulți credincioși au cerut revizuirea totală și a Noului Testament, ceea ce însă pînă acum n-a putut fi acceptat. Refuzul momentan nu-i determinat atît de motive financiare, cît mai ales de faptul ca credincioșii să nu fie cuprinși de nedumerire, avînd la scurt interval de timp un al doilea text al Noului Testament care, față de primul, ar cuprinde cîteva mii de schimbări stilistice. Noul Testament revizuit radical va putea fi publicat abia după un interval de timp mai lung.

— Într-o ședință a sinodului Bisericii anglicane din eparhia Canterbury, Brian Rice, docent la Universitatea din Londra, a cerut să se elaboreze îndrumări pastorale pentru cei care sînt dispuși să-și ofere, după moarte, organe ale trupului lor pentru transplantări sau și trupul întreg pentru cercetări medicale. Biserica trebuie să-și spună cuvîntul în legătură cu problemele pe care le pune chirurgia transplantării și peste tot știința medicală de azi.

— Patriarhul ecumenic Atenagora I pledează, într-un apel publicat în S.U.A., pentru fixarea unei date calendaristice comune tuturor Bisericilor creștine, la prăznuirea Învierii Domnului. Patriarhul ecumenic nădăjduiește că «se vor face curînd studii care să poată duce la prăznuirea comună în toată lumea a celei mai mari și mai sfinte dintre toate sărbătorile creștine».

— Sfîntul Sinod al Patriarhiei Ortodoxe Sirbe a înființat o eparhie nouă pentru Europa apuseană și Australia, cu sediul ierarhului la Londra. Conducerea eparhiei a fost încredințată Episcopului Lavrentie (Trifunovich) care este membru al Comitetului central al Consiliului ecumenic al Bisericilor.

— Pastorul Daisuke Kitagowa, secretar pentru problemele sociale în Consiliul ecumenic al Bisericilor, vizitînd Bisericile din Birmania, Malaezia, Singapur, Indonezia și India, menționează că îndeosebi creștinii din Birmania dispun de un «uimitor de ridicat moral». «Consiliul creștinilor» din Birmania organizează conferințe și seminarii despre Buddhism, precum și dialoguri între creștini și budhiști.

— Școlile teologice superioare din insulele Solomon și din teritoriul Papua-Guinea Nouă s-au organizat în «Alianța interconfesională a școlilor teologice superioare din Melanezia», pentru a înlesni schimbul de idei și de informații teologice. Totodată se va căuta să se elaboreze «forme autentice melaneze pentru credința creștină și pentru serviciile divine», lucrînd și pentru unitatea Bisericilor. S-a hotărît înființarea unui institut de studii pentru profesorii de teologie, înființarea unui colegiu teologic comun, schimb de teologi cu toate confesiunile creștine (O.P.D., 15, 1969).

— În minăstirea benedictină din Maria Laach (R.F.G.) s-a ținut o sesiune de studii a studenților teologi ortodocși, care studiază în R.F.G. Tema de discuție «Botezul în Biserica Ortodoxă și în cea Romano-Catolică». Subiectul a fost tratat sub aspect istoric, dogmatic și practic.

— La propunerea Patriarhului Nicolae VI, Sfântul Sinod al Patriarhiei Ortodoxe din Alexandria a hotărât înființarea unei «Comisii sinodale pentru relațiile interbisericești».

— Biserica Ortodoxă Sîrbă sărbătorește anul acesta 750 de ani de autocefalie. Ea are în prezent 2.270 parohii cu 1350 preoți și 587 de studenți în teologie.

— Un cor bisericesc ortodox sîrb, sub conducerea Episcopului Nicanor de Novisad, a vizitat Viena (Austria) și a executat cântări religioase în catedrala romano-catolică «Sfântul Ștefan» (*Orthodoxe Stimmen*, 61, 1969).

— Episcopul Ian G. M. Willebrands (olandez, 59 de ani), din rîndul celor 33 cardinali noi, a fost numit Președinte al Secretariatului pentru promovarea unității creștine, în locul decedatului cardinal Augustin Bea. Salutînd această numire, Dr. E. C. Blake, secretarul general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, spunea: «Sîntem convinși că activitatea Secretariatului va continua în același spirit în care a condus-o cardinalul Bea. Ne simțim foarte fericiți că a fost ales un președinte care-i atît de apropiat de noi în Consiliul Ecumenic al Bisericilor».

Episcopul Willebrands imparte cu Dr. Blake președinția grupei comune de lucru a Bisericii Romano-Catolice și Consiliului Ecumenic înființată în anul 1965.

Dr. Blake a salutată și numirea lui P. Jérôme Homer, noul secretar al Secretariatului unității creștine.

— «Comitetul pentru societate, dezvoltare și pace» (Sodepax) și «Comitetul comun al Consiliului Ecumenic al Bisericilor și Comisiei papale «Justitia et pax» au hotărît, într-o ședință comună ținută în aprilie a.c. la Geneva, să organizeze în aprilie 1970 în Elveția o sesiune de studii cu tema: «Contribuția Bisericilor creștine la pace».

— La inițiativa Secretariatului pentru «Credință și constituție bisericească» s-a ținut în aprilie a.c. la Leuenburg (Elveția) o conferință la care au participat reprezentanți oficiali ai Alianței luterane mondiale și Alianței reformate mondiale, avînd ca temă: «Separație între Biserici și comunitate între Biserici» și urmărind intensificarea colaborării între cele două Alianțe. Tema a fost discutată pe baza a patru referate: «Separație și comunitate între Biserici în Noul Testament»; «Apariția separației bisericești în cadrul protestantismului în sec. XVI»; «Adîncirea separației bisericești în cadrul protestantismului în sec. XIX»; «Biserica și societatea bisericească». Din discuții s-a desprins că au slăbit asperitățile dintre cele două Biserici. S-a pus și întrebarea dacă separația între ele mai este azi necesară și justificată.

— Un grup de teologi romano-catolici și protestanți au convenit să traducă Biblia în limba ruandă.

— Șapte asociații studentești, romano-catolice și protestante, s-au unit în orașul Utrecht (Olanda) în «Asociația universitară evanghelică», cerînd într-o scrisoare deschisă adresată Consiliului Bisericilor din Olanda să înceapă cit mai curînd discuții oficiale în problema întercomuniunii și intercelebrării. În unele parohii — se spune în scrisoare —, s-a format o unitate între credincioșii diferitelor confesiuni care preține noi forme liturgice. Consiliul e solicitat să creeze deci premisele pentru înfăptuirea a ceea ce «organic există», dar încă nu-i posibil să existe și «organizatoric».

— Khoren I, Catholicosul armean cu sediul la Antelia (Beirut, Liban), vizitînd S.U.A. a săvîrșit un serviciu divin la New York, la care au participat reprezentanți ai Bisericii Ortodoxe, Romano-Catolice, Ortodoxe siriene, Catolice-armene, Catolice-evanghelice, Maronite și Episcopale. Deci serviciu divin ecumenic.

— Pastorul Albert Klein (Brașov) a fost ales Episcop al Bisericii evanghelice C.A., ca urmaș al decedatului Episcop Friedrich Müller (Sibiu) (O.P.D., 14, 1969).

— Alianța luterană mondială organizează o serie de conferințe cu tema: «Responsabilitatea socială creștină», urmărind să dezvolte conștiința socială a creștinilor. Astfel de conferințe s-au ținut la Addis Abeba (Etiopia), Caracas (Venezuela), Viena etc.

— «Conferința secretarilor Alianțelor confesionale mondiale» (înființată în 1957) din care fac parte Biserici Ortodoxe (Patriarhiile de Constantinopol și Moscova), anglicane și protestante, într-o sesiune ținută la Geneva, și-a exprimat dorința ca să devină membră și Biserica Romano-Catolică, întrucît în ultimul timp există multiple contacte între Biserica Romano-Catolică și celelalte Biserici. La sesiunea menționată a participat pentru prima dată și un reprezentant al Bisericii Romano-Catolice: Pater Jérôme Homer, Secretarul Secretariatului Vatican pentru promovarea unității creștine.

— Prezidiul și Comitetul consultativ al Conferinței Bisericilor Europene și-a ținut sesiunea anuală de lucru între 28 aprilie — 2 mai a.c. la El Escorial, lângă Madrid. Din partea Bisericii Ortodoxe Române au participat Înalt Prea Sfințitul Mitropolit al Moldovei și Sucevei, Dr. Justin Moisescu, membru al Prezidiului și Pr. Dr. Ioan G. Coman, profesor la Institutul teologic universitar din București, membru al Comitetului consultativ. Dintre problemele discutate menționăm: «Raportul Conferinței Bisericilor Europene (C.B.E.) cu Biserica Romano-Catolică. — Monseniorii Avrighi și Etschegaraj au expus punctul de vedere al Bisericii Romano-Catolice în problema ecumenică, care după Conciliul Vatican II este mult schimbat față de cel anterior. Azi, Biserica Romano-Catolică a constituit comisuni pentru discuții cu mai multe Biserici.

Grupa I de lucru, numită «Bisericile din Europa și Bisericile din alte continente, se va ocupa, pentru viitoarea sesiune, de problema: «Păcat, pocăință și concepția europeană despre omul nou». Se va întruni la Cartegny (lângă Geneva).

Grupa II, denumită «Slujirea Bisericilor în societate» va analiza problema «Slujirea păcii în Europa de către Biserici». S-a sugerat să se organizeze colocvii între Bisericile mari și cele mici. S-a mai discutat problema turismului, a tineretului, ș.a.

Au fost primite ca membre trei Biserici : 1) Biserica Baptistă din Elveția, 2) Biserica Metodistă din R.D.G. și 3) Biserica Anglicană din Țara Galilor. Pr. Prof. I. G. Coman a fost ales în Comisia pentru pregătirea temei Nyborg VI. Delegația Bisericii Ortodoxe Române a participat activ la lucrările sesiunii. Formularea temei pentru Nyborg VI : «Slujitorii lui Dumnezeu, slujitorii oamenilor» aparține acestei delegații.

— Fundația din Viena (Austria) «Pro Oriente» (romano-catolică) a organizat un «Simpozion ecumenic», avînd ca temă : «Consiliul ortodox — așteptări și nădejdi». Înalt Prea Sfințitul Mitropolit al Ardealului, Dr. Nicolae Mladin a conferențiat despre «Morala ortodoxă și problemele vieții contemporane» ; Pater Christophe Dumont O P, Paris-Roma, consilier al «Secretariatului pentru unitatea creștinilor» (Vatican) a conferențiat despre : «Sinodul ortodox — așteptări și nădejdi ale Bisericii Romano-Catolice».

— În cadrul schimbului de profesori între Institutele teologice universitare ortodoxe române și Facultățile de teologie romano-catolice din Austria au conferențiat la acestea, în luna mai a.c., Diac. Prof. Dr. Balca (București) și Pr. Dr. I. Todoran (Sibiu) și anume : Diac. Prof. Balca a conferențiat la Universitatea din Viena despre : «Concepția despre om în teologia ortodoxă» ; la Innsbruck despre : «Originea și evoluția istorică a Bisericii Ortodoxe Române» ; la Salzburg și Graz despre : «Biserica Ortodoxă Română și realizările ei ecumenice».

Pr. Prof. Isidor Todoran la Universitatea din Viena, la Lainz, la Innsbruck despre : «Mireanul în Ortodoxie» și la Minăstirea Sf. Ursula (Viena) despre : «Apostolicitatea Bisericii».

— Comitetul grupei a doua de lucru a Conferinței Bisericilor Europene s-a întrunit în zilele de 26—27 mai 1969 la Coventry (Anglia) pentru alcătuirea programului său de lucru. Din partea Bisericii Ortodoxe Române a participat Prof. Diac. Dr. Nicolae I. Nicolaescu, rectorul Institutului teologic din București, care este prim-vicepreședinte al Comitetului. Glen Garfield Williams, secretarul general al Conferinței a expus obligațiile ce revin acesteia sub raport cultural, social și politic în actuala configurație europeană. S-au discutat apoi relațiile Conferinței cu Consiliul Ecumenic al Bisericilor. Conferința Creștină pentru Pace de la Praga și cu alte organizații creștine din Europa, precizîndu-se obiectivul Conferinței Bisericilor Europene și posibilitățile practice de popularizare a străduințelor acesteia în rîndurile clerului și credincioșilor din fiecare țară. În discuția aceasta a intervenit și Profesorul Nicolaescu, arătînd că Biserica Ortodoxă Română, sub îndrumarea Prea Fericitului Patriarh Justinian, a angajat clerul, parohiile și școlile teologice în activitatea de sprijinire a programului organizațiilor din care face parte : Consiliul Ecumenic al Bisericilor, Conferința Creștină pen-

tru Pace și Conferința Bisericilor Europene. O datorie fundamentală a fiecărei Biserici și a fiecărui creștin, este să lucreze pentru refacerea unității creștinismului și pentru înfăptuirea păcii în lume. Comitetul a hotărât apoi ca grupa a doua de lucru — temă generală : «Slujirea Bisericii față de societate» — să se adune în plenul ei în zilele de 25—28 noiembrie 1969 la Gwatt (Elveția). Pe ordinea de zi vor figura ca teme speciale : Sensul biblic al cuvântului : «Șalom», «Aspecte ecumenice ale păcii» ș. a., precum și subiecte de ordin ecumenic, social și cultural. S-a mai hotărât ca la Gwatt să fie invitați ca observatori și personalități ale Bisericii Romano-Catolice, precum și necreștine.

— Dl. Paul Miron, lector de limba română la Universitatea din Freiburg im Breisgau (R. F. a Germaniei), invitat de Institutul teologic universitar din București, a conferențiat în aula institutului despre: «Spiritalitatea evului mediu în Occident», conferință rostită și la Institutul teologic universitar din Sibiu.

— O delegație a Comitetului regional al Conferinței Creștine pentru Pace din R. D. Germană a vizitat la sfârșitul lunii mai Biserica Ortodoxă Română. Din delegație au făcut parte : Episcopul D. Albrecht Schönherr (Berlin), Prof. Dr. G. Bassarak (Facultatea de teologie de la Universitatea Humboldt-Berlin) ; Dr. Walter Saft, directorul Seminarului de predicatori ai Bisericii Luterane din Turingia (Eisenach) ; Pastorul H. Orphal ; Günter Wirth, șef-lector al editurii «Union» (Berlin) ; Carl Ordnung, secretarul Comitetului regional.

Delegația a vizitat așezămintele bisericesti din București, mănăstirile din apropiere, apoi Mitropolia și așezămintele bisericesti din Iași, Mănăstirile din Moldova, centrele bisericesti din Cluj, Sibiu, Brașov. La Institutul teologic universitar (ortodox) din Sibiu, directorul Dr. W. Saft a conferențiat despre «Relația dintre Biserică și Stat în R.D.G.», iar prof. univ. Dr. Bassarak a conferențiat la Institutul teologic universitar din București despre : «Cu privire la situația actuală din teologia protestantă de limbă germană». Delegația a fost primită în audiență de Prea Fericitul Patriarh Justinian.

— Un grup de studenți (între ei și teologi), sub conducerea pastorului Gerhard Möckel (ardelean de origine) din Berlinul Occidental a vizitat Patriarhia Română și așezămintele bisericesti din Capitală, precum și mănăstirile din împrejurime. La Institutul teologic universitar din București s-a organizat o întâlnire cu studenții teologi.

— Biserica Ortodoxă din Finlanda a hotărât să ceară primirea ei în Consiliul Ecumenic al Bisericilor. Arhimandritul Ioan Rinne, vicar-președinte al Organizației mondiale a tineretului ortodox «Syndesmos», a fost ales Episcop-vicar al Bisericii Ortodoxe din Finlanda.

— Alianța mondială a studenților creștini și-a deschis un birou regional asiatic la Tokio.

— Cu prilejul jubileului de o sută de ani de la separarea sa de Biserica Romei în urma dogmei papale decretate de Conciliul Vatican I, Biserica Veche-Catolică va organiza în 1970 un Congres internațional al vechilor-catolici, cu tema : «Biserica în libertate și obligație».

— Patriarhul Alexei al Bisericii Ortodoxe Ruse a expediat o telegramă premierului grec, în care protestează împotriva «nerespectării drepturilor și tradițiilor minăstirilor ortodoxe din Muntele Atos».

— Papa Paul al VI-lea a numit pe : P. Walter Burghardt, profesor la Woodstock College, S.U.A. ; Prof. Yorge Medina de la Universitatea catolică din Santiago ; Prof. Joseph Ratzinger de la Universitatea din Tübingen (R. F. a Germaniei) și P. Th. Tshibangu, rectorul Universității Lovanium din Kinshasa (Congo) membri ai «Comisiunii teologice», înființată la recomandarea Sinodului Episcopilor (1967), avînd misiunea «să-l sfătuiască pe Papa în problemele de doctrină» (O.P.D., 16, 1969).

— Profesorul Todor Sabov (Bulgaria) a declarat într-un interviu că Patriarhia Ortodoxă Bulgară are cca. 6 milioane de credincioși, 3.200 de biserici și capele, 2.000 preoți, 100 minăstiri cu 400 călugări și călugărițe ; un seminar teologic și o academie teologică ; publică reviste și literatură teologică. Se lucrează și la o nouă traducere a Bibliei în limba bulgară. La aceasta participă și Bisericile protestante din Bulgaria, fiindcă noua ediție a Bibliei va fi utilizată și de ele. Biserica Bulgară participă la Mișcarea ecumenică și la cea pentru pace. Patriarhia Bulgară are o eparhie pentru credincioșii săi din S.U.A., America Latină, Canada și Australia, apoi preoți în diferite centre, o reprezentanță bisericească în Moscova și o minăstire în Muntele Atos.

— «Consiliul bisericesc britanic» l-a invitat pe P. John Conventry S.I., secretar al Comisiei romano-catolice ecumenice pentru Anglia și Wales să participe la ședințele Comitetului său executiv.

— Roy G. Neehall, moderator al Bisericii Presbiteriene din Trinidad și Grenada a fost numit secretar adjunct al «Comitetului pentru societate, dezvoltare și pace», cu sediul la Geneva, înființat în comun de către Consiliul Ecumenic al Bisericilor și Comisia papală «Justitia et Pax» (O.P.D., 17, 1969).

— Papa Paul VI l-a numit pe Cardinalul Jean Vilot (francez) secretar de stat, în locul Cardinalului Amleto Cicognani trecut la pensie (86 de ani).

— În turla unei biserici din Anglia s-au descoperit obiecte liturgice, avînd vechime de 500 de ani.

— Biserica Romano-Catolică a scos din calendarul său liturgic o serie de sfinți, întrucît existența lor nu poate să fie probată cu documente istorice (N.Z., 112, 1969).

— Biserica evanghelică-luterană — Tamula din India a sărbătorit jubileul de 50 de ani de la organizarea ei ca Biserică independentă. Primul ei misionar — Bartholomäus Ziegenbalg a debarcat în 1706 la Traquelar (India). Biserica are azi 67.000 de credincioși și este membră a Alianței luterane mondiale și a Consiliului Ecumenic al Bisericilor.

Prof. O. BUCEVSCHI

ARTICOLE ȘI STUDII

UN EVENIMENT DE SEAMĂ ÎN VIAȚA BISERICII BULGARE: ADOPTAREA CALENDARULUI ÎNDREPTAT

În viața Bisericii Ortodoxe din Bulgaria s-a petrecut de curind un eveniment de mare însemnătate pentru unitatea Ortodoxiei : începînd de la 20 decembrie 1968, această Biserică a adoptat și ea calendarul îndreptat, de care se folosesc, începînd din 1924, cele mai multe Biserici Ortodoxe, printre care și cea română. Cu acest prilej, Sfîntul Sinod al Bisericii Bulgare a dat o Pastorală, în care se subliniază că adoptarea calendarului îndreptat s-a făcut la cererile, din ce în ce mai numeroase și mai insistente, ale clericilor și ale credincioșilor acestei Biserici ; totodată se face un scurt istoric al calendarului de care ne folosim, arătîndu-se originea lui, lipsurile care au făcut necesară îndreptarea lui și modul cum s-a făcut îndreptarea în Apus și în Răsărit. Întrucît aceste date sînt necesare pentru cunoașterea problemei calendarului, ele trebuind să fie cunoscute mai ales de către aceia care încă nu sînt convinși de necesitatea și de justetea îndreptării vechiului calendar (stilul vechi), reamintim precucernicilor preoți cunoștințele mai importante în legătură cu calendarul, cuprinse și în Pastorală Sfîntului Sinod al Bisericii Bulgare, amintită mai sus.

Calendarul este un sistem de măsurare a timpului, care ne arată durata timpului și subdiviziunile lui, folosite în general de oameni, în viața lor casnică (gospodărească), socială și religioasă. Pentru măsurarea timpului și numărarea diferitelor lui subdiviziuni, oamenii s-au călăuzit îndeosebi de cei doi aștri sau luminători ai cerului : luna și soarele, ale căror mișcări regulate, fixe și imperturbabile, pe bolta cerească, au oferit totdeauna oamenilor unitățile naturale cele mai exacte, mai sigure și mai neschimbabile, în care timpul putea fi împărțit, în scurgerea lui eternă : *ziua*, *luna* și *anul*. De aceea, au existat două tipuri de calendare : calendare *lunare* și calendare *solare*, după cum aveau la temelie mișcările unuia sau altuia dintre cei doi aștri. Cele mai bune

s-au dovedit, cu timpul, cele solare, dintre care face parte și *calendarul* numit *iulian*, de care se servește astăzi nu numai toată lumea creștină, ci chiar unele popoare necreștine, de străveche cultură și civilizație.

Calendarul acesta se numește *iulian*, pentru că a fost întocmit din porunca împăratului roman *Iuliu Cezar*, de către un mare astronom și matematician egiptean, *Sosigene*, la anul 46 înainte de Nașterea Domnului.

Două lucruri trebuie să reținem de aci :

a) Calendarul nostru nu este alcătuit de Biserică, așa cum cred unii, ci de conducerea de Stat, căci împăratul avea nevoie de el pentru viața publică a cetățenilor din întinsul său imperiu, iar nu pentru viața religioasă a acestora ; autorul lui este un învățat, un reprezentant al științei astronomiei și matematicii.

b) Acest calendar nu este nici măcar de origine creștină, căci, precum se vede, el a fost întocmit, de un savant păgîn, cu aproape o jumătate de secol înainte de ivirea creștinismului și a fost menit inițial să fie folosit de cetățenii unui imperiu păgîn.

Unitatea naturală cea mai mare, de măsurare și divizare a timpului, luată ca bază în sistemul calendaristic al lui *Sosigene*, este *anul*, adică intervalul de timp în care pămîntul face o rotație completă în jurul soarelui. *Sosigene* cunoștea perfect durata exactă a acestui interval de timp : 365 zile, 5 ore, 48 minute și 46 secunde (anul *tropic* sau *astronomic*). Dar fragmentul de zi care depășește cele 365 zile nu poate fi folosit în calendarele destinate uzului practic, în care se lucrează numai cu zile întregi. De aceea, *Sosigene* n-a folosit în calendarul său anul *tropic* sau *astronomic*, cu care calculează savanții în lucrările lor științifice, ci pe cel numit *civil* sau *calendaristic*, de 365 zile. Dar pentru ca să se asigure, măcar din timp în timp, coincidența anului civil (mai mic cu aproape 6 ore) cu cel *tropic* (astronomic sau solar), adică pentru ca să se asigure conformarea calendarului *iulian* cu realitățile timpului, *Sosigene* a introdus în calculul calendarului său și cele 5 h. 48' și 46'', rotunjindu-le însă, pentru ușurința calculului, la 6 ore, adică un sfert de zi. Anul de 365 zile, folosit în calendarul său era mai scurt decît cel adevărat (*tropic* sau solar) cu un sfert de zi ; în timp de patru ani, calendarul ar fi luat-o înainte cu o zi întreagă. Această zi putea fi deci adăugată la fiecare patru ani, ca o zi în plus, menită să țină în loc calendarul și să-l readucă, periodic, în conformitate cu mersul exact al timpului. De aceea, Calendarul *iulian* are, după fiecare grupă de trei ani comuni sau obișnuiți (de cîte 365 zile), un al patrulea, cu 366 zile, numit *bisextil* sau *bisect*. Ziua în plus se adaugă la sfîrșitul lunii februarie (care era pe atunci ultima lună a anului) ; în anii comuni aceasta are 28 zile, în cei bisecți 29 zile.

Anul a fost împărțit de *Sosigene* în 12 luni, care sînt subdiviziuni arbitrare (artificiale) ale timpului, ele neavînd nimic comun cu mersul lunii de pe cer în mișcarea ei de rotație în jurul pămîntului și fiind cîrute de nevoile vieții sociale (indeosebi economice) ; de aceea, ele

nu sînt egale, unele avînd 31 zile (ianuarie, martie, mai, iulie, august, octombrie și decembrie), altele 30 de zile (aprilie, iunie, septembrie și noiembrie) și una singură (februarie) are numai 28 zile în anii comuni sau 29 zile în cei bisecți.

Creștinii au găsit în întrebuițare acest calendar, pe care și ei l-au adoptat pentru viața lor religioasă, însemnînd în el sărbătorile lor și introducînd, în plus, un nou sistem de împărțire a lunilor în *săptămîni*, adică grupe de cîte șapte zile, după modelul calendarului întrebuițat la evrei.

Astfel întocmit, calendarul iulian reprezenta, fără îndoială, cel mai bun (mai științific) sistem de măsurare a timpului; imaginat pînă atunci. El avea însă, de la început, un mic cusur, ale cărui efecte aveau să se vadă abia cu timpul. Rotunjind cele 5 h, 48' și 46" (diferența dintre durata anului tropic și a celui calendaristic) la 6 ore, Sosigene, neglija, conștient, o mică fracțiune de timp: 11' și 14", cu care anul civil (calendaristic) mediu era mai mare decît cel real (tropic sau solar) și cu care, deci, calendarul iulian rămînea în urmă pe fiecare an. Această mică diferență, imperceptibilă și neglijabilă într-o viață de om, crește însă an de an și după perioade mai mari de timp devine perceptibilă: în 128 ani ea se ridică la o zi, în 384 ani la trei zile, ș.a.m.d. Prin urmare, la fiecare grupă de 128 ani calendarul iulian întirzia cu o zi, la fiecare grupă de 384 ani cu trei zile, ș.a.m.d.

Întîrzierea aceasta a fost observată de către creștini mai ales în legătură cu fixarea datei variabile a Paștilor, care este în funcție de dată echinocțiului de primăvară (unul din cele două momente din cursul anului cînd ziua este egală cu noaptea) și de data lunii pline care urmează după el. Sosigene fixase data echinocțiului de primăvară la 24 Martie; dar pe vremea Sinodului I ecumenic (Niceea, 325), cînd se frămînta problema uniformizării datei Paștelui în toată creștinătatea de atunci și cînd trecuseră 371 ani de la alcătuirea calendarului, astronomii observaseră că echinocțiul real cădea de fapt la 21 martie al calendarului iulian, și că, deci, calendarul rămăsese deja în urmă cu trei zile. Părinții Sinodului au hotărît ca de aci înainte data echinocțiului să fie socotită ziua de 21 martie — cum era pe timpul lor —, dar ei n-au luat nici o măsură pentru evitarea întirzierii calendarului în viitor.

Calendarul a continuat, deci, să rămînă mereu în urmă, cu o zi după fiecare grupă de 128 ani. După 128 ani de la Sinodul I ecumenic, echinocțiul real nu mai cădea la 21 martie, ci cu o zi mai devreme, adică la 20 martie; după alți 128 ani el cădea la 19 martie, ș.a.m.d.

În secolul al XVI-lea, adică după 1200 ani de la Sinodul I ecumenic, echinocțiul real cădea cu aproape 10 zile mai înainte de 21 martie al calendarului iulian, zi socotită greșit ca dată a echinocțiului, care ducea la un calcul greșit al datei anuale a Paștilor. Astronomi și pascaliologi vestiți observaseră mai de mult și semnalaseră autorităților de stat și bisericesti această rămînere în urmă a calendarului. De aceea, la 1582, papa Grigore XIII, cu concursul unui astronom italian,

a întreprins o primă îndreptare a calendarului, suprimându-se cele 10 zile cu care calendarul rămăsese în urmă (ziua de 5 octombrie 1582 a fost socotită 15 octombrie); astfel, ziua de 21 martie a anului următor a redevenit data echinocțiului real, cum fusese și în vremea Sinodului I ecumenic. Totodată s-au luat măsuri pentru evitarea rămânerii în urmă pe viitor, prin suprimarea zilei a 366-a din anumiți ani bisecți.

Această primă îndreptare a calendarului, numită de obicei «reforma gregoriană», a fost adoptată, treptat, de toate statele catolice și protestante din Apus. În Răsărit însă ea n-a fost primită; Bisericile Ortodoxe și statele respective au rămas să întrebuințeze mai departe calendarul iulian neîndreptat, numit de aci înainte și *stil vechi*, spre deosebire de cel îndreptat, adoptat în Apus și numit și *stil nou*.

De reținut însă este aici faptul că, pînă la 1582, toți creștinii — ortodocși, catolici, protestanți, etc. — s-au servit de unul și același calendar: *calendarul iulian*. Același calendar a rămas și pe mai departe în întrebuințare la toți, cu deosebirea că unii — și anume creștinii ortodocși — l-au păstrat în forma lui neîndreptată, pe cînd alții — creștinii din Apus — l-au folosit de aci înainte cu corectarea făcută în timpul papii Grigorie XIII. Expresia de «calendar gregorian», folosită de unii, este inexactă, pentru că papa Grigorie XIII n-a alcătuit un nou calendar, ci numai a îndreptat pe cel vechi, care a rămas tot calendarul iulian, întocmit de Sosigene. Greșesc, deci, aceia care fac din calendar o chestiune de ordin dogmatic și un motiv de polemică interconfesională, pretinzînd că noi, ortodocșii, trebuie neapărat să ne deosebim de catolici și de protestanți nu numai prin învățătura de credință, ci și prin calendar. Calendarul a fost unul de la început pentru toți creștinii și așa trebuie să fie și acum, cînd creștinii de diferite confesiuni caută să se apropie unii de alții și să refacă unitatea creștină de la început.

După 1582, calendarul neîndreptat, folosit de ortodocși, a continuat să rămînă în urmă, ca și pînă aci, încît pe la începutul secolului nostru, întîrzierea (și deci diferența dintre calendarul îndreptat și cel neîndreptat) crescuse la 13 zile; echinocțiul real de primăvară în loc să cadă la 21 martie al calendarului neîndreptat, cădea cu 13 zile mai înainte, adică la 8 martie. Luîndu-se deci ca dată a echinocțiului ziua de 21 martie — o dată greșită —, se ajungea și la o calculare greșită a datei Paștelui. În plus, îndată după primul război mondial, toate statele din Răsăritul Europei cu majoritate confesională ortodoxă (România, Bulgaria, Grecia, Serbia și Uniunea Sovietică) au adoptat treptat, în viața publică, stilul nou sau calendarul îndreptat, folosit în Apus, pe cînd Bisericile respective au continuat o vreme să întrebuințeze calendarul neîndreptat, încît în aceste state s-au întrebuințat o vreme, concomitent, două calendare diferite: cel neîndreptat, în viața bisericească, și cel îndreptat, în viața de Stat. Această crea, desigur, destule neajunsuri, de o parte și de alta.

De aceea, în anul 1923, din inițiativa Patriarhiei ecumenice din Constantinopol, s-au adunat acolo reprezentanți ai mai multor Bise-

rici ortodoxe, hotărînd să se adopte și în Răsărit îndreptarea calendarului. S-a hotărît, deci, să se suprimă cele 13 zile cu care calendarul neîndreptat rămăsese în urmă; prin aceasta se ajungea, deci, la unitatea de odinioară cu creștinătatea din apus, în ceea ce privește numărarea zilelor fixe din lunile anului bisericesc (1 ianuarie, 2 februarie, 3 martie, etc.). Pentru rest, calendarul ortodox rămînea neschimbat, ca și pînă aci, cu sărbătorile, posturile și ajunările, pomenirile morților, zilele de harți, și toate rînduielile noastre tradiționale; nimic din toate acestea n-a fost împrumutat de la catolici sau de la protestanți, care, în această privință au sărbătorile și rînduielile lor proprii, deosebite de ale noastre.

De aci se vede cît de neadevărată este afirmația unora că îndreptarea calendarului ar fi însemnat, de fapt, *schimbarea* lui, adică înlocuirea vechiului calendar, cu unul nou, catolic sau apusean. Îndreptarea calendarului, hotărîtă la Conferința interortodoxă de la Constantinopol 1923, nu înseamnă simpla adoptare a «calendarului gregorian», întrebuițat mai dinainte în Apus, cum pretind unii. Îndreptarea aceasta s-a făcut nu după metoda gregoriană, ci printr-o metodă nouă, mai bună decît cea gregoriană, pentru că ea asigură coincidența anului tropic cu cel calendaristic — evitînd astfel pe viitor întîrzierea calendarului — pe o perioadă mult mai mare decît cea asigurată prin sistemul gregorian; în acesta din urmă diferența dintre anul tropic și cel calendaristic a rămas de 26',02'', ceea ce va aduce o nouă zi de întîrziere a calendarului după aproape 4000 de ani, pe cînd în sistemul ortodox de îndreptare a calendarului, diferența aceasta a fost redusă la 2', 02'', ceea ce va aduce o nouă zi de întîrziere a calendarului, abia după aproape 43.000 de ani.

Greșesc, deci, sau sînt de rea credință cei ce vorbesc de o *schimbare* a calendarului nostru; prin hotărîrea de la Constantinopol 1923 nu s-a *schimbat* calendarul. Acesta a rămas tot cel dinainte (calendarul iulian), dar a fost *îndreptat*, adică pus de acord cu mersul exact al timpului, indicat de știința astronomiei. Căci acesta este rostul calendarului: el este un instrument de măsurare a timpului, un ceas pentru eternitate; și ca orice ceas, și el trebuie «potrivit» din cînd în cînd, adică trebuie dat înainte, dacă rămîne în urmă, sau dat înapoi, dacă a luat-o înainte. Iar «ora exactă» nu o dă Biserica, ci Observatorul Astronomic, deci o instituție științifică, deoarece și știința este de la Dumnezeu și oamenii trebuie să se folosească de datele ei, pentru cunoașterea și stăpînirea universului.

Dar deoarece la Conferința de la Constantinopol din 1923 nu fuseseră reprezentate toate Bisericile Ortodoxe naționale sau autocefale, îndreptarea calendarului, adoptată în principiu la această Conferință, a rămas să fie introdusă de fiecare Biserică autocefală la data pe care fiecare o va crede mai potrivită, pentru a se pregăti spiritele în vederea primirii ei fără opoziție și fără tulburări. Totuși, începînd din 1924, convinse de necesitatea și justețea îndreptării calendarului, cele mai multe Biserici ortodoxe au adoptat treptat această îndreptare, și anume:

- a) Patriarhia din Constantinopole
- b) Patriarhia Antiohiei
- c) Patriarhia Alexandriei (1928)
- d) Arhiepiscopia Ciprului (autonomă)
- e) Biserica din Grecia
- f) Biserica din România
- g) Biserica din Albania
- h) Biserica din Gruzia (patriarhat)
- i) Biserica din Polonia
- j) Biserica din Cehoslovacia (mitropolie autocefală din 1951)
- k) Biserica din Finlanda (încă din 1917, cu aprobarea Bisericii Ruse, de care depindea canonic).

l) La acestea se adaugă acum Biserica Bulgariei (20 decembrie 1968).

Ce Biserici au mai rămas, deci, cu calendarul neîndreptat? — Din diferite motive, mai păstrează încă acest calendar numai următoarele Biserici autocefale :

- a) Patriarhia Ierusalimului (cu un foarte mic număr de credincioși);
- b) Biserica Rusă și
- c) Biserica Sîrbă.

La acestea pot fi adăugate mînăstirile din Sfintul Munte (Grecia), dintre care numai Vatopedul a adoptat pînă acum îndreptarea calendarului, celelalte folosind încă stilul vechi.

Să subliniem, cu acest prilej, neseriozitatea unei afirmații a celor care mai țin încă la noi stilul vechi : invocînd exemplul Bisericii rusești și necunoscînd situația din celelalte Biserici Ortodoxe, aceștia susțineau că Biserica Ortodoxă Română s-ar fi izolat de restul Ortodoxiei, pentru că ar fi singura Biserica Ortodoxă care a adoptat calendarul îndreptat. Ori, precum se vede din lista de mai sus, dintre toate Bisericile Ortodoxe patriarhale sau autocefale, marea majoritate o alcătuiesc cele care au adoptat deja mai de mult îndreptarea calendarului; aceasta, fără să mai punem la socoteală pe ortodocșii care trăiesc risipiți printre creștinii de alte confesiuni (în Apusul Europei, America și în celelalte continente), al cărora număr se ridică la mai multe milioane și care, în imensa lor majoritate, întrebuințează tot calendarul îndreptat. Dimpotrivă, Bisericile Ortodoxe rămase la stilul vechi alcătuiesc o mică minoritate, iar atitudinea lor se explică nu prin faptul că ele n-ar fi convinse încă de justetea și de necesitatea îndreptării calendarului; ele socotesc că n-a sosit încă momentul potrivit, din punct de vedere al pregătirii psihologice a credincioșilor, pentru introducerea fără riscuri a îndreptării. E știut, de altfel, că în Biserica Rusă problema îndreptării calendarului fusese discutată de Sinodul acelei Biserici încă dinaintea primului război mondial, dar izbucnirea războiului a făcut imposibilă înțelegerea necesară între toate Bisericile Ortodoxe pentru rezolvarea acestei probleme. Îndată după terminarea războiului, nu numai Biserica Rusă, ci și cea Bulgară pusese din nou în discuție îndreptarea calendarului (între 1916—1918), dar pentru că problema nu se discutase

încă pe plan general ortodox, cele două Biserici au rămas să întrebuințeze mai departe în cult calendarul neîndreptat, pentru a nu se izola de restul Ortodoxiei. Avînd însă în vedere că, în viața de stat a țărilor respective, se introdusese calendarul îndreptat (stilul nou sau gregorian), actele care emanau de la instituțiile bisericești din Rusia și Bulgaria, au început și ele, încă de atunci, să poarte datele din calendarul îndreptat, punîndu-se doar între paranteze datele corespunzătoare din calendarul neîndreptat (stilul vechi).

Exemplul recent dat de Biserica Bulgară vine să confirme deci, și de astădată, că dreptatea este de partea calendarului îndreptat și că istoria merge mereu înainte. Pastorală dată de Sfîntul Sinod al Bisericii Bulgare cu prilejul acesta accentuează unele lucruri stabilite în ședințele ținute de Sinod în cursul anului 1967 și vrednice de reținut, și anume :

a) Introducerea calendarului îndreptat nu este un act de autoritate al Sfîntului Sinod, ci ea reprezintă satisfacerea justă și firească a dorinței unanime și a cererilor exprese venite din partea clerului și a credincioșilor acestei Biserici, care, fără îndoială, sint convinși că îndreptarea este justă și necesară ;

b) Îndreptarea va înlătura anomaliile de pînă acum, ca de pildă serbarea Anului Nou (conform stilului nou întrebuințat în viața publică) înainte de Sărbătoarea Nașterii Domnului (după stilul vechi), ceea ce ducea la întreruperea și deci nerespectarea postului Crăciunului ;

c) Adoptarea stilului nou nu strică nimic din rînduielile tradiționale și sfinte ale Bisericii Ortodoxe, din domeniul cultului divin și al disciplinei canonice, ci, dimpotrivă, lasă toate neschimbate, cum au fost și pînă aci ;

d) Adoptarea calendarului îndreptat, folosit deja nu numai de marea majoritate a Bisericilor Ortodoxe, ci și de toată creștinătatea apuseană (catolică și protestantă), corespunde tendințelor ecumeniste ale Bisericii Universale, favorizînd unificarea calendarului, așa cum era pînă la 1582, și contribuînd astfel la progresul ideii de refacere a unității creștine, pentru care militează azi toate Bisericile creștine, indiferent de confesiunea căreia aparțin.

Salutăm, deci, cu bucurie, actul consfințit de Sfîntul Sinod al Bisericii Bulgare, ca pe un eveniment de mare importanță nu numai în viața acestei Biserici, ci în istoria contemporană a creștinătății întregi. Alăturîndu-se astfel frontului major al Bisericilor surori care adoptaseră încă mai de mult îndreptarea calendarului, Biserica Bulgară merge în sensul firesc al îndreptării lipsurilor trecutului. Prin aceasta ea ușurează mult rezolvarea spinoasei probleme a unificării calendarului bisericesc, una dintre problemele importante, de interes general ortodox, care urmează să fie discutate și rezolvate la viitorul Sinod general al Ortodoxiei (panortodox), spre întărirea unității și a coeziunii dintre Bisericile Ortodoxe autocefale.

Să sperăm că și celelalte trei Biserici Ortodoxe autocefale, care mai păstrează încă stilul vechi, vor găsi cît mai curînd momentul opr-

tun pentru a imita și ele gestul majorității, adoptînd îndreptarea calendarului, care este atît de justă și de necesară, și punîndu-se astfel de acord și cu statele respective, din punct de vedere calendaristic. Atunci se va realiza un împătrit cîștig pentru creștinătate :

a) Se va înfăptui atît de mult dorita unificare a Ortodoxiei pe plan calendaristic, înlăturîndu-se pentru totdeauna nepotrivirea de pînă acum dintre diferitele Biserici Ortodoxe, rezultată din folosirea a două «calendare» sau «stiluri» deosebite ;

b) Se va risipi și ultimul temei pe care se reazimă încă propaganda așa numiților «stilisti», atît de la noi cît și din alte Biserici Ortodoxe surori care au adoptat, o dată cu noi, îndreptarea calendarului (ca de ex. Biserica din Grecia) ; aceștia vor rămîne, dacă vor mai exista pînă atunci, cu totul izolați, nemaiavînd putința de a mai invoca în sprijinul lor exemplul unor Biserici surori, cum fac acum ;

c) Sfintele Paști vor putea fi serbate din nou, în întreaga Ortodoxie, între 22 martie și 25 aprilie ale calendarului îndreptat, conform regulilor pascalice consfințite la Sinodul I ecumenic și țînîndu-se seama de data exactă a echinocțiului de primăvară (21 martie stil nou), iar nu ca acum, cînd, din spirit de concesiune și frățietate, noi serbăm Sfintele Paști o dată cu Bisericile rămase la stilul vechi, adică între 4 aprilie și 8 mai stil nou (corespunzător datelor de 22 martie — 25 aprilie din calendarul neîndreptat) ¹ ;

d) Se va restabili astfel unitatea generală pe plan calendaristic nu numai în cadrul Ortodoxiei, ci în întreaga lume creștină, deoarece atunci vom serba toți — ortodocși, catolici, protestanți, anglicani, etc. — la aceleași date nu numai sărbătorile cu date fixe care sînt comune tuturor confesiunilor (ca de exemplu Nașterea Domnului), ci și pe cele cu date schimbătoare, începînd cu marele praznic al Învierii Domnului (Sfintele Paști), așa cum a fost pînă la 1582.

Așa se va împlini dorința Mîntuitorului ca toți cei ce cred într-însul «să fie una» (cf. Ioan XVII, 21—23) măcar în sărbătorirea marilor praznice creștine, în care reînnoim anual amintirea momentelor celor mai de seamă din viața și activitatea Sa.

Dea Domnul ca ziua aceea să vină cît mai curînd, spre folosul creștinătății întregi !

Pr. Prof. ENE BRANIȘTE

1. Amănunte despre această latură a situației calendaristice din Ortodoxie vezi la Pr. Prof. Ene Braniște, *Problema unificării calendarului liturgic în Bisericiile Ortodoxe*, în «Ortodoxia», 1955, nr. 2, p. 202—203 (cap. *Aplicarea parțială a îndreptării calendarului: stil nou și pascalie veche*). — Despre tendința actuală de a se reduce perioada de variație a datei Paștilor de la cele 35 zile dintre 22 martie—25 aprilie la o săptămîină (între 9 și 15 aprilie), vezi Prof. T. M. Popescu, *Problema stabilizării datei Paștilor*, în «Ortodoxia», 1964, nr. 3, p. 334—444.

REVELAȚIA DIVINĂ *

Izvorul credinței și al religiei creștine este Revelația divină sau descoperirea dumnezeiască, cuprinsă în Sfânta Scriptură și în Sfânta Tradiție, și păstrată de Biserică.

Cu ajutorul Revelației divine noi luăm cunoștință despre existența lui Dumnezeu, care a creat lumea și pe om, după chipul și asemănarea Sa.

Revelația divină ne vorbește despre un raport de strinsă comuniune dintre Dumnezeu și om și ne spune că acesta din urmă este chemat să-L cunoască pe Dumnezeu, să colaboreze cu El, să-L preamărească iubindu-L și să tindă spre fericire.

Înainte de păcatul originar acest proces de cunoaștere, de colaborare și de iubire se desfășura în mod normal, prin harul iubirii, din partea lui Dumnezeu, și al supunerii, liber consimțite, din partea omului, supunere care în fond era tot iubire.

În starea paradisiacă omul era în același timp obiectul spre care se îndrepta Revelația divină și instrumentul prin care această Revelație se revărsa în lume.

Continuând să rămână în ascultarea Creatorului său și sub oblăduirea harului divin, protopărinții noștri erau chemați să se bucure în mod nemijlocit de cunoașterea lui Dumnezeu și de binecuvântările ce decurg din această cunoaștere, printr-o revelație directă, pozitivă și supranaturală, progresează la infinit în acest proces de cunoaștere și apropiere de Dumnezeu. În acest fel Revelația directă a lui Dumnezeu s-ar fi perpetuat în mod *normal* și progresiv asupra generațiilor următoare, menținându-se astfel un raport permanent de armonie între creator și făptură. Intervenind însă păcatul cu toate urmările negative care decurg din el, comuniunea directă dintre Dumnezeu și om a fost paralizată, acesta din urmă căzînd într-o continuă înstrăinare de la scopul pentru care a fost creat.

Deși legătura directă cu Dumnezeu a fost mult slăbită prin păcat, restabilirea în comuniunea inițială cu Dumnezeu nu se putea realiza

---

* Această lucrare de seminar susținută în cadrul cursurilor de doctorat în teologie, a fost întocmită sub îndrumarea P. C. Pr. Prof. Dr. D. Stănișoae.

însă numai prin efortul personal. Dorința fiecăruia era o slabă pîlpiire intermitentă, lipsită de forță, de continuitate și de profunzime»¹.

Astfel, acțiunea de restaurare și de restabilire a comuniunii directe dintre Divinitate și creatură se face tot din partea lui Dumnezeu, pe calea Revelației supranaturale, ca și în paradis. Această Revelație se propagă succesiv angajînd patriarhii, profeții și dreptii Vechiului Testament, pentru a ajunge la desăvîrșire prin întruparea, moartea și învierea Domnului nostru Iisus Hristos — Fiul lui Dumnezeu (Ioan I, 1, 17—18).

I. NOȚIUNEA REVELAȚIEI DIVINE

Cuvîntul românesc *revelație* derivă din cuvîntul latin *revelatio*, care la rîndul său vine de la verbul *revelare* = a lua, a îndepărta, a ridica vălul ce împiedică înțelegerea unui lucru, deci a descoperi ceva ascuns, sau cel puțin întunecat². De unde rezultă că etimologic revelație însemnează descoperirea (dezvăluirea sau cunoașterea) unui adevăr sau fapt ascuns, ori necunoscut. Corespondentul grecesc al cuvîntului latin *revelatio* îl reprezintă cuvintele *φανερωσις* și *ἀποκάλυψις*.

Pe aceste două cuvinte Sfînta Scriptură nu le folosește la fel; și anume, cu cuvîntul *φανερωσις* (manifestatio) = manifestare, desemnează *Revelația divină naturală*, iar cu cuvîntul *ἀποκάλυψις* (revelatio) = descoperire, denumește *Revelația divină în sensul cel mai propriu al cuvîntului, adică Revelația divină supranaturală*, descoperirea unor taine sau adevăruri ce întrec puterea firească de cunoaștere a spiritului omenesc. Astfel, cînd Sfîntul Apostol Pavel vorbește despre descoperirea dumnezeiască față de lumea păgînă, întrebuițează expresia: «Dumnezeu a arătat» = *ἐφανερωσε* (Romani I, 19); dar cînd vorbește despre Revelația proorocilor prin Scripturi, despre taina întrupării (Romani XIV, 24), ascunsă din veci, despre revelațiile extraordinare în genere (cf. I Cor. II, 10; II Cor. XII, 1, 7; Efes. I, 17; Filip. III, 15), întrebuițează cuvîntul *ἀποκάλυψις*. Și ceilalți sfinți autori folosesc același cuvînt, cînd e vorba despre descoperirea adevărurilor și tainelor ascunse (Matei XVI, 19). De asemenea, în același înțeles descoperirea Stîntului Ioan se numește *Ἀποκάλυψις*³.

Astfel, revelație, în sensul său cel mai larg, înseamnă descoperirea sau dezvelirea și cunoașterea unor adevăruri ascunse pentru mintea noastră.

Prin Revelația divină⁴ însă, în sensul său special teologic, teologia mai nouă înțelege mai întîi o serie de acte săvîrșite de Dumnezeu sau

1. Pr. Prof. D. Stăniloae, *Iisus Hristos sau restaurarea omului*, Sibiu, 1943, p. 85.

2. Garrigou-Lagrange: *De Revelatione per Ecclesiam Catholicam proposita*, 2-a editio, Romae, Libreria editrice religiosa, 1932, p. 120.

3. Dr. Prof. C. Sîrbu, *Revelație și inspirație*, «Ortodoxia», IX (1957), 1, p. 52.

4. După modul său de existență avem: *Revelația naturală*, făcută de Dumnezeu în natură și în om, care sînt creația minilor Sale. Această revelație se poate cunoaște pe cale naturală, cu ajutorul minții noastre (Ps. XVIII, 1; Rom. I, 20); *Revelația supranaturală sau pozitivă*, cînd Dumnezeu se face cunoscut creaturilor prin mijloace mai presus de natură (supranaturale). După

promise de El, spre deosebire de teologia mai veche care vedea Revelația exclusiv într-o «descoperire de învățături» din partea lui Dumnezeu, pentru a satisface interesul omului de a cunoaște adevărul și de a trăi conform lui⁵.

Actele săvârșite sau promise de Dumnezeu pe care toată Revelația Testamentului Vechi le profetește și le pregătește sînt: întruparea Fiului lui Dumnezeu, răstignirea, învierea și înălțarea Lui ca om, trimiterea Duhului Sfînt o dată cu întemeierea Bisericii și lucrarea continuă a Duhului Sfînt în și prin Biserică. Toate aceste acte, afară de lucrarea continuă a Duhului Sfînt în și prin Biserică, sînt acte ale Revelației divine, fiind însoțite de cuvinte care atrag atenția asupra lor și lămuresc sensul lor. Lucrarea Duhului Sfînt în Biserică nu mai e propriu-zis o Revelație, pentru că nu mai este însoțită de cuvinte dumnezeiești noi, care să o lămurească și să arate adaptarea ei la noile împrejurări și probleme omenști. Aceasta pentru că întruparea Fiului lui Dumnezeu ca om și celelalte acte mîntuitoare ale Lui și coborîrea Sfîntului Duh cuprind în ele tot ce va avea să realizeze pe scară largă, ca progres spiritual, ca unire a omului cu Dumnezeu, pînă la sfîrșitul timpului⁶.

Totuși, avînd în vedere că adevărurile cuprinse în actele Revelației divine depășesc de cele mai multe ori puterea firească de cunoaștere a spiritului omenesc, Revelația divină nu trebuie înțeleasă numai ca manifestarea unor acte din partea lui Dumnezeu, ci ea este în același timp tot ce dezvoltă El prin actele, cuvintele sau imaginile divine despre Sine și despre lucrarea Sa în legătură cu mîntuirea.

Prin urmare noțiunea de Revelație se ia atît în înțelesul de proces sau act, cît și în acela de conținut al acestui act, adică al actului divin de descoperire. În înțelesul de act, Revelația este acțiunea lui Dumnezeu prin care El comunică omului cele necesare pentru mîntuire, făcînd cunoscute ființa, voia și lucrările Sale. În înțelesul de conținut, de cunoștință, Revelația este totalitatea adevărurilor de credință sau comoara de adevăruri pe care Dumnezeu a dat-o oamenilor, pentru ca aceștia să-L mărească după cuviință și prin aceasta să ajungă la fericire.

Astfel, avînd în vedere că Revelația divină, ca act și conținut, este manifestarea unor adevăruri de către Dumnezeu, în sfera ordinii naturale a lucrurilor, Sfîntul Apostol Pavel scrie corintenilor: «Ceea ce

---

sensul în care poate fi luată. Revelația supranaturală se împarte în: *subiectivă* cînd avem în vedere actul divin al revelației și *obiectivă* cînd ne referim la totalitatea adevărurilor revelate, iar după modul în care este făcută se împarte în: *imediată*, dacă vine direct de la Dumnezeu și *mediată*, dacă ne vine printr-un instrument uman.

Revelația supranaturală obiectivă poate fi: *formală*, cînd adevărurile revelate nu întrec puterea noastră de cunoaștere și înțelegere și: *materiale*, care cuprinde numai adevăruri care întrec puterea de cunoaștere și înțelegere. Aceste adevăruri se mai numesc și misterii.

După scopul pe care îl urmărește, Revelația supranaturală este: *privată*, dacă se adresează la una sau mai multe persoane și: *publică*, dacă se adresează unei colectivități.

Revelația privată a fost adresată poporului evreu; revelația publică (creștină) e adresată tuturor. Vezi: Pr. Prof. P. Rezuș, *Curs de teologie fundamentală*, Caransebeș, 1942, p. 339-340.

5. Pr. Prof. D. Stăniloae, *Revelația prin acte, cuvinte și imagini*, «Ortodoxia», XX (1968), 3, p. 349.

6. *Ibidem*, p. 355.

ochiul n-a văzut, urechea n-a auzit și ceea ce la inima omului nu s-a suit sînt lucrurile pe care Dumnezeu ni le-a descoperit prin Duhul Său; căci Duhul pătrunde toate, chiar și adîncurile lui Dumnezeu» (I Cor. II, 9—10).

Revelația divină, după cum am văzut, nu poate fi concepută numai ca un act sau ca o serie de acte din partea lui Dumnezeu, prin care se descopăr și pot fi cunoscute adevărurile fundamentale și permanente ale religiei adevărate; Revelația fiind o cunoaștere ce are loc prin voința divină. Dumnezeu prin Revelație, angajează ființa noastră într-o acțiune și colaborare cu El. «Și cum voința de comunitate cu cineva înseamnă voință de cuprindere a acestuia în cercul de iubire, voința de comunitate și colaborare a lui Dumnezeu către noi, manifestată în Revelație înseamnă iubire a Lui către noi, cuprindere a noastră în brațele iubirii divine, iubire care așteaptă să i se răspundă tot prin iubire»⁷. Căci fiind situat inițial într-un dialog ontologic cu Dumnezeu, dar pierzînd legătura directă cu Ființa Supremă, prin păcat, omul — ființă cuvîntătoare — este chemat prin Revelație să asculte pe Dumnezeu vorbind și să răspundă lui Dumnezeu vorbind, să restabilească acel dialog cu Creatorul său, prin credință, acțiune și iubire din partea sa.

Astfel, istoria Revelației este istoria operei de mintuire, care nu e despărțită de istoria omului propriu-zisă. Revelația fiind o descoperire a voinței lui Dumnezeu față de lume, se realizează treptat în istorie, avînd în centrul atenției sale pe om și tinde spre un țel al său ultim, iar acest țel este Iisus Hristos⁸. Legămîntul lui Dumnezeu cu Avraam și urmașii săi, scoaterea poporului evreu din robia Egiptului «cu mină tare» (Exod. XIII, 14) și așezarea lui în Canaan, etc., sînt acte istorice ale Revelației, dar și acte simbolice, care au ca înțeles spiritual legătura personală cu Dumnezeu și eliberarea din robia satanei, după cum vedem din Sfînta Scriptură și învățăturile Sfinților Părinți⁹.

Vorbînd despre evenimentele exodului și ale călătoriei în deșert, Sfîntul Apostol Pavel explică: «Toate acestea s-au petrecut cu accia, ca să ne fie pildă (typikós), și s-au scris pentru învățătura noastră, a celor ce am ajuns pînă la sfîrșitul veacurilor» (I Cor. X, 11). Sporirea actelor Revelației sporește și evoluția înțelegerii importanței venirii lui Iisus Hristos. De aceea este foarte greu de deosebit ce este dumnezeiesc și ce este comun în Revelație.

Oricum ar fi definită Revelația divină, ea rămîne, totdeauna o acțiune și un cuprins doctrinar *supranatural*, care nu este posibil să se îndeplinească, să se cunoască, sau să se cîștige, decît prin voia și puterea lui Dumnezeu. Creștinul, prin însușirile sale și prin harul divin este partenerul unei acțiuni de revelare, al unei ținte superioare. De aceea Revelația i se impune ca o evidență: trăim, acționăm, vorbim,

7. Pr. Prof. Isidor Todoran, *Etapale Revelației*, în «Mitropolia Ardealului», I (1956), 1—2, p. 83.

8. Pr. Prof. D. Stăniloae, *Despre Revelația divină* (din notele de la prelegeriile de doctorat 1968—1969).

9. P. Grelot, *Bible et Théologie*, în colecția «Le Mystère chrétien», Paris, 1965, p. 62.

pentru că sintem partenerii unei Revelații. Biserica însăși e o revelație plasticizată. Iată cum, omul, fiindă duhovnicească este chemat să răspundă în cadrul acestei Revelații. Membrii comunității se antrenează și se susțin unii pe alții, tinzind spre Dumnezeu, prin Revelație, și toți sint atirnați de existența divină»¹⁰.

În afara Revelației divine, creștinul nu poate avea o legătură directă cu Dumnezeu. Și nu poate avea această legătură pentru că Dumnezeu este infinit deasupra înțelegerii, a gândurilor și cuvintelor omești (Iov XLII, 3); pentru că Dumnezeu este ascuns (Isaia XLV, 15) și inaccesibil, datorită păcatului care l-a făcut să piardă familiaritatea sa cu El; pentru că planul lui Dumnezeu este o taină (Amos III, 7), iar insul copleșit de necunoscutul existenței sale (Ps. LXXIII, 21) nu-și poate găsi numai prin siné lumina trebuitoare. El trebuie să se orienteze spre Cel «ale cărui lucruri sint ascunse» (Deut. XXIX, 28), pentru ca să-i descopere acele taine imposibile de pătruns (Daniel II, 17), pentru a-l face «să vadă slava Sa» (Exod XXXIII, 18)¹¹. Dar înainte chiar ca să ne fi întors spre El, Dumnezeu este cel dintii care ne vorbește, prin Revelația Sa directă sau indirectă, care angajează pe fiecare ca persoană și întreaga comunitate din generație în generație, Revelația divină fiind astfel o lucrare teandrică.

După cum am subliniat mai sus, Revelația divină nu a fost dată în totalitatea ei, dintr-odată, adică global. În drumul religios, spre luminile Noului Testament, se observă un progres treptat, calitativ și cantitativ, de la adevăruri elementare spre adevăruri dezvoltate, de la adevăruri parțiale sau fragmentare spre adevăruri totale, desăvârșite. Drumul acesta este specific însușirii oricăror adevăruri, deci inclusiv și celor religioase. Nu se poate primi dintr-odată adevăruri grele de conținut, fără un fond sufletesc apercceptiv, fără o pregătire, fără o creștere și maturizare doctrinară. Or, această înflorire, creștere și maturizare doctrinară s-a perfecționat în Vechiul și Noul Testament și reprezintă «progresivul revelațional propriu-zis»¹². Acest progresiv însă trebuie înțeles corect, ortodox, fără variantele sale păgubitoare. Adevărurile revelate nu se nasc și nu se dezvoltă dintr-un fond inițial dat, adică nu «evoluează» pe cale naturală, de la simplu la complex, cu contribuția instrumentelor revelaționale (patriarhi, profeți, apostoli etc.). Creșterea și dezvoltarea Revelației în Vechiul și Noul Testament sint supranaturale, adică de origină divină. Dezvoltarea se referă la conținutul doctrinar al Revelației care se dezvoltă în istorie spre a se realiza întocmai în timpul Mîntuitorului Iisus Hristos.

Pentru credința și viziunea creștină există trei etape în descoperirea lui Dumnezeu, în apropierea dintre Dumnezeu și creație (inclusiv omul), în spiritualizarea creației: e perioada care începe cu protopărinții pînă la Ioan Botezătorul, care vom vedea că are mai multe faze;

10. Pr. Prof. D. Slăniloae, *Despre Revelația divină...*

11. *Vocabulaire de Théologie Biblique*, Paris, 1966, col. 925.

12. Pr. Prof. Petru Rezuș, *Învățătura Ortodoxă despre dezvoltarea și împlinirea Revelației divine*, în «Ortodoxia», XVIII (1966), I, p. 41.

perioada care cuprinde întruparea, răstignirea, învierea, înălțarea Domnului nostru Iisus Hristos și coborârea Duhului Sfânt; și viața ce urmează după sfârșitul timpului în veșnicie, care va fi un act nou al Revelației, printr-o cunoaștere adâncită și sporită¹³.

Revelația ce urmează după sfârșitul timpului în veșnicie nu este prezentată în lucrarea de față.

II DEZVOLTAREA ISTORICĂ A REVELAȚIEI DIVINE

Revelația divină, a cărei deținătoare și păstrătoare infailibilă este Biserica «stîlpul și temelia adevărului» (I Tim. III, 15), nu s-a dat deci deodată și într-un singur chip, ci «în multe rînduri și în multe chipuri» (Evr. 1, 1) de la descoperirea primordială făcută celui dintîi Adam în rai pînă la cea desăvirșită într-al doilea Adam, Fiul și Cuvîntul lui Dumnezeu întrupat, Domnul nostru Iisus Hristos. Astfel, prin teofanii și angeologii, prin viziuni și audițiuni, prin fenomene naturale și istorice, prin cuvintele și faptele patriarhilor și mai presus de toate în persoana, viața și activitatea Fiului Său întrupat, Mîntuitorul nostru, Dumnezeu a descoperit credincioșilor adevărurile despre Sine, în vederea mîntuirii. Căci acele «mai multe rînduri», în care Dumnezeu se revelează oamenilor grăindu-le, și în care sînt «felurite chipuri» de revelare, ne conduc, din punct de vedere formal, la ideea de etape sau trepte ale Revelației divine¹⁴ și acestea au loc în istorie. De aceea, spre deosebire de alte religii, Revelația divină a Vechiului și Noului Testament este un fapt care se poate constata pe cale istorică, intermediarii acestei Revelații sînt cunoscuți, iar cuvintele lor sînt păstrate, fie în mod direct, fie printr-o tradiție solidă transmisă de Biserică.

1. Revelația primordială.

Prin Revelația primordială înțelegem împărtășirea de adevăruri de credință și norme de viață, ca și cuprinsul însuși al actului de împărtășire, pe care a făcut-o Dumnezeu celor dintîi oameni, Adam și Eva, în rai¹⁵.

În această primă fază din istoria Revelației, Dumnezeu descoperire omului tînăr pe pămînt și neexperimentat în tainele vieții, primele noțiuni vitale pentru existența sa. Astfel, Revelația paradisiacă cuprinde în ea, implicite și nedezvoltate, toate elementele viitoare cunoașteri a omului asupra adevărilor religioase. Ea se găsește rezumată în primele trei capitole ale Genezei. Marile adevăruri religioase împărtășite prin această Revelație sînt: Dumnezeu, Ființă personală, care este creator și stăpîn atotputernic; El e creatorul cerului și al pămîntului,

13. Pr. Prof. D. Stăniloae, *Revelația prin acte...*, p. 356-357.

14. Pr. Prof. Isidor Todoran, *Etapele Revelației...*, p. 78-79.

15. Unii teologi consideră că Revelația primordială se continuă și la urmașii protopărinților, adică la Patriarhii Vechiului Testament, pînă la Moise. Din acest motiv ei mai numesc această primă etapă a Revelației «religie sau Revelație patriarhală» (Vezi: Pr. Prof. Ion Pop, *Dezvoltarea istorică a Revelației divine*, în «Studii Teologice», IV (1952), 1-2, p. 84-88.

pentru om, El este creator, părinte dătător de lege, judecător și răsplătitor al tuturor faptelor. Revelația aceasta vorbește și despre superioritatea omului printre creaturi și despre demnitatea lui particulară. Prin Revelație, ni se recomandă: închinarea lui Dumnezeu, încrederea în El, supunerea față de voința Lui, iubirea Lui și temerea de El, împlinirea cu strictețe a poruncilor Lui, etc.

Cuprinzând pe de o parte adevăruri dogmatice și morale, iar pe de altă parte acțiuni ale providenței divine, care conțin arătări, minuni și profeții ale lui Dumnezeu, făcute pentru noi, Revelația primordială întrunește toate criteriile interne și externe ale unei Revelații divine și ea este supranaturală. Aceasta înseamnă că adevărurile religioase cuprinse în ea nu sînt cunoscute ca rezultate logice ale exercițiului firesc al rațiunii și fenomenelor din ea, ci că omul este pus în posesiunea lor printr-o acțiune specială a lui Dumnezeu în legătură cu el, fără însă ca prin această acțiune să se înțeleagă că s-ar atinge cu ceva funcțiunea naturală a minții omenești sau că s-ar impune spiritului uman să primească elemente de cunoștință care i-ar contrazice firea. Dimpotrivă, Revelația primordială supranaturală nu vine către spiritul primilor oameni cu ceva contrar aspirațiilor acestui spirit, ci cu ceva pentru care el tocmai era deschis prin creație și spre care astfel tindea în chip firesc¹⁶. A tăgădui dorința aceasta sau orientarea prin creație, adică după fire, a sufletului către Dumnezeu înseamnă a tăgădui chipul lui Dumnezeu din om, chip după care ne spune răspicat Revelația divină că a fost făcut omul (Geneză I, 27). Sfînta Scriptură vorbește despre o sete de Dumnezeu a sufletului, ca setea cerbului după izvoarele apelor (Ps. XLI, 1—2), iar literatura patristică despre neliniștea inimii, pînă la odihnirea în Dumnezeu¹⁷.

Prin urmare Revelația primordială, fiind o lucrare a harului, s-a revărsat de la bun început asupra protopărinților în rai, punîndu-i într-o legătură directă de colaborare și dependență a lor cu Dumnezeu. Căci prin actul creației, după cum am văzut, Dumnezeu ne înzestrează cu acea predispoziție religioasă prin care să putem lua cunoștință de existența lui Dumnezeu, prin descoperirile Sale directe și prin lucrurile create de El.

Avînd în vedere că scopul Revelației divine este cunoașterea adevărurilor religioase și colaborarea noastră cu Dumnezeu, în Revelația primordială, ca de altfel și în Scriptură și profeți în general, Dumnezeu nu vorbește decît pentru a ne transmite adevărurile despre Sine și despre lume și a colabora cu noi. De aceea nu există vreun adevăr cuprins în Revelație care să nu fie în legătură cu aceste perspective precise. Astfel, obiectul formal al Revelației fiind taina mîntuirii noastre în Hristos, în Scriptură nu există vreo învățătură și deci vreun adevăr divin fără legătură cu aceasta. Aceasta nu restrînge în principiu nici cîmpul inspirației, nici cîmpul Revelației, ci precizează domeniul care interesează mîntuirea¹⁸.

16. Pr. Prof. Isidor Todoran, *Asupra Revelației primordiale*, în «Ortodoxia» VIII (1956), I, p. 52.

17. Fericitul Augustin, *Confesiuni*, I, I.

18. P. Grelot, *op. cit.*, p. 116.

Adevărurile fundamentale cu privire la Dumnezeu și lume și cele cu privire la taina răscumpărării prin întruparea Fiului lui Dumnezeu, trebuie să se fi impus dintru început cu putere spiritului celor dintii oameni ieșiți nemijlocit din mâna Creatorului. Căci dintre toate ființele create singur omului se adresează Dumnezeu direct, prin cuvânt.

Revelația primordială predată mai departe este ceea ce protopărinții au salvat din marea bogăție a paradisiului pierdut.

Cu protoevanghelul (Geneză III, 15) și cu stabilirea noii stări umane rezultate din cădere, Revelația primordială se încheie. Conștiința religioasă nu o va pierde însă niciodată cu totul, oricâte deformări va avea de suferit din cauza viețuirii sale în rău. Suferind un regres, o întunecare a adevărilor revelate, din cauza păcatului, cum învață Biserica Ortodoxă, Dumnezeu își va relua descoperirea adevărilor Sale progresive, cantitativ și calitativ, axându-le, cum am văzut, în jurul așteptării mesianice, care merge ca un fir roșu de-a lungul Vechiului Testament, prin patriarhi, prooroci și drepti¹⁹.

2. Revelația prin patriarhi și profeți.

În acest al doilea stadiu al Revelației divine e vorba de Revelația pe care a făcut-o Dumnezeu Patriarhilor și lui Moise și pe care apoi proorocii au expus-o mai clar, dezvoltând-o în scrierile lor, pînă aproape de venirea Mîntuitorului Hristos.

Dumnezeu, care prin cuvîntul Său creează și conservă toate lucrurile, făgăduind părinților noștri răscumpărarea, după căderea lor în păcat, va arăta fără încetare grija Sa față de neamul omenesc, pentru a da viață veșnică celor rămași statornici și care caută mîntuirea (Rom. II, 6—7). La timpul rînduit mai înainte, El cheamă pe Avraam, iar acesta ascultînd de voința divină, Dumnezeu îi făgăduiește că va face din el un popor mare (Gen. XII, 2). După Avraam, Isaac și Iacov, Moise și Profeții fac educația poporului evreu pentru ca să-l recunoască pe El ca pe singurul Dumnezeu, viu și adevărat, ca pe Părintele cel prevăzător și drept judecător și ca să aștepte pe Răscumpărătorul făgăduit²⁰, alcătuiind astfel o istorie a Revelației.

«În această fază a Revelației nu mai este vorba de o istorie divină primordială. Istoria sfîntă în general are drept cadru timpul cosmic și uman; istoria scopului urmărit de Dumnezeu, inaugurată prin perfecțiunea creațiunii primitive, trecută prin păcat, refăcută în scopul mîntuirii, polarizată spre un țel care va atinge starea de perfecțiune originară după biruința lui Dumnezeu asupra păcatului uman. Această istorie

19. Revelația divină este o problemă fundamentală pentru religie. Teologia creștină și astăzi încă ostenește cu precizarea cadrului religios a factorilor și a adevărilor revelate, încercînd a contura religia primordială. Încercările sînt grele, deoarece referințele sînt puține, iar conjuncturile marginale nasc și multiplică susțineri în majoritatea lor nefondate satisfăcător. Vezi: Pr. Prof. P. Rezuș, în «Ortodoxia», XVIII (1966). I, p. 52.

20. *Les Actes du Concile Vatican II, La Préparation de la révélation évangélique*, Paris, 1966. p. 273.

sfință reprezintă faptele de vitejie ale lui Dumnezeu (gestu Dei) în istoria umană; ea este alcătuită dintr-o serie ireversibilă de evenimente originare care formează urzeala istoriei lui Israel»²¹.

Chemînd pe Avraam, un păgîn ca oricare (Iosua Navi XXIV, 2), el devine «prietenul» lui Dumnezeu (Isaia XLI, 8), căci Dumnezeu își manifestă iubirea Sa față de Avraam sub formă de prietenie, iar Avraam devine credincios față de tainele Sale (Gen. XVIII, 17). Rămînînd credincios în fața iubirii divine, el părăsește patria sa în baza chemării făcută lui de Dumnezeu (Gen. XII, 1), iar mai apoi el trebuie să pătrundă mai adînc taina temerii de Dumnezeu, care este iubire, fiindcă este chemat să-și sacrifice pe unicul său fiu, și o dată cu el iubirea sa umană: «Ia pe fiul tău, pe care îl iubești...» (Gen. XXII, 2).

Moise nu are a sacrifica vre-un fiu al său, dar este împărțit între Dumnezeu care îl trimite și poporul pe care îl reprezintă (Exod XXXII, 9—13). Dacă Moise rămîne credincios se datorește faptului că din clipa chemării sale (Exod III, 4) pînă la moartea sa, el n-a încetat să progreseze în iubirea de Dumnezeu, stînd de vorbă cu El ca și cu un semen al său (Exod XXXIII, 11). Moise a primit Revelația înaltei mîngîierii a lui Dumnezeu, revelația unei iubiri care fără a jertfi nimic din sfințenia sa, este plină de milă și iertare (Exod XXXIV, 6).

Prin legămîntul făcut cu Avraam și prin legea dată lui Moise, Dumnezeu urmărește formarea unui popor care să fie capabil de primirea adevărilor revelate și să servească totodată drept călăuză spre Hristos și pentru celelalte popoare. «De aceea fiecare moment din Revelația lui Dumnezeu și fiecare răspuns afirmativ din partea poporului evreu, este o treaptă dintr-o acțiune care reprezintă o suită de trepte cu sens ascendent»²². Căci Dumnezeu vrînd să conducă lumea spre ținte de cunoaștere și de viață mereu mai înalte, fiecare act și fiecare cuvînt prin care revelează ceea ce așteaptă de la poporul evreu, deschide totodată perspectiva acelor ținte, adică are un sens profetic, descoperă sensul progresiv al istoriei²³. Astfel, fiecare pagină a Sfintei Scripturi ne vorbește despre prezența lui Dumnezeu în istoria poporului evreu. Și în adevăr, nicăieri pașii divinității nu sînt mai sonori ca în această lume a istoriei vechi testamentare, în care se joacă destinul poporului evreu și al tuturor popoarelor. De aceea istoria Testamentului Vechi apare ca o permanentă Revelație a lui Dumnezeu în lume, prin «opera grației Sale»²⁴.

Prin urmare, Revelație în sens propriu avem atunci cînd cuvîntul lui Dumnezeu dezvăluie acțiunii îndreptate spre istorie. Revelația presupune această acțiune, are acțiunea ca un act component. Dar acțiunea lui Dumnezeu este numai o componentă a Revelației. O a doua componentă este cuvîntul prin care se atrage atenția creștinului asupra

21. P. Grelot, *op. cit.*, p. 63.

22. Pr. Prof. D. Stăniloae, *Revelația prin acte*..., p. 353.

23. *Ibidem*, p. 353.

24. Ioan Gh. Savin, *Apologetica*, vol. II, *Existența lui Dumnezeu*, partea II-a, București, 1943, p. 251—252.

acestei acțiuni²⁵. Cuvîntul Revelației călăuzește spre credință. Dar acest cuvînt el însuși este un fapt istoric, pentru că el vine prin intermediul unor personaje istorice care joacă un rol activ în viața poporului lui Dumnezeu, după cum am văzut, de la Avraam la Moise și la profeți. Mai mult, istoria este purtătoarea Revelației, fiindcă prin *Dumnezeu care acționează*, Israel învață a cunoaște sub o formă mai concretă pe *Cel ce este*. «Iar prin lucrarea Sa de aici, de jos, El descoperă puțin cîte puțin misterul scopului și al existenței Sale. Prin urmare pedagogia credinței în Vechiul Testament se face cu ajutorul istoriei»²⁶.

Spre deosebire de Revelația primordială, adevărurile revelate acum sînt mai variate, mai concrete și mai explicite. Aceste adevăruri ne angajează într-un mod mai direct, pentru a le cunoaște și a le păzi cu sfințenie. Dumnezeu lui Avraam, al lui Isaac și al lui Iacov, ca și al lui Moise și urmașilor lor, este unul, spiritual independent, veșnic, neschimbat, nemărginit și atotputernic, atotprezent, preasfînt, preadrept. El a creat lumea și pe om, omul e creat de Dumnezeu, după chipul și asemănarea Lui, a fost așezat într-o stare de fericire originară, pe care a pierdut-o prin păcat, alterîndu-și însăși starea sa ființială pentru toți urmașii lui, care drept consecință a păcatului originar, vor avea de suferit grele mizerii și neajunsuri materiale și spirituale, culminînd cu moartea fizică, dar sufletul său a rămas nemuritor; Mesia cel făgăduit încă în Revelația făcută protopărinților, primește acum contururi mai precise, e prevestit ca o personalitate care va veni pe pămînt într-un timp determinat și în calitatea Lui de mijlocitor între Dumnezeu și oameni va realiza marea împăcare a omenirii cu Dumnezeu.

Cu privire la raportul cu Dumnezeu, religia mozaică pretinde dragostea omului către Creator, arătată mai ales prin împlinirea poruncilor Lui. În mod expres este legiferată această obligație în primele patru porunci ale Decalogului, ca și în alte numeroase locuri ale Vechiului Testament.

În privința raporturilor omului cu aproapele său, Revelația divină din această epocă așează iarăși dragostea ca fundament al oricăror relații sau raporturi dintre semeni, fiind expusă și această obligație în mod mai clar în ultimele șase porunci ale Decalogului. Ajutorința față de săraci, orfani, văduve, străini, datornici, nenorociți, etc. este o poruncă implicită a legii, care pregătește poporul în vederea primirii lui Mesia.

Dar și actele ceremoniale ale Legii țin deschisă acea perspectivă progresivă, au un sens profetic mai mult sau mai puțin ascuns. Căci toate sacrificiile stabilite prin lege mențin în conștiința poporului ideea că sînt necesare acte superioare de jertfă pentru o unire mai strînsă cu Dumnezeu, pentru o viață morală superioară. Conducerea neîncetată a poporului evreu sau a «rămășiței lui» rămasă devotată lui Dumnezeu, pe acest drum suitor, implică o acțiune continuă a lui Dumnezeu

25. Pr. Prof. D. Stăniloae, *Revelația prin acte...*, p. 354.

26. P. Grelot, *op. cit.*, p. 61.

și anume o acțiune adaptată fiecărei trepte a istoriei. De aici decurge necesitatea înțelegerii lucrării lui Dumnezeu în lume, ca mereu adaptată momentului în care se produce²⁷.

Astfel, prin «alianța» făcută cu poporul evreu Dumnezeu urmărea realizarea unei misiuni universale spirituale și numai în vederea acestei misiuni călăuzește și ajută acest popor; Dumnezeu urmărea ridicarea acestui popor la o concepție superioară despre Dumnezeu și la o viață morală corespunzătoare.

În perioada proorocilor Revelația nu se face atît prin acte prezente ale lui Dumnezeu, cît prin cuvintele promițătoare de acte viitoare. Cuvintele sînt acum în mod precumpănitor profeții și nu dezvăluiri ale unor acte divine prezente, promovatoare de noi răscuri istorice. La prooroci experiența Revelației se traduce în două feluri: prin vedenii și prin audierea Cuvîntului divin (Numeri XXIII, 3, 15). Viziunile prin ele însele vor rămîne neînțelese uneori; chiar un prooroc nu va vedea în mod direct nici realitățile divine, nici desfășurarea din viitor a istoriei. Ceea ce vede proorocul rămîne adeseori învăluit în simboale, uneori inspirate din tezaurul comun al religiilor orientale (I Regi XXII, 16; Isaia VI, 1). În orice caz, cel ce minuieste cheia acestor viziuni simbolice este Cuvîntul lui Dumnezeu (Ierem. I, 14; Dan. VII, 15—18; VIII, 15). Cel mai adesea Revelația se face fără a fi însoțită de vre-o viziune oarecare și fără ca proorocul să poată spune în ce fel este venită (Gen. XII, 1; Ierem. I, 4). Nu numai proorocii, dar nici Moise și nici generația lui nu aveau în ei cunoașterea și starea la care trebuia să ajungă evreii evlavioși la sfîrșitul erei Testamentului Vechi, ca să fie în stare să primească pe Hristos. Aceasta este experiența fundamentală care caracterizează Revelația Vechiului Testament²⁸.

Deși depășiți uneori de măreția faptelor supranaturale pe care Dumnezeu le aducea la cunoștința poporului servindu-Se de ei, proorocii au fost adevărații mijlocitori între Dumnezeu și poporul ales, au păzit acest popor de orice rătăcire idolatră, l-au chemat la pocăință și îndreptare și au ținut mereu trează în suflete conștiința mesianică, prin *minunile și profețiile lor*. Proorociile dumnezeiești sînt făcute ca și minunile, printr-o lucrare necunoscută, firii omenеști. Marea lor autoritate stă în împlinirea lor întocmai; împlinirea lor arată că Duhul Sfînt este autorul lor.

27. Pr. Prof. D. Stăniloae, *Revelația prin acte...*, p. 353.

Cam în același sens, dar cu alte cuvinte, se exprimă și P. Grelot cînd spune că aceste evenimente istorice ale Vechiului Testament nu repetă un arhetip primordial fixat odată pentru toți, ci din contră, se poate spune că ele anunță un arhetip final (téléotype): ele manifestă în felul lor, imperfect dar în mod real, ultima fază a scopului urmărit de Dumnezeu (ton eschaton). ele se închipuiesc mai înainte după acest scop, în singurătatea lor concretă, schițîndu-i puțin cîte puțin trăsăturile. Între ultimul scop și aceste evenimente există deci un raport foarte strîns, care ne permite a-l evoca în mod simbolic, pornind de la ele. *Bible et Théologie*, în colecția «*Le Mystère Chrétien*» Paris, 1965, p. 63.

28. *Vocabulaire de Théologie Biblique...*, col. 926; Pr. Prof. D. Stăniloae, *Revelația prin acte...*

Cele mai importante profeții ale Vechiului Testament sînt cele cu privire la venirea Domnului nostru Iisus Hristos. Aceste profeții, numite mesianice, au prezis cu mare siguranță vremea venirii Mîntuitorului (Dan. IX, 24—27), nașterea, patimile, moartea, proslăvirea (Isaia VII, 13; LIII, 2 și urm.) și chiar slujirile Sale de profet, preot și împărat.

Dacă în timpul lui Moise, poporul ales socotea că iubirea lui Dumnezeu se îndreaptă numai către comunitate sau către conducătorii ei (Deut. IV, 7; Sam. XII, 24), datorită Revelației progresive făcută prin prooroci se ia cunoștință că fiecare iudeu este iubit, dar mai întii cel drept (Ps. XXXVII, 25—29), cel sărac și cel mic (Ps. CXIII, 5—9). În fine puțin cîte puțin se formează ideea că, în afară de iudei, iubirea lui Iahve se întinde chiar peste păgîni (Iona IV, 10), are în vedere toată creatura (Înțelep. XI, 23—26), iar Mesia va veni pentru mîntuirea întregului neam omenesc²⁹.

III. Iisus Hristos desăvîrșitorul Revelației divine.

După cum am subliniat mai sus, Revelația supranaturală este mijlocul prin care Dumnezeu poartă și ridică la un nivel superior dialogul dintre El și noi. A fi partenerul lui Dumnezeu în dialog este o mare calitate. A fi în dialog cu Dumnezeu înseamnă a restabili legătura de comuniune cu El. Dar în acest dialog toate sînt de la Dumnezeu. Primim harul auzirii și al simțirii ca să cunoaștem că Revelația este de la Dumnezeu; simțirea și gîndirea noastră, prin Revelație, devin simțire și gîndire divină. Creștinul este instrumental prin care se exprimă în modul cel mai înalt divinul. Modelul clasic în acest sens este Iisus Hristos devenit om. Astfel s-a ajuns la «plinirea vremii» prin Hristos³⁰. Prin Domnul nostru Iisus Hristos toți sînt chemați să ajungă la starea desăvîrșirii, căci Revelația lui Hristos înseamnă și întreaga lucrare de desăvîrșire personală și împlinirea tuturor virtuților.

Dacă Revelația Vechiului Testament se caracterizează în special prin darea logii și a progătirii deosebite în așoptarea Răscumpărării, Revelația Noului Testament este Revelația plinirii sau a desăvîrșitei realizări a planului economiei dumnezeiești în creștinism și a arătării tainei ascunse în Dumnezeu și rînduite mai înainte de veci spre mîntuirea noastră (I Cor. II, 7).

În Iisus Hristos se împlinesc proorociile și se plinește Legea, căci El fiind Fiul lui Dumnezeu «strălucirea slavei și icoana ființei lui Dumnezeu» (Evr. I, 3), vorbește despre cele ale lui Dumnezeu ca despre ale Sale și descoperindu-Se pe Sine, El descoperă pe Dumnezeu (Ioan X, 30; XII, 50). De aceea cine vede pe Iisus Hristos, vede pe Tatăl (Ioan XIV, 9). Prin întreaga Sa prezență, prin tot ceea ce arată despre El însuși, prin cuvintele Sale, prin faptele și minunile Sale, dar îndeosebi prin moartea și glorioasa Sa înviere, în sfîrșit prin trimiterea Duhului ade-

29. *Vocabulaire de Théologie Biblique...*, Col. 38.

30. Pr. Prof. D. Stăniloae, *Revelația divină* (note din prelegerile ținute la doctorat, 1968—1969).

vărului, El dă Revelației desăvîrșirea Sa ultimă și o confirmă prin mărturia Sa divină.

Iisus Hristos este Dumnezeu cu noi, pentru că noi vom fi răscumparați de întunericul păcatului și al morții și vom învia pentru viața veșnică prin învierea Sa. Astfel iconomia creștină, pentru faptul că este «alianța cea nouă» și deplină, nu va înceta niciodată și deci nu mai avem de așteptat o altă revelație pînă la arătarea în slavă a Domnului nostru Iisus Hristos (I Tim. VI, 14; Tit II, 13).

Conștient de rolul Său revelațional, Mîntuitorul Hristos afirmă explicit: «Eu sînt alfa și omega, începutul și sfîrșitul, Cel ce este, Cel ce era și Cel ce vine, Cel atotputernic» (Apocalips I, 8). Chiar cînd vorbește despre lucrarea Sfîntului Duh, Mîntuitorul Hristos spune: «Iar cînd va veni Acela, Duhul adevărului, vă va călăuzi la tot adevărul, căci nu va vorbi de la Sine, ci cite va auzi va vorbi și cele viitoare vă va vesti. Toate cite are Tatăl ale Mele sînt. De aceea am zis că din al Meu va lua și vă va vesti» (Ioan XVI, 13—16).

Duhul Sfînt deci nu va face Bisericii o nouă Revelație ci va lua din Revelația Mîntuitorului Hristos, împlinind o activitate paracletică și conducînd Biserica spre tot adevărul»³¹.

În alte împrejurări Iisus zice că El este «calea, adevărul și viața». «Nimeni nu vine la Tatăl fără numai prin Mine» (Ioan XIV, 6). El a venit în lume ca să ne mîntuiască din sclavia păcatului și să ne împace cu Dumnezeu, prin patima și moartea Sa pe cruce; a venit pe pămînt pentru a întemeia împărăția lui Dumnezeu. El este Mîntuitorul cel promis de Dumnezeu și așteptat de credincioși; «Cercetați Scripturile, căci socotiți că în ele aveți viață veșnică, și tocmai ele sînt care mărturisesc despre Mine» (Ioan V, 39); sau «de ați crede lui Moise, ați crede și Mie, căci Moise de Mine a scris» (Luca XXIV, 43).

Cuvîntul rostit prin lege și profeți nu putea înlătura din conștiință ideea că ceva omenesc se așază între om și Dumnezeu. Cuvîntul lui Iisus însă te pune nemîijlocit înaintea lui Dumnezeu. Dialectica Revelației lui Dumnezeu prin Iisus Hristos, ca supremul Profet, se prezintă deci astfel: Dumnezeu se descopere aici direct, numai e la spatele unui subiect omenesc, ca în Vechiul Testament; în Iisus Hristos, Dumnezeu însuși e cel ce vorbește oamenilor. Aceasta e experiența tainică ce se dobîndește prin credință în fața lui Iisus. «Taina constă în faptul că deși cuvîntul nu cuprinde arătarea descoperită a lui Dumnezeu, deci apelează la credință, totuși produce certitudinea și experiența că cel ce rostește cuvîntul e Dumnezeu. Ceea ce se vede și se aude e mediu și instrument omenesc, dar acest instrument omenesc produce, ca o certitudine, ca o experiență credința că e mintuit de subiectul dumnezeiesc. Dumnezeu «se descopere» cu alte cuvinte în Iisus Hristos ca subiect, dar nu ca o realitate văzută. De prezența lui Dumnezeu ca subiect e sigur credinciosul, pe El ca subiect îl cunoaște, îl experiază, chiar dacă nu vede dumnezeirea»³².

31. Pr. Prof. P. Rezuș, *Despre Duhul Sfînt*, în «Seria teologică», Sibiu, 1941, p. 80.

32. Pr. Prof. D. Stăniloae, *Iisus Hristos sau restaurarea...*, p. 209—210.

Dar Domnul nostru Iisus Hristos nu ne-a dezvăluit numai ultima și cea mai înaltă etapă din istoria Revelației; Fiul lui Dumnezeu întrupat, înviat și înălțat a devenit în același timp puntea de trecere pentru credincioși, din viața de pe pământ la viața viitoare (Ioan X, 7—9). În El înaintăm în viața aceasta și prin El vom înainta în cea viitoare. În El este realizată toată proorocia pentru timpul vieții noastre pămîntești și pentru veșnicie³³.

Iată de ce Revelația completă s-a realizat într-un anumit sens prin actele întrupării, răstignirii, învierii, înălțării lui Hristos și coborîrii Duhului Său în lume. Noi facem pentru noi actuală această Revelație în Hristos, care e totodată starea lui Hristos-Omul realizată prin actele amintite ale Revelației³⁴.

Prin învățătura, activitatea și întreaga Sa operă de mîntuire, Domnul nostru Iisus Hristos *împlinește* Revelația pregătitoare, care a precedat venirea Lui: actele lui Dumnezeu în istoria lui Israel și mesajul personal al proorocilor, Scripturile sau Cuvîntul lui Dumnezeu — toate primesc acum sensul lor definitiv, căci cuvîntul ultim și deplin adresat lumii de Dumnezeu este Hristos — Cuvîntul întrupat.

«Legătura lui Hristos cu noi, înriurirea Lui asupra noastră, asemănarea noastră treptată cu El, spiritualizarea noastră asemenea Lui, le exercită Hristos prin Duhul Sfînt în Biserică. Aceasta e prelungirea actului revelat în ziua Cincizecimii»³⁵.

IV. Biserica primitoarea și păstrătoarea Revelației divine.

Din cele prezentate pînă aici, am văzut că Mîntuitorul Iisus Hristos aduce cu El îndeplinirea timpurilor, îndeplinirea Legii, îndeplinirea promisiunilor incluse în figurile Vechiului Testament, în El se efectuează astfel trecerea de la Vechiul Testament la Noul Testament și prin El se restabilește legătura de comuniune cu Dumnezeu în mod definitiv. Ceva mai mult însă: crucea și învierea Sa deschid o nouă perspectivă temporară în interiorul «timpurilor din urmă», adică timpul Bisericii. «Biserica fiind încă în lumea prezentă, amestecată cu umanitatea păcătoasă, poartă în sine această existență *eshatologică* pe care a inaugurat-o Hristos prin învierea Sa. Biserica trăiește într-o temporalitate răs-cumpărată, unde se regăsește starea paradisiului pierdut. Ea trăiește prezentul mîntuirii printr-un ansamblu de semne (εἶκον, Evr. X, 1) care prezintă substanța ei și ne-o fac accesibilă sub acest voal de sfințenie»³⁶.

Biserica a primit de la Mîntuitorul Iisus Hristos misiunea de a însemna în timp prezența și activitatea Lui glorioasă, de a lăsa astfel în istoria credincioșilor o realitate meta-istorică. Ea face acest lucru prin răspîndirea Evangheliei, prin care aduce la cunoștința celor ce cred Revelația făcută de Iisus, și prin împlinirea sacramentală, prin care se efectuează sfințirea semenilor, prin cuvîntul lui Hristos și prin lucrarea

33. Pr. Prof. D. Stănișoae, *Revelația prin acte...*, p. 357.

34. *Ibidem*.

35. *Ibidem*, p. 360.

36. P. Grelot, *op. cit.*, p. 167.

Sfântului Duh. Astfel, prin Revelație se ajunge la un raport permanent al lui Dumnezeu cu Biserica și cu omul : Dumnezeu continuă să-și exercite Revelația asupra omului prin Biserică, iar Biserica este vie prin lucrarea lui Hristos în ea, prin Revelație. De aceea s-a spus că Biserica e produsul Revelației și în același timp păstrătoarea Revelației ³⁷.

Biserica a avut de la început ca o unitate Revelația și predania apostolică în sens larg, din care a fixat în scris și a dat Scriptura. Fără Biserică n-ar fi nici Scriptură și nici Tradiție. Biserica este adresanta Revelației, dar la rîndul ei Biserica se alimentează din Scriptură și Tradiție, deci din Revelație. Biserica însă, Tradiția și Scriptura, adică Revelația și Biserica sînt legate între ele prin Duhul Sfînt ³⁸.

Actul revelațional istoric, după cum se știe, a fost desăvîrșit prin Mîntuitorul Iisus Hristos și s-a închis prin Sfinții Apostoli. Aceștia mînați de Duhul Sfînt și la porunca Mîntuitorului au încredințat Bisericii ceea ce au primit din însăși gura lui Hristos. Ei predică și consemnează în scris mesajul sfînt al mîntuirii și Biserica primește astfel Revelația prin Tradiție. Sfinții Apostoli transmit mai departe ceea ce au primit ei înșiși, avertizează pe credincioși să păzească Tradiția care au învățat-o fie prin cuvînt fie prin scrierile lor (II Tesal. II, 15) și să lupte pentru adevărurile încredințate sfinților odată pentru toți (Iuda 3).

Această Tradiție care vine de la Apostoli și în care este cuprinsă Revelația divină, se păstrează în Biserică, sub asistența Sfîntului Duh. Avînd asistența Sfîntului Duh și explicația Apostolilor în legătură cu Revelația, numai Biserica a putut și poate înțelege corect Revelația divină păstrată în Scriptură și Tradiție ³⁹.

Pentru ca Evanghelia să fie păzită pentru totdeauna intactă și vie în Biserică, Sfinții Apostoli au lăsat drept succesori ai lor pe episcopi, cărora le-au transmis propria lor sarcină de a învăța.

Revelația divină deci, păstrată în Biserică sub oblăduirea Duhului Sfînt, explicată și transmisă de Apostoli succesorilor lor, este oglinda în care Biserica — în decursul peregrinării sale pe pămînt — contemplă pe Dumnezeu, de cînd a primit cele încredințate ei pînă ce va ajunge la scopul său final, de a-l vedea față către față, așa cum este El (I Ioan III, 2).

Succesorii Sfinților Apostoli au continuat și supravegheat practica cultului și crezului Apostolilor. Ei însă n-au rămas la o repetiție statică a crezului apostolic, ci pe baza celor moștenite au dezvoltat și adaptat acest «crez», potrivit cu condițiile de viață trăite de ei. Predicile și formele tainelor săvîrșite de Apostoli le avem și azi, dar în rezumat. Tradiția formează credința Bisericii. Tradiția însă pentru Biserică nu este «o țineră de mîntă» a ceea ce a fost în timpul Apostolilor, ci prin Tradiție Biserica trăiește împreună cu Apostolii, este contemporană cu ei, formează un tot organic. Acest adevăr revelat și păstrat de Biserică este redat și prezentat de ea prin descrieri succesive ⁴⁰. El cuprinde punctele de credință sau dogmele. Astfel dogma este un adevăr obliga-

37. Pr. Prof. D. Stăniloae, *Revelația divină* (note din prelegerile ținute la doctorat 1968—1969).

38. *Ibidem*.

39. *Ibidem*.

40. *Ibidem*.

toriu, pentru că ea este cuprinsă în Revelație (este o parte a Revelației), pentru că este propovăduită și uneori formulată de Biserică în Sinoade. Căci după trebuințele ei de fiecare dată, Biserica dezvoltă și formulează învățătura dogmatică a Scripturii pe baza Tradiției, exprimând-o în definiții care nu se pot schimba, prezentând astfel credincioșilor învățătura Domnului din Revelație curată și întreagă. Este limpede pentru oricine că fără Biserică, Revelația cuprinsă în Scriptură și Tradiție, n-ar putea să se păstreze neschimbată și lipsită de stricăciuni.

În felul acesta Dumnezeu care a vorbit odinioară, se întreține cu mireasa Fiului Său cel Iubit, și Sfintul Duh, prin care glasul viu al Evangheliei răsună în Biserică și prin Biserică în lume, călăuzește pe credincioși spre tot ceea ce este adevărat și face să rămână din abundență în ei cuvântul lui Hristos (Col. III, 16).

Revelația divină deci s-a încheiat prin Mântuitorul Iisus Hristos, iar Sfinții Apostoli, Sfinții Părinți și Sinoadele ecumenice au continuat numai procesul de realizare istorică a mântuirii, sub asistența Sfântului Duh. Acest proces se continuă și azi prin Biserică.

Revelația divină s-a împărțit în «multe rînduri și în multe chipuri» (Evr. I, 1). Așa a binevoit Dumnezeu să se descopere într-un chip protopărinților în rai, în altul patriarhilor, în altul prin proroci și în alt chip în Cuvântul întrupat.

Formele de revelare se înșiruie pe linie ascendentă și se îmbogățesc, așa încît cele dintîi nu devin inteligibile decît prin cele din urmă. De aceea cuvîntul lui Dumnezeu rostit de Domnul nostru Iisus Hristos devine deplin înțeles dacă se recunoaște ca împlinirea a tot ce a spus Cuvîntul cel personal și veșnic al lui Dumnezeu care era la început și prin care toate s-au făcut (Ioan I, 1—3) ⁴¹.

Această dezvoltare doctrinară a Revelației divine s-a făcut, după învățătura ortodoxă, sub asistența Duhului Sfînt. Bărbații inspirați ai Vechiului Testament au fixat adevărurile revelate lor în Sfintele Scripturi ale Vechiului Testament, așa cum cei ai Noului Testament au fixat Sfintele Scripturi ale Noului Testament.

Revelația divină a fost desăvîrșită prin întruparea, învățătura, patimile, moartea și învierea lui Iisus Hristos — Fiul lui Dumnezeu, prin care a avut loc restaurarea omului și unirea acestuia cu Dumnezeu.

Biserica este păstrătoarea fidelă a adevărului revelat.

Dacă punctul culminant al Revelației este unirea maximă a creștinului cu Dumnezeu, prin Hristos, atunci Revelația divină este expresia cea mai evidentă a iubirii lui Dumnezeu către fii Săi.

Doctorand Ierom. CHESARIE GHEORGHESCU

UNELE ASPECTE ALE ARIANISMULUI DUPĂ CONDAMNAREA LUI LA NICEEA (325)

După consumarea Sinodului I Ecumenic din anul 325 și condamnarea lui Arie, disputele hristologice privind deoființimea Fiului cu Tatăl, $\delta\mu\omicron\upsilon\upsilon\sigma\iota\omicron\varsigma\ \tau\tilde{\omega}\ \Pi\alpha\tau\epsilon\rho\tilde{\iota}$ și că Fiul este Dumnezeu adevărat născut din veci din ființa Tatălui $\epsilon\kappa\ \tau\tilde{\eta}\varsigma\ \upsilon\sigma\iota\alpha\varsigma\ \tau\omicron\tilde{\upsilon}\ \Pi\alpha\tau\rho\tilde{\delta}\varsigma$ nu făcut sau creat, nu s-au sfârșit.

De acum înainte au urmat în sinul Bisericii marile dispute teologice care au durat mai mult de o jumătate de veac.

Încă de la început, arienii obiectau că termenul $\delta\mu\omicron\upsilon\upsilon\sigma\iota\omicron\varsigma\ \tau\tilde{\omega}\ \Pi\alpha\tau\rho\tilde{\iota}$ nu se găsește în Sfânta Scriptură, că Fiul nu seamănă de loc cu Tatăl, $\acute{\alpha}\nu\omicron\mu\omicron\upsilon\omicron\varsigma$ de unde numele de *anomei*, atribut al arienilor intransigenți. Mai pe urmă, pentru a intra în grațiile împăratului Constantin cel Mare (325—327) care ținea să se respecte hotărârile sinodului de la Niceea mai ales, că el dorea ca în granițele vastului său imperiu să fie liniște, arienii au schimbat tactica

Ei care jonglau cu termenii, au spus: Fiul este asemănător cu Tatăl $\delta\mu\omicron\iota\omicron\sigma\iota\omicron\varsigma\ \tau\tilde{\omega}\ \Pi\alpha\tau\rho\tilde{\iota}$ formulă care a amăgit pe împărat. Pe lângă aceasta arienii au făcut pe împărat să creadă că toată zarvura din imperiu este provocată numai de intransigența doctrinară a ortodocșilor.

Falsa învățătură a lui Arie se răspândise repede. Ei îi căzură pradă episcopii: Secundus de Ptolemaida, Theonas de Marmarica, Eusebiu de Nicomidia, Theognis de Niceea și Marius de Calcedon.

Primii doi episcopi, Secundus de Ptolemaida și Theonas de Marmarica, au fost exilați împreună cu Arie în Illyrium. Ceilalți trei, după ultima ședință a sinodului Niceea, 325, care a avut loc la 25 august au fost exilați în Galia pe motiv că îndemneau pe arieni la rezistență și n-au vrut să anatematizeze pe Arie.

În acest timp Constantia, sora împăratului Constantin și văduva lui Licinius, care era ariană, a determinat pe împăratul Constantin, să cheme din exil în anul 326 pe Eusebiu de Nicomidia și pe prietenul său Theognis de Niceea.

După un an în 327 a fost chemat din exil și Arie.

Se presupune că Eusebiu de Nicomidia și Theognis de Niceea, au scris din exil colegilor lor o scrisoare în care-i roagă să intervină pe lângă împărat să li se ridice pedeapsa și să li se redea scaunele¹. Împăratul a încuviințat aceasta. De acum Eu-

1. Scrisoarea poartă numele Βιβλίον μετανοίας la Socrate. *Istoria bisericii*, liber I, 14, în M.P.S., vol. LXVII, col. 109 B—115.

sebiu al Nicomidiei, împreună cu prietenul său și cu toată tagma eusebiană săpau la temeliiile hotărârilor de la Niceea. În acest timp moare episcopul Alexandru al Alexandriei. Dumnezeu însă a făcut ca scaunul episcopal al acestei cetăți să fie ocupat la 8 iunie 328 de Sfântul Atanasie cel Mare dîrz apărător al dreptei credințe și aprig luptător contra arianismului. În această nobilă luptă i se alăturară și episcopii: Eustațiu al Antiohiei și Marcel de Ancira.

Prin manevre abile și procedee diferite și viclene, eusebieni au îndepărtat din scaune, rînd pe rînd, pe episcopii antiarici. Întîlțitatea a avut-o Eustațiu al Antiohiei care a fost înlocuit cu Paulin de Tyr. După șase luni de păstorie muri. Scaunul a fost ocupat tot de un semiarian Eulaliu care și el muri curînd².

Au mai fost depuși din scaunele lor și episcopii: Asclepios de Găza în 326 (?)³ iar mai tîrziu: Eutropiu de Adrianopole, Euplirantion de Balanea, Cymatius de Paltus, Cymetius de Tarados, Cyrus de Bereea, Diodor de Temdos, Domnion sau Domnus de Siumium, Hellenicus de Tripolis⁴.

În urma unui sinod convocat de împărat la Constantinopol care s-a ținut în anul 330 a fost depus și exilat și Marcel de Ancira. Au luat parte episcopi din Pont, Asia, Tracia și Moesia⁵.

În urma unor mărturisiri de credință semnate de Arie, împăratul Constantin l-a iertat pe acesta, și-l ruga pe Sfîntul Atanasie să-l primească în Biserică ceea ce dîrzul episcop n-a înconviîntat.

Prin aceasta însă Sfîntul Atanasie a făcut pe eusebieni să ia altitudine fățișă. Prin sinodul de la Tyr — iulie 335 dominat numeric de eusebieni și chiar condus de istoricul Eusebiu de Cezareea, Sfîntul Atanasie a fost acuzat de violuri, violențe, bătăi, puneri de foc caselor⁶. Sfîntul Atanasie reuși să se apere de unele acuzații, iar pentru altele ceru termen. Sinodul mai formă și o comisie pe care o trimise în Egipt pentru a se informa la fața locului despre învinuirile aduse Sfîntului Atanasie⁷.

Sfîntul Atanasie, împreună cu 5 episcopi egipteni plecă la Constantinopol pentru a se înfățișa împăratului⁸.

2. Socrate, *Istoria bisericească* I, 24, în M.P.S., vol. LXVII, col. 141—145; Sozomen, *Ist. bis.* II, 19, M.P.S., vol. LXVII, col. 981—984; Sf. Atanasie, *Istoria arienilor către monahi*, cap. 4 și 5 în M.P.S., vol. XXV, col. 607 și 700. Pentru Eusebiu de Nikomidia cf. G. Dascille, *Eusebe de Nicomédie*, art. în *Dict. de Théol. Catholique*, vol. V, 2, Paris, 1924, col. 1539—1553.

3. Sf. Atanasie, *Apologia contra arienilor*, 47 în M.P.S., vol. XXV, col. 332 C.

4. Sf. Atanasie, *Istoria arienilor către monahi*, 5, în M.P.S., vol. XXV, col. 700 C. Pentru Domnus cf. Y. Zeiller, *Les origines chrétiennes dans les Provinces danubiennes de l'empire romain*, Paris, 1918, p. 143.

5. Socrate, *op. cit.*, I, 36, în M.P.S., vol. LXVII, col. 172—173.

6. Sozomen, *op. cit.*, II, 25 în M.P.S., vol. LXVII, col. 1000—1008 sînt cuprinse dezbaterile sinodului din Tyr. Sfîntul Atanasie, *Contra arienilor*, 3—19, în M.P.S., vol. XXV, col. 252—280. Ilarie de Pictavium, *Scrisoarea orientalilor*, *Fragmentul historicum*, III — 6—7, în M.P.L., vol. X, col. 663—664. Rufin, *Hist. de les. I*, 17, în M.P.L. XXI, col. 489 C. în care se notează că Sfîntul Atanasie ar fi violat o femeie. Este de domeniul legendei. Vezi L. Duchesne *Histoire ancremie de l'Eglise*, vol. II, ed. 5, Paris, 1911, p. 176—182.

7. Comisia era formată numai din semiaricieni dușmani inveterați ai Sfîntului Atanasie. Aceștia erau episcopii: Theognis de Niceea, Moris de Calcedon, Ursacius de Singidunum, Valens de Mursa, Macedonius de Mopsuestia și Teodor de Heraclea. Cf. Sfîntul Atanasie, *Apologia contra arienilor*, cap. 72 și 74, în M.P.S., vol. XXV, col. 377, 380 și 384; Ch. Y. Hefele — H. Leclercq, *Histoire des conciles*, I, 2 p. 662—663.

8. Ch. Y. Hefele — H. Leclercq, *op. cit.*, I, 2, p. 667, n. 3.

Desigur că informațiile au fost luate sub presiune așa că sinodalii, fără a fi de față și Sfântul Atanasie, i-au pronunțat depunerea sa din scaun și cu interzicerea de a se mai face văzut în Alexandria⁹.

Sinodalii din Tyr au fost chemați la Ierusalim pentru a se sfinți biserica Învierea — catedrala Sfântului Mormînt.

După terminarea pompelor, s-au întrunit în sinod condamînd pe Sfântul Atanasie cu exilul în Galia iar pe Arie și pe cei din jurul lui pe care urta invidie i-a alungat oarecînd din Biserică, au fost împăcați cu Biserica¹⁰.

Sfântul Atanasie n-ar fi fost exilat dacă nu se adăuga încă o minciună la dosarul său și anume că sfântul s-ar fi lăudat că poate împiedeca transportarea grîului de la Alexandria la Constantinopol. Aceasta a fost picătura care a făcut ca paharul mîniei lui Constantin să se reverse. În minia sa împăratul exilă pe Sfântul Atanasie în Galia la Treveri, 5 februarie 236?¹¹.

Situația s-a mai destins puțin prin moartea neașteptată a lui Arie — rupere de intestine — în 336 într-o sîmbătă seara înaintea duminicii cînd era să fie primit în Biserică.

Înainte de Paștele din 337 Constantin căzu grav bolnav. După ce a trecut treapta catehumenilor, cîteva zile mai tîrziu primi bolezul de la episcopul semiarian Eusebiu de Nicomidia. Muri în duminica Rusaliilor, 22 mai 337.

Sfîrșitul domniei lui Constantin cel Mare duce cu el și văduvirea a trei scaune episcopale din Răsărit dintre cele mai importante; Antiohia prin pierderea lui Eustațiu, Ancira — pe Marcel și Alexandria pe marele Atanasie.

II. IMPERIUL ROMAN DUPĂ MOARTEA LUI CONSTANTIN CEL MARE

Încă din timpul vieții, Constantin cel Mare își asocie la domnie pe fiii săi cu titlul de cezari. A mai adăugat la domnie chiar și pe nepoții fratelui său vitreg¹². A urmat însă un masacru în urma căruia au fost îndepărtați de la împărțirea imperiului cei doi nepoți ai lui Constantin; Delmatius și Hannibalianus. Din acest masacru au scăpat Galius și Iulian mai tîrziu — apostatul împărat — fiii lui Iulius Constantius. După acest eveniment cei trei fii ai împăratului Constantin se întîlniră la Viminacium și făcură o nouă împărțire a imperiului. Constantius primi pe lîngă ceea ce-i lăsase tatăl său prin testament — Asia și Orientul — și dioceza Pontului și Tracia. Constantin II primi Galia, Bretonia și Spania, iar Constans sau Constant, pe lîngă diocezele Africa, Italia, Panonia și Daciile sud-dunărene primi și provinciile Illyricului. Dorul de stăpînire însă cuprinse inima lui Constantin II augustul Galiei și invadă Italia, unde-și găsi moartea. De acum augustul Constans intră în posesiunea Spaniei,

9. Sf. Atanasie, *Apologia contra arienilor*, 85, în M.P.S., vol. XXV, col. 400—401; Sozomen, *Ist. bis. II*, 25, în M.P.S., vol. LXVII, col. 1000—8.

10. Sfântul Atanasie, *Despre sinoade 21 și 22*, în M.P.S., vol. XXV, col. 717—720 și Idem, *Apologia contra arienilor*, în M.P.S., vol. XXV, col. 393 D și 396 R. P. Bottifol, *La Pays constantinienne et la catholicisme*, 3-e. ed. Paris, 1914, p. 389—390.

11. Sf. Atanasie, *Apologia contra arienilor*, cap. 9, în M.P.S., vol. XXV, col. 264—265, cap. 89; *Ibidem*, col. 405. Aici ni se dau și numele celor cinci episcopi cu care Sfântul Atanasie plecase de la Tyr la Constantinopol pentru a se înfățișa împăratului.

12. Socrate, *Ist. bis.*, I, 39, în M.P.S., vol. LXVII, col. 108 A. Sozomen, *op. cit.*, II, 34, în M.P.S., vol. LXVII, col. 1032 A; P. Bottifol, *La Pays constantinienne et le catholicisme*, 3-e. éd., Paris, 1914, p. 403—404.

Galiei și Bretoniei. Au mai rămas Constanțius augustul Orientului și Constans august al Apusului. Pricină de ceartă ar fi fost și între ei dar n-a izbucnit niciodată¹³. Constanțius a fost, ca împărat, sprijinitor fățiș al arianismului și persecutor al ortodocșilor. A persecutat mai ales pe episcopi.¹⁴

SINOADELE DE LA ROMA — 340—341

Constantin II permise Sfântului Atanasie să se întoarcă în Alexandria fapt împlinit în anul 337. În anul 338 s-a întrunit la Alexandria un sinod al episcopilor egipteni, împotriva hotărârilor sinodului din Tyr din 335, hotărâri care eclipsau personalitatea marelui ierarh Atanasie. La rîndul lor semiarienii au ținut și ei un sinod la Constantinopol, în același an, au alungat pe episcopul ortodox Pavel venit de curînd din exil și au pus în loc pe Eusebiu de Nicomidia¹⁵.

Ei mai trimiseră la Roma către papa Iuliu o delegație în frunte cu preotul Macarie. Pe de altă parte și episcopii egipteni adunați în sinod la 338 au comunicat și ei hotărârile sinodului tot papei Iuliu.

Semiarienii au impus ca episcop al Alexandriei pe unul Grigorie de Capadocia. Sfântul Atanasie părăsi Alexandria în 339 după ce adresă episcopilor ortodocși un protest plin de indignare¹⁶.

În fața acestei situații papa se gîndi că numai un sinod poate desface această încopciere. Pentru aceasta scrisese orientalilor să vină la sinod. Totodată papa invită și pe Sfântul Atanasie la Roma.

Sfântul Atanasie a răspuns invitației făcute și s-a prezentat la Roma în 339.

Orientalii n-au răspuns decît în 340, amenințînd că vor rupe orice fel de relații cu Roma, dacă va recunoaște pe Sfîntul Atanasie. Motivul pentru care nu s-au prezentat la sinod a fost că Perșii amenințau Orientul cu război. Totuși în iarna anului 340—341 la Roma s-a ținut sinodul declarînd pe Sfîntul Atanasie nevinovat, totodată recunoscînd în persoana Sfîntului Atanasie ca pe singurul episcop al Alexandriei ales după rînduiala canonică¹⁷.

Din aprilie 340 Constans sau Constant rămîne singur stăpînitor al Occidentului. Puterea lui politică era mare. Ca apartenență religioasă era protector al ortodoxiei.

În Orient, cu prilejul sfințirii catedralei din Antiohia se întruni și un sinod în anul 341, la care au luat parte peste 90 episcopi orientali¹⁸ sau 97¹⁹. La acest sinod eusebionii erau în minoritate. Acest sinod constituia un răspuns al orientalilor sinodului de la Roma ținut în 340—341 — iarna. Sinodul s-a ocupat de alte probleme rămînînd ca aceea a Sfîntului Atanasie să se soluționeze într-un viitor sinod.

13. Y. Zeiller, *op. cit.*, p. 219—220; H. Mihăescu, *Limba latină în provinciile dunărene ale imperiului roman*, București, 1960, p. 23—56.

14. Sfîntul Atanasie, *Apologia către împăratul Constantin 7*, în M.P.S., vol. XXV, col. 604 D; I. Pulpea, *Lupta împăratului Iulian împotriva creștinismului*, București, 1942, p. 43.

15. Sfîntul Atanasie, *Apologia contra arienilor*, în M.P.S., vol. XXV, col. 260 B.

16. P. Bottifol, *op. cit.*, p. 415—418.

17. *Scrisoarea Papei Iuliu către orientali* la Sf. Atanasie, *Apologia contra arienilor 27—35*, în M.P.S., vol. XXV, col. 292—308, apud Pr. Prof. I. Rămureanu, *Sinodul de la Sardica din anul 343*, importanța lui pentru istoria pătrunderii creștinismului la Geto-Daco-Romani, art. în «Studii Teologice», (XIV), București, 1962, nr. 3—4, martie—aprilie, p. 155.

18. Sf. Atanasie, *Scrisoarea despre sinoadele de la Rimini în Italia și Selencia în Isania*, 25, în M.P.S., vol. XXVI, col. 725 A.

19. Ilarie de Pictavium, *Liber de synodis sen de fide orientalium*, 29, în M.P.L., vol. X, col. 502 A.

SINODUL DIN SARDICA

Istoricii Socrate²⁰ și Sozomen²¹ susțin că acest sinod s-a ținut la Sardica în 347. Cercelători mai noi acordă ca an al ținerii acestui sinod 343²².

Sardica — Sofia de azi în R. P. Bulgaria, — era locul cel mai indicat pentru ținerea acestui sinod deoarece se afla la jumătatea imperiului; așa că puteau lua parte și orientalii și occidentalii. Sinodul a fost convocat de papa Iuliu, Osius de Cordova și Maximin de Trevesi, cu aprobarea împăraților Constans al Apusului și Constanțius al Orientului.

Ca totdeauna problema majoră numărul unu era situația Sfântului Atanasie. De la început orientalii propuseră ca episcopii depuși de ei anterior să nu fie primiți în sinod întrucât li se discută situația.

Acești episcopi erau: Sfântul Atanasie, Asclipios de Gaza și Marcel de Ancira. Episcopii occidentali n-au primit această propunere. Ca reacție episcopii orientali au ținut ședințe aparte pînă ce într-o noapte au părăsit Sardica, retrăgîndu-se pe teren propriu la Philipopoli sub pretext că au aflat despre o mare victorie a împăratului Orientului asupra Perșilor.

Ședințele au continuat separat.

HOTĂRIRILE SINODULUI DE LA SARDICA

Acuzațiile aduse episcopilor Atanasie al Alexandriei, Asclepios al Gazei și Marcel de Ancira s-au dovedit a fi numai calomnii și i-au declarat nevinovați, repunîndu-i în scaunele lor.

Totuși Sfântul Atanasie n-a putut să-și reocupe imediat scaunul său episcopal. A trebuit să rămînă în Illyricum, mai bine de un an întărind zelul clericilor și ortodocșilor creștini.

În anul 345 de Paști se duse în Aquileea răspunzînd astfel invitației împăratului Conștans.

Semiarienii au continuat să agile și mai departe spiritele credincioșilor, încît a fost necesar să se întrunească noi sinoade în a doua jumătate a secolului al IV-lea pînă cînd erezia ariană combătută puternic de marii scriitori ai Bisericii, în frunte cu Sfântul Atanasie († 373) și Sfinții capadocieni, Sfântul Vasile cel Mare († 379) Sfântul Grigorie de Nazianz († 389 sau 390) și Sfântul Grigorie de Nyssa († 395), începu să apună și să se stingă²³.

Pr. ILIE NEGOIȚA

20. Socrate, *op. cit.*, II, 20, în M.P.S., vol. LXVII, col. 233 B-240 A.

21. Sozomen, *op. cit.*, III, 12, în M.P.S., vol. LXVII, col. 1064—1065.

22. Y. ZeiŃer, *op. cit.*, p. 228—231 și A. Cayré, *Precis de Patrologie*, fără dată, p. 329.

23. Pr. Prof. I. Rămureanu, *art. cit.*, p. 175.

INVAȚĂTURĂ DESPRE SFINȚII INGERI ÎN CĂRȚILE DE SLUJBĂ ALE BISERICII ORTODOXE

Fiind vorba de o învățătură a Bisericii Ortodoxe așa cum se oglindește ea în cărțile de slujbă, va trebui să arătăm din capul locului, că rânduiala acestor slujbe n-a fost cuprinsă de la început în cărți, ci ea s-a păstrat multă vreme prin viu grai în comunitățile creștine. Ea n-a fost desigur dintru început ceea ce este astăzi, însă o regulă a existat întotdeauna, mai ales în rânduiala Sfintei Liturghii, regulă care vine tocmai de la sfinții Apostoli¹. În marginea acestei reguli, slujitorii improvizau însă de cele mai multe ori anumite rugăciuni și imnuri, unde un loc important a avut desigur inspirația și mai ales însuflețirea celui ce compunea sau cânta așa ceva. Sînt cunoscute licențele ce-și îngăduiau acei didascali ai Bisericii primare în legătură cu rugăciunea de mulțumire de la sfînta liturghie pe care o puteau prelungi, atît cît voiau². Ținînd seama de aceste fapte, nimeni nu poate să aibă deci pretenția de a găsi exprimate în slujbele Bisericii dogmele în totalitatea lor și în tot cuprinsul lor. Dar nimeni nu va putea nega iarăși că sînt și învățături care se oglesc în întregime în cărțile de slujbă ale Bisericii Ortodoxe. În legătură cu aceasta, negreșit că nici aici nu poate fi vorba de o suprapunere a lor. Dar dacă nu se poate face aceasta, se face totuși o apropiere între ele și aceasta are o mare valoare, deoarece dogmele cuprinse în cărțile de slujbă cuprind anumite nuanțări, care merită osteneala de a le urmări, cînd cineva vrea să facă aprofundarea unor asemenea învățături ale Bisericii noastre Ortodoxe. O asemenea învățătură cuprinsă în cărțile de slujbă este și aceea despre sfinții îngeri, așa cum mai sînt și altele. Acest adevăr a făcut pe unii să afirme că «din diferitele cărți liturgice s-ar putea întocmi extrase privitoare la Sfînta Treime, întrupare, mîntuire, taine, cultul sfinților îngeri, al icoanelor, sfinților, ca și cultul morților»³. Și, dacă adăugăm la aceste considerente faptul că aceste învățături au fost vehiculate tocmai de cărțile de slujbă ale Bisericii (ca și de Mărturisirile ei de credință⁴, atunci ne dăm seama și mai bine de rostul subiectului de față, care nu are alt scop decît să arate că învățătura despre sfinții îngeri este cuprinsă în sus-zisele cărți și că modul în care-i înfățișată în ele merită să fie relevat.

Este ceea ce și facem în cele ce urmează.

Cărțile de slujbă fiind semne ale evlaviei și trăirii creștine, ele cuprind toată poezia veacurilor pe care le-au străbătut și prin ele vorbesc toți iubitorii și osîr-

1. Pr. Prof. Ene Braniște, *Istoria liturghiei creștine*, curs magisteriu, dactilografiat, 1957—1958, p. 5. 2. *Ibidem*, p. 11.

3. Dr. I. Zugravu, *Cultul nostru văzut de cunoșcătorii străini*, în «Candela», vol. omagial, 1938, p. 41.

4. Vezi această chestiune mai pe larg la Prof. N. Chițescu, *Dogma și viața creștină*, în «Studii Teologice», 1954, p. 31—53.

duitorii ce-au slujit și s-au închinat Domnului. De aceea și în slujbele către sfinții îngeri se vede năzuința acestor suflete spre Dumnezeu, care a creat aceste făpturi cerești. Prin sfinții îngeri inima evlaviei creștine s-a apropiat mai bine de Cel ce pe toate le-a zidit cu puterea și mila Lui. Vom urmări toată această osteneală a cucerniciei creștine spre a ne putea împărlăși de mireasma care se desprinde din rama curată în care sufletul creștin a așezat și cinstit pe îngeri. În cercetarea noastră vom folosi aceleași paragrafe în care-i tratată problema atunci când e urmărită în cuprinsul Sfintei Scripturi și al Sfintei Tradiții. Și cu acestea va trebui să arătăm chiar de acum că în cărțile de slujbă ale Bisericii Ortodoxe se oglindește aceeași învățătură a Sfintei Scripturi și a Sfintei Tradiții, ba mai mult, putem spune că o mare parte din această învățătură este iarăși Sfântă Tradiție, deoarece unele imne cuprinse în ele sînt de-a dreptul învățătura Sfinților Părinți. Trebuie să mai arătăm iarăși că în cărțile de slujbă sînt cite trei sau patru imne și uneori și mai multe cu aceleași idei. Noi nu vom folosi decît pe cele ce ni s-au părut mai expresive.

Vom urmări deci: a) crearea îngerilor; b) numărul îngerilor; c) firea îngerilor; d) ierarhia îngerilor; e) lucrarea îngerilor; f) îngerii păzitori și g) îngerii căzuți.

a) *Crearea îngerilor*. — Cît de minunată apare în ochii noștri crearea îngerilor de către Ziditorul! Cei ce au închinat imnele acestei întocmiri cerești — a celor fără de trupuri — au teologhisit cu toată căldura inimii lor ceea ce Dumnezeu a arătat și sufletul a simțit pe scara sușiului către Împăratul Îngerilor. Acești întocmitori de rugăciuni și imne știau că Scripturile mărturisesc pe toate paginile lor existența acestor făpturi cerești — și — simțirea lor și mintea lor au căutat să prindă rostul adînc și tainic al acestei învățături. Prea Sfînta Treime care a rostit toate este cea care a adus la existență aceste chipuri de lumină: «Doamne, cecele îngerilor cele prea întocmite Tu le-ai înființat cu Cuvîntul Tău cel prea puternic și cu Sfîntul Tău Duh, Razele celor necăzătoare, dăruindu-le strălucirile»⁵. Crearea lor ieșind deci din marea bunătate a lui Dumnezeu, El i-a creat potrivit iconomiei Sale, aducîndu-i dintru neființă în ființă: «Cetele celor fără de trupuri Dumnezeu, le-ai înființat, arătînd tuturor bogăția bunătății tale și le-ai adus din neființă la ființă pentru slava ta cea mai presus de minte»⁶. Sfînta Scriptură ne arată în primele ei pagini lămuriri că «la început a făcut Dumnezeu Cerul și pămîntul»⁷. Biserica a înțeles întotdeauna prin cer pe sfinții îngeri. Dovadă stau mărturiile de credință⁸. Dar fiindcă au existat și minți care gîndeau că Dumnezeu n-a făcut pe îngeri din nimic așa cum a plămuit El și restul zidirii, Biserica s-a ridicat ca un val împotriva tuturor celor ce se ispiteau cu asemenea închipuiri deșarte: «Îngrădește turma ta cu părtinirile cele îngereste, cea ce pecelele acestora l-ai așezat cu Cuvîntul și voia ta, gonind toată înșelăciunea și ispila»⁹. Și la fel, Biserica a răspuns potrivit Scripturilor și iscodirilor celor ce gîndeau că aceeași începătură în timp au și cerurile și pămîntul. Sf. Ioan Damaschinul cîntărețul cel dulce și mult împodobit cu versiunea cea fără de pereche, ținea să afirme că el merge pe urma teologului cu inima de aur, care cîntase Treimea și pe îngeri cu teologia sa fără de moarte: «Eu sînt de părerea lui Grigorie Teologul, spune ultimul părinte bisericesc, căci trebuia să fie zidit mai întîi ființa spirituală și apoi cea sensibilă și în urmă din cele două însuși omul»¹⁰. Cărțile de slujbă au aceeași mărturisire: «Pus-ai începătură făpturilor ființa cea fără de trup a îngerilor, Făcătorule, care prea Curat scaunul Tău înconjură, strigînd către Tine: Sfînt, Sfînt, Sfînt esti Dumnezeule, Atotfăcătorule»¹¹, și «Pre îngerii cei fără materie gînditori

5. *Octoih*, ediția R. Vilcea 1865, glas VIII, duminică seara: alte stihiri, stihira II-a, p. 487.

6. *Idem*, alte stihiri, stihira I-a, glas III, duminică seară, p. 152.

7. *Facerea I*, I.

8. *Mărturisirea Ortodoxă*, București, 1922, Întrebarea XVIII-a, p. 33.

9. *Octoih*, op. cit., gl. VI, alte stihiri, stihira II-a duminică seara, p. 357.

10. Sf. Ioan Damaschinul, *Despre credința ortodoxă*, P.G., t. XCIV, col. 870, cartea II-a, cap. III.

11. *Minei*, Tipografia Cărilor Bisericești, ed. III, 1929, luna noiembrie în 8 zile, canoanele Sfinților, facerea lui Ioan Monahul, peasna I-a, cîntarea II-a, p. 116.

mai înainte decât pe toate cele văzute i-ai înființat»¹². În acest sens îngerii au fost de față când s-au tocmit cele văzute. Cîntînd Celui prea înalt ei șiau că toată făptura ieșită din mîna Ziditorului va trebui să-L laude pentru marea Lui purtare de grijă. Curăția înțerească, cere ca și viețuirea creștinească să urmeze aceeași cale. Altfel cum vor putea preamări oamenii laolaltă cu îngerii pe Cel ce toate le chivernisește cu adîncul înțelepciunii? Martori ai creației, îngerii sînt îndrumătorii noștri spre curăție, spune cîntarea bisericească: «Avînd martori pentru cele lucrate pe îngerii cei înțelegători, să alegem a viețui cu curăție»¹³.

b) *Numărul stînjiilor îngerii*. — Numărul îngerilor nu e definit exact în Sfînta Scriptură. Iar Sfîntii Părinți stau pe aceeași mărturie. Și Scripturile și Părinții vorbesc însă de mulțimea îngerilor¹⁴. Ei sînt mii de mii și milioane de milioane. De ce sînt mulți, aceasta rămîne o taină pentru mintea noastră omenească. Cel dăruit cu apropierea de tainele ce trec dincolo de această minte, am numit pe Sfîntul Dionisie Pseudo-Areopagitul, spune: «Și acest lucru este vrednic, — după credința mea, de atenție spirituală; că anume, tradiția scripturilor vorbește de mii de mii și miliarde de miliarde de îngeri (Daniil VII, 10), repetînd și multiplicînd deseori pe cele mai înalte din numerele noastre și prin aceasta lăsînd să se înțeleagă în mod clar, că ordinele ființelor cerești nu pot fi socotite de noi. Căci oștirile fericite ale spiritelor celor mai presus de lume sînt numeroase, fiind determinate spiritualmente numai de către stîința cerească, ce li s-a dăruit lor, în chip fericit, de către dătătorul de înțelepciune divină și bogat în cunoștință; de către principiul cel ce cu adevărat există, al tuturor lucrurilor, de către cauza cea substanțială, de puterea și determinarea cea a toate cuprinzătoare»¹⁵. Astfel ei stau în cer cuprinși de cutremur mare în jurul Celui vechi de zile, cîntîndu-L și prea înălțîndu-L întru toți vecii. Cărțile de slujbă spun: «Căruia în cer îi stau cu cutremur mulțimi de îngeri și arhangheli»¹⁶. Cîntînd Treimii Celei mai presus de fire miile de îngeri vor fi de față la judecata supremă, așa cum a văzut aceasta în marea lui viziune cel ce a stat în groapa leilor: «Cum că înfricoșată va să fie venirea Judecății Tale, arătată făcînd-o Daniil, mai înainte a grăit: că scaunele s-au pus și Cel vechi de zile a șezut și mii de îngeri a adus, care stau înainte cu frică și cu glasuri fără lăcere strigau Treimei întru toți vecii»¹⁷. Între cîntăreții slavei dumnezeiești un loc deosebit îl are Mihail cel pururea glăsuitor. Glasul lui se unește cu acela al multor milioane, la care-i chemat și credinciosul cîntător al duhurilor lui Dumnezeu: «Tot credinciosul pururea glăsuiește cîntare ție (Mihail) celui ce neîncetat cîntă întru înălțime, împreună cu multe milioane glasul Cel întreit sfînt»¹⁸. Participarea oricărui credincios la proslăvirea laolaltă cu îngerii a slavei divine, dezvăluie taina aceluiași Daniil, căruia i-a fost dat să vadă milioanele de milioane și miile de mii de îngeri: «Cu milioane de milioane și cu mii de mii de îngeri, Daniil văzîndu-te Stăpîne înconjurat, unit fiind cu chipul oamenilor, puterea slavei tale, cu taină s-a învățat»¹⁹. Și în cărțile de cult mulțimea îngerilor alcătuiește un sobor: «Soborul cel îngeresc s-a mirat văzîndu-le pre tine între cei morți socotit fiind»²⁰.

c) *Firea îngerilor*. — Numele de înger nu ne arată firea lui, ci misiunea lui, lucrarea lui. Aceasta se vede din faptul că uneori și puterile neînsuflețite ale firii iau

12. *Octoih, op. cit.*, gl. III, irmos III, luni dimineața, p. 158.

13. *Idem*, gl. IV, luni dimineața, alt irmos, p. 226.

14. *Facere* XXII, 1—2; Daniil VII, 10; Luca II, 13—14; Evrei XII, 22; Matei XXVI, 53; Apocalipsa V, 11; Sfîntul Chiril al Ierusalimului, *Cateh.* XV, 21, P.G., t. XXXIII, col. 904; *Cateh.* XVI, 23, P.G., t. XXXIII, col. 949; Sfîntul Chiril al Alexandriei, *Cuv. de Paște*, XII, 2, P.G., t. LXXVII, col. 673; Sfîntul Ioan Hrisostom, *Contra Anomeilor*, II, 3, P.G., t. XLVIII, col. 1714.

15. Dionisie Pseudo-Areopagitul, *Ierarhia Cerească și Ierarhia Bisericească*, trad. Pr. Cicerone Iordăcheșcu, 1932, p. 54—55.

16. *Minei, op. cit.*, noiembrie, stihira Născătoarei de la 8 noiembrie, p. 126.

17. *Ibidem*, alt canon, al treilea.

18. *Minei*, septembrie, Tipografia Cărilor Bisericești, ed. III, 1929, alt canon, al treilea la 6 sept., p. 93.

19. *Octoih, op. cit.*, alt irmos, al 2-lea, p. 361.

20. *Orologiul*, București, Tipografia Cărilor Bisericești, 1887, p. 337.

această denumire, cînd sînt vestitoare și împlinitoare a vooi lui Dumnezeu²¹. Firea îngerilor este arătată însă cu totul deosebitoare de a oamenilor²². Ele sînt duhuri. «Cu buze fără de trup și cu guri de duhuri, cetele îngeresci neincetat cîntare aduc dumnezeirii Tale celei neapropiate, Doamne»²³. Îngerii sînt deci ființe nemateriale, fără de trup «Firea cea fără de trup a heruvimilor cu neincelate cîntări pre tine te preamărește»²⁴. Dar cum «nu este cu puțință minții noastre să se înalțe pînă la aceea imitare și contemplanre a ierarhiilor cerești, dacă nu s-ar servi de călăuză materială, fără de trup «Firea cea fără de trup a heruvimilor cu neincelate cîntări pre tine te preamărește»²⁴. Dar cum «nu este cu puțință minții noastre să se înalțe pînă la aceea imitare și contemplanre a ierarhiilor cerești, dacă nu s-ar servi de călăuză materială, ce-i este proprie ei, gîndindu-ne că aceste frumuseți aparente sînt imagini ale strălucirii celei nevădite»²⁵, de aceea, prin această călăuză «se poate înălța cineva pînă la prototipurile imateriale, avînd însă grijă, ca să nu ia aidoma comparațiile, și să le determine pe acestea, nu în unul și același chip, ci în armonie și potrivit cu proprietățile spirituale și sensibile»²⁶. În acest sens cărțile de slujbă spun că îngerii sînt foc și văpaie de foc. «Pre cei fără de trupuri ce sînt ca niște foc și văpaie și lumină, din stricăciunea cea trupească mintea ridicîndu-ne, cu buze de lut pe cei fără materie, cu frică întru cîntări să-i cinstim»²⁷. Nu fără de rost sînt asemănați îngerii cu focul. «Eu cred, spune Sfîntul Dionisie Pseudo-Areopagitul, că imaginea focului reprezintă cea mai mare asemănare a duhurilor cerești cu Dumnezeu. Căci sfinții teologi (scriitorii inspirați) descriu ființa cea mai presus de ființă și fără formă în chipul focului, pentru că acesta are în înfățișările sale vizibile multe imagini ale proprietății divine (de se poate spune așa). Focul sensibil este, așa zicînd, în toate lucrurile și pătrunde prin toate, fără să se amestece cu ele; el este mai presus de toate. Fiînd în totul lumină și, în același timp, ascuns, el este în sine necunoscut, dacă nu i se pune înainte o materie, în care să-și arate puterea sa proprie. Are putere de transformare, comunicîndu-se tuturor lucrurilor ce se apropie de dînsul, el înviorază prin căldura sa fierbinte și dătătoare de viață, luminînd cu razele sale neînvaluite; neînviîns, neamestecat, desfăcînd, neschimbat, urcîndu-se în sus, pătrunzînd puternic, înălțîndu-se, nesuferind vreo scoborie în jos, veșnic în mișcare, mișcînd și alte lucruri; cuprinzibil, dar el însuși necuprins, neavînd nevoie de altceva, mărîndu-se pe sine, fără să observe, arătîndu-și puterea sa mare în materiile ce-l primesc; activ, puternic, prezent în chip nevăzut în toate. Dacă este neglijat, el pare că nu există; — prin fiecare însă el se aprinde deodată potrivit cu firea sa, ca și cum ar vrea să fie căutat și lucește fără încetare, nemîșorât, cu toate că se răspîndește din belșug în toate direcțiile. Ar putea da cineva la iveală încă multe alte proprietăți ale focului, ce corespund, în imagini simbolice, lucrării divine. Căci cunoșcătoria de Dumnezeu, știind aceasta, înfățișează pe ființele cerești în forme luate de la foc, arătînd prin aceasta asemănarea cu Dumnezeu și pe cît este îngăduit imitarea lui»²⁸. În adîns am dat aici cuvintele Sfîntului Dionisie, fiindcă prin ele se pot lămuri foarte bine cele cuprinse în cărțile de slujbă relativ la firea îngerescă și la cunoașterea pe care o au îngerii în legătură cu tainele dumnezeiești. Astfel ei sînt «cărbunii de Dumnezeu purtători, aprinși de Raza Ființei lui Dumnezeu»²⁹, străluciți și luminați de Dumnezeu în firea lor. «Îngerii Tăi, Hristoase, înaintea scaunului slavei cu frică stînd și cu a Ta vărsare de lumină pururea strălucii fiind, cîntăreții întru cele prea înalte și slujitori vooi Tale, de la Tine fiînd trimiși, dau luminare sufletelor noastre»³⁰. Negreșit că iluminarea lor le vine și de la celelalte două Persoane ale Sfintei Treimi: «Negrăit fiînd luminal cu dumnezeieștile străluciri ale prea luminatei Treimi, înconjurî toată făptura, Arhanghele, ca un fulger»³¹. Această iluminare este cunoașterea îngerescă a tainelor celor mai presus de fire, care li-i dată de Dum-

21. Ps. 78, 49.

22. Ps. CIV, 4; Luca XXIV, 39; Matei XXII, 30; Evrei I, 7; Iezechiel I, 14.

23. *Minei*, noiembrie, *op. cit.*, stihira lui Anatoie -- slujba de la 8 noiembrie, p. 112.

24. *Orologiul*, *op. cit.*, p. 129.

25. Dionisie Pseudo-Areopagitul, *op. cit.*, p. 3

26. *Orologiul*, *op. cit.*, p. 129.

27. *Minei*, noiembrie, *op. cit.*, alt canon, p. 122.

28. Dionisie Pseudo-Areopagitul, *op. cit.*, p. 58—59.

29. *Octoih*, *op. cit.*, gl. II, cîntarea I-a irmos, p. 88.

30. *Mineri*, noiembrie, *op. cit.*, stihira gl. VI, la 8 nov., p. 112.

31. *Idem*, altă podobie la Utrenie de la 8 nov., p. 128.

nezeu înții lor și apoi adusă la cunoștința noastră a oamenilor, «căci plinătatea luminii dumnezeiești, care umple în primul rînd și în chipul cel mai îmbelșugat pe îngerii cei mai de sus, străbate prin toate treptele intermediare într-o progresivă descreștere, pînă ce se răsfrînge, într-un slab reflex, de lucrurile lumii materiale. Căci fiecare lucru ia numai atît din ea, cît îi îngăduie firea sa individuală»³². În acest sens în slujba bisericească imnele ni-i arată pe îngeri ca fiind «chipuri divine, oglinzi curate fără de pată, care primesc în ei raza ce pornește din obîrșia luminii divine; oglinzi care în chip sacru fiind pline de strălucirea cea luminoasă, să poată din nou lumina, la rîndul lor»³³. «Îngerilor mai înții și de la Treime a doua lumină te-ai arătat, Mihaile, voievodule»³⁴, și «Pre îngerii tăi după chip i-ai făcut, Cea ce ești necuprins»³⁵. Fiind chipuri ale lui Dumnezeu, îngerii sînt deci sfinți, nestrîcați și fără de moarte, prin împărțășire: «Cetele celor fără de trup dorind a le lăuda noi cești de pre pămînt, să urmăm cît se poate a lor sfințenie»³⁶. Nestrîcarea lor ni-i arătată în cărțile de slujbă ca fiind izvorlă din darul Mintuitorului «Tu înțelegători după ființă, nestrîcați cu darul tău, Hristoase, ai așezat cîntăreții slavei tale»³⁷. Și mai clar încă: «Îngeri nemuritori ați luat viața nepieritoare cu adevărat, de la viața cea dintîi, fericiților»³⁸. Și aceasta pentru faptul «că ființele cerești participă la comuniunea dumnezeiască într-o măsură mai mare, decît lucrurile care au numai existență, decît ființele neraționale sau decît cele raționale în felul nostru. Căci ele imitează pe Dumnezeu în chip supramundan și doresc să-și transforme, potrivit acestuia, învățătura lor spirituală; de aceea ei se bucură de o mai strînsă comuniune cu divinitatea, fiind și mai stăruitori și rîvnind înțotdeauna pre cele superioare»³⁹. Cărțile de slujbă o spun clar «Înființat-ai pre îngeri, chipuri ale bunătății Tale, care săvîrșesc cu tărie poruncile tale, Cuvîntule»⁴⁰. «Ei se înalță în sus și primesc în sine strălucirile izvorului de obîrșie, într-un chip nematerial și netulburat»⁴¹, deoarece «ei se curățesc prin gîndurile cele prea înalte și se luminează apropiindu-se de Mîntea cea și toate pricipuitoare»⁴². Numai așa se explică faptul de ce aceste ființe «ajung mai înții și în mod felurit la participarea lui Dumnezeu; și iarăși de aceea, li se descoperă lor mai înții partea cea tainică a divinității și de aceea s-au și învrednicit ele, înaintea tuturor celorlalte ființe și în mod deosebit, de numirea de îngeri, pentru că ele au strălucit mai înții iluminarea divină și prin ele ni s-au mijlocit nouă revelațiile ce depășesc puterea noastră de cunoaștere»⁴³. De aceea cerem noi prin ei mîntuirea. «Mînti fiind prea curate și de toată materiala pătîmire izbăviți, o îngerilor, mîntuiți pre cei ce cu dragoste dimpreună cu voi înalță pe Hristos întru toți vecii»⁴⁴. Și în cărțile de slujbă Heruvimii au ochi mulți⁴⁵, iar Serafimii șase aripi⁴⁶, iar aceste aripi sînt netrupești⁴⁷. Acea măreată viziune a lui Isaia, în legătură cu Heruvimii și Serafimii, ne arată că însuși Dumnezeu a îngăduit ca puterile cerești să fie văzute astfel de om, pentru ca acesta să se poată ridica la înțelegerea acestor făcluri cerești, căci ochii cei mulți înseamnă multa cunoaștere a Heruvimilor, iar «aripa înseamnă strădania ființei spirituale spre cele de sus, cele cerești: drumul în sus, îndepărtarea de tot ce ține de pămînt, în virtutea puterii

32. Dionisie Pseudo-Areopagitul, *op. cit.*, Studiu introductiv, p. XXIX. 33. *Ibidem*, p. 15.

34. *Minei*, nov., *op. cit.*, alt canon, irmos, p. 117. 35. *Idem*, alt canon, al II-lea, p. 120.

36. *Idem*, slavă gl. VIII, nov. 8 zile, la Utrenie, Canoane, p. 118.

37. *Idem*, alt canon al II-lea la Utrenia de la 8 nov., p. 120.

38. *Octoih*, *op. cit.*, alte stihiri, gl. I, a doua stihiră, duminică seara, p. 18.

39. Dionisie Pseudo-Areopagitul, *op. cit.*, p. 18—19.

40. *Octoih*, *op. cit.*, alt irmos, gl. II, Canoane, p. 92.

41. Dionisie Pseudo-Areopagitul, *op. cit.*, p. 19

42. *Octoih*, *op. cit.*, alt irmos, gl. II, Canoane, p. 89.

43. Dionisie Pseudo-Areopagitul, *op. cit.*, p. 19.

44. *Octoih*, *op. cit.*, alt irmos, al II-lea, gl. VII, Utrenie, Canoane, p. 427.

45. *Minei*, noiembrie, *op. cit.*, la Utrenie, după a II-a stihologie, sedelna gl. IV, p. 114.

46. *Liturgier*, ed. 1956, București, Rînduiala Sfintei Liturghii a Sfîntului Vasile cel Mare, p. 214.

47. *Minei* nov., *op. cit.*, Vecernia Mică de la 8 nov., Troparul, p. 108.

ce tinde în sus. Ușurința aripilor înseamnă însă că ființa îngerească nu-i deloc pămîntescă, ci cu totul neameslecată și neșupusă greutateii; ea se înalță în sus»⁴⁸. Cînd intră în legătură cu oamenii, îngerii iau și alte înfățișări. Astfel, ei apar ca oameni «din cauza facultăților acestora (a oamenilor) de a cunoaște și a puterilor de vedere ale lor, ce sînt îndreptate spre cele de sus; a ținutei lor drepte și perpendiculare; a dispoziției lor firești de a domina și de a conduce; a puterilor lor fizice, care în comparație cu a celorlalte ființe necuvîntătoare, sînt neînsemnate, însă pe de altă parte le întrec prin superioritatea minții și prin puterea ce se întemeiază pe știința cea rațională; în sfîrșit, prin natura sufletului lor liber și neșvinș»⁴⁹. Sfînta Fecioară Maria spune: «Du-te de la mine departe, nu mă amăgi, omule»⁵⁰. «Te arăți mie ca om, zis-a Fecioara către Arhistrateg, și cum vestești graiuri mai presus de om?»⁵¹ Apar apoi și ca niște ostași cerești plini de lumină și încinși cu cingători — «Vestmintul cel luminos și de culoarea focului — înseamnă asemănarea cu Dumnezeu și puterea de a lumina, ce străbate prin liniștea cerului, unde strălucește lumina, pentru că lumina și tot ceea ce strălucește în chip spiritual și rațional este în cer, iar cingătorile înseamnă atenția asupra puterilor lor producătoare și că toată alcătuirea lor este rînduită în sine unitar și se învîrtește în chip circular în sine însuși într-un frumos ritm și într-o identitate neschimbată»⁵². «Trimis a fost ostașul cel cereș la polata slavei cea însuflețită să gătească Ziditorului lăcaș nesfîrșit»⁵³. Ei apar și ca stîlpi de foc «Stîlp de foc te-ai arătat lui Arhip celui cinstitor de Dumnezeu, cînd mulțimea poporului celui fără de lege se nevoia să ineece cu apă Biserica ta, povățuitorul al puterilor celor de sus»⁵⁴. În general îngerii sînt înfricoșători la chip, dar și frumusețe minunată. «Foarte înfricoșat îți este chipul tău și frumusețea cu ade-vărat foarte minunată, foarte prea luminată este mărirea ta, Mihaile»⁵⁵.

d) *Ierarhia îngerilor*. — Din Sfînta Scriptură ca și din Sfînta Tradiție aflăm că îngerii se împart după perfecțiunea și puterile cu care sînt înzestrați de Ziditorul. Există deci o ierarhie a lor. «Cel ce zice ierarhie, arată prin această expresie o instituire în totul sfînlă; o imagine a frumuseții divine, celei de la obîrșie, ce operează în chip sacru și prin trepte și cunoștințe ierarhice, tainele strălucirii sale proprii, și caută, pe cît este cu putință, să lucreze pînă la asemănarea cu prototipul său... Deci fiecare treaptă a rînduiei ierarhice se înalță potrivit cu rangul ei corespunzător, pînă la conlucrarea cu Dumnezeu, desăvîrșind prin grația și puterea lui Dumnezeu acele lucruri, care revin divinității, după ființa sa, într-un chip ce depășește cu mult propria noastră fire și sînt făcute de către dînsa în mod mai presus de fire, iar prin instituirea ierarhiei ne sînt făcute cunoscut în chip exterior, în scopul unei intuiții cît mai fidele a duhurilor celor iubitoare de Dumnezeu»⁵⁶. Aceste cuvinte ale aceluiași Sfînt Dionisie Pseudo-Areopagitul fac din el autoritatea mereu nedesmințită în Sfînta Biserică în legătură cu această ierarhie a îngerilor. De la el aflăm de așa numita oaste cerească împărțită în trei cete de cîte trei. În cea dintîi treaptă spre Dumnezeu el așează: tronurile, heruvimii și serafimii. În cea de a doua, la mijloc, puterile, domniile și stăpîniile, iar în cea de a treia, care-i spre noi oamenii: îngerii, arhanghelii și începătorii⁵⁷. Iar Sfîntul Ioan Damaschinul afirmă «că sînt nouă cete îngerești și că dumnezeiescul învățător (Sfîntul Dionisie) le împarte în trei cete de cîte trei»⁵⁸. Ierarhia aceasta îngerească este mărturisită și de cărțile de slujbă. Acestea pomenesc de toate cele nouă cete îngerești. Astfel, ni se spune, că Mihail este întîiul între îngeri «Mai marele îngerilor este Mihail Arhanghelul, dar se preamărește împreună cu dînsul după vrednicie mai luminat Gavriil, tainuitorul Domnului»⁵⁹. De aici pomenirea lor împreună la 8 noiembrie în fiecare an și cinstirea lor

48. Dionisie Pseudo-Areopagitul, *op. cit.*, p. 60–61. 49. *Ibidem*, p. 59.

50. *Minei* martie, ed. III, 1929, Tip. Cărilor Bisericești, București, Stihira la Doamne strigat-am, p. 186. 51. *Ibidem*, p. 186. 52. Dionisie Pseudo-Areopagitul, *op. cit.*, p. 61.

53. *Minei*, martie, *op. cit.*, stihira II a lui Anatolie — Vecernia Mare, p. 189.

54. *Minei*, sept., *op. cit.*, Slavă, Canoane, la slujbă din 6 sept., p. 85.

55. *Ibidem*, canon 2.

56. Dionisie Pseudo-Areopagitul, *op. cit.*, p. 15, 16, 17. 57. *Ibidem*, p. 24–25.

58. Sfîntul Ioan Damaschinul, *op. cit.*, cartea II-a, cap. III, P.G., t. XCIV, col. 873.

59. *Minei* nov., *op. cit.*, la Utrenia de la 8 nov., alt canon, p. 126.

laolaltă ca protectori ai multor Biserici. Dar în alte locuri din cărțile de cult Mihail este mai mare peste șapte din cele nouă cete îngerești: «Stăpiniilor, Puterilor, Arhanghelilor, Îngerilor, Domniilor, Scaunelor și Căpeteniilor, mai mare de la Dumnezeu ești pus dumnezeiescule Voievodule Mihaile prea slăvite»⁶⁰. Dacă ținem seama că Mihail este la fel cu Gavriil, voievozi și arhangheli, și dacă ținem seama că Mihail a luat locul lui Lucifer, care așa cum spun unii din Sfinții Părinți avea paza pământului și dacă între cele trei cete de cete trei ceata îngerilor, arhanghelilor și începătoriilor este a treia spre noi oamenii, s-ar părea că Mihail nu poate fi, atunci, mai mare peste cele șapte cete și că atunci învățătura aceasta a cărților de slujbă n-ar reflecta exact învățătura statornicită de Sfânta Biserică. Dar lucrul nu poate fi astfel. Si aceasta pentru motivul că «ordinul sfinților arhangheli stă pe aceeași treaptă cu începătoriile cerești; căci ei și îngerii formează o ierarhie și o rânduială după cum am spus; însă pentru că nu există vreo ierarhie care să nu aibă puteri prime, mijlocii și ultime, de aceea ordinul arhanghelilor, prin situația lui mijlocie, în ierarhie, ține în legătură comună ambele extreme ale ei (ierarhiei). El (ordinul) comunică și cu începătoriile cele prea sfinte și cu sfinții îngeri. Cu unii, prin aceea că este îndreptat îndeosebi spre înălțimea începătoriei celei mai presus de ființă și o imitează pe aceasta, pe cât este cu putință, unind pe îngeri între ei, potrivit rânduierilor celor bine ordonate, stabilite și nevăzute; iar cu ceilalți comunică el (ordinul arhanghelilor) prin faptul că ei au un rol de tâlmăcitori primind în chip ierarhic, prin mijlocirea primelor puteri iluminările cele divine; vestindu-le pe acestea, cu bunăvoință, îngerilor, iar prin îngeri descoperindu-le și nouă»⁶¹. Și aceasta pentru motivul că «ordinul cel mai superior, stând în cele ascunse în primul rând, conduce în chip ierarhic și tainic pe cel de al doilea; al doilea însă, care este format din sfințele domnii, puteri și țării, stă înaintea începătorilor, arhanghelilor și îngerilor. El iese mai mult la iveală decât prin ierarhie, însă este mai lănuit decât ierarhia ce-i urmează. În sfârșit, ordinul revelator al începătoriilor, arhanghelilor și îngerilor stă înaintea ierarhiilor omenești prin influența lor reciprocă, căci se păstrează într-o ordine ierarhică: călăuzirea și întoarcerea către Dumnezeu; comuniunea și unirea cu El, precum și strălucirea din Dumnezeu ce se distribuie cu bunăvoință tuturor ierarhiilor și se comunică îndeobște, păstrând frumusețea rânduiei celei prea sfinte. Din această pricină a dat teologia ierarhia noastră în seamă îngerilor, când numește pe Mihail principe al poporului iudeu și pe alți îngeri principii ai altor popoare...»⁶². Și numai în acest înțeles Mihail este pus mai mare peste cele șapte trepte pomenite, dar nu avind în vedere ierarhia, ci lucrarea sa potrivit aceleiași învățături a Sfântului Dionisie: «Să-ți fie mai înainte cunoscut, spune acesta, că lămuririle ce ni le oferă reprezentările sfinte, figurate, revelează în mod ierarhic aceleași ordine ale ființelor cerești, activând cteodată ierarhic; iar altă dată suferind ierarhic; anume ultimele ordine în activitate ierarhică și primele în pasivitate ierarhică; și cum s-a spus, aceleași ordine avind puteri prime și mijlocii și ultime, tară să ne vreo contradicție, potrivit aceluiași fel de interpretare când noi susținem că aceleași ordine conduc și sînt conduse nu însă în aceleași de către aceleași, ci mai curînd fiecare ordin singurit este condus ierarhic de către unul mai superior și că acesta conduce pe cele mai inferioare, atunci cineva ar putea susține fără contradicție că aceleași reprezentări, pe care Sfintele Scripturi ni le înfățișează în imagini sfinte, se pot acomoda atît cu primele puteri, efi și cu cele mijlocii și ultime»⁶³. Pomenindu-se uneori, așa cum am arătat mai sus, în cărțile de slujbă numai șapte trepte îngerești, aceste cărți pomenesc și de celelalte două: Heruvimii și Serafimii, mai ales în legătură cu Sfînta Fecioară Maria. Și aici trebuie să menționăm că Maica Domnului are o mare legătură cu învățătura Sfintei Biserici despre îngeri. Ea este dincolo de treptele ierarhiei îngerești, dar se roagă și ea împreună cu îngerii⁶⁴. E însă slăvită de ei⁶⁵, fiind dulceața lor⁶⁶ și așezată mai presus

60. *Ibidem*, siava după Svetilnă.61. Dionisie Pscodul-Areopagitul, *op. cit.*, p. 37.62. *Ibidem*, p. 38.63. *Ibidem*, p. 56-57.64. *Octoih, op. cit.*, Slavă și acum, a Născătoarei, gl. VII, luni dimineața, p. 423.65. *Minii*, august, ed. II, 1929, Tip. Cărților Bisericești, slujba Adormirii, p. 148 - Utrenie.66. *Orologiul, op. cit.*, p. 56.

de Heruvimi și Serafimi, deoarece prin faptul că a născut pe Împăratul îngerilor⁶⁷ este frumusețea cea aleasă a Arhanghelilor⁶⁸. De aceea în toate axioanele este arătată mai cinstită decît Heruvimii și mai mărită decît Serafimii și la fel în alte locuri în cărțile de slujbă ni se spune despre ea în legătură cu aceste două cele, că ea este «mai cinstită decît mărișii Heruvimi și infricoșatii Serafimi, prea lăudată și fără de asemănare mai sfință Prea Curată»⁶⁹.

e) *Lucrarea îngerilor* este indicată, așa cum am arătat, de însăși denumirea lor. Cuvîntul de înger, atît în Vechiul Testament: מַלְאָכִים, cît și în Noul Testament

ἄγγελος, înseamnă: vestitor, sol, trimis, slujitor. Ei, îngerii, împlinesc deci voia lui Dumnezeu. Iar dacă toate cele trei trepte care cuprind ierarhia cerească au numirile lor aparte, ele laolaltă se numesc îngeri «pentru că toate puterile cerești au o comuniune mai puternică sau mai slabă de asemănare cu Dumnezeu și de lumină, ce izvărăsc din El»⁷⁰. De aceea ei, împlinind voia Domnului, prin ei se manifestă în continuu Providența divină. Iezechiil, proorocul care s-a învrednicit de viziunea tronului dumnezeiesc ne arată că ei sînt ochii lui Dumnezeu care văd totul și roți de foc care avînd aripi se învîrtesc neîncetat, fără să dea înapoi (Iezechiil I, 15; X, 2). «Roatele cele de foc și deiforme provoacă revoluții, prin mișcarea ce nu se termină niciodată pentru unul și același bun; -au însă și descoperirile lor prin faptul că revelează cele ascunse»⁷¹. Lucrarea proprie deci firii îngerilor e aceea de a sta în preajma tronului lui Dumnezeu și de a-L preamări. «Celui ce-I stau înainte neîncetat mulțimile îngerilor cele slujitoare, vederea feței neputînd s-o văză strigă: Binecuvîntat ești, Dumnezeule, în veci»⁷². În alte locuri ni se spune însă că îngerii văd fața lui Dumnezeu: «Fața ta văzînd îngerii frumusețea cea necuprinsă, bunăcuviința cea mai presus de dumnezeire cu dumnezeiești raze se luminează, că tu ești lumina lor, Hristoase, și bucuria»⁷³. Prin faptul că într-un loc găsim că îngerii nu văd fața Domnului, iar că în alt loc o văd, aici nu trebuie să vedem o nepotrivire, ci acele nuanțe ce cuprind cărțile de slujbă și care au o mare valoare în aprofundarea învățaturii despre Sfinții îngeri. Lucrul se explică prin aceea că îngerii din triada dinspre Dumnezeu «sînt plini de o lumină ce este mai presus de orice cunoștință nematerială și ca fiind saturați, pe cît este îngăduit, de contemplarea acelei frumuseți de la obîrșie, care creează frumosul și este obîrșia frumuseții celei mai presus de ființă și strălucind într-o lumină întreită, că ei s-au învrednicit în același timp de comuniunea lui Iisus, nu prin mijlocul imaginilor lucrute cu sfințenie, care în forme exterioare indică asemănarea cu lucrarea cea divină, ci apropiindu-se de El cu adevărat, prin participarea nemijlocită la cunoștința luminilor lui, celor ce îndumnezeiesc și în sfîrșit, că lor le este dat în gradul cel mai mare, să imiteze pe Dumnezeu și, pe cît este îngăduit să participe printr-o putere nemijlocită la virtuțile lui cele divine și de oameni iubitoare»⁷⁴. De altfel însăși denumirea de Heruvimi «arată calitatea lor de a cunoaște și intui pe Dumnezeu; de a primi lumina cea înaltă și intui frumusețea divină în puterea ei cea de la obîrșie»⁷⁵. Aceștia împreună cu tronurile și serafimii văd deci fața lui Dumnezeu. Ceilalți din cele două triade următoare nu mai văd fața Domnului în mod direct, ci prin iluminare, prin îngerii triadei celei dintîi. Iată ce spune Sfîntul Dionisie în acest sens: «Serafimi înseamnă cei ce aprind sau cei ce încălzesc. Încălzitoare se numesc și tronurile și revărsare de înțelepciune, deci cu un nume ce explică proprietățile lor deiforme; pentru că numele de serafimi indică și dezvăluie mobilitatea lor continuă și neîntreruptă în jurul lucrurilor divine; căldura și subtilitatea lor; mișcarea lor continuă constantă, neîncetată și care nu șovăiește deloc; proprietatea lor de a înălța treptele mai inferioare pînă a le face asemenea lor, îndată ce le atîșă și le aprind spre o înflăcărare asemănătoare»⁷⁶. Cărțile de slujbă ne

67. *Triod*, București, ed. Institutului Biblic, Slujba Sf. Patimi, antifon 15, p. 673.

68. *Minei*, nov., *op. cit.*, Slavă după Svetilnă, la 8 nov., p. 128.

69. *Minei*, nov., *op. cit.*, Slavă după Svetilnă, la 8 nov., p. 128.

70. Dionisie Pseudo-Areopagitul, *op. cit.*, p. 23. 71. *Ibidem*, p. 66.

72. *Minei* nov., *op. cit.*, all canon, irmos la Utrenie, p. 124.

73. *Octoih*, *op. cit.*, alt irmos, gl. I, luni dimineața, p. 23.

74. Dionisie Pseudo-Areopagitul, *op. cit.*, p. 27-28.

75. *Ibidem*, p. 26, 76. *Ibidem*.

dau lămuriri și în legătură cu tronul lui Dumnezeu, unde stau îngerii: «Din crugurile cerești zburând Gavriil în Nazaret a venit la Fecioara Maria»⁷⁷. Aici la tronul lui Dumnezeu și în crugurile cerești, sînt «dănuitorii dănuirii cerești, care înconjură scaunul slavei și împrejurul lui Dumnezeu pururea se întorc, lăudîndu-L și preafînălîndu-L întru toți vecii»⁷⁸. Ei stau în jurul lui Dumnezeu în cerc. Și fiindcă sînt trei cete de cîte trei, sînt deci în jurul tronului trei cercuri îngeresti; care înconjură unul după altul scaunul slavei divine, cercul al treilea fiind spre noi oamenii. Toți laolaltă sînt însă locuitori ai cerului: «lăunătorii cinstiți ai laudei lui Dumnezeu v-ați făcut, cei ce sînteți fără trupuri, cetățeni după adevăr cerescului și dumnezeiescului cort, Făcătorului după vrednicie slujind»⁷⁹. De aici din cortul ceresc ei slujesc voii lui Dumnezeu: «Îngerii tăi, Hristoase, înaintea scaunului slavei cu frică înălță și cu a ta vărsare de lumină pururea străluciți fiind, cîntăreți întru cele prea înalte și slujitorii voii tale, de la tine fiind trimiși dau luminare sufletelor noastre»⁸⁰. Această iluminare pleacă de la Dumnezeu, trece prin ierarhia cerească și astfel ajunge pînă la noi. Fiind luminați astfel, noi sîntem atunci indemnăți ca prin aceeași înger să ne ridicăm pînă la Dumnezeu, izvorul bunătații și prin sprijinul lor putem căpăta mila cerească. «Mai marilor voievozi ai lui Dumnezeu slujitorilor dumnezeieștei slave, povățuitorii oamenilor și căpeteniile îngerilor, ceea ce este de folos cereți nouă și marea milă»⁸¹. Ajuțul îngerilor este pentru noi dublu. Sîntem luminați prin ei ca să putem fi vrednici de a ne apropia de tainele divine, dar avem în ei și pe calzii rugători peneru noi. «Puterile îngeresti sînt înaintea scaunului tău se roagă pentru neamul omenesc»⁸². În acest sens ei sînt soli ai lui Dumnezeu căci îi descopăr tainele, dar pe de altă parte în calitatea lor de rugători ei sînt pentru noi și izvor de tămăduiri pentru ranele noastre: «Bucură-te Gavriile de taină vestitorule...»⁸³; «Puternic întru țaria ta cunoscut fiind, Mihaile, și izvor de tămăduiri, Biserica ta făcînd-o, cu chemarea ta cea sfîntă se cîstește»⁸⁴. În ierarhia ceteilor îngeresti, cea de trei ori întreită se poate osebi nu numai trinitatea gradelor de apropiere de Dumnezeu, ci și trinitatea felurilor de înfățișare a lor înaintea celor trei persoane ale Sfintei Treimi. Acest lucru se și confirmă prin arătarea lui Dumnezeu lui Avraam în chip de trei îngeri (Geneza XVIII)⁸⁵. Cărtile de slujbă spun în acest sens: «Cu razele celor trei luminători din destul infrumusețindu-vă, îngerilor, și arhanghelilor, cu chip dumnezeiesc, ticălosul meu suflet să-l luminați prin rugăciunile voastre»⁸⁶. Fiind asemuiți cu focul și fulgerul ei pot străbate cu mare iuțeală alți cele cerești cit și cele pămîntești. De aceea lucrarea lor răsfrîngîndu-se asupra pămîntului ei îl luminează. Lumina în acest sens e paza pe care îngerii o fac sufletelor, Bisericilor, locurilor și cetăților. Acțiunea lor începe din paradis cu paza spre pomul vieții, se continuă în tot Vechiul și Noul Testament și va fi prezentă mereu și în planul existenței viitoare. Astfel ei înconjură toată făptura ca un fulger «Negrăit fiind luminați cu dumnezeieștile străluciri ale prea luminatei Treimi, înconjuri toată făptura ca un fulger, Arhanghele»⁸⁷. Înconjurarea făpturii ca și străbătorea spațiilor de dincolo de făptura văzută e o podoabă îngerească primită de la Mîntuitorul a cărei voie o împlinesc cei fără de trupuri «cu bune laude dumnezeiești arătați fiind împodobit străbați cele cerești și cele pămîntești plinind sfintele voințe ale lui Hristos Dumnezeuul nostru»⁸⁸. Aceste sfinte voințe sînt legate de pămîntul care a primit Evanghelia, de Biserica păstrătoare și propovăduitoare a Evangheliei și de toate cetățile în care oamenii sînt chemați la

77. *Minei*, martie, *op. cit.*, Slujba Bunevestirii, stihira de la laude, p. 199.

78. *Minei*, nov., *op. cit.*, alt canon, irmos, stihira VI, p. 126.

79. *Idem*, stihira II-a, p. 121.

80. *Idem*, stihira gl. VI, Utrenia de la 8 nov., p. 115.

81. *Idem*, condacul gl. II, la 8 nov., p. 122.

82. *Idem*, Stihovna la Vecernia cea Mare, p. 108.

83. *Idem*, stihira III-a, Canoane, la 8 nov., p. 116.

84. *Idem*, stihira II-a la Vecernia cea Mare, p. 109.

85. S. Bulgakov, *Scara lui Iacov*, Paris, 1929, trad. rom. dacl., p. 102.

86. *Octoih*, *op. cit.*, gl. V, luni dimineața, alt irmos, al II-lea, p. 294.

87. *Minei*, noiembrie, *op. cit.*, Stihira II-a după Svetilnă, p. 128.

88. *Minei*, martie, *op. cit.*, alt canon, irmos III, slujba de la 26 martie, p. 210.

mîntuire. Cerul este meru în legătură cu pămîntul prin sfinții îngeri lucrători ai purtării de grijă celei mai presus de fire. «Cela ce ai împodobit cerul cu stele ca un Dumnezeu și prin îngeri tot pămîntul luminezi, făcătorule a toate, mîntuiește pre cei ce te laudă pre tine»⁸⁹. «Ca niște păzitori ai lumii și ai Bisericii și mai mari ceteror puterilor de sus, rugați-vă pentru noi Mîntuitorului»⁹⁰, căci «care loc nu se împărtășește de minunile tale cele nemărginite și care cetate nu te are pre tine păzitor, Arhanghele?»⁹¹ Planul mîntuirii neamului omeneș s-a desfășurat treptat, potrivit înțelepciunii lui Dumnezeu și pe măsura priceperii minții omenești a acestui plan. Fața omului întinat de păcat nu mai poate privi fața lui Dumnezeu. Dar Dumnezeu cel iubitor de oameni a condus pe acești oameni pe drumurile cele de taină ale slobozeniei prin fețele îngerilor, care au intervenit în viața pămîntului ori de cîte ori a fost nevoie ca drumurile oamenilor să fie luminate spre cel ce avea să apară în lume ca un soare la plinirea vremilor. De aceea «La Ierihon s-a arătat mai marele Voievod al puterii, oștindu-se de demult Iisus a lui Navi»⁹², iar cel ce arunca blesteme asupra rămășiței din care era să vină Slobozitorul e luminat pe cale prin glasul dobito-cului, care-i preface cugetul: «Neplecîndu-se de demult cuvintelor lui Dumnezeu cele negrăbi și dumnezeiești, Valaam vrăjitorul, s-a arătat îngerul în răspîntii asinului și înfricoșat l-a mustrat, cuvîntător pe dobitoc arătîndu-l, i-a schimbat conștiința firei»⁹³. Și la fel cel ce avea să devină tată a multor neamuri și de sinul lui să fie legată împărăția celor izbăviți se învrednicește prin credința lui să aibă părtășie cu îngerii și el și cel de care s-a despărțit apucînd unul la dreapta și altul la stînga. «Ca niște iubitori de streini de demult, Avraam de Dumnezeu văzătorul și Lot măritul au ospătat pe îngeri și au aflat împărlășire cu ei»⁹⁴. Drumul spre mîntuire a fost mereu păzit de îngeri. Generație după generație cei ce stăteau în așteptare nădăjduiau ca în vremea lor va veni izbăvirea lui Israel. Așteptările s-au împletit de cele mai multe ori cu nevoitele și înlăirirea a venit de sus prin aceeași îngeri. «Lui Manoc viteazului și lui Tovit prea înțeleptului s-au arătat îngeri, răsplătîndu-le nevoitele vieții duple vrednicie»⁹⁵. Și iată că așteptările și nevoitele se apropie de sfîrșit. Minunea cea mare se făptuiește și aurora bucuriei umple pămîntul cînd în Nazaret o Fecioară curată se învrednicește de solia cerului «Ceea ce ai primit bucurie prin îngeri și ai născut pre Ziditorul tău, Fecioară, mîntuiește pre cei ce te cinstesc pre tine»⁹⁶. Taina este primită, Fecioara o împărlășește rudeniei care și ea își păstra taina ei întru aceeași izbăvire a neamului omeneș, bărbatul Iosif se tulbură în cugetele lui și apoi își găsește liniștirea prin aceeași vizitatori cerești. Mesia se naște, aceeași îngeri răspîndesc mesajul bunei voințe divine asupra oamenilor, iar în ceruri corurile arhanghelilor și toată ceata cea îngerească se înspăimîntă văzîndu-le Hristoase petrecînd cu trupul pe pămînt»⁹⁷. Soarele a răsărit și negurile au început să se destrame. Pămîntul își trăiește cea mai mare minune făptuită pe el. Cugetele se luminează, durerea e tămăduită, chinuții sînt izbăviți, orbii văd, ologii umblă, morții sînt dați familiilor lor, săracii sînt luminați, Hristos e pe pămînt și toate încep viața cea nouă în lumina Cuvîntului lui. La toate sînt martori aceeași îngeri care-L slujesc după ispită, care-L înălțesc în durere și care-L vestesc apoi biruința morții nedrepte pe care o gustă în locul nostru. La înviere «îngerii s-au arătat cu chip de lumină strălucind»⁹⁸, iar la înălțare «dacă au văzut cetele îngerești cu trupul la cer înălțîndu-Te, porțile cerești au deschis ție»⁹⁹. Cei care au stat închiși în vremea tragediei Fiului lui Dumnezeu s-au îmbrăcat apoi cu putere de sus. Ei

89. *Orologiul, op. cit.*, p. 55.

90. *Minei, noiembrie, op. cit.*, slava, alt canon, slujba de la 8 nov., p. 128.

91. *Minei, septembrie, op. cit.*, Slujba Soborului Arhanghelului Mihail, Canon IV, p. 90.

92. *Minei noiembrie, op. cit.*, alt canon, irmos, slujba de la 8 nov., p. 119.

93. *Idem*, slujba de la 8 nov., alt canon, irmos, 2, p. 125.

94. *Idem*, alt canon, irmos 120. 95. *Ibidem*.

96. *Octoih, op. cit.*, cîntarea IX, irmos, gl. VI, luni dimineața, p. 362.

97. *Idem*, alt irmos, al III-lea, gl. VII, luni dimineața, p. 425.

98. *Idem*, alt irmos, al II-lea, gl. IV, luni dimineața, p. 225.

99. *Idem*, alt irmos, al 2-lea gl. II, luni dimineața, p. 91.

trebuia să ducă vestea cea bună de slobozenie pînă la marginile lumii. Apostolia lor n-a fost bucuria, căci li se spusese că: «În lume necazuri veți avea». Necazurile încep să vină peste ei și în amărăciunea lor ajutorul lui Dumnezeu le vine prin aceiași soli ai Învățătorului lor. «Prins fiind Petru și în temniță rămînînd, i s-a arătat îngerul lui Dumnezeu scăpîndu-l din mîinile lui Irod, din legături și din moarte»¹⁰⁰. Dar Apostolii nu se tem de moarte. Ei știu că Domnul lor e Domnul vieții și Slăpîn și peste moarte. Ei nu pot tăcea să nu spună «ceea ce au văzut cu ochii lor și au auzit cu urechile lor». Ei trebuie să împlinească voia Învățătorului lor, care vrea «ca toți oamenii să se mîntuiască și la cunoștința adevărului să vină». Ei știu că în lumina acestui adevăr se va da răsplata ostenelelor, cînd Domnul va veni iarăși și cînd «îngerii sînd înainte și trîmbița glăsuind și viața auzind, ce vei face suflete mergînd la judecată?»¹⁰¹ De această zi nu poate scăpa nimeni. Învățătorul spusese că ea va veni ca un fur cînd nimeni nu se așteaptă. Drumul spre ea e anevoios și greu. Osteneala noastră trebuie să fie însă fără răgaz. Avem altele de întîmpinat. Ajutorul lui Dumnezeu e mereu lîngă noi prin Biserica lui. În ea ierarhia bisericească lucrează laolaltă cu ierarhia cerească. «Mîntuiește-ne pre noi, Doamne, cu folosirile îngerilor, spală tina greșelilor noastre»¹⁰². Gîndul nostru cel trupesc și sufletesc pornit spre păcat trebuie adormit, iar cel pornit spre bine trezit pentru că mîntuirea să fie cîștigată «Cela ce te luminezi totdeauna cu dumnezeieștile străluciri, luminează gîndul meu ca să te laud pre tine, Arhistratege al oștirilor celor de sus»¹⁰³. Potoliți viforele patimilor, Arhanghelii, și alinați-împreună cu acelea toate smintelile credinței»¹⁰⁴. Și îngerii se roagă neîncetat pentru noi. Ei știu că altele primejdii avem de înfruntat. Rătăcirea ne pîndește ca să cădem din dregătoria cea aleasă a credinței noastre. Smintelile ne stau în cale la fiecare pas, iar viața ne poate fi primejduită de împerecherile războaielor. Bolile și necazurile pot veni peste noi, căci ele sînt urmarea păcatelor noastre. Cine să ne ajute? Încotro să alergăm? «Împerecherile războaielor și eresurile bisericii și toate smintelile, îngerii, arhangheli dumnezeiești, puteri ale lui Dumnezeu, stricați-le cu rușăciunile voastre!»¹⁰⁵. «Celor ce bolesc și celor ce umblă pe ape și celor din nevoi spre mîntuire v-ați arătat, Arhanghelilor»¹⁰⁶. Tot ei pot scăpa și pe cei robiți: «Pre cei ce sînt duși cu sila la limbi de alt neam și robiți ticăloșește, întoarce-i degrab rugînd pe Dumnezeu Cel prea înalt, Arhanghele»¹⁰⁷. Vrajba războiului și nenorocirile lui nu sînt climatul firii omenești. Munca nu se poate împlini cînd împerecherea pătrunde în suflete. Dragostea nu poate aduce roada ei cînd vrăjmașii vor să nimicească pacea. De aceea noi cerem necontenit «Înger de pace credincios îndreptător, păzitor sufletelor și trupurilor noastre»¹⁰⁸. Și ne rugăm ca bunul Dumnezeu să aibă milă de noi și cerem să trimită îngerul păcii, ca să apere turma «căci al păcii și al dragostei tu ești pricina Atoateîntiturilor»¹⁰⁹. Față de altele primejdii avem mereu nevoie de apărare. Și așa cum cetățile sînt apărute de ziduri, noi cerem și-i spunem Domnului: «Ocolește-ne pre noi cu sfinții tăi îngerii, ca fiind păzitori și povățuitori, să ajungem la cunoașterea slavei tale «celi neapropiate»¹¹⁰. Cel mai mare vrăjmaș al mîntuirii noastre e însă diavolul. Cîntă lui trebuie îndreptată toată ostîrdia noastră. Dacă avem însă ajutorul îngerilor, nu avem a ne teme, căci «unde umbrează darul tău, Arhanghele, de acolo se gonește puterea diavolului»¹¹¹. Insoțindu-ne în toate ostenele noastre îngerii se bucură de izbînzile noastre și se

100. *Minei*, noiembrie, alt canon, irmos II, slujba de la 8 nov., p. 121.

101. *Octoih*, op. cit., luni dimineața la șezînde, gl. V, p. 290.

102. *Idem*, alte stihiri, stihira II-a, duminică seara, gl. VII, p. 422.

103. *Minei*, septembrie, op. cit., Canoane, canon II, p. 82, slujba soborului, arh. Mihail.

104. *Minei*, noiembrie, op. cit., alt canon, al II-lea, la 8 nov., p. 122.

105. *Idem*, slavă la canoane, slujba de la 8 nov., p. 121.

106. *Idem*, alt canon, irmos, I, p. 127.

107. *Minei*, septembrie, op. cit., slavă la Canoane, slujba de la 6 sept., p. 84.

108. *Liturgier*, op. cit., p. 155.

109. *Octoih*, op. cit., alt irmos, al II-lea, gl. I, p. 26.

110. *Orologiul*, op. cit., p. 23 și 122.

111. *Minei* noiembrie, op. cit., Slava de la laude, gl. V, p. 120.

Întristează atunci când noi nu ținem seamă de iluminările lor: «zis-ai, iubitorule de oameni, întru Scripturile tale, că mulțimea îngerilor se bucură în cer pentru un om ce se pocăiește»¹¹². E bucurie în cer și-i bucurie pe pământ în Biserica Domnului, când se împlinește voia Cerului. Iar îngerii iau parte la toate praznicele luminate ale Sfintei Biserici. «Astăzi cele prea sfinte se bucură și ceata îngerilor cu taină prăznuiește, cu care și noi prăznuind astăzi cu Gavriil strigăm: «Bucură-te ceea ce ești cu dar dăruită, Domnul este cu tine, cel ce are mare milă»¹¹³. Și la fel în rînduiala sfintei liturghii: «fă ca împreună cu intrarea noastră să fie și intrarea sfinților tăi îngeri, care slujesc împreună cu noi»¹¹⁴.

f) *Îngerii păzitori*. — Mîntuitorul Hristos ne-a adus mîntuirea și legea iubirii creștine. Prin această lege noi ne apropiem de Făcătorul nostru și-l înțelegem pe aproapele nostru. Dragostea e temei de viață și fără ea nu ne înțelegem nici pe noi înșine «De la creație omul capătă nu numai dumnezeiescul dar al dragostei, ci și posibilitatea dragostei, nu numai pe sine însuși, ci și pe alter ego al său și nu numai pe prietenii săi omenești, ci și pe prietenul său duhovnicesc. Acest alter ego al fiecărui creștin, acest prieten, unic și personal pe care-l are fiecare creștin, este Îngerul păzitor, o ființă nu din lumea de aici, nu din cea omenească... Acest altul pentru fiecare om, acest prieten dat de Dumnezeu și creat pentru el, este Îngerul păzitor al lui, care pururea veghează asupra lui, care trăiește cu el aceeași viață. El e cel mai aproape, deși departe, căci e nevăzut, neauzit, inaccesibil oricărei percepții trupești sau chiar sufletești»¹¹⁵. El este mărturisit în Scripturi și toată Tradiția vorbește de el. În cărțile de slujbă ale Bisericii el ocupă un loc deosebit. Aceste cărți ne spun că îngerii păzitori sînt aleși de Dumnezeu: «Păzitorul sufletului și al trupului meu, cel ales mie de la Dumnezeu, dumnezeiescule îngere, imitînd pe Dumnezeu treci cu vederea, prea sfinte, toate greșalele sufletului meu celui nenorocit»¹¹⁶. Acest prieten ceresc, acest alter ego al nostru e prietenul nostru sincer și adevărat. Singurul care ne vrea binele și ne călăuzește spre bine. Din clipa botezului nostru, el nu ne mai părăsește niciodată. Biserica ne spune în ziua încreștinării noastre «Însoțește vieții lui Înger luminat, ca să-l izbăvească pre el»¹¹⁷. Și de atunci el e martorul bucuriilor și necazurilor noastre. Acest înger «după cît se poate, ia parte la creația vieții omenești și la mîntuirea ei, prin pază și rugăciune. Nimic nu se face în viața noastră, fără paza și participarea lui, decît numai cînd noi prin voința noastră rea și criminală, prin petrecerea în păcat, singuri împiedicăm sau o facem imposibilă pentru noi, comuniunea cu el»¹¹⁸. Pre tine păzitor căștigîndu-te, împreună petrecător și împreună vorbitor, sfinte îngere, păzindu-mă, cu mine călătorind, împreună locuind și cele de mîntuire de-a pururea înaintea punîndu-mi-le, ce iertare voi să iau eu nefiînd înțelegător»¹¹⁹. Chiar și în clipa cînd păcatele noastre l-au depărtat de noi, el și atunci «tînguindu-se și plîngînd pentru noi, veghează cu rugăciuni asupra noastră, fără să-și abată ochii săi de la noi; dragostea lui niciodată nu ne părăsește»¹²⁰, sînd și rugîndu-se pentru noi în fața tronului lui Dumnezeu: «Cu multă îndrăzneală sînd înaintea Atotslăpînitorului și împreună dănuînd în jurul Împăratului făpturii, roagă-te, ajutorul meu, să mi se dea iertare de răutățile mele cele multe»¹²¹. Așa de apropiat e îngerul păzitor de noi, așa de mult ne iubește încît paza și conducerea lui e ca și cum ne-ar lua de mînă. «De-a dreapta sufletului meu celui întinat să te văd sînd, luminat și blînd pre tine ajutorul și folositorul meu»¹²² și «ține-mă de mîna

112. *Idem*, Icosul la 8 nov., p. 122.

113. *Idem*, Slavă și acum, gl. VIII, la Vecernia cea Mare, slujba de la 21 nov., p. 322.

114. *Liturghier*, op. cit., p. 116.

115. S. Bulgakov, op. cit., p. 16.

116. *Orologiul*, op. cit., p. 634, Canonul Sf. Îngeri.

117. *Euhologhiu*, București, Tipografia Cărilor Bisericești, 1907, p. 18.

118. S. Bulgakov, op. cit., p. 24.

119. *Orologiul*, op. cit., p. 635.

120. S. Bulgakov, op. cit., p. 24.

121. *Orologiul*, op. cit., p. 636.

122. *Ibidem*, p. 639.

mea cea slabă și neputincioasă și mă îndreptează la calea mîntuirii»¹²³. «Se zice că omul pe patul de moarte rămîne singur, și acesta-i adevărul în privința oamenilor, confracților noștri după omenitate. Însă omul nu e singur în acea clipă de părăsire, căci cu el este îngerul lui. Privindu-se în el, sufletul pătrunde și se vede pre sine și viața sa, dar de acum nu cu ochii cei pămîntești, ci în veșnicie, din care face parte prietenul. El este mijlocitorul, îndrumătorul și învățătorul pentru veșnicie»¹²⁴. «Înfruntarea și rușinea să acopere fețele vrăjmașilor, cele întunecate, rușinoase și urficioase, cînd se va despărți de trup sufletul meu, cu aripile tale cele luminate și prea sfîntite»¹²⁵. Și la fel și la judecata viitoare «...cînd mă va scula din pămînt la judecată înfricoșatul sunet al trîmbeții, alunci aproape de mine să stai»¹²⁶. Și cum în Evanghelia Sfîntului Matei la cap. VIII vers. 10 se vorbește de legătura personală cu îngerul, urmează că îngerul păzitor rămîne cu cel păzit în veci în noul plan de existență de după judecata viitoare. Cărțile de slujbă mărturisesc aceasta cînd spun: «Te am pre tine sprijinitor în întreaga mea viață, povățuitor și păzitor, dăruit mie de Dumnezeu în veci»¹²⁷.

g) *Ingerii căzuți*. — Despre îngerul cel căzut împreună cu cetele lui, cărțile de slujbă fac pomenire aproape la fiecare pas. Este explicabil să fie așa, deoarece cultul Bisericii noastre, care e ruga tuturor creștinilor către Domnul, nu are alt scop decît de a conduce sufletele pe calea mîntuirii, ferindu-le de uneltirile lui Veliar. Vom da totuși două-trei exemple din cărțile de slujbă, pentru înțelegerea învățăturii despre îngeri din aceste cărți. Astfel «Vicleanul cel de demult, avea starea bunei slăviri, împreună cu voi mai marilor voievozi și împreună cu voi ca un luceafăr răsărea, iar din răutate s-a surpat la pămînt, luplătorul, și cu întinericul s-a inaugurat și se silește a mă surpa împreună cu dînsul și pre mine, carele sînt cinstit cu chipul celui ce m-a zidit, dar deși am căzut înainte, Hristos m-a ridicat»¹²⁸. Diavolul a înșelat pe oameni să se revolte împotriva lui Dumnezeu: «Cu graiuri amăgitoare, amăgitorul trăgîndu-mă de la tine mîncare lui — și m-am făcut, răpește-mă din răutatea acestuia, Dumnezeu al tuturor, și mă cheamă prin chinuri de pocăință»¹²⁹, căci «am căzut prin răutatea șarpelui»¹³⁰. Diavolul ți-a întărit din răutate aici pre pămînt cetății ale vrajbei. După învățătura Bisericii însă, Mîntuitorul prin jertfa Lui oprește în continuu nelegiuirile satanei: «Pus-ai cetățile cele tari ale vrăjmașului întru pustiire și cu mîna ta cea tare bogăția lui răpînd-o, din pîntecele iadului împreună ne-ai înviat, Hristoase, și pre cel ce se trufea fără măsură de demult, de ris ca pre un batjocoritor l-ai arătat»¹³¹. Diavolul va făptui răul pînă în clipa cea din urmă a lumii acesteia. După aceea, după judecata obștească el va fi muncit în veci. Rugăciunea Bisericii cere ca nimeni dintre credincioși să nu fie cu el: «Iartă Doamne pre robul tău, ca nu cîndva să mă dai mnucitorilor celor amari, ingerilor celor cumpliti, între care nu poate, acolo, a se afla odihnă»¹³².

Pr. IOAN GH. CHIRVASIE

123. *Idem*, Rugăciunea către îngerul păzitor, p. 641.

124. S. Bulgakov, *op. cit.*, p. 25.

125. *Orologiul*, *op. cit.*, p. 657.

126. *Ibidem*, p. 639.

127. *Idem*, Canonul Ingerului păzitor, Cîntarea VII-a Tropar I.

128. *Octoih*, *op. cit.*, Stihiri ale Sfinților Ingeri, gl. V, stihira II-a, p. 289

129. *Idem*, Cîntarea V-a, irmos, al III-lea, gl. II, luni dimineața, p. 89.

130. *Idem*, Cîntarea VI-a irmos II, gl. II, luni dimineața, p. 90.

131. *Idem*, Canoanele Crucii și Învierii, alt irmos, gl. IV, duminică dimineața, p. 218.

132. *Triod*, *op. cit.*, Duminica lăsatului sec de carne, cîntarea V-a, irmos III, p. 46.

PRINCIPIUL INDIVIDUAȚIUNII LA TOMA DE AQUINO PRIVIT DIN PUNCT DE VEDERE ORTODOX

O problemă care a preocupat mult filozofia, mai ales de la Platon și Aristotel încoace și continuă să preocupe și azi spiritele cugetătoare ale omenirii, e problema individuației sau principiului individuației, care face cu puțință ca natura generală să existe în chip concret în indivizi. Cu alte cuvinte, care este factorul determinat care produce infinite diversitate și varietate a indivizilor din univers, care structurează și individuează deci toate lucrurile și ființele create, făcând din ele un întreg unic, specific și singular, pentru că în mod concret și în realitate nu există natură generală, ci numai lucruri și ființe individuale sau indivizi, acesta sau acela.

În ce privește definiția și sensurile cuvîntului individuație, așa cum s-a înțeles el îndeosebi de la scolastică încoace, Toma de Aquino de ex. înțelege prin individuație, constituirea unei ființe prin care ea este «nedivizată în sine și în același timp e divizată (separată) de toate celelalte ființe»¹. Din aceasta rezultă că două elemente sînt implicate în individuație, nedivizarea în sine care pretinde în comunicabilitatea și divizarea de orice alt individ².

Tot din punct de vedere scolastic, individuația poate fi considerată în trei moduri: metafizic, fizic și logic, care apar bine distincte la Toma de Aquino. «Considerată metafizic, individuația înseamnă calitatea ultimă din seria tuturor predicatelor sau categoriilor, în același mod în care genul suprem înseamnă calitatea primă. Această calitate ultimă se datorește diferenței ultimei prin care o anumită specie e împrumutată unui individ. Considerată fizic, individuația înseamnă unitatea numerică, prin care ceva este unul în așa fel că este nedivizat în sine și divizat de altcineva. Considerată logic, individuația înseamnă puțința de a fi subiect al tuturor predicatelor superioare și puțința de a fi predicat al unui singur lucru, adică lui însuși»³.

Principiul individuației de asemenea poate fi înțeles în sens extrinsec și în sens intrinsec. «Principiul extrinsec al individuației este cauza eficientă care produce individualul. Iar principiul intrinsec al individuației este orice unitate care este inertă individului, că adică de existența individului răspunde acest individ chiar și în legătură cu altul. Acest principiu intrinsec poate fi privit, de altfel, sau ca un principiu formal sau ca un principiu radical sau constitutiv. În conse-

1. S.T. 3a, 77.2; la Ia. 29.4 apud. J. R. Rosenberg, *Individuation*, în «New Catholic Encyclopedia». Mc. Graw-Hill Book company, New York, 1967, vol. VII, p. 475. G. Söhngen, *Individuation*, *Lexikon für Theologie und Kirche* V. Band, Freiburg. 1933, col. 392; «indiviziunea se referă la aceea prin care un individ există și poate fi recunoscut ca atare». Andre Lalande, *Vocabulaire Technique et Critique de la philosophie*, Septième édition, Paris, 1956, p. 505: «Principium individuationis est id per quod forma alicujus que per se non subsistebat, incipit subsistere in hoc vel illo» (Goelienus); H. Schimdt, *Philosophische Wörterbuch*, Neunte, Auflage, Leipzig, 1934, p. 193.

2. J. R. Rosenberg, *art. cit.*, p. 476.

3. *Ibidem*.

cintă, aceeași se poate referi la ceea ce constituie formal întregirea intrinsecă și definirea extrinsecă a oricărei ființe individuale; sau se poate referi la aceia prin care e constituit acest individ — nedivizat în sine însuși, incomunicabil și separat de toți ceilalți»⁴.

De asemenea principiul individuațiunii poate fi privit și cu referire la individualitatea insului în sens absolut sau relativ; după cum individualitatea e privită în sine sau cu referire la ceilalți membri din aceeași specie. Fiindcă numai ființa care nu exclude posibilitatea unei pluralități de ființe de aceeași specie poate fi considerată individuală în sens relativ⁵.

Oricum ar fi privită și din orice punct de vedere filozofic ar fi considerată, problema individuațiunii are o importanță deosebită nu numai în sine, dar și prin implicațiile și consecințele care le poate avea în aproape toate domeniile majore ale existenței umane, de unde și interesul neîmputinat cu care a fost și este urmărită de gânditori această importantă și spinoasă problemă. «Soluția dată problemei principiului individuațiunii are o importanță nu numai în sine, ci și pentru consecințele ei în multe domenii, ca metafizică, epistemologic, psihologic, etc și filozofia valorilor. Deci cum era de așteptat, filozofii din toate veacurile s-au referit la diferite aspecte ale problemei, ba mai mult, și-au bazat soluțiile lor pe diferite principii metafizice și epistemologice, iar soluțiile care au fost propuse sînt numeroase și extreme de diverse»⁶.

De aceea nu e lipsit de interes să urmărim concepția lui Toma de Aquino — doctrinarul scolastice și magistrul filozofiei și dogmaticii Bisericii Romano-Catolice — asupra individuațiunii, întrucît concepția sa a fost adoptată ca normativă de Biserica Apuseană și a exercitat și exercită o influență considerabilă asupra ei, ceea ce se vede clar și în actualul curent catolic neotomist. Și în același timp să urmărim lupta disproporțională, dar curajoasă, chiar în sinul Bisericii Romano-Catolice contra concepției sale despre individuațiune și a consecințelor sale nefaste asupra cugetării creștine în general. Căci prin faptul că Toma de Aquino — zice Pr. Laberthonnière, care din cauza aceasta o fost și scos din Biserica Romano-Catolică — a decretat filozofia aristotelică ca singura filozofie naturală adevărată și concepția acestuia despre individuațiunea ființelor prin materie, «Toma de Aquino n-a botezat pe Aristotel, cum s-a zis, ci a aristotelizat creștinismul». În «litera» Evangheliei, el a introdus concepția păgînă despre lume și viață⁷, slăbind și denaturînd învățătura creștină și patristică despre temeiul ultim, sensul și valoarea unică și de neînlocuit a individului sau a insului uman.

În cele ce urmează vom încerca să expunem pe scurt concepția tomistă despre individuațiune, împreună cu consecințele care decurg din ea și să schițăm, în cîteva rînduri, învățătura ortodoxă asupra acestei importante probleme, care ne interesează deopotrivă pe toți, și care deși n-a fost încă elaborată și formulată definitiv într-un sistem filozofic ortodox, cuprinde totuși în germene soluția ei.

I. INDIVIDUAȚIUNEA PRIN MATERIE

Așa cum am spus mai sus, în această problemă ca și în multe altele, Toma de Aquino, a acceptat în întregime, cu inime retușări, punctul de vedere al lui Aristotel asupra individuațiunii. Aceasta, datorită hylomofismului său, susține că materia este principiul individuațiunii și nu forma⁸. Lucrurile își primesc într-adevăr esențele lor de la formele lor, care sînt principiul specificării sau structurării lor în specii, dar ele nu pot fi baza sau principiul individualizării, multiplicității lucrurilor și nici a schimbării, legată de cele individuale. Orice diferență a formei atrage după sine o diferență specifică (a speciei) și nu a indivizilor⁹. Numai, «materia este

4. *Ibidem*. 5. *Ibidem*. 6. *Ibidem*.

7. Laberthonnière, *Esquisse d'une philosophie personaliste*, Oeuvres de Laberthonnière, Publiées par les soins de Luis Canet, Paris, 1942, p. 643.

8. Aristotel, *Metafizica*, 1034 a, 1074 a. Traducere de St. Bezdechi, Studiu introductiv și note de Dan Bădărău, Editura Acad. Republicii Populare Române, București, 1965, p. 238.

9. *Ibidem*, 1058 b, p. 330.

aptă pentru a funcționa cu bază a multiplicității și schimbării, pentru că natura este potențială și nedeterminată»¹⁰. Ea poate să aibă, într-un anumit sens chiar, o înțietate față de formă, și chiar rol de subiect, iar forma de atribut. Cu toate că în concepția aristotelică despre individuațiune, domnesc oarecari contradicții și nedumeriri, totuși e cert că «individul, cel puțin individul compus din formă și materie este individualizat prin materie»¹¹.

Cercetătorii au remarcat că Toma de Aquino «a fost unul dintre cei mai importanți apărători ai poziției că materia este principiul individuațiunii»¹². «Căci în acord cu Aristotel, Sf. Toma a susținut că forma, care e baza esenței substanțiale, nu poate fi baza individualității; pentru că forma în ea însăși este universală... De asemenea accidentele nu pot justifica individualitatea, pentru că individual aparține categoriei substanței. Și întrucât principiul individuațiunii trebuie să fie substanțial, ceea ce nu poate fi forma, care este principiul specificării, urmează că principiul individuațiunii trebuie să fie materia»¹³.

De la început vrem să atragem atenția că dacă s-au adus și se aduc critici necruțătoare, chiar din tabăra teologilor romano-catolici, cum a făcut un Laberthonnière, concepției aristotelic-tomiste despre individuațiune prin materie și se susține individuațiunea lucrurilor prin voința veșnică a lui Dumnezeu, nu s-a făcut aceasta pentru că s-ar considera materia ca un principiu rău în sine în sens manihec, ci dimpotrivă, pentru că în concepția tomistă despre individuațiune, materia e depreciată în sens rău, iar calitatea de individ e considerată un element neesențial și nedefinitiv pentru ființa umană, întrucât ceea ce este esențial și definitiv pentru om este numai principiul formal. Forma este esența, este totul, materia nimic. Formele sau speciile sînt totul, indivizii individuați prin materie, nu contează. Aceasta este ideea conducătoare care străbate ca un fir roșu întreaga concepție tomistă despre individuațiune, formă și materie, individ și specie.

Asfel, după Toma de Aquino, forma sau esența, care formează specia, este indiferentă față de individuațiune, iar dacă este indiferentă față de aceasta, înseamnă că individuațiunea nu este nici importantă pentru ea; nu e ceva organic, ontologic și nici definitiv pentru ființa omului de exemplu. «Ca formă, sufletul rațional — deși el nu poate să exprime simplu într-un individ ființa unei specii întregi (ca îngerul) — trebuie să fie adus printr-un așa numit principiu de individuațiune, la existența concretă a ființei individuale. Tot ceea ce ține de ființa omului, ceea ce face pe omul om, izvoarește din principiul formal, sufletul; tot ceea ce determină pe omul concret, fără însă de a ține de ființa omului (ohne aber zum wesen des Menschen zu gehören), e determinat prin materia individuală (materia quantitate signata). Dacă omul ar fi simplu forma sa, nu ar exista nici o deosebire individuală și prin urmare nici un individ. Abia pe baza materiei e posibilă multiplicitatea oamenilor în general»¹⁴. Lucrurile și ființele create se disting, deci, atît prin forma cît și prin materia lor; prin formă ca făcînd parte dintr-o anumită specie, iar prin materie, ca indivizi numeric deosebiți între ei. «Distincția care le vine dintr-o diferență între formele lor, îi repartizează în specii distincte, iar distincția care le vine din materiile lor diferite face din ei indivizi numeric diferiți»¹⁵.

După Toma de Aquino, importantă este însă numai forma sau esența, cea care formează specia de om, elefant, etc. și nu individul ca unul, care «nu ține de ființa omului», sau dacă are o oarecare importanță e numai pentru că «ființele care sînt numeric distincte prin materiile lor (indivizi) nu există decît pentru a face posibilă distincția formală care diferențiază speciile lor de altele»¹⁶.

10. J. R. Rosenberg, *art. cit.*, p. 476.

11. Aristotel, *Metafizica*, Studiu introductiv, p. 30.

12. J. R. Rosenberg, *art. cit.*, p. 477. 13. *Ibidem*.

14. Étienne Gilson und Philotheus Böhner, *Die Geschichte der christlichen, Philosophie von ihre Anfängen bis Nikolaus von Cues*, Paderbon, 1937, p. 496. Laberthonnière, *op. cit.*, p. 173—179. Indicăm principalele texte din «Summa theologica» în ce privește individuațiunea: I, q. 13, 3c; q. 54, 3, 2; q. 56, 2; q. 75, 4 și 5c; q. 85, 1c; q. 86.1 și 3c; q. 63, 1, c.

15. Gilson Étienne, *Le thomisme. Introduction à la philosophie de Saint Thomas d'Aquino*, Quatrième édition, Paris, 1942, p. 212.

16. Gilson, *op. cit.*, p. 212.

Materia care individualiază formele generale în indivizi, nu este o materie abstractă, nedeterminată, ci «o materie determinată cantitativ» (materia quantitate signata). «Individuatio est per materiam individuaem, id est per hanc materiam»¹⁷. Sufletul sau forma se unește, deci, cu un trup material individual, pe care îl pătrunde și actualizează spre realizarea omului individual concret. Dar nu numai atât, Toma de Aquino, afirmă chiar — fără să aibe aerul că se contrazice — că sufletul este oarecum particularizat sau individuat înainte de a se uni cu trupul material particular, cel prin care el parvine la existența individuală concretă, în sensul că el este adaptat sau «proporționat» întregii individualități determinate a omului, materiei corporale determinate¹⁸. Ori e clar că Toma de Aquino introduce aici o individuațiune a sufletului, care nu are drept principiu materia, deoarece pentru a fi unite cu corpurile lor, sufletele trebuie mai întâi să fie proporționale lor, adică individuate altfel decât prin corpurile lor înșile¹⁹, sau introduce două principii de individuațiune separate, a trupului și a sufletului, în același timp. E aici una din multele contradicții ale sistemului tomist, ori cât de mult s-ar strădui s-o atenueze sau s-o suprime neotomiiștii moderni ca Gilson și Steinbüchel. În tot cazul, aceea prin care formele sau sufletele parvin la o existență individuală concretă e numai materia individuală.

Pornd de la principiul că materia é principiul individuațiunii pentru toate lucrurile și ființele coruptibile, în mod consecvent, Toma de Aquino, după Aristotel, susține că îngerii, fiind «substanțe separate» de materie sau imateriale, nu sînt ființe individuale sau indivizi, ci fiecare e o specie în sine și pentru sine ca unii care nu au o materie care să îi individueze sau structureze ca atare. «Spiritele pure sînt pentru Toma «formae (a materia) separatae». În ele nu există deci nici o materie ca principiu de individuațiune. Fiecare spirital pur (înger) e de aceea o specie pentru sine, adică în general nu o ființă a unei specii (jeder reine Geist (Engel) ist darum eine Art für sich bzw. überhaupt kein Artwesen)»²⁰.

Urind lui Aristotel, care consideră corpurile cerești, ca fiind constituite din idei sau esențe pure, ce există și sînt distincte prin ele însele, fără să aibă nevoie de a fi individuate, Toma de Aquino a ajuns să facă din fiecare înger în particular și în el absolut singur, o specie, ceea ce înseamnă că există tot altelea idei sau esențe angelice cîți îngeri numeric există și care nu au nevoie pentru a exista de a fi individuate, existența și individuațiunea lor fiind veșnică și necesară²¹. Căci întrucît, ființele coruptibile, formate din materie și formă, există în mod concret ca indivizi, venind sau avînd existența concretă (Dasein) în momentul însuși al individuațiunii prin materie²² și îngerii au deodată atît existența cît și individuațiunea,

17. S. theol. I.q.3.3 și De Veritate q.21.1 se contra 3. q.28. 3 se contra 3.S. contra gent. II. 2. 75; etc. Steinbüchel, *op. cit.*, p. 332.

18. S. contra gent. II.61: «forma (sufletul) igitur et materia (trupul) semper oportet esse ad *insincem proportionata et quasi naturaliter coopata*, quia propius actus in propria materia fit... Haec enim anima est comensurata huic corpori et non alii et sic de omnibus». Steinbüchel, *op. cit.*, p. 333.

19. Laberthonnière, *op. cit.*, p. 176.

20. Steinbüchel, *op. cit.*, p. 332. cf. *De ente et essentia*, 2; S. theol. I.q.56, 4ad Resp.; q.75, 4; *De spiritualibus creaturis*, 8. Gilson, *op. cit.*, p. 229: «Materia este într-adevăr singura care fundamentează distincția numerică a ființelor în interiorul fiecărei specii: dacă deci îngerii sînt forme pure, pe care nu-i limitează și nu-i individualiază nicio materie, nu se vede cum va fi posibil de a-i distinge. La aceasta noi trebuie să raspundem simplu că nu există doi îngeri de aceeași specie și rațiunea acestui fapt e evidentă. Ființele care sînt de aceeași specie, dar care diferă numeric ca indivizi distincți cupriași în aceeași specie, posedă o formă asemănătoare unită cu materii diferite. Dacă deci îngerii nu au materie, urmează că fiecare din ei este specific distinct de toți ceilalți, individul ca atare constituind aici o specie aparte». Vezi și p. 212, 233—234. Söhngen, *art. cit.*, p. 396: «După Toma de Aquino nu există individuațiune ca pluralitate numerică decât în sfera ființelor corporale alcătuite din formă și materie... Formele imateriale, simple sau ființele spirituale pure (îngeri) sînt însă unice, în sensul de unicitate propriu-zisă sau de pluralitate de specie, adică fiecare ființă individuală constituie aici o specie în sine».

21. Laberthonnière, *op. cit.*, p. 70—73.

22. Ot. disp. de Anima I. ad Resp: «Unumquoque secundum idem habet esse et individuationem». Gilson, *op. cit.*, p. 263.

în mod necesar, din veșnicie, deodată cu ideile lor. Prin urmare, Toma de Aquino trebuie să susțină sau că îngerii nu sînt indivizi și deci că nu sînt individualizați, întrucît sînt imateriale sau că sînt individualizați din veșnicie, fiecare ca o specie în sine și deci avînd și existența veșnică.

De asemenea principiul tomist despre individualizațiune este absolut inaplicabil Dumnezeirii celei absolut imateriale, una în trei ipostasuri, ca una care are existența și modul de existență particular din veșnicie, absolut nedeterminată de nimeni și nimic²³ ceea ce înseamnă că Dumnezeul treimic, cele trei fețe sau ipostasuri: Tatăl, Fiul și Duhul Sfînt, nu sînt indivizi în sensul de Subiecte purtătoare ale aceleiași naturi dumnezeiești, pluralitatea persoanelor extompindu-se în unitatea genului sau unității ființei dumnezeiești.

2. INDIVIZII ȘI SPECIILE – MIJLOACE DE REALIZARE A PERFECȚIUNII UNIVERSULUI. SAU RAȚIUNEA ULTIMĂ A INDIVIZILOR ÎN CONCEPȚIA TOMISTA

În această parte ni se dezvăluie temeiul sau rațiunea de a fi a indivizilor și a speciilor în ansamblul universului după concepția tomistă. Cum am amintit mai sus, ființele create, coruptibile se disting prin forma și materia lor. Forma le distinge în specii absolut diferite, fixe, stabile, regulate, om, cal, elefant etc; iar materia le individuează sau distinge în indivizi numeric deosebiți de alți indivizi de aceeași specie, într-o extraordinară diversitate în toate sensurile, totdeauna schimbătoare, fugitivă cu neputință de cuprins și clasificat sistematic de cugetarea umană²⁴. Cea mai importantă și esențială e deosebirea ce vine de la specie, sau cea specificatoare, care specifică fiecare ființă să fie din cutare sau cutare specie, om, cal etc. *deosebirea individuală fiind cu totul neesențială și accidentală*. Fiindcă numai multiplicitatea și diversitatea speciilor e cea care constituie perfecțiunea, armonia și frumusețea universului, ceea ce face din el un *κόσμος*, indivizii ca atare nescăzînd și neadăugînd nimic la perfecțiunea universului. «Acea prin care fiecare ființă este specific distinctă de altele — zice Gilson — adică forma, o ridică evident în demnitate deasupra principului material al individualizațiunii, pe care o situează în sînul speciei particularizînd-o. Înmulțirea speciilor adaugă deci mai multă noblețe și perfecțiune ansamblului universului, pe care nu o poate face înmulțirea indivizilor în sînul aceleiași specii; ori universul datorează înainte de toate perfecțiunea sa substanțelor separate (îngerilor) pe care le conține; de aceea a substituii o multiplicitate de specii diferite unei mulțimi de indivizi de aceeași specie, nu înseamnă a micșora perfecțiunea totală a universului, ci dimpotrivă a o crește și multiplica»²⁵. De aceea îngerii, dintre toate ființele create sînt cei mai perfecți pentru că ei nu sînt indivizi, ci fiecare în parte o specie.

Dar în ordinea existenței materiale, speciile nu se pot întrupa într-o singură ființă, ci datorită materiei, ele se pot întrupa numai într-o multiplicitate nesfîrșită de indivizi individualizați prin ea, în care și prin indivizii subzistă și se conservează speciile în mod concret actual. Prin urmare rațiunea ultimă a indivizilor tuturor speciilor, inclusiv a indivizilor umani, e aceea de a permite speciei lor să se realizeze în mod concret în materie, de a fi adică simple mijloace sau instrumente prin care se realizează speciile și prin ele perfecțiunea universului, și nicidecum scopuri în sine și pentru sine. E ceea ce spune, Toma de Aquino direct și fără ocol: «Sicut enim a Deo profluxerunt formae rerum in substantias intellectuales, quibus res intelligenter. Unde considerandum est quod eo modo quo aliquid est de perfectione

23. Söhngen, *art. cit.*, p. 393.

24. Din acest motiv Toma de Aquino, după Aristotel, susține că nu există o știință a individualului, despre indivizi; indivizii în mobilitatea și singularitatea lor nu sînt obiect al științei, căci nu există o idee a individului, el este neinteligibil, ci ei sînt numai obiecte a intuițiilor sensibile deopotrivă de mobile și singulare; pe cînd speciile în fixitatea și universalitatea lor sînt obiecte ale științei, propriu-zise, pentru că numai ele sînt inteligibile. Laberthonnière, *op. cit.*, 69, 73—78.

25. *S. contra gent. II, 93* și *De spiritualibus creaturis. 8*. Gilson, *op. cit.*, p. 229—230, 212: «Distincția adevărată și principală, ce noi o vom descoperi în lucruri este distincția formală».

naturae, eo modo ad perfectionem intelligibilem pertinet. Singularia namque non sunt de perfectione naturae propter se sed propter aliud: Scilicet ut in eis salventur species quas natura intendit. Natura enim intendit generare hominem, hunc hominem nisi inquantum homo non potest esse, nisi sit hic homo»²⁶. Cum a observat și Laberthonnière «acesta este exact contrarul concepției creștine, după care indivizii umani, fiecare în particular în același timp ca și toți împreună, există în ei înșiși și pentru ei înșiși, astfel că ei sînt fiecare scopuri și nu mijloace. Pentru Toma ca și pentru Aristotel, din punct de vedere a ceea ce ei numesc ordinea lumii, care constă în ierarhia speciilor și genurilor logic înrudite, indivizii, oricare ar fi ei, nu sînt decît mijloace și ordinea lumii, ordinea vizibilă și tangibilă este scopul lor. Aceasta este singurul lucru care contează, pentru că este singurul lucru, care în mod natural vine de la Dumnezeu și din care se scoate argumentul pentru a proba existența Sa, pe cînd indivizii vin de la materie»²⁷. Pentru că după Toma de Aquino numai speciile și genurile sau formele pure sînt idei concepute din veșnicie de Dumnezeu, ba chiar și există din veșnicie după concepția tomistă despre Dumnezeu actus purus, indivizii în particular nu sînt cugetați din veșnicie de Dumnezeu și nu există conform ideilor divine, ci numai în speciile care îi conțin și prin materia care îi individuează; altfel zis există idei divine numai pentru universalii pentru indivizi în particular nu. Prin aceasta Toma de Aquino a răpit existenței individuale și indivizilor ca atare însăși fundamentul și ratiunea lor veșnică în Dumnezeu. «După Toma speciile și genurile în loc de a fi realități în sine ca la Platon sau de a nu avea realitate decît în și prin indivizi care le intrupează ca pentru Aristotel, sînt idei veșnice concepute de intelectul divin și care servesc lui Dumnezeu de modele sau exemplare pentru a forma materia, care nu se lasă formată decît individufnd formele pe care ea le primește, de unde rezultă lumea indivizilor multipli care se desfășoară în timp și se întind în spațiu. Astfel există după Toma, distincție reală între esențe și existențe: esențele care se gîndesc cu intelectul care gîndește speciile și genurile și care sînt necesare și eterne, cum este necesar și etern intelectul divin, în care ele sînt concepute; și existențele, care fiind produse de voința lui Dumnezeu cu ajutorul materiei sînt contingente și cunoscute prin simțuri. Dar în toate cazurile pentru Platon, Aristotel și Toma de Aquino, *individul nu este totdeauna decît un accident, un lucru provizoriu ce nu există în el însuși și pentru el însuși*. Ceea ce îl constituie, ceea ce s-ar numi ființa sa, substanța sa, aceea prin care el este, ceea ce face că el este acesta și nu acela, om, de ex., și nu cal este aceeași esență și o esență unică pentru toți indivizii unei aceeași specii sau a unui același gen. Ceea ce face din contră că el este acesta și nu acela, Petru și nu Pavel, ceea ce îl deosebește de toți, e materia, care delimitează, și structurează în timp și spațiu esența care îi este comună cu toți ceilalți»²⁸.

26. *De Anima*, art. XVIII. Editorul modern al acestui text, Paris, 1912, Fr. F. Hedde, comentînd acest text e silit și el să recunoască minimalizarea totală a individului în concepția tomistă, cu toate că încearcă s-o atenueze: «Acest dispreț al individului — zice el — și această preocupare exclusivă de specie, ar putea să pară o supraviețuire a realismului platonician. Ea nu este decît o justă apreciere a excelenței elementului formal» (p. 290). «Dar Toma de Aquino — cum just a observat Laberthonnière, de la care împrumutăm această notă — afirmă nu numai excelența elementului formal, ci și *exclusivitatea* sa, cum Pr. F. Hedde a mărturisit-o fără să aibe aerul de aș fi dat seama de aceasta. Nu există decît elementul formal, care contează și care valorează; restul nu merită decît dispreț... Un atare mod de a se reprezenta individul, este fundamental teoriei, după care individul nu este decît o «putere obiectivă», care trebuie totdeauna să servească de materie unei forme, care se impune din afară și de sus» (Laberthonnière, *op. cit.*, p. 171 și Gilson, *op. cit.*, p. 212: «În ființele care se nasc și se corup, e necesar o multiplicitate de indivizi pentru a asigura conservarea speciei. Ființele nu există deci în sinul speciei, ca indivizi numeric distincți, decît pentru a permite speciei de a subsista ca formal distinctă de alte specii».

27. Laberthonnière, *op. cit.*, p. 301. Acest lucru reiese limpede și din alte locuri ca *S. contra gent. III.71* și *S. theol. I. q. 23*.

28. Laberthonnière, *op. cit.*, p. 300—302.

Dar și rațiunea diversității speciilor nu e aceea de a exista în sine și pentru sine, ci numai aceea de a asigura perfecțiunea cea mai înaltă a universului»²⁹. Căci perfecțiunea universului, pentru a constitui o imagine perfectă a Creatorului, cere inegalitatea ființelor și a speciilor de la cele mai inferioare, pînă la cele mai înalte, ba chiar și răul, pe care teologii neotomiști, în frunte cu Toma de Aquino nu ezită să-l atribuie lui Dumnezeu. «Noi zicem — accentuează Gilson — că perfecțiunea universului cere inegalitatea ființelor. Perfecțiunea înfinită a lui Dumnezeu neputînd fi cum se cuvine imitată decît printr-o multiplicitate ființe finite, se cuvenea ca toate gradele de bunătate (perfecțiune) să fie reprezentate în lucruri, pentru că universul să constituie o imagine suficient de perfectă a Creatorului... Astfel prin faptul însuși că perfecțiunea cere existența ființelor coruptibile, ea cere ca anumite ființe să poată decădea din treapta lor de perfecțiune... Ori prezența în lume a ființelor coruptibile atrage deci inevitabil prezența răului (*Sum. theol.* I, 48, 2 ad Resp.) și a zice că se cuvenea ordinii înțelepciunii divine de a voi inegalitatea creaturilor, înseamnă a zice că se cuvenea Lui de a voi răul... Dacă noi privim răul, care constă în concepția ființelor, noi trebuie dimpotrivă să-l reducem la Dumnezeu, ca la cauza sa... Forma principală pe care Dumnezeu și-o propune clar în lucrurile create este binele ordinii universale (le bien de l'ordre universel). Dar ordinea universului cere ca unele lucruri să fie deficiente. Dumnezeu deci este cauza corupțiilor și lipsurilor tuturor lucrurilor, dar numai în urma faptului că El voiește să cauzeze binele ordinii universale și ca prin accident (*Sum. theol.* I, 49.2, ad Resp.)»³⁰.

În esența sa, perfecțiunea universului constă în aceea, că el este format dintr-un ansamblu de forme sau esențe înrudite logic între ele, fără ca unele din ele să poată lipsi sau să se adauge. Dar în ce privește indivizii, dimpotrivă se poate concepe ca ei să fie chiar supraîtați de aici fără a perfecțiunea universului să piardă ceva prin aceasta, precum nici să cîștige ceva prin adăugarea lor aici. «*Universi enim — zice Toma de Aquino — perfectio attenditur quantum ad species, non quantum sed individua, quum continue universo plurima individua addantur praeexistentium specierum. Animal autem humanae non sunt diversae secundum speciem, sed solum numero. Unde non repugnat perfectioni universi si animae de novo creentur.*» «Nu s-ar putea afirma mai net — zice Pr. Laberthonnière — puțina importanță ce se atribuie indivizilor ca tare. Aceasta amintește și de altfel urmează aici, cuvîntul lui Aristotel; «lumea este etern ceea ce este». Cuvînt prin care Aristotel semnifică că ceea ce face ca să existe o lume sînt nu indivizii toldeana în naștere și corupție, neapărînd decît pentru a dispăre, ci formele veșnic aceleași, care prin acțiunea naturii actului pur veșnic asupra materiei veșnice se realizează în această materie individuîndu-se. Sf. Toma se silește de a scăpa de acest necesitarism, care este în opoziție brutală cu concepția creștină despre creație, socotind că dacă formele se individuează în materie și prin ea și devin astfel existente, aceasta nu e prin natura lui Dumnezeu ci prin *voiața Sa*. Numai că formele pentru el, pentru a nu fi realități eterne ca după Platon, nu sînt mai puțin ideile arhetipuri, care, ca să zic așa, populează din veșnicie și în mod necesar intelectul divin, astfel că voința de a crea, Dumnezeu nu poate decît să voiască să le realizeze de unde urmează, că printr-o necesitate eternă lumea e ceea ce este. Dumnezeu pentru a acționa e legat și subordonat formelor care se impun Lui prin natura intelectului Său suprem, principiu a tot ceea ce este inteligibil. Deși Toma, pe cît știu eu, nu zice că lumea, așa cum ea este, este singura posibilă, aceasta însă e totuși în mod strict în logica sistemului său. Și modul în care el explică ceea ce noi numim rău, reducîndu-l de a nu fi decît un bine mai mic, dar un bine totuși, deoarece el formează condiția cerută pentru ceea ce noi numim binele, nu lasă nici o îndoielă asupra acestui punct. Optimismul lui Leibniz, după care lumea așa cum ea există este cea mai bună din lumile posi-

29. *Sum.theol.* I, 47.2., *De Potentia* III, 16. Gilson, *op. cit.*, p. 213 ș.u.

30. Gilson, *op. cit.*, p. 214, 219. Gilson und Böhner, *op. cit.*, p. 493: «Doch müssen wir das übel, das Zugrundegehen gewissen Wesen vorliegt, in einem ganz bestimmten Sinn auf Gott zurückführen, und zwar, wie oben bereits angegeben wurde, um Weltordnung willen, die auch die Existenz vergäglichlicher Wesen verlangt».

bile, apare, cînd se privește mai de aproape ca o atenuare adusă doctrinei tomiste, care implică, nu numai că lumea, așa cum ea există, este cea mai bună din lumile posibile, ci că ea este, propriu vorbind, singura conceptibilă din orice punct «de vedere» se privește»³¹.

3. CONSECINȚELE ULTIME CE REZULTA DIN CONCEPȚIA TOMISTA DESPRE INDIVIDUAȚIUNE

Din succinta expunere a concepției tomiste despre individuațiune se pot între-zări limpede consecințele nefaste ce rezultă de aici în special pentru ființele umane individuate. În cele ce urmează vom încerca să desprindem doar cîteva mai importante.

a) În general după concepția aristotelic-tomistă individuațiunea formelor sau esențelor pure prin materie apare ca o *mărginire*, *îngustare* și *degradare* a lor, din starea de generalitate și universalitate ideală, într-o multiplicitate infinită de indivizi supuși corupției, caduci, existînd numai ca mijloace prin care se conservă și salvează speciile, cele prin care și din care e constiluită armonia și perfecțiunea universului. Și ca tot ceea ce coboară, îngustează și degradează, materia și indivizii rezultați prin acțiunea sa individuatorie, sînt considerați nu numai ca ceva neesențial și accidental, ci și ca ceva rău în sine, de care trebuie să ne eliberăm, prin evadarea din materie sau prin desindividualizare și universalizare în inteligibilul pur spiritual și imaterial, idealul rămînd continuu starea angelică a «substanțelor separate» de materie și deci și de individuațiune. «E clar — zice Laberthonnière — că în fond aici e ideea că individul nu există decît prin decăderea lipului veșnic, care s-a întrupat în el. Tipul, formînd materia, ajunge să se manifeste în afară și materia de a ieși din indeterminarea sa pentru a se organiza într-o lume, într-un κόσμος. Privit sub acest unghi, sistemul se prezintă ca un optimism de care grecii s-au încîntat cel mai mult... Dar perfecțiunea tipului, care formează materia se limitează, se *degradează*, se individualizează, se scurge cu materia. De aci un pesimism ascuns în toate profesiunile de optimism de acest gen și care lasă să se vadă tendința totdeauna renăscîndă de a considera existența individuală, existența concretă, ca un fel de închisoare, sau de lanț, ca un rău prin urmare, de care trebuie să te eliberezi și a cărui eliberare e concepută ca constînd în aceea de a evada din individualitatea ta însăși, evadînd din sensibil pentru a gîndi inteligibilul... de a te *desindividualiza*, adică, de a înceta să existe ca individ sau cel puțin de a uita că există ca individ, *universalizîndu-te* prin intelectiunea universului și absorbîndu-te prin extaz în el: intellectus in actu et intellectum sunt idem»³².

b) Concepția tomistă despre individuațiunea prin materie departe de a afirma și lua în serios valoarea pozitivă a materiei prin aceasta și legătura organică dintre suflet (formă) și materie, sau unitatea ființială a omului cum crede Steinbüchel³³, ea afirmă dimpotrivă un *dualism ontologic-creațional de neîmpăcat între spirit și materie*, ce nu poate fi suprimat în mod natural pînă la separația finală sau numai pe cale supranaturală. O spune aceasta, unul din cei mai apreciați dogmatisti catolici neolomiști, ca Scheeben. «Unitatea produsă între spirit și materie (prin individuațiune) — zice el — nu este o unitate totală, care să supună întru totul elementul inferior celui superior. Căci antagonismul esențial (der wesentliche Gegensatz) a

31. Laberthonnière, *op. cit.*, p. 259.

32. Laberthonnière, *op. cit.*, p. 299. Emil Brunner, *Der Mensch im Widerspruch*, Dritte Auflage, Zürich, 1911, p. 326-327: «Vechea axiomă» principium individuationis est materia — este esențial pan-teist-monist. În spatele lui stă concepția, că existența (Sein) adevărată e cea generală. Esențialul este același lucru ca și generalul... Este ideea fundamentală a filozofiei grecești, că existența adevărată e existența ideală, o existență spirituală generală și o existență general spirituală. Materia este atunci principiul individuațiunii ca negație, ca mărginire, în sensul de micșorare a ființei. Existența cea generală este cea reală ὄντως ὄν. Cu cît mai puțin e generală, cu atît mai puțin ființează. Granița cea mai extremă a acestei ființe generale, granița către neființă, e atunci individualul, care nu mai participă la generalitate. Individualul e de aceea neesențial, accidental, neimportant, aceea de care nu merită să te ocupi».

33. Steinbüchel, *op. cit.*, p. 333.

acestora acționează asupra spiritului și faptul că în om apare un anumit dezbin și antagonism care nu se poate suprima prin puterea care e inertă spiritului în sine. Și anume nu se formează acest dezbin numai în aceea, că din când în când viața superioară și inferioară în om se încrucișează direct, ci deoarece materia trage irezistibil spre descompunere, acest dezbin devine, pînă la urmă alături de mare că se sfîșie în două întreaga natură a omului. Spiritul se întoarce spre sine însuși și își dezvoltă mai departe liber viața sa proprie, în timp ce materia își pierde forma și viața»³⁴. Și acest dezbin și antagonism ireductibil între spirit și materie nu este o pedeapsă pentru un păcat al spiritului, ci el este ontologic și creațional, existînd în însăși «status naturae purae», deci e ceva absolut natural. De aceea numai harul supranatural poate învinge antagonismul lor prin supunerea naturii inferioare. «Unitatea desăvîrșită și continuă a naturii totale a omului e din această cauză supranaturală, pentru că aceasta conține virtual două naturi a căror antagonism nu poate fi suprimat, fără ca cea inferioară să piardă înclinarea și mîrginirea sa proprie, să fie făcută conformă naturii mai înalte și astfel de a fi înălțată pînă la el, și fără ca natura superioară să pătrundă și domine pe cea inferioară cu o putere, pe care nu o posedă în sine și care poate fi împrumutată numai de la o natură mai înaltă (supranatură)»³⁵.

c) Dar urmările cele mai grave pe care le are concepția tomistă despre individuațiune sînt mai ales asupra spiritului, care aparține sau separat de materie, ca îngerii, trebuie și poate să cunoască să iubească pe Dumnezeu, ca obiectul cel mai apropiat, dar prin legătura sa cu trupul material și prin individuarea acestuia, el este modificat și structurat esențial în sens peiorativ, mai exact, coborît, îngustat și degradat în puterile lui pînă la nivelul materiei, încît întreg spiritul devine animalic, fără nici un simț pentru, spiritualul-supranatural, ba chiar opunîndu-se lui. «Nu e o ipoteză ușuratică — zice Scheeben — că spiritul creat, care nu e legat, ca îngerii, prin legătura corpului, în mod analog poate să-și dezvolte de la început întreagă energia puterii sale spirituale și într-un anumit moment poate și trebuie să ajungă la desăvîrșirea sa lăuntrică și exterioară... Înșă alături de timp cît este legat cu corpul și anume *in mod natural*, el nu poate să-și dezvolte întru totul puterea pleneră existentă în el. Cunoașterea și puterea de voință sînt împiedecate în același timp. Cunoașterea poate să cunoască numai defectos obiectele mai înalte și spirituale înrudite cu ea, prin care ea se desăvîrșește; și voința pe de o parte, din cauza slăbiciunii și fluctuabilității cunoașterii, pe de altă parte, pentru că se întîlnește cu atît de multe alte impulsii inferioare, e în stare să se hotărască irevocabil tot alături de puțin pentru bine cît și pentru rău și astfel de a ajunge la posesiunea odihnitoare și sigură a bunurilor ei»³⁶. «Pentru viața sa spirituală însăși — zice același autor — rezultă din legătura cu corpul corupibil o anumită nedesăvîrșire și slăbiciune inerentă de la origine (von Haus aus) sau o *infirmता mentis*... Nedesăvîrșirea astfel apărută a vieții spirituale în om, întrucît ea se întemeiază pe dependența de viața animală, care pentru el este propria sa nedesăvîrșire și se prezintă față de spiritul pur (îngerii) ca ceva nespirtual, ar putea fi caracterizată pe drept ca o calitate animalică (animalische Beschaffenheit) a acestuia; și de fapt în Sfînta Scriptură la Sfîntul Pavel (I Cor. II, 14) întreg omul e numit cu caracterizarea nedesăvîrșirii sale, animalis homo (*ἄνθρωπος ψυχικός*), căci în gura Apostolului această expresie trebuie să explice pentru ce omul natural nu numai direct pentru și în sensibilitatea sa, ci în general deci și pentru calitatea vieții sale spirituale nu are nici un simț pentru spiritualul-supranatural, ci chiar se opune oarecum acestuia»³⁷.

34. Dr. M. J. Scheeben, *Natur und Gnade*, München, 1922, p. 83.

35. *Ibidem*, p. 83—87. De aceea ne mirăm cum se mai poate spune că: «nici un sistem din filozofia creștină nu a apărut cu atîta acuitate, pînă aproape de limita imposibilului, unitatea ființei omului, ca cel tomist» (Gilson und Böhner, *op. cit.*, p. 494). Sau cînd se susține că sufletul uman e inferior îngerilor pentru că nu posedă destulă perfecțiune pentru a subsista în starea separată (de materie), pe cînd inteligența angelică de orice grad subsistă aparte» (Gilson, *op. cit.*, p. 263).

36. Scheeben, *op. cit.*, p. 93—95.

37. Dr. M. S. Scheeben, *Handbuch der Katholische Dogmatik*, II. Band. Freiburg im Breisgau, 1879, p. 227. Mai pe larg vezi paragrafele 155 și 156, p. 215—235.

Asfel în urma individuării spiritului prin materie, se rupe orice contact direct și nemijlocit între el și realitățile spirituale divine. El nu mai este *voû*; platonician, care e înrudit cu lumea spirituală divină și orientat ontologic prin erosul său spre ea, ci a devenit o *ratio* goală de orice conținut spiritual care numai are ca obiect propriu inteligibilul ci numai sensibilul, din care trebuie să abstragă ideile generale printr-un proces de desindividualizare de materie³⁸. În felul acesta, «adoptînd întru totul principiile hotărîtoare cele mai principale ale filozofiei aristotelice, Toma de Aquino, a exclus axiomele platonismului din noetică»³⁹ și a rupt cu orice inexistență spirituală. Numai îngerii și sufletele fericite dincolo văd pe Dumnezeu în mod nemijlocit «aici jos din contră intelectul uman are drept obiect propriu sensibilul și nu inteligibilul»⁴⁰. Degradarea spiritului uman ca chip al lui Dumnezeu prin materia care îl individuează, merge alît de departe, încît spiritul față de harul supranatural, singurul prin care el devine iarăși spiritual, este un principiu animalic sau pămîntesc, lumesc sau profan (vielmehrder Cnade gegenüber ein animalisches oder iridisches und weltliches oder profanes Prinzip ist)⁴¹, nemaiaivînd nici o capacitate ontologică pentru har, ci numai o «potenția obedientialis», absolut pasivă, prin care el este dispus în așa fel de Dumnezeu încît Dumnezeu poate să facă ce vrea cu el⁴².

d) Susținînd continuu că orice individ compus din materie și formă, e coruptibil, Toma de Aquino afirmă de asemenea că separația materiei și a formei prin moarte, atrage după sine dispariția indivizilor înșiși, dar că totuși sufletul care oarecum este individual mai înainte de unirea cu corpul, fiind «proporționat» cutărui corp material, chiar atunci cînd corpul se descompune își păstrează aceste «proporționări» ca și cum nu ar depinde de el⁴³. În tot cazul — cu toate că prin aceasta Toma de Aquino introduce o contradicție insurmontabilă a dublei individuări, deși individuarea sufletului ca «proporționare» pentru un anume corp material individual nu este propriu-zis o individualitate, pentru că formele pure, după Toma de Aquino, nu parvin la existența concretă decît numai prin individualitatea lor prin materie — moartea sau separația corpului de suflet înseamnă o desindividualizare totală, iar sufletul devine o substanță separată individuală, generală «asemînîndu-se perfect» cu îngerii⁴⁴, eliberată de materia individuală coruptibilă sau de individualitate (ceea ce este același lucru), «ca una ce nu ține de ființa omului». Dar sufletul, astfel separat de materie, nu mai e nimic altceva decît specia om în generalitatea sa, iar nemurirea sa în loc să fie o nemurire individuală proprie, este o nemurire a speciei prin desindividualizarea sa de materie.

38. Vezi mai pe larg *S.theol. I*, q.LXXXV. *De modo et ordine intelligendi*, art. 1. 5. 6 și q.LXXXVI : q.LXXIX. 2.

39. Dr. Joseph Schwane, *Dogmengeschichte der mittleren Zeit*, III. Band, Freiburg im Breisgau, 1882, p. 365.

40. Gilson, *op. cit.*, p. 297. Gilson und Bühner, *op. cit.*, p. 500—503: «Numai sensibilul este accesibil nemijlocit omului, nu realitățile spirituale ca Dumnezeu sau îngerii; despre aceasta el are numai o cunoaștere abstractă cu ajutorul experienței simțurilor (De anima 4). De aceea Sf. Toma în mod consecvent respinge orice cunoaștere pur spirituală, care după augustinism este posibilă într-o anumită măsură... De la natură facultatea noastră de cunoaștere este goală de orice cunoaștere... Din aceasta rezultă cu totul de la sine, că o cunoaștere nemijlocită a lui Dumnezeu este exclusă. Sufletul trebuie să porceadă de la cunoașterea lumii corporale și el nu poate niciodată să ajungă mai departe decît îi permite lui conținutul spiritual a ceea ce cade sub simțuri, de la care pornește» (*S. contra gentiles III.47*). Schwane, *op. cit.*, p. 367. M. Grabmann, *Thomas von Aquino, Lexicon für Theologie und Kirche*, X. Band, Freiburg, 1938, p. 115—116.

41. Scheeben, *Handbuch der Kath. Dogmatik*, p. 395.

42. Mai pe larg vezi studiul nostru citat mai sus, *ibidem*, p. 532.

43. *Sum.c.gent. II*, 81: «Haec enim anima est commensurata huic corpori et non illi, illa autem alii, et sic de omnibus. Huius modi autem commensurationes remanet in animabus, etiam pereuntibus corporibus, sicut et ipsae earum substantiae manet, quasi a corporibus secundum esse non dependens» la Laberthonnière, *op. cit.*, p. 176.

44. *Sum. c.gent. II*, 81: «Quum anima humana sit in confinio corporum et incorporarum substantiarum, quasi in horizonte existens aeternitatis et temporis, recedens ab infimo appropinquat ad summum; unde et quando totaliter erit a corpore separata, perfecte assimilabitur substantiis separatis quantum ad modum intelligendi et uberius influentem eorum recipiet».

«Dacă după Toma de Aquino — zice Laberthonnière — propriu «substanțelor separate» e de a nu comporta individualiunea, fiecare fiind o specie și pentru că ele nu o comportă, ele sînt incoruptibile, urmează logic că sufletul separat de corp, devenind asemănător și incoruptibil ca ele, nu mai e nimic altceva decît specia om în generalitatea și conceptualitatea sa inteligibilă. Și astfel noi revenim simplu la Aristotel pentru care ceea ce rămîne, ceea ce nu se corupe, ceea ce face că «lumea este etern ceea ce este» sînt formele, forma umană inclusiv și nu indivizii umani, nu mai puțin ca și ceilalți indivizi. În loc deci ca să fie o nemurire individuală, ea nu este nici decît contrarul, adică o *desindividualizare*, o încetare a existenței pentru individ, a cărui corp, cînd el este separat de formă, se întoarce la materia amorfă și căruiă adică (individului) nu-i mai rămîne din suflet decît specia care se perpetuiază în alți indivizi»⁴⁵.

3. «GÎNDIREA — VOINȚA VEȘNICĂ A LUI DUMNEZEU» SAU PARADIGMELE DIVINE — TEMEIUL ULTIM AL INDIVIDUAȚIUNII. AL ORICĂRUI LUCRU ȘI FIINȚE CREATE.

Prin concepția sa despre individualiune, așa cum am putut să ne dăm seama din expunerea tezelor și consecințele ei, Toma de Aquino a denaturat grav învățătura creștină a Mîntuitorului Hristos și a Bisericii Lui dreptmăritoare despre om și lume, așa cum a fost tălmăcită ea prin dascălii ei luminați de Dumnezeu, nefîndeplinind deci nu numai sufragiile cugetării patristice ortodoxe, dar nici a cugetării umane să-nătoase.

Mai înfri, după învățătura patristică ortodoxă, temeiul ultim al existenței și individualității tuturor lucrurilor create nu este în ceva din afară, accidental, ci în Dumnezeu, mai precis în «sfatul veșnic al lui Dumnezeu», în *paradigmele divine*. «Dumnezeu — zice Sf. Damaschin — a contemplat toate înainte de creația lor, gîndindu-le din veșnicie; și fiecare lucru apare în timp după gîndirea-voință veșnică a Lui, care este o predeterminare (προ-ρισμός) un chip (εἰκὼν) și un model («παράδειγμα»⁴⁶. Iar Sfîntul Grigorie de Nissa zugrăvește mișcarea voinței divine createoare ca o forță sintetizatoare, care reunește principiile (ἁρμολόγος), cauzele (αἰτίας) și pulerile (δυνάμεις) tuturor lucrurilor, pentru a forma esența lor creată, încît lucrurile create, în ele însele, nu sînt altceva decît voința divină substanțializată. «Nu ar trebui să se înțeleagă un paradox spunînd că înreagă creația cuprinsă în univers și tot ceea ce există în afara lumii vizibile, s-a constituit, în virtutea puterii lui Dumnezeu, voința însăși a lui Dumnezeu substanțializîndu-se după dorința Sa (ἡ τοῦ τοῦ θελήματος πρὸς τὸ δοκῶν διαισθῆναι), astfel că «voința divină, ca să zic așa, este materia, și substanța tuturor celor create (τὸ θεῶν θέλημα ὄλη καὶ οὐσία τῶν δημιουργημάτων)»⁴⁷. La fel zice și Sfîntul Maxim Mărturisitorul. «În Dumnezeu — zice el — sînt fundamentate rațiunile (λόγοι) tuturor lucrurilor; conform lor se zice de El, că le cunoaște pe toate înainte de a păși în existență, căci ele sînt în El și la El, întrucît El este adevărul tuturor... Și fiecare lucru s-a creat la timpul potrivit corespunzător ideilor (rațiunilor) lor și au primit existența particulară, în mod actual, pentru sine însuși... Căci toate lucrurile create apar în existență, după ființă ca și după devenirea lor, absolut prin ideile lor proprii (λόγοι) și prin care se definesc substanțele care le cuprind exterior și sînt circumscrise de aceste idei»⁴⁸.

45. Laberthonnière, *op. cit.*, p. 183.

46. Sf. Ioan Damaschin, *De fide orth.*, I.9.P.G., XCIV, col. 837. A. VI. Lossky, *Essai sur la Théologie mystique de l'Église d'Orient*, Paris, 1944, p. 91. G. Florovsky, *L'idée de la création dans la philosophie chrétienne*, Logos, nr. 1, 1928, p. 14. Pentru partea aceasta să se vadă și studiul Prof. N. Chițescu, «Paradigmele divine și problemele pe care le ridică, pentru teologia dogmatică», în «Ortodoxia», 1958, nr. 1, p. 23—60.

47. P.G., 45, col. 64 c și P.G., 46, col. 920 A. La Dr. Jérôme Gaith, *La conception de la liberté chez Grégoire de Nyssa*, Paris, 1953, p. 33—34. «Élanul voinței divine, cînd Dumnezeu vrea, devine lucru (παράγμα) și voința Sa se substanțiază și devine natură... Căci substanța voinței este esență». (P.G., 46, col. 124 B). «Creation cosmique est la réalisation, la matérialisation, la «substantification» de la volonté divine».

48. *Ambigue*, P.G., 91, col. 1081 AB. la Hans Urs von Balthasar, *Kismische Liturgie*, Freiburg im Breisgau, 1941, p. 87—88.

Dumnezeu, așadar, după cugetarea patristică, nu gîndește, voiește și cunoaște numai speciile și genurile lucrurilor, așa cum susține Toma de Aquino, ci gîndește și voiește să existe fiecare lucru în particular, după modelele sau paradigmele lor veșnice, accentuînd prin aceasta valoarea veșnică și importanța pozitivă în sine a lucrurilor individuale față de natura generală a speciilor și genurilor. «Deosebirea lucrurilor (în toate sensurile) nu răsare în nici un chip numai din neputința lor de a imita identitatea divină, ci ea ține de marea idee conducătoare pozitivă a Creatorului (sondern sie gehört zu den grossen positiven Leitideen des Schöpfer). «Inegalitatea (ἀνομοτης) el numește deosebirea tuturor de toate, care există în toate și el afirmă că dreptatea lui Dumnezeu s-a instituit în păzitoarea acestei inegalități» (Div. Nim. 8; P.G., 4, Col. 368 D)... Căci neidentitatea este «distinctivă» (ἀφοριστική) și în același timp un element constitutiv (structural) al existenței lumii (οὐσατική) (Ambigua, P.G., 91, col. 1400 C). Dumnezeu «dă tuturor lucrurilor permanența și menținerea în existența concretă și în modul de existență» (P.G., 91, col. 360)⁴⁹.

Aceste gînduri-voinețe veșnice a lui Dumnezeu formează așadar rațiunea sau temeiul ultim al existenței și modului de existență al tuturor lucrurilor, fără să fie identice cu ele, dar nici separate de ele, cît și chipul, modelul, norma și predestinația lor. Fiecare lucru sau ființă concretă, individuală, așa cum apare în lume, reprezentînd, după Sfinții Părinți, o substanțializare, concretizare, sau materializare a gîndului și voineței veșnice a lui Dumnezeu. Fiecare lucru și individ își are deci imaginea sa veșnică în Dumnezeu, potrivit căreia apare în lume și pe care trebuie s-o realizeze aici, ceea ce arată unicitatea ca valoarea veșnică a fiecărui individ sau ipostas uman, nu numai în viața aceasta, ci și în cealaltă. Cît de departe este de această viziune patristică concepția tomistă despre individ, după care calitatea individuală a existenței sale este ceva care nu ține de ființa sa, ceva caduc, specia e totul!

Mai mult, în concepția patristică aceste «gînduri-voinețe veșnice a lui Dumnezeu» despre fiecare lucru din lume, nu sînt simple idei statice, ca simple principii pur transcendente ale lucrurilor, ci sînt idei sau modele-forță, prin excelență dinamice, care acționează din planul lor transcendent și de la granița metafizică a lucrurilor, sintetizînd după cuvîntul Sf. Grigorie de Nissa, toate principiile, cauzele și puterile lucrurilor și determinînd să apară «la timpul potrivit și conform modelului lor» fiecare lucru, iar după aceea conducînd întreagă dezvoltarea lor pînă la realizarea deplină a modelului lor veșnic.

Desigur, procesul acesta de individualizare nu e determinat numai de Dumnezeu dar nici numai de factorii imanenți, cum susține concepția tomistă, ci există o împreună-lucrare între ideile-forțe veșnice ale lucrurilor și toți factorii imanenți, la apariția fiecărui ipostas uman. Căci Dumnezeu n-a creat de la început lumea în forma ei deplină, dezvoltată, cu toate speciile și varietățile lucrurilor din ea, ci numai germinii lucrurilor, sau semînțele lucrurilor, în care se cuprind potențial toate formele lor ulterioare. De aceea zic, există o conlucrare între modelele veșnice ale lucrurilor și toți factorii imanenți, biologici, etnologici, psihologici etc. ai individualității umane la apariția indivizilor umani. Căci ideile veșnice ale lucrurilor sînt numai o idee-forță, o schiță, un plan după care are să se orînduiască și structureze toți acești factori într-un ipostas uman de sinestătător, unic și specific. Desigur, e greu de precizat ce anume se «traduce» de la părinți și strămoși și ce anume se «crează» de Dumnezeu, dar cert este că există o conlucrare și că modelele-forță care sînt veșnic în Dumnezeu, dirijează din planul lor transcendent nu numai apariția tuturor lucrurilor, ipostazelor speciilor, naștinilor și semînțelor pămîntului, prin sintetizarea și structurarea tuturor factorilor imanenți, ci și dezvoltarea lor, pînă la realizarea modelului lor veșnic⁵⁰.

49. Balthasar, *op. cit.*, p. 92-93.

50. Florovsky, *op. cit.*, p. 16-17, neglijează aproape complet aspectul prin excelență dinamic al modelelor sau paradigmelelor divine, concepîndu-le ca simple idei statice, ce «nu intră în procesul temporal», afirmînd «un hiatus absolut» între lucrurile create și ideile lor. Fără îndoială «ideea divină rămîne totdeauna în afara creaturii ca un plan transcendent», ca unele ce nu

Natural, în ideile-forțe veșnice ale lucrurilor se cuprind în potență toate determinările insului ca individ a unei anumite specii, popor, neam etc., pe care le primește în momentul apariției sale de la înaintași, ca și cele care le va dobîndi ulterior, iar factorii imanenți nu aduc alte determinări, decît numai cele cuprinse în idea-veșnică a fiecărui individ.

Dar ideile sau rațiunile veșnice nu sînt numai fundamentul individuării și indivizilor înșiși, ci și norma, predestinarea și modelul după care fiecare trebuie să se realizeze în chip liber și conștient prin punerea în lucrare a tuturor posibilităților și capacităților sale pînă la asemănarea perfectă cu modelul divin, încît realizarea pleneră a ființei lor înseamnă realizarea tuturor potențialelor cuprinse în modelul lor veșnic⁵¹.

Și în acest punct se remarcă o deosebire netă între concepția tomistă și cea ortodoxă patristică. În timp ce în cea dintîi, rostul individului e numai să sprijine realizarea ideii veșnice a speciei umane, debarasindu-se treptat de notele sale individuale, care nu țin de ființa sa; în cea de a doua, dimpotrivă, insul uman are marea răspundere morală înaintea lui Dumnezeu de aș pune în lucrare și actualiza toate potențele și valențele sale cuprinse în modelul său veșnic. Căci datorită faptului că ideile veșnice din Dumnezeu nu sînt identice cu lucrurile și că acestea urmează să se dezvolte prin punerea în lucrare a tuturor potențelor lor, pînă la realizarea deplină a modelului lor, iar oamenii au libertatea de a realiza sau nu în chip deplin modelul lor veșnic, ei pot împiedica într-o anumită măsură, prin neglijență și nelucrare, realizarea în chip deplin și în toată bogăția a modelului lor veșnic din Dumnezeu, stîlcindu-l, cum se întîmplă cu copiii născuți cu diferite metehne din părinți alcoolici sau vicioși, care sînt în imposibilitate de aș mai realiza modelul lor veșnic. De aici marea răspundere pe care o avem cu toții de a fi «împreună-lucrători» cu Dumnezeu ca să se poată înfăptui în lume în chip deplin, nestîlgherit, și în toată bogăția toate ideile veșnice ale lucrurilor din Dumnezeu.

Asadar, indivizii nu sînt simple întrupări caduce ale speciei, avînd rațiunea lor numai de a permite speciei să se conserve și salveze de corupția materiei individuale, ci dimpotrivă atît ființa cît și existența individuală a fiecărui lucru e fundamentată în însăși «gîndirea-voință veșnică a lui Dumnezeu», care nu e numai temelul ei ființial, dar și norma și misiunea și modelul, după care trebuie să se realizeze pînă la asemănare perfectă cu ea. Astfel zis, calitatea individuală, atît cea proprie cît și cea generală, națională etc. nu este numai un «da» existînd potențial din veșnicie în gîndul și voința lui Dumnezeu și actual în timp, tot prin voința lui Dumnezeu, ci și o «misiune de realizare» și nicidecum suprimarea sa, printr-o universalizare sui-generis, cum susține Toma de Aquino și neotomiștii de azi.

Dar care e rațiunea sau motivul pentru care Dumnezeu ne-a gîndit și voit din veșnicie ca indivizi unici și specifici și ne-a creat ca atare? Răspunsul Sfinților Părinți e clar: din iubirea Sa nesfirșită și pentru a trăi în iubire și comuniune cu El și laolaltă. Pentru că iubirea presupune alteritate, dialog între două persoane de sine

---

sînt identice cu lucrurile, dar afirmînd acest «hiatus absolut» între lucruri și ideile lor, creația lumii apare inexplicabilă ca și dezvoltarea ei, în sensul realizării sale conform modelului veșnic. Desigur teologul G. Florovsky are un merit incontestabil în combaterea tezei panteiste a Pr. Bulgacov, care afirmă aproape o continuitate între lumea divină a ideilor (Sofia necreată) și lumea creată (Sofia creată), dar el a trecut în extrema cealaltă afirmînd o discontinuitate absolută în ele, nesuszind că la Sfinții Părinți legătura între planul transcendent al paradigmelor divine și lumea empirică o fac rațiunile divine sau «logi» lucrurilor «socoliți ca un mijloc de realizare în empirie a paradigmelor divine (Prof. Chițescu, *op. cit.*, p. 48), care folosesc uneori în scrierile lor, pe unii în locul altora, subliniindu-se parcă și mai mult caracterul lor dinamic sau dinamizator. Ele înfrîuresc de acolo, din planul lor transcendent, conducînd întreaga dezvoltare a lucrurilor.

51. Balhasar, *op. cit.*, p. 92: «Amîndouă: ideea și existența sînt însă înrădăcinate într-o hotărîre a lui Dumnezeu. Da, în această privință apare ideea ca fundamentul ființial ultim al existenței însăși (erscheint die Idee als der letzte Seisgrund der Existenz selber) și dezvoltarea pleneră a acesteia din urmă prin libertate și autorealizare virtuoaasă, nu este atunci nimic altceva decît realizarea și ajungerea aceleia» (*Ambigua*, P. G., 91, col. 1329 A). G. Florovsky, *op. cit.*, p. 28-29.

slătătoare și libere. Apoi, aducând fiecare în lume o notă unică și specifică, pe care n-o are și n-a avut-o nimeni, se reflectează astfel în lume și între noi bogăția nesfârșită a însușirilor și lucrărilor lui Dumnezeu și sîntem îndemnați de a trăi în iubire, conlucrare, într-ajutoare și comuniune, dăruindu-ne reciproc bogățiile noastre specifice și nu izolați fiecare pentru sine. Fiindcă neposedînd în noi întreagă bogăția umanității, noi nu putem trăi decît într-o continuă dependență unii față de alții și printr-o continuă dăruire și primire reciprocă a notelor noastre specifice, a perspectivelor și bogățiilor noastre spirituale și materiale. Dumnezeu ne-a gîndit și creat individuali ca să trăim în comunitate și comuniune cu El și unii cu alții întreolaltă⁵², sau cum zice altfel de frumos Laberthonnière, tălmăcind gîndul Sfîntului Apostol Petru (I Petru IV, 10): «tocmai prin ceea ce ne face individuali, noi sîntem sociabili și tocmai prin ceea ce ne face sociabili, noi sîntem individuali»⁵³.

Individuarea ființelor create în ipostase individuale nu înseamnă însă, atomizarea sau îmbrăcătirea naturii umane comună tuturor indivizilor, cum pare a crede Vladimir Lossky, care separă prea tranșant noțiunea de persoană de cea de individ, ca unul care a apărut în urma păcatului îmbrăcătînd natura umană cea una, în loc a persoanele omenești și de care trebuie să ne eliberăm, deci, ca fiind un element nou introdus în fire o dată cu păcatul. Pornind de la cuvintele Sf. Grigorie de Nissa că «omul zidit după chipul lui Dumnezeu este natura considerată ca un tot», Lossky zice: «Chipul lui Dumnezeu propriu personal al lui Adam, privea întreagă omenirea, omul universal... Nu există decît o singură natură comună tuturor oamenilor, cu toate că ea ne apare îmbrăcătîită prin păcat, împărțită în mai mulți indivizi... Ceea ce noi numim îndeobște «persoane» — «personal», înseamnă mai degrabă indivizi, individual. Noi sîntem obișnuiți să vedem în acești doi termeni — persoană și individ — niște termeni aproape sinonimi și ne folosim indiferent de unul sau de celălalt, pentru a exprima același lucru; ori, într-un anumit înțeles, individ și persoană au o însemnătate contrară, individ exprimînd un anumit amestec al persoanei cu elemente care aparțin naturii comune, persoana însemnînd dimpotrivă ceea ce se deosebește de natură. În starea noastră de acum noi nu cunoaștem persoanele, decît prin indivizi sau ca indivizi... Totuși ideea de persoană implică libertatea față de natură; persoana e liberă față de natura sa, nu este determinată de ea. Ipostasul omenească nu poate să se realizeze decît în renunțare la voința proprie, la ceea ce ne determină și ne face robi unei anumite necesități naturale. Individualul, afirmația de sine însuși în care persoana se confundă cu natura și-și pierde adevărata libertate, trebuie să fie anulată»⁵⁴. E clar că prin aceasta Lossky pare a susține că păcatul e un fel de principiu al individualității, divizînd natura omenească una în tot atîți indivizi. E adevărat că noțiunea de individ nu se acoperă întru totul cu cea de persoană, căci nu orice individ este și o persoană, că persoana e mai mult decît individul, dar orice persoană este și un individ. Și precum individuarea diferitelor specii de animale și plante în

52. Brunner *op. cit.*, p. 330—333, vede la fel sensul individualității fiecărui individ uman: desprinzînd trei sensuri ale ei: 1) creația individuală este manifestarea spiritului divin al Creatorului în întreaga bogăție și libertatea Sa. 2) Dumnezeu nu crează umanitatea, ci pe fiecare om în particular, îmbrăcîndu-ne ființa noastră de sine cu individualitate, care e haina independenței personale, pentru a ne face neșchimbabili și neconfundabili cu alții. 3) «Dumnezeu a creat individul — persoana — sinele (Selbst) pentru a fi ins în comunitate, nu ca ins autarhic, nu ca ins ce trebuie și poate să existe pentru sine însuși. De aceea Dumnezeu ne-a dat o atare individualitate, prin care sîntem dependenți unii de alții într-o întregire reciprocă». Nu sîntem însă de acord cu Brunner în ce privește fundamentarea exclusiv actualistă a sinelui (Selbst) sau conținutului material al persoanei în cuvîntul de alegere sau predestinația divină, în bine sau în rău, ca una care prin păcat nu mai are conținutul material al său, miezul sinele (Selbst), ci numai coaja, forma de persoană.

53. Laberthonnière, *op. cit.*, p. 381: «Fiecare să pună în serviciul celorlalți darul pe care l-a primit, ca bunii economi ai harului lui Dumnezeu, care este de multe feluri» (I. Ep. a Sfîntului Apostol Petru IV, 10). Această idee este esențială creștinismului și se poate zice, că una din trăsăturile principale ale originalității sale este valoarea pe care el o atribuie indivizilor cum sîntem și făcînd din fiecare un fiu al lui Dumnezeu, voit în el însuși și pentru el însuși».

54. Lossky, *op. cit.*, p. 115—118.

indivizi nu îmbucătățește natura lor comună și nu este un păcat aceasta, tot așa și cu indivizii umani. Că prin păcat, omul individual, în loc de a se îndrepta spre ceilalți semeni prin dăruire și primire reciprocă și prin iubire întreolaltă, se adâncește păcătoș într-un individualism autonom autarhic, răstălmăcind sensul creațional al structurii și esenței sale individual-ipostatice, aceasta nu înseamnă că individul și individualitatea în sine este un păcat de care trebuie să ne eliberăm suprimându-le, că nu este așa o dovedește întreg șirul de sfinți și extraordinara diversitate a sfințeniei realizată de ei. Pe culmile supreme ale sfințeniei, sfinții nu sînt identici unul cu altul și n-au ajuns aici prin anularea specificului lor individual, pentru că altfel a fost Sf. Ev. Ioan, altfel Sf. Ap. Petru, altfel Sf. Ap. Pavel, altfel Sf. Vasile cel Mare, ci fiecare deși s-au adăpat dintr-un același izvor dumnezeiesc, au asimilat și reflectat altfel, în modul lor propriu, multiplele fețe ale sfințeniei creștine, realizându-se fiecare după modelele lor veșnice proprii, dar unificându-se toți în Dumnezeu, cel în care sînt unite fără amestecare sau confundare ideile veșnice ale tuturor lucrurilor. Ei rămîn veșnic ipostatice individuale, nu numai înainte de timp și în timp, ci și după aceea.

Pe de altă parte Lossky conține persoana într-un sens prea dinamic și actualist, desfășcînd-o complet de conținutul ei spiritual, de natura spirituală umană; după ei persoana este însuși «chipul lui Dumnezeu în om» înțeles și el tot în sens dinamic și actualist și nu ca ceva dat și în natura spirituală umană⁵⁵.

4. CRITICI ADUSE CONCEPȚIEI TOMISTE DESPRE INDIVIDUAȚIUNE DIN PUNCT DE VEDERE FILOZOFIC

Critici necruțătoare, s-au adus concepției tomiste despre individuațiune și doctrinei sale în general și din tabăra filozofilor și teologilor scolastici, chiar contemporani lui Toma de Aquino, ca și altora de mai tîrziu.

Astfel, Duns Scott (1266—1308), un mare gînditor progresist din evul mediu (care a fost cinstit ca atare de Consiliul Mondial al Păcii, în 1958, cu prilejul împlinirii a 650 de ani de la moartea sa) «și-a închinat scurta dar pasionata sa viață — cum just a remarcat dl. acad. Atanasie Joja — luptei împotriva doctrinei lui Toma de Aquino, principalul ideolog al feudalismului din Europa... Toma a conceput lumea după chipul ierarhiei feudale, în care «inferiorul» e ordonat să existe în vederea «superiorului», în care individul din masă și drepturile sale sînt negate în favoarea rangurilor înalte ale societății... Duns Scott ia poziție împotriva principalelor teze ale realismului și tomisului. Realismul nega total valoarea individului, iar tomismul camufla în mod abil aceeași negație, care în sec. al XIII-lea, numai era posibilă în forma absolută. Duns Scott afirmă că numai individualul există. Individum est verssime ens et unum. Așadar, atac masiv împotriva «realismului». Indivizii, substanțele, spune Duns, sînt «intenția naturii». Orice existent este o unitate. Un lucru există cînd este în act, realizat, cînd e asta sau asta. Existența și esența nu diferă real, în lucru însuși... La Platon și la realiștii medievali, esența se bucură singură de realitate autentică, iar realizarea esenței, existența, e desconsiderată, nu e decît un accident al esenței... Teoria separației radicale a esenței și existenței și-a găsit dezvoltarea definitivă la Toma de Aquino. Într-adevăr Toma scrie că «tot ce nu e în conceptul de esență îi vine din afară... orice esență sau quiditate poate fi concepută fără să concepem nimic despre existența sa».

55. Idem, *A l'image et à la ressemblance de Dieu*, Aubier-Montaigne, Paris, 1967, p. 135—137: «omul nu e numai un individ al naturii, cuprins, în raportul generic al naturii umane față de un Dumnezeu-Creator al întregului cosmos, ci el este de asemenea, mai ales o persoană, ireductibilă la atributele comune (sau individualizate) al naturii cu care este dotat împreună cu alți indivizi umani. Condiția persoanei aparține fiecărei ființe umane în virtutea unei relații singulare și unice cu Dumnezeu, care l-a creat «după chipul Său»... «Teologii care vor să caute «chipul lui Dumnezeu» (sau «ceea ce este după chip») în ființa umană distingîndu-l ca un «ceva» de restul naturii umane care «nu este după chip», nu vor ajunge să se degajeze total de οὐ γένετα elenică».

E un merit incontestabil al lui Duns Scott de a se fi ridicat împotriva «esențialismului» platonico-tomist. Esse non diferet realiter ab essentia. După Scott distincția dintre esență și existență nu e realis, adică ele nu subsistă ca separate în realitate... În sine, zice Duns, esența nu e nici singulară, nici universală... Dacă esențele ar fi singulare, ele nu s-ar putea multiplica; dacă dimpotrivă ar fi universale, nu s-ar putea realiza în indivizi... În gândire esența nu există decât sub forma universalității, însă în natură ea nu poate fi decât căpătînd forma individualității. Dar cum se face individuarea? Duns Scott respinge teoria tomistă a individuării prin materie, pentru că materia considerată de Toma ca indelerminală, nu poate determina.

Duns crede că principiul individuant este distinct de esență, în sensul că nu e un element constitutiv al esenței, nu e nici materie, nici formă. Ce e atunci? Scott afirmă că e o modalitate a substanței reale: esența realizîndu-se, trebuie să fie cutare sau cutare lucru concret, determinat, să ia cutare sau cutare particularizare (mai exact singularizare). Aceasta e heccitatea. Esența aparține tuturor indivizilor unei spețe; heccitatea e proprie acestui sau acestui individ. Ea nu e o formă, fiindcă nu modifică natura specifică. *Individul conține o precizare care lipsește speței; în acest sens, e mai perfect decît speța...* Ceea ce face, după Duns, ca materia să fie acest sau acest lucru, e substanța, dotată cu o existență precisă, determinată, perceptibilă, activ este unirea ei cu o formă, cu o formă substanțială care o transformă, într-o substanță concretă, care este de fapt un individual căci numai individualul există efectiv... Realul după Duns, nu e nici pură universalitate, nici pură individualitate. Dacă ar fi pură individualitate n-am putea abstrage universalul, iar conceptele n-ar corespunde la nimic. Dar, invers, «universalul speței, care se găsește, fragmentat, la diverși indivizi, se înfățișează în ei cu marca proprie a individualității»⁵⁶.

Astfel, Duns Scott a apărât și reafirmat drepturile și marea valoare a individualului, care e mai perfect decît specia ca atare, prin nota proprie a individualității pe care o aduce și a luat o poziție hotărît progresistă împotriva degradării individului în concepția tomistă și a «disprețului bisericii (catolice) față de omul real»⁵⁷.

De asemenea cugetarea filozofică și teologică realistă mai nouă a arătat că orice lucru sau ființă reală este individuală, nu pentru că este compusă din materie și formă, ci pentru că este creată ea este individuală. Individul e deci semnul realității create, creaturale⁵⁸. Calitatea de individ nu vine de undeva din afară ci «individul este «originar» ca și existența în general. Modificarea existenței, care corespunde individului, nu e un act istoric, căruia acesta i-ar datora existența sa și modul său de a exista, ci ea este «veșnică» și cu ea individul. Ceea ce s-a întîmplat s-a întîmplat individual din veșnicie. Deci «determinarea» modului de a exista al individului, nu provine dintr-un act străin lui... Aceasta nu este o parte sau un elaborat a existenței, ci ea este această existență însăși în modul său»⁵⁹. Omul ca întreg trup și suflet este individ și nu numai prin materie sau corpul său, ce ceva din afară din sine, căci atunci ar exista o parte, adică sufletul, care n-ar avea această calitate în chip ontologic, ci care i s-ar adăuga ulterior și în chip exterior. Corpul în sine nu poate fi principiul individuării, pentru că nu el este purtătorul central al întregii ființe, al ideii sale veșnice, al individului însuși, el participă la individualitatea individului numai întrucît este unit cu sufletul vital, care e purtătorul central al întregii ființe și prin aceasta și a ideii lui; el e numai mijlocul de realizare a acesteia. De aceea s-a zis că «sufletul este individul central al «omului, dacă se ca-

56. Acad. Atanasie Joja, *Studii de logică*, Editura Academiei R.P.R., București, 1966, p. 285—297: «Duns Scott — un gânditor progresist în evul mediu».

57. *Ibidem*, p. 295.

58. E. Brunner, *op. cit.*, p. 327: «Tot ceea ce este real, ca un lucru creat este individual... Individualitatea este semnul realității creaturale, însă nu ca materială». Paul Häberlin, *Naturphilosophische Betrachtungen*, Ein allgemeine Ontologie. I Einheit und Vielheit, Zürich, cap. 2. Das Problem der Individualität, p. 54—140, mai ales, p. 114—130.

59. Häberlin, *op. cit.*, p. 107—109, 115—118.

racterizează cu acest cuvânt organismul ca întreg... Omul ca întreg este realizarea ideii de organizare, pe care sufletul o reprezintă în chip precumpănitor; pentru această realizare, trupul este mijloc... Iar centralitate înseamnă reprezentarea plină a ideii: intenția sufletului se acoperă deplin cu ea, adică ea, ideea, este ideea sufletului»⁶⁰. De aceea, prin separația de trup, sufletul rămâne mai departe individ, ca purtător central al întregii ființe, pe când trupul separat de el, prin moarte, nu mai este trupul, pentru că numai în unire cu sufletul este aceasta⁶¹.

Că așa stau lucrurile o dovedește între altele și observația că cu cât un lucru este mai aproape de materie e mai puțin individual și cu cât se apropie de viață devine mai individual. «Cil de eronată este teza că materia este principiul individuațiunii — zice Emil Brunner — se arată în aceea că o ființă cu cât se apropie mai mult de ceea ce e material, cu atât mai puțin e individuală. Granița deosebirii individuale este fără îndoială existența materială a «atomului». Doi atomi de hidrogen sau doi protoni au un minimum de individualitate, de «pecete individuală». Cu cât mai mult ne urcăm pe scara ființelor cu atât mai mult crește importanța individualității. Mamiferele sînt într-o anumită măsură, incomparabil mai puternic individualizate ca infuzoriile. Individualitatea atinge maximum ei la *ființa personală*, la «individualitatea personală». Nu materia individuează, ci viața și încă mai mult decît viața, spiritul. Cu cât sînt mai spirituali oamenii, cu atât sînt mai neconfundabili, cu atât au mai multă «pecete specifică»⁶².

Iar gînditorul Nicolai Hartmann zice că principiul aristotelic-tomist despre individuațiune prin materie ar merge numai la lucrurile materiale, dar nu și la persoanele umane cu specificul lor propriu moral, deoarece ele nu pot fi înțelese ca simpli indivizi deosebiți numai numeric cantitativ, după materia lor somatică. «Aristotel — zice el — nu se teme de a afirma că Socrate și Koliaș se distingeau prin nimic altceva decît prin alte oase și alt trup. El nu putea să tragă alte consecințe, pentru că învățătura despre «eidosul (specia) indivizibil» *ἄτομον εἶδος* nu admite o diferențiere a substanței *τι ἦν εἶνα*: nu admite o deosebire ultimă și definitivă *τελευταία διαφορά* orice particularitate mai departe a eidosului (speciei) «om», trebuie să se considere neesențială, simplu «accident» (*ἁποψεβήκοσ*)⁶³. Dar nici teza opusă, după care forma este principiul individuațiunii, considerînd individul pur calitativ, nu soluționează problema decît unilateral, căci «izolează modul de existență a individului de existența concretă»⁶⁴. De aceea dînsul vede soluționarea problemei individuațiunii, într-o «conexiune reală» (Realzusammenhang)⁶⁵ a celor două principii, care explică astfel individul altîl din punct de vedere numeric-cantitativ, cît și calitativ. Dar prin aceasta n-a soluționat problema individuațiunii, căci n-a răspuns la întrebarea ultimă: care este factorul care determină să apară individul în această «conexiune reală» a celor două elemente structurale ale sale?

*

Așa după cum am văzut, problema individuațiunii este o problemă deosebit de gingașă, complexă și importantă nu numai în sine, dar și prin implicațiile și consecințele pe care le poate avea în mai toate domeniile și planurile majore ale existenței umane. Pornind de pe alte poziții decît cele ale Sfintei Scripturi și ale Sfinților Părinți, Toma de Aquino a denaturat, în chip grav și nepermis învățătura creștină,

60. Paul Häberlin, *Der Mensch. Eine philosophische Anthropologie*, Zürich, p. 62—63.

61. Häberlin, *Der Mensch*, p. 65.

62. Brunner, *op. cit.*, p. 328: De aceea «vechea axiomă» *principium individuationis est materia*, trebuie să fie transformat de credința creștină astfel: *principium individuationis est voluntas Dei creatoris*. Între aceste două principii se ască un abis» (p. 326).

63. Nicolai Hartmann, *Der Aufbau der realen Welt*, Berlin, p. 369.

64. *Ibidem*, p. 370 ș.u.

65. *Ibidem*, p. 374.

biblică și patristică despre om și lume, ajungând la unele consecințe cu totul străine și contrare spiritului creștinismului, cugetării filozofice sănătoase și spiritului umanist în general. Și ceea ce este mai grav e că prin concepția sa a oferit Bisericii Apusene suportul doctrinar pentru deprecieră și disprețul față de omul și individul real, pentru degradarea lui ca simplu mijloc și instrument de realizare a unei perfecțiuni universale sui-generis a speciei umane, desigur în cadrul Bisericii Catolice. Lucrul acesta l-au remarcat chiar și unii teologi și gânditori realiști din sânul acestei Biserici, care situându-se pe învățătura autentică a Mântuitorului Hristos și pe poziții filozofice înaintate, au arătat, cu curaj, caracterul anticreștin, antiumanist și antiprogresist al concepției tomiste despre individuațiune și în general.

Privită din punct de vedere ortodox această concepție s-a dovedit a fi cu totul străină învățăturii clare a Sfinților Părinți ai Bisericii neîmpărțite a lui Hristos, care fundamentau individul în însăși gândirea și voința veșnică a lui Dumnezeu, în care își are fiecare modelul său veșnic, chipul său ideal, unic și specific, după care trebuie să se realizeze. Fiecare este individual «veșnic», pentru că «veșnic» rămâne chipul lor ideal în Dumnezeu. Adică individual este mai înainte de a apărea în lume, în planul lui Dumnezeu; individual este în viața aceasta, prin strădania de a se realiza pe sine conform modelului său veșnic și individual rămâne și în viața de dincolo, deci veșnic, primind răsplata cuvenită pentru realizarea sau nerealizarea modelului său veșnic în Dumnezeu

IOAN I. ICA

ACTIVITATEA JURIDICĂ A SFÎNTULUI METODIE ȘI IMPORTANȚA EI PENTRU ISTORIA VECHIULUI DREPT BISERICESC *

Cunoașterea unei perioade mai vechi din istoria patriei noastre, pentru care nu avem documente scrise, este înlesnită de cercetarea trecutului țărilor vecine și a activității personalităților lor mai de seamă. Una din aceste personalități, a cărei activitate s-a răsfrînt și asupra istoriei noastre vechi este cea a Sfîntului Metodie, întemeietorul ortodoxiei pe pămîntul Moraviei și însuflețitorul tradiției pravoslavnice a Bisericii Ortodoxe surori din Cehoslovacia.

Cu mai bine de o mie și o sută de ani în urmă, cînd ținuturile Moraviei Mari, conduse de cneazul Rostislav (846—874) erau asaltate de misionari apuseni, apar în hotarele ei, venind din Bizanț, Sfîntii frați Metodie și Chiril. Rostislav trimisese la Bizanț o solie cu o scrisoare în care scria: «Poporul nostru nu are un învățător care să propovăduiască în limba noastră credința creștinească. Drept aceea, Împărate, trimite-ne un asemenea episcop și dascăl...»¹. Sfatul ținut la Bizanț cu prilejul sosirii solilor moravi, formal din împăratul Mihail al III-lea, patriarhul ecumenic Fotie și Constantin Filozoful, numit și Chiril, a hotărît (în 862) să îplinească cererea soliei morave. În anul următor, 863, Metodie și Chiril pășesc pe pămîntul Moraviei Mari și desfășoară o mare activitate misionară. Acest an este îndeobște considerat ca dată istorică a apariției alfabetului, scrierii și culturii slave. Cercetările, mai noi, datorate cu deosebire prof. S. Troițki (Belgrad), au pus în lumină faptul că slavii au avut cărți în limba lor înainte de anul 863, scrise cu alfabet grecesc și acest lucru se lămurește îndeosebi pe baza studierii vieții și activității juridice a Sfîntului Metodie, care prezintă totodată importanță și pentru lămurirea unor probleme de istorie a vechiului drept românesc.

Pe cînd era încă foarte tînăr, Sfîntul Metodie a avut o misiune însemnată în Imperiul bizantin. Potrivit obiceiului vremii ca fiul mai mare să îmbrățișeze cariera tatălui său, Metodie a intrat în serviciul militar și a slujit în preajma drungariului². Leon, tatăl său, în Salonic. «Viețile» lui Metodie ni-l prezintă ca avînd o minte înțeleaptă, un caracter ferm, plin de bărbăție și noblețe, cu forță fizică și înfățișare măreață. Însușirile sale strălucite de militar și organizator, îi atrag atenția și bunăvoința împăratului bizantin Teofil (829—842). Acesta îl cheamă la Constantinopol și în scurt timp îi încredințează funcția administrativ-militară de cneaz al «clisurii» Strimon. După cum arată prof. S. Troițki, aici se desfășoară cea dintîi perioadă de viață a Sfîntului Metodie și tot aici își începe el activitatea sa juridică prin întocmirea celei dintîi cărți de legi slave, intitulată «Zakon sudnii liudem».

* Lucrare de seminar pentru specialitatea Drept bisericesc întocmită în cadrul cursurilor pentru titlul de doctor în teologie sub îndrumarea P. C. Pr. Prof. Liviu Stan.

1. Mitropolitul Ioann, *Aniversarea a 1100 de ani de ortodoxie în Cehoslovacia*, în «Anuarul Bisericii Ortodoxe din Cehoslovacia», Praga, 1963, p. 5.

2. Drungariul era substrateg.

1. *Sfântul Metodie ca legiuitor*. — *Viața și opera Sfântului Metodie, ca și a fratelui său Chiril, a fost obiectul unor mari și vii dispute și a dus la formarea așa-zisei problematice «chirilometodiene» cu ecouri de presă și în publicistica bisericească românească*³. În cadrul discuțiilor ivite a fost studiat și domeniul juridic al activității Sfântului Metodie, mai ales în legătură cu codul de legi amintit «Zakon sudnii liudem», de mică înțindere, dar foarte important pentru vechimea și conținutul lui, adică «Lege pentru judecarea oamenilor»⁴. Controversele cu privire la acest cod, s-au împărțit, cu timpul, în două grupări contrare: una susține *teoria bulgară* a originii Zakonului, după care acest cod juridic slav a fost alcătuit în Bulgaria și pentru Bulgaria, sub țarul Boris sau Simeon, iar alta susține *teoria moravă*, afirmând că Zakonul a fost alcătuit de Sfântul Metodie în Moravia Mare, în cursul activității sale misionare în acea țară. Cercetătorii români ai istoriei dreptului și ai problemelor chirilo-metodiene, după cât cunoaștem, au adoptat exclusiv teoria bulgară⁵.

Studiile mai noi asupra Zakonului, ca și asupra altor izvoare juridice și istorice vechi, întreprinse cu toată temeinicia de către prof. S. Troițki, au dus la o altă concluzie decât a celor două grupări amintite. În acord cu teoria moravă, S. Troițki dovedește că Zakonul a fost, într-adevăr, alcătuit de Sfântul Metodie, dar nu în Moravia Mare și nici pentru ea, ci pentru oastea slavonă a provinciei Strimon din Macedonia, a cărei căpetenie a fost Sfântul în deceniul al patrulea al secolului al IX-lea, s-a emis deci o nouă teorie, «teoria macedoneană»⁶, a originii și destinației Zakonului, care prin fundamentarea ei științifică credem că va înlocui definitiv teoriile anterioare. Autorul ei, S. Troițki arată în sprijinul teoriei sale, că slavii care se stabiliseră mai de mult pe mari întinderi ale Imperiului Bizantin erau înclinați la multe dezordine păgubitoare vieții creștine și de stat. Mai periculoși pentru imperiu erau însă bulgarii vecini, care erau oricând gata pentru invazii prădalnice. Împăratul Teofil a fost nevoit să ia măsuri de menținere a liniștii imperiului și să aleagă un om de nădejde în acest scop. El s-a preocupat, în consecință, de apărarea hotarului mai mult amenințat, organizând o regiune militară autonomă numită Strimon, la granița cu Bulgaria. Pentru că Strimonul avea comunicații cu Bulgaria prin trecători sau «clisuri», care străbăteau munții dintre Macedonia și Bulgaria, a fost numit «clisura Strimon». Strimonul era locuit în cea mai mare parte de slavi nedeplin creștinați, care trebuiau asociați la lupta de apărare a imperiului în cadrul unei armate ușor de mobilizat la nevoie. Pentru a se asigura o bună conducere administrativă și militară a unei populații care n-a părăsit cu totul moravurile păgânești și războinice și care trebuia să fie un aliat al imperiului, căpetenia ei — Sfântul Metodie — a alcătuit un codice de legi de care avea nevoie grabnică intitulat «Zakon sudnii liudem». Paternitatea metodiană a Zakonului o afirmă diferite «Vieți» (Jitii) ale celor doi frați misionari, iar cercetările filologice și istorice o confirmă. Astfel, datele biografice din «Jitii» cuprind și menționează că Sfântul Metodie era printre altele un bun jurist, cunoscut și apreciat ca atare printre juriștii din Salonic.

Cînd anume a compus Sfântul Metodie această lege? S. Troițki dovedește convingător că Metodie a alcătuit «Zakonul» în perioada în care a fost cneaz al Stri-

3. În țara noastră a scris despre Metodie și Chiril îndeosebi P.C. Pr. Prof. Milan Šesan. În problema alfabetei glagolitic și chirilic, autorii bisericești cehi și-au însușit teza prof. M. Šesan, cf. «Anuarul Bisericii Ortodoxe din Cehoslovacia», 1963, p. 85.

4. Traducerea românească o datorăm lui St. Berechet.

5. Așa se pronunță St. Berechet (în «Izvoarele vechiului drept românesc», București, 1933, p. 52), St. Pascu și V. Hangu (în «Crestomașie pentru studiul istoriei statului și dreptului R.P.R.», București, Edit. Științifică, 1958, voi. II, p. 265), și Prof. M. Šesan («Problema chirilo-metodiană» în «Mitropolia Banatului», 1963, nr. 1—2, p. 89).

6. Prof. S. Troițki, *Sveatoli Metodii kak slaveanskii zakonodatel* (Sf. Metodie ca legislator slavon) în «Jurnal Moskovskoi Patriarii», 1961, nr. 12, p. 49—58 și Prof. S. V. Troițki, *Sv. Metodii kak slaveanski zakonodatel*, în «Bogoslovskie trudi» (Studii teologice), vol. 2, Edit. Patriarhiei din Moscova, 1961, p. 83—142. Prof. S. Troițki, *Pentru cine, cînd și unde o alcătuit Sf. Metodie «Zakon sudnii liudem»*, în «Anuarul Bisericii Ortodoxe din Cehoslovacia», Praga, 1963, p. 49—57.

monului, adică conducător militar și administrativ al acestei clisuri. Într-adevăr, destinația Zakonului este pentru militari și aceasta o arată însuși titlul: «Lege pentru judecarea oamenilor». Întrucât legile se emit numai pentru oameni, ca aceștia să le păzească, în ce înțeles — întreabă S. Troițki — este întrebuintă termenul «oameni» (liudi) în titlul Zakonului? Răspunsul îl obținem prin analiza textului acestui Zakon, din care reiese că el se ocupă cu reglementarea raporturilor de viață ale unor oameni aflați sub arme — și anume a ostașilor de rînd, nu a voievozilor și cneazului. Cuvîntul «oameni» din capitolul al treilea din Zakon are precis acest înțeles. În el se vorbește despre o ierarhie militară, despre acțiuni de luptă și repartizarea prăzilor de război între militari. Expresia «oameni simpli» în textul Zakonului se referă clar la ostașii de rînd. În general Zakonul se ocupă numai de bărbați, deci de cei care pot fi ostași. Despre femei amintește numai cînd este vorba de divorț sau de delictе împotriva lor, ceea ce — continuă Troițki — este încă un indiciu al caracterului de cod militar al Zakonului.

Fiind certă destinația Zakonului pentru o oștire, cînd și unde l-a putut întocmi Metodie decît numai atunci și acolo unde a avut motive și dreptul de a o face, adică atunci și acolo unde a comandat o oaste⁷. Aceasta s-a întîmplat cînd Metodie era clisurarh (cneaz) al clisurii Strimon. Aici, după cum menționează «Viațile» lui Metodie și alte izvoare, Metodie a fost căpetenie cu largi împuterniciri timp de un deceniu și anume înainte de a domni împăratul Mihail al III-lea, care avea doar șase ani la urcarea sa pe tron, în 843. Înaltul său rang Metodie îl primește deci mai înainte, sub împăratul Teofil (829—842), și-l exercită în cursul acestui al patrulea deceniu al secolului al IX-lea, la care se referă clar și «Povestire adevărată» a vieții lui Metodie⁸.

Stabilirea locului și a intervalului de timp cît a fost Metodie clisurarh lămurește și problema telurilor pentru care a fost alcătuit Zakonul. Mai întîi, prin acesta, Metodie a voit să asigure apărarea graniței imperiului în limitele regiunii militare bizantine Strimon. Pentru aceasta era nevoie de o armată disciplinată și fidelă Bizanțului. Slavii din Strimon nu constituiau o asemenea armată. Scriitorii greci ca Procopiu, Pseudo-Mauriciu, Ioan Cameniat și alții arată că slavii de acolo erau nedisciplinați și dornici de expediții. Bizanțul însă dorea liniște în această parte a imperiului și chiar dovezi de fidelitate din partea triburilor de slavi. Alcătuitorul «Zakonului» urmărește același lucru; acesta reflectă — cum se constată din lectura textului său — scopul legiuitorului de a lupta cu delictеle și criminalitatea în sînul oștirilor slave, și de aceea se folosește și de dreptul penal bizantin⁹. Într-adevăr, din cele 32 de capitole ale Zakonului, 27 din ele (1; 4—18; 22—32), se ocupă de delictеle ostașilor și pedepsele pentru ele. Trei capitole (2, 19 și 21) se referă la organizarea judecării, a procedurii de judecată în timp de pace și numai două capitole (3 și 20) se ocupă de război.

Un alt scop pe care-l urmărește Zakonul este întărirea fidelității oștirii slave a Strimonului față de Bizanț. Mijloacele folosite în acest scop sînt: satisfacerea intereselor materiale ale armatei și însuflarea unei concepții religioase cu privire la funcțiunea statului bizantin. După această concepție, împăratul bizantin era conducătorul întregii lumi creștine, de aceea toți cetățenii statului trebuie să i se supună și să lupte pentru interesele lui de apărare și misionare. Populația slavă a Strimonului era creștinată în vremea cînd Metodie era clisurarh al ei, ceea ce reiese din dese mențiuni ale Zakonului despre biserică, în care delicvenții trebuie să îndeplinească epitiimiile (cap. 4—9, 11, 14, 16), despre azilul bisericesc acordat pentru salvarea unui urînit etc. Metodie avea în clisura sa și preoți, și lui îi revenea sarcina de a ridica mai mult, prin «Zakon», prestigiul împăratului, autoritatea credinței și a Bisericii.

Sfîntul Metodie și-a alcătuit tocmai în acest sens Zakonul, folosind izvoare de autoritate: Sfînta Scriptură, Sfîntii Părinți, și legile bizantine. Astfel, în legătură

7. S. Troițki, *Sfîntul Metodie...*, în «Jurnal Moscovskoi Patriarhii», 1961, nr. 12, p. 53.

8. *Ibidem*, p. 54.

9. *Ibidem*, p. 55.

cu acestea din urmă, el a utilizat ca izvoare două decrete bizantine: decretul «Sfintului Constantin» — pentru capitolul I al Zakonului — și codul de legi bizantin, numit Ecloga, în vigoare pe atunci în Bizanț, pentru restul capitolelor lui¹⁰. Despre autorul acestor decrete, cercetările au stabilit că «Sfintul Constantin» este împăratul bizantin Constantin al V-lea Copronim, care a dat decretul folosit în capitolul I al Zakonului și același în numele căruia s-a promulgat Ecloga — în anul 726. Folosirea acestor izvoare arată că Metodie era un foarte bun cunoscător al monumentelor juridice bizantine. El a luat unele părți din redacția *prescurtată* a Eclogiei, fie traducându-le direct, fie prelucrându-le în concordanță cu destinația și scopurile Zakonului în mediul din Strimon¹¹. Mai mult, Sfintul Metodie *completează* izvoarele folosite cu unele date luate din Sfânta Scriptură, la care face numeroase trimiteri ca la «Legea lui Dumnezeu», a cărei putere și autoritate stă în afara oricărei îndoieli («așa poruncește Legea lui Dumnezeu» cf. cap. 2, 4, 32). Ultimul capitol al Zakonului, cap. 32, care se ocupă de procedura de judecată, nu este altceva decât o adaptare la condițiile de loc și timp ale dispozițiilor referitoare la martorii de judecată din cap. 19 din Deuteronom¹². În capitolul 30 al Zakonului, Metodie înlocuiește pedeapsa cu moartea, prescrisă de Eclogă (XVII, 16) cu legea talionului — deci e în spiritul Vechiului Testament — iar în capitolul despre împărțirea prăzii de război, pe lângă Eclogă, folosește hotărârea proorocului David (I Regi XXX, 24—25) spre a-i completa textul. Sînt și alte exemple de folosire a Sfintei Scripturi în Zakon pentru a completa sau corecta Ecloga — arată prof. S. Troițki. În sfîrșit Zakonul se încheie cu sfatul ca populația din subordinea lui Metodie să învețe în toate zilele Legea Domnului ca să poată auzi cuvîntul Mîntuitorului: «Veniți binecuvîntații Părintelui Meu...» (Matei XXV, 21—23).

O altă caracteristică a Zakonului este că în el, Sfintul Metodie, pe lângă Sfânta Scriptură, folosește dreptul cutumiar slavon (în legătură cu căsătoria), dar mai ales dreptul bisericesc reprezentat de canoane. Cele mai importante completări la Eclogă incluse în Zakon, sînt dispozițiile cu privire la post, înțelese — după dreptul bisericesc — ca pedepse și măsuri lămăduitoare, pe care Metodie le include în capitolul 9 al Zakonului. Aceste dispoziții sînt canoanele Sfintului Vasile cel Mare asupra epitimiiilor de șapte, doisprezece și cincisprezece ani¹³. În raport cu Ecloga, care fixează pedepsele pentru a înpăimînta și a preveni delictele, Zakonul urmărește *îndreptarea* delicvenților prin pocăință bisericească, adică prin stabilirea de pedepse educative bisericești sub forma epitimiiilor¹⁴. Așadar, Zakonul cuprinde «nu numai legi civile, ci și canoane bisericești, fiind astfel un nomocanon sui-generis», care începe cu proclamarea superiorității dreptului bisericesc față de oricare drept bizantin¹⁵.

Zakonul a fost scris cu alfabet grecesc, deoarece slavii nu aveau încă alfabetul lor¹⁶. Protografii lui s-a pierdut, dar a fost transcris — în cirilică — în Moravia și adăugat ca partea a doua, civilă, la Sinagoga canonică — care forma partea întâi —, dînd astfel naștere Nomocanonului despre care amintește capitolul al XV-lea din «Viața lui Metodie». Zakonul a ajuns pînă la noi în patru manuscrise vechi ale Cormciei rusești, pe care le-au studiat numeroși slaviști. Prof. S. Troițki are meritul de a fi demonstrat că Zakonul datează din deceniul al patrulea al secolului al IX-lea și că este, deci, primul cod de legi slavon, precum și *primul rod* al literaturii slave de totdeauna. Prima redacție a Zakonului — cea prescurtată — a ținut locul zbornicelor de epitimii de mai tîrziu și a avut un rol foarte important în viața slavilor. După ea s-a alcătuit mai tîrziu o redacție dezvoltată — care are istoricul ei deosebit¹⁷.

2. *Activitatea de canonist a Sfintului Metodie.* — La Strimon, viața de militar nu satisfacea adevărata vocație a lui Metodie. Zece ani de zbucium în calitate de cîr-

10. Prof. S. V. Troițki, *Sf. Metodie ca legislator...*, în «Bogoslovskie trudı», vol. 2, p. 86.

11. *Ibidem*, p. 89. 12. *Ibidem*, p. 86. 13. *Ibidem*, p. 105.

14. S. Troițki, *Sfintul Metodie...*, în «Jurnal Mosk. Patr.», 1961, nr. 12, p. 56.

15. Prof. S. V. Troițki, *Sf. Metodie ca legislator...*, în «Bogosl. trudı», vol. 2, p. 105.

16. *Ibidem*, p. 114. 17. *Ibidem*, p. 115.

muitoar al triburilor slave destul de turbulente și în plus iconoclasmul profesat de împăratul Teofil, îl determină să părăsească pentru totdeauna înalta dregătorie de stat pe care o cinstise. Se retrage la o mânăstire din Muntele Olimp din Asia Mică (Bitinia)¹⁸, intră în monahism, dornic de liniște, și refuză până și hirotonia. Aici își schimbă numele de Mihail, pe care-l purta, în acela de Metodie și o dată cu aceasta se dedică cu și mai mare sîrguință studiului dumnezeieștilor Scripturi. Ca monah el adîncește cu pasiune învățătura Sfintei Scripturi cu care s-a îndestulat, după cum relatează «Istoria adevărată a vieții sfinților frați misionari», încă din primii ani ai tineretii. În scurt timp el își agonisește o cultură creștină excepțională și totodată o viață îmbunătățită. Aflind de aceasta, patriarhul ecumenic și împăratul Mihail al III-lea — care-l cunoștea — îl cheamă la Constantinopol și apoi îl trimite, împreună cu fratele său Chiril, alt cărturar și om cu viață sfîntă, să propovăduiască creștinismul între hazarii de la nordul Mării Negre, între saracini și, în urmă, în mijlocul slavilor care populau Moravia Mare.

În această a doua parte a vieții sale de misionar în Moravia Mare, Sfîntului Metodie i se pun probleme mari și foarte grele legate de întemeierea și organizarea bisericii morave. În Moravia nu exista pe atunci nici un fel de jurisdicție bisericească stabilită de Apus sau Răsărit, nici un fel de organizare bisericească superioară¹⁹. Cu răbdare și tact, în strînsă legătură cu Constantinopolul de unde pornise, fără a trece cu vederea nici pe înflăcătorul Romei, Sfîntul Metodie reușește să pună temelia unui arhiepiscopat al Moraviei și Panoniei. Cînd spre sfîrșitul vieții și activității lui misionare (882), Sfîntul Metodie este chemat de împăratul Vasile la Constantinopol, el se bucură, atît din partea acestuia, cît și din partea patriarhului ecumenic, de o deplină aprobare pentru uriașa activitate de evanghelizare și organizare depusă și obține confirmarea autocefaliei Bisericii Morave (Viața lui Metodie, 13)²⁰. Pentru întemeierea noii biserici a fost într-adevăr nevoie de o vastă muncă misionară, de traduceri și de copieri de cărți de cult etc. În perioada aceasta Sfîntul Metodie a tradus Sfînta Scriptură în limba slavă (afară de cartea Macabeilor), un Nomocanon, un Pateric și altele (Viața lui Metodie, 16)²¹. Ca orice comunitate, noua biserică moravă avea neapărată nevoie de un îndreptar canonic în concordanță cu care să se desfășoare viața civilă și duhovnicească a credincioșilor ei²². În acest scop Sfîntul Metodie traduce o *colecție de canoane* datînd din secolele al IV-lea și al V-lea, alcătuită de patriarhul Ioan Scolasticul (secolul al VI-lea) cu titlul de «Sinagogă sau Nomocanon în 50 de titluri». Această traducere este un monument juridic de cea mai mare importanță atît prin conținutul și vechimea lui, cît și pentru faptul că se știe că aparține sigur Sfîntului Metodie. «Viața Panonică» a acestuia îi amintește numele în capitolul IV²³.

«Nomocanonul în 50 de titluri» s-a păstrat numai în două copii de redacția rusă, incluse în *Cormicia kniga*. Prof. S. Troițki, care a studiat și activitatea de canonic a Sfîntului Metodie, întreabă: de ce s-a oprit acesta asupra unei culegeri de canoane alcătuite tocmai în secolul al VI-lea? Motivul, crede el, stă în faptul că Sfîntul Metodie a voit să aleagă dintre toate culegerile de canoane existente pe aceea care se afla în afara luptei pentru înțietate a ierarhilor Vechii și Noii Rome și care corespunde

18. S. V. Troițki, *Sf. Metodie ca legislator...*, în *Revista Patriarhiei din Moscova*, 1961, nr. 12, p. 53.

19. Prof. Dr. A. Novak, *Cîteva probleme canonice ale misionii chirilo-metodiene*, în «Anuarul Bisericii Ortodoxe din Cehoslovacia», Praga, 1962, p. 28.

20. *Ibidem*, p. 29.

21. *Ibidem*, p. 30.

22. *Ibidem*, p. 30.

23. Prof. S. Troițki, *Apostol slaveanșua sv. Metodii kak kanonist*, (Sf. Metodie, apostolul slavilor, în calitate de canonic), în «Jurnal Moskovskoi Patriarhil», 1958, nr. 3, p. 38.

punea concepției lui despre egalitatea și autonomia bisericilor locale²⁴. Sinagoga lui Ioan Scolasticul are într-adevăr acest spirit, spre deosebire de alte nomocanoane. În această privință este semnificativ *modul* cum a tradus el originalul Nomocanonului; Sfântul Metodie îl prescurtează și-l adaptează condițiilor și nevoilor noii biserici înțeleimate de el. Dacă Sinagoga are 377 de canoane, Nomocanonul în 50 de titluri are numai 235, adică mai puțin 34 de canoane ale Sfântului Vasile cel Mare, 76 de canoane ale sinoadelor locale, 22 de canoane ale sinoadelor ecumenice și 10 canoane apostolice. Din studiul atent al celor 235 de canoane reiese că ele nu includ nici un canon care s-ar putea interpreta în sensul aprobării tendinței de hegemonie a papei în Biserică, sau din care Sfântul Metodie să apară ultramontanist, cum au afirmat unii catolici. De fapt, ceea ce l-a preocupat mai mult pe el a fost să adapteze Sinagoga lui Ioan Scolasticul spre a fi un codice canonic care să cuprindă canoanele «active», din timpul său, și urgent necesare pentru buna desfășurare a vieții bisericii morave pe care o păstorea²⁵. De aceea, el a trecut peste canoanele care aveau o semnificație pur istorică, iar pe cele care aveau un conținut asemănător le-a redat în esența lor. Uneori el a modificat câteva canoane și le-a adaptat trebuințelor Bisericii morave, ceea ce nu însemnează că și-a depășit împuternicirile sale: Sfântul Metodie a tradus Sinagoga numai pentru eparhia sa, urmînd în aceasta exemplul acelor Sfinți Părinți care au adoptat hotărîri sinodale potrivite pentru eparhiile lor, dar au emis și dispoziții canonice (introduse ulterior de sinoadele ecumenice în colecțiile de canoane ale Bisericii). Tot așa Sfântul Metodie, cînd a alcătuit Nomocanonul, n-a rămas la litera canoanelor, ci la spiritul lor²⁶, inițind astfel un spirit și o tradiție a economiei în bisericile ortodoxe locale, care se manifestă într-un mod specific pînă astăzi în Biserica Ortodoxă din Cehoslovacia²⁷.

Sfântul Metodie n-a urmărit, prin urmare, cînd a alcătuit Nomocanonul în 50 de titluri, să dea un duplicat slavon exact al codicelui grecesc de la care a pornit, ci l-a folosit ca pe un îndrumător de urmărit în constituirea unei culegeri practice de canoane, direct și grabnic trebuitoare pentru viața bisericii morave în condițiile ei din secolul al IX-lea. Nomocanonul său a fost utilizat neîntrerupt secole de-a rîndul.

Datorită legăturilor strinse dintre Biserică și Stat, în Bizanț, un bun jurist trebuia să fie și un bun canonist. Din studiul traducerii prescurtate a Sinagogii lui Ioan Scolasticul, făcută de Sfântul Metodie cu alții înțelepciune, și reprezentînd *cel dintîi* Nomocanon slav propriu-zis, se desprinde o mare figură de canonist.

3. *Importanța activității juridice a Sfîntului Metodie pentru istoria vechiului drept românesc.* -- Cu Sfîntul Metodie începe vechiul drept slav scris. Acesta a fost studiat mai îndeaproape începînd cu secolul al XVIII-lea, mai ales sub forma descrierilor etnografice. Abia în secolul al XIX-lea apar lucrări privitoare la originea dreptului slav²⁸. Școlile de la Varșovia și Praga furnizează acum excelente traduceri de monumente juridice slave, însoțite de lămuriri filologice savante. Astăzi studiul acesta este mult depășit, știința vechiului drept slav deținînd o seamă de date certe foarte prețioase obținute pe baza studierii cu deosebire a anumitei problematice chirilometodiene. Așa s-a putut stabili că cel mai vechi monument juridic slav este opera strălucitului legiuitor din Salonici și apoi apostol al lumii slave, Sfîntul Metodie care, alcătuiind codicele «Zakon sudnii ljudem» dădea la lumină, în același timp, *cea dintîi*

21. *Ibidem*, p. 39; Prof. S. V. Troițki, *Kto Vklucii papisticeskuiu sholiiu v pravoslavniuiu kormeliiu* (Cine a introdus scolia papală în Cormecia ortodoxă), în «Bogost, trudi», vol. 2, p. 39-40.

25. *Ibidem*, p. 45. 26. *Ibidem*, p. 47.

27. Prof. Bogumir Aieș, *O carte liturgică importantă, III «Anucrul Bisericii Ortodoxe din Cehoslovacia»*, Praga, 1963, p. 76-82.

28. T. Zighel, *Slavenskoe pravo i ego istoriia*, în *Ențiklopediceskii slovar*, Brockhaus - Efron, vol. XXX, S. Petersburg, 1900, p. 335-348.

scriere în limba slavă, nelipsită pînă azi din toate antologiile de monumente literare vechi slave. Acest codice militar slav, este și o scriere cu caracter creștin și bizantin: dacă Zakon a fost scris în limba slavă, fondul său este în mare parte scos din Sf. Scriptură și din izvoare bizantine, — ca și în cazul Nomocanonului în 50 titluri. Elementul juridic a fost strîns legat de elementul religios în trecut, alît la bizantini, cît și la slavi și români. Vechiul drept slav și românesc, apărînd în mediul și din izvoare bizantine conținînd și elemente de cultură greco-bizantine, nu poate fi înțeles fără cunoașterea doctrinei creștine și a principiilor de drept bizantin, pe care le continuă.

Studiul activității juridice, de legiuitor și canonist, a Sfîntului Metodie, pe lîngă sublinierea filiației bizantine a dreptului slav și a celui românesc are importanță mare în ce privește lămurirea unor legături istorice reciproce dintre poporul român și popoarele slave dintr-o epocă pentru care nu avem alte documente. Încă înainte de venirea Sfîntilor Metodie și Chiril în Moravia Mare, diferite izvoare istorice atestă că în regiunile morave au activat misionari din Valahia, Grecia și Nemetcina (= Bavaria). Dacă prin Valahia se înțelegea atunci Dalmația și Istria și misionarii plecau în nord de la alît de mari depărtări, putem presupune că au pornit misionari și din Țările Române, în special din Transilvania vecină. Se deplasau astfel nu numai popoarele migratoare, ci și exponenți ai băștinașilor credincioși ai Europei creștine, sau simpli căuîtori de pășune și comercianți încreștinați și ei. S-a afirmat cu dreptate că «răspîndirea păstorilor români de-a lungul Carpaților apuseni pînă la Moravia și Silezia se poate urmări în toponimie și onomastică, unde au lăsat urme adînci»²⁹ și invers, «toponimia arată că și în nord-vestul Transilvaniei slavii s-au așezat sistematic de-a lungul apelor»³⁰.

După ce a căzut puterea avarilor, Dacia intră sub influența bulgarilor pentru un secol și jumătate pînă la 950, o dată cu venirea ungarilor și pecenegilor. «Din cauza ungarilor a căzut și Marea Moravie. Atunci multă populație slavă din Panonia s-a ridicat și a fugit la popoarele vecine, deci și în regiunile de vest ale Daciei. Ne informează despre aceasta cronicarul bizantin Constantin Porfirogenetul și «Viața lui Naum»³¹. Prin urmare, «în această sferă de influență a culturii din Marea Moravie au fost incluse și părțile de nord-vest ale fostei Dacii și aceasta încă din timpul lui Chiril și Metodie și a ucenicilor lui în Marea Moravie», afirmă prof. Pandele Olteanu³². «Ipoteza aceasta — continuă prof. P. Olteanu — este susținută de cercetători mai vechi, ca moravanul I. Stredovski, care ne spune că doi din ucenicii lui Chiril și Metod din Marea Moravie au învățat în părțile noastre: în Dacia și în Alpinus Valahicis»³³. În sprijinul acestor afirmații, un autor ceh arată într-un studiu recent că, după 870, Sfîntul Metodie a fost arhiepiscop al Moraviei, al ținuturilor lui Kožel — adică al Panoniei — și «peste celelalte regiuni carpato-dunărene...»³⁴. În aceste condiții, rolul mare pe care vechile colecții de legi scrise slave cu fond bizantin l-au jucat în viața bisericească, culturală și socială a slavilor, putem presupune că s-a

29. N. Drăganu, *Românii în secolul IX—XIV, pe baza toponimiei și onomasticii*, București, 1933.

30. P. Olteanu, *Numiri slave în Transilvania de Nord*, în «Limbă și literatură», vol. 3, București, 1957, p. 185.

31. *Ibidem*, p. 198; cf. Migne, P.G., CXIII, col. 317—318.

32. *Ibidem*, p. 213.

33. Cf. *Historia Sacrae Moraviae*, Solisbaci, 1726. Gr. Nandris confirmă această ipoteză. cf. *The Beginnings of Slavonic culture in the Rumanian countries*, în Slav. Review, London, 1946, p. 166—171, la Pandele Olteanu, *Numiri, slave...*, p. 213.

34. Prof. Dr. A. Mihaliov, *Activitatea culturală și misionară a apostolilor slavi în Moravia Mare*, în «Anuarul Bisericii Ortodoxe din Cehoslovacia», Praga, 1963, p. 30.

răsfrint — pe calea legăturilor bisericești care au existat între români și slavi — și asupra bisericii și vieții românești de atunci și de mai târziu. Dacă în ce privește influența slavă asupra limbii noastre se consideră că «primul element slav care a pătruns în limba română derivă din limba paleoslavă a lui Chiril și Metodie»³⁵, putem crede că și influențele slave de ordin juridic datează tot din acea epocă. Se cuvine a se sublinia faptul că vechile legi scrise ale slavilor — Zakonul, Nomocanonul în 50 de titluri și altele — s-au inspirat direct din legislația bizantină și din canoanele Bisericii primelor secole. Între cele două legislații, civilă și bisericească, au avut loc neîncetate întrepătrunderi pentru motivul foarte puternic al legăturilor strânse dintre Biserică și Stat, în Bizanț. În consecință, legile bizantine și în general influențele bizantine trec asupra slavilor și ajung și la noi, prin ei. Originalele bizantine ale Sinațmei lui Vlastares, ale Comentariilor lui Zonaras și altele le avem în manuscrise slave. Prin slavi, viața spirituală românească a putut atunci menține legăturile cu Bizanțul și astfel devine evident că «vechea cultură românească își trage neîndoielnic obârșile de la Bizanț»³⁶.

Studiind activitatea juridică a Sfântului Metodie, cercetăm pe această cale, în parte, bizantinismul a cărui «provincie culturală» am fost altădată și noi, și astfel putem înțelege mai bine istoria unei epoci din istoria românească cu privire la care nu avem izvoare scrise. Studiarea operelor juridice ale Sfântului Metodie demonstrează faptul neîndoielnic că ele au influențat vechiul drept românesc care pe lângă «obiceiul pământului» cuprinde, din Evul Mediu timpuriu încoace, și legea scrisă sau pravila. Pe de altă parte mai constatăm cu acest prilej că legislația românească medievală se reduce la manuscrisele redactate în limba slavă care erau — cum am văzut — traduceri și adaptări de colecții de legi bizantine. Mai târziu, este foarte adevărat, însăși izvoarele de drept bizantin au influențat direct legislația noastră: «Îndreptarea legii» a lui Matei Basarab are prima parte compusă din «Cartea românească de învățătură» a lui Vasile Lupu și dintr-un nomocanon grecesc și anume Ecloga, din care sânt luate opt capitole»³⁷. Mai târziu, «Andronache Donici în «Adunarea cuprinzătoare în scurt din cărțile Împărăteștilor Pravile», publicate la Iași în 1814, pe lângă alte izvoare amintește și de Eclogă sub expresia «așezământul lui Leon și Constantin»³⁸. Există, desigur, și alte asemenea exemple.

Așadar, misionari români ajung în Moravia înainte de Metodie și Chiril, iar după ce Metodie este sfințit episcop, păstoria lui se întinde până la Carpați și Dunăre. Pe încetul, literatura slavă ajunge și în Țările Române, scrierea și limba cărților bisericești slave, dar mai ales sfânta liturghie în limba slavă se întinde și la noi, deoarece preoții noștri încep să stea în legătură ierarhică cu episcopi slavi. Organizarea bisericii naționale a Marii Moravii și mai ales a slavilor din sudul Dunării, unde s-au refugiat mulți din ucenicii Sfântului Metodie, după alungarea lor din Moravia, a contribuit la introducerea limbii slave la noi în biserică și cancelarii și la organizarea timpurie a Bisericii românești după modelul Bisericii bizantine³⁹. Astfel, românii rămân neîntrerupt în tradiția ortodoxă a Bizanțului, în a cărei menținere limba, cărțile slave și ierărhi slavi, lipsiți de orice eterodoxie, au meritul lor istoric. Cultura slavă cu întins drept de cetate în Biserica din Țările Române, cu spiritul său curat ortodox, a adus mari servicii Ortodoxiei întregii lumi slave, deoarece Biserica din țările noastre a tipărit cele dintâi cărți slave, iar în minăstirile românești s-au alcătuit nenumărate manuscrise slave.

35. I. Lupas, *Epocile principale în istoria românilor*, Cluj, 1928, ed. II, p. 41—42.

36. Pr. Prof. I. G. Coman, *Umăismul ortodoxiei românești*, București, 1948, p. 9.

37. St. Gr. Berechet, *Dreptul bizantin și influența lui asupra legislației vechi românești*, Iași, 1931—1932, p. LXXXIII—LXXXIV.

38. *Ibidem*, p. LXXXIV.

39. C. Dalcovici ș.a., *Din istoria Transilvaniei*, Edit. Acad. R.P.R., București, 1963, vol. I, p. 71.

Sfântul Metodie este o personalitate complexă și grandioasă. El a luptat toată viața pentru o credință curată și o viață socială și bisericească așezate, ordonate. Spiritul lui exigent după buna rânduială în doctrina și viața creștină se străvede în cărțile sale de legi, civile și bisericești. Activitatea lui juridică, concretizată îndeosebi în Zakonul și Nomocanonul său, a avut urmări fericite pentru sute de ani în cultura slavă și prin influențele acesteia, în viața noastră bisericească și de stat. Organizînd Biserica națională a Moraviei Mari, Sfântul Metodie are un merit deosebit în menținerea și a românilor din Evul Mediu în tradiția ortodoxă a Bizanțului. Frații Metodie și Chiril au transplatat pe solul țărilor slave nu numai creștinismul ci și *legile* și ideea teocratică după chipul Bizanțului⁴⁰. Așa s-a format bizantinismul slav în care statul are și o misiune religioasă de a apăra și propaga credința. Acest bizantinism a trecut prin slavi și la noi. Pe linia acestei tradiții domnitorii români au fost conducători de stat, apărători ai ființei noastre naționale și ai Bisericii țării și totodată făuritori de legi și datini sau cel puțin ocrotitori ai acestora. Biserica din Țările Române tipărind cele dintîi cărți slave și dînd la lumină atîtea manuscrise slave are aportul ei de necontestat în dezvoltarea culturii în această parte a Europei.

Aminîndu-ne de aceste lucruri, pomenim pe începătorii misionarismului medieval creștin din Europa Centrală și de la hotarele noastre și mai ales pe Sfântul Metodie și cărțile sale de legi. Acestea au pătruns în viața Bisericii morave și românești și, apoi, a Bisericii Ortodoxe surori din Cehoslovacia prietenă și au contribuit, alături de doctrină și cult, la menținerea în viața ei nu numai a rînduielilor exterioare ale vieții creștine vechi, ci și a duhului ortodox, de totdeauna.

Pr. A. ZAREA

---

40. P. Evdokimov. *L'Orthodoxie*, Neuchâtel, 1959, p. 25.

CREȘTEREA DEMOGRAFICĂ, PROBLEMA ACTUALĂ A MORALEI

Până la descoperirea celei de a treia lumi (America), europenii erau preocupați de drumurile marilime. O dată cu pătrunderea în Indii și cucerirea Americii a intervenit goana după aur și bogății. În slujba nedreptății și exploatării au fost puși și misionarii creștini romano-catolici, care sub umbra crucii au introdus în teritoriile cucerite spaima inchiziției și spada exterminării băștinașilor, în caz de refuz la convertirea creștină. Așa s-au distrus civilizații și tot așa s-au îngropat monumente care grăiau de o înaltă concepție despre lume și viață. În iureșul întinderii creștinismului apleșean s-au înecat concepții de înaltă ținută umană și au fost șterse de pe fața pământului valori religioase autohtone din pricina «păgînătății» lor.

Din cauza «abuzului de creștinism» și a misionarismului Vaticanului au fost supuse câteva continente (Africa, Asia cu Orientul Îndepărtat și Mijlociu și America Centrală și de Sud), cu scopul stoarcerii a cât mai mult aur și pietre scumpe pentru o strălucire cât mai lumească a Bisericii Romano-Catolice. Mii de vieți umane au fost stinse din cauza refuzului la «confesia catolică», alte mii au fost introduse sub jugul sclaviei, iar altele au scăpat în junglele cele mai îndepărtate, unde natura le mai proteja¹. Așa s-a ajuns astăzi la problema acută a țărilor slab dezvoltate la O.N.U., dar mai ales creșterea demografică².

Omenirea trăiește în prezent o adevărată «explozie demografică». Dacă la începutul erei noastre existau circa 200 sau 300 milioane de oameni, abia după șaisprezece secole, în timpul Renașterii, cifra aceasta s-a dublat. Efectivul de un miliard a fost atins în 1850, iar al doilea miliard în preajma anului 1930; astăzi trăiesc pe glob 3,5 miliarde de oameni. După calculele specialiștilor, până în anul 2000, populația globului va fi de peste 6-7 miliarde. La fiecare 24 de ore apar pe lume cel puțin un număr de 70.000 noi-născuți, iar sporul cel mai mare este înregistrat tocmai în regiunile slab-dezvoltate din punct de vedere economic (America Latină, Asia, Africa), astfel că în anul 2000 aceste regiuni care în ultimul deceniu reprezentau 71% din populație, ar cuprinde 81% din locuitorii globului³.

1. Liana Rudlan, *Senegal*, Ed. științifică, București, 1966, p. 152-156; Val. Tebeica, *Străbătând lumea*, Ed. științifică, București, 1962, p. 66-70; G. Linde, E. Brettschneider, *Înainte de venirea omului alb*, Ed. științifică, București, 1967, p. 211-259; G. Vaillant, *Civilizația aztecă*, Ed. științifică, București, 1964, p. 230-257; Fr. Păcurariu, *Schițe pentru un portret al Americii Latine*, Ed. tineretului, București, 1966, p. 140-170.

2. S. Oertwig, *Călătorie prin orașe dispărute*, Ed. științifică, București, 1966, *recenzie*, de P. I. David, în «Glasul Bisericii», XXVI (1967), nr. 3-4, p. 393-398; R. și S. Valsbard, *Mumiile din Peru*, Ed. științifică, București, 1965, p. 124-136; Al. Pescaru, *Elemente de demografie (Evoluția situației demografice în lume. Istoricul demografiei. Teoriile demografice, etc.)*, Ed. științifică, București, 1968, p. 150-215.

3. Cf. Otto Rühle, *Brot für sechs Milliarden*, apud Anghel I. și Ungureanu St., *Neocolonialismul - fapte și teorii economice*, București, 1962, p. 149-162.

Or, pentru a furniza tuturor oamenilor o alimentație suficientă, e necesar ca pînă la anul 2000 producția mondială de alimente să crească cu un procentaj de 300 la sută. Prima întrebare care se pune: poate, oare, pămîntul să hrănească o asemenea populație? Răspunsul, care ține cont de realitățile și posibilitățile existente ale Terrei, este pozitiv și combate afirmațiile susținătorilor tezelor malthusianiste, după care lumea este amenințată de foame din cauza «exploziei demografice».

După unele calcule, cu ajutorul științei și al tehnicii, chiar la nivelul actual, s-ar putea asigura mijloace de subzistență pentru 45 miliarde de oameni. Desigur, acest calcul care se bazează pe procesul tehnologic al producerii de alimente sintetice, are în primul rînd o valoare teoretică. El presupune concentrarea majorității capacităților industriale și a culturilor agricole către producția alimentară. Dar pentru anul 2000 care vor fi posibilitățile de alimentare a populației preconizate? La această întrebare ne răspund calculele experților O.A.S. care au demonstrat că, pentru a hrăni o populație de 6—7 miliarde de oameni, ansamblul alimentelor produse astăzi va trebui să fie sportit cu aproximativ 180%, iar al celor de natură animală cu 200 la sută⁴.

După această sumară prezentare a perspectivelor aspectului demografic, să vedem care este raportul dintre factorul demografic și problema acumulării, adică cum se poate ajunge la o creștere a producției alimentare în raport cu numărul populației și care poate fi sprijinul moralei creștine în realizarea fericirii ideale și îndesulării materiale a omenirii.

I. RAPORTUL DINTRE FACTORUL DEMOGRAFIC ȘI PROBLEMA ACUMULARII BUNURILOR

Cercetările pe plan mondial au arătat că aproape două treimi din omenire trăiește într-o stare de foame permanentă. Însă «foamea» este legată de starea de subdezvoltare economică a țărilor care au fost ținute secole de-a rîndul în stare de înapoiere economică și culturală și aceasta — trebuie de reținut — de către coloniștii «creștini». Foamea și subdezvoltarea sînt unul și același lucru. Deci foamea nu este decît o expresie a stării de subdezvoltare economică, expresie care nu va dispărea decît o dată cu această stare și a cauzelor care au determinat-o, o dată cu pauperismul pe care-l determină.

Mai există încă teorii care susțin că presiunea demografică ar fi un obstacol în calea dezvoltării, a rezolvării problemei acumulării bunurilor de consum și că metoda de repartizare, impusă de problema populației și de alte cauze specifice țărilor slab dezvoltate, ar juca și ele un rol asemănător. Argumentul malthusianist, despre care s-a scris atît de mult⁵, este susținut încă și astăzi de unii economiști și demografi (Biner, Lewis, Spengler, Sauvy, Nurske...), și pare să fie recunoscut și de guvernele unor țări slab-dezvoltate, care trăiesc sub influența capitalismului neavînd o conștiință națională dezvoltată, iar conducătorii acestor țări fiind străini de interesele vitale ale supușilor lor.

În lucrare sa *Théorie générale de la population*, Alfred Sauvy afirmă că fecunditatea ridicată este una dintre primele cauze ale slabei dezvoltări economice⁶. Aceeași afirmație este susținută și de un economist izolat vest-german, care spunea că în țările din Orientul Apropiat și Mijlociu, înapoierea economică se datorește faptului că populația crește astăzi în aceste țări mai repede decît crește populația la începutul secolului al XIX-lea în țările industriale vest-europene⁷. La aceasta s-a atașat și economistul englez H. Myent afirmînd: «Într-adevăr, putem spune că aceste țări rămîn slab-dezvoltate tocmai pentru că ele n-au reușit să-și construiască un

4. Anghel I. și Ungureanu St., *op. cit.*, p. 149.

5. Diac. Prof. N. I. Nicolaescu, *Mincluna Malthusianistă și conștiința creștină*, în «Studii Teologice», V (1953), nr. 3—4, p. 269—279.

6. Sauvy Alfred, *Wirtschaftsdienst*, nr. 6 din 1957, la Anghel I. și Ungureanu St., *op. cit.*, p. 148.

7. Idem, *op. cit.*, p. 149.

comerț de export care să absoarbă multă muncă pentru a fi capabile să lupte cu populația lor crescîndă»⁸.

Falsitatea tezelor malthusianiste este atât de evidentă, încît nu mai este necesar să i se mai aducă argumente, deoarece chiar și printre adepții acestor teorii s-au găsit unii care au declarat: «Rămîne să se demonstreze care a fost adevăratul obstacol în calea dezvoltării: excesul de populație nu este decît manifestarea nereușitei adaptări a acestor popoare la forțele economice. Țările avansate, din punct de vedere industrial, au absorbit ample creșteri de populație, fără să fie nevoie să coboare nivelul de viață. Este dovedit că, în secolul al XIX-lea, în țările bogate, populația a crescut într-un ritm superior celor al națiunilor sărace»⁹. Deci nu există nici un temei istoric, științific pentru a se susține că ritmul rapid de creștere a populației ar frîna procesul de acumulare a bunurilor, după cum nici nu poate exista vreo legătură între ritmul de creștere a populației și efectul de suprapopulație. Din momentul în care sursa acumulării nu mai este plus-valoarea, ci plus-produsul creat de munca eliberată de exploatare, din moment ce antagonismul dintre producție și consum este înlăturat, suprapopulația dispare și noțiunea ei devine un nonsens. Adevărata Biserică creștină nu poate accepta plus-valoarea sub nici o formă.

În condițiile înapoierii economice pe care a provocat-o exploatarea colonialistă, nu este de mirare faptul că noile state, care și-au recăpătat independența, nu pot realiza decît o foarte slabă creștere anuală a venitului național, creștere care adesea este depășită de sporul demografic, deși resursele naturale nu lipsesc, iar forțele de muncă există din abundență. Or, rezolvarea acestei probleme nu poate fi găsită în cadrul unui sistem capitalist bazat pe exploatare.

Creștinismul neangajat în discuții sterile privește cu simpatie creșterea demografică echilibrată. Populația numeroasă constituie — în condițiile socialismului — nu o frînă a dezvoltării economice și un dezechilibru în raportul dintre numărul populației și venitul național ci, dimpotrivă, un factor de mare importanță al accelerării ritmului acestei dezvoltări¹⁰. De exemplu, în țara noastră s-au înregistrat în ultimul deceniu creșteri demografice anuale de 1%, 1,29%, 1,38% și chiar de 1,59%; pe de altă parte, ritmul mediu anual de creștere al producției industriale în perioada anilor 1951—1960 a fost de 13% în țara noastră.

Biserica Ortodoxă Română se bucură de măsurile luate în țara noastră, prin măsurile prietoare la divorț, cum și interzicerea întreruperilor sarcinii, care prejudiciau sănătatea femeii, dar mai ales forța numerică a națiunii române¹¹. În sprijinul acestei comparații trebuie să se aibă în vedere și faptul că în timp ce țările cu orînduire socialistă nu cunosc fenomenul suprapopulației, în unele țări capitaliste șomajul are caracter cronic¹². De altfel, așa se explică și faptul că noile state independente își manifestă interesul lor crescînd față de experiența țărilor socialiste în dezvoltarea rapidă a economiei și culturii, în soluționarea problemelor sociale care, numai pe aceasta cale pot fi rezolvate în mod pozitiv¹³.

II. CUM SE POATE AJUNGE LA O CREȘTERE A PRODUCȚIEI ALIMENTARE ÎN RAPORT CU NUMĂRUL POPULAȚIEI ?

a) *Problema agrară*. — În general se recunoaște că singura cale spre progres este calea industrializării și a reformelor agrare. Ca problemă a țărănimii în țările slab-dezvoltate, problema agrară este o problemă economică fundamentală, iar conținutul principal al problemei îl constituie relațiile de producție din agricultură. În

8. Vito F., *Lo stato presente della teoria dello sviluppo economico e della teoria delle aree arretrate e il caso dell'Italia*, Milano, 1956, apud Anghel I. și Ungureanu St., *op. cit.*, p. 148.

9. Anghel I. și Ungureanu St., *op. cit.*, p. 151—152.

10. Idem, *op. cit.*, p. 152.

11. P. I. Davld., *Creșterea pruncilor în colindele religioase românești*, în «Mitropolia Olteniei», XIX (1967), nr. 11—12, p. 875—887.

12. Anghel I. și Ungureanu St., *op. cit.*, p. 66.

13. Dr. Antim Nica Tirgovișteanu, *Negrii ortodocși din Africa de Est și lupta lor pentru autonomia bisericească*, în «Ortodoxia», XIX (1967), nr. 1, p. 4.

aceste țări, marea majoritate a țărănimii nu are pământ: în Brazilia și Chile aproximativ 2% din populație stăpinesc 50% din întreaga suprafață agricolă. În Indonezia 70% din numărul țăranilor nu posedă pământ, iar în India, clasa feudalilor își însușesc până la o treime din întregul venit realizat în agricultură. În America Latină peste 75% din pământurile folosite în agricultură aparțin moșierilor, care le speculează în arendă cu 40—50% din întreaga recoltă. Aceste relații de producție sînt cauza principală a stagnării sau declinului agriculturii din țările slab-dezvoltate, unde productivitatea muncii agricole este în genere scăzută.

Deși predominant agricolă, America Latină tinde să depindă tot mai mult de importuri în privința aprovizionării alimentare a populației. Această situație se datorește proprietății moșieresti semif feudale și dominației economice a monopolștilor străini, care prin exploatarea țărănimii primejdiesc alimentarea a sute de milioane de oameni¹⁴. Dar cele descrise mai sus nu constituie singurul pericol care duce la infometarea populației. Actualele relații agrare sînt și principala cauză a nefolosirii unor uriașe suprafețe de pământ cultivabil. În India, de exemplu, sînt nefolosite aproape 23 milioane hectare de pământ productiv. În Birmania 7,7 milioane hectare, în Iran 33 milioane, în Sudan 40 milioane, în Brazilia 34 milioane de hectare etc.¹⁵ (în total aproape 140 milioane de hectare). Unele Biserici creștine și comunitățile religioase necreștine s-au acomodat acestei situații din țările lor; altele, lucide și aproape de inima credincioșilor, sînt alături de lupta lor pentru libertate și demnitate națională.

În această privință învățătura creștină adevărată a primelor secole ne învață că bunurile pămîntesti au fost create de Dumnezeu pentru satisfacerea trebuințelor de hrană ale tuturor oamenilor, iar cei săraci au dreptul să-și procure cele necesare din bogățiile altora. De asemenea, interdependența crescîndă a oamenilor conferă binelui comun orizonturi tot mai vaste și mai universale; orice categorie de oameni trebuie să țină seamă de aspirațiile legitime ale altora, realizîndu-se prin acestea binele comun al întregii familii umane avînd ca principiu egalitatea fundamentală între oameni și dreptatea socială. După învățătura și practica Bisericii creștine egalitatea se bazează pe originea și pe destinația lor istorică, pe răscurpărarea lor identică în Hristos și pe identica lor natură rațională. De aceea se recomandă înlăturarea oricărei discriminări sociale, culturale, naționale și rasiale între indivizi și popoare¹⁶. Dreptatea și egalitatea socială cer eliminarea gravelor dispariții economice legate de discriminarea socială și în special a acelor care în unele țări apasă asupra populației rurale¹⁷.

Pentru rezolvarea acestei probleme cheie în dezvoltarea economiei agrare în țările slab dezvoltate din punct de vedere economic și mai ales în regiunile unde există imense domenii rurale necultivate ori cultivate mediocru sau folosite în scopuri de exploatare și interese proprii de către latifundiați, iar majoritatea populației este lipsită cu totul de pământ sau deține o suprafață derizorie, se recomandă ca remediu, necesare și urgente reforme agrare, reforme care să ducă la revendicări, la ameliorarea condițiilor de muncă, prin promovarea folosirii mijloacelor agrotehnice avansate, și la posibilitatea unei juste organizări de tip cooperatist, capabile de a valorifica aceste terenuri¹⁸ în beneficiul mulțimii. Și aceasta se impune în mod imperios, deoarece astăzi mai mult ca oricînd, pentru a face față creșterii populației, în ce privește problema alimentației, și pentru a răspunde aspirațiilor celor mai mari ale civilizației omenirii este necesară o reformă agrară, pentru că numai astfel se poate ridica nivelul producției agricole și industriale¹⁹. Însă nu o reformă improvizată care să nu-și poată atinge scopul și care să dea naștere la mizerii sociale ce ar constitui un regres în structura economică. O reformă agrară

14. Anghel I. și Ungureanu St., *op. cit.*, p. 66.

15. *Ekonomika kapitalisticeskih stran*, Moscova, 1959, p. 235—236, apud Ungureanu St. și Anghel I., *op. cit.*, p. 67.

16. Vatican II, *L'Église dans le monde de ce temps*, vol. I, Paris, 1966, p. 147.

17. Vatican II, *L'Église dans le monde de ce temps*, vol. II, Paris, 1967, p. 511—512.

18. *Idem*, *op. cit.*, p. 512. 19. *Ibidem*, p. 489.

care să desființeze latifundiile și să dea pământul celor care-l muncesc, ar însemna totodată și înlocuirea vechiului sistem de lucrare a pământului, printr-o tehnică agricolă mai avansată care, la rândul ei, ar mări considerabil productivitatea muncii în agricultură și, ca urmare, volumul producției agricole. Iar progresul științific și tehnic oferă posibilitatea realizării unei vieți îmbelșugate și luminate pentru toate popoarele lumii, așa cum s-a preconizat încă din Vechiul Testament²⁰.

În acest sens Biserica creștină dorește o egalitate așa cum era la primii creștini: «Toți cei ce credeau erau împreună la un loc, și aveau toate de obște. Își vindeau ogoarele și averile, iar banii îi împărțeau între toți, după nevoile fiecăruia» (Fapte II, 44—45).

b) *Aplicarea tuturor mijloacelor tehnice pentru obținerea unei producții maxime.* — Agrotehnica, agrogenetica, biotehnica etc. ne demonstrează zi de zi că producția alimentară se poate dezvolta într-un ritm cu mult mai accelerat decât cel calculat de unii economiști și deci crește mai rapid decât populația, și că, de asemenea, există pe pământ posibilități de hrănire a unei populații cu mult mai numeroase celei prevăzute pentru anul 2000. Astfel, după statistica O.N.U. populația a sporit până în 1960 cu 37%, în timp ce producția alimentară cu 49 la sută. Dacă există totuși regiuni subalimentate, aceasta se datorește factorilor amintiți mai sus, cum și repartizării inegale și nedrepte a bogățiilor pământului, pe care doctrina și morala creștină au condamnat-o întotdeauna²¹. O dovadă evidentă a acestei nedreptăți o constituie faptul că în timp ce 29 la sută din populația globului (S.U.A., Europa și Australia) dispunea în 1964 de 57 la sută din produsele agricole, 50 la sută din populație (Asia, Africa, America de Sud) poseda numai 25 la sută din aceste produse²². Însă morala creștină n-a condamnat numai nedreptățile și inegalitățile dintre oameni²³, ci în aceeași măsură a condamnat și tendința de dominare și exploatare, războiul și tot ce derivă din patimi și egoism²⁴.

Marele savant francez, Frederic Joliot-Curie, a făcut o comparație între valoarea energiilor distruse în al doilea război mondial, și efortul creator care s-ar cere pentru irigarea Saharei, și în concluzie a stabilit că numai cheltuielile dintr-o singură lună a războiului ar fi fost suficiente pentru transformarea marelui pustiu nord-african într-o vastă cîmpie fertilă²⁵, și aceasta fără să mai amintim de celelalte

20. Pr. Prof. Vl. Prelipcean, *Probleme sociale în Vechiul Testament*, în «Studii Teologice», I (1959), nr. 1—2, p. 55—68.

21. Pr. Prof. Al. I. Ciurea, *Etica intrajutorării internaționale față de greutățile țărilor în dezvoltare și vocația Bisericii în această privință*, în «Glasul Bisericii», XXIV (1965), nr. 11—12, p. 1004—1014.

22. Cf. Dr. Otto Rühle, *Brot für sechs Milliarden. Die Menschheit an der Schwelle des dritten Jahrtausends: Probleme, Prognosen, Perspektiven*, Berlin R.D.G., 1965, apud. Dr. N. Mladin, *Biserica și problemele vremii*, în «Mitropolia Banatului», XVII (1967), nr. 7—9, p. 424—425.

De remarcat și faptul că în timp ce, pe de o parte, în unele țări din Europa consumul de pîine scade din zi în zi, în ciuda străduinții brutarilor de a-i îmbunătăți calitățile — forma de prezentare, gustul, durata de conservare —, cum și a eforturilor pe care le depun specialiștii pentru a găsi un procedeu care ar putea stimula interesul consumatorilor pentru acest aliment, pe de altă parte, foamea continuă să năpăstuiască peste două treimi din omenire. Astfel, din cei 2.200.000.000 de oameni care populează țările rămase în urmă din punct de vedere economic, unul din cinci sînt subnutriți. Un fapt și mai dezolant este acela că zilnic mor 10.000 dintre semerii noștri care trăiesc în îngrijorătoare vecinătate a foamei. Este oare logică, umană această situație paradoxală: preocuparea de a găsi metode care să ducă la determinarea consumului de alimente pentru unii, și flagelul foamei și a mizeriei sumbre pentru alții? (Scîntela, nr. 7799, din 19.VIII.1968).

23. Diacon. Prof. Em. Vasilescu, *Probleme ale creștinismului african*, în «Studii Teologice», XV (1963), nr. 9—10, p. 526—540.

24. Pr. Prof. Al. I. Ciurea, *op. cit.*, p. 1007.

25. Diacon. Prof. N. I. Nicolaescu, *op. cit.*, p. 272.

26. I Timotei IV, 10.

avanataje pe care le-ar aduce lipsa lăcomiei, izvorul tuturor răutăților²⁶. Tot de aici se poate constata cât de necesar este climatul păcii pentru realizarea celor mai îndrăznețe idealuri ale omenirii, față de care problema alimentației ar deveni secundară. În prezent, din cei 45.000.000 kmp. de teren cultivabil, numai 14.000.000 kmp sînt desteleniți, iar din aceștia numai 12.000.000 kmp. sînt folosiți pentru cultivarea produselor alimentare. De asemenea, nu trebuie neglijat și faptul că mările și oceanele constituie un izvor inepuizabil de resurse alimentare și că ele n-au fost puse la dispoziție decît într-o măsură cu totul neînsemnată²⁷.

În perspectiva acestor considerații și după calculele specialiștilor, dacă s-ar folosi în toate țările numai mijloacele actuale ale tehnicii, pămîntul ar putea hrăni nu 7 miliarde, ci aproximativ 30 miliarde de oameni. Dar progresele rapide ale tehnicii nu sînt limitate și duc la realizări cu mult mai mari. Iată cîteva din posibilitățile existente astăzi care pot să devină realitate prin munca și priceperea oamenilor :

1) Extinderea terenurilor de cultivat prin îndiguiiri, asanări, defrișări etc. și cultivarea maximă a terenurilor cultivabile existente, deoarece, din suprafața totală care există astăzi sînt cultivate numai 20 la sută.

2) Mărirea producției prin mecanizarea agriculturii, folosirea îngrășămintelor naturale și chimice, irigații și combaterea dăunătorilor cu ajutorul aviației agrosilvice.

3) Valorificarea bogățiilor inepuizabile ale mărilor și oceanelor.

4) Producerea de alimente sintetice care, după părerea unor savanți și biologi, ca mijloc de uchină necesitate ar putea asigura hrana populației de pe întregul glob pămîntesc.

De altfel, în Statele Unite ale Americii și în numeroase țări din Europa Occidentală a și început comercializarea unui nou produs sintetic — carne vegetală — denumit «T.V.P.». Inițial acest produs a fost destinat pentru hrana cosmonauților care aveau nevoie de un aliment cu bogate calități nutritive, volum mic și posibilități nelimitate de conservare. Noul produs «T.V.P.» se fabrică din soia, are aceeași aromă cu a cărnii și poate fi preparat după aceleași rețete, fiind de circa 4 ori mai ieftin. În ce privește compoziția el conține 50 la sută proteine, 32 la sută hidrați de carbon, 5 la sută minerale, 1 la sută grăsimi și 8 la sută apă²⁸. Această carne vegetală constituie încă un argument în favoarea posibilităților nelimitate ale agriculturii și industriei moderne de a asigura hrana pentru o populație incomparabil mai mare decît cea existentă în prezent pe pămînt.

Dar pentru toate acestea nu este suficient numai ajutorul științei, al tehnicii și al climei favorabile agriculturii. Factorul important și absolut necesar, care contribuie la traducerea în fapt a tuturor proiectelor de viitor și la stabilirea unui echilibru permanent între problema alimentară și aceea a aportului demografic, este climatul păcii. Și cum pacea nu poate să existe acolo unde este nedreptate, ură, lăcomie, invidie, egoism, discriminare, lipsă de activitate constructivă etc. este necesar pentru binele omenirii să aplicăm în viață preceptele moralei creștine. Și acest deziderat trebuie să fie realizat mai înții de creștini, cu alți mai mult, cu cît astăzi spre regretul nostru, mulți care poartă numele de «creștin», sînt rasiști, colonialiști, mercenari și, ceea ce este și mai dureros este faptul că națiuni creștine duc războaie nejustificate împotriva unor popoare necreștine. Iar faptul devine cu alți mai regretabil atunci cînd se războiesc frații între ei. Și exemple au fost și sînt numeroase în viața omenirii. Deci accentul trebuie pus mai înții pe viața morală a creștinilor, pe traducerea în viață a preceptelor morale ale Evangheliei, pe identificarea vieții cu normele de conduită ale primilor creștini, deoarece, numai noțiunea de creștin, fără viață, nu înseamnă nimic. Exemplul a fost întotdeauna edificator de-a lungul istoriei. Astfel, cînd conchistadorii spanioli au invadat teritoriul Americii, în urma armatelor veneau și misionarii creștini pentru «evangelizarea» populației indigene, care mai supraviețuia. Aceasta, văzînd contrastul dintre atrocitățile

26. I. Timotei VI, 10.

27. Diac. Prof. N. I. Nicolaescu, *op. cit.*, p. 272.

28. *Informația Bucureștilui*, din 5 aug. 1968, p. 2.

săvârșite de către soldați — care erau « creștini » — și între învățătura Evangheliei lui Iisus Hristos, predicată de misionari, unul din indigeni s-a adresat unui misionar, întrebându-l: « Dacă Iisus pe care-l predicați voi este atât de bun, de ce oamenii voștri sînt atît de răi ? » În cealaltă parte a lumii: Africa unde monopolizării și proprietarii de plantații europeni și-au însușit pămînturile cele mai bune, în scopuri de exploatare, locuitorii spuneau: « Cînd au venit albi, aceștia aveau Evanghelia, iar noi pămîntul; acum noi avem Evanghelia, iar ei pămîntul »²⁹.

Oare mai este nevoie de vreun comentariu la aceste două exemple care ilustrează alți de evident contrastul dintre teorie și practică și totodată puterea negativă sau pozitivă enorm de mare a exemplului? Oare Apostolii, primii creștini și sfinții prin ce mijloace au cucerit lumea timpului lor? Răspunsul nu poate fi decît unul: exemplul vieții lor. De aceea, pe bună dreptate se întreba Dr. Albert Schweitzer: « Ce au făcut albi diferitelor națiuni cu oamenii de culoare de cînd le-au descoperit țările lor? Cum să se explice că atîtea și atîtea popoare au dispărut sau sînt pe cale să dispară, acolo unde au venit europenii cu numele lui Iisus? Cine poate să descrie nedreptățile și cruzimile îndurate secole întregi de popoarele de culoare din partea popoarelor Europei...? »³⁰.

În zilele noastre nu este cazul să căutăm, în general, exemple în comportarea creștinilor față de alte popoare necreștine, ci să revenim la marea noastră familie a celor trei mari confesiuni și să privim critic care este nivelul aplicării practice în viață a preceptelor morale ale Evangheliei pe care o propovăduiesc? Oare originea diviziunilor în sinul lumii creștine, a războaielor religioase și a întregii game de practici și atitudini care nu cadrează cu oameni care nu au nimic comun cu noțiunea de creștin și cu atît mai mult cu cei care se consideră ca atare, nu este tocmai neaplicarea în viața practică a celor mai elementare norme ale moralei creștine? Să dăm numai cîteva exemple:

Un oarecare pelerin (D-na Zulficar Pacha), care a vizitat Orientul, într-o discuție cu pastorul P. Basetti, i-a vorbit despre rivalitățile dintre creștini la locurile sfinte. « Ceea ce m-a frapat mai mult în creștinism — spunea D-na Pacha — este faptul de a vedea această despărțire și această luptă între creștini chiar la mormîntul lui Hristos. Eu am vizitat Ierusalimul — continuă să spună același pelerin — și am văzut cum Dumnezeu a adus musulmani ca să rămînă de pază la mormîntul lui Hristos pentru a menține pacea între voi, catolici, ortodocși și protestanți... Imaginați-vă: o familie creștină în care frații să fie dușmani. Cînd ei se apropie de mormîntul părinților lor, ar trebui să uite disputele reciproce, prejudecățile și nedreptățile din trecut, pentru a se regăsi ca frați și a se ierta reciproc. Deci voi, creștini, pentru ce chiar la mormîntul lui Hristos, nu împliniți cuvîntul Său de a ierta pe dușmanii voștri? Voi nu respectați marea Sa poruncă: Iubiți-vă unii pe alții... » (Ioan XIII, 34—35, XV, 12, 17)³¹. Tot în acest sens se poate aminti butada lui Lev Tolstoi, în testamentul său: « Dar, se va spune, poate, este necesar ca doctrina lui Hristos, care învață înțelepciunea, armonia, iertarea greșelilor, iubirea aproapelui, a vrăjmașilor, să fie insuflată, oamenilor de către preoții nenumăraților secte care se află în luptă continuă?... Inima umană nu vrea să creadă... »³², conchide marele romancier și profund trăitor al Evangheliei, în măsura în care a înțeles-o acesta.

Ce am mai putea răspunde în fața acestor realități incontestabile, mai ales că dezbinările cu urmările lor funeste nu sînt numai de domeniul trecutului, ci ele continuă să constituie o problemă acută a epocii noastre și, ceea ce este și mai regretabil, prin indiferența și nepăsarea noastră în ce privește viața morală, devenim complici ai forțelor negative care mențin pe creștini în această lamentabilă stare a lipsei de iubire reciprocă, de colaborare frățească în spiritul moralei evanghelice, a cărei lipsă, o spunem spre regretul nostru, ne menține și astăzi în stare de deznădăjdie. În această situație nu trebuie să ne mire faptul că problema creșterii demo-

29. Anghele I și Ungureanu St., *op. cit.*, p. 65.

30. Dr. Albert Schweitzer, teolog, medic devotat, genial organist și înflăcărat luptător pentru pace, vezi Pr. Prof. A. I. Ciurea, *op. cit.*, p. 609.

31. *Unitas*, vol. XIII, XX (1967), nr. 77, fasc. I, p. 16—17.

32. *Idem*, p. 17.

grafice, implicit a foamei, să constituie atât pentru prezent cât mai ales pentru viitor o problemă cheie, de a cărei dezlegare va depinde existența întregii familii umane.

Întrebarea care se pune este: Poate să aibă morala creștină un rol pozitiv în rezolvarea acestei probleme capitale a omenirii? Răspunsul este: Da. Însă, pentru aceasta, așa cum s-a mai afirmat, trăirea morală după preceptele Evangheliei trebuie să înceapă a fi reală mai întâi la popoarele creștine și rezultatul pozitiv nu va întârzia să apară. Lipsa războaielor și garantarea unei păci adevărate, mondiale, de lungă durată va duce în mod implicit la încetarea cursei înarmărilor și deci la dezarmarea totală și generală, ceea ce ar constitui realizarea unor fonduri imense care, folosite în scopuri pașnice³³, acestea singure vor putea asigura compensația alimentației cu sporul demografic al popoarelor slab dezvoltate din punct de vedere economic și care, astăzi sînt amenințate de teroarea foamei. Dar acest fapt pozitiv nu s-ar limita numai la țările subdezvoltate din punct de vedere economic, ci s-ar răsfrînge chiar și asupra țărilor ajunse la un nivel superior de dezvoltare economică și industrială. De exemplu, dacă în S.U.A. — în general — s-ar respecta porunca a VI-a din Decalog: «Să nu ucizi», fără să mergem mai departe la porunca Mîntuitorului Iisus Hristos de «a iubi de vrăjmași...» (Matei V, 44), atunci n-ar mai continua războiul nedrept pe care-l duce de atîția ani, iar cheltuielile aproape incalculabile pe care le necesită o asemenea aventură irațională și inumană, ar fi suficiente pentru a satisface cu prisosință cerințele alimentare ale milioanele de infomeți, care astăzi se înrolează în coloana «marșului săracilor».

Un alt exemplu edificator, în care se poate vedea rolul pozitiv al moralei creștine în rezolvarea problemei acute a creșterii demografice, în cazul dacă ea ar fi respectată și aplicată în viața oamenilor de pretulindeni, ar fi îndestularea tuturor oamenilor. Așa cum s-a mai spus, dacă numai cu cheltuielile pe care le-a necesitat o singură lună din cel de al doilea război mondial, s-ar putea transforma imensul pustiu al Saharei într-un grînar al lumii, atunci să ne imaginăm ce s-ar fi putut realiza pentru binele omenirii, cu fondurile irosite inutil în cei aproape șase ani ai războiului și, de asemenea, cu cheltuielile de atunci și pînă astăzi pentru cursa înarmărilor, dacă numai din fondurile alocate înarmărilor de către S.U.A., pentru un an de zile, ar putea trăi o populație de circa 300 milioane de oameni, iar din profitul monopolistilor alte 200 de milioane, pe aceeași perioadă? În orice caz, credem că enorm de mult. Apoi, s-ar fi putut traduce în viață cele mai îndrăznețe proiecte ale timpului nostru, în ce privește bunăstarea și fericirea omenirii. Și atunci care este soluția practică de urmat?

În fața situației morale și materiale actuale ale omenirii, creștinii nu trebuie să rămîină pasivi, indiferenți față de suferințele, lipsurile și nevoile materiale, cul-

33. După un studiu întreprins de U.N.E.S.C.O. în problema consecințelor dezarmării, s-a ajuns la următoarele rezultate:

1. După calculele efectuate de un grup de experți, cheltuielile militare din întreaga lume se ridică la cel puțin 120 miliarde dolari pe oră, ceea ce echivalează cu valoarea aproximativă de 9 la sută din producția mondială anuală de bunuri, cel puțin două treimi din valoarea monetară a veniturii național global al tuturor țărilor slab dezvoltate.

2. Aproximativ 20 milioane de oameni fac parte din forțele armate existente pe glob. Iar alte 30 milioane de oameni sînt ocupați în activități legate de preocupări militare.

3. În locul unui singur bombardier, nou prototip construit, ar putea fi plătite salariile a 250.000 institutori.

4. În locul unui avion de vînătoare supersonic, s-ar putea construi 600.000 de apartamente.

5. Iar în locul unui bombardier modern, s-ar putea construi 75 spitale de cite 100 paturi complet echipate.

6. Realizarea unui acord de dezarmare completă ar îngădui țărilor industrializate să aibă disponibile fonduri necesare pentru servicii publice, pentru construcții de locuințe, școli, ș.a., crescînd și posibilitățile de ajutorare sistematică a țărilor slab dezvoltate. Iar realizarea dezarmării generale și totale, în afară de ajutorarea țărilor slab dezvoltate din punct de vedere economic, de lichidarea analfabetismului și a bolilor, ar duce și la îmbunătățirea vieții tuturor popoarelor, la înlăturarea primejdiilor pe care le implică armele moderne, ar favoriza destinderea și ar consolida pacea (După «Le Courier de l'Unesco», noiembrie 1964).

turale și morale ale semenilor din alte țări și continente. Nu putem să facem abstracție de suferințele altora și să ne căutăm liniștiți, în mod egoist de interesele noastre. Trebuie să se ia apărarea celor asupriți contribuind cu toate forțele la formarea omului nou, eliberat de toate prejudecățile de dominare, fără discriminări și fără aserviri politice sau economice. Însă cât privește viitorul, inițiativele locale și individuale nu sînt suficiente. Chiar și situația actuală a lumii cere o acțiune colectivă, de ansamblu, plecînd de la o clară viziune a tuturor aspectelor economice, sociale, culturale și spirituale etc. pentru a se ajunge la realizarea unui standard superior de viață în toate domeniile. Dar dezvoltarea nu se reduce numai la simpla creștere economică; pentru a fi autentică ea trebuie să fie integrală, adică să promoveze pe orice om și din punct de vedere moral, cultural, etc., pe omul întreg. Așa cum afirmă un expert în probleme economice, nu se poate admite separarea economicului de uman, nici separarea dezvoltării de civilizație. Ceea ce contează este omul, fiecare om, fiecare grupare de oameni, fiecare popor pînă la întreaga omenire³⁴. Deci fiecare individ este membru al comunității umane universale, un membru al omenirii neîmpărțite și nedespărțite, așa cum a lăsat-o Creatorul. De aceea, se impune, ca fiecare om să fie privit ca un frate din aceeași mare și unică familie — omenirea — și, aceasta, aplicîndu-se asupra grupărilor sociale mai mari, asupra țărilor, să se ajungă pînă acolo, încît atitudinea reciprocă să fie aceea dintre frați, adică de iubire sinceră, de dreptate, de colaborare pașnică, de asistență științifică și tehnică ca acțiuni dezinteresate ale statelor avansate, fără nici un interes egoist de expansiune economică sau dominație politică, și toate acestea să fie aplicate nu numai la circumstanțele etnității etnice, ci pe scară mondială³⁵.

Criteriul după care se poate verifica, dacă în viața oamenilor care trăiesc în grupări sociale, se manifestă efectul moralei și al învățăturii creștine, ni-l oferă Sfînta Scriptură și Scrierile Sfinților Părinți. «Dacă cineva, spune Sfîntul Evanghelist Ioan, bucurîndu-se de bogățiile lumii acesteia, vede pe fratele său în lipsuri, și își închide inima sa cum poate să rămînă în el dragostea lui Dumnezeu?» (I Ioan III, 17). Și chiar dacă cineva ar fi generos cu fratele său care duce lipsă de strictul necesar, încă n-a făcut ceva deosebit de ceea ce era dator să facă. În acest sens au precizat atitudinea posesorilor de bunuri și Sfinții Părinți ai Bisericii față de cei bogăți și față de cei care duc lipsă; «Nu este din bunul tău, afirmă Sfîntul Ambrozie, că tu ești generos față de cel sărac. Căci ceea ce este dat comunității spre folosul tuturor, iată ceea ce tu îți prelinzi»³⁶. Tot în această privință s-a pronunțat Sfîntul Ioan Gură de Aur, Sfîntul Vasile cel Mare, Lactanțiu, Iericitul Augustin, ș.a. «Prinosul, spune un sfînt Părinte, este măsura a ceea ce lipsește altuia»³⁷. Iar un altul acauagă într-un mod imperativ: «Să dai de mîncare celui care moare de foame, căci dacă tu nu i-ai dat să mînce, tu l-ai onorî»³⁸.

Desigur că foamea, mizeria și toate celelalte suferinți nu pot fi înlăturate prin acte sporadice de caritate. Însă dacă ne referim la un singur feudal care a primit ca redevență suma de 500.000.000 de dolari, din care 400 de milioane au fost cheltuiți pentru palate și în alte scopuri egoiste³⁹, fonduri din care ar putea trăi 5.000.000.000 de oameni pe timp de o lună, și cum în America Latină și în alte țări există atîția latifundiari, atunci putem să afirmăm că și actele de caritate individuale, în asemenea cazuri, ar cînlări foarte mult în balanța echilibrului economic și demografic. Toluși, singură, inițialiva particulară și simplul joc al concurenței nu ar putea asigura succesul dezvoltării pentru rezolvarea acestei probleme majore. Sînt deci necesare programe, planificări pentru a încuraja, a stimula, a coordona și

34. *Unitas*, vol. XIII, XX (1967), nr. 77, fasc. I, p. 16. Cf. I. J. Lebrét, O. P., *Dynamique concrète du développement. Economie et Humanisme*, ed. Ouvrières, Paris, 1961, p. 28. în «*Progressio populorum*», Vatican, 26 martie, 1967, p. 7.

35. Pr. Prof. Al. I. Ciurea, *op. cit.*, p. 1008.

36. Boccard, De Nabuthé, *Saint Ambroise et l'Empire romaine*, Paris, 1963, p. 336, cit. de Paul VI, *Progressio populorum*, Vatican, 1967, p. VI.

37. Vatican II, *L'Eglise dans le monde de ce temps*, vol. II, Paris, 1966, p. 503.

38. *Idem*, *op. cit.*, p. 511

39. Anghel I, și Ungureanu St., *op. cit.*, p. 147.

integra acțiunea indivizilor în scopuri comune. În același timp, datoria morală a solidarității persoanelor — individuale — este și aceea a popoarelor.

În consecință, națiunile dezvoltate, au datoria morală ca să ajute națiunile pe cale de dezvoltare⁴⁰. Deci problema dezvoltării nu se pune numai din punct de vedere economic. Practic, este imperios necesară luarea unor măsuri de către ambele grupe de țări în vederea unei colaborări frățești care să ducă la o dezvoltare comună. Este adevărat că o asemenea cooperare ar comporta uneori anumite ajustări în structura economică a țărilor ajunse la un nivel superior de industrializare și dezvoltare economică, dar aceasta, din punct de vedere creștin, nu înseamnă nici pe departe un sacrificiu, așa cum de altfel s-a mai arătat. Dimpotrivă rezultatul cooperării ar aduce beneficii ambelor grupe de țări. Numai prin prisma acestei colaborări în vederea dezvoltării comune se poate realiza o cooperare internațională bazată pe respectarea independenței și suveranității popoarelor, pe avantajul reciproc, colaborare care constituie un factor esențial al păcii și progresului mondial și, implicit, al rezolvării problemei acule a creșterii demografice pe de o parte și aceea a asigurării alimentației, pe de altă parte.

De aceea, orice program cu privire la mărirea producției pe plan mondial, trebuie să tindă mai întâi la reducerea inegalităților, să combată discriminările, să-l elibereze pe om de exploatare, ca să devină astfel capabil de a fi el însuși factorul responsabil al bunăstării sale materiale și al progresului său moral și cultural. Nu este de ajuns ca să mărești bogăția comună, ci în același timp trebuie să fie repartizată în mod just. De asemenea, nu este suficient de a promova agrotehnica și toate metodele științifice, pentru ca să trăiești mai omenește pe pământ. Economia și tehnica nu-și au sensul decât prin omul pe care trebuie să-l slujească. Și omul nu este om integral, decât în măsura în care este moral și, ca stăpîn al acțiunilor sale și judecător al faptelor sale, totodată factor al progresului său și al apropielii în conformitate cu legea morală⁴².

Putem afirma că înmulțirea populației este și poruncă divină (Facere I, 28). Pentru realizarea unui echilibru între creșterea demografică și alimentația populației globului, cum și pentru dezvoltarea bunăstării a întregii omeniri, cu aju-

40. Paul VI, *op. cit.*, p. XXI.

41. *Idem*, p. 15.

42. A se vedea mai pe larg: Pr. Prof. Al. I. Ciurea, *op. cit.*; Asistent C. Pavel, *Lăcomia, patimă dăunătoare vieții individuale și obștești*, în «Studii Teologice», VII (1955), nr. 7-8, p. 469-488; *Idem*, *Petimile omenești, piedică în calea mîntuirii*, în «Studii Teologice», nr. 7-8, p. 471-481; *Idem*, *Trîndăvia și trufia în concepția moralei creștine*, în «Studii Teologice», IX (1957), nr. 7-8, p. 530-543; *Idem*, *Principii de morală socială în epistolele sobornicești*, în «Glasul Bisericii», XVI (1957), nr. 4-5, p. 238-247; Diac. Prof. O. Bucevschi, *Învățătura creștină despre iubire și dreptate ca virtuți sociale*, în «Studii Teologice», V (1953), nr. 9-10, p. 579-589; *Idem*, *Nedreptatea socială, piedică în calea mîntuirii*, în «Studii Teologice», VI (1954), nr. 5-6, p. 231-238; Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Creștinismul și bunurile materiale*, în «Studii Teologice», I (1949), nr. 3-4, p. 151-175; *Idem*, *Învățătura creștină despre bunurile economice*, în «Studii Teologice», III (1951), nr. 3-4, p. 223-238; *Idem*, *Bogăția, piedică în calea mîntuirii*, în «Studii Teologice», IV (1952), nr. 9-10, p. 500-515; *Idem*, *Temeuiri biblice și patristice pentru folosirea în comun de către oameni a mijloacelor de trai*, în «Studii Teologice», V (1953), nr. 9-10, p. 590-604; Pr. Prof. Gr. Marcu, *Sfîntul Apostol Pavel despre modelul de viațuire creștinească*, în «Studii Teologice», IX (1957), nr. 1-2, p. 3-22; Prof. Ioan Zăgreanu, *Creștinismul și drepturile fundamentale ale omului*, în «Studii Teologice», IV (1952), nr. 3-4, p. 134-141; Pr. D. Fecioru, *Concepția ortodoxă despre îmbunătățirea vieții materiale a credincioșilor*, în «Studii Teologice», IV (1952), nr. 9-10, p. 489-499; Pr. Lector Al. Negoită, *Ideile umanitare ale creștinismului*, în «Studii Teologice», II (1951), nr. 5-6, p. 336-355; Asist. Const. Pavel, *Vrednic este lucrătorul de plată sa*, în «Studii Teologice», IV (1952), nr. 3-4, p. 142-156; Magistr. Sorin Cosma, *Munca în comun și morală creștină*, în «Studii Teologice», XIV (1963), nr. 3-1, p. 173-189.

torul mijloacelor pe care le oferă știința și tehnica, este nevoie de un climat proprice în acest sens și anume:

1. Realizarea și garantarea unei adevărate păci mondiale, urmată de o dezarmare totală și generală.

2. Colaborarea frățească între popoare în domeniul economic, tehnic, social și cultural, ca prin eforturi unite, prin înțelegere și încredere reciprocă să se ajungă la îndeplinirea acestei opere mărețe care privește viitorul omenirii.

3. Dezvoltarea economică și tehnică, cum și progresul social, cultural și moral nu pot fi asigurate în condițiile în care lumea este antagonistă. Se observă astăzi că pe de o parte, un mic număr de națiuni dominante, privilegiate, cu drepturi depline; iar pe de altă parte, o imensă majoritate de națiuni asuprite, dependente sau semidependente și fără drepturi egale, trăiesc în același mediu, în inegalități revoltătoare. De aceea se impune să fie înlăturată nedreptatea și să domnească dreptatea.

4. De asemenea, se recomandă colaborarea economică, tehnică, științifică, culturală și diplomatică bazată pe respectarea integrității teritoriale, neamestecului în treburile interne, egalitate în drepturi etc. care să ducă la înlăturarea decalajului dintre țările care au ajuns la un nivel superior de dezvoltare economică și tehnică, și între cele în curs de dezvoltare, ajutându-se la industrializarea și dezvoltarea lor agricolă, pentru a se lichida problema foamei și a subnutriției cu urmările ei nefaste.

5. Într-adevăr, creșterea demografică constituie o problemă actuală și pentru morala creștină și aceasta cu atât mai mult, cu cât trăirea practică a moralei îndrumă pe oameni să înlătore toate formele de asuprire, de nesiguranța zilei de mâine, condamnăm războaiele, sprijină pacea, dreptatea, egalitatea, armonia, încrederea și iubirea între oameni.

Doctorand ION CIUTACU

D O C U M E N T A R E

NOI DATE ASUPRA MÎNĂSTIRII ȘI SCHITULUI GHIGHIU

Toma G. Bulat face în anul 1956 o descriere a Schitului Ghighiu, în care relevă că istoriografia Bisericii Române nu cunoaște complet actele de fundație a diferitelor mînăstiri, schituri și a unor biserici domnești¹.

Pe bună dreptate, el arată că despre intențierea Mînăstirii Ghighiu știrile sînt foarte puține și complet eronate. Astfel, inscripția pusă tirziu, în 1892, de arhimandritul Mitrofor Iuvenalie, spune că schitul a fost zidit în anul 1814 pe terenul donat de Uța Cantacuzino Corneanca și că biserica și chiliile au fost ridicate de ieroschimonahul Arsene și patru frați rucăreni.

Din documentele ce le arată, rezultă că schitul Ghighiu cu chiliile din jur au fost ridicate în anul 1817 pe terenul donat de Uța Rîfoveanca din moșia sa Ghighiu «la livida cu meri» prin sîrquinta călugărului Agapie cu cheltuiala ctitorei și din agoniseala cuvioșilor călugări părinți ce au sălășluit acolo. Uța Rîfoveanca mai stabilește, printre altele, că merii ce se aflau acolo și rodul ce-l vor avea să fie de miniere părinților călugări.

Din analiza textului articolului publicat se vede că profesorul universitar onorar Toma G. Bulat nu a avut posibilitatea de a analiza unele documente mai vechi, în care se arată că logofătul Coressi, strămoșul familiei Bărcăneștilor din satul Bărcănești, situat la sud de Ploiești și la apus de satul Ghighiu, cu a cărui moșie este în holar, împreună cu jupînița Slavîța, soția sa, sînt primii ctitori ai Mînăstirii Ghighiu, unde sînt și înmormîntați, la finele veacului al XVI-lea.

Insemnările din care se vede că logofătul Coressi și jupînița Slavîța, fiica jupanului Bunea din Bărcănești, au fost ctitori ai Mînăstirii Ghighiu, făcută în același loc în livada cu meri, apar în documentele timpului la începutul veacului al XVII-lea și le cunoaștem datorită publicării lor de Academia Republicii Socialiste România².

În 1817, Mînăstirea Ghighiu s-a ridicat sub formă de schit, de călugărul Agapie, care i-a căutat loc. din însărcinarea Mariei Rîfoveanca, denumită și Uța, de la Măriuța, pe moșia ei Ghighiu.

Și desigur și după poziția locului potrivit de a fi într-un teren fertil și cu pomi fructiferi și cu grădini de zarzavat lingă apă, și după vorba din bătrîni poate că acolo a mai existat înainte vreme o mînăstire dispărută în decursul timpului, din cauza vitregiei vremurilor, locașul schitului Ghighiu a fost așezat pe aceeași vatră a fostei Mînăstiri Ghighiu, ridicată de logofătul Coressi și jupînița Slavîța la finele veacului al XVI-lea.

1. Toma G. Bulat, *Ctitorii Mînăstirii Ghighiu - Fraților*, în «Glasul Bisericii», nr. 6-7/1956, p. 565-577.

2. *Documente privind Istoria României. Veacul XVII*, B. Țara Românească, vol. I (1601-1625), Edit. Acad. R.S.R. p. 27 și 39.

Denumirea de Uța Cantacuzino Corneanca apare în pisanie datorită faptului că sora ei Ruxandra era căsătorită cu un Cantacuzino, — căminarul Grigore Cantacuzino.

Nadejda Romalo, în urma cercetării făcute asupra unor documente ale familiei Bărcăneștilor, aflate la Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România a găsit că logofătul Coressi fiul, a dăruit la 24 martie 1577, Mănăstirii Mislea, o cupă de argint aurită. După monograma aflată pe cupă D. R. ar putea fi făcută de meșterul David Rosenauer din Brașov, care figurează ca staroste al breslei argintarilor din acel oraș în anii 1575—1577, 1580—1581 și 1582.

Această danie a logofătului Coressi reprezintă de fapt o plădă pentru o fșie de moșie ce i se vinde de Mănăstirea Mislea, după cum glăsuiește documentul din 24 martie 1577, că: «egumenul Teofil de la sfânta mănăstire numită Mislea și cu toți frații am făcut această carte a noastră jupanului Coressi logofăt ca să-i fie lui ocină partea jupanitei Maria, fiica clucerului Jelez din Mirosălvești... Pentru că a cum-părat-o jupan Coressi logofăt de la sfânta mănăstire și de la egumenul Teofil și de la toți frații, căci a dat și a dăruit în sfânta mănăstire o cupă din argint aurit pen-tru cinci sute de aspri și o țigancă anume Sirma și un țigan anume Dronțul din a lui agonisită...»³.

Rezultă deci din acest text că logofătul Coressi nu poate fi socotit ctitor la Mănăstirea Mislea, întrucât el a dat cupa, pe țigancă și un țigan drept preț al unei fșii de moșie, ce i se cuvenea parte jupanitei Maria, intrată în stăpînirea mănăstirii.

N. Iorga⁴ ne arată că numele de Ghighiu, la obârșie Ghigheu, vine de la târgul bulgar Ghighen, port mic la Dunăre, în fața Celeiului, pe vatra vechiului Oescus roman.

Satul Ghighiu, cu schitul Ghighiu, se află pe o luncă minunăță la circa 5 km spre sud-est de Ploiești, lângă apa Ghighiului, pe șoseaua Buzăului. Schitul a fost așezat lângă un bogat izvor, ce alimentează cu apa lui o frumoasă grădină cu pomi roditori, ce dă omului călător reveria unui paradis.

Satul Ghigheu apare printre primele documente ale vremurilor trecute. La 25 ianuarie 1471, din Gherghița, Radu cel Frumos întărește, lui One cu fiii și nepoții săi, ocine la Ghigheu și Ungheni, «pentru că le-a cumpărat de la Lepădat, fiul lui Maxim și de la Vladul și de la Vlaicul, fiii lui Stanul, pentru 1000 de aspri. Și dom-niei mele i-au dat un cal bun»⁵.

Sub domnia lui Mihnea Turcitul sînt orînduiți 12 boieri între 1585—1586, să delimiteze moșia logofătului Coressi de a fraților Coțîmboci: Ivan, Cîrstian, și Popa, făcînd un singur trup din două funii dinspre satul Rihov, cu o funie dinspre satul Ghigheu, pînă la hotarul Rudul⁶.

Cei 12 boieri urmau să aleagă pe teren cele două funii de moșie cumpărate de logofătul Coressi de la frații Coțîmboci și să le unească într-o singură ocină, cu o funie de moșie ce o avea același logofăt lângă satul Ghigheu, mai dinainte vreme.

Din textul unei sentințe dată de tribunalul Prahova la 26 noiembrie 1866, în urma unei acțiuni introdusă de Const. Gh. Cantacuzino, proprietarul moșiei Rîfov (Rihov), se vede că logofeteasa Bărcănescu, socotită urmașă a logofătului Coressi, a prezentat în fața tribunalului un hrisov din 22 decembrie 7093 (1584), de la Petru Cercel, fiul lui Pătrașcu Vodă, tatăl lui Mihai Viteazul. Prin acest hrisov i se da lui Coressi logofăt, din care se trăgea familia Bărcăneștilor, moșiile satului Bărcănești, toate cîte s-au hotărît de cei 12 boieri, numiți de domnie «din hotarul satului Tă-

3. Nadejda Romalo, *Cupa de argint a logofătului Coressi*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXIX (1961), nr. 11—12, p. 1103—1110.

4. N. Iorga, *Sate și mănăstiri din România*, Ediția II-a, Editura Librăriei Pavel Suru, Bucu-rești, 1916, p. 267.

5. *Documente privind Istoria României*, veacul XIII, XIV și XV, B. Țara Românească (1247—1500) p. 145, Edit. Acad. R.P.R., Buc. 1951.

6. Idem, veacul al XVI-lea, B. Țara Românească, vol IV, p. 392.

tărani, pînă la piatra de la moara Călugărilor și de acolo pînă la riul Ghighiului și de aici trecea riul Ghighiu pînă se întîmpina cu hotarul Rifovului»⁷.

Tot în sentința tribunalului Prahova, în actul de delimitare a moșiei Rifov, întocmit în anul 1866, se arată că s-a mai făcut o primă împărțire și hotărnicire a ei la 22 august 7214 (1706), cînd se amintește că se întindea din apa Dîmbului pînă la hotarul Coțimbocilor, adică pînă la satul Ghighiu, unde am văzut mai sus că frații Coțimboci dețineau o funie de moșie pomenită încă din anul 1585—1586 sub domnia lui Mihnea Turcitul, în hotar cu moșia logofătului Coressi.

La 16 aprilie 1817, Măriuța Rifoveanca dă un înscris călugărului Agapie, care a căutat loc pentru a ridica un schit pe moșia de zestre a sa Ghighiu, să fie clădit la locul Livada cu meri, dîndu-i și un cîmp «din apă pînă în apă și pînă în hotarul Tătărănilor»⁸, avînd aspectul unui mic ostrov.

La 23 aprilie 1817, Măriuța Rifoveanca dă un act, prin care arată că a fost îndemnată de a face un schit pentru pomenirea părinților ei, pe moșia sa Ghighiu, ce o are de zestre de la părinți.

Ea scrie: «Am dat danie în arătatul loc, ca să fie în veci al Schitului ce se va ridica din nou, cu a mea cheltuială și ceea ce vor agonisi și cuvioșii părinți să fie tot pentru ajutor, atît la facerea schitului, cît și la alte trebuincioase lucruri și chilii pentru odihna părinților călugări ce se vor afla cu bună întocmire și statornicie acolo»⁹.

Ea arată totodată că a așezat cu numitul părinte Agapie și cu ceilalți monahi, să alege ziua și noaptea pentru facerea schitului și a chiliiilor și a odoarelor.

Lasă ca stareț pe călugărul Agapie, pînă la moartea sa și pe urmă ceilalți frați călugări să-și aleagă cu bun sfat dinire ei pe alt călugăr cu știrea Măriuței Rifoveanca.

Cere să nu se facă vreun meloh în altă parte și să nu se răpească din lucrurile schitului, cum se face prin alte locuri, nici în viața ei și nici după moartea ei.

Merii ce se vor face în ostrov să fie de mîngiere părinților călugări, pomenindu-i tot neamul în veci. Acei dintre călugări care vor veni și vor aduce daruri, să nu le ia cu ei cînd vor pleca, și să rămînă asupra schitului, ca moștenire în veci. Roagă și pe mama ei Ancuța Rifoveanca, să iscălească acest act, pe care l-au mai iscălit și alți martori. Arată în incheiere, că a mai crescut sufletește pe un copil Iordache, căruia îi va stabili parte din moșia de zestre ce-i rămîne ei.

În hotărîrea tribunalului Prahova se arată, cînd se vorbește de vecinătatea moșiei Bărcănești cu moșia Ghighiu, ca să nu se confunde moșia Ghighiu din 7214 (1706) cu moșia Ghighiu de azi. Se explică mai departe că «moșia Ghighiului de astăzi este parte ruptă din moșia Rifov, cu care a fost înzestrată în anul 1791, Maria, fiica vistieresei Ana Rifoveanca, de părinții săi și dînsa, la anul 1817 a făcut danie din această moșie așa un codru de loc de s-a făcut schitul Ghighiu, lîngă apa Ghighiu și în anul 1821, la sfîrșitul vieții sale, călugărîndu-se, a făcut danie acestui schit Ghighiu, toată această moșie zestrală a ei, ce s-a rupt din moșia Rifov, la al său mărițiș»¹⁰.

Acestea se constată din testamentul Mariei Rifoveanca și din actul de întărire al acestei danii din 12 februarie 1826, al Atanasiei Monahia Rifoveanca.

Din aceeași hotărîre a tribunalului Prahova, se precizează că prin diata de la 4 noiembrie 1821, șetrăreasa Maria Rifoveanca, fiica răposatului Enache Rifoveanu, și a Anei Rifoveanca, «a făcut danie schitului Ghighiului moșia sa cu tot cuprinsul din hotar pînă în hotar, precum a stăpînit-o și dînsa de cînd i s-a dat de zestre de părinții săi»¹¹.

Din cele arătate mai sus, rezultă că Atanasia Monahia Rifoveanca, este Ana Rifoveanca, mama Mariei sau Măriuței Rifoveanca, ce primește la mărițișul ei în

7. Arhivele Statului, *Pachetul nr. 5. Schitul Ghighiu*. Actul nr. 17. Ședința trib. Prahova din 26 nov. 1866 în procesul moșiei Ghighiu, vatra schitului Ghighiu, p. 17—24.

8. Arhivele Statului, *Pachetul nr. 5. Schitul Ghighiu*, Actul nr. 4. Ședința trib. Prahova din 26 nov. 1866 în procesul moșiei Ghighiu, vatra schitului Ghighiu, p. 17—21.

9. Idem, idem *Actul nr. 5*.

10. Arhivele Statului, *Pachetul nr. 5. Schitul Ghighiu*. Actul nr. 17, p. 17.

11. Arhivele Statului, *Pachetul nr. 5. Schitul Ghighiu*. Actul nr. 17, p. 25.

august 1791, ca zestre, moșia de 600 stfnjeni, care a întărit-o ca danie schitului Ghighiu în 1821, în întregime, simțind că se îmbolnăvește și i se apropie sfârșitul vieții.

După moartea Măriuței Rîfoveanca, denumită și Uța Rîfoveanca, mama ei Ana Rîfoveanca se călugărește, luînd numele de Atanasia Monah'a Rîfoveanca, și la 12 februarie 1826 întărește și ea schitul Ghighiu moșia de 600 stfnjeni a fiicei sale Măriuța, ce-i fusese dată ca zestre în 1791.

Nu se poate ști dacă și Uța Rîfoveanca și nu Corneanca, cum este scris în pisania bisericii, a purtat numele de Atanasia Monahia Rîfoveanca, după ce s-a călugărit.

Bisericuța din cimitirul Mînăstirii Ghighiu s-a zidit în anii 1832—1833 cu cheltuiala șetrarului Panaite Mărunțeanu, cu soția sa Ecaterina și fiica lor Ana și cu osteneala starețului părintele Silvestru, ieroschimonahul, pe vremea regulamentului organic, sub conducerea generalului Paul Kisselef.

Mai tîrziu, în anul 1839, Ecaterina Bărcănescu a donat bisericii Mînăstirii Ghighiu, trei icoane, făcute de pictorul Nicolaie Zografu¹².

După arătarea documentelor ce atestă construcția schitului Ghighiu prin dania Măriuței Rîfoveanca în 1817, vom trece la examinarea existenței Mînăstirii Ghighiu mai dinainte vreme, în lumina altor acte mai vechi.

Din actul de hotărnicire aflat în hotărîrea tribunalului Prahova, se constată că moșia Bărcănești a urmașilor logofătului Coressi, se învecina cu moșia vatra schitului Ghighiu «mergînd pe apa Ghighiului în sus»¹³.

Mai sus am văzut că această moșie a fost întărită logofătului Coressi de Petru Cercel, în anul 1584, strămoșul din care descindea familia Bărcăneștilor, proprietarii din trecut ai acestei fișii de teren, ce și-au luat numele de la satul Bărcănești, aflat pe ea din vechime.

Trecînd la examinarea unor acte mai vechi, pe care le vom arăta mai jos, rezultă că logofătul, Coressi, cu soția sa jupanîța Slavița, ar fi printre primii ctitori ai unei mînăstiri situată lîngă satul Ghighiu, probabil pe un alt loc sau chiar pe ostrovul cu meri, lîngă apa Ghighiului, unde călugărul Așapie a ales și clădit din nou schitul Ghighiu, cum glăsuiește data din 23 aprilie 1817 a Măriuței Rîfoveanca.

Despre moșia Bărcănești avem primul înscris din 4 iulie 1476, cînd Laiotă Basarab Voievod, întărește slugilor domnești Ona cu fiii săi Stan și Stancul, ca să le fie în Bărcănești ocină, oricît au țînul Corlat și Nan «pentru că au cumpărat-o de la ei pentru 500 de aspri. Și domniei mele au dat un cal»¹⁴.

Mai tîrziu, la 30 iunie 1575 sau 1576, Alexandru Mircea Voievod, întărește lui Coressi logofăt, ocine în mai multe sate și în Bărcănești și țigani, precum și un vad de moară peste ocina Rîhovului cu 1030 aspri gata.

În acest act se arată, printre alte întăriri de ocine, și partea lui Jelez din satul Ruși, fiindcă a cumpărat-o jupan Coressi logofăt, tatăl lui Coressi, logofăt, de la Jelez, cu 1650 aspri, încă din zilele lui Radul voievod Călugărul.

De asemenea prin actul de mai sus i se întărește lui Coressi logofăt «în Miroslăvești din partea unchiului său Stoica, fiul lui Jelez, jumătate din sat și din cîmp și din pădure și din apă, fiindcă a înfrățit Stoica pe sora sa jupanîța Diica, mama lui Coressi logofăt peste mai sus zisa ocină, încă din zilele răposatului Radul voievod Călugărul, și de a ei bunăvoie»¹⁵.

Vedem deci că bătrînul Coressi logofăt, apare în documentele timpului din vremea domniei lui Radu voievod Călugărul, sprijinit de boierii buzoieni, spre a ocupa scaunul Țării Românești, după moartea lui Neagoe Basarab, în anul 1521, într-o luptă dată la Tirgoviște contra boierului Preda, sprijinit de altă partidă de boieri. În anul următor 1522, Radu vodă Călugărul este biruit de Mehmet bey, și-și pierde

12. Pavlov (Monah) Petru, *Inseamnuri despre șîntia Minăsiire Ghighiu*, Ploiești, 1929.

13. Arhivele Statului, *Pachetul nr. 5. Schitul Ghighiu*. Actul nr. 17, p. 20.

14. *Documente privind Istoria României, B. Țara Românească*, Veacul XIII, XIV și XV, Edit. Acad. R.P.R., 1951, p. 158.

15. *Idem*, veacul XVI, vol. IV, p. 185—187.

și tronul și capul și el la sud de Dunăre, fiind cerut a fi decapitat de Bădica comisul, văr *primar* cu boierul Preda, ce-și găseie moartea în lupta de la Tîrgoviște¹⁶.

Din cuprinsul actului din 30 iunie 1575 sau 1576, reiese că logofătul Coressi tatăl, cumpăra ocine sau părți de moșie încă de la începutul veacului al XVI-lea, în Bărcănești și în satele vecine, fiind în slujbă la Curtea Domnească, ca și fiul său Coressi logofăt.

Astfel, observăm că logofătului Coressi fiul, i se întărește «să aibă Drăgan, fratele lui Coressi logofăt din vadul de moară în Rupta a paltra parte, însă din moștenire, din partea mamei lor (Diica), iar din cumpărătură să nu aibă nici un amestec, fiindcă a avut jupan Coressi logofăt pîră cu fratele său Drăgan, în zilele răposatului Petre voievod și a luat Drăgan lege, 12 boieri, să jure, ca să aibă și din cumpărătură, dar Drăgan n-a putut să jure, ci a rămas de lege».

Prin același act, Alexandru Mircea voievod, întărește «să-i fie lui jupan Coressi logofăt ocină în Bărcănești, partea socrului său Bunea, toată, oricît se va alege din sat și din cîmp și din pădure și din apă și de pretutindeni și case și toate averile socrului său Bunea, fiindcă a așezat Bunea pe jupan Coressi logofăt în casă la fiica lui, jupanîța Slavița, ca să-i fie în loc de fiu, iar celelalte fiice ale lui Bunea, anume: Stana și Dobra și Neacșa și Maria să nu aibă nici un amestec».

Din examinarea numelor rudelor lui Coressi: mama sa Diica, fratele său Drăgan, socrul său Bunea, soția lui Slavița cu surorile ei Stana, Dobra, Neacșa și Maria, reiese că nu au nici o afinitate cu denumirile grecești, cum afirmă P. P. Panaitescu, că acest logofăt ar purta nume grecesc¹⁷, și nu este același cu diaconul Coresi, tipograful de la Tîrgoviște și Brașov, care a scos la lumină primele cărți bisericești și a tradus în limba română prima psaltire tipărită (1525—1600).

De altfel, diaconul Coresi, în Psaltirea românească din anul 1570, se adresează cititorilor astfel: «Eu diaconul Coresi, dacă văzui că mai toate limbile au cuvîntul lu Dumnezeu în limba lor, numai noi, rumânii, n-avăm...»¹⁸, ne arată că el era băstinaș însă nu avem pînă în prezent date că ar fi fost rudă cu logofătul Coressi, care avea moșii la Miroslăvești și la Bărcănești, pînă în apa Ghighiului și în alte părți, apropiate însă de Tîrgoviște la circa 40—50 km.

Ținînd seama că diaconul Coresi și-a început ucenicia de tipograf la Tîrgoviște, apare presupunerea că el ar fi aparținut acestei familii a lui Coresi, ce nu-și avea nume grecesc, ci pur românesc, provenit ca diminutiv de la Nicoară sau al Nicoarei, cum avem din trecut și Nicorești, localitate la 8 km nord-est de Măreșești. Aceste nume se întîlnesc îndeosebi în Ardeal, de unde probabil au coborît strămoșii lui Coressi în vremea de demult, și deținînd slujbe la domnie și-au mărit și domeniul feudal cu mai multe moșii între apa Dîmbului și apa Ghighiului, la sud-est de Plăiești.

Din actele ulterioare, datele la începutul veacului al XVII-lea, vedem că logofătul Coressi și jupanîța Slavița devin ctitori ai Mînăstirii Ghighiu, unde sînt și înmormîntați.

În anul 1601, Bunea logofăt, feciorul lui Coressi logofăt, dă un înscris: să se știe cum am vîndut jupanului Mihaiu ocina de la Bărcănești... cu aspri 8000. Ce am vîndut preste tot rumâni, hotarul cu vaduri de moară. Numai ce am lăsat locul mînăstirii, cu pometul nevîndut, căci îmi sântu părinții îngropați acolo»¹⁹.

Mai tîrziu, la 9 aprilie 1602, Bunea logofăt, fiul lui Coressi logofăt, mărește vînzarea către jupan Mihaiu și ginerele său Slanciul la două părți de ocină din satul Bărcănești pentru 12100 aspri, iar a treia parte de ocină de peste tot, să o stăpînească singur.

«Iar pentru rîndul sfinței și dumnezeieștii mînăstiri, m-am temut, căci a lăsat tatăl meu Coressi logofăt, cu mare blestem, ca să nu aibă voie nimeni din rudenia noastră

¹⁶ Radu Popescu Vornicul, *Istoriile Domnilor Țării Românești*, Edit. Acad. R.P.R., 1963, p. 38.

¹⁷ P. P. Panaitescu, *Începuturile scrisului în limba română*, în «Studii și materiale de istorie medie», vol. IV, p. 156, Editura Academiei R.P.R., 1960.

¹⁸ I. Bianu și N. Hodoș, *Bibliografia românească veche*, vol. I, p. 92.

¹⁹ *Documente privind Istoria României*, veacul XVII-lea, B. Țara Românească (1601—1650), Edit. Acad. R.P.R., 1951, p. 27.

să o vindă, ci așa am înlocmit cu jupan Mihaiu și jupan Stanciul, ca să țin și să stăpinesc eu singur minăstirea cu grădinile și livezile»²⁰.

In concluzie, din înscrisurile logofătului Bunea, se vede că pe locul cu grădini și livezi, a existat din vremea lui Coressi logofăt fiul, o minăstire, unde au devenit ctitori el și cu soția sa Slavița și au fost îngropați apoi amândoi acolo, lăsind cu mare blestem ca acel teren să rămână acelei minăstiri.

Consemnarea făcută de Măriuța Rîfoveanca în înscrisul dat călugărului Agapie la 16 aprilie 1817, pentru a ridica din nou schitul Ghighiu la locul «livada cu meri», corespunde arătării din actul de vânzare făcut de logofătul Bunea, la 9 aprilie 1602 către jupan Mihaiu și jupan Stanciul, că a lăsat tatăl său cu mare blestem ca să stăpânească el singur minăstirea cu grădinile și livezile.

Aruncînd o privire asupra locului schitului Ghighiu și astăzi ca și în 1602 și în 1817, vedem că el este înconjurat de o frumoasă livadă cu pomi roditori, dintre care nu lipsesc bătrînii meri, și de roditoare grădini, udate de un izvor bogat în apă. ce dă un susur odihnitor călătorului prin acele părți minunate.

După tradiția de a se construi din nou un locaș bisericesc pe vechiul loc, se confirmă și aici prin atestarea ce o face Măriuța Rîfoveanca, în înscrisul său ca testament din 23 aprilie 1817, că a dat danie în veci, de a se ridica din nou schitul Ghighiu, pe locul arătat de călugărul Agapie.

Din analiza documentelor citate mai sus, urmează a se face și o reconsiderare a pisaniei de la intrarea bisericii mari a schitului Ghighiu, spre a se înlătura erorile înscrise acolo, care nu corespund nici ca timp, arătîndu-se anul construcției ei la 1814, în loc de 1817, și nici ca nume, pentru Uța Cantacuzino, Corneanca, ce trebuie înlocuită cu Uța Rîfoveanca, cum apare în actele timpului.

De asemenea, trebuie reținut că Atanasia Monahia Rîfoveanca este Anca Rîfoveanca, visticieră, mama Uței Rîfoveanca șetrăreasa, ctitora a doua a schitului Ghighiu, făcut din nou pe locul sau în apropierea locului Minăstirii Ghighiu, ce a avut drept ctitori cunoscuți pe logofătul Coressi fiul cu soția sa Slavița, ale căror morminte se găsesc acolo din vremea de demult, dar nu se mai recunosc. Ele s-au năruit o dată cu minăstirea veche Ghighiu în decursul timpului, datorită vitregiei vremurilor, cînd și satele dispăreau o dată cu lăcașurile sfinte, ca apoi să reînvie pe vreme bună, ca pasărea Phoenix a vechiului Egipt, din propria ei cenușe.

Potrivit datelor istorice arătate mai sus, pisanția de la intrarea în biserica schitului de azi Ghighiu ar putea avea următoarea formă:

Acest lăcaș al schitului Ghighiu s-a ridicat în anul 1817, pe terenul donat de Uța Rîfoveanca, de călugărul Agapie și frații săi călugări părinți, cu cheltuiala ctitorei și din agoniseala lor, pe vatra fostei Minăstiri Ghighiu, zidită la sfîrșitul veacului al XVI-lea de logofătul Coressi și soția sa jupanița Slavița, unde se găsesc și mormintele lor.

ION N. MAILAT

FIGURI DE PREOȚI

Din bogata și variata galerie a personajelor care ilustrează literatura noastră actuală, se desprind și chipurile preoților Ion Enescu și Iraclie Porumbescu. Este de observat că aceste personaje nu sînt simple ficțiuni literare, ci, dimpotrivă, nume reale și ca atare evocarea lor s-a impus ca o necesitate în strînsă legătură cu cele două personalități muzicale ale noastre: George Enescu și Ciprian Porumbescu.

Viața și opera lui George Enescu a suscitat, în ultimul timp, nu numai interesul specialiștilor, ci și al scriitorilor. Așa se explică faptul că personalitatea marelui nostru compozitor a făcut obiectul unor importante manifestări artistice și al unor tot atît de importante opere literare. Amintim în acest sens viața romanțată a lui, pînă la vîrsta de șapte ani, cunoscută sub numele de «Jurjac». Semnată de Pavel Cimpeanu, cartea aceasta pune în lumină și figura preotului Ion Enescu, a cărui activitate se reconstituie din împrejurările concrete ale vremii de atunci și al cărui caracter se definește din exteriorizarea resorțurilor lui sufletești.

Înalt de tot, cu plețele lungi și cărunte, cu barba uriașă și răzvrătită, cu umerii largi și puternici, cu hainele puțin ponosite, și cu un toiag pe măsura staturii lui, sincer, leal, independent și voios, întotdeauna mulțumit cu puținul ce cîștiga și întotdeauna indignat împotriva lipsei de demnitate, iată portretul lui, fizic și psihic, viu, veridic și definitoriu.

În Livenii Dorohoiului, constată autorul, s-a făcut acea indestructibilă legătură a acestui preot cu natura, cu oamenii, cu cîntecele lor și cu viața lor măcinată de nevoi; toate acestea, constată iarăși autorul, i-au pătruns mintea, firea și simțămintele.

Apreciindu-i spiritul practic și realist, autorul îi subliniază apoi covârșitorul rol, pe care el l-a jucat, ca unchi, în viața familiei din care s-a născut George Enescu și, ca preot, în viața parohiei; pe care a păstorit-o.

Aici, la cimitir «în umbra unui mesteacăn, o femeie sta în genunchi și se ruga. Lîngă ea șapte morminte mici, toate acoperite cu buchețele proaspete, șapte cruci scunde, dintre care cinci purtau aceeași dată: «1878». Textul acesta, succint, dar cuprinzător, dezvăluie zguduitorul dramă din viața bunilor soți: Măriuța și Costache Enescu, părintii marelui nostru compozitor. Alt text, tot atît de succint și de cuprinzător, atestă la fel chiar prin gura personajului de care ne ocupăm: «Șapte copii ți-a născut Măriuța nepoale, și pe toți i-ai pierdut. Cinci ți i-a luat molima într-un singur an. Ce-a fost pe capul vostru, voi singuri știți, sărmanii». În fața acestei triste realități, știind că nu aparține lui atît, cît aparține altora și dîndu-și seama de cîtă putere este în el, în cuvîntul lui și mai ales în fapta lui, preotul Enescu dăruiește din sufletul lui mare și generos, îndureratei familii, pildă și îmbărbătare. Tristeții acestei familii el îi opune voia bună, durerii, minglierea și disperării, nădejdea. Într-un moment hotărîtor ca acesta, intervenția preotului Enescu este determinativă, căci, acum, în familia nepoților săi, urma să se nască al optulea copil. «Clarviziunea părintelui Enescu asigură noului născut un mare viitor», cînd spune: «Poate pruncul ce-ți va naște acum Măriuța va fi răsplata voastră pen-

tru tot ce-ai îndurat». Însoțită de rugăciunea unchiului și preotului, Măriuța naște un băiat, cunoscut în casă cu numele de Georgel, copiiiilor de joc cu numele de Jurac și țării și lumii întregi cu numele de George Enescu.

Bucuriei care-i umplea întreaga ființă pentru buna creștere a acestui copil, preotul Enescu îi adaugă și grija pentru buna lui educație. Astfel, preotul Enescu este acela care îl desprinde din brațele mamei, îl scoate dintre pereții casei și-l eliberează din țărcurile ogrăzii, punându-l în contact cu copiii, cu ciobanii, cu țărani, cu lăutarii, cu bucuriile și tristețile lor, cu molcomele dealuri moldovenești, cu izvoarele și cu pădurile etc.... Tot preotul Enescu este acela care îi sesizează bogăția interioară, sensibilitatea-i adâncă, simțul muzical și talentu-i uimitor. La îndemnul lui, copilul învață de la tatăl său vioara, iar de la mama sa claviurul și tot la îndemnul lui el învață și melodii populare de la lăutari și indeosebi de la vestitul Lae «mîndria Moldovei».

Cu prilejul împlinirii a cinci ani de la naștere, la marea bucurie a părinților pentru această aniversare, bucuria preotului Enescu este tot altă de mare.

La vârsta de șapte ani, talentul muzical al acestui copil, întrecînd toate așteptările, preotul Enescu, prin relațiile lui, îi înlesnește prezentarea la profesorul Eduard Caudella, de la Iași, care, ascultîndu-l, spune tatălui său: «Băiatul are talent, un talent neobișnuit pentru vârsta lui. Duceți-l la Paris sau la Viena. De la mine nu mai are ce învăța».

Și în sfîrșit, tot preotul Enescu hotărăște plecarea copilului în marele oraș al muzicii. Viena, impune părinților sacrificii materiale pentru această treabă, supra-veghează pregătirile și îi urează la plecare: «Du-te cu Dumnezeu Gheorghe».

Marea lui dragoste față de oameni îl face să se apropie nu numai de această familie, ci și de familia parohială. De aceea, oamenii îl interesează mai mult decît întîmplările lor și viața colectivă a parohiei mai mult decît destinele individuale. Îl frămîntă întrebări și probleme, îl răscolește durerosul dezacord între vis și realitatea aspră a orînduirii sociale capitaliste, fără însă să se lase derutat de ea. Și, autorul are meritul că surprinde cum își face loc în conștiința personajului nostru certitudinea inegalităților sociale, pricina mizeriei, antagonismele de clasă și principalii protagoniști ai dramei sociale. Figura boierului Boldur și prezența lui îi sugerează în mîna cui stă soarta poporului. Nutrește o profundă antipatie pentru acest boier legat de pămînt numai prin veniturile pe care le strîngea de pe el, care nu deosebea grîul de orz și care vizitase mai multe stațiuni balneare străine decît satele de pe propriile sale moșii. De aceea, nu se sfiește să-i strige biblicele cuvinte: «Mai lesne va trece cămila prin urechile acului, decît bogatul în împărăția cerului», sau să-i spună că, pentru el «vita sau omul tot una-s».

Autorul constată la acest personaj observații lucide și intuiții neașteptate atunci cînd proclama superioritatea valorilor morale asupra bogăției care desfigurează sufletul omenesc. Nepăsarea boierească și sărăcia oamenilor lipsise satul pînă și de cele mai elementare instituții. Intrigal de această dureroasă realitate, personajul nostru, într-o discuție cu nepotul său Costache Enescu — tatăl marelui nostru compozitor — spune: «Siau oamenii la slujbă atîrnați de iesle (biserica era improvizată într-un staul) de-mi vine păcătosului de mine să rid singur în toilul lui «Doamne miluește». Da nu zic nici eu nimic. Însă, școală, mă, școală vreau să le zidesc, să-i scot măcar pe copii din ticăloșia și eresurile de care părinții lor nu mai au scăpare. Asta-i ccr, mă, boierului Boldur».

Dacă admonestează pe boieri care se dedau la o viață îndolentă și se ocupă numai de plăcerile simțuale, de jocuri de cărți și de jafuri, în schimb pe cei umili îi înconjură cu dragoste, se roagă pentru ei, îi cercetează dezinteresat, îi ajută cu bani și îi îndrumează la doctori. «Să-i cauți, să-i înveți, să-i ajuți, să-i ridici din mizeria materială și spirituală, să-i îndemni la muncă prin propria-ți pildă», iată crezul lui pentru cei mulți și pentru oameni în general.

*

Compozitorul Ciprian Porumbescu ocupă și el un loc aparte în istoria muzicii românești. Viața și opera lui au atras pe biografii de specialitate, pe scenariștii de film și radioteleviziune, pe libretiștii de operetă și chiar pe scriitorii noștri. «Cînta

la Stupca o vioară», de Constantin Ghiban, este o amplă monografie a vieții și operii lui Ciprian Porumbescu. Talentul multilateral al lui, bogăția de idei care-i învăluie orice operă, atitudinea sa de artist militant pentru o lume nouă și înțuită viitorului muzicii românești se desprind cu prisosință din descrierea, dialogul și replica pe care personajele acestei cărți le folosesc cu mestesug, prin pana autorului.

Printre aceste personaje se află și preotul Iraelie Porumbescu, căruia marele nostru compozitor îi datorează nu numai viața, ci și inițierea în tainele muzicii. Pentru aceasta și pentru multiplele-i talente cu care era înzestrat, preotul Iraelie Porumbescu a fost veșnicit în literatură, ca un personaj principal și pozitiv, așa cum atestă amintitul român.

Era originar din Sucevița și era fiul vornicului Tănase și al jupinesei Varvara. Înalt, cu barba castanie și cu privirea ageră, milos și ospitalier, blând și hotărât, așa arăta la chip și la suflet preotul Iraelie Porumbescu. Casa lui era un model de gospodărie, de muncă, de rugăciune și de armonie.

Instrucția și educația fiului său Ciprian erau preocupările lui cele mai de seamă. Grija de a-l ajuta să-și ridice nivelul intelectual, pentru el, ca tată, nu însemna o simplă recomandare pedagogică. Stăpinit de curiozitate științifică, adâncit în speculații filozofice, dornic de o largă informare și receptiv la fenomenul artistic, el manifesta tendința pentru un scop instructiv-educativ bine definit.

Cu o bună orientare în arta muzicală și cu o incontestabilă competență în această privință, preotul Iraelie Porumbescu nu numai că sesizează talentul fiului său, dar îi creează și condițiile pentru cultivarea acestui talent, caracterizat mai târziu, prin mulțimea lucrărilor sale, prin bogăția conținutului de idei și prin calitățile melodice deosebite.

Sfaturile date de el lui Ciprian, în ce privește alegerea și însușirea unei profesii, depășind sfera îngustă a individualismului, vizează o serie întreagă de probleme puse în slujba poporului. Cităm: «Să înveți fiul meu, să înveți, Cipriane, ascultă pe lătuța. Ai carte, ai parte!» Sau: «Acu, Cipriane, de ajutor ai ajutat la rînduirea serbării, de cîntat ai cîntat, că ce-i drept, corul pe care l-ai tocmit tu din junișanii veniți de prin ținut a fost strasnic, dar nu uita că septembrie i-aici și examenele sînt examene.... Te luptă să iei note bune, s-ajungi și tu om de seamă pentru neamul tău. Ferice ași fi de-oi ajunge să dai și tu poporului nostru măcar un strop de lumină».

Dragostea preotului Iraelie Porumbescu față de popor era atât de mare încît nici împrejurările triste din viața familiei sale nu-i clatină convingerile. Spre pildă, atunci cînd Ciprian, în calitate de președinte al societății «Arboroasa», este arestat pentru manifestări antiimperiale, tatăl său, slăpînit de un puternic patriotism, îl îmbărbătează: «Fii tare băiatul meu, fii tare. Noi am intervenit peste tot locul să vă scăpăm. Alecu, cavalier de Popovici, suflet mare de luptător, singurul care mai poartă în vinele sale sîngele pașoptiștilor, e gata să-și dea chezașie toată averea sa pentru dreptatea voastră. Fii tare băiatul meu. Încurajează-i pe toți!»

Cu toate acestea dragostea părintească îl copleşte și ea se preface în a-dîncă și nespusă durere. Atunci cînd Ciprian a fost eliberat din închisoare Părintele Iraelie oftă adînc, apoi zise: «Atîta mîngîiere i-a mai rămas: Cîntecul. Iaca sînt patru luni de cînd a scăpat din mușgaiul temniței, da' sănătatea nimeni nu i-o mai drege. Tușește și tușește și varsă sînge. Doamne, Dumnezeu!... Cum să nu-mi fi drag! Numai Dumnezeu știe cît mă zbal să-l pot vedea om. Și cîte griji pe mine. Nu vezi că vin jandarmii și întrebă unde-i și cum și ce face? Dacă vin într-o bună zi ca atunci și mi-l duc în lanțuri. Nu, nu. Mă doare în'ma, dar zic să-l văd cît mai iute urnit la Viena, ori în altă parte, în Ardeal, undeva. În Bucovina cît a fi, e în primejdie mare. El nu-și dă seama, e tînăr. La Viena, de bine de rău, are să se perfecționeze în ale muzicii». Și dragostea părintească îl însoțește la Viena și la Brașov, bucurîndu-se cu el de succesele talentului său, precum și în Italia la Nervi, Genua, Florența și Roma, întristîndu-se de astă dată de șubreda lui sănătate. Revenit acasă, la moartea lui, lîngă vioara fără cîntăreț «Părintele Iraelie ridică fruntea falnică, dirză și rămase așa, în nemișcare, ca un litan lăiat dintr-o

stîncă», iar după îngropare «ochii adînci și strălucitori ai bătrînelui se plimbară blînzii de-a lungul și de-a latul cîmpilor Stupcâi. Pe cutele frunții, broboane scînteiau ca o diademă, pletele-i erau albe, ca ninse, barba-i patriarhală tremura în vînt. «Cînta la Stupca o vioară» murmură îndureratul tată.

Ca preot ocupă, pe rînd, parohiile: Șipot, Boian și Stupca. Cu spiritul său evoluat și întreprinzător, cu optimismul care-i însuflețea orice gînd și orice acțiune, cu orizontul social lărgit de contactul cu lumea diferită prin care a umblat, cu posibilitatea de a identifica valorile morale, cu facilitatea de a se exprima în mai multe limbi și cu generoasa lui dăruire de sine, el a obținut în parohiile unde a fost remarcabile succese. Astfel, la Șipot, el a reușit să restabilească liniștea în parohie, răvășită de vrăjmașiile politice, la Boian, ca un entuziast militant pentru o pace confesională, a redat de asemenea liniștea parohiei, răvășită, de astă dată de vrăjmașiile religioase, iar la Stupca a făcut zidire de Biserică pe temelie de suflet. Și, nu se exagerează dacă se afirmă că, în parohiile unde el a fost, a împlinit cu prisosință portretul unui alt Popa Tanda. Parohiile lui, renașcute, au devenit pe parcursul anilor lui de apostolat, parohii fruntașe. El a dat preoției prestigiul capabil să genereze în sufletul credincioșilor convingeri religioase și practici creștine. El se apropia cu dragoste de enoriașii săi, le asculta păsurile și-i ajuta, unde nu putea altfel, măcar cu un sfat, și totdeauna cu gîndul de a îndrepta un rău, de a repara o greșeală. În scurtă vreme el a reușit să dobîndească încrederea enoriașilor săi și în același timp să se bucure de o largă popularitate. Nici o piedică nu i-a frînt dorința de a-și îndruma viața în înțelepciunea cărților și nici o jertfă nu i-a putut înfrîna voința de a îndruma la rîndul său pe aceea a credincioșilor săi, care-l iubeau și vorbeau cu dragoste despre el. Preotul Iraclie Porumbescu era al poporului cu trup și suflet și el rămîne chipul adevăratului preot.

În afară de vocația de preot, personajul de care ne ocupăm posedă și o deosebită îndemnare de versificator. Impulsurile poetice i-au fost concretizate într-o serie de poezii, pe care, la timpul lor, poporul nostru le-a întîmpinat cu multe lacrimi de duioșie nostalgică și de însuflețire răscolită. Foarte gustată, poezia preotului Iraclie Porumbescu a figurat zeci de ani în materialul antologic folosit pentru serbările românești din Bucovina. Grevată de o epocă revoluționară, poezia lui nu se rezumă numai la exaltarea exclusivă a patriotismului, ci are și o pregnantă tendință socială. Ilustrativ în acest sens este dialogul dintre un personaj și Ciprian Porumbescu, cu prilejul colindelor de Anul Nou: «Măi Cipriane, să-i spuși părintelui tău, poetul, că urarea asta o știu eu de la dînsul, de prin anul '890... Multe știu eu de la părintele tău, și «Fata de român» și «Bucea și litera» și «Cîntecul lui Iancu» și «Zimbrul Moldovei». Părintele e mare poet. Însuși Bălcescu, marele Bălcescu, a scris la '849 despre «Cîntecul lui Iancu», vorbe frumoase, înălțătoare. Fii mîndru de tatăl tău, Cipriane, și urmează-i calea».

Talentul poetic al preotului Iraclie Porumbescu, constată autorul, apare dublat de acela de compozitor, reușind să îmbine astfel versul cu melodia.

Mai mult, talentul de compozitor, constată iarăși autorul, apare la rîndul lui dublat de acela al unei voci ce știa să cuprindă în accente duioase toată dragostea unui suflet aprins pentru cîntecul popular, să limpezească frîmțările sufletului cu un cîntec de veselie și să adîncească multe doruri cu un cîntec de jale. Cu alte cuvinte, preotul Iraclie Porumbescu avea și talentul de cîntăreț.

Un alt talent al acestui personaj, apreciat de autor, a fost și acela de povestitor. El și-a folosit acest talent și în familie, și în școală și în biserică, povestind cu drag despre plaiurile minunate ale Bucovinei, despre chipul luminos al lui Ștefan cel Mare, despre însușirile poporului nostru, despre patriotismul luptătorilor pașopțiști și despre multe altele.

Un mare merit și-a cîștigat acest preot și ca folclorist. Receptiv la talentele poporului, strînsa prietenie cu Vasile Alecsandri și propria-i experiență i-au dat o înclinare aparte față de folclor, la cunoașterea căruia a contribuit prin adunarea și publicarea lui. Textul următor este concludent în acest sens: «Colinda satele singur sau cu odraslele după el și, fiind și bun de pană, scria stihuri păstrate din

bătrâni, din gură în gură, așa cum îl îndemnase pe el poetul Vasile Alecsandri, în anii lui de surghiun în țara Bucovinei». Același lucru îl atestă și Ciprian când spune: «Colind uneori, însoțindu-l pe tătuța, prin toată Stupca, ba și prin Voievodeasa și prin Solca. Tătuța cu-ale lui, cercetează oamenii, care știu stihuri, cîntece, povești. Frumoase sînt stihurile și poveștile, d-apoi cîntecele mă ung la inimă».

Cel mai mare merit însă al acestui personaj a fost acela al patriotismului său constructiv. Ancorat în realitatea înconjurătoare, însuflețit de idealurile vechului său și cu ochii larg deschși spre viitor, de la început, el și-a pus viața în slujba poporului. Bucovina se zbătea atunci sub apăsarea imperialismului habsburgic. Pătruns de marile aspirații ale generației sale — ideile de înlăturare a relelor sociale, cu îndreptățiri egale la roadele muncii și datorii egale față de sarcinile publice — preotul Iraelie Porumbescu s-a distins în lupta împotriva jalnicei soarte rezervate românilor din imperiul habsburgic. Anul 1848 aduce în viața lui o schimbare revoluționară. Contactul intim cu oameni de talia lui M. Kogălniceanu, Al. I. Cuza și mai ales V. Alecsandri — refugiați politici din Moldova — îi deșteaptă dorința de a lupta împotriva tiraniei și a împilării naționale și sociale. Astfel, el este înțilnit cînd în cercul acestor refugiați din casele Hurmuzachi, cînd la școală învățînd pe copii carte, cînd în mijlocul credincioșilor apărîndu-i de birul împărațesc, de biciul boieresc și de întunericul neștiinței. Că iubea libertatea și că era un luptător pentru ea o dovedește și textul: «Viitorele nu-i al Habsburgului de la Viena. Viitorele e-al poporului. Pentru libertatea lui trebuie să luptăm. Aceasta ni-i sfînta datorie». Sau că el lupta împotriva exploataților o dovedește alt text: «Birurile sînt grele iar oamenii stăpînirii haini la suflet. Iaca bietul om aista, abia își duce zilele. I-au luat tot din casă, i-au sechestrat pînă și puii din ogradă; l-au bătut și-acum vor să-l ducă legat. Se poate răbda asemenea nelegiuire din partea lor?» Dialogul dintre el și preotul evanghelist atestă același lucru: «S-o mai cumpăni și măria sa împăratul să mai schimbe greul jugului, că nu mai merge sfințite. Te uiți dumneata la bieții oameni. Trăiesc cu jandarmul la spate, n-au nici cenușă în vatră. Iar împărăția îi strînge cu șurubul birului, pînă le iese ochii». Mai departe, în același dialog, el își arată repulsia față de armata imperială, creată numai pentru războaie nedrepte: «Eu am feciori, d'a cătane nu-i fac. Au murit destui români sub steagul Austriei, au murit la Königgrätz, la Sadova, ehei... dar asta n-a scutit poporul nostru să fie cel mai asuprit și cel mai batjocorit din toate popoarele imperiului». Într-un alt dialog cu un alt personaj care se lăuda cu luptele la care a luat parte, preotul Iraelie Porumbescu îi răspunde: «Ai luptat pentru dînsii; da' spune-mi acu', ce bine au făcut ei românilor? Pămînturile ni le-au luat, birurile le-au suit, drepturi n-avem, școli n-avem». Activitatea lui în această privință îl relevează ca pe un patriot cu idei înaintate, care abordează de pe poziții, în genere fecunde, o întreagă serie de probleme izvorîte direct din cea mai vie actualitate sau care răsună ca un ecou al unor evenimente semnificative.

Remarcabile prin forța lor de individualizare, aceste personaje, după cum am văzut, și-au închinat talentele și indeletnicirile într-o activitate fecundată de dragostea față de Dumnezeu și față de om.

Pr. HORIA CONSTANTINESCU

OAMENI ȘI FAPTE DIN ALTE VREMI

DOMNITORUL NICOLAE MAVROGHENI ȘI BISERICA

Era spre sfârșitul secolului al XVIII-lea. În Țara Românească domnia Nicolae Mavrogheni, grec de origine, din insula Paros, fost dragoman al mării turcești. El a fost numit domn al Munteniei prin stăruința marelui vizir turc Hasan Pașa. Intrarea triumfală în București, a noului domn, a avut loc cu un deosebit fast la 28 mai 1786. Luând frinele domniei, mai întâi, a căutat să servească cu credință interesele Imperiului otoman, apoi, să-și împlinească și nesățioasa sa lăcomie de bani. Cu toată supușenia lui față de împăratul Țarigradului își încheie domnia în anul 1790, prin decapitare, de către marele vizir, fiind acuzat de trădare.

După însemnările cronicarului muntean, Dionisie Eclesiarhul, Nicolae Macrogheni, «era un om înalt, uscățiv la obraz și strașnic», dar era și plin de capricii și orgolios. Pitarul¹ Hristache, cronicar de la finele secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, îl caracterizează așa: «Unii ziceau că-i om bun/, Cei mai mulți că e nebul/, Alții îl țineau de prost/ Și nimeni nu-i da de rost. «Cu locuitorii de rând. era milostiv, cu boierii țării însă n-a făcut» casă bună. «Invocînd diferite pretexte i-a impus la sume mari de bani. Ba, mergea așa de departe cu disprețul față de ei încît calului său preferat i-a dat rang de boierie, acordîndu-i titlu de «Clucer». Capriciile și ciudățeniile sale îl puneau în situația, de cele mai multe ori, să le confunde cu bunele intenții. El a fost și un om strașnic, dar «a luat o sumă de dispozițiuni draconiane»². De multe ori, ca să cunoască viața poporului, cu toate aspectele și realitățile ei, pleca travestit pentru a nu fi recunoscut și «cercea prăvăliile, bisericile și curțile dregătorilor; cei prinși că nu-și făceau datoria erau pedepsiți pe loc. Și mai spune cronicarul Dionisie Eclesiarhul care «era oltean de baștină, născut după cum îl arată vorba, prin părțile Mehedințului... din vârful condeiului de peană de gîscă, smuls din aripa stîngă, ca să vie bine de purtat la mină... că poruncit-a acest Domn tuturor zapciilor⁴, de prin județe și tuturilor pîrcălabilor⁵ de prin sate, în toată țara,

1. Pitar, în orînduirea feudală a Țărilor Românești «Pitar» era boierul însărcinat cu aprovizionarea Curții domnești (și a oștrii) cu piine. Mare sau Vel Pitar era boier de Divan însărcinat cu supravegherea brutăriei domnești și care avea sub ordinele lui mai mulți pitari (*Dicționarul limbii române moderne*, București, 1958, p. 621).

2. Clucer, rang de boierie. Clucer se mai numea boierul care supraveghia cămărilor domnești și cumpăra proviziile trebuincioase bucătăriei domnești.

3. Pitarul Hristache, *Povestea Mavrogheneasca*, cu o introducere și note de Gheorghe Adamescu, București, f. a., p. 8.

4. Zapciu, era subprefectul unei plăși.

5. Pîrcălab, dregător mai mare peste un ținut al Moldovei: el avea atribuții de conducător al unei cetăți și avea și atribuții de judecător.

de au făcut țepi de doi slinjeni⁶, punându-le la toate bisericile dinainte, în sus, scriind pe dînsele (văzînd și eu cu ochii) că pre oamenii furi și pre tîlhari și pre cei ce-și jură pămîntii, și-i va bale și pre cei ce vor injura preotii și legea și biserica și pre ceie nu vor veni la rugăciuni, să-i întepe fără de nici o judecată. Pe atunci nu era a vedea sau a auzi gîlcevindu-se oamenii în sate sau a se ucide și nici nu se auzia nume de hoți undeva și călătoriau oamenii oriunde fără frică⁷. Mîndria și orgoliul lui de fanariot îl făcea să calce orînduirile stabilite de vremurile vechi, fie cele ale țării, fie cele ale bisericii. Ambițios fiind, de cele mai multe ori nu se consulta cu sfincticii săi, nici în treburile țării, nici în cele religioase, cu dregătorii bisericii, amestecîndu-se chiar și în atribuțiile mitropolitului, pe care-l considera mai mult un executant al poruncilor sale. «El judeca, spune cronicarul vremii, el hotăria și însuși el poruncia de pedepsa pe cel ce i-se părea a fi vinovat, cu grea bătaie la scară; nu mai rînduia la veliții boierii sau la departament pricina geluitoarelor, ci Măria sa, hotăria judecata pe turcure⁸».

La scurt timp după venirea lui în scaunul domniei, scrie mitropolitului «să dea poruncă tuturor egumenilor, episcopilor de pe la mînăstiri și preoților dela bisericile mahalalelor din tot orașul București, ca fiecare biserică să stea toată ziua deschisă, de dimineață pînă seara, la un ceas din noapte, ca să găsească creștinii vreme orîcînd merge să-și facă în biserică rugăciunile». De asemenea, el mai dă poruncă «să stea un preot în biserică pentru pază. Candelile de la icoanele împărătești și prestol să stea aprinse. Serviciul utreniei să se facă de cu seară, căci dimineața nu pot veni creștinii⁹. El justifica această măsură pe motivul că orice creștin, care va trece pe lângă biserică să aibă posibilitatea să intre să se închine sau să-și facă «paracelis¹⁰». La această poruncă mai adaugă: «să se bată rău și fără milă creștinii care nu vor merge la biserică», uitînd că, la biserică, merg creștinii nu din frica poruncii ci din dragoste față de Dumnezeu.

Cronicarul Dionisie Eclesiarhul a așternut, pe răbojul vremurilor, fapte și întîmplări din viața poporului nostru, spunîndu-ne nouă așa: «Cu dulceață este oareșcum, a povesti cineva și de patria sa și a istori de cecele s-au întîmplat neamului său, atît din anii trecuți, cît și în diastima¹¹ vremii vieții sale, care toate după voia Atotputernicului Dumnezeu se fac, unele cu slobozirea sa, eară altele din depărtarea sa, pentru sănătățile noastre, pedepsind și miluind precum însuși știe, după dreptele judecățile sale... Deci, avînd și eu rivnă a istori de această patrie a Valahiei ce i s-a întîmplat în diastema vremiei de la 55 de ani încoace, cîte am auzit de la cei bătrîni și cite sunt prin știință în zilele vieții mele...¹². Și deschizînd cronica la istorisirea faptelor și a ciudăteniilor lui Nicolae Mavrogheni aflăm că acest domnitor «se îmbrăca uneori, în haine preoțești, alteori se îmbrăca cu rasă și podcapet călugărește și mergea pe la biserică și cerca cum slujesc preoții și pre ce vreme săvîrșesc slujba. Poruncise a fi pururea la toate bisericile ușile deschise ziua și noaptea și preotul cel de rînd să se afle nelipsit în biserică, peste toată vremea cu cuvînt că oricine va trece pe lângă biserică să intre să se închine, sau să-și facă paracelis și de cu seară să se slujească utrenia împreună cu vecernia, cu cuvînt că dimineața nu pot veni oamenii la biserică mergînd la lucru, iar la zile de sărbători, cu mic cu mare toți să vie la biserică, că cela ce nu va merge la biserică se va bate rău, fără milă. Și așa se umplu bisericile de oameni, de frica poruncii iar nu pentru dragostea lui Dumnezeu...»¹².

6. *Stînjien*, era o veche măsură de lungime în Muntenia se întrebuița stînjienul lui Șerban Vodă de 1,97 m. precum și al lui Constantin Vodă de 2,02 m.; în Moldova, stînjienul era de 2,23 m.

7. Dionisie Eclesiarhul, *Cronograful Țării Românești*, cu o prefață de Dr. C. S. Nicolăescu-Ploșor, Rîmnicul-Vilcea, 1934, p. V și 89.

8. Dionisie Eclesiarhul..., *op. cit.*, p. 20.

9. V. A. Urechia, *Istoria Românilor*, Tom. I, București, 1891, p. 368, 370, 371.

10. *Paracelis*, rugăciune.

11. *Diastima*, distanță, spațiu.

12. Dionisie Eclesiarhul..., *op. cit.*, p. 21.

Pitarul Hristache, ne povestește cu mai mare lux de amănunte, în versificație poporană, «Istoria faptelor lui Mavrogheni Vodă și a răzmeriții din timpul lui pe la 1790». Numele de familie al acestui cronicar nu se cunoaște, se știe numai că el a fost un mic «Boiernaș», care ne-a schițat în versurile sale momente hazlii din viața și năzdrăvăniile acestui domnitor fanariot. Faptele lui Nicolae Mavrogheni, scrise în versuri de către acest cronicar, au fost publicate în anul 1863 în «Buciumul», ziarul scriitorului Cezar Boliac pe care el l-a fondat în anul 1856. Versurile, din punct de vedere al artei poetice, sunt slabe de altfel ca și versificarea primilor noștri poeți culți, ca: Enăchiță Văcărescu, Iancu Văcărescu, Paris Momuleanu și alții. Povestea lui Mavrogheni nu are calități literare de aceea poate a rămas mult timp necunoscută sau mai bine zis nestudiată, de către scriitorii noștri, deși «găsim în ea însemnări istorice și aprecieri despre multe evenimente».

Profesorul Gheorghe Adamescu tipărește, mult mai târziu, într-o ediție populară, această poveste rămasă încă necunoscută. În prefața ediției spune: «Ceea ce ne-a îndemnat s-o tipărim este faptul că ea va procura o cetire plăcută prin calitățile stilistice, prin acea naivitate plină de farmec, care e caracteristică la unii din cronicari și prin oglindirea judecății unui om din alte timpuri, relativ la evenimentele politice, sociale, economice, scriere în «care eroul e un tip ciudal, un caracter cu multe calități și defecte». Pitarul Hristache ne introduce cu versurile sale în atmosfera domniei lui Nicolae Mavrogheni, depășind firul faptelor și ciudățeniilor lui așa: «O poveste minunată / Când se întâmplă cite odată / La vreo parte de loc / Din al acei țări noroc / Toată firea e pornită : A n-o avea tănuită / Cîi pentru o pomenire / O pun în publiciuire / Ca după vreme să citească / Ce nu știu să pomenească. / Drept aceea dar și eu / Cu mila lui Dumnezeu / Încep după a mea idee / Cu vreo cîteva condee / Povestea Mavroghenească / Din toată Țara Românească. / Că nu e după dreptate / A o lăsa la o parte / Fiind lucruri minunate / Și peste fire ciudate; / Întîmplări nepomenite / Și fapte ne auzite / Care de le-oi scri pe toate / Mavrogheneștile fapte / Nu-mi ajunge nici hirtie / Nici condee în mîini să-mi fie; / Ci din cele mai mărunte / Să nu vi se pară multe / Și vă rog oricîi nu știți / Ascultați să pomeniți... Și pe unde nu gîndeai / P-acolo îl întîlneai / Tiptil pe jos și călare / Prin țîrg și prin mahalale / Apoi dacă mai trecu / Alceva mai nou făcu : Dete strașnică poruncă / De puse pe popi la muncă / Și cite biserici sunt / Și cite se vor fi aflînd / Să stea pururea deschise / Și cu luminări aprinse / Și popa să nu lipsească / De lîngă ea, s-o păzească / Pentru vreo întîmplare : Ori de moarte sau de boale / Căci cine-l va căuta / Să-l poată curînd afla...».

După ce autorul ne arată felul de comportare al domnitorului și despre poruncile date, referitoare la biserică și slujitorii ei, spune mai departe: «Sărăcii popi ce pășise și ce potop le sosise / Ce muncă și ce canon, că nu lipsea din amvon / Cîi era ziua de mare, sta priveghînd în picioare / Cu ochii pe drum sticliți și cu dinții tot rînjîți / Să nu cumva să sosească și poate să nu-i găsească / Că știa c-obișnuiește, de-i lovea tot fără de veste / Cînd nu le trăsnea prin gînd, atunci îl vedea venînd / Ori cu vreo cialma în cap, sau cu vreun camilaf / De nu puteai să-i alegi, nici ca să-l mai înțelegi / Că sta bieții popi săracii, în spangă, și, ca soldații / Toată ziua nelipsiți, uitîndu-se pe la sfinți / Iar coala mai pe inserat, cînd gîndea că au scăpat / Iar începeau a loca și iar la slujbă intra / La otron de dimineată, apoi iată, uite viață!».

Dar, Nicolae Mavrogheni nu s-a oprit numai la aceste măsuri ci a obligat pe preoți să pună pe cap «cite un grecesc potcap». Bietii preoți n-au stat la împotrivire știindu-l aspru la minie. Iată cum ne redă în versuri, Pitarul Hristache, și această poruncă: «Apoi le mai porunci și alta-i sfătui / Ca toți să pue pe cap, cite un grecesc potcap / La mine să nu-l mai ia, cum unii obișnuia / Ci ca un dar neclătît, de tot să fie oprit / Deci ș-aceasta o urmară, toți caucul lepădară / Gata la poruncă fuse și toți potcapuri își puse / Că n-avea cum să nu pue, văzînd că nădejde nu e / A mai sta cu-mpotrivire, sau a mai da sfătuire, / nu o puteau face, Că se temeau de el foarte, să nu încapă la vreo moarte / Că întru nimic nu avea, a tăia și-a spînzura / Încă el făcea un haz, ci ce cîntec le cînta ¹ Acela și ei juca»¹³.

13. *Buciumul*, ziar politic, literar și comercial, București, 1863, nr. 7, 9, 10.

Costumul fanariot, introdus în Țara Românească de Nicolae Mavrogheni, străin de tradiția românească a prilejuit mai târziu multe discuții, atât în presă cât și în ședințele Sfântului Sinod. «Dacă ni se va cere a alege, spunea preotul Grigore Musceleanu, între un costum străin, fără nici un gust, barbar, incomod și chiar ridicul pentru o lume care ne ia înainte cu civilizațiunea și un costum tradițional, comod, în care să domine armonia, bunul gust și care să desemne pe preotul nostru social, care e și tată de familie, noi suntem siguri că toți oamenii de bine, adevărații susținători ai religiei și ai datinelor noastre naționale, vor prefera împreună cu noi pe cel mai practic și mai convenabil pentru societatea noastră»¹⁴.

Măsurile luate de Nicolae Mavrogheni referitoare la biserică, slujitorii și credincioșii ei și-au atins scopul; bisericile stăteau toată ziua deschise, preoții erau de dimineața până seara la datorie, credincioșii din pătura socială, de jos, mergeau regulat la biserică, unii din convingere și din evlavie, iar alții din teama pedepsei. Numai boierii pretextau că nu pot merge iarna «ca să rabde iuțimea gerului». Atunci domnitorul rînduiește, prin pitacul din 28 februarie 1787 ca să se pună cîte o sobă la 16 biserici mari din București «în care să se facă oarecare căldură la vreme de răceli, iarna cînd se slujesc sfințele liturghii, ca să poată fieștecare creștin a sta de aș face rugăciunea fără a pătimi și a se săcătui, de iuțimea gerului, cum și preoțimea»¹⁵. Acele biserici sunt: Curtea Veche, Domnița Bălașa, Sfinții Apostoli, Sfîntul Ioan, Biserica Sărindaru, Sfîntul Sava, Patruzeci de mucenici, Sfîntul Dumitru, Sfîntul Nicolae ot Șelari, Biserica Dintr-un lemn, Schitul Maicilor, Sfîntul Nicolae din Prund, Biserica Sfîntul Ioan a domnului Pîrșcoveanu, Biserica Albă a Sfîntului Nicolae Postăveri...¹⁶.

Dar, fiindcă ordinul de a fi, în oraș, deschise bisericile domnitorul dădu cărțile legate ispravnicilor¹⁷ de județe să înșlînțeze pe locuitori «că este poruncă domnească a îndemna pe popor să meargă la biserică și să se grijească parte bărbătească și femeiască, cu copiii lor, la care dv. sunteți datori a-i îndemna și a-i sili la aceasta după cum am grăit P. S. Mitropolit și Părinții Episcopi să scrie protopopilor și preoților, ca să nu rămînă nimenea negrijit și înși-va să dați pildă fiindcă și dv. ispravnicilor aveți a da seama înaintea lui Dumnezeu. De asemenea scrie Mitropolitului și Episcopilor ca să poruncească la oamenii bisericilor, ca toți să se spovedească și să se grijească¹⁸. Nicolae Mavrogheni nu uită nici pe țiganii lăeși domnești, căci la 13 august 1786, dă ordin să le trimită duhovnici să-i boteze și să-i sfătuiască a merge la biserică că n-au nici o lege, nici o rînduială pînă acum. Mai rînduiește ca duhovnicii să primească leafă de la Vistierie¹⁹ ca să-i învețe pravoslavnicia credință și fără nici o cheltuială să-i boteze și să-i grijească. Îi mai îndeamnă să se lase de furtișag că vor fi pedepsiți, dacă nu se vor lăsa, cu moarte de țepă. Ispravnicii să dea ajutor duhovnicilor trimiși prin județe²⁰. Cu privire la înmormîntarea celor săraci, la 6 iunie 1786, a dat poruncă zăpciilor «cînd află vreun mort, sărac și străin, fără rude, să vestească spătarului sau Agiei²¹ ca să dea bani de cheltuială pentru îngroparea celui mort după rînduiala creștinească»²².

Despre Nicolae Mavrogheni, ca om și ca domnitor, s-au emis cu timpul, de către istorici și scriitorii noștri opinii, care se contrazic unele pe altele: A. D. Xenopol spune că «era iute și aprins, pornit și apucat, crud și neomenos, adăugînd

14. Pr. Grigore Musceleanu, *Costumul clerului ortodox după uz istoric și tradițiuni*, București, 1878, p. 45—46.

15. V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. III, p. 48.

16. G. M. Ionescu, *Istoria Mitropoliei Ungrovlahiei*, vol. II, București, 1914, p. 265.

17. *Ispravnic*, odinioară prefect, numit apoi și cîrmuitor.

18. G. M. Ionescu, *Istoria Mitropoliei Ungrovlahiei...*, vol. II, p. 265.

19. *Vistierie*, tezaurul Statului, apoi Ministerul de finanțe.

20. G. M. Ionescu, *Istoria Mitropoliei Ungrovlahiei*, vol. II, p. 265.

21. *Agie*, poliție, azi cu sensul de Prefectura Poliției-Miliciei.

22. Arhivele Statului, *Condica*, nr. XVII, fila 23, pachet V.

la toate aceste însușiri primejdioase și o nesățioasă lăcomie de bani»²³. Scriitorul Ion Ghica ni-l prezintă în revista «Convorbiri Economice» ca un fel de maniac, o fiară de mare, un grec din mica insulă Lipso, de lângă Paros, ajuns pilot al flotei împărătești, după ce fusese pirat, om fără altă învățătură de cât cunoștința stfcilor și băncilor de nisip din Archipel». V. A. Urechia ni-l descrie dimpotrivă că era un om «foarte chibzuit, foarte viteaz, încrezător în forțele țării și cu toate că a căutat și el să facă bani, ca mai toți fanarioții, a despuiat mai mult pe bogați, de cât pe cei săraci, de aceea nici nu l-au iubit de loc boierii».

Din cauza ciudățeniilor sau și ura boierilor, spune istoricul nostru de astăzi, profesorul C. C. Giurescu, «Nicolae Mavrogheni a fost înfățișat, în genere, într-o lumină cu totul defavorabilă. Sub raportul militar el a dovedit însușiri pe care nu le întâlnim la nici un domn fanariot: sub raportul bisericesc și filantropic a fost de asemenea activ, el e ctitorul bisericii din București²⁴, al spitalului ce poartă azi numele de Filantropia»²⁵. Trecând peste toate ciudățeniile și năzdrăvniile lui, peste amestecul său în treburile bisericești, prin depășirea drepturilor sale, ca domn, am înserat rindurile de față pentru că de la el ne-au rămas, sub raport bisericesc, filantropic și gospodăresc și fapte care merită să fie amintite.

ABUZUL CLERULUI GREC PE TIMPUL DOMNIIOR FANARIOTE ȘI MIJLOACELE FOLOSITE PENTRU AGONISIREA BANILOR

Pe timpul domniilor fanariote, călugării greci și unii din patriarhii Orientului creștin, pentru a aduna cât mai mari sume de bani au exploatat, prin diferite mijloace, credința oamenilor naivi și simpli, din țara noastră. Ei foloseau printre alte mijloace și acestea: *scrisorile căzute din cer*; *indulgențele pentru iertarea păcatelor*, despre care «cronicarul Șincai ne spune că tatăl său Ioan Șincai a cumpărat cu 40 de lei o indulgență, din cele mai mici, ca să se îngroape cu ea; dar, adaugă Șincai «eu nu am lăsat să i-o pună în coșciug la moarte, știind bine că darul Domnului nu se vinde pe bani, ci pe fapte bune»²⁶. Erau folosite de asemenea *Pomelnicile, cărțile de blestem*, care se dădeau pentru stabilirea unui adevăr sau a unei pricini sociale, ca: hotărnicia unei moșii, întărirea unui act de dărnicie, a unui testament..., care în curgerea vremii dădeau loc la vrajbă, la neînțelegeri. Pentru stabilirea adevărului, în aceste pricini sociale, se cerea depunerea jurământului urmat de blestem, dat de un patriarh aflător în țară. Depunerea aceluia jurământ pentru descoperirea adevărului se făcea în biserică cu un deosebit ceremonial, înaintea unui patriarh din Orient, care era asistat de Mitropolit și Episcopii țării, precum și de arhierii străini care se aflau în țara noastră. Înainte de a depune jurământul, Patriarhul citea formula blestemului pe care o traducea un interpret. Din jețul arhieresc se auzeau aceste cuvinte: «De vei ști și vei tăgădui — zicea Patriarhul — mare blestem și groasnică afurisenie, să fie asupra ta. De nu vei mărturisi adevărul ca un temător de Dumnezeu, să fii proclat²⁷ și afurisit de Domnul Dumnezeu, atotșliuitorul și de cei 318 sfinți părinți de la Niceea și de toate sfintele soboare, asjiderea și de smerenia noastră. Fierul și pietrele să se lopească, iar trupul tău după moarte să rămână întreg, umflat și în veci suspinând ca și Cain. Lucrurile și ostenețile și toate agonisele tale să fie întru pericune și minia lui Dumnezeu cea viitoare să se pogoare pe capul tău. Fața lui Dumnezeu să nu o vezi și la judecata de apoi să ieși osfndit și diavolul să stea de-a dreapta ta. Să te imbraci cu blestem, ca într-o haină și ca untdelemnul să intre în corpul tău și pricopseala întru toată agoniseala ta, să nu o ai, nici să se alegă de casa ta, de cât praful, pînă nu vei mărturisi adevărul».

23. A. D. Xenopol, *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, Ediția a III-a, îngrijită de I. Vlădescu, vol. IX, București, (1929), p. 196.

24. *Biserica Mavrogheni de la Șosea*.

25. C. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, vol. III, part. I-a, București, 1942, p. 298.

26. G. M. Ionescu, *Istoria Mitropoliei Ungrovlahiei...*, p. 212.

27. *Proclat*, blestemat, afurisit. Acest cuvînt, în afară de sensul bisericesc, mai are și sensul de: ticălos, grozav, cumplit.

În tot timpul cît se pronunța acest blestem — diaconul — tîmția pe cel ce depunea jurămîntul ca să alunge diavolul de lîngă el. Desigur că, desfășurarea jurămîntului în biserică, într-o atmosferă sobră și înfricoșătoare, în fața unui patriarh care le străpungea cu priviri amenințătoare, creștinul din acele timpuri, evlavios, temător de Dumnezeu și rușinos față de oameni și cu dragoste pentru biserica lui Hrisolos nu privea cu nepăsare acel blestem, mai ales că pe lîngă toate acestea, la sfîrșitul blestemului, Patriarhul cu Mitropolitul cît și arhieriei, plecau lumînările în jos și pronunțau: «astfel să te stingi tu, familia ta și toți ai tăi în veci, dacă nu vei spune adevărul». Aceste blesteme patriarhicești, care stabileau și confirmau un adevăr istoric, pe alunci, aveau «multă influență asupra credincioșilor, de aceea încă din pragul veacului al XVII-lea domnii romîni și fanarioții au amestecat pe patriarhi în judecata proceselor»²⁹. Și de multe ori acești patriarhi dacă nu se aflau în țară îi chemau domnitorii sau marii boieri, plătindu-i cu mari sume de bani. Dacă ei nu puteau veni din anumite motive, trimeteau de la reședința lor cărți de blestem, pentru pricinile arătate de domnitori sau de marii boieri.

În anul 1619, «Marele Vornic Cernica, cu soția lui jupeasa Chiajna, roagă pe patriarhul Constantinopolului, care se află în țară, să adauge la testamentul lor blestemul lui patriarhicesc, ca nu cumva să se schimbe daniile ce au făcut, fiind fără copii, minăstirilor Pașarea și Cernica și patriarhul, în schimbul poate al unei moșii sau cine știe al cător pungi de bani, scrie blestemul pe care; cu spaimă sfîntă, Marele Vornic Cernica, l-alătura pe lîngă testament»³⁰. În anul 1637, în timpul domnitorului Matei Basarab, Teofan patriarhul Ierusalimului, trimite din Constantinopol o carte de blestem, pentru tot satul Călimăneștilor, pentru satul Bogdăneștilor și pentru călugării de la minăstirea Cozia, ca să spună adevărul într-un proces ce avea cu dvornicul Andronic, care era din neamul Botenilor»³¹. Cîteodată, «pentru arătarea hotarelor, sub legătura jurămîntului, patriarhul, mitropolitul, episcopul, ieșeau în odăjdii la cîmp și acolo cu citanii, cînlări și lămîieri, puneau pe bătrîni să jure pe unde știau din copilărie, că erau hotarele. Astfel a făcut la 1645, mitropolitul Teodosie, al Țării Românești, pentru hotarele moșiei Grojdibradul și ale bălții Potelul a Bistriței, în marele proces dintre boierii Filipești, Brătășeni și Fărcășeni, de o parte și călugării Bistriței de altă parte. «Se mai spune că uneori domnul Țării cînd ridica pe un boier la treaptă de «Mare Vistier»³² și îi da pe mină banii domnești, pe lîngă hrisovul³⁴ de boierie se alătura și cartea de blestem iscălită de toți patriarhii răsăritului»³⁵. Aceasta n-a oprit pe unii dintre vistieri — spune tradiția — de a face din finanțele țării oarecare «musafirnice marghioli» și «meșesugite sfeteriseli».

În orașul Roman exista din vechime o asociație a săracilor sub denumirea de «Breasla Mișeilor»³⁶. Membrii ei erau scutiți de dări către Stat. Episcopul Romanski-Lavrentie — întărește cu Carte de blestem statutele acestei asociații, spunînd: «Carele din mișei nu va asculta de starostea și va vrea să strice obiceia și breasla, să fie acela afurisit și trecel și proclel, de 318 oteț și neiertat de Dumnezeu și de noi încă să fie blestemat și de breaslă încă să fie lepădat și isgonit ca o oaie rîioasă de turmă. Așijderea cine se va amesteca să strice această locmeală, care mai sus scrie și să-i tragă afară din obiceia lor sau să le facă alte obiceia rele care nu au fost pînă acum,

28. G. M. Ionescu, *Istoria Mitropoliei Ungrovlahiei...*, p. 234—235.

29. G. M. Ionescu, *Influența culturii grecești în Muntenia și Moldavia cu privire la biserică, școală și societate (1359—1879)*. Cu o prefață de C. Erbiceanu, 1906, p. 57.

30. *Condica Mitropoliei din București*, nr. 2, Hrisovul moșiei Brănești, anul 1619.

31. Arh. Stat., *Condica Minăstirii Cozia*, p. 33.

32. Arh. Stat., *Condica Minăstirii Bistrița*, p. 566.

33. *Mare Vistier*, mare tezaurar, cel care avea sarcina să adune dările și tributul pentru Poartă.

34. Act domnesc iscălit de Vodă, spre a hărăzi o moșie sau un rang de boierie.

35. G. I. Ionescu-Gion, *Istoria Bucureștilor*, 1891, p. 264.

36. *Mișel*, în vechime avea sensul de sărac, sărman, astăzi de: ticălos, laș, fricos,

unul ca acela să fie blestemat...»³⁷. Patriarhul Hrisant al Ierusalimului, care călătorea prin Moldova în anul 1715, vizitând Romanul, la rugămintea «mișeilor» a întărit și el cu carte de blestem statutele lor, spunând printre altele: «Acela care va încerca să pună mâna sau să strice aceasta să fie considerat ca inamic al anului.. oricine ar fi acela, de orice treaptă și condițiune, nobil sau funcționar, cleric sau laic, să fie excomunicat de Tatăl, de Fiul și de Sfântul Duh și blestemat și neiertat și după moarte nedeslegat și umflat de idropică ca o tobă; pietrele, lemnele și fierul să putrezească iar el niciodată... Subscrisu: Hrisant al Ierusalimului întărim. Roman 1715 ianuar 15.»³⁸.

În Muntenia «văcăritul»³⁹ a fost afurisit «dar domnii fanarioți, împreună cu boierii, trimit la Patriarhie 50 de pungi⁴⁰ și patriarhul trece alături cu blestemele sinodului românesc și dă voie lui Constantin Hangerli⁴¹ ca să înființeze văcăritul, pe care îl și înființă chiar în iarna anului 1798 sub numele de «goștănărit»⁴². În Moldova, sub mitropolitul Iacob Stamate se afurisise, deasemenea, «văcăritul» de unde îi rămăsese și stihul: «Iacob mitropolitul, care a blestemat văcăritul»⁴³. Dacă aceste cărți de blestem și-ar fi păstrat ca la început, oarecum, numai un caracter moral-social ar fi folosit poate vremurilor de atunci. Dar, clerul și domnitorii fanarioți au abuzat peste măsură de aceste cărți de blestem încît ele au ajuns să preuiască cît «o zaharină grecească».

«Să se stingă luminările! a poruncii Chesarie episcopul Rîmniceului». — În mînăstirea închinată, Radu Vodă, așezată pe colina din dreapta a râului Dîmbovița, din București, stăreția pe vremuri îndepărtate un egumen anume Isaia, grec de origine, despre care tradiția spune că speriase pe bucureșteni cu purtările lui. Cu toate jalbele trimise dregătorilor bisericești, boierilor țării și chiar către domnie «nimeni, nici mitropolitul, nici episcopul, nici boierii, nu puteau să-i facă nimic. Pungile lui se vărsau în punga fanariolului care era pe tron și tot el rămînea la bogata mînăstire. A finit așa cît a trăit. Moare Isaia și rudele moștenind întreaga lui avere hotărîsc să-i facă o înmormîntare domnească. Boieri, preoți, lume în pîlcuri nesfîrșite în biserică și pe colina de la Radu Vodă, în ziua înmormîntării. Oficiu episcopul Chesarie al Rîmniceului, unul din caracterele cele mai antice, ale episcopatului român, bătrîn, măreț, înalt și cu un glas care răsuna adînc în inimile ascultătorilor; era un om învățat cu tot ce școala superioară de la Sfîntul Sava da elevilor săi. Episcopul român știa toată viața lui Isaia; promise totuși să slujească, ba chiar rudele îl rugase să fie o orațiune funeabră după slujbă. Încrunțat episcopul făgăduise.

În ziua înmormîntării, care rămîne istorică, în timpul slujbei și-n fața pompei plină de bogăția stoarsă de pe spinarea țaranului român, figura lui Chesarie luă din ce în ce o fizionomie grozavă; s-ar fi crezut că fulgere îi brîzdează fața și că privirile lui se înfing ca săgeți omorîtoare în toți grecii dimprejur. Slujba se sfîrși. Veni rîndul cuvîntării; se făcuse o lăcere mormîntală Chesarie rotocolindu-și privirile asupra întregului public, isbucni deodată cu cuvîntele: Să se stingă luminările! Era atîta tărie și atîta imperiozitate în glasul lui, încît toți cei care aveau luminări în mînă, le suflară. — Da, continuă Chesarie, să se stingă luminările, căci nevrednic este acela care, înveșmîntat în lumină, s-a tăvălit în noroiul desfrînării.

37. Episcopul Melchisedec, *Cronica Romanului și a Episcopiei de Roman*, Partea II-a, București, 1875, p. 317—318.

38. *Ibidem...*, op. cit., p. 1—2.

39. *Văcărit*, era darea pe vitele cunute, de la 10 parale la 66 de fiecare vită. Paraua era o mică monedă turcească, cu valoare de 1/40, dintr-un leu vechi.

40. *Pungă*, săculeț, cuprinzînd 500 de galbeni, taleri sau lei vechi, cu care se făceau plățile înainte de secolul al XIX-lea.

41. *Constantin Hangerli*, domn fanariot în Muntenia, despre care tradiția spune că ar fi strîns din dările văcăritului 5 milioane.

42. *Goștină*, dare pe oi și pe porci.

43. G. M. Ionescu, *Influența culturii grecești...*, p. 59

Pe această temă Chesarie a zugrăvit viața fostului egumen la mănăstirea Radu Vodă. Istoricul G. I. Ionescu-Gion, ne spune că această întâmplare i-a fost povestită la Paris, în anul 1881, de către Ion Buzoianu, fost membru în Comisia Documentală.

Episcopul Chesarie, pentru bunătatea lui și dragostea față de biserică, a fost stimat și apreciat de toți. «Cunoscător de grecește, latinește, bun cuvântător, miluitor cu o sută cincizeci de pungi al tuturor săracilor, a fost în adevăr o figură luminoasă»⁴⁴. Un mare negustor român Zamfir Hagi Gheorghe în scrisoarea, din 19 ianuarie 1780, trimisă din Craiova asociatului său, spune printre altele și acestea: «Prea Sfinția Sa Episcopul Chesarie ne-a lăsat sănălate. Au murit la București. Frate, mare jale la toată țara. Aslăzi au tras clopotele la toate bisericile. Cît va sta Țara Rumânească, Arhiereu ca Chesarie nu va mai dobîndi. La toți de opște ne-au trimis blagoslovenie și iertăciune. Dumnezeu să-l ierte»⁴⁵. Așa l-au apreciat credincioșii.

Cearța a două cucoane pentru străni la Biserica Oțetari din București. — În ziua de 30 a lunii iulie din anul 1785 a avut loc, în biserica Oțetari, din București, o ceartă în timpul slujbii, pentru străni, între două cucoane: una, pe nume Stana Mătușa Văduva și alta numită Maria Cernavodeanca, soția lui Nicolae Cernavodeanu. Cearța, a provocat mare lurburare în biserică. Preotul lipsit de oarecare tact pastoral nu a putut să împace pe aceste mahalagioace, crezute și ambițioase. Amîndouă trimit jalbă la Divan⁴⁶, cerînd să li se facă dreptate. Ambele plîngerii domnitorul Mihail Șuțu le trimite mitropolitului la 4 august 1785, cu rezoluția: «poruncim să se urmeze». Mitropolitul de atunci, Grigorie al Ungrovlahiei, dînd urmare rezoluției domnești face cercetarea cuvenită și trimite răspunsul său domnitorului spunînd: «Prea înălțate Doamne, După jalba ce au dat către Măria ta, Stana Mătușa Văduva ot mahalaua Oțetarilor, de aici din București, arătînd că această biserică mai dinainte vreme fiind făcută, deși cu ajutorul creștinilor, s-ar fi prefăcut și s-ar fi făcut din zid și după orînduială s-ar fi făcut înlăuntru în biserică și jețuri de un Andrei Măcelaru, în partea unde ședeau femeile și întîmplîndu-se moartea aceluia Andrei, Maria Cernavodeanca soția de al doilea a unui răposat Nicolae ce ar fi fost ctitor la acea biserică și cere a se pune acele jețuri la loc unde au fost, cu care jalbă a ei orînduiești Măria ta, ca să cercetăm pricina și să îndreptăm. Vei ști Măria ta, că vrînd noi a cerceta și să facem îndreptarea cese cade, am trimis de au făcut știre preoților de la numita biserică și la cițiva din mahalagii, ca să vie să ne spuie cum știu de această pricină și au venit înaintea noastră preotul popa Iorgu duhovnicul, i popa Gheorghe și cu Alexandru Ceaușu, i Ienache Croitoru și Petre Cojocaru care sînt vechi așezători într-aceia mahala a Oțetarului și întrebîndu-se ce știu de pricina acelor jețuri, să ne arate și după a lor știință au dat preoții amîndoi și cu numiții mărturisire înaintea noastră, în frica lui Dumnezeu, sub iscălițurile lor și prin blestem, arătînd că în numita mahala mai din vechime ar fi fost biserică de lemn făcută și mai în urmă, înaintea răsmeriții în locul acei de lemn, s-a făcut biserică de zid și din pace încoace adunîndu-se creștinii mai mulți de cît mai nainte vreme cu locuința într-această mahala, ar fi fost biserică cum arată jeluitoarea, împodobită îndeosebi de altele, cu jețuri, unde ședeau femeile, dar din gloata femeilor, fiind locul strîmt în biserică și mai virtos ca totdeauna, pe la sărbători și duminici, ar fi fost dihonie între femei care să între printre acele jețuri și cine să așază mai sus una de cît alta? din care dihonie a lor nici preoții nu înțelegea ce citeau, nici creștinii mahalagii ce erau adunați în biserică nu le era în tihnă slujba ce se făcea în biserică, dar răposatul Nicolae, soțul al doilea al pîrteii Marii, trăînd în viață și fiind și el unul din ctitorii bisericii, ca să lipsească sfada și prigonirea dintre femei, a pus de a ridicat aceste jețuri din biserică, din partea unde șed femeile și de atunci, cum arătară mai sus, înmulțîndu-se și oamenii cu femei în mahala, s-au mai lărgit și locul înlăuntru în biserică și au

44. N. Iorga, *Istoria Bisericii Române și a vieții religioase a Românilor*, Ediția II-a, vol. II, București, 1932, p. 145.

45. D. Z. Furnică, *Din Istoria comerțului la Români*, București, p. 105—109.

46. *Divan*, Consiliu cu atribuții politice, administrative și juridice, alcătuit din sfinții tronului, unde prezida Domnitorul.

lipsit și toată vrajba și prigonirea dintre femei, de nu mai este pînă acum și acele jețuri la vreme cînd va fi trebuință în biserică, sunt spre păstrare în clopotnița bisericii, ci fiindcă după cum ne ațderim și precum se văzu această numilă mălușă Stana jeluitoarea, foarte cu limbuție se cunosc de a fi și cu nestatornicie vorbea asupra unora și altora din mahalagii și nici o dreptate n-are la cererea ce face, ne făcînd trebuință a se pune acele jețuri ca să nu se înstrîmleze biserica și rău și fără cale supără se numita Maria Cernavodeanca, ci precum arătăm fiind fără de orînduială supărarea ce a făcut Măriei tale, măcar că nu este vreo pricină mare, fără ca să nu umble cu jălbi supărînd pe Măria ta, pentru aceasta ială nu lipsim cu răspuns Măriei tale și rugăm și noi pe Măria ta spre a se face de Măria ta hotărîrea cuviincioasă și anii Măriei tale, rugăm de la Dumnezeu să fie mulți și fericiți. 1785 iulie 30 Grigorie al Ungrovlahiei»⁴⁷. Cearta între cele două mahalagioaice care foarte cu limbuție erau, s-a terminat prin suirea definitivă a jețurilor în podul bisericii / ambiția lor de a se întrece care să stea mai sus una decît alta, a fost înfrîntă, iar dihonnia a dispărut. De acum înainte în biserica Oțetari, în duminici și sărbători sfințele slujbe s-au săvîrșit în liniște, în auzul și mulțumirea credincioșilor.

In noaptea de Paști la biserica Sfîntul Nicolae Șelari. — Ca și la biserica Oțetari, slujba era turburată cîte odată în an, dar de data aceasta nu de femei, ci de un «așa zis credincios», de un boier, plin de îngîmfare și mîndrie. Era sărbătoarea Sfîntelor Paști și este în tradiția bisericii noastre ca să vină credincioșii în noaptea Învierii, cu lumînări albe și la strigarea preoților «veniți de primiți lumină» să le aprindă din lumina lui Hristos, care luminează tuturor. Și fiecare venea în această mare zi cu cîte o luminare potrivită vîrstei și stării lui sufletești. Erau însă unii boieri care mergeau la înviere nu minăți de puterea credinței sau de smerenie, ci mai mult pentru a fi văzuți de popor că sunt credincioși, să se mîndrească întocmai ca și fariseul din Sfînta Evanghelie. Și veneau acești boieri, la biserică, cu lumînări groase «cît o bită».

Tradiția ne prezintă un asemenea tablou povestînd despre un oarecare boier Filipescu, ctitor al bisericii Sfîntul Nicolae Șelari, care obișnuia să vină în noaptea Învierii cu o asemenea luminare și avea obiceiul acel boier de bătea cu acea luminare «pe toți care nu se dădeau în lături numaidecît ca să treacă el la jețurile boierești, care se aflau în fața Sfîntului Altar»⁴⁸. Am menționat aceste cîteva secvențe, din viața noastră bisericească, cu oameni și fapte din alte vremi, pentru a scoate în evidență mentalitatea unor epoci.

Diac. GEORGE DINCA

47. V. A. Urechla, *Istoria Românilor...*, Tom. I, București, 1891, p. 374—375.

48. G. I. Ionescu-Gion, *Istoria Bucureștilor*, 1891, p. 170.

DREPTATEA LUI IAHVÉ ȘI DREPTATEA LUI ISRAEL

În Sfânta Scriptură se cuprinde revelația voii lui Dumnezeu în vederea mântuirii oamenilor, fiecare din cele două Testamente Sfinte, avîndu-și autoritatea și demnitatea lor. Vechiul Testament, făcînd parte din iconomia mîntuirii neamului omenesc, arată cum a pregătit Dumnezeu această mîntuire, cum s-a păstrat trează peste veacuri ideea mesianică, cum s-a păstrat credința cea adevărată — monoteismul și cum Dumnezeu s-a îngrijit ca «la plinirea vremii», Domnul Hristos să fie arătat, cunoscut și primit drept Mesia Izbăvitorul¹. Pregătirea aceasta făcută oamenilor pentru a deveni *drepti* prin practicarea celei mai înalte virtuți din viața și religia lui Israel — dreptatea, s-a făcut în diferite faze. După căderea în păcat și după potop pînă la Avraam, Dumnezeu se descoperă omenirii întregi. După chemarea lui Avraam, Dumnezeu alege familia acestuia și prin el poporul care se va naște din el, pentru a-l avea în grijă specială în vederea mîntuirii universale. De aici omenirea se împarte în două: de o parte este mozaismul (monoteismul), pe de altă parte păgînismul — idolatria².

Sfânta Scriptură a Vechiului Testament ne arată istoria acestui popor ales și felul lui de viață trăit după rînduiele date de Dumnezeu prin robul său Moise. Poporul iudeu a păstrat cu toată sfințenia, prin acțiunea providenței, făgăduința protoevangheliului, adăugîndu-i-se mereu prin patriarhi și profeți, lămuriri și amănunte descoperite de Dumnezeu. Legea dată prin Moise dezvoltă conștiința păcatului și sentimentul vinei, provocînd și alimentînd dorința după mîntuire, fiind astfel învățătoare sau pedagog spre Hristos (Gal. III, 24). Spre același scop tind și toate normele ceremoniale, ca mărturii ale trebuinței ajutorului de sus, deoarece jertfele și ceremoniile Vechiului Testament nu procură, ci numai simbolizează harul mîntuitor³. Tot așa și numeroasele tipuri din viața diferitelor persoane importante din istoria religioasă a iudeilor, ca și evenimente și împrejurări din această istorie, prefigurau evenimente din viața viitorului Mesia și mîntuirea adusă prin El. Prin profeți, descoperirile dumnezeiești cu privire la mîntuire și la modul împlinirii ei devin tot mai numeroase și mai precise⁴.

Voința divină, exprimată prin adevărurile și legile morale pe care Dumnezeu le-a sădit în sufletul tuturor (legea naturală), poporul iudeu le-a avut și promulgate pozitiv prin tablele legii și interpretate autentic de trimișii lui Dumnezeu. Firește că, datorită caracterului dumnezeiesc al Vechiului Testament, aceste formulări dogmatice și morale, nu au încetat de a obliga și după desființarea legii vechi ca «învățător spre Hristos» sau «ca umbra celor viitoare». Căci deși «trecuse umbra legii», Vechiul Testament rămîne mai departe o prețioasă mărturie și o moștenire sfîntă și dumnezeiască.

1. Charles Gore, *A new commentary on Holy Scripture including the Apocrypha*, London, 1929, p. 6-7.

2. *Studiul Vechiului Testament*, manual..., București, 1965, p. 277.

3. Hristu Andrușoș, *Simbolică*, Atena, 1930, trad. Justin Moisescu, Craiova, 1955, p. 289-290.

4. *Teologia Dogmatică și Simbolică*, Manual pentru Institututele Teologice, vol. II, București, 1958, p. 568.

Omul care se străduia să înplinească voia divină a lui Iahvé prin trăirea după adevărurile exprimate în legi și profetii, avea însușirea de «drept» (דָּרָךְ), întrucât el își desfășura existența după dreptate (דָּרָךְ).

Dreptatea lui Iahvé era voia lui cea sfântă exprimată în Lege și profetii, iar prin dreptatea poporului Israel se înțelege efortul continuu al omului de a realiza această dreptate obiectivă.

NOȚIUNEA DE DREPTATE ÎN VECHIUL TESTAMENT

În cărțile Testamentului Vechi, pentru a se determina ideea de drept și dreptate⁵, se folosesc expresiile tsedek דָּרָךְ și tsedaka דְּרָכָה. Uneori însă și cuvîntul mișpat מִשְׁפָּט este utilizat în sens similar⁶.

Radicalul דָּרָךְ de la care derivă tsedek (דָּרָךְ) și tsedaka (דְּרָכָה), are semnificația de: *drept* (Ps. V, 12: «Căci Tu binecuvintezi pe cel drept, Doamne, și-l umpli de bunăvoința Ta»); *curat* (Ps. XXXII, 11: «Cei curați, bucurați-vă în Domnul și veseliți-vă! Scoateți strigăte de bucurie, toți cei cu inima curată»); *credincios* (Ps. I, 5—6: «De aceea cei răi nu pot ținea capul în ziua judecării, nici necredincioșii în adunarea celor credincioși»); *fără de răutate* (Ps. VII, 10: «Scutul meu este în Dumnezeu, care mîntuiește pe cei fără de răutate»); *nepărtinitor* (Deut. XXXII, 41: «Atîl este de adevărat, că atunci cînd voi ascuți fulgerul sabiei Mele și voi fi nepărtinitor pentru cei ce mă urăsc»); *iubit de bine* (Iov. XXXVI, 7: «Dumnezeu nu-și întoarce ochii de la cei ce iubesc binele»); *neprihănit* (Ps. XXXIII, 1: «Neprihăniților, bucurați-vă în Domnul! Oamenilor fără prihană le stă bine cîntarea de laudă»); *cuvios* (Proverbe II, 21: «Căci oamenii cuvioși vor locui țara și oamenii neîntinați vor rămînea în ea»); *înțelept* (Ps. XXXVII, 30: «Gura celui înțelept vestește înțelepciunea și limba lui proclamă dreptatea»); *smerit* (Ps. LXIX, 29—30: «Eu sînt smerit și sufer. Dumnezeule, ajutorul tău să mă ridice»); *fără strîmbătate* (Ps. XCII, 16: «Ca să arate că Domnul este fără strîmbătate, El Stîncă mea, în care nu este nelegiuire»); *milostiv* (Ps. CXII, 5, 9: «Ferice de omul care face milă și împrumută pe altul și care își rînduiește faptele după dreptate... El este darnic, dă celor lipsiți, milostenia lui ține în veci»); și *adevărat* (Ps. CXIX, 137: «Tu ești drept Doamne și judecățile Tale sînt adevărate»).

În sens figurat, însă tsadak דָּרָךְ cuprinde întotdeauna ideea de conformitate cu norma de drept, morală și religioasă⁷. (Ps. CXIX, 75: «Știu Doamne că judecățile Tale sînt drepte. din credincioșie m-ai smerit»).

Și sensurile derivatelor radicalului tsadak (דָּרָךְ) sînt foarte multe în cărțile vechitamentare, încît determinarea lor se face avînd în vedere contextul. În cele mai multe locuri însă, dreptatea este caracterizată ca o angajare spre îndeplinirea unei acțiuni oneste, ca o activitate spre bine, și mai puțin ca o însușire. De pildă: «Domnul face dreptate între oameni» (Ps. CX, 6).

Dar înțîlnim și locuri unde dreptatea este luată în înțelesul de însușire, de virtute personală. Astfel, în Psalmul CXIX, cel ce iubește legea se roagă ca întru «dreptatea și credincioșia Sa, Domnul să-l facă viu (vers. 48; vezi și Ps. CXIII, 1) și să-l mîntuiască (Isaia XI, 2—3; XXXII, 1)». Iar în profetia lui Ieremia XI, XX, același drept cere lui Dumnezeu să-l judece după «dreptatea și nevinovăția» care este întru el. Și poruncile Domnului, pravila și hotărîrile lui sînt drepte și adevărate, mai vrednice de iubit decît aurul și argintul (Proverbe VIII, 10).

5. Emil Kautsch, *Die Derivate des Stammes דָּרָךְ im alttestamentlichen Sprachgebrauch*,

Tübingen, 1881.

6. Idem, p. 53.

7. Idem, p. 32

În sens religios-moral propriu-zis, prin צדק și צדקה se redă ideea de plinătate, desăvârșire, mîntuire, precum și atitudinea justă în raporturile cu semenii, echitate, sinceritate și lipsă de păcate (conform Ps. LXXI, 10; LXXII, 3; Isaia XXXII, 17).

Și expresia mišpat משפט după cum am amintit mai sus, este folosită de multe ori, alături de tsedek și tsedeka și are un înțeles sinonim cu al acestora: «Fericiti sînt cei ce păzesc judecata și observă dreptatea în toate limpurile», citim în Psalmul CVI, 3. Or, a păzi judecata nu este nimic altceva, decît a lucra cu dreptate, a face dreptate cuiva care merită, potrivit normelor religioase și de drept⁸.

Prin urmare, în general în cărțile Vechiului Testament, cuvintele צדק, צדקה și משפט au sensul de: activitate juridică, normă de drept, împrejurări de judecată, precum și acela de însușire, de virtute personală, atît atunci cînd se referă la Dumnezeu, cît și atunci cînd se raportează la oameni. Într-adevăr, se poate spune că în tot Vechiul Testament, nu există concept mai important și care să aibă un sens mai central ca să definească relațiile vitale ale omului, ca acela a lui צדק și צדקה⁹. Prin acest termen, se exprimă criteriul relațiilor dintre om și Dumnezeu, dintre oamenii înșiși pînă în cele mai mici amănunte ale existenței; este criteriul relațiilor sau raporturile dintre om și animale, dintre om și cadrul naturii în care el trăiește¹⁰.

DREPTATEA LUI IAHVÉ

Cu privire la Dumnezeu, dreptatea este un atribut în virtutea căruia El tratează și se îngrijește de lume și existență în așa fel, încît acelea nu au nici un motiv de a se ridica contra Lui¹¹. Dreptatea lui Iahvé יהוה צדקו are două nuanțe deosebite: una de sfințenie, o stare conformă cu voia Lui sfîntă, alta de dreptate în sens obișnuit, legal, adică voia constantă de a da oamenilor ceea ce le este necesar.

Spre exemplificare, cităm cîteva texte: «Dumnezeul oștirilor va fi înălțat prin judecată și Dumnezeu cel sfînt va fi sfîntit prin dreptate» (Isaia V, 16); «Tu Doamne, ești drept, iar nouă ni se cuvine astăzi să ne rușinăm, toți cei care locuim în Iuda, Ierusalim și în tot Israelul» (Daniil IX, 7).

Din această dreptate izvorăsc bunătățile și binefacerile lui Dumnezeu pentru Israel¹². «Arcașii să laude cu glasul lor binefacerile Domnului, binefacerile dreptății Sale în Israel» (Jud. V, 11). Din aceeași dreptate derivă protecția pe care Dumnezeu o asigură celor slabi și oprimați (Ps. V, 9; XXII, 32) și pedepsele pe care le aplică celor vinovați de călcarea poruncilor¹³ (Ps. XI, 8; Isaia X, 22; XXVIII, 17).

Dacă în păgînism se vorbește despre dreptate ca despre un principiu unitar, permanent, absolut și etern, apoi în concepția Vechiului Testament se vorbește despre un Dumnezeu al cărui atribut esențial este dreptatea. În Psalmul XXXVI, 6—7, citim: «Doamne, bunătatea Ta ajunge pînă la ceruri și credinșia Ta pînă la nouri; dreptatea Ta este înaltă cît munții, hotărîrile Tale sînt ca adîncul cel nepătruns». «Domnul face să strălucească dreptatea ca lumina soarelui. Celor ce-L cunosc, le arată bunătatea Sa și dreptatea Sa celor dreți cu inima» (v. 6—7).

8. Fer. Augustin, *Enarratio in psalmum*, C V, 4 Migne, P.L. XXXVII, col. 1407.

9. Gerhard von Rad, *Théologie de l'Ancien Testament*, Genève, 1963, p. 320.

10. Idem, p. 321.

11. H. Lesêtre, *Justice*, articol în «Dictionnaire de la Bible», publié par G. Vigouraux, tom. III, Paris, 1926, col. 1875.

12. Charles Gore, *op. cit.*, p. 252.

13. H. Lesêtre, *art. cit.*, în «Dictionnaire de la Bible», col. 1875.

Din vremurile cele mai îndepărtate, Israel a adorat pe Iahvé ca pe cel care a comunicat poporului Său darul universal al dreptății Sale. Iar această dreptate acordată lui Israel este totdeauna un dar salvator¹⁴. Iahvé se arăta poporului Său în manifestări de dreptate; de la El proveneau astfel legile vieții care făceau posibilă existența comunitară între oameni. Poruncile Sale nu erau o «lege» absolută, ci un «dar salvator», instaurator de ordine. «Domnul este drept în cadrul legii, căci El nu face nici o nelegiuire; în fiecare dimineață El își scoate la lumină judecățile, fără să înceteze vreodată; dar cine este nelegiuit, nu știe de rușine» (Sofonle III, 5).

De asemenea, Cântarea lui Debora vorbește despre manifestările dreptății lui Iahvé יְהוָה צְדָקָה și desemnează astfel actele sale mîntuitoare în istorie (Judecători V, 11; I Sam. VII; Mihea VI, 5; Daniil IX, 16). Din aceste motive... preamărirea acestei dreptăți salutare nu va înceta niciodată. La profetul Isaia יְהוָה צְדָקָה devine

sinonim al mîntuirii יִשְׁעוֹ¹⁵. Așadar, יְהוָה צְדָקָה este întrebuițat în relație cu operele îndeplinite de credinșoșia lui Iahvé. Dreptatea lui Iahvé nu era o normă abstractă, ci fapte de salvare a poporului ales Israel. Căci, deși în Vechiul Testament, raporturile lui Iahvé față de credinșoși erau normate mai mult de așa-zisa dreptate distributivă și vindicativă, totuși El și-a manifestat față de aceștia și iubirea Sa îndurătoare și iertătoare¹⁶. Psalmistul exprimă: «Dreapta Ta este plină de dreptate יְהוָה צְדָקָה

muntele Sionului se bucură» (Ps. XLVIII, 11); «Se bucură muntele Sionului și se veselesc fiicele lui Iuda de dreptatea Ta» (Ps. XLVIII, 11). Și pentru că Iahvé este izvorul dreptății, El este îndreptățit să facă răspunzător pe toți cei ce săvîrșesc răul și nedreptatea dintre membrii poporului Său Israel, întrucît El le-a descoperit prin Moise și Aron și ceilalți drepti și profeti ai Testamentului Vechi, anumite legi, norme sau comandamente, după care să-și organizeze viața și toate raporturile existente între ei. În chip expres se vorbește despre Iahvé ca legislator, în Psalmul CXIX, 1—3, unde se afirmă că El este autorul Thorei. În acest psalm, însă, nu se are în vedere numai legea în sensul restrîns de legislație mozaică sau Pentateuhul, ci cuvîntul ebraic Thora תּוֹרָה are aici o semnificație mai largă. Ca și în Psalmii I și XIX sau

din alte texte vechi-testamentare, prin lege trebuie să se înțeleagă toată Revelația divină, care constituie o adevărată normă pentru viața celui ce crede¹⁷. Cuvîntului Thora, ca și sinonimelor sale, i se pot astfel substitui expresiile: revelație divină, promisiuni profetice, învățămintele profetice și întotdeauna — voința lui Dumnezeu. Așa se explică și faptul că autorii sfințelor cărți ale Testamentului Vechi, mai ales psalmiștii, avînd în vedere atît caracterul religios-moral, cît și cel juridic al normelor și orînduiriilor divine, le-au numit pe acestea cînd descoperiri, cuvinte, rostiri, învățături, înțeleptiri, așezări, ragăduințe — cînd pravile, hotărîți, porunci, zise, îndreptări, spusele Tale etc. (vezi Ps. CXIX, 4—176).

În toate acele locuri unde, alături de יְהוָה צְדָקָה și מִשְׁפַּחַת הַרְחֵם intîlnim și expresia hesed הַרְחֵם bunătațe, facere de bine, mîntuire, ajutor, binecuvîntare), se are în

vedere dreptatea ajutoare a lui Dumnezeu care, în bunăvoința Sa, nu pedepște imediat păcatul, ci lasă timp îndelungat credinșoșilor Săi să se întoarcă pe calea dreptății. Lucrurile acestea pot fi constatate în Ps. CIII (2—4), unde citim: «Binecuvîntează suflete al meu pe Domnul și nu uita toate binefacerile Lui. El iartă fărădelegile tale, El izbăvește din stricăciune viața ta, El te încununează cu bunătațe (הַרְחֵם)

și cu îndurări...». Bunătața și iubirea lui Dumnezeu, ca părinte și stăpîn al lui Israel, este îmbinată strîns cu ideea de dreptate și puterea ființei celei absolute¹⁸. Dar iubirea lui Iahvé cere dreptatea, fiindcă El nu voiește să vadă moartea celor pe care

14. Gerhard von Rad, *op. cit.*, p. 323.

15. *Idem*, p. 321.

16. Prof. Pr. Dumitru Belu, *Despre iubire*, Timșoara, 1945, p. 66.

17. Jean Calès, *Le livre des psaumes*, traduit et commenté, Paris, 1936, tom. VI, p. 689.

18. Charles Gore, *op. cit.*, p. 306.

i-a plăsmuit să se bucure de bunătaea Sa. «Pentru ei iubește îndurarea și dreptatea» (Ps. XXXII, 5). Iar aceste două lucruri **הַסֵּד** și **צְדָקָה** s-au însoțit laolaltă, pentru ca nici cea dintâi să nu devină nedreptate și slăbiciune, și nici cea de a doua să nu fie lipsită de dragoste și înțelepciune¹⁹. În descrierea raporturilor dintre Iahvé și poporul Său, **הַסֵּד** alături de **צְדָקָה** și **מִשְׁפָּח** exprimă întotdeauna ideea de credincioșie, har și iubire. Pentru aceste motive, Israel nu se simțea legat de o lume cu valori ideale, ci de un fapt sau eveniment care provenea de la Iahvé. **יְהוָה צְדָקָה** era un fapt sau un eveniment în favoarea lui Israel²⁰, un obiect care trebuia înțeles, trăit și observat.

DREPTATEA LUI ISRAEL

Poporul ales al lui Iahvé — Israel — și-a păstrat întreaga sa viață religioasă, socială și personală prin practicarea unei continui dreptăți **צְדָקָה** innoite mereu și care se manifestă din abundență spre el: «Cerurile vor revărsa dreptatea lui Iahvé» (Ps. XLIX, 6). Israel a adorat totdeauna pe Iahvé ca pe cel care a comunicat poporului Său darul universal al dreptății Sale²¹, în diferite epoci ale istoriei sale.

În vechiul Israel, comportamentul omului n-a fost niciodată judecat după o normă abstractă, ci după o relație, care de fiecare dată dă naștere la comunitatea în care membrul trebuie să răspundă la ceea ce se cere de la el. Satisfacerea exigențelor care rezultă din această relație și fără de care această relație nu poate exista, este desemnată și aici de acțiunea exprimată prin conceptul **צְדָקָה** și derivatele lui. Utilizarea arată «că **צְדָקָה** este în mod esențial un concept de relație — și în acest sens, el constă într-o relație reală între două sau mai multe ființe și nu într-o relație dintre o idee și un obiect supus unei judecăți de valoare»²². Și în istoria poporului evreu se observă că în acest proces de străduințe în a înțelege și observa dreptatea lui Iahvé, omul evoluează în mod continuu într-o multiplicitate de raporturi de comuniune, fiecare dintre aceste raporturi purtând în sine propria sa lege. Omul aparține unei familii, unei colectivități politice, unui trib sau popor, el este activ în viața economică, el poate, atunci când împrejurările îi permit, să intre în relație cu cei străini etc.²³. Și peste toate acestea, există această relație de comunicare pe care Iahvé a oferit-o lui Israel și care se menține în special prin cult. Este «drept» **צְדָקָה** acela care îndeplinește corect exigențele pe care le pune această relație de comuniune, căci atunci când Israel preamărește dreptatea lui Iahvé, el îi mulțumește și-L adoră²⁴.

Profilul religios-moral și social al celui drept în diferitele epoci ale istoriei lui Israel, se prezintă astfel:

Din timpul protopărinților neamului omenesc, s-a păstrat credința într-un singur Dumnezeu printr-un șir de persoane alese, care au transmis urmașilor ideile cele corecte despre practicarea dreptății lui Iahvé. În epoca cea mai veche a omenirii re-

19. Sf. Vasile cel Mare, *Comentar la Psalmi*, traducere de Pr. Dr. Olimp I. Căciulă, București, 1939, p. 147.

20. Gerhard von Rad, *op. cit.*, p. 328.

21. *Idem*, p. 329.

22. H. Cremer, *Biblich — theologisches Wörterbuch*, 1893, p. 273—275, apud Gherhard von Rad, *op. cit.*, p. 321.

23. Gerhard von Rad, *op. cit.*, p. 321.

24. *Idem*, *Ibidem*.

ligia era simplă, iar raportul dintre credincios și Dumnezeu era personal²⁵. Sacrificiul și rugăciunea erau izvorite dintr-o conștiință sinceră și curată. Așa este jertfa lui Abel. Acesta este chipul jertfei Vechiului Testament de mai târziu — în contrast cu sacrificiile închinătorilor la idoli, preînchipuite în sacrificiul formal și nesincer al lui Cain.

Cultul străvechi și credința puternică monoteistă se perpetuiază în epoca patriarhilor. Chipul omului drept este descris în persoana lui Avraam care crede cu toată puterea în Dumnezeu, se supune total voii Lui, ascultând poruncile care i se adresau direct. În Geneză, pietatea interioară a lui Avraam este exprimată prin cuvintele: «Avraam a crezut în Domnul și Domnul i-a socotit lucrul acesta întru dreptate» (Gen. XV, 16).

Religia și cultul simplu patriarhal nu mai puteau satisface cerințele urmașilor lui Iacob, de aceea prin Moise, «religia lui Israel intră într-o fază nouă, în faza instituțională, de organizare a comunității religioase, după un sistem de legiuiri pozitive, cuprinse în cele patru cărți din Pentateuh (Exod, Levitic, Numeri, Deuteronomul)»²⁶.

O dală cu legea, pietatea era legată de cult și de colectivitate. Pietatea omului drept se manifestă în principiu în acte cultice exterioare, legate de un loc anumit și de un timp anumit. Iahvé stă în raport direct cu comunitatea cultică. Subiectul religios este, în principiu, colectivitatea. Individul se află în raport cu divinitatea numai ca membru al acestei colectivități, și drept, cuvios, evlavios este cel care își manifestă credința vie și încrederea puternică în Iahvé. Dumnezeuul absolut, singurul adevăratul Dumnezeu și împlinește cu devotament toate poruncile, descoperite prin gura și scrisul lui Moisi. Scopul urmărit atît prin cult cît și prin împlinirea poruncilor morale, este desăvîrșirea, sfințenia, împlinirea dreptății²⁷. Dar, în majoritatea lor, preceptele mozaice au un caracter de constrîngere din exterior, spre a deștepta în credincios ideea păcatului și necesitatea de a se purifica. Acesta a fost de altfel și rostul sacrificiilor și purificațiunilor rituale.

Imaginea ideală a omului cu adevărat drept reprezentant al comunității lui Israel, este schițată cu măiestrie în psalmii XXIV și XV: «Cine se va sui în muntele Domnului, sau cine va sta în locul lui cel sfînt? Cel cu mîini nevinovate și inima curată, care nu și-a întinat cu nimic sufletul său și cu viclesug nu s-a jurat aproapei lui său». (Ps. XXIV). În psalmul XV psalmistul se întreabă: «Doamne, cine va locui în locașul Tău și cine se va sălășlui în muntele Tău cel sfînt? Cel ce umblă fără prihană, face dreptate și grăiește adevărul în inima sa». Aceste citate arată legătura între datoriile credincioșilor față de Dumnezeu și față de aproapele lor. Cel ce participă la cultul divin, trebuie să fie cu conștiința curată că e în bune rapoorturi cu aproapele său pe care-l iubește cu adevărat²⁸. Modul în care a înțeles poporul Israel să practice și să trăiască dreptatea pe care Iahvé a făcut-o cunoscut direct sau indirect, pe de o parte este cel ritual sau cultic, pentru că aici omul cu cernic și drept își înlărește încrederea, liniștea și însufletirea religioasă, iar pe de altă parte, este felul comunitar în care israelitul gîndește și lucrează cu semenii săi²⁹.

În cartea Iov, în capitolul I, este schițat în cîteva cuvinte chipul credinciosului care împlinește legea dreptății lui Iahvé în toată viața sa: «Fost-a om în țara Uț, cu numele Iov; și omul acesta era drept și fără prihană... se temea de Dumnezeu și se ferea de rău» (vers. 1). Același figură e descrisă mai pe larg în Psalmul 1, unde citim că un astfel de credincios «nu umblă în sfatul celor fărădelege și în calea păcătoșilor nu stă... îndeletnicirea lui este legea Domnului și în legea Lui cugetă ziua și noaptea» (v. 1—2). Pentru bunățile revărsate de sus, el pururea aduce laudă lui Iahvé, cîntîndu-i psalmi (Ps. CXLVI, 2). Dar această laudă nu este numai cu vocea, ci și cu faptele bune, căci — după cuvîntul Fer. Augustin — a cînta un psalm, înseamnă a uni mîna cu vocea, purtînd-o pe instrumentul care se numește psalterion³⁰.

25. Prof. Pr. Vl. Preliceanu, *Idei despre pietate în Vechiul Testament*, în «Studii Teologice», an. IV (1952) nr. 1—2, p. 16.

26. Idem, p. 17.

27. Idem, Ibidem.

28. J. Petit, *La Saint Bible avec commentaire, des psaumes*, vol. VI, Arras 1892, p. 194; L. Cl. Fillion, *La Sainte Bible commentée*, Paris, 1934, vol. IV, p. 791.

29. Prof. Pr. Vl. Preliceanu, *op. cit.*, p. 19.

30. Fer. Augustin, *Enarratio in psalmum CXLVI, 2*, Migne, P.L. XXXVII, col. 1899.

Și în alte locuri din sfintele cărți ale Testamentului Vechi, profilul religios-moral al celui drept este bine conturat. Așa se arată că, față de Dumnezeu, el umblă fără prihană și ia aminte cu multă sîrguință la toate holăririle Lui (Ps. CXIX, 10). De jertfele cele cu vărsare de sînge la altarele idolești el fuge și numele dumnezeilor străini nu ajunge pe buzele sale (Ps. XVI, 4). Rugăciunea îi este sinceră, izvorită din buze fără viclesug (Ps. XVI, 1), iar în inimă îi sălaşluiește numai adevărul (Ps. XV, 2). Sub raportul interiorizării religiei, adîncirii și ridicării pietății la un grad mai înalt de perfecțiune, o contribuție foarte importantă au adus profeții Vechiului Testament. Ei n-au descoperit o religie nouă, ci ei activează în cadrul religiei mozaice pe care însă o adîncesc, o apără, o lămuresc și o predică în sensul spiritului ei cel mai înalt³¹. Ca reprezentanți ai religiei celei adevărate și ca apărători, conservatori și propovăduitori ai iahvismului autentic, profeții au avut ca sarcină principală să combată cu toată energia și să demașe pretutindeni tîsa concepție despre Dumnezeu și tîsa trăire a sentimentului religios. După profeții, nu se poate concepe pietatea adevărată, decît în strînsă legătură cu credința vie și puternică în Iahvé și dreptatea Lui, credință manifestată în fapte morale. Profeții considerau cultul idolatru și toate practicile legate de el, ca o monstruozitate din punct de vedere moral, ca o adevărată nebunie (יִבְלָגָה)³².

Prin urmare, în istoria poporului biblic, dreptul putea să facă experiența dreptății lui Iahvé. În Psalmul XL, 11, citim: «N-am ascuns dreptatea ta în inima ta, căci eu am vestit credințioșia și mîntuirea ta». Și apoi se ruga: «Întru credințioșia și dreptatea Ta auzi-mă» (Ps. CXLIII, 1; LXXI, 2). Această dreptate a lui Dumnezeu pe care cel ce se străduiește să devină drept o experimentează, era un obiect de laudă și de predicare în cult (Ps. XXII, 31). De aici două aspecte de comuniune: aceea a oamenilor între ei și aceea a oamenilor cu Dumnezeu³³. Omul drept, așa cum înțelege el să transpună în viață dreptatea lui Iahvé, în raporturile cu semenii, trebuie să cultive numai dreptatea și adevărul. Dreptatea lui cu privire la semenii se manifestă nu numai în voința fermă și conștientă de a le respecta drepturile, ci și în a voi și a le face binele, în măsura în care le aparține de drept³⁴.

Un ultim aspect pe care îl ridică dreptatea lui Iahvé și aceea a lui Israel, este că în Vechiul Testament dreptatea stă în strînsă legătură cu regele și regalitatea, pentru că regele ca șef al poporului era considerat ca garantul și protectorul tuturor acelor care trăiau cu credințioșie în popor³⁵ (II Sam. VIII, 15; I Regi III, 6; X, 9; Ps. XLV, 5). Totuși, regele nu este decît un intermediar; el a fost stabilit pentru a primi de la Dumnezeu legea și dreptatea Sa (Ps. LXXII, 1); și anumite harisme miraculoase determină să se execute voința și legile divine în împărăția Sa³⁶. Totuși poruncile și legile vieții comunitare nu erau decît o parte din marea יְהוָה pe care Iahvé l-a manifestat în mod permanent lui Israel. Căci marile sale intervenții în istorie pot fi considerate ca acte ale dreptății sale; dar acest יְהוָה al lui Iahvé nu se limita numai la domeniul istoriei, ci el lucrează în chier sferele naturii. Astfel, Ioil proclamă salvarea în urma unei invazii de lăcuste, după un anumit ceremonial de pocăință în acești termeni: «Bucurați-vă fiii Sionului, căci Domnul vă va da o ploaie la vreme întru dreptate, și El face să plouă ca să se sature pămîntul, și se vor înmulți rodirile de vin și untdelemn» (Ioil II, 23).

31. Studiul Vechiului Testament, manual..., p. 125.

32. Prof. Pr. Vi. Prelipceanu, *Viața religioasă după Vechiul Testament*, în «Mitropolia Olteniei», an. XIV (1962), nr. 5-6, p. 274.

33. Gerhard von Rad, *op. cit.*, p. 328.

34. Diacon. Prof. Orest Bucevschi, *Înălțarea creștină despre iubire și dreptate*, în «Studii Teologice», nr. 9-10, 1953, p. 582.

35. Gerhard von Rad *op. cit.* p. 329, 323.

36. *Idem*, p. 324.

ASPECTUL SOCIAL AL DREPTĂȚII LUI ISRAEL

Prin cuvântările lor, profeții căutau «să scoată din mintea poporului ideea că nu numai fiii lui Avraam, adică Israeliiți sînt fiii lui Dumnezeu, ci și celelalte neamuri, în măsura în care ele fac voia lui Dumnezeu»³⁷. Chiar dacă Dumnezeu a ales poporul Israel dîndu-i o misiune specială, aceasta nu înseamnă că El neglijează celelalte popoare, deoarece El nu este numai Dumnezeul iudeilor, ci Dumnezeul tuturor popoarelor, al tuturor oamenilor care fac voia Lui, indiferent de naționalitatea care li aparține. Aceasta se vede mai ales din faptul că, deși profeții au fost din neamul lui Israel, totuși prin cuvântările și proorociriile lor, ei s-au adresat și celorlalte popoare. Se știe că profetul Iona și-a desfășurat activitatea departe de țara și de neamul său, în orașul Ninive. Din cuprinsul profeției lui Iona, rezultă că providența, bunătatea și îndurarea lui Dumnezeu îmbrățișează pe toți oamenii care-și desfășoară viața conform voii Lui. După profeția lui Iona, Iahvé este Dumnezeul cel adevărat și universal, care dorește ca toată lumea să se bucure de mîntuire și fericire. Din cauza caracterului ei universalist, cartea profetului Iona, alături de cartea Rut, prezintă o mare valoare doctrinară și soteriologică. Cele două cărți arată că poporul lui Israel a avut misiunea de a fi păstrătorul și propovăduitorul credinței într-un singur Dumnezeu în mijlocul celorlalte popoare, care se pot împărtași toate prin credință, de binefacerile împărăției mesianice (Isaia VIII, 6—8).

Din punctul de vedere al dreptății sociale individuale, putem spune următoarele:

Cu trecerea timpului în istoria lui Israel, prescripțiile legii mozaice erau din ce în ce mai puțin observate. Pofta păcătoasă de a acapara cît mai multe bunuri materiale, făcea ca nedreptatea să fie practică tot mai mult. Profeții s-au ridicat cu vehemență împotriva acestei situații, arătînd că nedreptatea va fi aspru pedepsită: «Vai de legiuitorii care fac pravili nedrepte și de scriitorii care scriu hotărîri silnice, ca să îndepărteze pe cei săraci de la judecată, să răpească dreptatea oropsiților poporului meu, să prade pe văduve și să despoaie pe cei orfani» (Isaia X, 1; Mihea II, 1; Avacum II, 9).

Realizarea dreptății trebuie să caracterizeze viața socială, adică relațiile dintre om și om și colectivitatea din care face parte (Iez. XLV, 9—10), căci «celui ce împlinește dreptatea îi merge bine». (Ieremia XXII, 15).

În consecință, în relațiile sale cu semenii, cel drept este dator să cultive numai dreptatea și adevărul și socotește a fi o nedreptate care nu poate fi iertată, acumularea de călre unii a bunurilor materiale în detrimentul altora, căci «al Domnului este pămîntul, lumea și cei ce locuiesc într-însa». (Ps. XXIV, 1). Omul este numai uzufructuarul și el pururea trebuie să-și aducă aminte de obligațiile pe care le are față de toți cei din jurul său. Aceeasi atitudine justă a celui drept față de semeni, reiese și din Psalmul XV, unde se spune că el nu face nici un rău aproapelui său și nici birfeală și ocară nu aruncă asupra vecinului său (vers. 3). Dreptatea lui cu privire la semeni se manifestă nu numai în dorința fermă și conștientă de a le respecta drepturile, ci și în a voi și a le face binele, în măsura în care le aparține de drept³⁸. Concepția antropologică înaltă a celui drept, se vede mai ales din Psalmul VIII (5—7), unde se arată că omul este încununat cu mărire și cu cinste și că este cu puțin mai mic decît îngerii. Toate cele de pe cer, din apă și de pe pămînt i-au fost supuse și se poate folosi de ele pentru a fi fericit el și semenii săi. Dacă săvîrșește păcatul, el se află astfel vinovat, nu numai față de Dumnezeu, ci și față de sine însuși, față de semeni și față de natura întreagă.

37. Pr. At. Negoită, *Meloda misionară a profeșilor Vechiului Testament*, București, 1936, p. 31.

38. Dlac. Prof. Orest Bucevski, *Învățătură creștină despre iubire și dreptate*, în «Studii Teologice», nr. 9—10, 1953, p. 582.

Israel a adorat pe Iahvé ca pe cel care a comunicat poporului său darul binecuvîntat și universal al dreptății Sale. Universal pentru că în desfășurarea perpetuă a istoriei, năzuința spre dreptate a constituit o moștenire prețioasă pentru fiecare generație. Orinduirile sociale întemeiate pe nedreptate au existat și mai există și astăzi acolo unde încă se mai menține exploatarea omului de către om, dar ele sînt potrivnice voii lui Dumnezeu, care l-a creat pe om ca el să stăpînească peste peștii mării, peste păsările cerului, peste toate animalele și roadele pămîntului (Gen. I, 26). Dar El n-a voit ca omul să stăpînească și peste alți oameni și să dispună de viața altora după bunul lui plac. Așa se face că primii dreپți au fost mai mult păstori decît regi, mai mult lucrători ai pămîntului decît războinici³⁹.

De aceea, cîntăreții, poeții și filozofii antichității au înălțat cele mai frumoase imne dreptății, care după învățătura Sf. Scripturi este atît o însușire a firii celei nepătrunse, cît mai ales ca activitate, ca acțiune a lui Dumnezeu asupra cosmosului. Practicarea dreptății lui Iahvé de către poporul Israel, produce o viață religios-morală trăită în deplină armonie cu voia cea sfîntă a lui Dumnezeu, care își arată roadele sale bogate în raporturile sociale între oameni.

Doctorand NICOLAE MIHĂIȚA

---

39. Fer. Augustin, *De civitate Dei*, XIX, 15, Migne, P.L. XLI, col. 643.

TEOLOGIA FRUMOSULUI

În fiecare an, la Massy, în Franța se reunesc teologi ortodocși (deja titrați universitari) care urmează cursuri de specializare în Franța și dezbăt o temă teologică cu aspecte de actualitate, prin susținerea de către teologi de diferite confesiuni a unor referate-studii, în fața unui public care în ultimii ani cuprinde din ce în ce mai mulți participanți neoteologi. Aceste întruniri au fost numite — după exemplul altora: «Zilele teologice» de la Massy, care se țin todeauna sîmbătă și duminică, culminînd cu săvîrșirea solemnă a liturghiei Sfîntului Ioan Gură de Aur.

Tema «zilelor teologice» de la Massy din anul 1968 a avut ca subiect pentru dezbateri: *frumosul din punct de vedere teologic*, care a fost prezentată sub forma a patru studii susținute public de:

- Prof. Jean Onimus, *Metamorfoza frumosului*;
- Pierre Emmanuel, de la Academia franceză, *Un poet în fața frumuseții*;
- Prof. Paul Evdochimov, *Viziunea frumosului în Biblie, la Sfinții Părinți și în icoană*;
- Prof. Olivier Clément, *Criză și promisiuni în legătură cu frumusețea*.

Aceste patru studii au fost publicate în ordinea în care au fost susținute în: «Contacts», revue française de l'Orthodoxie (XX-e année, nr. 64, 4-e trimestre 1968). Întrucît dintre cei patru referenți numai unul — Prof. Paul Evdochimov — este ortodox; și întrucît ceilalți trei referenți tratează aspecte mai îndepărtate de aspectul pur teologic al problemei, vom prezenta pe larg studiul Prof. Paul Evdochimov, care constituie o sinteză asupra teologiei frumosului din punct de vedere ortodox, precedînd urmărirea argumentării Prof. Paul Evdochimov de o succintă prezentare a celorlalte trei studii publicate în revista «Contacts».

•

În studiul său, *Manifestarea frumosului* (p. 255—272), eseistul și criticul catolic Jean Onimus prezintă metamorfozele contemporane ale frumosului sub forma unei inițieri în arta de astăzi, care refuză noțiunea de «modernă» unei frumuseți aparte și delectabile care ar fi derizorie și nedreaptă în vremea în care în lume este în joc soarta omului.

Jean Onimus evocă mai întîi prodigioasa extensiune a sentimentului estetic. După Jean Onimus nu armoniile de forme și de culori trebuie să ne rețină atenția, ci mai de grabă simbolurile, simbolurile concrete, analogiile spirituale; căci frumos nu este ceea ce satisface nevoia de armonie, ci ceea ce provoacă și întreține visarea. El crede că în ultimă analiză apelul ce ni se adresează astăzi este un apel la iubire; un apel la restabilirea legăturii între ființe și lucruri.

Iar «această conștiință estetică este indispensabilă pentru a compensa frustrările lumii moderne; ea ne redă amicitia lucrurilor, ea umanizează natura pentru noi».

De aceea Jean Onimus concludă că metamorfoza modernă a frumuseții nu poate fi — după era unei frumuseți savante — convențională, academică; nu poate fi o întoarcere instinctivă la sentimentul «panic» (la zeul Pan), la acel «tremendum» și «numinosum» al celor vechi. Iar aceasta ne apropie de limitele sacralului.

•

În studiul *Un poet în fața frumuseții* (p. 273—299), Pierre Emmanuel, unul din rarii creatori creștini în poezie și în gândire din vremea noastră, a evocat — într-o improvizație gravă și luminoasă, care a constituit fără îndoială momentul cel mai unificator al «zilelor teologice» de la Massy — descoperirea și slujirea pe care el a adus-o frumuseții, întrucât cuvîntul nu poate fi separat de experiență.

Poetul Pierre Emmanuel a vorbit despre copilăria sa la țară — despre lucruri, despre cinste, despre procesiunile pentru binecuvîntarea pămîntului (cu ploaie sau cu încelarea ploilor), despre școală și despre poeziile sale slîngace —; apoi a vorbit despre trecerea la oraș unde a descoperit istoria și chipurile. În legătură cu aceasta el a stăruit pe larg asupra creației autentice, creația de viață pe care fiecare o poate înfăptui după chipul realității care ne cuprinde și ne reînnoiește prin participarea minunată la acțiunea Cuvîntului viu și personal, care dă naștere ființei.

Vorbînd îndeosebi despre frumusețea lumii noastre Pierre Emmanuel susține că această frumusețe include în ea toate contradicțiile lumii acesteia, căci frumusețea lumii este tot altfel de paradoxală ca și lumea. Ea este de asemenea frumusețea existenței noastre în lume, și a prezenței noastre aci sub toate formele. De aceea frumuseții noastre nu-i pot fi străine durerea, neliniștea, agonia; și nici nu ne putem închipui frumusețea ca o simplă întoarcere înapoi, fără recapitularea întregii condiții umane și a întregii realități a lumii acesteia. Pierre Emmanuel crede că acesta ar trebui să fie una din sarcinile artistului contemporan.

De asemenea el socotește că participarea, prezența artistului la toate suferințele și bucuriile celorlalți, ca o integrare în viață, pe care comunitatea umană o trăiește în epoca respectivă, are o mare semnificație. De aceea, Pierre Emmanuel afirmă că nu trebuie să ne lăsăm înșelați de simpla dorință după o frumusețe ce ni s-ar refuza, după o frumusețe care ar fi de o transcendență iluzorie, după o frumusețe care ar fi în realitate o transcendență creată de om, pentru că am ajunge să constatăm îndată fondul ei demonic, sau măcar limitarea esențială a acestei frumuseți în raport cu dorința noastră.

În realitate, afirmă în continuare Pierre Emmanuel, frumusețea umană, așa cum ea a fost restituită prin actul creator este totdeauna un intermediar. Și ea trebuie să rămînă un intermediar, pentru că niciodată nici o operă, oricît de frumoasă ar fi ea, să nu fie divinizată, pentru a nu-și merita astfel distrugerea. Acest lucru este valabil și pentru artistul care-și petrece mult timp pentru a distruge și pentru a reîncepe la nesfîrșit, ca și pentru viața oamenilor. Pentru că noi nu existăm pur și simplu pentru a crea frumusețea, ci noi ne aflăm aici pentru a îndruma spre Realitatea supremă, Căreia, între alte numiri, îi putem da numele de Frumusețe.

A doua parte a studiului lui Pierre Emmanuel se prezintă sub forma unui dialog, în care el răspunde la întrebările puse, despre: de unde provine diferența care există între poezie și mistică?; care este diferența între poezia ce este învățată în școală și între poezia actuală?; despre influența învățămîntului asupra dezvoltării poeziei și a celorlalte forme ale artei, și altele.

*

În studiul, *Criză și promisiuni în legătură cu frumusețea* (p. 323—341), Prof. Olivier Clément încearcă să discearnă, din punct de vedere teologic, semnificațiile istoriei și discută riscurile și șansele pe care le prezintă frumusețea de astăzi, oprindu-se asupra explorării infernului și asupra nostalgiei sintezei, asupra «culturismului» și «barbariei», care alternează și se amestecă.

Însă numai frumusețea Celui înviat — și a celor care înviază în El — poate transigura totul în lumina Duhului «dătător de viață», pentru că frumusețea Lui a răbdat Crucea și a coborît la iad. De aceea astăzi o singură frumusețe poate reprezenta Frumusețea supremă: frumusețea Sfinților scăldați într-o lumină tainică, uneori manifestă, în prezența căreia inima se simte ușoară și tresăltă.

Frumusețea unei creații inspirate, fie direct liturgică cum este icoana, fie profetică — la limita totdeauna în mișcare dintre Biserică și lume —, constituie o mișcare a Parusiei. Andrei Rublev, pentru a picta pe Dumnezeu, a pictat tinerețea și frumusețea în unitatea sacrificială a Celor trei îngeri.

În Biserică, ca și la limitele sale, noi așteptăm, noi perpetuăm prin rugăciunile noastre o «sfințenie generală» care să sugereze frumusețea lui Dumnezeu.

Între planul mare care rămîne opac și între arla care nu îndrăznește să mai reprezinte fața omenească, se deschide loc pentru o icoană reînnoită, inseparabilă de o spiritualitate reînnoită în lumina Chipului (lui Dumnezeu) și în serviciul oricărui chip, după «creativitatea» Sfintului Duh «dăătorul de viață», și, de asemenea, dăătorul de frumusețe.

În studiul său intitulat: *Viziunea frumosului în Biblie, la Sfinții Părinți și în icoană* (p. 300—322), Prof. Paul Evdochimov studiază frumusețea în tradiția biblică, patristică și iconografică, reușind să contureze o *teologie ortodoxă a frumosului* ca nume divin și să pună în valoare sensul «filocalic» — iubitor de frumos al Ortodoxiei.

În studiul acesta totul culminează în icoană, unde persoana devine taina Prezenței divine, a Parusiei, și frumusețe luminoasă transfigurativă, introducându-ne în limbajul lumii ce va să vină.

Vom urmări în continuare pe larg — uneori rezumînd textul, alteori redîndu-l întocmai — mersul ideilor și dezvoltarea argumentelor aduse de Prof. Paul Evdochimov în studiul său.

Istoric

Trebuie să ai îndrăzneală și o convingere tare, sau să fii și poet prin harul lui Dumnezeu pentru a îndrăzni să vorbești asăzi despre Frumusețe, pentru că nici filozoful de azi n-ar face din frumusețe început al cercetărilor sale; nici în concertul științelor exacte frumusețea nu-și poate afla loc; și chiar teologii stau la distanță de ea, întrebîndu-se dacă Frumusețea constituie sau nu unul din «locurile comune teologice». De aceea, în chip logic, frumusețea are un foarte redus loc în viața omului modern, care, chiar cînd caută frumusețea, o privește cu ochi de «turist».

Dacă însă ne întorcem spre trecutul istoric, aflăm estetica și definițiile ei păstrînd încă întreaga lor prețuire. Pentru Kant, de exemplu, «frumosul este o finalitate fără sfîrșit», cîștînd în «ceea ce place, fără conștețe raționale» și producînd o «plăcere dezinteresată», constituind — după cum spuneau scolasticii — «id quod visum placeat», ceea ce place privirii, provoacă emoție și face să vibreze sensibilitatea afectivă.

Pe de o parte se poate vorbi, din punct de vedere gnoseologic (al teoriei cunoașterii, de o *cunoaștere estetică*, adică de percepere a adevărului în chip sensibil cu ajutorul formelor artistice, ca viziune a aspectului ideal al ființei (ceea ce Baudelaire numește «o altă natură»), a adevărului său, așa cum el trebuie să fie în realitate, chiar dacă este ascuns sub aparente înșelătoare.

Max Scheler a elaborat «intuitivismul emoțional» înrudit cu «logica inimii» lui Pascal, prin care se intră în comuniune intențională cu valorile obiective. *Experiența* de acest fel cultivă receptivitatea și introduce în domeniul frumuseții, dînd naștere la apariția unei adîncimi «fără conștețe», logic inexprimabilă, întocmai ca reflectarea tainică a sufletului într-o privire. Alain Fournier vorbește de starea de surprindere și de incapacitatea de a găsi totdeauna «cuvintele poetice» potrivite pentru «minunile» lumii în care lucrurile sînt văzute în tainica lor frumusețe. Iar Jacques Maritain spune că «arta pregătește o materie sensibilă pentru a face bucurie spiritului»; însă chiar natura simplă, dacă și-și privești, se dezvăluie ca «sărbătoare strălucitoare pentru ochi», — spun marii pictori. Artistul ne împrumută ochii săi și ne învață să contemplăm; lumea își dezvăluie taina, dar aci se oprește experiența estetică.

Pe de altă parte intuiția adîncă a filozofiei antice descoperise — cu Platon și cu Aristot —, mai ales în tragedie și în muzică o putere de purificare, cea «catharsis», capabilă să influențeze asupra oamenilor și să-i schimbe. Platon spunea (în *Banchetul*) că «fericirea supremă pentru om constă în a contempla constanta frumusețe divină». Estetismul pur, dimpotrivă, este ambiguu; în stare de autonomie, el este fără apărare, se deschide cu ușurință imoralismului și izbește prin totală sa indiferență față

de Adevăr. Aceasta constituie subiectul de predilecție pentru marele scriitor rus Gogol, dar și pentru André Gide, arta vădește frumuseți demoniace.

Pentru aceea, după Sfântul Apostol Pavel, frumusețea naturii ca și natura însăși este captivă și fragilă, aflându-se «în suspinare» și așteptându-și mntuirea prin omul credincios, prin sfânt, prin «omul celei de a opta zi»; așadar formula Sfântului Apostol Pavel este religioasă, nu estetică.

L u m i n a

În vremea noastră este imperioasă nevoie ca teologia Adevărului și a Binelui să fie completată printr-o teologie a Frumosului.

«*Pulchrum*» în latinește și «*kalón*» în grecește constituie felul în care este dăruit «*bonum*» al lui Dumnezeu și felul în care se manifestă «*verum*». Iar verbele inerente Frumuseții arată că frumusețea: apare, se dezvăluie, luminează, se revelează. De fapt ca «splendoare a Adevărului și a Binelui», Frumusețea nu poate fi despărțită de Revelația divină, și, în starea ei de formă și lumină, frumusețea constituie una din dimensiunile fundamentale ale Revelației. Iar după Sfinții Părinți, Duhul Sfânt ca Duh al Frumuseții, este «forma formelor».

Dumnezeul biblic este mai mult decât Absolutul filozofilor: El este El-însuși și este Altul decât El-însuși, este Dumnezeu-Omul, Cuvîntul Întrupat. Creația nu există decât pentru că ea este dorită și iubită de Dumnezeu ca loc al Întrupării Sale și deci al comuniunii celei mai intime (între Dumnezeu și creație): existența creației mărturisește despre «Tatăl, care atât de mult a iubit lumea».

În lumina acestei iubiri divine care face ca orice lucru să fie plăcut, adică frumos, contemplarea nu este estetică ci teologică. Ea explică atitudinea marilor spirite care se declară «îndrăgostite» de orice creatură și care manifestă o «tandrețe ontologică» (după cum se pronunță Pr. Pavel Florenski). Experiența lor situează Frumusețea în Epifanie, în manifestarea Transcendentului care face din natură locul cosmic al frumosului, cu alte cuvinte, în conformitate cu prezența și cu strălucirea sa: imaginea sa cea mai pătrunzătoare este «rugul arzînd». În viziunea Sfântului Maxim Mărturisitorul, frumusețea cosmică face din lume o «liturghie cosmică», o cântare doxologică a slavei.

Ca dar al lui Dumnezeu și ca loc al prezenței Sale, ființa este în chip absolut vrednică să existe și noi dorim existența ca bun al nostru, o gîndim ca adevăr, o trăim ca pe o bucurie pură, ca pe o armonie desăvîrșită, — pe scurt ca frumusețe.

Taina acestei Frumuseți, care este prezentă pretutîndeni, este insesizabilă în spatele lucrurilor celor mai familiare, întrucît orologii ingerilor arată permanent ora acelu «*Hodie Mecum in Paradiso*»; sau cum spune Léon Bloy «în Paradis nu se intră mîine sau poimîine, se intră chiar astăzi».

Julien Green redă în *Jurnalul* său cuvîntul unui prieten ortodox, care l-a izbit profund: «Umilele mîini omenesti au ăesut veșmintele Mîntuitorului care au strălucit ca zăpada pe Muntele Taborului». Iar Dostoievski remarcă: «Lumina Taborului diferențiază pe om de materie». În acest fel tema isihastă a luminii devine centrală pentru subiectul nostru:

«Dumnezeu este Lumină», El este lumină în esența Sa, lumină în energiile Sale. Însă orice ființă creată după chipul lui Dumnezeu are lumina sa proprie, care este «logosul» său, «*sophia*» sa, sensul destinului său pe care Dumnezeu l-a așezat în el. Aceasta nu trimite numai la adîncimea sa ascunsă, ci constituie manifestarea ei pe care trebuie să știi s-o privești și s-o descifrezi. Chiar în domeniul opticii, ochiul nu percepe obiectele, ci percepe lumina pe care o reflectă sau o iradiază obiectele. Lumina aceasta revelează obiectele, le face vizibile și prezente. Pentru că interacțiunea misterioasă dintre cărbune și lumină dă naștere diamantului. Iar după o credință populară, lumina care pătrunde întunericul unei stridii dă naștere perlei. Lumina e cea care dă viață privirii, o face să vadă pe celălalt, produce întîlnirea și comuniunea. Ea face din spațiu pe născătoarea vieții și, în acest sens, viața și lumina se identifică în chipul lui Hristos: «În El era viața și viața era lumina oamenilor» (Ioan I, 4).

Sfinții Părinți numesc iconomia mîntuirii «Ars divina» și ne învață arta de a contempla lumina iradiată de figurile terestre ale mîntuirii, ca fiind simbolurile și parabolele sale. Însă Sfinții Părinți atrag luarea aminte asupra necesității atenției permanente de a nu confunda frumosul transfigurării — obiectul iconografiei — cu frumosul natural, rupt din rădăcinile sale cerești, și obiect al esteticii.

Dimpotrivă în «teologia nouă», interiorizarea, izolarea pierde rădăcinile sale terestre, dizolvă orice figură istorică și se dăruiește hotărîrii pure a credinței, credință, în chip straniu, dezbrăcată de orice legătură cu teologia trinitară. Karl Barth se opune cu violență la pierderea sensului Transcendentului și enunță în *Dogmatica* sa o poziție cu totul ortodoxă: «Dacă se neagă Treimea, se obține un Dumnezeu fără frumusețe», ceea ce vrea să spună că, fără apariția interiorității treimice în Iisus, nu se poate înțelege nimic din Iisus istoric.

Cînd Mîntuitorul spune: «Priviți păsările, luați seama la crinii cîmpului» a căror frumusețe naturală «întrece splendoarea decorativă a lui Solomon», El vrea să spună că frumusețea unei simple flori constituie trezirea interiorității, care nu poate fi nici cîntărită, nici urmărită, și care constituie pe drept viața și lumina. Fără o percepere intuitivă și tainică nici rațiunea teoretică, nici rațiunea practică nu pot niciodată percepe, atinge ființa în ea însăși; iar slavofilii spuneau că valoarea oricărui sistem filozofic depindea de concepția pe care o avea despre Treime, și că orice cunoaștere era o funcțiune a cunoașterii lui Dumnezeu, o funcțiune a credinței. Pentru a percepe profunzimea tainică a unei simple flori, este nevoie să percepi poezia creatoare a lui Dumnezeu și să crezi în aceasta cum au știut s-o facă marii poeți: Rilke, Höderlin, Peguy și alții alții.

Există o falsă dilemă care spune: a crede într-o certitudine rațională și a te lipsi de taină, sau a renunța la orice raționament și a te lipsi de rațiune. În acest moment își face apariția un al treilea element așezat între aceste două raționamente contradictorii și pe care Sfinții Părinți îl numesc: «ochiul credinței». Nu este vorba de ochiul pur și simplu, curios față de lucrurile utilitare, nici de o credință abstractă și oarbă, înstrăinată de lumea reală a oamenilor. Mîntuitorul spune: priviți, cercetați, fiți sensibili la semnele văzute ale Revelației, fiți atenți la intervenția frapantă a luminii; aceste semne vizibile însă nu există pentru cel ce are «spiritul discernămîntului»: «Dacă ochiul tău este sănătos, tot trupul tău va fi în lumină» (Matei VI, 22). Iar Sîntul Apostol Pavel precizează minunat: «Dumnezeu, care a poruncit luminii să strălucească în mijlocul întinericului, a făcut să strălucească lumina Sa în inimile noastre pentru a face să strălucească cunoștința frumuseții (slava) lui Dumnezeu pe fața lui Hristos» (II Cor. IV, 6). Această lumină a făcut «să ardă inima» celor doi ucenici cînd ascultau pe Mîntuitorul la Emanus.

«Hristos al credinței» presupune pe «Iisus al istoriei». Apostolii L-au văzut, L-au pipăit, L-au auzit. «Ei au lăsat totul», spune Evanghelia, și L-au urmat ca niște nechibzuți, cucerți de atracția irezistibilă a adevărului strălucitor. În ziua Cincizecimii, oamenii auzind pe Apostoli vorbind despre măreția lui Dumnezeu, gîndeau că ei erau beți; ei erau beți într-adevăr, dar — cum spune Platon în *Banchetul* său — erau beți nu de vin ci de frumusețe.

Cînd Hristos declară: «Eu sînt Adevărul», vrea să spună totodată: «Eu sînt Frumusețea». «Nu există și nici nu poate să existe ceva mai frumos și mai perfect decît Hristos», scria Dostoievski, care în *Legenda Marelui Inchizitor* cîntă libertatea vertiginosă a spiritului uman. Căci, făcînd ultimele sale opțiuni, omul nu dispune de fapt decît de acest «ideal veșnic al Frumuseții». Ivan Karamazov, autorul «Legendei», pătruns el însuși de aceasta zicea: «Ar fi unul dintre cele mai frumoase pasaje din poemul meu de a explica pentru ce toți îl recunosc». «Atras de o forță irezistibilă, poporul se îngrămădește pe drum și fi urmează pașii». *Erosul* divin «mănikon eros», după expresia lui Nicolae Cabasila, iubirea neună a lui Dumnezeu pentru om, înflănește *erosul* uman, această altă «neburne», după Sîntul Apostol Pavel. «Inima sa este copleșită de iubire. Ochii Săi degajează o Putere care răspîndește și trezește iubirea în inimi». Acest pasaj se referă la textul din Evanghelia: «Mulțimea căuta să se atingă de El, pentru că din El ieșea o Putere...».

Dumnezeu vine printre oameni, fără să forțeze libera lor conștiință prin constrângere; El nu se mai ascunde sub trăsături de total *incognito*. Venirea Lui a fost prezisă și orice suflet deschis așteptării îl putea recunoaște imediat.

Desigur că în acest caz este vorba de un cu totul alt lucru decât elementul estetic. Isaia subliniază că Robul lui Iahve este «fără frumusețe și fără strălucire». Numai «ochiul credinței» sisizează pe Mîntuitorul, învață Sfîntul Grigorie Palama, de aceea ucenicii «au trecut din trup în Duh». De fapt aceasta constituia «strălucirea și frumusețea» dar printr-o «contemplare crucificată». «Eu privesc pe Cel răstignit și contemplan pe Împăratul», spune în chip minunat Sfîntul Ioan Gură de Aur; iar Mîntuitorul spune în același înțeles: «Cel ce M-a văzut pe Mine, a văzut pe Tatăl».

Mîntuitorul a spus de asemenea: «Feriți-vă cei care cred fără să fi văzuți». Însă aceste cuvinte înlătură nevoia probelor văzute și accentuează depășirea singurului cîmp vizual estetic, căci de altfel Mîntuitorul reafirma: «Feriți-vă ochii care văd ceea ce vedeți voi», «feriți-vă ochii în sensul de facultate de exercitare a percepției» (Evr. V, 13—14). În legătură cu Schimbarea la față a Mîntuitorului, Sfîntul Grigorie Palama învață că «ucenicii au trecut din trup în Duh». Adică de fapt era vorba nu de transfigurarea Mîntuitorului ci de o transfigurare a ochiului Apostolilor, căci: «Cel ce participă la lumină devine el însuși lumină»; iar Sfîntul Macarie afirmă că «omul trebuie să devină în întregime ochi». Lumina este obiect al viziunii, dar ea este totodată organ al viziunii. Evanghelia spune: «Ceea ce este născut din trup este trup, iar ceea ce este născut din Duh este Duh».

Sîmurile ascuțite pătrund în chip sensibil ceea ce este «transsensibil». Este o supraînălțare a spiritului uman la starea normativă pierdută și restituită, integrată în «*ars divina*» a întrupării și care poate să apară, în unele cazuri, la momentul de trecere, la limita a două lumi. Julien Green nota, în legătură cu aceasta, în *Jurnalul* său: «Abatele X mi-a spus că a cunoscut un tînăr rău care a murit azi dimineață la orele două, un fel de gangster cu instincte rele, care era bolnav, tuberculos. Acest tînăr ar fi spus nu de mult: «Data viitoare mă voi spovedi; vreau să mă întorc la Biserică, pentru că ea este singura care poate da un sens suferințelor mele...». Iar singurul lui ultim cuvînt pe care l-a rostit, murind și care a uimit pe toată lumea, pentru că acest cuvînt nu semăna de loc cu felul lui de a vorbi, a fost: «E minunat». Ce vedea el? El vedea poate ceea ce văzuse Maica Maria Joachim, cea altă de credincioasă și de sfîntă, care era convinsă că Iisus însuși o va lua, la moartea ei, chemînd-o pe nume, și care a murit spunînd de trei ori: «Cît este de frumos!» Și gangsterul și sfînta au văzut același lucru: Frumusețea lui Dumnezeu și lumina ei.

Părintele Lelong vorbește, de asemenea, despre o tînără fată care suferea groaznic de poliomielită; la sfîrșit ea a spus mamei sale: «Dacă ai vedea cît este de frumos! Eu văd pe Dumnezeu» și și-a dat ultimul suspin.

Cuvîntul și imaginea

Evanghelia după Ioan se deschide cu taina Fiului pe care-l numește «Logos». A traduce acest nume prin *Cuvînt* (parole) sau *vorbă* (verbe) înseamnă a sărăci sensul infinit mai bogat al acestui termen grecesc. «*Dabar*» — cuvînt, în ebraică — este mai aproape de înțelegere, de Prezență vie și strălucitoare în Prologul Evangheliei după Ioan în Lumină și Viață. Același este și sensul cuvîntului «*Rhema*» la marii trăitori spirituali, cuvînt care înseamnă: cuvînt de viață, cuvînt de viață făcător: «Spune-mi un singur cuvînt — *rhema* — pentru ca să trăiesc», spun discipolii dascălilor lor.

Cuvîntul — ca Lumină și Viață —, introdus în Prologul Evangheliei anticepează și profetizează victoria totală asupra întinericului și asupra morții, asupra golului și a tăcerii neantului, fiind o figură sintetică a bucuriei existenței umane. În lumea infernului tăcerea înseamnă lipsa Cuvîntului; iar în lumea umanului tăcerea poate însemna depășirea vorbirii prin semne vizibile care vorbesc în chip simbolic.

De exemplu, în timpul «liturghiei catehumenilor» — care este pe drept liturghia Cuvîntului —, Evanghelia este așezată în mijlocul sfintei mese; pe cînd în timpul «liturghiei credincioșilor» în locul Evangheliei este așezat sfîntul Potir, care nu vorbește dar se lasă văzut ca «locul cel mai înalt în care se împlinește Cuvîntul». Pentru că, după cum spune Sfîntul Irineu, Euharistia este «memorial epifanic» al Domnului cel înviat; este «cupa sintezei» vieții și luminii, figură sintetică a Frumuseții supreme. În icoana Sfintei Treimi vechitestamentare Andrei Rublev a așezat potirul în mijlocul mesei ca pe un soare care radiază «lumina trisolară». De asemenea Vineri și Sîmbătă în Săptămîna Patimilor, Crucea reduce Cuvîntul la tăcere; dar icoana «coborîrii la iad» înfățișează pe Hristos ca fulger care sfîrșimă porțile iadului și face să se împrăștiie întinericul.

Trebuie semnalat că «Simbolul de credință», care ca un adevărat «simbol» (care înseamnă: «cel ce ține locul» ansamblului *tainelor* credinței), poate fi ușor redat iconografic într-un ciclu «al sărbătorilor liturgice» al cărui icoane sînt «imagini epifanice», adică în vizibilul contemplat redă Frumusețea invizibilă, care vine spre noi și ne cuprinde în prezența Sa.

În timpul sfintelor slujbe Cuvîntul se face auzit și de asemenea se face văzut; la un anumit nivel însă, cuvîntul omenesc încetează nepuțincoș; atunci numai chipul, numai imaginea, numai icoana poate continua să facă văzut inefabilul. Chiar în Vechiul Testament în textele mesianice, «Ascultă, Israele!» este urmat de «Ridică ochii tăi și vezi!»; iar Moise și Ilie stau de o parte și de alta a Mîntuitorului în momentul Schimbării la față, în calitatea lor de mari «văzători». Și cînd Mîntuitorul spune «Fericiți sînt cei care văd ceea ce vedeți voi», alături de Cuvînt stă imaginea, făcînd să fie văzută forma interioară a ființei — «flacăra lucrurilor», devenind oglindă și receptacol al Frumuseții divine.

Viziunea Frumuseții în Biblie

Sfîntii Părinți au definit în chip minunat că «Frumusețea este unul din numele divine» și că «Dumnezeu vînd să-și manifeste Frumusețea a creat materia». Cînd a zidit lumea din nimic, Creatorul a întocmit, ca un poet divin, o «Simfonie în șase zile» (numită «Exaimeron»), iar la sfîrșitul fiecărei mișcări creatoare, la sfîrșitul fiecărui moment creator, se spune: «și a văzut Dumnezeu că acest lucru era bun». Textul grec redă aceasta prin termenul «kalón» care înseamnă «frumos», nu prin «agathón», care înseamnă «bun». Termenul ebraic are ambele semnificații; iar alegerea pe care o face traducătorul grec între cele două semnificații accentuează aspectul vizual al frumuseții. Iar verbul ebraic «a crea» este folosit la timpul perfectiv: lumea a fost, este și va fi creată pînă la împlinirea ei desăvîrșită. Germenele deja frumos se va dezvolta pînă la desăvîrșirea sa totală, cînd «Frumusețea desăvîrșită primește numele de Împărăție», cum spune Sfîntul Maxim Mărturisitorul.

După cum spune textul biblic: «a fost o seară și a fost o dimineață, ceea ce a fost o zi», adică *Exaimeronul* nu cunoaște noaptea: aceasta, la început, nu a constituit decît un semn al inexistenței. Dimineața și seara marchează succesiunea evenimentelor și formează doar ziua, adică dimensiunea luminii pure. După înțelesul dat de Sfîntul Ioan Evanghelistul noaptea este puterea efectivă și rea a întinericului și apare doar în momentul căderii: cînd prima pereche de oameni fuge de lumină și de privirea lui Dumnezeu, căutînd apoi obscuritatea și umbra ca să se ascundă. Confruntarea luminii cu întinericul atinge punctul culminant în povestirea despre trădarea lui Iuda: Satan a intrat în Iuda și de atunci acesta nu a mai putut rămîne în camera de sus inundată de lumină: «Iuda a ieșit grăbit și era noapte». Singurul element conform cu sufletul lui Iuda îl înconjoară: noaptea care tainuiește secretul îngrozitor al comuniunii lui Iuda cu Satan.

Sfîntii Părinți precizează că prima zi a creației nu a fost «proton» — «întia» zi, «ci a fost «mia» — «una, o» zi, adică zi unică, în afară de serie de zile; ea este «alfa», germenele care poartă în el, și care cheamă după sine pe «omega» sa, adică ziua a opta, cea a acordului final al simfoniei, Împărăția. Această zi este asemănătoare cu un cîntec vesel din Cîntarea Cîntărilor, în țîsnirea celui: «să fie lumină!». Această lumină nu este elementul optic — care formează obiectul creației din ziua

a **patra**, soarele astronomic —, ci: «să fie lumină» evocă Lumina divină și înseamnă: «să se manifeste Sfântul Duh!», adică Sfântul Duh să facă să strălucească lumina Cuvîntului, ca Lumină a Revelației, «ca spectacol cosmic». Tradiția isihastă știa aceasta și afirma: «Cei desăvârșiți se instruiesc în cele divine nu numai prin cuvînt, ci și în chip tainic prin Lumina Cuvîntului, iar Lumina Cuvîntului este Duhul Sfînt».

În conformitate cu ziua întii, ziua a opta va constitui o zi întreagă fără sferșit: «noapte nu va mai fi» (Apoc. XXII, 5), căci oamenii nu vor mai avea nevoie de nici un fel de lumină naturală, pentru că Lumina Domnului (a Duminicii), Slava Sa, Frumusețea Sa îi va lumina în vecii vecilor. Din pricina aceasta, Sfîntul Maxim Mărturisitorul precizează încă o dată: «numele Împărăției înseamnă Frumusețea desăvârșită». *În acest fel celui dinții cuvînt din Biblie: «Să fie lumină!», îi răspunde cel din urmă cuvînt din Biblie: «Să fie Frumusețe».*

În acest fel devine înțeles cuvîntul Sfîntului Vasile cel Mare: «Sfîntii se rugau ca să se întindă contemplarea Frumuseții divine în întreaga veșnicie», resimțind setea din cîntarea psalmistului: «Ceea ce cer de la Iahve, ceea ce caut este să locuiesc în Împărăția lui Iahve, să contemp lu Frumusețea lui Iahve în toate zilele vieții mele...» (Ps. XXVII, 4).

Viziunea frumuseții la Sfîntii Părinți

Vorbînd despre măreția creației divine, Sfîntul Dionisie Areopagitul arătînd că Dumnezeu a făcut din om o ființă contemplativă, zicea: «Omul a fost creat după Arhetipul divin ceea ce ne dă dreptul să participăm la Frumusețea Lui». Diferite mărturii despre biserica Sfînta Sofia din Constantinopol spun: «Nu se înfilnește pe pămînt o asemenea splendoare... Ascuns în Frumusețe, Dumnezeu rămîne acolo împreună cu oamenii»; iar Sfîntul Gherman patriarhul spunea că o dată cu Hristos întreg cerul a coborît pe pămînt și sufletul creștin a fost pătruns pentru totdeauna de această viziune. Aceasta a îndemnat pe un teolog rus să definească Ortodoxia ca pe o icoană intitulată: «cerul pe pămînt».

În general Sfîntii Părinți cultivă asemenea viziune și ancorează în ea teologia Frumosului, a cărei sinteză o face Sfîntul Grigorie Palama, dînd, spre surprinderea în primul rînd a teologilor, definiția: «Frumusețea desăvârșită vine de sus și devine originea unică a unei teologii sigure». Această definiție se referă la cuvîntul Sfîntului Chiril al Alexandriei: «Duhul Sfînt este Învățătorul Bisericii», adică atributul Duhului Sfînt — strălucirea și splendoarea adevărului — sînt simptome și semne sigure ale Ortodoxiei. De aceea cei trei mari teologi, Sfîntul Ioan Evangelistul, Sfîntul Grigorie de Nazianz și Sfîntul Simion Noul Teolog, au fost și contemplatori și mistici și poeți.

Evagrie Ponticul, urmînd varianta din rugăciunea domnească din Evanghelia după Luca, unde, în loc de «Vină Împărăția Ta», se spune: «Duhul Tău cel Sfînt să vină peste noi», spune că: «Împărăția lui Dumnezeu este Duhul Sfînt». Iar această identificare făcută de Sfîntii Părinți între «Împărăție» și între «Duhul Sfînt și Frumusețe» face ca prin Sfîntul Duh să se înțeleagă *Duhul Frumuseții*. Duhul vorbește prin Frumusețe cum «a vorbit prin profeți». Iar credința lui Dostoievski în «mînuirea prin Frumusețe» constituie o formulă pnevmatologică, pentru că, spunînd că «Sfîntul Duh este perceperea imediată a Frumuseții», Dostoievski transpune cuvîntul Sfîntului Chiril al Alexandriei: «Duhul Sfînt este Forma formelor».

După cum se spune în Evanghelia după Ioan, Duhul «nu vorbește despre Sine însuși», persoana Lui «este tăinuîtă în însăși epifania Sa»; despre opera Lui se poate spune că este «o poezie fără cuvinte». Pentru că în raport cu a Cuvîntului, Evanghelia Duhului Sfînt este vizuală, contemplativă: este «degetul lui Dumnezeu», Iconograful divin care zugrăvește chipul Fiului și icoana Treimii. Iar Sfîntii Părinți de la Sinodul al VII-lea Ecumenic spuneau: «Icoana ne arată în chip tăcut ceea ce spune Cuvîntul... (pentru că) vedem ceea ce am auzit spunîndu-se»; iar ceea ce se vede pe icoane sînt «străluceri ale Frumuseții divine» (Iosif de Volokolamsk).

Dacă rugăciunea sfîntirii unei biserici cere coborîrea Sfîntului Duh «ca să descopere frumusețea sfîntului locaș», această descoperire, această relație corespunde naturii spiritului omenesc; pentru că «prin firea sa omul dorește frumosul», intru-

cît el poartă în sine un «logos poetic ascuns» care îl face contemplativ și sfînt (zice Sfîntul Vasile, iar Sfîntul Maxim adaugă), care îl face sensibil la «strălucirea fulgerătoare a Frumuseții divine înăuntrul oricărui lucru».

Această sete de frumos nu constituie un privilegiu doar al artiștilor, ci ea este ontologică, este inerentă tuturor, înclt «în asemănarea sa, omul manifestă Frumusețea divină» (spune Sfîntul Grigorie de Nisa). Iar numele renumitei lucrări ascețice: *Filocalia* înseamnă «iubire de frumos», pentru că orice «teodidact» (adică: «învățul de Dumnezeu») nu este numai *bun* — ceea ce ar porni de la sine —, ci este în chip esențial *frumos* întrucît este încoana vie a lui Dumnezeu. Nicolae Cabasila afirmă că «martirii, fiind consumați de cărbunii aprinși al Duhului Sfînt, au știut să iubească mai presus de orice Frumusețea supremă»; iar Simeon Noul Teolog «rănit de Domnul cu iubirea și cu dorința, căuta cu nădejdea Frumusețea spirituală».

Eraclit spunea că «războiul este tatăl oricărui lucru», iar «frumusețea este mama oricărui lucru»; iar Sfîntul Grigorie Palama, vorbind de Maica Domnului (deci și Mama tuturor oamenilor) care a «Theotokos» reprezintă suprema sfîntenie, spunea: «Trebuie ca cea care avea să nască pe Cel mai frumos dintre fiii oamenilor să fie ea însăși de o frumusețe admirabilă». În viziunea Universului sub forma cercurilor concentrice, Sfîntul Maxim vedea că «lumea» primește întreaga splendoare de la Frumusețea cea dintîi; la care Sfîntul Grigorie Palama adaugă: «*erosul uman* se înalță spre singurul lucru de dorit, iar *Erosul divin* iese din sine-însuși și se unește cu spiritul nostru», ceea ce constituie «nașterea în frumusețe», de care vorbește Platon și pe care liturghia o aprofundează în minunate doxologii, al cărei Arhetip îl descrie Apocalipsa ca «liturghia divină și cerească» săvîrșită de Hristos-Mielul înconjurat de îngeri. În această perspectivă un sfînt nu este un supraom, dar cel care înțelege adevărul ca act liturgic acela face din viața sa un «Sanctus» continuu. De aceea Sfîntii Părinți spuneau că înmul «Sfînt, sfînt...» din timpul liturghiei constituie *teologia* prin care Sfîntul Duh a învățat pe îngeri să slăvească în chip demn splendoarea Sfintei Treimi.

«Cînta-voi Dumnezeului meu pînă ce voi fi» din psalmi este înțeles de Sfîntii Părinți ca fiind acțiunea pentru care omul a «fost pus de-o parte», adică a fost făcut sfînt, ales, după cum spune limpede și Sfîntul Apostol Pavel: «Voi ați fost pecetluiti de Duhul Sfînt... și Dumnezeu și-a ales aceste ființe pecetluite «spre lauda slavei Sale» (Efes. I, 13—14).

Nicolae Cabasila sintetizează Tradiția patristică spunînd că Dumnezeu din adevărată iubire a creat Universul frumuseții, din iubire adevărată s-a întrupat și a murit; iar la a doua venire Hristos va apărea pe norii cerului ca «un Corifeu frumos în mijlocul unui cor frumos...», creații frumoase formînd o cunună împrejurul Frumuseții supreme. Umanitatea îndumnezeită prin Hristos va iradia ca «o piatră de cristal», ca un nor împodobit cu aur tisolat. Iar condacul de la Dumninea Ortodoxiei se încheie spunînd: «Cuvîntul ..., reaşezînd chipul închinat în vechea sa demnitate, îl unește cu Frumusețea divină».

Ambiguitatea frumuseții și depășirea ei

Pornind de la ideea că întinarea imaginii, chipului în lume face frumusețea ambiguă — căci Afrodita cerească lîrîtă pe drumuri și pe străzi ia chipul Afroditei pămîntești — Paul Evdochimov demonstrează în acest paragraf că dacă Adevărul este totdeauna adevăr, nu orice frumusețe este totdeauna bună. Astfel povestirea biblică a celei dintîi ispitiri se referă la căderea îngerilor, despre care profetii Isaia și Iezehiil spun: «Cum ai căzut din cer, Lucifer? Tu care te sculai dimineața plin de frumusețe?» «Tu ai pierdut înțelepciunea pentru că inima ta s-a umflat de mîndrie din cauza frumuseții tale ...» (Isaia XIV; Iez. XXVIII). În acest fel frumusețea a devenit piatră de scandal: «Femeia a văzut că fructul era bun de mîncat, ispititor la vedere și vrednic de dorit»; pofta ei a asezat spiritul uman dincolo de Bine și de Rău; pentru că atracția estetică își exercită șansele și împinge la cult idolatru. Amoralismul și starea pasională spurberă orice constrîngere.

Așa se explică faptul că Dostoievski lansînd formula că «Frumusețea va salva lumea», îndată întrebă: «care frumusețe», pentru că «frumusețea este o enigmă», dublată, devenită autonomă face să piară și fascinează; fiind ambiguă, frumusețea are nevoie ea însăși să fie salvată și protejată. Iar rugăciunea Sfîntului Dio-

nisie Areopagitul către *Născătoarea de Dumnezeu* cîntă astfel *Irumusețea mîntuiloare*, cea care într-adevăr mîntuiește: «Doresc ca icoana ta să se reflecte fără încetare în oglinda sufletelor și să le păstreze curate pînă la sfîrșitul veacurilor; ca icoana ta să înalțe pe cei ce sînt încovoiați spre pămînt și ca ea să dea nădejde celor care admiră și imită acest model veșnic al Frumuseții». Paul Evdochimov socoloște textul acestei rugăciuni ca pe o veritabilă «chartă» ce proiectează o mare lumină asupra dimensiunii celei mai tainice a vieții omenesti, pentru că Frumusețea nu este o abstracție, un joc superficial al formelor. Ci «modelul ei veșnic» este o ființă vie care îl întrupează; este un model «veșnic» pentru că icoanele sale («Nădejdea celor deznădăjduiți» sau «Bucuria întregii făpturi») mărturisesc prezența ei în toate momentele și în toate locurile. Iradierea acestui model degajează energiile Frumuseții devenite «Theotokos» — Mama lui Dumnezeu și Mama oricărui om; ea se apleacă asupra oricărei ființe suferinde sau rănite de arentatea existenței, ori de «întrunăriile» diavolești care pervertește adevărata frumusețe.

Sfinții Părinți, continuînd învățătura Bibliei, insistau asupra realismului spiritualului întrupat. De fapt, în alianța nupțială dintre Iahve și Israel, elementele lumii sînt ca litere trupesti ale unui dialog «închipuit»: ceea ce este sensibil în universul biblic nu este redus la instrumental, ci constituie obiect de contemplare divină, templu al liturghiei cosmice. Parabolele introduc în chip admirabil pe Dumnezeu în lume; Împărăția cerurilor este descrisă cu ajutorul realităților terestre cele mai obișnuite, cele mai trupesti: un semănător care poartă mirosul pămîntului arat, o femeie care pune aluatul în coca frămîntată, bobul de grîu, via, smochinul. Sensibilul poartă în el tot ce trebuie pentru a învăța și a simboliza tainele cele mai profunde ale creației divine. Iar Sfințul Maxim Mărturisitorul spune că: «Toate naturile diferite colaborează împreună în om pentru a forma o perfecțiune unică, o armonie compusă din sunete diverse», o minunată doxologie, în care: lumina și focul, apa, uleiul, vinul, grîul și pîinea, slîncă, — toate elementele cosmice servesc ca material pentru liturghie și pentru Taine.

Hristos a spus: «Eu sînt pîinea vieții»; dar, de altă parte, Dumnezeu este foc care mistuie și luminează; alături de lumea înțelegătoare este lumea sensibilă. După Sfinții Părinți, harul perceput, simțit ca dulceată, pace, bucurie și lumină, anticipoază starea veacului ce va să vină, încît totul în creație să se ofere ca vehicul și ca loc al cerescului. Astfel pentru Sfințul Dionisie Areopagitul, mirosul uleiului sfințit face să se simtă Frumusețea divină (*Comentariul la Sfintele Taine*): de aceea «cei care sînt vrednici primesc harul și percep prin simțuri tot așa de bine ca și prin rațiune ceea ce este mai presus de orice simț și de orice rațiune», scrie *Tomul aghioritic*. În această afirmație se cuprinde sensul «ultimei arte: a vedea orice ființă supraînălțată față de starea sa normală, și a contempla apariția interiorității sale care este pe drept «mai presus de orice simț și de orice rațiune».

Căci orice artă, dacă nu este «realistă» în sensul imitării naturii, ea este deja o viziune transfiguratoare; însă arta simplă privește lumea în lumina naturală a spiritului omenesc, în timp ce Evanghelia inițiază în perspectivă transcendentă: «Lumina lui Hristos luminează pe tot omul ce vine în lume». Numai această lumină și deci starea harismatică pot depăși caracterul ambiguu al frumuseții și să perceapă «lucrul în sine însuși» și pe «om în sine însuși». Fiind deci o artă «futuristă», profetică, pentru că face ca omul și cosmosul să fie văzuți în lumina, în perspectiva Sfîrșitului, transfigurați pentru vesnicie. Iar aceasta constituie miracolul icoanei, mîntuitorul străfulgerătoare a teologiei Frumosului.

Icoana

Icoana depășește arta ca valoare proprie. Putem admira fără rezervă operele marilor maeștri ai tuturor veacurilor și să ajungem la apogeul artei. Icoana va păstra un loc aparte, așa cum Biblia se va plasa totdeauna mai presus de literatură și de poezia universală. Artă obișnuită va fi totdeauna din punct de vedere formal mult mai perfectă decît arta iconografică căci arta acestora, pe drept, nu urmărește această perfecțiune. Excesul de desăvîrșire ar anula icoana, ar risca să demonteze privirea de la viziunea tainei, după cum o poezie excesiv de căutată ar anula pîntecul cuvîntului biblic. Pentru că conținutul icoanei primează în fața formei sale și o subordonează simbolismului său.

Formele arhitecturale ale unei biserici, frescele și icoanele nu sînt adunate la un loc ca obiectele într-un muzeu, ci ca membrele unui corp: ele trăiesc aceeași viață, integrată în taina liturgică. O icoană nu poate fi înțeleasă niciodată în afara acestei integrări «ierofanice» a Misterului total; căci într-o biserică ortodoxă, chiar în timpul cînd nu se slujește, totul este în așteptarea Sfințelor Taine, totul năzuiește după Cel care vine să se dăruiască drept hrană euharistică.

Cuvîntul vorbit formează conținutul Bibliei; Cuvîntul construit vorbește prin formele simbolice ale bisericii; Cuvîntul cîntat și reprezentat pe scena sacră a cultului săvîrșește liturgia; Cuvîntul desenat se oferă spre contemplare, ca «o teologie văzută» sub forma icoanei.

Teoria cunoașterii la cel mai înalt nivel al său întindează toate facultățile spiritului omenesc și face cu puțință înțelegerea că, mai presus de senzație și de gîndirea directă, se situează sfera gîndirii indirecte. Iar cînd este vorba de un mister, sensul lui nu este niciodată dat direct, ci este reprezentat cu ajutorul mijloacelor: un înțeles, un simbol, o icoană, — toți mesageri purtători ai unui mesaj secret.

În Occident, la sfîrșitul evului mediu, gîndirea indirectă este înlocuită cu gîndirea directă: icoana este înlocuită cu imaginea didactică sau decorativă, constituind sfîrșitul artei romane și iconografice. Începînd cu veacul al XIII-lea, poetica lui Aristot își însușește domeniul artelor, dar această poetică se bazează pe *imitație*. Pentru a înțelege esența proprie a artei romane și a icoanei, trebuie făcută distincția între: un *semn* care informează și învață, între o *alegorie* care constituie o ilustrare didactică, și între un *simbol* în înțelesul Sfinților Părinți și al tradiției liturgice că *simbolul conține în el prezența a ceea ce el simbolizează*.

Această prezență deosebește o icoană de un tablou. Căci în timp ce orice operă pur artistică se situează în triunghiul închis al imanentismului estetic — artistul, opera sa și spectatorii —, icoana sparge, prin caracterul său sacramental, triunghiul și însuși imanentismul lui prin apariția unui al patrulea element: prezența Transcendentului a cărei mărturie ea este. *Artistul* dispăre în fața tradiției pe care o exprimă; *opera* lui devine un loc teofanic; iar *spectatorul* lasă loc omului care se prosternă în adorare și în rugăciune.

Criza actuală a artei provine din diminuarea progresivă a sensului «sacralului» și al «simbolului»: realismului simbolic de altădată se substituie ilustrarea simplă, decorarea sau abstracția semiotică. Artă a renunțat la formele exterioare și a pierdut cheia corespondențelor tainice; artă se descompune pentru că renunță la funcțiunile sale sacerdotale: să împlinească taina prezenței, să realizeze artă teofanică. Slujirea lui Paraclet este să așeze în inima speranțelor înșelate icoana, înțelesul Prezenței, mesager al Împărăției. Sfinții Părinți din veacul al VII-lea vorbesc astfel de această slujire: «Noi sîntem introduși pînă înving prototipurii, fie prin meditarea Sfintei Scripturi, fie prin reprezentarea icoanei...». Iar Sinodul de la 860 precizează: «Icoana ne face prezent (ne înfățișează) ceea ce cartea ne spune prin cuvînt». Această prezență nu este localizată ci iradiază în chip energetic pornind din icoană. Pentru că locul prezenței nu-l constituie placa de lemn, ci misterioasa asemănare ipostatică pe care o oferă întreaga icoană. Prezența este un cerc al cărui centru se află în toată icoana, dar a cărui circonferință nu este în nici o parte și se află peste tot, valurile Prezenței transcend orice limită și umplu lumea întreagă.

Înainte de întrupare — de teama idolatriei — orice reprezentare a ceresului era limitată la lumea înțelesului; după întrupare însă Hristos eliberează pe oameni de idolatrie *nu în chip negativ* — suprimînd orice imagine —, *ci în chip pozitiv* — revelînd adevărul chip al lui Dumnezeu. Pentru că după Sinodul de la 860: «Umanitatea lui Hristos este icoana Dumnezeirii Sale», adică umanul capătă funcțiunea sa iconografică: imagine vizibilă a invizibilului și loc al Prezenței Sale. Iar un vechi «agraphon» spune: «După Dumnezeu, să vezi pe Dumnezeu în orice frate», căci omul este icoana lui Dumnezeu; căci, după cum spun Părinții Sinodului al VII-lea Ecumenic, «noi contemplăm în același timp, invizibilul și reprezentatul», nu pe

unul sau pe altul, ci pe unul în celălalt. Miracolul icoanei este în afară de orice artă portretistică, căci se situează în *asemănarea ipostatică*. Sfințul Anastasie Sinaitul precizează: nu natura vede natura, ci persoana contemplă Persoana. Ceea ce explică o mulțime de compoziții diferite dar în chip just neportretistice. De aceea Sfinții Părinți avertizează că a adora o icoană văzînd în ea o identitate substanțială după natură înseamnă a o distruge, a face absentă *prezența* sa, și Sinodul declară: «Vai de cel care ar adora imaginile».

Acum poate fi mai ușor înțeles că o icoană este frumoasă nu ca operă de artă, pentru că frumusețea ei constă în *asemănarea* cu adevărul pe care-l face prezent. Fiind «*imagine conducătoare*», icoana îndreaptă privirea dincolo de sine însăși. Icoana Sfintei Treimi vechitesticamentare a lui Rublev traduce strălucirea trisolară care inundă de lumină și iluminează lumea.

Atributul Slavei-Frumusețe este lumina. Iar Cuvîntul: «Voi sînteți lumina lumii» este din punct de vedere ontologic normativ, căci nimburile sfinților sînt iradierea luminozității lor ascunse dar făcută vizibilă de către icoană. Iconografia exercită «*postul ochilor*» și se pregătesc pentru «*arta lor divină*» prin lungă *asceză* de rugăciune. Contemplarea Schimbării la față a Domnului învață pe orice iconograf să picteze în primul rînd cu lumina *taborică* și nu numai cu culorile lumii acesteia.

Icoana niciodată nu desenează natura, ci, în locul unui peisaj, ea sugerează prezența schematică a cosmosului cu ajutorul formelor geometrice, în gradene suprapuse și cătărate pe o stîncă retrăgîndu-se în sus. Aceste forme nu au valoare prin ele însele, ci ele urmează și se împreună cu atitudinile personajelor și arată supunerea planului material interiorizat spiritului uman: materia este într-adevăr vie, dar ea se află ca simbolizată și concentrată pentru a pleca urechea la revelații. Icoana dematerializează, reduce, dar nu derealizează în nici un fel. Greutatea și opacitatea materiei dispar iar liniile aurite, pătrunzînd ca *raze* de energie îndumnezeitoare, spiritualează corpurile. «*Omul pămîntesc*» face să se vadă «*omul cereesc*», ușor, vioi și înaripat. «Trupurile duhovnicești» de care vorbește Sfințul Apostol Pavel sînt ca țesute din aurul eterat al luminii divine.

Iconograful înlătură a treia dimensiune, nu folosește niciodată clar-obscurul, nici adîncimea artificială, pe care o înlocuiește fondul de aur. Iconograful organizează compoziția sa în înălțime: el instalează — cu o artă desăvîrșită — personajele pe cele două dimensiuni ale planșei. Figurile se mișcă și alunecă — pentru a spune astfel — cu o ușurință surprinzătoare, sau mai degrabă gravitează spre suprafața pe care o părăsesc, sau aproape o părăsesc, îndreptîndu-se spre cel care o contemplă. Acțiunea se petrece pretutindeni și în fața fiecăruia «fiind așezată în spațiul eliberat care se dilată în infinitul în care totul se reîntîlnește într-o comuniune perfectă».

Ocupîndu-se de icoanele cu subiecte referitoare la teme de după Nașterea Domnului, Paul Evdochimov spune că după întrupare, în icoane totul este dominat de fața, de figura omenească a lui Dumnezeu. Iconograful începe totdeauna de la cap, pentru că el — capul — dă dimensiunile și poziția corpului și comandă restul compoziției. Chipul este centrat în privirea pe care focul cereesc îl luminează din interior: căci spiritul ne privește. Buzele fine sînt lipsite de orice senzualitate, pentru că ele sînt făcute pentru a anunța adevărul și să cînte laude, să primească Euharistia și să dea sărutarea păcii, să transmită tandrețea inimii; urechile alungite ascultă tăcerea; nasul nu este decît o linie curbă foarte fină; fruntea — largă și înaltă — accentuează predominanța contemplativă a gândirii.

Poziția frontală, față în față, afundă privirea în ochii credinciosului și stabilește comuniunea cu el. Orice neliniște, orice grijă, orice febră de gesticulare și de agitare se împrăștie în fața păcii interioare. Icoana face să se vadă «omul cel ascuns de inimă», — frumusețea «omului ascuns de inimă» de care vorbește Sfințul Apostol Petru,

Culorile radioase și pline de bucurie sînt folosite pînă la extrema saturare și oferă o gamă cromatică deplină. Ele izbeac, devin sonore și uimesc prin densitatea lor plină de vioșie. Aurul soarelui care trece zenitul inundă și pătrunde totul cu săgețile sale fulgerătoare. Strălucirea de dincolo se așază pe toate lucrurile din lumea aceasta și dă sens la toate prin refracția multicoloră și prin sclipirea aurită a luminii sale.

Icoana este ultima săgeată a *erosului uman* trimisă în chiar inima Frumuseții divine. Sfîntul Grigorie Palama spune că «Cel ce contemplă lumina divină contemplă misterul lui Dumnezeu». Depășind acest prag, «Frumusețea ipostaziată», Mistagogul și Iconograful divin, Duhul Sfînt vor contempla împreună cu noi Slava lui Dumnezeu. La săgeata trimisă prin icoană de erosul uman, Erosul divin răspunde prin «apropierea sa arzătoare» generatoare de unitate. Rostind «Tatăl nostru care ești în ceruri» liturgia invocă ceea ce este deasupra și dincolo de icoană și ne introduce în prezența inefabilă a lui Dumnezeu.

Evanghelia nu încetează a spune: «Cel ce are urechi, să audă», dar spune de asemenea cu tărie: «Cel ce are ochi, să vadă». Icoana zugrăvește numele lui Dumnezeu, îl invocă în felul său și se înfățișează acolo unde Frumusețea divină coboară și de unde ea pornește în întîlnirea noastră.

De aceea putem spune împreună cu Sfinții Părinți: «În sfințele icoane noi contemplăm contururile cerești și ne umplem de o bucurie sfîntă»; este Bucuria unei Sărbători pentru că Biblia se deschide spunînd: «Să fie Lumină», și se oprește la pragul Împărăției anunțînd: «Să fie Frumusețe!». Icoana Deisis — Nunta mistică a Mielului — ca un triptic fulgerător deschide laturile sale spre Casa Tatălui, spre Banchetul bucuriei. Bucuria unică, pentru că este cea adevărată și prin aceasta devenită frumoasă pentru eternitate.

Prezentare de
PARASCHIV V. ION

VIAȚA BISERICESCĂ ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI

CEA DE A XXI-a ANIVERSARE A INTRONIZĂRII PREA FERICITULUI PĂRINTE JUSTINIAN CA PATRIARH AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Anul acesta, la 6 iunie, s-au împlinit 21 de ani de la întronizarea Prea Fericitului Părinte Justinian ca Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române. Memorabila dată a fost un nou prilej pentru ierarhii, clerul și credincioșii ortodocși români de a aduce, în rugăciunile lor, mulțumiri bunului Dumnezeu pentru providențiala alegere a înaltului înfiștător al Bisericii Ortodoxe Române.

Sărbătorirea zilei de 6 iunie a.c. a început încă din ajun, când, Prea Fericea Sa, Părintele Patriarh Justinian dînd curs dorinței exprimate de preoții Capitalei, a vizionat împreună cu aceștia, în aula Institutului teologic de grad universitar din București, filme cu caracter religios.

Prea Fericitul Părinte Patriarh a fost întîmpinat de corala preoților din Capitală, care, a executat, sub conducerea P.C. Pr. Ioan Runcu, Imnul patriarhal și alte compoziții închinare Prea Fericii Sale.

În ziua de 6 iunie a.c. la orele 11, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, a primit delegațiile Centrului Patriarhal în frunte cu P.C. Pr. Ioan Gagiu, directorul Administrației Patriarhale și a Centrului Eparhial în frunte cu P.S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal și P.C. Pr. Alexandru Ionescu, vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor, care au prezentat Prea Fericitului nostru Părinte Patriarh, cele mai bune urări de sănătate și îndelungată înziliră cu asigurarea întregului devotament din partea colaboratorilor și a salariaților celor două centre — patriarhal și mitropolitan.

Apoi, în acordurile Imnului patriarhal intonat de cei prezenți, Prea Fericitul Patriarh Justinian, însoțit de I.P.S. Mitropolit Tit Sime-drea, I.P.S. Mitropolit Firmilian al Olteniei, I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului, P.S. Episcop Antim al Buzăului, P.S. Episcop Valerian al

Oradiei și P.S. Episcop Antim Țirgovișteanul — vicar patriarhal, au luat parte, în paraclisul patriarhal, la oficierea unui Polihroniu săvârșit de către un sobor de clerici de la Catedrala patriarhală având ca protos pe P.S. Episcop Teoctist al Aradului, Ienopolei și Hălmeagului.

Erau de față stareții și starețele minăstirilor din cuprinsul Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor, precum și P.C. Pr. Nicolae Goranov, superiorul Bisericii Ortodoxe Bulgare și reprezentant al Patriarhiei Bisericii Ortodoxe Bulgare la București.

După săvârșirea Polihroniului Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a trecut în cabinetul de lucru al Prea Fericirii Sale. Aci se aflau din cadrul sectoarelor de lucru ale Administrației Patriarhale : P. C. Pr. Ioan Găgiu, directorul Administrației Patriarhale ; P. C. Pr. Traian Ghica, directorul Casei de pensii și ajutoare a salariaților Bisericii Ortodoxe Române ; P.C. Pr. Gh. Didicescu, președintele Consistoriului Central Bisericesc ; Consilierii patriarhali : Pr. Constantin Pirvu, Pr. Gheorghe Soare, Pr. Dumitru Fecioru, Pr. Sabin Verzan și Pr. Teodor Cazan ; inspectorii patriarhali : Pr. Ilie Georgescu, Pr. Dumitru Găină, precum și alți funcționari superiori.

Din partea Centrului Eparhial al Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor erau de față : P.C. Pr. Alexandru Ionescu, vicar al Sfintei Arhiepiscopii ; Consilierii mitropolitani : Pr. Leonida Mateescu, Pr. Ioan I. Popa, Pr. Petre F. Alexandru, Pr. Mihail Marinescu și Pr. Octavian Popescu, precum și alți funcționari ai Centrului mitropolitan.

Din partea instituțiilor de învățămînt teologic au participat P.C. Diac. Prof. Dr. Nicolae I. Nicolaescu, rectorul Institutului teologic de grad universitar ; Dl. Prof. Dr. Nicolae Chițescu, prorectorul Institutului ; Dl. Prof. Nicolae Grosu, directorul Seminarului teologic.

Se mai aflau pe lîngă cei amintiți și unii membrii ai Adunării Naționale Bisericești, protoierei și preoți din capitală.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit felicitările adresate, în numele celor prezenți și în numele ierarhilor, clericilor și credincioșilor Patriarhiei Române, de către I.P.S. Mitropolit Firmilian al Olteniei, care în cuvinte de caldă însuflețire a arătat însemnătatea zilei de 6 iunie în viața Bisericii Ortodoxe Române.

Răspunzînd, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a făcut, la rîndul său, urări de sănătate, de ani mulți și bună sporire, membrilor Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, colaboratorilor și tuturor celor de față.

REDAȚIA

CONFERINȚELE DE ORIENTARE ALE CLERULUI PE LUNA MAI 1969

În zilele de 13, 14, 20, 27 și 29 mai a.c., s-au desfășurat în toate protopopiatele din cuprinsul Eparhiei Bucureștilor, lucrările conferințelor de orientare cu tema: *Obiectivele și pozițiile ecumenice ale Bisericii Ortodoxe Române oglindite în manifestările ei din anul 1968.*

Potrivit Înaltei aprobări a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, conferințele au fost prezidate de reprezentanți ai Centrului eparhial, după cum urmează:

Prea Sfinția Sa Episcopul Dr. Antim Tirgovișteanul — vicar patriarhal — la protopopiatul Vălenii de Munte; P.C. Pr. Alexandru Ionescu — vicar al Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor — la Circ. II Capitală și Ilfov; P.C. Pr. I. Gagiu — directorul Administrației Patriarhale — la Oltenița; P.C. Diac. Prof. Dr. Nicolae I. Nicolaescu — rectorul Institutului teologic de grad universitar din București — la protopopiatele Giurgiu și I Ilfov; P.C. Pr. Cons. Leonida Mateescu, la Cimpulung și Găești; P.C. Pr. Cons. Mihail Marinescu, la Slobozia și Fetești; P.C. Pr. Cons. Nicolae Diaconu, la Titu; P.C. Pr. Cons. Sabin Verzan, la Turnu Măgurele și Urziceni; P.C. Pr. Prof. Dr. Ioan G. Coșman, la Alexandria; P.C. Pr. Cons. Ioan I. Popa, la Ploiești; P.C. Pr. Cons. Constantin Părvu, la Tirgoviște; P.C. Pr. Prof. Alexandru I. Ciurea, la Circa I Capitală și Videle; și P.C. Pr. Cons. Gheorghe Soare, la Circ. III Capitală și Călărași.

Conferințele au fost deschise prin Te-Deum-ul oficiat în sobor, răspunsurile slujbei fiind cîntate omofon de diaconii și preoții prezenți.

Pretutindeni, delegații Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian au fost întâmpinați cu cuvinte de salut și urări de bun venit în mijlocul preoțimii protopopiatelor respective.

Au urmat răspunsurile delegaților, care, în cuvinte calde, au mărturisit sentimentele de bucurie trăite cu prilejul reîntîlnirii cu preoțimea din cuprinsul Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor și au urat, totodată, succes lucrărilor conferințelor. Referindu-se la tema conferinței delegații au subliniat complexitatea ei, precum și caracterul de sinteză al ecumenismului — sinteză a dorinței de unitate a tuturor Bisericilor.

S-a trecut apoi la desfășurarea propriu-zisă a lucrărilor conferințelor, alegîndu-se mai întîi biroul de lucru.

Din birourile de lucru au făcut parte delegații Centrului eparhial, ca președinți, protoierei și unul sau doi preoți ca membrii, cei din urmă îndeplinind și funcția de secretari.

După aceste preliminarii s-a dat citire referatelor ce au dezbătut tema propusă.

Referenții au subliniat participarea activă a Bisericii Ortodoxe Române la preocupările lumii contemporane.

Din inițiativa Întîistătătorului ei, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, Biserica Ortodoxă Română a luat parte la toate conferințele,

congresele și adunările ecumenice menite să realizeze unitatea credincioșilor tuturor Bisericilor.

Pentru ilustrarea acestei activități au fost date citate din declarațiile unor personalități de peste hotare precum și declarațiile șefilor de culte cu prilejul primirii lor la Consiliul de Stat al R. S. România, la 29 februarie 1968.

Referindu-se în continuare la ecumenism și obiectivele sale, referenții au subliniat rolul acestuia în apropierea și cooperarea Bisericilor în slujirea și promovarea idealurilor creștine de înțelegere și înfrățire între toate popoarele.

Au fost amintite, apoi, acțiunile întreprinse de Biserica Ortodoxă Română în spiritul colaborării interortodoxe. Vizitele Prea Fericitului Patriarh Justinian la Patriarhia Ecumenică, de la Constantinopol (2—6 mai) și la Patriarhia Moscovei (26—29 mai), participarea la cea de a patra conferință panortodoxă de la Geneva (8—16 iunie).

La Conferința de la Moscova, de exemplu, comunicatul semnat de conducătorii delegațiilor bisericești prezente spunea printre altele:

«Ca reprezentanți ai creștinismului din multe țări și continente și aparținând diferitelor țări și tradiții, avînd convingeri politice deosebite, participînd la solemnități, am recunoscut în unanimitate necesitatea pentru creștinismul contemporan de a-și spori munca și rivna pentru slujirea păcii între popoare...».

La toate aceste manifestări delegațiile Bisericii noastre au adus contribuții de seamă, fapt ce a dus la creșterea prestigiului său în fața delegațiilor prezente.

Tot în scopul rezolvării problemelor ecumenismului actual Biserica Ortodoxă Română continuă relațiile cu Bisericile Vechi Orientale (dovadă participarea ei la festivitățile bisericești de la Cairo organizate de Patriarhia Coptă cu prilejul comemorării a 1900 de ani de la martiriul Sfintului Marcu); a stabilit în ultimii ani bune relații cu Biserica Etiopiei (între 6—15 noiembrie Biserica noastră a fost vizitată de Prea Fericitul Abuna Theofilos, locțiitor de patriarh al Bisericii Etiopiene); duce discuții premergătoare unui dialog cu Biserica Romano-Catolică, întreprinde schimburi de vizite (ierarhi, teologi, studenți) cu alte Biserici.

Toate aceste acțiuni dovedesc din plin că Biserica Ortodoxă Română nu rămîne indiferentă față de problema majoră a lumii — pacea, întrucît înfăptuirea păcii înseamnă slujirea vieții concretizată în iubirea aproapelui.

Înțelegînd unitatea dintre ecumenism și pacea lumii, Biserica Ortodoxă Română a participat și a adus propuneri interesante la diferite conferințe, cum a fost cea de la Gwatt — Elveția, din 4—8 martie, unde I.P.S. Mitropolit Justin al Moldovei și Sucevei a propus prezidiului și Comitetului Consultativ al Conferinței Bisericilor Europene, organizarea unei conferințe europene a Bisericilor în problemele securității europene.

În concluzii s-a arătat că, prin acțiunile și relațiile cu celelalte Biserici, Biserica Ortodoxă Română acționează pentru unitatea creștină, pentru progres și pace în lume.

Din constatările și aprecierile pp. cc. părinți președinți se desprinde concluzia că referatele au fost întocmite în conformitate cu planul și bibliografia indicate în normativul trimis fiecărui protopopiat de la Centrul eparhial.

Coreferenții au adus completări utile pe marginea temei urmate de discuțiile la care au luat parte un număr impresionant de preoți.

În partea a doua a lucrărilor conferințelor au fost programate rapoarte de activitate pastoral-misionară și obștească desfășurată de preoți în parohii în perioada dintre conferința anterioară și cea prezentă.

Au urmat citeva comunicări privind manifestările Bisericii Ortodoxe Române pe plan extern.

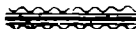
Sesiunea comună a Prezidiului și Comitetului Consultativ al Conferinței Bisericilor Europene, între 28 aprilie—2 mai 1969;

Simpozionul teologic desfășurat la Viena între 11—14 mai 1969 sub organizarea Fundației «Pro Oriente»;

Conferințele susținute la institutele catolice din Viena, Linz, Innsbruck, Salzburg și Gratz, între 11—26 mai a.c. de PP. CC. Pr. Prof. Isidor Todoran și Diac. Nicolae Balcă.

Conferințele s-au încheiat într-o atmosferă de caldă însuflețire.

REDAȚIA

SERBAREA DE SFÎRȘIT DE AN ȘCOLAR LA SEMINARUL TEOLOGIC DIN BUCUREȘTI

În ziua de 27 iunie a.c. a avut loc serbarea de sfârșit de an la Școala de cîntăreți bisericești și Seminarul teologic din București, în prezența P.C. Preot Alexandru Ionescu, vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor, delegat al Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian al Bisericii Ortodoxe Române.

Au mai participat P.C. Diac. Prof. Dr. Nicolae Nicolaescu, rectorul Institutului teologic, consilieri patriarhali, mitropolitani, profesori, părinți și rude ale elevilor.

Programul festiv s-a desfășurat precum urmează :

În prima parte a programului, corul elevilor seminariști sub conducerea D-lui Prof. Velea Marin, titularul catedrei de muzică psaltică și liniară, a interpretat piesa muzicală, *Deschideți mari*, de Glük.

Domnul profesor Nicolae Grosu, directorul școlii, a prezentat, apoi, o dare de seamă asupra activității desfășurate în anul școlar 1968—1969.

Mai întii, D-sa a exprimat bucuria sinceră la acest popas sărbătoresc, rod al strădaniilor deosebite ce s-au depus din imboldul sincer al

inimilor tuturor ostenitorilor ce au avut nobila răspundere de a desfășura în cele mai bune condiții procesul instructiv-educativ din acest așezământ de învățatură al Bisericii strămoșești.

Satisfacția noastră — s-a spus în continuare — este cu atât mai mare, cu cât, acum la sfârșitul anului școlar avem sentimentul că noi, ostenitorii acestei școli, am reușit să statornicim acest învățământ pe drumul de aur al idealului învățământului seminarial și că roadele nu vor întârzia să se arate: slujitori luminați și credincioși Bisericii noastre strămoșești și cetățeni conștienți și devotați patriei noastre scumpe, Republica Socialistă România.

De-a lungul întregului proces instructiv-educativ s-a urmărit respectarea tradiției apostolice și patristice a Bisericii Ortodoxe și înțeleapta interpretare socială a adevărilor de credință făcută de Întii-stătătorul Bisericii noastre, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian.

Situația școlară a elevilor la sfârșitul anului, se înfățișează astfel:

Clasa	Înscriși	Retrași	Frecvenți	Promovați	Corijenți	Repetenți
I	39	1	38	36	2	—
II	37	1	36	29	7	—
III	33	1	32	28	4	—
IV	34	1	33	30	3	—
V	16	1 neprez. boală	15	12	3	—
	<u>159</u>	<u>5</u>	<u>154</u>	<u>135</u>	<u>19</u>	<u>—</u>

La examenul de diplomă susținut de absolvenții clasei a II-a de la Școala de cântăreți bisericești, rezultatele au fost următoarele: înscriși 29, promovați 28, corijenți 1.

Iar la examenul de absolvire a Seminarului rezultatele au fost: înscriși 12, promovați 11, corijenți 1.

Faptul că Prea Fericitul Părinte Patriarh a binevoit să delege ca președinte al comisiilor la examenele de diplomă pe Prea Cucernicul Rector al Institutului teologic din București, Diac. Prof. Dr. Nicolae I. Nicolaescu, constituie un îmbold pentru strădaniile noastre de viitor.

Pentru rezultatele pe care, noi profesorii, elevii și toți ceilalți ostenitori ai școlii noastre, le-am obținut în cursul etapei didactice încheiate, se cuvine să mulțumim în primul rând, și din adincul sufletelor, bunului Dumnezeu care ne-a ajutat și ne-a binecuvîntat strădaniile și năzuințele.

Și fiindcă Dumnezeu lucrează prin aleșii săi, gândul nostru de mulțumire și recunoștință se îndreaptă — căutînd pe Dumnezeu —, către Prea Fericitul nostru Părinte Patriarh Justinian, care s-a îngrijit îndeaproape de școala noastră, sprijinindu-se cu dragostea sa părintească, din toate punctele de vedere.

Rugăm respectuos — a spus în continuare vorbitorul —, pe P.C. Părinte Vicar Alexandru Ionescu, căruia îi prezentăm expresia recunoștinței noastre pentru că a binevoit să vină în mijlocul nostru, ca reprezentant al Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, să se facă pe lângă Prea Fericitul Sa interpretul sentimentelor noastre de devotament profund, recunoștință sinceră și dragoste fiască.

Totodată, Dl. director a exprimat sentimentele de recunoștință față de Onor. Departament al Cultelor pentru înțelegerea și sprijinul acordat de-a lungul întregii activități școlare.

Mulțumiri s-au mai adus colaboratorilor apropiați ai Prea Fericitului Părinte Patriarh, pentru interesul deosebit și purtarea de grijă în direcția îmbunătățirii condițiilor de viață din internat și a procesului de învățămînt teologic.

În încheiere au fost aduse mulțumiri corpului profesoral, personalului administrativ, care au contribuit din plin la educarea și instruirea elevilor.

Adresîndu-se, apoi, absolvenților, Dl. director Nicolae Grosu a spus : iar vouă iubiților noștri absolvenți, vă doresc ca bunul Dumnezeu să vă lumineze pașii vieții voastre, ca să vă ridicați la înălțimea chemării sfinte și cetățenești, și la rîndul vostru, să creșteți credincioși luminați pentru împărăția cerurilor și cetățeni cinstiți pentru cetatea pămîntească a patriei noastre iubite, Republica Socialistă România.

Corul elevilor a interpretat apoi *Miluieste-mă Dumnezeule*, de Gheorghe Cucu ; (elevul Constantinescu Ioan din clasa IV-a a recitat poezia *Rugăciune*, de Octavian Goga) ; *Pînă cînd Doamne*, compoziție religioasă, de Bortneanschi ; *Maria Neichii Marie*, prelucrare de Prof. Nicolae Lungu, solist elevul Constantinescu Ioan ; iar elevii din clasa a IV-a Băăuș Ioan, Andrei Mihalache și Stoica Dorel din clasa a III-a, au recitat fragmente dialogate din *Scrisoarea III-a*, de Mihail Eminescu.

În partea a doua a programului, corul elevilor a interpretat *Pe-al nostru steag*, de Ciprian Porumbescu.

A luat cuvînt P.C. Preot Alexandru Ionescu, vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor, delegat al Prea Fericitului Părinte Patriarh.

P.C. Sa a apreciat, mai întii, rezultatele frumoase obținute la învățatură în special de absolvenții clasei I-a. Aceste rezultate oglindesc munca susținută depusă de corpul profesoral în desăvîrșirea instrucției și educației elevilor.

Ca delegat al Prea Fericirii Sale, P.C. Sa a asigurat conducerea școlii că va aduce la cunoștință Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, frumoasele rezultate obținute în anul școlar 1968—1969 de elevii Școlii de cîntăreți bisericești și Seminarului teologic.

Adresîndu-se elevilor, P. C. Vicar Alexandru Ionescu i-a felicitat călduros, le-a urat vacanță plăcută și i-a sfătuit să fie totdeauna la înălțimea chemării misiunii lor, să fie demni de țara aceasta și de grija pe care o are Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, de a forma slujitori demni și cetățeni loiali față de scumpa noastră patrie Republica Socialistă România.

A urmat apoi împărțirea premiilor, după care, invitații au trecut în sufrageria internatului, frumos împodobită, unde au luat parte la o agapă.

IOAN F. STÂNCULESCU

CURSURI PENTRU ÎNDRUMAREA GHIZILOR

Este un fapt îndeobște cunoscut că mînăstirile și multe biserici au în serviciul lor anumiți ghizi, care, prin pregătirea și activitatea ce o desfășoară, își justifică, din ce în ce, necesitatea și importanța.

Se cere ca persoanele angajate în aceste posturi să aibă o pregătire corespunzătoare, pentru a face față misiunii ce au. De aceea, în ultimii ani, s-au organizat cursuri pentru îndrumarea și școlarizarea ghizilor de mînăstiri și alte monumente bisericești. Anul acesta a fost al cincilea an de școlarizare. Prima dată s-au ținut cursuri la Mînăstirea Cozia, vechea ctitorie a lui Mircea cel Bătrîn; trei ani la rînd, cursurile au fost ținute la voievodala ctitorie a lui Neagoe Basarab de la Curtea de Argeș; iar în acest an, cursurile s-au ținut, între 5—17 mai, la Schitul Sfînta Maria de la Techirghiol, unde se află și Casa de odihnă a Arhiepiscopiei Bucureștilor.

Pe lângă ghizii ce funcționează la monumentele din Arhiepiscopia Bucureștilor, la aceste cursuri de îndrumare, au luat parte și ghizii din următoarele Eparhii: Arhiepiscopia Sibiului, Arhiepiscopia Craiovei, Episcopia Rimnicului și Argeșului, Episcopia Dunării de Jos și Episcopia Aradului.

Înainte de a se începe cursurile, la Techirghiol s-au luat o serie de măsuri organizatorice. Clădirea unde funcționează în timpul verii Casa de odihnă a preoților, a fost minuțios pregătită să-și primească pe *noii musaliri*, care veneau la Techirghiol, nu pentru odihnă și tratament, ci pentru a-și îmbogăți cunoștințele necesare muncii lor. S-a amenajat în mod special o sală de cursuri, cu ecran și aparate pentru proiectii. Sala de mese a fost transformată în sală de cursuri, unde în loc de hrana obișnuită s-a împărțit o hrană spirituală.

În dimineața zilei de 5 mai, în biserica de lemn stil maramureșan, monument de arhitectură, care datează din anul 1750 și care a fost strămutată aici la Techirghiol din anul 1951, s-a oficiat un Te-Deum, fiind de față delegații Arhiepiscopiei Bucureștilor, P. C. Preot Virgil Codreanu, protoiereu al județului Constanța, precum și toți ghizii prezenți la cursuri.

După Te-Deum, într-un cadru festiv, s-a făcut deschiderea cursurilor.

Primul care a luat cuvîntul a fost P.C. Preot Petre F. Alexandru, Consilier Administrativ al Arhiepiscopiei Bucureștilor, delegat al Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian. În cuvîntarea sa inaugurală a spus, printre altele:

«Cu ajutorul lui Dumnezeu, deschidem astăzi o nouă serie de cursuri pentru îndrumarea ghizilor de la mînăstirile și monumentele istorice — bisericești din cuprinsul Mitropoliilor Ungrovlahiei, Ardealului, Banatului și Olteniei. Cursurile pe care le deschidem astăzi se țin în umbra unei străvechi bisericețe de lemn transplantată aici din nordul Maramureșului, în apropierea celei mai mari porți dinspre Mare, a Țării și pe marginea Vitezei românești, Techirghiolul. Dacă celelalte serii a acestor cursuri, nu fără sens, s-au ținut în vechea cetate și capitală a Țării Românești, Curtea de Argeș, lângă monumentul istoric-bisericesc numărul 1 al Patriei noastre, — Mînăstirea lui Neagoe Vodă Basarab — această ediție nouă a cursurilor ghizilor noștri se țin pe pămîntul scump al Dobrogei, care este presărat cu atîtea vestigii ale trecutului nostru, urme ale unei culturi care, desgropate din pămînt prin grija Conducerii Patriei noastre, grăiesc lumii înregi despre trecutul îndepărtat al strămoșilor noștri, despre rădăcinile adînci, de milenii, ale neamului nostru și înaintașilor săi, pe aceste meleaguri.

Iubiți cursiști! Importanța cursurilor pe care le începem astăzi este mai presus de orice îndoială. Dacă este definitiv și bine stabilită însemnătatea monumentelor noastre istorice, pentru țara noastră, este de la sine înțeles că pentru a pune în adevărata lor lumină și valoare aceste monumente, este nevoie să avem un corp de ghizi bine pregătit. Și unul din mijloacele de pregătire a ghizilor noștri sînt aceste cursuri de îndrumare.

Valoarea și importanța monumentelor noastre istorice, am spus că este definitiv și bine stabilită. Ele grăiesc prezentului și vor grăi viitorimii despre istoria noastră; despre preocupările strămoșilor noștri, despre darurile și talentele lor. Iată pentru ce, o știți cu toții, monumentele noastre istorice sînt în atenția tuturor oamenilor de răspundere din țara noastră. Legiuiri și instituții speciale create pentru descoperirea și apoi pentru restaurarea acestor monumente, sume importante de bani și materiale necesare puse de către Statul nostru la dispoziția celor ce au sarcina de a le restaura și a le îngriji, personal necesar pentru punerea lor în valoare, plătit de Stat, — toate acestea demonstrează că monumentele istorice interesează în cel mai înalt grad Conducerea Patriei. Ele sînt cartea de vizită a noastră, a istoriei noastre. Pe ele ne bazăm cînd vrem să documentăm că avem un trecut glorios, că, cu milenii în urmă strămoșii noștri existau pe acest pămînt, că ei au tras brazdă adîncă aici, că gîndeau, construiau, creiau, pictau, scriau, brodau de pe atunci lucruri de mare artă, că aveau deci preocupări culturale și artistice ce-i situau pe un înalt plan al civilizației timpului lor. Pe aceste monumente ne bazăm cînd vrem să dovedim că nu am răsărit aici din senin, ci că în urma unui proces istoric de contopire pe aceste locuri a unor vestite neamuri — geto-dacii și romanii — s-a născut un popor nou, care sîntem noi românii și care moștenim nu numai acest pămînt, dar toate darurile cu care erau înzestrați strămoșii noștri.

Din necesitatea de a pune în valoare acest tezaur al trecutului — monumentele noastre istorice —, s-a născut ideea creierii unui corp ales de ghizi, de conducători iscusiți prin istorie a celor ce vin și se interesează de ea și de urmele sale.

Iubiți cursiști! Dacă este, precum am spus, fapt cunoscut că Statul nostru socialist acordă un interes neînchipuit de mare pentru monumentele istorice, — este iarăși fapt tot alît de cunoscut că Biserica noastră Ortodoxă Română, prin înalții săi Ierarhi și mai ales prin conducătorul său suprem, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, depune o muncă asiduă apreciată de Conducerea Statului, pentru ca acele monumente istorice care au caracter bisericesc să fie restaurate, îngrijite, bine păstrate, bine chivernisite și frumos prezentate vizitatorilor. Dumneavoastră toți, care trăiți în și pe lingă aceste monumente, sinteți în măsură să cunoașteți strădaniile pe care Ierarhii noștri le depun în acest scop. Iar cei din Arhiepiscopia Bucureștilor, cunoașteți grija deosebită și sumele importante pe care Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian le acordă pentru aceste monumente ca și pentru toate mînăstirile noastre. Prea Fericitul Sa nu precupește nici un efort, nici o cheltuială, nici o oboseală pentru a organiza atîtea șantiere la mînăstiri și monumentele istorice, mergînd personal de atîtea ori la ele, spre a da directive și a impulsiona lucrările, pentru a face ca aceste monumente să fie aduse la starea lor originală, la frumusețea lor cea dintîi. Prea Fericitul Sa îmbină frumosul cu utilul, pentru a face ca aceste podoabe ale Țării, podoabe de arhitectură și artă creștină și românească, dar în același timp lăcașuri sfinte de viață duhovnicească aleasă, să fie puse în valoare și prețuite de toți cei ce le vizitează, fie ca pelerini, fie ca turiști. Monumente istorice bisericești și mînăstiri ca Dealu, Sinaia, Căldărușani, Cernica, Ghighiu, Ciorogrla, Suzana, Pasărea, Țigănești, biserica Domnița Bălașa, biserica

Sfântul Spiridon, biserica Brebu, Schitul Crasna-Prahova, Schitul Techirghiol, au fost restaurate, sau sînt în curs de restaurare, prin înțeleapta purtare de grijă, prin dragostea deosebită și prin neînchipuit de mari jertfe materiale făcute de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, fără a mai vorbi de zecile de biserici parohiale, monumente istorice, care și ele au fost ajutate de Prea Fericirea Sa în eforturile credincioșilor respectivi de a le restaura.

Cursurile pe care le deschidem astăzi, sînt și ele tot o urmare a grijii deosebite pe care Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian o are pentru aceste monumente.

Iubiți cursiști! Nu este de ajuns însă numai să se cheltuiască de către Stat și Biserică sume importante de bani pentru restaurarea monumentelor istorice. Am spus că ele grăiesc prezentului și vor grăi și viitorimii despre trecutul nostru. Dar ele grăiesc prin gura dumneavoastră, care aveți sarcina de a le prezenta vizitatorilor. Cei care au, în primul rînd, căderea de a face ca pietrele și construcțiile, ca icoanele mîncate unele de carii și cu zugrăveala ștersă de vreme sau de pietatea cu care credincioșii veacurilor trecute le-au atins cu buzele sărutîndu-le, ca veșmintele lucrate de mîini pioase și purtate de cuvioși părinți și vestiți Ierarhi, ca podoabele de tot felul: cruci, sfinte vase, sfinte epitafe, engolpioane, sfeșnice, cădelnițe, cărți tipărite, manuscrise, — cei care au căderea, zic, de a face ca toate acestea să vorbească, sînteți dumneavoastră, cei care sînteți acreditați ca ghizi pe lîngă aceste monumente și muzee ale noastre.

Rostul și sarcina dumneavoastră sînt deci mari și frumoase. Un monument și un muzeu de artă bisericească, oricît de bine ar fi restaurate, păstrate, organizate și utilizate, nu vor putea fi puse în adevărata lor valoare, dacă nu sînt frumos, cu pricipere și cu suflet prezentate. Am avut prilejul să vizitez un monument istoric de seamă de la noi, o mînăstire mică, dar cu trecut mare. Monahia-ghid care a prezentat această mînăstire și modestul ei muzeu, — atît de frumos și măestru și cu atîta suflet a vorbit, încît toți cei ce au ascultat-o — unii dintre ei oameni cu cultură istorică și artistică aleasă — au rămas impresionați de prezentarea ei. Cei ce au vizitat în acel apus de soare de septembrie Mînăstirea Govora, nu vor uita nici mînăstirea și istoricul ei și nici pe maica-ghid de acum patru ani.

Să fiți deci convinși și stăpîniți de acest gînd, că vi s-a încredințat o sarcină mare și frumoasă, aceea de a face să grăiască prin dumneavoastră impresionantele, dar tăcutele monumente și piese din muzeele mînăstirii noastre. Cei mai mulți sînteți monahi și monahii care ați trăit — unii — toată viața în aceste mînăstiri, de care deci sînteți mult legați sufletește. Cît este de normal ca să puneți tot sufletul și pasiunea de care sînteți capabili, spre a face ca cel mai modest vizitator să plece luminat, lămurit, cu admirație și dragoste pentru ceea ce a văzut!

Să nu uitați că ierarhii noștri care v-au încredințat acest rol, își pun nădejdea în dumneavoastră și doresc să aibă în mînăstirile noastre ghizi bine pregătiți, cu mare dragoste și rîvnă în a prezenta iscusit, cu artă, cu suflet, monumentele noastre. O știți prea bine, turismul care a luat atît de mare dezvoltare în lume și în țara noastră, face ca monumentele istorice bisericești și mînăstirile noastre să fie cercetate și vizitate nu numai de cetățeni ai patriei noastre, dar și de foarte mulți străini. De modul cum veți ști să prezentați monumentele trecutului, depinde ca acești străini să plece de la noi cu respect, cu admirație și cu dragoste pentru țara noastră și oamenii săi. Să nu pierdeți deci din vedere și acest aspect al muncii dumneavoastră.

Pentru a fi ceea ce vă dorește Conducerea Patriei noastre și Conducerea Bisericii noastre — ghizi luminați, cu o cultură aleasă în materie, cu dragoste pentru obiec-

tivele pe care le prezentați, cu pasiune pentru munca pe care o desfășurați și cu conștiința clară că serviți și Țara și Biserica, — în numele Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, a cărui binecuvîntare părintească v-o aduc acum, vă rog să dați toată atenția cursurilor pe care le veți audia în aceste două săptămîni. Tînărul nostru corp de ghizi, de abia de cîțiva ani format, trebuie s-o mărturisim, a făcut progrese remarcabile și sînt apreciate rezultatele muncii sale. Dar nu putem să spunem că pregătirea ghizilor noștri a ajuns în stadiul perfecțiunii. Fiecare om în ramura și în profesiunea sa este obligat să cerceteze, să muncească, să se pregătească neîncetat. Urmăriți acest gînd, urmăriți, pe cît vă este cu putință, desăvîrșirea, linijiți după ea. Aveți acum un prilej minunat de a înainta pe calea progresului pregătirii dumneavoastră. Un corp select de profesori, aleși cu grijă, vine să vă predea importante lectii cu care vă veți îmbogăți cunoștințele ce sînt atît de necesare unui ghid. Cu atenție, cu interes, urmăriți aceste prelegeri, spre a le putea folosi la vreme. Ce frumos ar fi ca vizitatorii mînaștirilor și monumentelor noastre istorico-bisericești și mai ales turiștii străini, să poată constata că modestul călugăr și modesta călugăriță care-i conduce, posedă o cultură întinsă și variată, care-i va fi și mai apreciată dacă va fi dublată de o mare pasiune și de o aleasă manieră pusă în slujba de ghid.

Mulțumind Conducerii noastre de Stat care impulsionează interesul și grija noastră pentru monumentele istorice și care atît de mult ține ca acestea să fie puse în valoare; mulțumind onoraților profesori pentru dragostea cu care au răspuns chemării noastre și pentru oboseala de a veni aici să vă dăruiască lumină din lumina Domniilor lor; — în numele Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, care binecuvîntează strădanii tuturor celor ce se vor osteni aici pentru reușita acestor cursuri: organizatori, profesori, cursiști, personal administrativ și de serviciu al acestui Cămin bisericesc ce ne găzduiește, — în numele Prea Fericirii Sale deci, vă urez succes desăvîrșit, pentru a pleca de aici încărcăți de bogate roade care vor rodi la rîndu-le înșuțit și înmiiit în munca nobilă și frumoasă ce vă așteaptă acolo unde ați fost rînduiți să fiți predicatorii frumuseților tainice ale trecutului și evlaviei noastre românești și ortodoxe».

Din partea cursanților a vorbit P. C. Arhim. Timotei Eftimie, de la Mînaștirea Hodoș Bodrog — Arad, monument despre care se face pomenire din timpul regelui Ungariei, Bela al III-lea, anul 1177.

În numele cursanților, el a mărturisit bucuria ce o simt toți cei de față ori de cîte ori sînt chemați să urmeze asemenea cursuri. Aduce mulțumiri tuturor celor care au grijă de această scolarizare a îndrumătorilor de monumente, luîndu-și obligația în numele acestor îndrumători că-și vor lua tot interesul ca să corespundă tuturor așteptărilor.

După încheierea festivităților de deschidere a cursurilor, s-a făcut apelul tuturor cursanților de către P. C. Arhim. Justinian Florea, exarhul mînaștirilor din Arhiepiscopia Bucureștilor, care a avut însărcinarea să se ocupe îndeaproape de organizarea și desfășurarea programului acestor cursuri.

Prima lecție a fost ținută de Doamna Maria Ana Muzicescu, cercetătoare științifică la Institutul de studii sud-est europene. Cele 18 ore de curs, pe care le-a ținut D-na Muzicescu, s-au axat în special pe probleme de artă creștină, mai ales în ceea ce privește pictura.

Oră de oră, d. sa a făcut adevărate prelegeri universitare, susținute și ilustrate cu diapozitive și alte materiale documentare.

Începînd cu arta antică a Romei, s-a arătat modul de trecere la arta paleocreștină, cu pictura simbolică din Catacombe. S-a stăruit asupra rolului Orientului în formarea artei creștine, centrelor elenistice de la Alexandria, Antiohia și Efes, precum și despre rolul Siriei în formarea iconografiei creștine.

Alte lecții au tratat despre importanța Constantinopolului ca centru al artei paleobizantine și bizantine, stăruindu-se asupra monumentelor reprezentative, cum sînt mozaicurile de la Santa Maria Maggiore din Roma, mozaicurile de la Ravena cu Mauzoleul Gallei Placidia și Babilisteriul Ortodocșilor; strălucirea artei în epoca Împăratului Justinian, veac VI, cînd Constantinopolul a devenit un centru de sinteză între Orient și Apus, cu îmbogățirea tematicii iconografice cu subiecte caracteristice. Toate acestea au fost exemplificate cu frescele de la Santa Maria Antiqua (Roma) Castelsepria (Milan) și cu mozaicurile de la Sf. Dumitru din Salonic, monumentele de la Ravena (San Apollinare în Classe, San Apollinare Nuova, San Vitale).

În alte prelegeri s-a vorbit despre cele mai vechi monumente creștine din țările din dreapta Dunării, epoca iconoclastă și consecințele iconoclastului asupra artei; evoluția artei bizantine și elaborarea stilului clasic al picturii bizantine, cu arătarea monumentelor mai importante din Grecia, Rusia Medievală, Bulgaria și Serbia, ajungîndu-se pînă la formarea unor școli naționale de pictură.

După ce a parcurs mai multe ore prin istoria artei, din țările sud-est europene, Doamna Muzicescu a ținut o serie de prelegeri despre vechea artă din Țara Românească și Moldova. A vorbit despre cele mai vechi ansambluri de pictură din Muntenia și Moldova: biserica domnească de la Curtea de Argeș, Cozia și picturile importante ale bisericilor din epoca lui Ștefan cel Mare. A descris pe rînd diferite epoci și monumente mai importante: stil, influențe, modul de a lucra, materiale folosite, colorit, valoare artistică. S-a oprit în special asupra epocii lui Matei Basarab, cu formarea unui nou stil pictural; pictura din timpul Cantacuzinilor și rolul zugravului Pirvu Mutu, cu pictura sa de la bisericile: Filipeștii de Pădure, Măgureni, Sinaia și Colțea. De asemenea, s-a vorbit despre influența Muntelui Athos și a școlilor creștine, cu menținerea tradiției bizantine.

Ciclu acestor prelegeri s-a încheiat cu epoca lui Constantin Brîncoveanu, rolul centrului de pictură de la Hurez și de la Rîmnic, rolul și formarea zugravilor populari și trecerea de la pictura medievală la pictura modernă.

Tot în legătură cu arta picturală a monumentelor religioase și a icoanelor, a vorbit și Domnul Dumitru Năstase, cercetător științific la Institutul de Istorie a Artei al R.S.R., d. sa s-a ocupat de noțiuni practice de identificare și încadrare istorică a monumentelor și operelor de artă medievală, enunțînd anumite principii:

- a) Arhitectura, stil, materiale, forme constructive și decorative, inscripții (lăpădare, pictate, grafite) etc., relații documentare, indicii arheologice;
- b) Pictură și arte aplicate: stil și factură tehnică, inscripții, indicii iconografice, relații documentare.

În continuare s-a ocupat de noțiuni de tehnică a arhitecturii și picturii medievale; materiale și procedee folosite în execuție (frescă, tempera, caustic, ulei, etc).

După această privire de ansamblu, lectorul a ținut mai multe lecții despre dezvoltarea artei moldovenești, în cadrul dezvoltării generale a artei vechi românești: epoca lui Ștefan cel Mare, Petru Rareș, Alexandru Lăpușeanu, ajungîndu-se pînă la începutul secolului al XIX-lea și stăruindu-se asupra unor elemente comune și înfruriri reciproce în arta medievală a celor trei țări Românești.

În același ciclu, s-au ținut alte prelegeri despre pictura românească de icoane în comparație cu pictura bizantină, sud-slavă și rusă: caracteristici, evoluție istorică, asemănări și deosebiri; iar ca încheiere, s-a vorbit despre noțiuni de iconografie comparată ortodoxă și occidentală, despre pătrunderea elementelor occidentale în arta religioasă ortodoxă — în special în aceea a Țărilor Române — și caracterul lor laicizant.

Prelegeri destul de importante, cu caracter istoric documentar, a ținut și Domnul Mihai Gramatopol, de la Institutul de Istoria Artei al R.S.R. d. sa a dezvoltat în fața ghizilor o tematică specială privind *Columna Traiană*.

În lecțiile dezvoltate, a vorbit despre Columnă ca monument arhitectonic, locul ocupat de aceasta în ansamblul construcțiilor Forului lui Traian, precum și în arhitectura contemporană a Imperiului.

Alte prelegeri au tratat despre istoria războaielor lui Traian cu dacii, așa cum apare din reliefulurile Columnei lui Traian, despre realitățile dacice în imaginile Columnei — cultura națională și spirituală a dacilor înainte de cucerirea romană așa cum reiese din studiul Columnei, a monumentelor de artă păstrate din acea epocă și din săpăturile arheologice.

Concluzia acestor prelegeri a demonstrat în mod evident că, Columna lui Traian este un document crucial în arta romană, în trecerea de la neoclasicismul alexandrin la arta Imperiului Bizantin, dar în acelaș timp Columna este un prim document al formării poporului român, care explică specificul latinității în Dacia și etnogeneza acestui popor născut din contopirea coloniștilor romani cu elementul băștinăș.

O altă latură a prelegerilor s-a ocupat de arhitectura unor monumente de cult. Această tematică a fost tratată de Domnul Prof. Dr. Arhitect Gh. Curinschi, de la Institutul de Arhitectură din București.

D. sa și-a început prelegerile trăind despre arhitectura edificiilor de cult din Armenia și Georgia, a continuat cu arhitectura din Rusia feudală, arhitectura musulmană din Asia centrală și arhitectura din China.

Ultimele două prelegeri au tratat despre evoluția concepțiilor de restaurare a monumentelor și despre metodologia lucrărilor de restaurare a monumentelor.

Toate prelegerile au fost ilustrate cu un bogat material documentar de diapozitive, care a adus o deosebită satisfacție spirituală cursanților, văzînd cu ochii lor o serie de monumente importante din diferite părți ale lumii.

O contribuție importantă la desfășurarea acestor cursuri de îndrumare a ghizilor, a adus și Domnul Vasile Drăguț, director general al Muzeelor din cadrul Comitetului de Stat pentru Cultură și Artă.

D. sa a făcut o serie de medalioane a principalelor epoci de cultură și artă din trecutul românesc. Cu competența cunoscută a tratat despre arta cnezatelor transilvănene în secolele XII — XV — cadrul istoric, determinante stilistice, monumente mai importante, precum și despre epoca primilor Basarabi (secolul XIV) care este prima epocă de înflorire din Țara Românească. În continuarea prelegerilor sale, a tratat în paralel despre epocile de cultură și artă din Moldova și Țara Românească, începînd cu epoca lui Ștefan cel Mare și terminîndu-se cu epoca lui Constantin Brîncoveanu și epoca micilor ctitorii oltene și transilvănene.

Dintre profesorii de la Institutul Teologic, care au predat lecții la cursurile de la Techirghiol, a fost P. C. Prof. Alexandru Ciurea și P. C. Prof. Ene Braniște.

Primul a dezvoltat în fața cursanților 5 conferințe, în care a tratat :

Informații, referințe și aprecieri despre biserici și mănăstiri din Țara Românească din scrierile călătorilor străini;

— Strădanii și înfăptuiri în domeniul artei religioase în timpul arhipăstoririi Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian (1948—1968);

— Celelalte prelegeri au tratat despre metodele ce trebuiesc folosite la alcătuirea monografiilor, recomandând cursanților bibliografia ce trebuie folosită la întocmirea acestor monografii.

P. C. Pr. Prof. Ene Braniște a tratat despre erminii și despre programul iconografic al Bisericilor Ortodoxe.

În cadrul acestui program de școlarizare, au adus o contribuție importantă Domnii Directori Mircea Neicov și Gh. Nenciu, de la Departamentul Cultelor, care prin îndrumările date au deschis cursanților noi orizonturi de orientare în munca lor față de toți acei care vizitează monumentele.

* * *

După un program de școlarizare bogat, în fiecare zi, la terminarea cursurilor s-a organizat o excursie de studii și documentare, cu scopul de a se cunoaște unele vestigii și monumente de pe vechiul pământ al Dobrogei. Cu două autocare ale O.N.T. din Constanța, în dimineața zilei de 17 mai, s-a plecat direct de la Techirghiol la Mangalia, vechea așezare din epoca elenistică, cunoscută în istorie sub numele de *Callatis*, întemeiată de negustori și navigatori greci, pe la sfârșitul secolului VI, i.e.n., veniți din Heracleea Pontică.

După ce s-au văzut, din mersul autocarelor, noile construcții ale orașului și după ce s-a vorbit de vechea așezare a cetății *Callatis* — centrul de civilizație și cultură — cu multe vestigii (mormântul cu papirus, mormintele de incinerare, edificiul roman) s-a vizitat muzeul de arheologie a orașului. Aici se pot vedea diferite piese de arhitectură, amfore cu inscripții, statui, vase grecești pictate, resturi de coloane și fragmente de statuete, sarcofage de piatră, etc. Toate acestea dovedesc o civilizație și o veche cultură artistică.

De la Mangalia ne-am întors prin Eforie-sud și nord, unde s-au putut vedea, ca în desfășurarea unui film documentar, noile construcții făcute, ca printr-o putere miraculoasă, în această zonă a litoralului, sub regimul socialist din țara noastră. Nu-ți vine parcă să crezi din tot ceea ce se poate vedea; și totuși sînt realizări mărețe, ce au putut să se facă într-un timp destul de scurt.

Ajunzînd la Constanța, vechiul Tomis înființat de coloniști veniți din Miletul Asiei Mici, s-a vizitat *Edificiul roman cu mozaic*, care datează din secolul III—IX era noastră, considerat adevărată comoară artistică și arhitecturală antică. Explicațiile primite aici, au fost o adevărată lecție de istoria artei și civilizației vechi a orașului Tomis. Continuînd itinerarul, s-a vizitat moscheia mare, monument de arhitectură construit în stil maur. fiind o copie fidelă a moscheii din orașul Koniuh din Anatolia — Turcia. Aici s-a putut admira interiorul moscheii, decorat cu arabescuri și picturi, reprezentînd o adevărată artă de armonie și culori.

Biserica-Catedrală din Constanța, construcție în stil bizantin din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și restaurată între anii 1957—1965, cu noua pictură a prof. pictor Gheorghe Popescu, a încântat ochii ghizilor, prin originalitate, colorit plin de lumină și noua tematică tratată.

Obiectivul cel mai important ce s-a vizitat în Constanța, a fost însă Muzeul de arheologie. Instalat într-o clădire monumentală, construită în stil românesc, muzeul este considerat una din principalele instituții de cultură a întregii Dobroge.

Nu se poate descrie și aminti aici întregul material arheologic adunat de munca susținută a unor specialiști, care au trudit ani de-a rândul, descoperind un bogat material arheologic, a unei vechi culturi și civilizații elenistice și romane ascunse de veacuri sub straturile de pământ al vechei Dobroge.

Vizitarea muzeului și explicațiile date cu toată competența au îmbogățit mult cunoștințele ghizilor din minăstiri, putând să cunoască acest bogat tezaur al trecutului frământat din *Scittia Minor*.

De la muzeul de arheologie s-a trecut la vizitarea *acvariului*, care cuprinde circa 2000 de exponate vii prezentate în mediul lor natural (50 bazine mici și un bazin central de mare capacitate).

Părăsind Constanța ne-am îndreptat spre stațiunea balneară Mamaia, considerată, de multă lume, ca una din cele mai moderne stațiuni de pe litoralul românesc, unde marile și fastuoasele construcții se înalță măreț și zvelt sub cerul de peruzea al mării. Nu este un lucru de reclamă sau vreo exagerare, când se spune că stațiunea Mamaia, prin marile ei complexe hoteliere, poate caza, în condițiuni optime, peste 120.000 persoane, în special turiști veniți din străinătate pentru a-și face vacanța pe înșoritul litoral românesc.

După ce s-a vizitat stațiunea Mamaia, cele două autocare ale O.N.T. s-au îndreptat spre Minăstirea Celic-Dere, parcurgând șoseaua modernizată ce leagă Constanța de orașul Tulcea. S-a trecut prin orașul Babadag, veche așezare dobrogeană și centru important pe timpul stăpînirii otomane, unde era și reședința pașei.

Așezat într-o regiune de farmec și pitoresc, orașul mai păstrează încă unele vestigii ale trecutului: Moscheia mare, cu mormîntul lui «Ali Pașa»; Cișmeaua turcească cu apa ei răcoritoare, mormîntul lui «Sari Sașlic», loc de pelerinaj pentru musulmani.

Dar Babadagul, alături de urmele trecutului, a îmbrăcat un veșmint nou în anii construcției socialismului. De aici plecăm mai departe. Străbăteam o frumoasă regiune de coline. Unele împădurite cu stejari, locuri vechi unde faptele istorice s-au împletit cu legendele, ajungînd la Minăstirea de călugărițe Celic-Dere, așezare monahală ce datează de la sfîrșitul veacului al XVIII-lea. Aici sîntem primiți de starețul minăstirii, maica Ierusalima și de doi delegați de la Centrul Eparhial Galați, trimiși de P. S. Episcop Chesarie, ca să facă *serviciul Martei*.

La agapa ce s-a servit, potrivit ospitalității tradiționale minăstirilor noastre, am fost salutați, în numele P. S. Episcop Chesarie al Dunării de Jos, de P. C. Vicar Arhim. Ieronim Motoc, care ne-a însoțit tot timpul excursiei. La cuvîntul de salut, în numele celor prezenți, a răspuns scriitorul acestor rînduri, scoțînd în evidență grija deosebită pe care Prea Fericitul Părinte Patriarh o are față de restaurarea monumentelor bisericesti și de ridicarea intelectuală a îndrumătorilor de muzee.

În același timp, a vorbit despre figura duhovnicească a Prea Sfințitului Episcop Chesarie, care, prin bunătatea și milostenia cunoscută, a suportat, cu adevărată mărinimie, toate cheltuielile acestei excursii de documentare.

Înainte de a pleca de la Celic-Dere s-a vizitat monumentală biserică a minăstirii, admirînd picturile și modul ireproșabil de întretinere a bisericii, colecția de artă religioasă din minăstire, unde s-au dat explicațiile cuvenite.

Către seară ne-am îndreptat spre Mănăstirea Cocoș, așezare mănăstirească ce datează din prima jumătate a veacului al XIX-lea, ctitorie a trei călugări veniți de la Muntele Athos, Gherontie, Isaia și Visarion. ucenici ai starețului Paisie Velicovschi. Actuala biserică este construită în 1916 și este restaurată între anii 1957—1959.

La Mănăstirea Cocoș am rămas peste noapte, unde vrednicul stareț părintele Nicanor Pașcanu s-a străduit să ne primească cât mai bine. Când am plecat de la Celic-Dere, începuse să plouă. Era nevoie de această binecuvîntare a Cerului. După ce am ajuns la Cocoș, ploaia a încetat. Am ascultat însă, din balcoanele Arhondariului, concertul de privighetori, care au cîntat pînă noaptea târziu în pădurea de lingă Mănăstire, întrecîndu-se unele cu altele, continuînd parcă slujba privegherii pe care părinții călugări o terminaseră în biserică.

Dimineața, mănăstirea era îmbrăcată în lumină și soare. Am vizitat întreaga așezare mănăstirească : biserica mare, paraclisul, trapeza și cele cîteva camere rezervate colecției de artă, unde sînt expuse icoane, cruci, sfinte vase și mai multe monede din epoca elenistică și romană.

De la Cocoș ne-am îndreptat spre orașul Tulcea, regretînd parcă după părăsirea acestor locuri frumoase pe care strămoșii au știut să le aleagă pentru așezarea mănăstirii.

La Tulcea am vizitat biserica Sfîntul Nicolae, catedrala orașului, monument ce datează de la anul 1865. De aici am trecut și am vizitat muzeul «Delta Dunării» care a fost organizat din anul 1964. Aici se poate vedea toată flora și fauna specifică deltei. Exponatele, panourile și tot materialul documentar, ilustrează în mod concludent bogățiile deltei, începînd cu stuful, cu peștele, cu păsările de tot felul și terminînd cu mulțimea de animale cu blană ca : lupi, vulpi, dihori, vidre, nurci, iepuri, bizoni, mistreți, etc. Fără să poți călători cu adevărat în deltă, din vizitarea muzeului de la Tulcea și din explicațiile date aici, poți cunoaște vastul teritoriu al deltei de 4340 km. p. unde clocotește o adevărată viață și de unde se poate scoate pentru economia țării adevărate bogății. Numai pescuitul reprezintă mai mult de 50% din producția piscicolă a țării, iar recoltarea stufului dă pentru economia țării peste 250.000 de tone stuf anual.

După ce am văzut în trecere și așezarea portuară de la Tulcea, ne-am îndreptat spre vechea cetate elenistică Histria, unde cu 23 de secole în urmă s-a dezvoltat o înfloritoare viață de cultură și civilizație. Vechiul oraș întemeiat la anul 657 î.e.n. — după ce a trăit strălucite perioade de înflorire, odată cu năvălirea distrugătoare a avariilor la 587, a fost părăsit. Peste întreaga așezare histriană a pus stăpînire paragina și ruina. De abia la începutul secolului nostru s-a început să se scoată la lumină ruinele vechiului oraș. Astăzi Histria este o vastă rezervație arheologică unde se pot vedea, în urma săpăturilor făcute cu truda unor colective de vrednici arheologi, diferite vestigii rămase ca niște mărlurii sacre : pietre funerare, statui și altare închinatelor unor zeități, coloane de temple, urme de basilici, decrete săpate în piatră, vase de ceramică, etc.

Toate acestea mărturisesc peste veacuri starea de înflorire a fostului oraș înființat de navigatori și negustori greci veniți din Miletul Asiei Mici.

Explicațiile date, cu mare competență de ghidul care ne-a condus, au fost o adevărată lecție de cultură generală pentru colectivul nostru.

Întorși la Constanța, fiecare s-a îndreptat spre locul lui de muncă, cu bogate cunoștințe primite la cursurile de îndrumare și cu entuziasmul și bucuria trăită nemijlocit de cele văzute cu prilejul excursiei de documentare.

Alături de cunoașterea unor muzee și a unor monumente și vestigii de pe pământul vechii Dobroge, ghizii au putut vedea mărețele realizări îndeplinite sub regimul socialist din țara noastră, pe litoralul însorit al mării (Mangalia, Eforie, Constanța, Mamaia, Tulcea).

Dar alături de aceste epocale realizări, s-au văzut satele cu noi case, de pe care nu lipsesc antenele televizoarelor; curți pietruite, trotuare și gospodării bine organizate. S-a putut vedea cum pământul de stepă, al vechii Dobroge, s-a transformat într-un pământ roditor. De la o margine la alta, Dobrogea este o adevărată grădină roditoare. Lanuri nesfârșite de grâu își leagănă în adierea vântului spicul greu; vii ce se întind de pe dealurile terasate pînă în apropierea lacurilor; livezi de tot felul și alte multe culturi au îmbrăcat pământul dobrogean, datorită vredniciei omului, folosirii unei dezvoltate mecanizări a muncilor agricole și introducerea unor sisteme de irigare a acestor pămînturi, care ascund, în adîncul lor de liniște, atîtea vestigii ale trecutului plin de sbucium.

Și cred că însuși Ovidiu, care și-a plîns durerea și înrîstarea pe aceste locuri și al cărui duh trăiește în nemurire prin genul său, n-ar mai spune astăzi că aici este «țara foamei, a spăimei și a gerului cumplit»; și nici n-ar mai scrie celor de la Roma: «Acolo-i numai sînge, războaie și omor»...

Pe întinsul țării, în anii de pace ai regimului socialist, se creiază o nouă lume, cu o nouă istorie.

Arhim. JUSTINIAN FLOREA

POPAS FESTIV LA PRIMUL DECENIU DE LA ABSOLVIREA PROMOTIEI ANULUI 1959, A INSTITUTULUI TEOLOGIC DIN BUCUREȘTI

A intrat în tradiția instituțiilor de învățămînt, și îndeosebi a acelor de grad universitar, obiceiul ca fiecare serie de absolvenți să sărbătorească o dată sau de mai multe ori, la intervale de timp mai scurte sau mai lungi, aniversarea promoției lor.

Promoția din anul 1959, a Institutului Teologic din București și-a sărbătorit, în acest sens, la 25 mai 1969 primul deceniu de la absolvirea cursurilor și obținerea licenței în teologie la acest institut.

Întîlnirea și revederea a avut loc la Biserica Sf. Ecaterina — paraclisul Institutului Teologic din București, în jurul orei 8,30.

Programul sărbătoririi a început la 9,50 cu Sfînta Liturghie, oficiată în sobor de Pr. Prof. Vladimir Prelipcean și Pr. Prof. Ene Branîște — din partea Institutului, și din Pr. Prof. Anatole Zarea, Ierom. Gamaliel Vaida Ierom. Ștefan Neonil, Ierom. Olaru Firmilian, Pr. Constantin Barnea, Pr. Nicolae Crăciun, Pr. Ion Chițescu și Diac. Virgil Dinulescu — din partea promoției. Răspunsurile la strane le-au dat alternativ,

un grup de studenți și altul de seminariști. Predica zilei a fost ținută de absolventul Vasile Antofie.

La sfârșitul Sfintei Liturghii s-a săvârșit un Polihroniu, urmat imediat de slujba parastasului în amintirea și pomenirea profesorilor și a absolvenților promoției, care au decedat : Ierom. Prof. Dr. Virgil Ciobanu, Pr. Ioan Cornătescu, Diac. Petre Iliescu și Vasile Vartolaș.

La parastas au slujit, Pr. Prof. Ioan Rămureanu înconjurat de absolvenții : Ierom. Gamaliel Vaida, Pr. Alexandru Armand Munteanu, Pr. George Dragnea, Pr. Alexandru Gherman, Pr. Nicolae Bostaca și Diac. Virgil Dinulescu. Răspunsurile au fost date în colectiv, de profesori, absolvenți, studenți și elevi — prezenți în biserică.

La orele 13,00, amenajată și împodobită sărbătorească sala de curs a anului I al IV-lea de la Institut, a găzduit întreaga asistență formală din profesori și absolvenți, cei mai mulți cu soțiile lor, pentru o lecție festivă.

Din corpul profesoral erau prezenți : Dl. Prof. Nicolae Chițescu, prorectorul Institutului Teologic, Pr. Prof. Ioan G. Coman, Pr. Prof. Vladimir Prelipcean, Pr. Prof. Liviu Stan, Pr. Prof. Ene Braniște, Pr. Prof. Alexandru Ciurea, Pr. Prof. Ioan Rămureanu, Diac. Prof. O. Bucevschi, Dl. Prof. Tudor Popescu, Dl. Prof. Alexandru Elian, Dl. Prof. Constantin Pavel, Dl. Prof. Nicolae Lungu.

Cuvîntul de deschidere a fost rostit din partea promoției, de Pr. Alexandru Armand Munteanu, care a spus următoarele :

«Cît este de bine și cît este de frumos
cînd se adună frații împreună» (Ps. CXXXII, 7).

Stimate Doamnă Prorector și Profesor,
Prea Cucernici Părinți și Domnilor Profesori,
Iubiți colegi,

«Au căzut asupra mea sorții îndatoririi de a vă rosti un cuvînt scurt de deschidere la această lecție festivă, prilejuită de minunatul popas al revederii și al sărbătoririi promoției noastre, a celei dinții decade de la terminarea cursurilor teologice ale acestui Institut din prea frumoasa și prea cîntata Capitală a patriei noastre — București.

În asemenea împrejurări și în asemenea clipe de mare și deosebită bucurie, este bine și se cuvine în mod imperios necesar, ca cel dinții gînd al nostru să-l îndreptăm către Dumnezeu, exprimîndu-l prin osul nostru de mulțumire, pe de o parte că ne-a ținut sănătoși și în viață în această vreme de 10 ani, și pe de altă parte pentru că ne-a întărit, călăuzit și ocrotit în valurile acestei vieți, care pentru fiecare din noi reprezintă o a doua școală, mult mai pretențioasă și care nu se termină aici — școala vieții.

În ce privește prezența noastră aici și acum, se înțelege că am fi dorit cu toții să fim în unanimitate sau cel puțin într-o majoritate absolută, ca să avem desăvîrșită mulțumire că am reconstituit buchetul promoției lunii mai a anului 1959.

Dar, cum toate sînt de la Dumnezeu, multe flori s-au veștejit — gîndindu-mă, cînd spun aceasta, la acei drași și buni colegi, care ne-au părăsit în această viață, mergînd mai devreme către Domnul ; iar dintre cei care lipsesc, fie din caz de boală, fie din alte motive binecuvîntate, mulți s-au grăbit să-și mărturisească regretul sincer, oral sau prin corespondență, la gîndul că vor fi lipsiți de clipe și ceasuri de-o rară și mare bucurie, ce le poate da simbioza unei astfel de revederi colegiale.

Unii dintre noi, ce-i drept, ne-am mai văzut și ne vedem mai des, dată fiind conjunctura vieții și situația profesională care facilitează acest lucru, cei mai mulți, însă, ne revedem acum pentru prima oară de la absolvire.

Totuși, în tot acest răstimp, imaginea sau amintirea vieții de student a rămas încă vie în memoria noastră.

Parafrazând pe marele povestitor român Ion Creangă, care a rămas clasic cu ale sale «Amintiri din copilărie», aș putea spune: «Nu știu cum vor fi alții, dar eu când mă gândesc la anii mei de studenție... îmi saltă inima de bucurie, și cu mare și multă plăcere îmi amintesc de frumoasele secvențe din pelicula acestor ani». Și cred că nu sînt singurul care ar putea face o astfel de mărturisire.

De altfel, în virtutea acestor amintiri am convocat această revedere și tot amintirile constituie elementul esențial al tuturor aniversărilor similare de totdeauna și de pretutindeni.

Nu putem uita, bună oară, orele pline de farmec și de conținut, ținute la un real nivel academic de Prea Cucerniciile și Domniile Voastre, prea cinstiți și distinși profesori ai Institutului nostru teologic.

Pentru promoția noastră, ați fost și rămîneți să fiți exemple vii și vrednice modele de urmat în ce privesc: — concepția despre lume și viață, seriozitatea și sobrietatea în muncă și alitudinea moral-socială.

Sîntem și vom fi mîndri, mai întîi la gîndul că ne-ați fost profesori și apoi ori de cîte ori aflăm din revistele noastre teologice și din alte surse oficiale, despre manifestările de mare prestigiu și de răsunset ce le săvîrșiți în numele Bisericii Ortodoxe Române.

Împărtășim, în acest sens, cu nemărginită bucurie, știrea că în cadrul acestei ore festive, de revedere, vom avea un nou și fericit prilej, de a gusta din cupa de aur a culturii și științei teologice ortodoxe contemporane, — ascultînd sărbătoreșcul cuvînt, de autoritate și prestigiu, al P.C. Sale Pr. Prof. Liviu Stan, care exact acum un an și cîteva zile — recte la 6—8 mai 1968 — a adus mare cinste și renume teologiei ortodoxe române prin înaltul titlu de «doctor honoris causa», ce i s-a conferit de către Facultatea de Teologie din Tesalonic.

Vom retrăi, deci, pentru cîteva minute, acel fior psihologic, acel sentiment emotiv specific în procesul de învățămînt, în care profesorul emană în chip creator și constructiv, din tezaurul cunoștințelor și științei sale, perle de mare preț pentru întregirea și formarea multilaterală a elevului sau studentului său, iar acesta din urmă, în măsura puterii sale de recepție, ascultă smerit și încrezător în tot ceea ce captează și asimilează conștient.

Nu vom putea uita, de asemenea, — iubiți colegi — tot ceea ce ne-a întărit și ne-a unit în strădania și munca noastră perseverentă pentru realizarea idealului măreț și sfînt — a fi sfințit slujitor al Altarului Bisericii Mîntuitorului Iisus Hristos.

Nu putem uita nici clipele plăcute, de deslindere, petrecute fie într-un colectiv mai restrîns, fie în plenul promoției noastre. Amintirea unor scene de haz și de umor — ne umplu și astăzi sufletele de acea bucurie nostalgică, specifică studenției înflăcărate și dornice de veselie.

Mai—iunie 1959. Cu excepția cîtorva cazuri, colectivul promoției noastre a promovat cursurile și examenul de licență în teologie ale acestui institut, după care fiecare din noi și-a îndreptat serios gîndul, simțirea și năzuința spre acel «ce voi face sau ce voi fi mîine» în Biserica și în societatea noastră de astăzi. Astfel, unii au continuat studiile, urmînd cursurile de magisteriu sau de doctorat în teologie, pe seama cărora am fost, apoi, promovați în învățămînt sau în alte funcții de răspun-

dere din cadrul Administrației Patriarhale, sau ca preoți în Capitală. Alții, și cei mai mulți dintre noi, au îmbrăcat haina preoției din primele luni sau primul an de la absolvire, sau ceva mai târziu. Colegii monahi și-au reluat viața căreia s-au consacrat de bună voie, îndeplinind mai toți, în acest cadru specific, sarcini și răspunderi potrivit cu gradul lor de pregătire și maturitate. Așa avem printre acești colegi ai noștri, stareți, administratori, ghizi, bibliotecari, secretari și exarhi de minăstiri. Un alt grup de colegi, preoți sau laici, îndeplinesc astăzi diferite funcții administrative la Protoierii, Centrele eparhiale și mitropolitane și în Administrația Patriarhală. În sfârșit, o ultimă grupă dintre studenții promoției noastre, o formează cei care din motive personale, sau alte motive, au îmbrățișat alte funcții sau profesii, în afară de Biserică.

Făcînd abstracție de locul de muncă și funcția sau profesia fiecăruia din noi, un lucru este cert și îmbucurător, și anume că n-am îngropat talanții primiți în acest for superior al teologiei românești și «n-am ascuns lumina lui Hristos sub obroc».

Dorim ca această revedere să fie de bun augur și pentru viitor. Căci, nimeni nu zice ia-mi Doamne, ci dă-mi Doamne. Și atunci cînd rugăciunea este făcută din suflet și cu căldură, ea poate face mult înaintea lui Dumnezeu. În același timp, însă rugăciunea să fie împletită în chip desăvîrșit cu munca, cu munca cinstită, conștiincioasă și asiduă. Numai încadrați în aceste normative ale vieții, putem face promisiuni sau lua angajamente pentru cel puțin, încă un deceniu de acum încolo, în sensul de a fi mereu buni fii și slujitori ai Bisericii noastre Ortodoxe, precum și loiali cetățeni ai statului nostru socialist.

Ca încheiere, ținem să mulțumim în mod cu totul deosebit, Prea Fericitului Părin'e Patriarh Justinian, care ne-a fost și ne mai este și astăzi multora dintre noi, un bun călăuzitor, îndrumător și ocrotitor, precum și pentru înțelegerea și înalta binecuvîntare ca ne-a acordat inițiativei noastre de a ne revedea, profesori și studenți, la împlinirea primei decade de la terminarea și luarea licenței în teologie, la acest institut. Rugăm pe Bunul Dumnezeu să-i dăruiască desăvîrșită sănătate și îndelungă înzîlire, ca să-și vadă împlinite și alte mărețe înfăptuiri pentru binele și prosperitatea Bisericii Ortodoxe Române.

Mulțumim din adîncul inimii, și Conducerii statului nostru, prin Onor Departamentul Cultelor, pentru încrederea, bunăvoința și sprijinul, moral și material, ce le acordă mereu Bisericii noastre și nouă, slujitorilor săi, — și îi încredințăm ca-n totdeauna de profunđa noastră grațitudine și devotament în afirmarea dezideratului major al lumii de astăzi — promovarea nobilelor năzuințe de pace și de colaborare între popoare, de progres și fericirea tuturor oamenilor.

Mulțumim, cu toată recunoștința și Părintelui Rector N. I. Nicolescu, pentru dragostea, înțelegerea și amabilitatea cu care a răspuns la dorințele noastre legate de această aniversare.

Vă mulțumim și P.P.C.C. Voastre și Domniilor Voastre, părinți și domni profesori, pentru bucuria nespusă și deosebita cîste ce ni le-ați făcut, fiind alături și în fruntea noastră la această prăznuire.

Iar vouă, iubiți colegi, vă spun «bine ați venit și bine ne-am găsit întru dragostea lui Iisus Hristos, Mîntuitorul lumii».

S-a dat apoi citire catalogului seriei de absolvenți din anul 1959, de către Pr. Prof. Ene Braniște, în calitatea sa de fost diriginte al promoției. Fiecare dintre cei strigați și prezenți, și-au expus pe scurt istoricul celor zece ani de viață, de la absolvire.

Pentru cei decedați, s-a păstrat cîte un minut de reculegere.

Ca încheiere, Pr. Prof. Ene Braniște a formulat cuvenitele concluzii, și a urât foștilor săi studenți, să aibe în continuare, pe lingă sănătate și fericire, și un spor de alte realizări frumoase la locul lor de muncă.

A luat apoi cuvîntul Pr. Prof. Liviu Stan, care a vorbit despre *Autocefalia Bisericii Ortodoxe Române privită în actualitate*, — dezvoltînd următoarele idei principale: Ce se înțelege prin autocefalie?; Ce reprezintă pentru Biserica noastră, anul 1885? Se poate vorbi despre autocefalia Bisericii românești și înainte de anul 1885? Sensul adevărat al autocefaliei precizat de Prea Fericitul Patriarh Justinian și imprimat în conștiința Bisericii noastre cu prilejul sărbătoririi celor 75 de ani de la dobîndirea autocefaliei Bisericii Principatelor Române, — afirmarea etnică a poporului român și sprijinirea ei în lupta Bisericii pentru independență.

La sfîrșitul programului de clasă, Pr. Alexandru Armand Munteanu a mulțumit, în numele promoției, Părinților și Domnilor Profesori, pentru marea bucurie și deosebita cinste ce le-au făcut acestei promoții, fiind în mijlocul și în fruntea lor la acest popas sărbătorec, pentru frumoasele concluzii și urări de bine făcute de Părintele diriginte și pentru valoroasa prelegere a Pr. Prof. Liviu Stan.

În încheiere s-a cîntat rugăciunea «Cuvine-se cu adevărat...».

S-au făcut apoi cîteva poziții-foto, în curtea Institutului, în amintirea acestui eveniment comemorativ, după care a urmat o «agapă frățească», organizată cu prilejul revederii.

În timpul acestei agape, a vorbit: Dl. Prof. N. Chițescu, prorectorul Institutului Teologic, care a accentuat caracterul firesc al «revederilor colegiale» la diferite intervale de timp; a înfățișat starea înfloritoare și ecumenismul practic intercreștin ce caracterizează Institutul Teologic din București; rolul și meritul Prea Fericitului Patriarh Justinian și în această direcție; precum și cuvenitele aprecieri și urări de bine la adresa promoției.

A mai vorbit Dl. Prof. N. Lungu, care a ținut să reamintească sfaturile sale părintești de ultimă oră date promoției la absolvire, cu privire la viața familială a fiecăruiua cît și mai ales la obiectul disciplinei sale, — dragostea și străduința nestrămutată pentru menținerea, cultivarea și promovarea muzicii psaltice și a celei populare — specifice poporului român. «Să ținem și să iubim ceea ce este al nostru, al poporului român, după cum și alle popoare tin și iubesc ceea ce este al lor» — a încheiat D-sa.

Din partea promoției a vorbit Pr. Constantin Barnea, exprimînd în numele colegilor prezenți regretul sincer pentru lipsa din mijlocul lor, a celorlalți Părinți și Domni Profesori. Făcînd și unele aprecieri cu privire la organizarea revederii și aducînd mulțumiri colegilor care s-au ocupat îndeaproape pentru buna realizare, a ei, conchide, făcînd propunerea ca viitoarea revedere a promoției să aibă loc la Iași, peste 5 sau 10 ani.

Și în unanimitate s-a hotărît ca aceasta să fie, în mai 1974 la Iași.

La sfîrșitul agapei Pr. Alexandru Armand Munteanu a propus, și promoția a aprobat, ca să se trimită cu acest prilej sărbătorec o telegramă de recunoștință și mulțumire către Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian.

Despărțirea a fost profund mișcătoare ca și revederea, lăsînd în sufletul fiecăruiua satisfacția și bucuria deosebită că și-a refăcut și reîntregit imaginea și dragostea colegilor săi de studenție.

Pr. ALEXANDRU ARMAND MUNTEANU

† PREOTUL ICONOM STRAVOFOR IOAN FALCULETE

În ziua de 3 februarie 1969 a încetat din viață, după o scurtă și grea suferință, preotul Ioan Fălculete, parohul parohiei Vălenii de Sus, județul Dimbovița.

Născut în ziua de 22 februarie 1911 în comuna Văleni-Dimbovița, rămîne orfan de război la vîrsta de 5 ani. A făcut cursul primar în comuna Văleni între anii 1918—1922, după care a fost îndrumat de preotul locului Emanoil Iorgulescu, să se înscrie în anul 1923 la seminarul de orfani «Patriarhul Miron» din orașul Cîmpulung Muscel, pe care l-a absolvit în anul 1931.

Se înscrie apoi la Facultatea de teologie din București pe care o frecventează între anii 1931—1936, luîndu-și licența în teologie în anul 1937.

La 1 aprilie 1939 a fost numit preot pe seama parohiei Vălenii de Sus. În comuna sa natală desfășoară o frumoasă activitate culturală, în calitate de președinte al căminului cultural și dirijor al corului acestui cămin. Ca preot s-a impus aprecierii și prețuirii enoriașilor lui, printr-o activitate pastorală însuflețită, stăruitoare, precum și printr-o activitate gospodărească exemplară, legîndu-și numele de continuarea și definitivarea construcției impunătoarei biserici din parohia Vălenii de Sus, pictării ei în frescă, împrejmuirii, utilării și întreținerii ei în mod pretențios.

Pentru calitățile, meritele și realizările lui, a fost distins de către Prea Fericitul Patriarh Justinian cu rangul de Iconom Stavrofor și cu Crucea Patriarhală.

Înmormîntarea sa a avut loc în ziua de 8 februarie. Slujba prohodirii a fost oficiată de un mare sobor de preoți din județul Dimbovița și Muscel, în frunte cu PP. CC. Protoierei Gheorghe Tache — Tîrgoviște și Gheorghe Dudu — Cîmpulung-Muscel.

Răspunsurile la serviciul religios oficiat pe parcursul procesiunii și la serviciul religios din biserică, au fost date, alternativ, de corul preoților și de corul credincioșilor din parohia Vălenii de Sus, organizat și îndrumat de talentatul lor păstor.

După săvîrșirea slujbei de prohodire, au rostit cuvîntări :

P.C. Protopop Gheorghe Tache, în numele Centrului Eparhial și al preoților din protopopiatul Tîrgoviște, P.C. Protopop Gheorghe Dudu în numele preoților din protopopiatul Cîmpulung-Muscel, C. Preot Gheorghe Popescu, parohia Vișoiu — Muscel, în numele colegilor de seminar ai decedatului, Dl. învățător Victor Marinescu în numele foștilor colegi de școală primară și Dl. Prof. Dumitru Diaconescu în numele enoriașilor din comuna Văleni.

După cuvîntări, sicriul cu trupul nînsuflețit al preotului Iconom Stavrofor Ioan Fălculete, a fost ridicat și purtat pe umeri de preoți, după rînduială, spre locul de veci din curtea bisericii, urmat de familie, colegi, prieteni și credincioși.

Ne-am despărțit de mormîntul iubitului nostru confrate Ioan Fălculete, cu un gol în rîndurile și în sufletele noastre și cu legămîntul de a-i păstra vie amintire printre noi.

PARTICIPANT

† **PREOTUL AUREL POPESCU**

După o lungă și grea suferință a încetat din viață la 22 martie 1969, preotul Aurel Popescu, fost paroh al bisericii «Sfinții Împărați» din orașul Ploiești, pensionar din octombrie 1965 al Casei de pensii și ajutoare a salariaților Bisericii Ortodoxe Române.

Decedatul s-a născut la 11 iunie 1892, în comuna Telega, județul Prahova ca fiu al preotului Stan și al Eufrosinei — casnică. După ce a urmat cursurile școlii primare în satul natal, a fost înscris la Seminarul «Nifon Mitropolitul» din București, pe care l-a absolvit în 1912. S-a înscris apoi și a urmat cursurile Facultății de teologie din București al cărei licențiat a fost declarat în anul 1916. Mai este absolvent și al Seminarului Pedagogic Universitar (1922).

Se dedică misiunii sacerdotale, primind Taina preoției la 16 decembrie 1918 pe seama parohiei Melicești-Prahova.

La 1 ianuarie 1919 este numit paroh la parohia Telega, jud. Prahova, iar trei luni mai târziu se transferă la parohia «Sfântul Haralambie» din Ploiești. Din 15 decembrie 1927 a funcționat pînă la data pensionării la biserică «Sfinții Împărați» din Ploiești.

A ocupat și funcții administrative, ca protoieru al Protoieriei Circa I Prahova din anul 1935 pînă în anul 1940 și consilier la Centrul mitropolitan din 1932 pînă în 1948.

De numele celui ce a fost preotul Aurel Popescu, este legată refacerea și pictarea bisericii la care a slujit timp de 38 de ani, pînă la pensionare, făcută cu stăruința și contribuția sa și a enoriașilor, — astăzi una din bisericile reprezentative ale Ploieștiului. Pentru grija deosebită arătată pentru acest locaș de închinăciune, a fost declarat ctitor, iar Sfânta Arhiepiscopie a aprobat ca trupul neînsuflețit al vrednicului preot să fie înhumat la temelia bisericii «Sfinții Împărați», pentru care s-a dăruit «cu timp și fără timp».

Slujba prohodirii a avut loc în ziua de 25 martie 1969, fiind oficială de un sobor de preoți în frunte cu P.C. Pr. Leonida Mateescu, consilier arhiepiscopal.

După săvîrșirea slujbei înmormintării, au fost rostite cuvîntări de către P.C. preoți ce au cunoscut îndeaproape activitatea ilustrului dispărut.

Primul a vorbit P.C. Consilier Leonida Mateescu, reliefînd calitățile pastorale ale decedatului preot Aurel Popescu, socotit un slujitor de elită al Bisericii Ortodoxe Române.

Apoi, P.C. Protoieru Marin Cîlă a adus un ultim omagiu în numele preoțimii din Protoieria Ploiești și al său personal, «celui mutat de la noi», devotat slujitor al Altarului și enoriașilor, prietenos, respectuos, îndatoritor și îndrumător bun și cetățean loial al patriei. Exemplul vieții sale va rămîne o pildă vie de vrednic și distins preot.

Au mai vorbit D. Bădiceanu de la Parohia Sfântul Nicolae-Vechi și Aurel Arjoca de la parohia Telega, jud. Prahova.

În încheiere C. Diacon Traian Georgescu a adus în numele Consiliului parohial al bisericii «Sfinții Împărați» și al enoriașilor, un ultim cuvînt de omagiere pentru destoinicul lor păstor sufletească. După aceea, rămășițele pămîntești ale preotului Aurel Popescu au fost depuse în cripta de lîngă temelia bisericii.

Dumnezeu să-l odihnească în pace!

ASISTENT

† PREOTUL STAN R. COMAN

În seara zilei de 22 aprilie 1969, a trecut la cele veșnice, în spitalul Municipiului București din Strada Sf. Ecaterina nr. 7, distinsul pedagog al Seminarului teologic din București, preotul Stan R. Coman. Vestea încetării din viață a acestui credincios și devotat slujitor al Altarului și al școlii bisericești a întristat inimile elevilor pe care i-a supravegheat, disciplinat și îndrumat, cu pricepere, răvnă, căldură sufletească și bunătate. Ea a întristat, de asemenea, sufletele membrilor corpului didactic și pe ale celorlalți slujitori ai școlii respective, alături de care a colaborat pentru ca procesul instructiv-educativ de formare a viitorilor slujitori ai Sfintei noastre Biserici, să se desfășoare în cele mai bune condiții.

Nimeni nu se așteaptă la acest deznodământ precipitat, căci deși era suferind, adormitul întru Domnul găsisse în lăuntruul său, de mai multe ori până acun, resursele psihofizice de depășire cu bine a unor faze asemănătoare de criză. De data aceasta însă, Domnul a găsit cu cale să strige catalogul aleșilor Săi și, în planurile Sale cele nepătrunse, a hotărât să cheme la Sine pe ispravnicul Său cel credincios, care a răspuns de îndată : prezent !

Răposatul preot Stan R. Coman s-a născut la 22 septembrie 1922 în com. Fierbinți, județul Țimbovița. A urmat cursurile elementare — șase clase — în satul natal, între anii 1929—1936. În urma îndemnului învățătorului său, s-a înscris la Seminarul Central din București, ale cărui cursuri le-a urmat și absolvit, ca elev distins, între anii 1936—1944. În toamna aceluși din urmă an, a intrat ca student la Facultatea de teologie din București, iar în 1948 a fost declarat licențiat în teologie. Mai târziu, între anii 1954—1957 a urmat cursurile de magisteriu (doctorat) la Institutul teologic de grad universitar din București, devenind, după terminarea lor, absolvent al cursurilor de magisteriu (doctorat) în teologie.

A intrat în serviciul Bisericii încă de la data de 1.III.1945, când a fost numit cîntăreț bisericesc la Biserica Sfîntul Spiridon-Vechi din Capitală. Și-a menținut postul de cîntăreț bisericesc în continuare, cu 1/2 normă, și după ce a fost numit, la data de 15 mai 1962, în postul de casier de la Institutul teologic din București, precum și după ce a fost transferat din acest din urmă post în postul de pedagog de la Seminar, la data de 1 septembrie 1966.

S-a internat în spital, ultima dată, la 15 februarie 1969 și nu cu mult înainte de deces își exprimase hotărîrea de a părăsi spitalul și de a-și relua activitatea de pedagog al Seminarului și de cîntăreț al Bisericii Sf. Spiridon-Vechi.

A dorit fierbinte să fie preot și Dumnezeu l-a învrednicit să aibe bucuria ridicării în această sfințită treaptă a ierarhiei bisericești. În conformitate cu dispozițiile art. 177 din Regulamentul de organizare și funcționare a instituțiilor de învățămînt din Patriarhia Română și în urma propunerilor permanenței Consiliului Eparhial din 22 septembrie 1967, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a binevoit să-i aprobe hirotonia în preot pe seama Paraclisului Sfînta Ecaterina al Seminarului și Institutului teologic din București. A fost hirotonit în diacon de către Prea Sfințitul Episcop Antim Țîrgovișteanul — vicar patriarhal, la 25 decembrie 1967, iar în preot de către Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, la 1 ianuarie 1968, în catedrala Sf. Patriarhii.

A iubit din toată inima slujirea preotească și după hirotonie, a pus cu toată răvna în slujba educației duhovnicești a elevilor, săvîrșirea cu suflet transfigurat a frumoaselor slujbe ale Sfintei noastre Biserici.

S-a făcut cu duioșie, după deces, amintirea că deși se găsea încă în spital, totuși simțindu-se înviorat, a părăsit spitalul în Sfința și Marea Joi din Săptămîna Patimilor, oficiind după rînduială impresionantele slujbe ale zilei respective, în paraclisul Sf. Ecaterina al Institutului și Seminarului teologic din București.

Din seara decesului și pînă a doua zi, în dimineața zilei Sfințului Gheorghe, 23 aprilie 1969, rămășițele pămîntești ale celui ce a fost preotul Stan R. Coman, pedagog la Seminarul teologic din București, au rămas la spital, locul unde a închis ochii, de unde în zorii zilei respective de sărbătoare au fost transportate în incinta Institutului și apoi depuse în biserica «Sf. Ecaterina». În tot timpul, lîngă corpul neînsuflețit al celui dispărut, au privegheat elevi, profesori și alți slujitori ai școlii. Prea Cucernicii Părinți Profesori Gheorghe Sârbu și Anatolie Zarea au purtat încă de la început, grija săvîrșirii celor de rînduială ale pravilei cu privire la preoții decedați.

Un serviciu religios solemn a fost săvîrșit în după amiaza aceleiași sărbători a Sfințului Gheorghe, de către P.C. Preot Vasile Runcanu, spiritual la Institutul teologic, împreună cu diaconii I. Boștenaru și Marin Sava, secrețari la același Institut. Au fost de față: P.C. Consilier patriarhal C. Pîrvu, P.C. inspector patriarhal Ilie Georgescu, corpul profesoral, salariații și elevii Școlii de cîntăreți bisericești și Seminarului teologic, salariați de la centrul patriarhal și de la cel arhiepiscopal, precum și numeroși credincioși. Cuvîntul solemn de îndoliat omagiu a fost rostit de d-l profesor Nicolae Grosu, directorul școlii. În acordurile funebre executate de clericii slujitori și de elevii școlii, corpul neînsuflețit a fost așezat apoi în mașina mortuară și decedatul preot Stan R. Coman a pornit pe ultimul său drum, spre locul de îngropăciune din comuna sa natală Fierbinți, județul Dîmbovița.

Acolo, lîngă biserica satului, a fost înmormîntat în după amiaza zilei de vineri 25 aprilie 1969. Slujba religioasă a fost oficiată de un impresionant sobor de slujitori alcătuit din preotul comunei și din preoții din vecinătate, în fruntea cărora s-au adăugat preoții profesori Gheorghe Sârbu și Anatolie Zarea. Cîntările stranei au fost executate de corul elevilor, condus de pedagogul Mihăiță Nicolae. Din nou directorul Seminarului, prof. Nicolae Grosu, a rostit pentru cel adormit în Domnul cuvînte de îndoliată omagiere. A participat satul întreg, cuprins de jale, înconjurînd pe bătrîna și îndurerată mamă, pe frații, surorile și nepoții — toți cu sufletele pline de durere — ai celui răposat.

La rîndul lor, corpul profesoral, elevii și toți salariații Seminarului teologic din București, deplîng cu întristată afecțiune, încetarea din viață a distinsului pedagog al școlii, preotul Stan R. Coman. Veșnică să-i fie amintirea!

ASISTENT

† PREOTUL MIRCEA POPESCU

Sîmbătă, 31 mai 1969, la orele 15, a încetat din viață, la vîrsta de 42 de ani, vrednicul preot Mircea Popescu, de la parohia Borănești din județul Ilfov.

Moartea prematură a preotului Mircea Popescu a produs o adîncă îndurerare în sufletele tuturor celor care-l cunoscuseră, în sufletele confrăților preoți din im-

prejurimi, și mai ales în sufletele enoriașilor pe care i-a păstorit scurtă vreme, dar care simțiseră că în el sălășluia cu adevărat «chipul păstorului cel blind al lui Hristos».

La înmormântarea care a avut loc în ziua de luni 2 iunie 1969, în prezența tuturor enoriașilor parohiei Borănești și a multor credincioși din parohiile învecinate, slujba religioasă a fost săvârșită cu adevărată pietate de soborul a cincisprezece preoți sub protia P.C. Preot Aristide M. Popescu, protoiereul Protoieriei Urziceni.

La sfârșitul slujbei, P.C. Protoiereu Aristide M. Popescu a adresat familiei de stăpânire a preotului Mircea Popescu și familiei duhovnicești a enoriașilor lui, un emoționant și îmbărbătător cuvânt de mângâiere. Stăruind asupra chipului fizic și asupra experienței pastorale cu deosebire bogate a preotului adevărat Mircea Popescu, pe care păstoriții săi — răspîndiți pe întinsul Patriei noastre, dar cu care el a constituit o comuniune spirituală unică — îl vor păstra viu în sufletele lor și după ce el a trecut la cele veșnice.

În cadrul cuvîntului său, P.C. Protoiereu Aristide M. Popescu a urmărit viața zburcînată din punct de vedere fizic, dar demnă și rodnică din punct de vedere spiritual a preotului Mircea Popescu, care, născut la 26 martie 1927 în comuna Dridu, județul Ilfov, a urmat cursurile școlii elementare în satul natal, iar cursurile seminariale le-a urmat la Seminarul Central din București, pe care le-a absolvit în anul 1948.

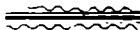
S-a înscris la Facultatea de teologie din București, dar, datorită situației familiare, s-a hirotonit preot pe seama parohiei Băița din județul Baia-Mare, aparținînd Sfintei Episcopii Oradea. A păstorit acolo timp de 15 ani, făcîndu-și datoria pe deplin ca păstor și îndrumător al turmei lui Hristos.

În această perioadă și-a continuat studiile teologice la Institutul teologic de grad universitar din Sibiu, pe care l-a absolvit cu succes.

La 13 martie 1963 a fost transferat la parohia Aiton din Eparhia Clujului, unde a păstorit pînă la 1 decembrie 1968, cînd a fost transferat la parohia Borănești din județul Ilfov, unde, după o păstorie de numai șase luni de zile, ros de suferință de mulți ani în urmă, a închis ochii — cu zîmbetul pe buze, mulțumit că în activitatea depusă în slujba Domnului în timpul acestei scurte vieți, și-a făcut pe deplin datoria și în fața păstoriților săi și în fața lui Dumnezeu.

În dangătul clopotelor, purtat pe brațe de soborul preoților, preotul Mircea Popescu a ocolit pentru ultima dată biserica în care a slujit atît de puțin și a fost așezat în mormînt nou alături de biserica pe care a iubit-o atît de mult.

PARTICIPANT

† PREOTUL SIMION NEAGA

În dimineața însoritului praznic al Sfinților Apostoli «Petru și Pavel» — 29 iunie a.c. — s-a stins, după o grea suferință, cel de a fost distinsul preot Simion Neaga, parohul Bisericii «Sfîntul Nicolae» din București.

Imediat după cunoașterea durerosului său sfârșit, biserica sa a îmbrăcat zăbranic de doliu, iar după săvîrșirea sfintei liturghii din acea sărbătoare, toți cre-

dincioșii aflați în biserică au înălțat rugăciuni pentru odihna sufletului fostului lor păstor duhovnicesc.

*

Născut la 25 iulie 1901 dintr-o familie evlavioasă — tatăl său fiind cîntăreț bisericesc, coborînd dintr-o veche familie preotească, — repausatul, după terminarea studiilor elementare și seminariale, și-a luat licența în teologie.

Înzestrat cu alese calități preoțești, o voce frumoasă și cu o deosebită capacitate de muncă, a fost însărcinat de către conducerea bisericească să conducă mai multe sectoare de activitate, în calitate de protoiereu, consilier arhiepiscopesc etc.

Slujba pogribaniei preoțești a fost săvîrșită miercuri 2 iulie a.c., în biserică pe care regretatul de puțină vreme o restaurase, dîndu-i strălucirea de la început, — de către un distins sobor de preoți format din : P.C. Preot Ion Gagiu, directorul Administrației Patriarhale, P.C. Pr. Alexandru Ionescu, vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor, P.C. Preot Petre F. Alexandru, consilier arhiepiscopesc, P.C. Preot Dinu Provia, protoiereul Circ. III Capitală, P.C. Arhimandrit Roman Stanciu, starețul Mînăstirii Cernica și alții.

După terminarea serviciului religios, luînd cuvîntul P.C. Preot Ioan Gagiu, a dat citire telegramei trimisă de către Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian parohiei «Sf. Nicolae», prin care își exprimă adîncile sentimente de durere pentru pierdere, mai înainte de vreme, a unui apropiat, distins și vrednic colaborator al Bisericii.

În cuvîntul său plin de dureroase sentimente, P.C. Preot Alexandru Ionescu, vorbind în numele Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor, arată marea pierdere pe care o încearcă parohia, credincioșii, Arhiepiscopia Bucureștilor și Conducerea Bisericii, prin stingerea din viață a preotului Simion Neaga, fost consilier al Arhiepiscopiei Bucureștilor.

Prea Cucernicia sa a spus :

«S-a stins viața pămîntească a bunului, talentatului, distinsului și învățatului preot al Bisericii Ortodoxe Române, — protoiereul Simion Neaga — paroh al Bisericii Sfîntul Nicolae-Rusă, din Capitală.

Biserica Ortodoxă Română pierde pe unul din cei mai deștoinici slujitori ai ei. L-am cunoscut pe părintele Simion Neaga prin anul 1945, iar mai îndeaproape în anul 1948, cînd a fost chemat să fie sfetnic apropiat al Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, Întîistălătorul Bisericii noastre.

Se spune de obicei că lucrurile lui Dumnezeu trebuie întîi să le iubești ca să le cunoști, pe cînd cele omenești trebuie să le cunoști ca să le iubești.

Pe părintele Simion Neaga întîi l-am iubit și după aceea l-am cunoscut. L-am iubit pentru înfățișarea lui plăcută, l-am iubit pentru talentul lui de bun slujitor, iar după ce l-am cunoscut, l-am iubit și l-am prețuit pentru toate bogatele și alesele sale însușiri sufletești de român moldovean.

Aceasta înseamnă că el a fost iubit întîi de Dumnezeu, Care l-a dăruit cu atîtea podoabe sufletești și pentru aceasta s-a impus ca om al Lui (Dumnezeu), dragostei și prețuirii noastre, iar după aceea l-am iubit fiindcă i-am cunoscut aceste daruri sufletești. Ca cel ce a fost iubit de Dumnezeu a fost supus și multor încercări, dar cu ajutorul Aceluiași Dumnezeu în Care el a crezut cu tărie, a biruit aceste multe încercări.

Durerea noastră este destul de mare, căci ne-am fi așteptat ca el să aducă încă mult folos sfintei Biserici Ortodoxe Române, pe care el a slujit-o cu deplină

dăruire, însă voia lui Dumnezeu a fost ca în dimineața zilei de prăsnuire a Sfinților Apostoli Petru și Pavel, sufletul lui mare să meargă către Cel Atotputernic.

Am spus la început că trecerea din această viață a preotului Simion Neaga este o mare pierdere pentru Biserica noastră Ortodoxă Română, și acest lucru l-a simțit cel dintâi Întâistătorul acestei Biserici, Prea Fericitul Patriarhul Justinian care m-a însărcinat să transmit îndureratei familii și tuturor închinătorilor Bisericii Ortodoxe «Sfântul Nicolae-Rusă» din Capitală, adinca părere de rău.

Noi creștinii prețuim viața aceasta pămîntească; nu dorim moartea și nu o chemăm ca să ne elibereze cu o clipă mai devreme, dar ea nici nu ne înspăimîntă, nici nu ne dă fiori; nu o găsim nici absurdă și nici stupidă, ci numai naturală. De aceea o primim cu seninătate. Pentru păcatele pe care le-am săvîrșit în viață ne punem nădejdea în Dumnezeu, în bunătatea, în îndurarea și mila Lui.

Gîndul trecerii din această viață să-l facă pe creștin ca să o trăiască demn, frumos, corect, folositor semenilor săi, pentru că viața aceasta este trecătoare și scurtă și tocmai pentru aceea creștinul este dator să-i dea cea mai bună și mai înaltă întrebuintare.

Repausatul a înțeles acest sens al vieții și așa a trăit-o. De aceea lasă în sufletele noastre multă durere și ne face să fim atît de întristați la această despărțire.

Protoiereul Simion Neaga a fost nu numai preotul Bisericii lui Hristos care a binecuvîntat creștinările, căsătoriile și trecerea multora din noi în viața cealaltă, dar el a fost în acelaș timp pentru cei mai mulți dintre noi, un îndrumător, un sfătuitor și mai ales, un sprijinitor în nevoile și durerile noastre de orice ordin.

Cu alți mai mult sporește durerea noastră, nu însă ca a celor ce nu au nădejde, căci de credem că Hristos a murit și a înviat, tot așa credem că Dumnezeu pe cei adormiți întru Iisus îi va aduce împreună cu El.

Pentru noi creștinii credincioși, preotul Simion Neaga rămîne în veci preot al lui Hristos, iar noi ne vom îndeplini o îndatorire de conștiință auzind, parcă aceste cuvinte din cîntare: «Frații mei iubiți, nu mă uitați pe mine cînd lăudați pe Domnul, ci vă aduceți aminte de dorul și dragostea noastră, aduceți-vă aminte de frăție și rugați pe Dumnezeu ca să mă odihnească cu dreptii».

Făgăduim că ne vom îndeplini această sfîntă și creștinească datorie.

P.C. Preot Dinu Provian, protoiereul Circa III Capitală, a împletit în cuvinte îndoliate aspecte din viața și activitatea celui dispărut în vîrstă de 68 ani, subliniind liniile de înaltă și vrednică ținută preoțească, de adîncă modestie și distinsă comportare a preotului Simion Neaga.

Menționînd, pe etape de viață activitatea multilaterală a fostului preot din protoiera pe care o conduce, prezintă familiei și credincioșilor adîncile sentimente de compasiune din partea preoților din protoiera Circa III Capitală.

În numele bisericii vecine și al credincioșilor ei, preotul Nicolaie Guranov, superiorul Bisericii Bulgare, a adus cuvinte de caldă prețuire și aleasă considerație pentru cel dispărut.

Diaconul Sava Marin, în numele clerului parohiei respective, în cuvinte pline de duiosie arată aspecte din felul cum a fost primit de către Preotul Simion Neaga și cum i-a îndrumat primii pași în misiunea clericală.

A mai vorbit în numele credincioșilor enoriașul P. Halipa, subliniind calitățile sufletesti, pastorale și duhovnicești ale preotului lor.

Regretat de toți cei care l-au cunoscut și l-au iubit, sicriul cu rămășițele pămîntești ale celui ce a fost preotul Simion Neaga, după ocolirea bisericii, purtat pe umerii colegilor, a fost transportat la cimitirul Belu și așezat în mormîntul în care va aștepta sunetul trâmbiței pentru învierea cea de obște.

Pr. DAVID POPESCU

EPISCOPIA BUZĂULUI

*Popas aniversar la capătul unui pătrar de veac de arhipăstorie
a Prea Sfințitului Episcop Dr. Antim Angelescu.*

Paraclisul din incinta Sfintei Episcopii, zidire din 1844, reconstruit de vrednicul întru pomenire episcop Chesarie, reparat apoi în urma unui incendiu din 1864, de către cărturarul progresist, episcopul Dionisie Romano, cu pictură înnoită la 1882 de episcopul Inochentie și renovată de P. S. Episcop Dr. Antim în 1948, are hramul Sfinții Împărați Constantin și Elena.

Dorind să sublinieze în mod deosebit importanța prăznuirii hramului, P. S. Episcop Dr. Antim Angelescu a asistat la oficierea serviciului divin.

La sfîrșitul slujbei, părintele director D. Luca, în cuvîntul său, după ce arată importanța prăznuirii hramului unui lăcaș de cult și face cîteva sublinieri ale activității fericitului ctitor înnoitor, la vremea lui, al întregului complex de clădiri din incintă, arată că în ziua aceasta, acum 25 de ani, alături în Catedrală se făcea instalarea în Scaunul episcopal de aici a Prea Sfințitului Episcop Antim.

În acest răstimp de ani, spune c. sa, ierarhul nostru s-a dovedit osirduitor, cu timp și fără timp, reușind să-și cunoască, în scurt timp, atît eparhia în hotarele ei, cit și pe toți păstorii turmei încredințată atunci oblăduirii duhovnicești a P. S. Sale.

Dar ierarhul care astăzi face acest popas, modest și fără nici o subliniere oficială, s-a dovedit, în această perioadă de timp, un adevărat păstor, plin de înțelepciune, tact pastoral, om de carte și de trăire religioasă. Pe lîngă acestea, P. S. Sa a știut să-și sincronizeze activitatea pastorală cu cerințele vremii, făcîndu-se un adevărat crainic al luptei pentru pace și fierbinte propoveduitor al apostolatului social.

După ce înfățișează succint și înfăptuirile pe plan gospodăresc, printre care amintește și renovarea paraclisului, părintele director prezintă fiești și respectuoase felicitări pentru tot ceea ce P.S. Sa a înfăptuit pînă acum, cu nădejdea că și de acum înainte, deși e la vîrsta

Psalmistului, P. S. Sa va merge pe culmea ridicată la înălțime în acest pătrar de veac.

Asociindu-se la această aniversare ad-hoc, P. C. Pr. Vicar Gabriel Cocora arată, dintr-un început, în cuvintul său, că formația sa de cercetător istoric îl determină să facă afirmații bazate numai pe documente. De aceea, în puținele cuvinte ce va rosti, nu va apela la efuziuni lirice, la cuvinte meșteșugite, care de multe ori ascund cele ce gîndesc, ci, bazat pe filele istoriei contemporane ale acestei Episcopii, scrisă în pătrarul de veac frămîntat, atît în viața patriei, cît și a Bisericii, va da glas documentelor.

Acum 25 de ani se instala ca episcop al locului un arhiereu a cărei vîrstă împletea minunat vigoarea tinereții cu experiența și maturitatea bătrîneții. Era fostul Vicar arhiereu de la Mitropolia Olteniei, care fusese chemat în această înaltă dregătorie, datorită meritelor sale — căci părintele Anton, cum era cunoscut la Brăila, se dovedise renumit predicator, emerit profesor la liceul N. Bălcescu din Brăila, iar ținuta sa preoțească, dublată de o aleasă și asiduă pregătire teologică, suplimentată cu studii la Montpellier și doctoratul în țară, i-a adus o bună reputație în lumea preoțească. Părintele Anton s-a dovedit în acest timp și un condeier de seamă, prezent în paginile celor mai cunoscute gazete bisericești ale vremii.

Retrospectiva acestui sfert de veac dovedește că Prea Sfințitul nostru episcop și-a îndeplinit promisiunea făcută la instalare, de a fi pe aceeași linie pe care au stat înaintașii noștri adică pe linia de muncă, de jertfă și de lucrare creștinească și românească».

Cu adevărat, arată în continuare vorbitorul, prin grija pe care a depus-o pentru propășirea culturală a Eparhiei, P. S. Sa s-a dovedit demnul urmaș al episcopului tipograf Mitrofan.

Vorbitorul, stăruind apoi asupra concepțiilor Prea Sfinției Sale despre rolul social al Bisericii noastre, arată că, încă de pe vremea cînd ora proot în Brăila, părintele Anton scria în 1929 că «starea generală a Bisericii ne spune că momentul istoric e să mergem la popor... Ceva mai tirziu, în 1932, militînd pentru o viață bisericească ancorată în realitățile vieții, susținea că «este bine să sfîrșim o dată cu teoriile abstracte. Ne trebuie, în Biserică, un realism spiritualizat».

Cu altă ocazie, pledînd pentru scoaterea preoțimei din viltoarele politice, afirma că «se știe că Biserica noastră este ca și căzută în lotul partidului de la cîrmă. Cine poate tăgădui amestecul liberalilor în toate treburile și corporațiile bisericești?»

Și cel care, încă din 1926 arată că nu-și poate ascunde îngrijorarea cînd constată rolul social al Bisericii noastre atît de redus, rol pe care-l vedea în «reflexul sau ecoul acțiunii sale religioase», în anul 1936 scria : «Biserica noastră nu trebuie să se mulțumească a fi numai inspi-ratoarea și propoveduitoarea iubirii de aproapele. Ei i se cere azi un adevărat «apostolat social». Și cînd Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a cerut slujitorilor Bisericii «apostolatul social», Prea Sfinția

Sa a fost primul care, cu bucurie, l-a acceptat, l-a urmat și l-a realizat în Eparhia sa.

Ca episcop al locului, consecvent acestui principiu, în frământatul an 1947, Prea Sfinția Sa îndemna preoțimea : «Să ne aruncăm în toren-tul vieții sociale și să lucrăm pentru binele și fericirea tuturor». Prin aceasta era în concordanță și cu dezideratul ce-l expunea în cuvîntarea de la instalare, cînd afirma că repunerea Bisericii «în tradiționalul rol social va fi pentru mine un punct de program, care se cere să fie imediat realizat». Și noi, care stăm alături de P. S. Sa, încă din primii ani ai venirii sale la cîrma acestei episcopii, spune în continuare vorbitorul, nu uităm importantul rol pe care l-a avut în viața orașului nostru cantina «Iubirea aproapelui», înființată de ierarhul nostru, în anii 1944—1947.

Aliat credincios și ferm al «apostolatului social», P. S. Sa, în fața preoților cursiști din seria XV-a — 1953, spunea, printre altele : «Trăim vremuri de adînci prefaceri sociale. Biserica nu poate sta indiferentă și nepăsătoare. Ea este o forță morală și nu poate să stea închisă în turnul ei de fildeș, izolîndu-se de forțele colective, care pregătesc destinele omenirii.

Viața nu poate fi circumscrisă în sufletul individului, tăindu-i toate relațiile sociale și pe cele cu adevărurile științifice sau critice curente. Aceasta ar duce la individualism sălbatec. Numai un misticism pasiv și de pură contemplație ar putea îndreptăți o atare aberație. Doctrina creștină bine înțeleasă, ne dă soluția psihologică și profetică a unei mărturii nu numai personale și postume, ci a unei mîntuirii sociale și actuale. Omul nu poate trăi decît ca organ al societății organizate»...

Prea Sfinția Sa, adaugă vorbitorul, s-a dovedit și un adept al ecumenismului, cînd tilcuia vizita Bisericii noastre la Moscova în 1947 «ca înaltă semnificație pentru ecumenicitatea ortodoxă», iar în dome-niul bunelor relații între culte, P.S. Sa, luînd parte în 1945 la redeschi-derea templului mozaic din orașul Buzău, a ținut o interesantă cuvîn-tare irenică, solicitînd buna conlucrare a cultelor pentru progresul patriei.

Pe plan duhovnicesc, programul P. S. Sale s-a rezumat, după cum a afirmat la instalare, «în apostolat și educație creștină», înfăptuit, așa cum și-a propus, cu bunătate părintească și înțelepciune pastorală deosebită. Preoțimea i-a ascultat sfaturile și îndemnurile de așa ma-nieră, încît P. S. Sa, încă în primii ani ai arhipăstoriei, arată în fața Adunării Eparhiale că «preoțimea a înțeles spiritul vremii — adică mai corect — profunda semnificație a evenimentelor și a pornit la lucru, potrivit unei noi nuanțe pastorale».

De modul cum P. S. Sa a știut să conducă Eparhia, în continuare s-a citat dintr-un referat al său către Sf. Sinod : «În raport cu preoții, am eliminat în această decadă de episcopat, orice distanță și orice afec-țiuni de superioritate, ci ne-am socotit un frate» al lor mai mare. Do-rința ne-a fost să fim cit mai aproape de preoți, de călugări, de credin-

cioși și să le fim cât mai de folos întru toate. Cuvîntul nostru a fost cât mai potrivit împrejurărilor și l-am unit și cu fapta. Am voit să demonstrăm un devotament mereu gata pentru binele sfintei noastre Biserici și al Republicii noastre».

Și în continuare, părintele vicar, spre a exemplifica mai pregnant deosebita grijă pe care Prea Sfințitul nostru episcop a arătat-o pentru conducerea Eparhiei, citează dintr-un cuvînt al ierarhului omagiat: «Vrem să vă dăm deplină asigurare că am vegheat cu multe necazuri și amară trudă uneori, ca lucru bisericesc din cuprinsul acestei de Dumnezeu păzite Eparhii să nu sufere de vreo zătigneală, din nepriceperea și nepăsarea noastră. Am fost acele sentinele de veghe despre care vorbește proorocul, care n-am dat ochilor dormitare și genelor noastre odihnă pînă ce nu ne-am încredințat că sîntem pe linia datoriei impusă de chemarea de arhipăstor al acestei Eparhii».

După ce vorbitorul subliniază și grija deosebită a P. S. Sale față de Seminarul teologic și Școala de cîntăreți bisericești, arată că P. S. Sa a cerut ca regimul intelectual să fie în curent și cu descoperirile științei.

Amintind, în continuare că P. S. Episcop Antim s-a dovedit, în acest răstimp, și un bun gospodar, transformînd Centrul Eparhial într-o adevărată oază de verdeață de nerecunoscut, iar Eparhia într-un veritabil șantier, P. C. Părinte Vicar prezintă Prea Sfinției Sale, din partea Consiliului Eparhial și al preoțimei prinos de recunoștință pentru epocarele înfăptuiri, fiești, respectuoase, sincere și calde felicitări, cu urarea fierbinte de mulți ani pentru cîrmuirea cu aceeași ardoare, devotament, înțelepciune și rezultate mărețe, istorica Episcopie a Buzăului.

Surprins de această caldă și neașteptată manifestare de simpatie, pentru că P. S. Sa nu acceptase nici un fel de popas aniversar oficial, în cuvîntul de răspuns, mărturisindu-și via emoție, care, de altfel, se citea pe față și se vădea în glas, Prea Sfințitul Episcop Antim dintr-un început arată că nu face din datorie un merit. A venit în fruntea Eparhiei, mărturisindu-și un crez și are bucuria ca, acum la capătul unui sfert de veac de arhipăstorie, să constate că a putut realiza ceva, mai ales în acea fericită îmbinare de spiritual și social, datorită însă omului providențial, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian.

Cu timp și fără timp a arătat și demonstrat preoțimii că adevărata viață creștină nu prinde rădăcini și nu se dezvoltă într-un regim de exploatare și de agresiune. Preoțimea Eparhiei a ascultat glasul său și a mulțumit că Biserica noastră a adus și ea o contribuție, subliniată de scumpii noștri conducători, la întronarea vieții celei noi din Patria noastră.

S-a putut realiza această conlucrare spune P. S. Sa — deoarece scopul creației este fericirea omului, iar dorințele omenesti și voința omului nu sînt contradictorii. Ele coincid printr-un fel de armonie pre-stabilită.

Tot ceea ce a dorit în acești 25 de ani de arhipăstorie, adăugă Prea Sfinția Sa, se rezumă la o sinteză organică între învățătură și viață și

să dea gândirii religioase o expresie, care să țină în seamă exigențele speciale ale vremii noastre, a stării de spirit și ale culturii.

În mod deosebit — subliniază P. S. Sa — ne-a preocupat rolul Bisericii și al cadrelor eclesiastice în societate, pentru care conferințele de orientare s-au dovedit cit se poate de eficace în realizarea acestui deziderat. A stărui apoi tot timpul, amintește în continuare, ca preoțimea să aibă sensul dinamismului evanghelic. S-a conceput tot timpul ca propovăduitor asiduu al păcii și frățietății și și-a dat osteneala, ca chiriarh al locului, să nu-i scape nici o chestiune de învățămînt teologic și a atenționat toate formele, toate metodele și toate procedeele, cu o deosebită grijă față de teologia aplicată, parenetică mai ales, irenică, didactică și de pastorație socială. A propovăduit preoțimii o «teologie de sanctuar», de conștiință, de lumină și de dragoste. A simțit tot timpul nevoia de a vedea clar, avînd o extremă grijă de exactitudine.

În continuare, Prea Sfinția Sa ține să sublinieze că în tot timpul nu s-a mărginit să dea consemne fără a convinge și a exemplifica. Pentru că a explica, a prescrie e bine, dar a iubi și a trăi este și mai bine.

După cîteva considerații, pline de interes, referitoare la rolul Bisericii, atît de scump inimii sale, Prea Sfinția Sa, amintind citatul «căile lui Dumnezeu nu sînt căile noastre», adaugă că personal a făcut această experiență. Pe cît este departe cerul de pămînt, pe atîta sînt mai presus căile lui Dumnezeu de cele ale noastre. Cu toate acestea, de aici, de pe pămînt, privim noi cerul.

În încheiere, Prea Sfințitul Episcop Antim, arătînd că arhieria este o slujire divină, care trebuie trăită în principiul și în logica ei, ține să sublinieze că metoda sa de apostolat aplicată în cursul acestor 25 de ani, a fost aceea sintetizată de Sfințul Apostol Pavel în «pentru cei neputincioși m-am făcut neputincios, ca să dobîndesc pe cei neputincioși» și «argintul, haina și aurul nimănuî n-am poftit».

Mulțumește lui Dumnezeu, pentru că dacă a realizat ceva, cu harul lui Dumnezeu a făcut, Prea Fericitului Părinte Patriarh, Conducătorilor Statului și Departamentului Cultelor, pentru înțelegerea și sprijinul acordat în rezolvarea diferitelor probleme.

Cum conferințele de orientare din luna mai au avut loc înainte și după praznicul Sfinților Împărați Constantin și Elena, ziua cînd acum 25 de ani Prea Sfințitul Episcop Dr. Antim Angelescu a fost instalat ca episcop al Buzăului, delegații Centrului Eparhial, care au prezidat conferințele, înainte de a se intra în ordinea de zi, au adus smerit omagiu la capătul unui sfert de veac de înțeleaptă și rodnică arhipăstorie, care a schimbat radical fața Centrului Eparhial iar Eparhia a înflorit, atît prin buna podoabă a Casei Domnului, cît și prin sporul duhovnicesc vizibil în lumea preoțimii și credincioșilor.

Vădit emoționat și oarecum surprins, Prea Sfințitul Episcop Antim a mulțumit tuturor care i-au adus fiești și calde felicitări.

P. S. Sa a ținut să sublinieze — cu această ocazie — că principalul călăuzitor în viață, i-a fost și este să nu facă din datorie un merit. Voința lui Dumnezeu fiind ca în lanțul succesiunii apostolice să fie și

P. S. Sa o verigă, de cînd este în fruntea Eparhiei Buzăului s-a călăuzit de anumite principii, pe care le-a tradus în viață. Trăind în secolul socialismului a avut în vedere ca Biserica să-și aducă contribuția sa la viața cea nouă, să se opună destrămării morale și să lupte pentru progresul și pacea între popoare.

Providența divină a făcut să avem în aceste timpuri, spune P. S. Sa, pe Prea Fericitul Părinte Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, care s-a ridicat din preoții de mir și conduce cu atîta înțelepciune, încît Biserica noastră se bucură de un mare prestigiu, atît înăuntru cît și peste hotare.

Biserica noastră ortodoxă consideră că «acolo unde este poporul sîntem și noi». P.S. Sa adaugă apoi că tot timpul a urmărit să fie pus în practică întreg sensul social al Evangheliei. Ține să sublinieze, după aceea, că arhieria este o slujbă divină și ca ierarh n-a putut îndeplini toate așa cum trebuie, în vremuri cu multe cerințe. Clipele grele, de care nu e scutit nimeni, le-a suportat cu resemnare, deoarece apostolatul nu este mintuitor decît prin cruce. Încheind cuvîntul ad-hoc, P. S. Sa adaugă că în misiunea arhierescă de la capătul unui sfert de veac nu s-a călăuzit decît de principiul că păstorul pămîntesc trebuie să fie chipul păstorului ceresc și de cuvintele Sfîntului Apostol Pavel: «tuturor toate m-am făcut, ca măcar pe unii să dobîndesc»...

CRONICAR

BIOBIBLIOGRAFIA P. S. EPISCOP ANTIM ANGELESCU CU OCAZIA A 25 DE ANI DE LA INSTALAREA CA EPISCOP AL BUZĂULUI

I. Notită biografică

Anton, al treilea dintre cei opt copii ai preotului Voicu Angelescu și al presviterii Elisabeta, a văzut lumina zilei într-o modestă casă din cele 32 care alcătuiau cătunul Moțeștii-Vachi, comuna Nisipurile din fostul județ Rîmnîcu Sărat, în ziua de 18 septembrie 1893.

Scoala primară a urmat-o în satul natal, apoi patru clase la seminarul Nifon, absolvind seminarul Central în 1915, după ce a urmat acicursul superior.

În toamna anului 1916 se înscrie la Facultatea de teologie din București, dar, după un an, de la 18 noiembrie 1917 și pînă la 31 ianuarie 1918, e mobilizat la compania a III-a sanitară, luînd parte la luptele din zona Mărășești. Cu toată această întrerupere, la 19 noiembrie 1919 studentul Anton Angelescu ia licența în Teologie cu subiectul *Creștinismul și chestiunea morală*.

După audierea cursurilor teoretice de pedagogie între anii 1915—1916 și 1918—1921 și după practica pedagogică și susținerea lucrării *Întrucât partea dogmatică a religiei poate fi tratată în liceu*, la 15 iunie 1921 obține diploma de absolvire a Seminarului pedagogic universitar. După aceasta, în 1923, urmează un an de zile și cursurile Facultății de drept din Iași.

În preoție a intrat la 25 februarie 1918, când a fost hirotonit preot pe seama parohiei Căbești — Tutova de arhiereul Alexe Craioveanul. La 1 noiembrie același an se transferă la Cindești — Buzău, iar la 1 februarie 1920, preot slujitor la biserica Sfintul Ilie — Brăila.

După un an, la 1 ianuarie 1921, e transferat preot la biserica Sfintul Petru și Pavel din Brăila, unde stă pînă în 1942.

În anul 1925, la propunerea Episcopiei Buzăului, care arăta că preotul Anton Angelescu «este unul dintre cei mai merituoși și harnici preoți în ogorul Bisericii noastre», obține o bursă a Patriarhiei Române de a studia la Facultatea de teologie protestantă din Montpellier.

Din cauza privațiunilor materiale și a situației familiale, «destoinicul și harnicul» preot, cum îl caracteriza aceeași Episcopie, nu stă aici decît un an de zile. Și-a impropiat însă în acest scurt răstimp o bogată comoară de slujire, impresii și metode, care l-au ajutat mai tîrziu în opera de misionariat. Multe din acesta au văzut lumina tiparului sub titlul *Un an printre protestanți*.

*Cursurile de teologie practică de aci au constituit temelia unei temeinice pregătiri în această ramură, care mai tîrziu, în 1939, se încununa cu obținerea titlului de doctor în teologie, la București, cu teza *Psihologia vieții religioase a copilului și adolescentului, cu aplicațiuni la învățămîntul religios*.

Izvorit din îndelungata experiență dobîndită ca profesor, subiectul are — se spune în referatul profesorului V. Ispir — «o serie de propuneri deosebit de interesante cu privire la predarea învățămîntului religios la catehet, la o bună educație după Sfinții Părinți...».

Emerita activitate de profesor, P. S. Sa a început-o în anul 1922, cînd a suplinat catedra de științe religioase de la Seminarul din Galați. Profesor de religie la liceul N. Bălcescu a fost numit la 1 septembrie 1927, funcționînd neîntrerupt pînă în 1942, cînd a fost chemat vicar la Mitropolia Olteniei.

În acești 15 ani de profesorat, P. S. Sa s-a dovedit un profesor distins. Într-un proces-verbal de inspecție se consemna că «e foarte bine pregătît, în predare este convingător, limpede și apropiat de elevi». Numai așa se explică de ce foștii elevi nu l-au uitat. După mărturia unuia din aceștia, lecțiile sale «erau adevărate giuvaere, adevărate perle de gîndire creștină și limbă neaș românească. Frazele P.S. Sale erau adevărate maxime».

În timpul preoției, pe lîngă faptul că a fost președintele Căminului cultural orășenesc și al ligii culturale, P. S. Sa a îndeplinit și unele sarcini în administrația Eparhială. Astfel, din 1921 și pînă în 1928 a fost

membru al Consistoriului Eparhial, iar mai târziu, membru în Sfatul consultativ pentru disciplinarea clerului.

Începînd cu 15 august 1927 a activat intens — cîțiva ani — ca misionar eparhial — secția Brăila, desfășurînd o frumoasă activitate, atît pe teren, cît și în publicistică, din care spicuim cîteva concepții.

Misionarismul evanghelic — scria în 1923 — cere o metodă nouă. Dar, «adevărutul misionarism ziditor temeinic îl va exercita apostolatul preoțesc desfășurat de fiecare preot în enoria sa. Preotul misionar special va sprijini cu o vigoare particulară pe acest preot al enoriei împotriva tuturor insuficiențelor și stingăciilor sale de ordin pastoral». P. S. Sa găsea îndreptarul de urmat în aceea că «noi, preoții, în biserică trebuie să ținem seamă de bilaterismul de drepturi și de datorii, care asigură buna și adevărata disciplină și menține atmosfera duhovnicească».

Întotdeauna, P. S. Sa a susținut că Biserica nu trebuie să se dezintereseze de problema socială. Astfel, în 1935, se întrebă: «...se poate spune că noi preoții n-avem răspunderile noastre sociale? Unii ne vor cantonați între zidurile sfinte, mărginindu-ne la un rol strict ritualistic. Nimic mai greșit. Preotul trebuie să aibă și un sens social, adică să simtă îndemnul de-a lucra pentru ușurarea mizeriilor vieții sociale actuale».

Datorită stimei și deosebitei considerații de care se bucură în rîndul preoțimii brăilene, aceasta, din 1932 și pînă în 1942, l-a ales ca reprezentant al ei în Adunarea eparhială. Aici, în acest «organ de rezonanță al tuturor problemelor bisericești», cum denumea P. S. Sa această Adunare, n-a făcut numai act de prezență, ci a propus și interesante și temerare propuneri pentru vremea aceea, ca înființarea obligatorie a Comitetelor parohiale sau crearea unui fond central de asistență la Episcopie, deziderate realizate abia în vremea noastră.

Ca unul care militase încă din 1923 pentru înființarea unei asociații a clerului, la înființarea acesteia, din 1932 și pînă în 1942, a fost ales încontinuu președintele acestei asociații — secția Brăila.

Și în această calitate s-a dovedit un militant de frunte pentru drepturile preoțimii nesocotite de guvernanți. Noi nu cerem favoruri — scria P. S. Sa — și nici protecția oficială a Statului nostru față de biserică, căci știm din istorie că n-au fost acestea niciodată rodnice și nici avantajoase pentru biserică. Bisericii să i se lase deplina ei autonomie în cele spirituale... Dacă biserica este nevoită să-și caute sprijin, ea se va adresa inimii poporului și nu capriciilor guvernanților, oricare ar fi ei».

Convins și mărturisind că «scrisul atractiv, interesant, sau mai bine zis presa este singura armă cu care se birue azi lumea», P. S. Sa sublinia încă din 1926 că «presa este singurul mijloc de a ne construi o opinie publică favorabilă», s-a dovedit de-a lungul anilor, un neobosit și combativ gazetar. Încoronarea acestei activități a fost editarea, în anii 1933—1936, a gazetei «Viața creștină», ca organ al Asociației generale a clerului, secția Brăila.

La 11 ianuarie 1944 a fost ales episcop al Buzăului, instalarea având loc la 21 mai 1944.

Pînă la apariția noului statut de organizare al Bisericii noastre, P. S. Sa a depus o deosebită grijă pentru cultivarea clerului. Aceasta s-a făcut prin cercurile pastorale, care, datorită vremurilor, deveniseră adevărate centre de emulație samariteană, prin conferințe preoțești, care tratau subiecte de strictă actualitate și cercuri de studii, prezidate de P. S. Sa. O noutate a constituit-o în 1946 înființarea comitetului de misiune. Un punct din programul cultural al Eparhiei l-a constituit și reparația revistei eparhiale «*Îngerul*». În 1952 a fost redactorul revistei *Ortodoxia*. În această calitate, P. S. Sa a pledat pentru o revistă interortodoxă. În continuare, s-a dovedit un veghetor pentru ca preoțimea să fie la înălțimea chemării actuale, un asiduu propovăduitor al rolului social al Bisericii, concretizat la Centru Eparhial, prin înființarea, în toamna anului 1944, a cantinei «Iubirea Aproapelui».

P. S. Sa s-a dovedit și un adept hotărît al ecumenismului, încă din 1947, iar în iulie 1948 și mai 1968 a făcut parte din delegația care a vizitat Biserica rusă, sub conducerea Prea Fericitului Patriarh Justinian.

Pe teren gospodăresc, P. S. Sa a făcut epocă. Asigurînd, încă de la primele începuturi, baza materială, P. S. Sa a transformat Centrul Eparhial, Catedrala și Paraclisul au fost renovate în interior. S-a introdus încălzirea centrală în întreg complexul, s-a construit un modern atelier de luminări, s-a completat incinta cu clădiri, în vechiul stil. Seminarul a fost complet renovat în interior, modernizat și bine utilat.

Pentru merite pe tărîmul luptei pentru pace și în domeniul social, P. S. Sa a fost ales deputat în Comitetul regional, iar în martie 1969 a fost ales deputat în Consiliul județean Buzău. E purtătorul ordinului «*Steaua Republicii*».

I. SCRIERI

1. *Volume, broșuri.*

1. *An nou. suiet nou!* (Biblioteca «*Îngerul*» — Buzău), fascicola nr. 8, pagini, format 24×16 cm.

2. «*Nu știți ce cereți*», (Biblioteca «*Îngerul*») fasc. 27, 8 pagini, 24×16 cm.

3. *La Adormirea Maicii Domnului*, (Biblioteca «*Îngerul*»), fasc. 81, 8 p., 24×16 cm.

4. *Un an printre protestanți*, Brăila, 1927, 63 p., 19×12,5 cm.

5. *Biserica și sectele*, Brăila, 1928, 35 p. 15×14 cm.

6. *Psihologia religioasă a copilului și adolescentului cu aplicațiuni la învățămîntul religios*, Brăila, 1939, 133+III, p. format 23,5×16 cm.

7. *Întruparea Domnului*, Craiova, 1943, 32 p. 16,5×12 cm.

II. EDITATE

a) *Volume*

1. *Carte de rugăciuni*. Culese pentru folosul creștinilor de P. S. Episcop Antim al Buzăului (Buzău) f. a., 32 p. 15,5×10,5 cm. Ediția a II-a, același format.

2. *Scrisorile unor monahi*. Scrisoarea starețului Atanasie către starețul Paisie. Răspunsul starețului Paisie către Starețul Atanasie. 1947. Editura Sfintei Episcopii a Buzăului, Buzău, 82 p.

b) *Periodice*.

1. «*Viața Creștină*». Organul Asociației generale a clerului. Secția Brăila, 8 p. 32,5×23,5. A apărut de la 1 iulie 1932 pînă în anul 1936.

III. BINECUVÎNTATE, PATRONATE

Pamfil C. Georgian, *Chesarie Episcopul Buzăului, 1825—1846*. Cu o prefață de P. S. Episcop Antim al Buzăului. Editura Sfintei Episcopii a Buzăului, (Buzău), 118 p. 21,5×15,5, (1946).

Biblioteca «Viața Creștină», Editura Sfintei Episcopii a Buzăului. Nr.

1. *Începutul lumii*, 16 p., 17,5×12,5 cm.
2. *Sfînta muceniță Varvara*, 16 p.
3. *Omenirea pînă la amestecul limbilor*, 16 p.
4. *Avraam, Isac*, 16 p.
5. *Iacov, Iosif*, 16 p.
6. *Întruparea Mîntuitorului*.
7. *Viața de copil a lui Iisus*.
8. *Moisi. Ieșirea din Egipt. Decalogul*.
9. *Moisi. Cortul Sfînt. Rătăcirea prin pustiu*.
10. *Preot Lăudatu Vasilescu, Tîlcuirea Chistarnicului*.
11. *Preotul Sandu Tudor, «Ce este adevărul?»*
12. *Iosua Navi. Judecătorii*.
13. *Saul și David*.
14. *David. Solomoi.*
15. *Proorocii Ilie și Elisei*.
16. *Isaia. Ieremia*.
17. *Iezechiel. Daniil*.
18. *Agheu. Zaharia. Maleahi, Macabeii*.
19. *Pr. Marin M. Negulescu, Taina Sf. Rotez*.
20. *Iisus Hristos în lume*.
21. *Pr. I. N. V., Scurte învățături din evangheliile Duminicaie*.

Partea I-a.

22. *Idem, Partea a II-a*.
23. *Idem, partea III-a*.
24. *Idem, Partea a IV-a*.
25. *Idem, Partea a V-a*.
26. *Primul an al propovăduirii Domnului*, 16 p.
- 27—29. *Al doilea an al propovăduirii Domnului*, 48 p.
- 30—33. *Al treilea an al propovăduirii Domnului*, 64 p.
- 34—37. *Patimile, moartea și Învierea Domnului*, 64 p.
- 38—41. *Faptele sfinților apostoli*, 64 p.
42. *Pr. Gabriel Cocora, Respectați fețele bisericesti*, 16 p.
43. *Pr. Gabriel Cocora, Sfînta Biserică, locaș adevărat de închinăciune*, 16 p.

IV. PREFEȚE

1. Prefață la *Chesarie, episcopul Buzăului*, Buzău, 1946.
2. Prefață la *Istoria Sfântă a Vechiului Testament*, de pr. Al. Săndulescu, Buzău, f. a.
5. Prefață la *Istoria Sfântă a Noului Testament*, de pr. Al. Săndulescu, Buzău, f. a.
4. Prefață la *Scrisorile unor monahi*.

V. ARTICOLE

- Preoții și misionarismul evanghelic*, în «Crucea», a. I (1923), nr. 8, p. 19—20.
- Nevoia recunoașterii unui Mintuitor*, în «Curierul», Brăila, V, (1923), nr. 1189, p. 1.
- Peștera din Betleem*, *ibidem.*, VI (1924), nr. 1789, p. 1.
- Aruncați mrejele spre vînare*, în «Îngerul», I, (1925), 3—4, p. 5.
- Simple sugestii*, în «Îngerul», I (1925), nr. 5—6, p. 15.
- Un primat al acțiunii*, în «Îngerul», I, (1925), nr. 11—12, p. 6.
- Cu privire la secte*, în «Îngerul», I, nr. 17—20, p. 22.
- Apostolatul cultului*, în «Crucea», IV, (1926), nr. 18—19, p. 1.
- Pelerinii descurajați*, în «Crucea», IV, (1926), nr. 27, p. 1.
- Crenguțe pentru focul pastoral*, în «Îngerul», II, nr. 4—7, p. 34—36.
- Grija de curaj*, în «Îngerul», II, nr. 8—9, p. 2.
- Apele Mara*, în «Îngerul», II, (1926), nr. 10—16, p. 12.
- Echipele de misionari*, în «Cuvîntul», București, nr. 543, 27 aug. 1926; «Îngerul», II, (1926), nr. 10—16, p. 40.
- Departate de sgomot*, în «Îngerul», II, (1926), nr. 17—24, p. 81.
- Biserica și ritualismul*, în «Crucea», VI (1928), nr. 1—2, p. 2.
- Libertatea controlată*, în «Crucea», VI (1928), nr. 33—34, p. 1 și nr. 43—44, p. 1.
- Provocări adventiste*, în «Crucea», VI (1928), nr. 52—53, p. 2.
- Cîteva aspecte ale problemei învățămîntului religios*, în «Crucea», an. VI (1928), nr. 56—57, p. 2.
- Teologia sectelor*, în «Glasul Adevărului», I (1928), nr. 50, p. 1.
- Ce trebuie să știe creștinul cu prilejul Nașterii Domnului*, în «Glasul Adevărului», I (1928), p. 3.
- Preotul misionar*, în «Glasul Adevărului», II (1929), nr. 36—37.
- Cristos și Evanghelia*, în «Glasul Adevărului», II, nr. 38—39.
- Noi curente teologice în protestantism*, în «Crucea», VII (1929), nr. 7—8, p. 2.
- Valori pastorale și intelectuale*, în «Crucea», VII, nr. 13—14, p. 1.
- Simple constatări*, în «Crucea», VII, nr. 23—24, p. 1.
- Monahismul*, în «Biserica Ortodoxă Română», XLVII (1929), p. 442—445.
- Pastorația individuală și cea colectivă*, «Misionarul», 1929—1930.
- Misionarismul și predica*, în «Biserica Ortodoxă Română», XLVIII (1930), p. 569—572.

Secta «Biserica lui Dumnezeu apostolică», în «Biserica Ortodoxă Română», XLIX (1931), nr. 1, p. 49—52.

Cum să predicăm, în «Misionarul», III (1931), nr. 6, p. 450.

Valorile educative ale cultului nostru, în «Viitorul», XIX (1931), nr. 7, p. 5—6.

Un mijloc de alimentare a vieții religioase : viața contemplativă, în «Viitorul», XIX (1931), nr. 12, p. 1—2.

Potriviți în acelaș cuget, în «Viitorul», XIX (1931), nr. 20, p. 5—6.

O tendință primejdioasă, în «Viitorul», XIX (1931), nr. 22.

Biserica și anul nou, în «Viitorul», XX (1932), nr. 2.

Sus să avem inimile, în «Viitorul», XX (1932), nr. 8.

Preocupări intelectuale, în «Viitorul», XX (1932), nr. 13.

Preotul și viața de azi, în «Viitorul», XX (1932), nr. 15.

Pentru cei ce tac, în «Viitorul», XX (1932), nr. 19.

Puterea noastră, în «Viitorul», XX (1932), nr. 23.

La lucru, fraților, în «Viața Creștină», I (1933), nr. 3, p. 1.

Biserica și viața creștină, în «Viața Creștină», I, nr. 6, p. 13—14.

Priviri pastorale, în «Viitorul», XXI (1933), nr. 4, p. 1—3.

Metoda de afirmare, în «Viitorul», XXI (1933), nr. 6, p. 4.

Bune vestiri ale învierii, în «Viitorul», XXI (1933), nr. 9, p. 4—5.

Grija de preoțime, în «Viitorul», XXI (1933), nr. 11, p. 1—2.

Pentru novatorii noștri, în «Viitorul», XXI (1933), nr. 14, p. 1—2.

Exempla trahunt, în «Viitorul», XXI, nr. 16, p. 1.

Interesele bisericii, în «Viitorul», XXI, nr. 19, p. 3—4.

Un fenomen de luat în seamă, ibidem, XXII (1934), nr. 8, p. 2—3.

Până la capăt, în «Viața Creștină», II (1934), nr. 3—4, p. 2.

Mânglieri duhovnicești, în «Viitorul», XXII (1934), nr. 2, p. 2—3.

Crăciunul anului 1934, în «Viața Creștină», II, nr. 6—7.

Orientarea religioasă a tineretului, în «Îngerul», VI (1934), nr. 9—11, p. 3.

Cultul sacerdoțiului nostru, în «Îngerul», VII (1935), nr. 3—4, p. 12—14.

Criza de acțiune, în «Viitorul», XXIII (1935), nr. 4.

Solidaritatea noastră, în «Viitorul», XXIII (1935), nr. 9, p. 4—5.

Cea mai gravă și cea mai dureroasă problemă, în «Viața Creștină», II (1935), nr. 8—9, p. 1—2.

Rolul presei bisericești, Ibidem, II (1935), nr. 10, p. 6.

Din sbuciumul preoțimei, ibidem, II (1936), nr. 11—12, p. 3—5.

Deformațiuni profesionale, în «Viitorul», XXIII, (1935), nr. 11.

An nou din punct de vedere al misiunii preoțești, în «Îngerul», VIII (1936), nr. 1—2.

Zone de indiferentism, în «Viitorul», XXIV (1936), nr. 3, p. 4.

Control și precauțiune, ibidem, XXIV (1936), nr. 6, p. 4—5.

Progresul în virtute, în «Viața Creștină», III (1936), nr. 2, p. 1—2.

În plină luptă cu cei rău, Ibidem, nr. 5—9, p. 1.

Cealaltă parte a dipticului, în «Viitorul», XXV (1937), nr. 5, p. 1.

Organele de control, în Viitorul», XXV, nr. 9, p. 3—4.

Ascultări duhovnicești, în «Îngerul», X (1938), nr. 6, p. 493—497.

Conștiința misiunii preoțești, în «Îngerul», X (1938), nr. 7—8, p. 632.

Pentru noi, în «Viitorul», XXVII (1939), nr. 9, p. 2—3.

În perspectiva apostolatului, în «Cranica Hușilor», VI (1939), nr. 1—2, p. 29.

Un pastorat special, în «Misiunea Creștină», I (1939), nr. 5—6.

Să fim mereu veghetori, în «Renașterea», XXII (1943), nr. 19, p. 493—496.

Să predicăm, în «Îngerul», XVIII (1946), nr. 8, p. 1—4.

Aspecte din psihologia sectelor, în «Glasul Bisericii», IX (1950), nr. 9—10, p. 16.

Sensul Ortodoxiei, în «Ortodoxia», IV (1952), nr. 2, p. 163—168.

Metoda în pastorație, în «Glasul Bisericii», XV (1956), nr. 12, p. 704.

Priviri în câmpul pastoral, în «Glasul Bisericii», XVI (1957), nr. 3, p. 134.

După zece ani, în «Mitropolia Ardealului», III (1958), nr. 9—10, p. 632—634.

VI. PORTRETE, ANIVERSĂRI

Ieșirea la pensie din profesorat a domnului Boroianu, în «Cronica Hușilor», (III), (1936), nr. 11, p. 395—497.

Pe culmile apostolatului, în «Cronica Hușilor», IV, (1937), nr. 4, p. 81—85.

Patriarhul Nicodim, în «Buletinul Episcopiei Buzăului», XX (1946), nr. 1—2, p. 1; *Prinos la sărbătorirea a optzeci de ani de vîrstă*, București, 1946, p. 19—21, cu diferențieri de text.

Noul Patriarh, I. P. S. Justinian, în «Buletinul Episcopiei Buzăului», XXII, (1948), nr. 11—12, p. 125—126.

La trei ani de patriarhat, în «Glasul Bisericii», X (1951), nr. 6—7, p. 3.

Omagierea I. P. S. Patriarh Justinian, în «Glasul Bisericii», XII (1953), nr. 9—10, p. 618—619.

Omagiu unui rodnic apostolat, în «Omagiu Înalt Prea Sfinției Sale Dr. Nicolae Bălan mitropolitul Ardealului, la cincizeci de ani de activitate», p. XXII—XXIII.

La zece ani de Patriarhat, în «Glasul Bisericii», XVII, (1958), nr. 6—7, p. 523—526.

Aniversare patriarhală, în «Glasul Bisericii», XXII (1963), nr. 5—6, p. 413—415.

La o aniversare. Un mare eveniment în istoria contemporană a Bisericii noastre, în «Glasul Bisericii», XXVII (1968), nr. 5—6, p. 485—488.

VII. CUVÎNTĂRI

Cuvîntare ținută la tunderea sa în monahism, în «Renașterea», XXI (1942), nr. 11, p. 633—634.

Cuvînt de mulțumire la Adunarea Eparhială a Mitropoliei Olteniei, în «Renașterea», XXII (1943), nr. 5, p. 241—242.

Cuvîntare ținută la hirotonia ca arhiereu, în «Renașterea», XXII (1943), nr. 11, p. 674—678; «Îngerul», an. XVI (1946), nr. 1—4, p. 68—73.

Cuvîntare la alegerea ca episcop, în «Buletinul Episcopiei Buzăului», XVIII (1944), nr. 3, 1 febr. p. 18—21; «Îngerul», XVI, (1944), nr. 1—4, p. 73—76; «Universul», joi 13 ianuarie 1944, p. 3; Fragmente în «Vocea Buzăului», sub titlul «Din gîndurile noului episcop», XX (1944), nr. 3, 15 ianuarie, p. 1.

Cuvîntare la instalarea ca episcop, în «Îngerul», XVI (1944), nr. 5—6, p. 54—60; «Vocea Buzăului», XX (1944), nr. 22, 31 mai.

Cuvîntare la Adunarea Eparhială, 1946, «Îngerul», XVIII, (1946), nr. 5—7, p. 71—75.

Cuvîntare la Adunarea Eparhială 1947, în «Buletinul Episcopiei Buzăului», XXI, (1947), nr. 17—18, p. 117—124.

Cuvîntare la Adunarea Eparhială, 1948, în «Buletinul Episcopiei Buzăului», 1948, nr. 19—20, p. 218—221.

Cuvîntare la Adunarea Eparhială 1950, ibidem, XXIV, 1950, nr. 3—4, «Glasul Bisericii», IX (1950), nr. 7—8, p. 102—104, p. 49—53.

Cuvîntare la Adunarea Eparhială 1951, în «Glasul Bisericii», X (1951), nr. 1—3, p. 94—103.

Cuvîntare la Adunarea Eparhială, 1952, în «Glasul Bisericii», XI (1952), nr. 1—3, p. 92—94.

Cuvîntare la deschiderea cursurilor de îndrumare misionară și socială, seria a XIII-a, 1952, în «Biserica Ortodoxă Română», LXX (1952), nr. 4—5, p. 149—150.

Cuvîntare la deschiderea cursurilor de îndrumare misionară și socială, seria a XV-a, 1953, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXI (1953), nr. 86—88.

Cuvîntare la încheierea anului școlar 1957/58 la Seminarul Teologic, în «Glasul Bisericii», XVII (1958), nr. 6, p. 797—800.

Cuvîntare la desihiderea cursurilor Seminarului, 1958, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXVI (1958), nr. 10—11, p. 946—947.

Cuvîntare la Seminarul Teologic, în «Glasul Bisericii», XX (1961), nr. 9—10, p. 158—160.

Cuvîntare ținută la patronul seminarului, în «Glasul Bisericii», XXII (1963), nr. 1—2, p. 161.

Cuvîntare la patronul seminarului, în «Glasul Bisericii», XXIII (1964), nr. 1—2, p. 145—146.

Cuvîntare la înscăunarea P. S. Episcop Partenie al Romanului, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», XXXVIII, (1964), p. 158.

VIII. NECROLOGURI

Pr. Neagu Balaban, în «Viața Creștină», III (1936), nr. 2, p. 8,
Protoiereul I. Perianu, în «Viața Creștină», III, (1936), nr. 5—9,
p. 6—7.

Profesorul Dr. V. Gh. Ispir, în «Buletinul Episcopiei Buzăului», XXI (1947), nr. 13—14, p. 90.

Patriarhul Nicodim, în «Buletinul Episcopiei Buzăului», XXII, (1948), p. 5—6.

I. P. S. Mitropolit Irineu Mihălcescu, în «Buletinul Episcopiei Buzăului», XXII (1948), nr. 7—8, p. 69—70.

Mitropolitul Sebastian al Moldovei, (*Cuvîntare la parastasul de 40 de zile*), în «Mitropolia Moldovei», XXXII (1956) nr. 11—12, p. 685—637.

IX. PREDICI, INDEMNURI DUHOVNICEȘTI, VIEȚI DE SFINȚI, ETC

An nou, suflet noi, în «Glasul Bisericii» (Brăila), II (1925), nr. 11—12, p. 67—73.

Portrete evanghelice, în «Glasul Adevărului» — Buzău, I (1928), nr. 12, p. 3 (Buna Vestire).

Portrete evanghelice, (*Duminica Samaritencii*), în «Glasul Adevărului», Buzău, (1928), nr. 33, p. 3.

«*Ferește-te de rău și fă bine*», (Psalmul XXXVII, 27), în «Glasul Bisericii», IV (1932), nr. 4, p. 49—53.

Din Duminică în Duminică, în «Glasul Bisericii» (Brăila), IV, nr. 5, p. 72—73; nr. 6, p. 86—91; nr. 7, p. 51—57; nr. 8, p. 70—76; nr. 9, p. 85—90; nr. 12, p. 134—140; V (1933), nr. 1, p. 3—10.

Sfîntul prooroc Ilie, în «Glasul Bisericii» (Brăila), IV, nr. 5, p. 75; *Viața Creștină*, Brăila, I (1933), nr. 1, p. 4—7.

Iubirea cea fără de margini de la Betleem, în «Glasul Bisericii» (Brăila), IV, nr. 10, p. 101—102.

An nou, suflet nou, în «Glasul Bisericii», Brăila, IV, (1932), nr. 11, p. 115—120.

Tot, întreg, deplin și desăvîrșit, în «Glasul Bisericii», Brăila, V, (1933), nr. 3, p. 37—39.

Adormirea Prea Sfintei Stăpînei noastre, Născătoare de Dumnezeu și Pururea Fecioara Maria, în «Viața Creștină», I (1933), nr. 2, p. 6—11.

Cuvînt la înălțarea Cinstitei și de viață făcătoarei Crucii Domnului, în «Viața Creștină», I, nr. 5, p. 4—7.

Pătimirea Sfîntului Slăvitului Marelui Mucenic al lui Hristos, Dimitrie, în «Viața creștină», I, nr. 4, p. 2—5.

Povestire pentru intrarea Prea Curatei în Biserica Domnului și pentru petrecerea ei întrînsa, în «Viața Creștină», I, nr. 5, p. 4—7.

Pătimirea Sfîntului întîiului mucenic arhidiacon Ștefan, în «Viața Creștină», I, nr. 6, p. 12—15.

Pătimirea Sfîntului Sfințitului Mucenic Haralambie, Episcopul cetății Magnesiei, în «Viața Creștină», I, nr. 6, p. 6—12.

Învierea Domnului, în «Viața Creștină», I (1933), nr. 10—11, p. 1—2.

Pătimirea sfîntului sfințitului Marelui Mucenic, purtător de biruință Gheorghe, în «Viața Creștină», nr. 10—11, p. 6—11.

Din viețile sfinților. Sinaxar la tăerea institutului cap al sfîntului slăvitului Prooroc Ioan înainte Mergătorul și Botezătorul Domnului, în «Viața Creștină», II (1934), nr. 1—2, p. 6—9.

Viața și ostenelele Sfîntului, Slăvitului și întru tot lăudatului Apos-

tol și Evanghelist Ioan Teologul, în «Viața Creștină», II, nr. 3—4, p. 4—8.

Din Tipicon (Iași, 1816), în «Viața Creștină», II, nr. 3—4, p. 4—6.

Viața Cuviosului părintelui nostru Martinian, în «Viața Creștină» II, nr. 8—9, p. 4—8.

«Pace vouă», în «Viața Creștină», III, (1936), nr. 3—4.

Nașterea Domnului, în «Viața Creștină», III, nr. 10—12, p. 1.

Nașterea Domnului, în «Îngerul», XI (1939), nr. 12, p. 767.

X. RECENZII

L'union des églises, în «Îngerul», II (1926), nr. 8—9, p. 25.

Cum s-ar putea interesa opinia publică la recrutare sacerdotală, în «Îngerul», II (1926), nr. 8—9, p. 2—7.

Pe drumul datoriei, în «Viitorul», XXIV (1936), nr. 3, p. 4.

Pace pe pământ, în «Viitorul», XXVI (1938), nr. 17—18, p. 7.

XI. TRADUCERI, PRELUCRĂRI

Ziditorii, trad. din *La Priere de toutes les heures par Pierre Charles*, în «Îngerul» II (1926), nr. 8—9, p. 10.

Neștiind ce zice, (traducere din «*La Pière...*»), în «Îngerul», II (1926), nr. 8—9, p. 17.

Cuvînt la începutul Sfîntului Post, de Sfîntul Ioan Gură de Avr (extras și prelucrare), în «Viața Creștină», I, nr. 6, p. 6—7.

Intrebuințarea bunurilor acestei lumi. (Traducere din limba franceză), în «Viața Creștină», II, (1934), nr. 3—4, p. 5.

Cuvîntul Prea Cuviosului Părintelui nostru Ioan Damaschin la Nașterea Domnului, în «Viața Creștină», II (1934), nr. 6—7, p. 4—8.

Patimile Domnului, (După Doublet), în «Viața creștină», II, nr. 10, p. 4—5.

Rugați-vă pentru cei ce vă prigonesc. (Traducere din franceză după Mgr. Doublet), în «Viața Creștină», II, nr. 11—12, p. 6—9.

Sfîntul Vasile cel Mare, (traducere din *Moralistii creștini*), în «Viața Creștină», III, nr. 5—9, p. 3—8.

Sfîntul Vasile cel Mare, Mînia, (traducere din franceză (*Moralistii creștini*)), în «Viața Creștină», III, nr. 10—12, p. 2—4.

P.S. N-am consemnat și articolele semnate cu pseudonimul *Prava=Pr(eot) A(nton) A(ngelescu)*.

XII. PASTORALE

Pastoralele au fost tipărite ca broșuri aparte, dar o parte din ele au fost retipărite și în revistele eparhiale, după cum urmează :

Pastorala de Paști, 1944, în «Îngerul», XVI (1944), nr. 1—4, p. 1—6.

Pastorala de Crăciun, 1944, ibidem, nr. 7—12, p. 1—5.

Pastorala de Paști, 1946, în «Buletinul Episcopiei Buzăului», XX, nr. 8, p. 69—73.

- Pastorala de Crăciun, 1946*, în «Îngerul» (XVIII), nr. 12, p. 1—5.
- Pastorala de Crăciun, 1947*, în «Îngerul», XIX, nr. 11—12, p. 1—6.
- Pastorala de Paști, 1948*, în «Buletinul Episcopiei Buzăului», XXII, nr. 7—8, p. 57—62.
- Pastorala de Crăciun, 1949*, «Buletinul...», XXIII, nr. 23—24, p. 245—252.
- Pastorala de Crăciun, 1952*, în «Glasul Bisericii», XI (1952), nr. 11—12, p. 488—493.
- Pastorala de Paști, 1953*, în «Glasul Bisericii», XII (1953), nr. 2—3, p. 86—91 ; spicuri în «Biserica Ortodoxă Română», LXXI (1953), nr. 4, p. 74.
- Pastorala de Crăciun, 1954*, spicuri în «Biserica Ortodoxă Română», LXXII, (1954), nr. 1, p. 71—72 ; «Glasul Bisericii, XIII, nr. 11—12, p. 563—568.
- Pastorala de Paști, 1955*, în «Glasul Bisericii», XIV, (1955), 3—4, 136—139.
- Pastorala de Crăciun, 1955, ibidem*, nr. 12, p. 700—703.
- Pastorală de Paști, 1956, ibidem*, XV, nr. 5, p. 220—224.
- Pastorala de Crăciun, 1956, ibidem*, nr. 12, p. 684—688.
- Pastorala de Crăciun, 1957, ibidem*, XVI, nr. 12, p. 817—821.
- Pastorala de Paști, 1957, ibidem*, XVI, nr. 4—5, p. 209—213.
- Pastorala de Paști, 1958, ibidem*, XVII, nr. 4, p. 304—307.
- Pastorala de Crăciun, 1958, ibidem*, nr. 12, p. 1137—1140.
- Pastorala de Paști, 1960, ibidem*, XIX, nr. 3—4, p. 158—161.
- Pastorala de Crăciun, 1960, ibidem*, XIX, nr. 12, p. 886—890.
- Pastorala de Paști, 1961, ibidem*, XX, nr. 3—4, p. 195—199.
- Pastorala de Paști, 1962, ibidem*, XXI, nr. 3—4, p. 211—217.
- Pastorala de Crăciun, 1962, ibidem*, XXI, nr. 11—12, p. 1023—1029.
- Pastorala de Paști, 1963, ibidem*, XXI, nr. 3—4, p. 216—221.
- Pastorala de Săintele Paști, în «Glasul Bisericii, XXIII (1964), nr. 5—6, p. 402—408.*
- Pastorala la Nașterea Domnului, ibidem*, nr. 11—12, p. 1007—1012.
- Pastorală la Nașterea Domnului, ibidem*, XXIV (1965), nr. 11—12, p. 954.
- Pastorală la Învierea Domnului, ibidem*, XXV (1966), nr. 3—4, p. 190—196.
- Pastorală la Nașterea Domnului, ibidem*, XXV, (1966), nr. 11—12, p. 966—972.
- Paastorală la Învierea Domnului, ibidem*, XXVI (1967), nr. 3—4, p. 196—201.
- Pastorală la Nașterea Domnului, ibidem*, XXVI (1967), 11—12, p. 1047—1051.
- Pastorală la Învierea Domnului, ibidem*, XXVII (1968), nr. 3—4, p. 257—261.
- Pastorală la Nașterea Domnului, ibidem*, XXVII, (1968), nr. 11—12, p. 1100—1103.

XIII. VARIA

Scrisoare. (Din Montpellier către episcopul Ghenadie), în «Îngerul», I (1925), nr. 22—24, p. 32—35.

O scurtă privire, în «Îngerul», II (1926), nr. 1—2, p. 20.

Scrisori. (Din Montpellier), ibidem, II, p. 63.

Misionariatul Eparhial, Secția Brăila, Raportul nr. 1, 28 sept. 1927, în «Îngerul», III (1927), nr. 9—12, p. 17—22.

Scrisoare (către directorul ziarului Crucea), în «Crucea», VI, (1928), nr. 6—7.

Conferințele generale ale preoților — jud. Brăila, în «Glasul Adevărului», Buzău, II (1929), nr. 36—37.

Referatul misionariatului Eparhial, Secția Brăila, în Adunarea Eparhială, Lucrările din sesiunea ordinară, 9 iunie 1929, Buzău, 1929, p. 80—85.

Referatul misionarului eparhial pentru jud. Brăila, în Adunarea Eparhială, Lucrările din sesiunea ordinară, 28 sept. 1930, Buzău, p. 60—67.

Se zidește o biserică, în «Viața Creștină», I, nr. 4, p. 1.

Soborul preoțesc de la Osmanu, în «Viața Creștină», V, nr. 5, p. 8.

Adunarea Eparhială, în «Viața Creștină», I (1933), nr. 2, p. 1—2.

Congresul preoților, în «Viața Creștină», I, nr. 5, p. 1.

Congresul preoțesc, în «Viața Creștină», I, nr. 12, p. 1—2.

Adunarea Eparhială de la 8 iulie 1934, în «Viața Creștină», II (1934), nr. 1—2, p. 2.

În lumea școlarilor, în «Viața Creștină», II, nr. 3—4, p. 1.

Soborul de la Romanu, în «Viața Creștină», II, nr. 3—4, p. 8.

Crăciunul anului 1934, în «Viața Creștină», II, nr. 6—7.

Soborul preoțesc de la Cireșu, în «Viața Creștină», II, nr. 8—9, p. 10.

După doi ani, în «Viața Creștină», II, nr. 11—12.

La sfânta Episcopia Hușilor, în «Viitorul», XXII (1934), nr. 23, p. 4.

Spovedania unui musafir, în «Cronica Hușilor», III (1936), nr. 1, p. 17—22.

În plină ascensiune, în «Înfrățirea», Buzău, VII (1938), nr. 17—18.

Creștinismul și gândirea contemporană, în «Viitorul», XXVI (1939), nr. 5, p. 5—7.

Chemare către preoțimea și poporul din cuprinsul Eparhiei, în «Buletinul Episcopiei Buzăului», XVIII (1944), nr. 23, p. 135.

Pentru viața noastră duhovnicească, în «Buletinul Episcopiei Buzăului», XIX (1945), nr. 20—21, p. 102.

Pentru respectarea rînduvelilor canonice, în «Buletinul Episcopiei Buzăului», XIX, nr. 20—21, p. 108—109.

În atențiunea c.c. preoți, ibidem, p. 241—242.

De ziua muncii, ibidem, nr. 9, 1946, p. 85—87.

Vizita I. P. S. Patriarh la Moscova, în «Buletinul Episcopiei Buzăului», 1946, nr. 22, p. 205—206; «Chemarea Buzăului», II (1946), nr. 97.

La reparația revistei noastre, în «Îngerul», XVIII (1946), nr. 5—6, p. 1—4.

Apel pentru cei lipsiți, în «Buletinul Episcopiei Buzăului», XXI, (1947), nr. 6, p. 33.

Însămînțările de primăvară, în «Buletinul Episcopiei Buzăului», XXI (1947), p. 56.

Unirea între popoarele ortodoxe, în «Buletinul Episcopiei Buzăului», XXI (1947), nr. 13—14, p. 89—90.

Însămînțările, în «Buletinul ...», XXI (1947), nr. 21—22, p. 173.

Recensămîntul, în «Buletinul ...», XXII (1948), nr. 1—2, p. 1—5.

Preoțimea în ajutorul bolnavilor, *ibidem*, p. 10.

Gînduri în săptămîna patimilor, în «Buletinul ...», XXII, (1948), nr. 9—10, p. 93—94.

Săptămîna luminată, *ibidem*, p. 94.

Administrația bisericească, *ibidem*, p. 95.

Corurile bisericești, *ibidem*, p. 96.

Soția preotului, în «Buletinul ...», XXII (1948), p. 137.

Sugestii pentru apostolatul nostru, *ibidem*, p. 139—140.

Disciplina clerului, în «Buletinul Episcopiei Buzăului», XXIII, (1949), nr. 19—20, p. 224¹.

XIV. LISTA PERIODICILOR LA CARE A COLABORAT P. S. EPISCOP
ANTIM ANGELESCU

«Biserica Ortodoxă Română», București.

«Buletinul Episcopiei Buzăului», Buzău.

«Crucea», București.

«Curierul», Brăila.

«Cuvîntul», București.

«Cuvîntul», Brăila.

«Cronica Hușilor», Huși.

«Glasul Adevărului», Buzău.

«Glasul Bisericii», Brăila.

«Glasul Bisericii», București.

«Înfrățirea», Buzău.

«Îngerul», Buzău.

«Misiunea creștină», București.

«Mitropolia Ardealului», Sibiu.

«Mitropolia Moldovei», Iași.

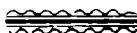
«Ortodoxia», București.

«Renașterea», Craiova.

«Viața creștină», Brăila.

«Viitorul», București.

Pr. GABRIEL COCORA

CONFERINȚELE DE ORIENTARE ALE CLERULUI DIN LUNA MAI 1969

Între 12—29 mai, la sediul celor șase protopopiate din cuprinsul Eparhiei, s-au ținut conferințele de orientare prezidate, ca delegați ai Prea Sfințitului Episcop Dr. Antim Angelescu, la Focșani și Panciu de P. C. Pr. Vicar Gabriel Cocora, la Brăila și Rîmnicu Sărat de P. C. Pr. Consilier Ion Zamfir, la Pătirlagele de P. C. Pr. Consilier D. Arghir, iar la Buzău de către P. C. Părinte Inspector bisericesc Marin Neulescu.

Tema: *Obiectivele și pozițiile ecumenice ale Bisericii Ortodoxe Române oglindite în manifestările ei din anul 1969* a fost susținută de Pr. I. Frăsineanu-Buzău, Pr. Milea Marin Rîmnicu Sărat, Pr. Grigore Dionisie-Pătirlagele, Pr. I. Tudorache-Panciu, Pr. Nicu Ivan-Focșani și Pr. Dan Petre-Brăila.

Toți conferențiarii au scos în evidență că Biserica Ortodoxă Română s-a încadrat în consiliul Ecumenic al Bisericilor cu intenția de a pune întregul ei tezaur de credință și pietate — la lumina Sfintei Scripturi și a Sfintei Tradiții — în serviciul Evangheliei, ancorată în contemporaneitate. S-a arătat apoi că Biserica noastră nu precupește nici un efort pentru a-și aduce contribuția la păstrarea și propovăduirea adevărului creștin, la adîncirea și la crearea unei atmosfere de viațuire în bună înțelegere și colaborare cu celelalte religii. Totodată, pentru a răspunde chemării omenirii din vremea noastră, Biserica Ortodoxă Română, în acțiuni de natură bilaterală sau în cadrele mari ale Ortodoxiei și în alte organizații interbisericești, pe scară europeană sau mondială, desfășoară o continuă activitate pentru rezolvarea marilor probleme în spiritul înaintat al epocii noastre: libertatea, egalitatea și bunăstarea tuturor oamenilor, pacea lumii și colaborarea popoarelor pentru propășirea generală.

În continuare, înfățișîndu-se ecumenismul bisericilor din țara noastră și Rolul Bisericii Ortodoxe Române în realizarea lui, s-a subliniat de către propunători că, dornică să-și închine strădaniile sale — alături de alte culte — pentru propășirea poporului, Biserica noastră a ținut să realizeze, printr-un fapt fără precedent în istoria țării noastre, egalitatea, respectul reciproc și colaborarea între culte. Din aceste năzuinți a izvorît inițiativa Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian de a realiza o frățească și strînsă conlucrare între Biserica Ortodoxă Română și celelalte culte, lucrare, cu minunate implicații ecumenice, relevate de reprezentanții celorlalte culte, care se poate sintetiza, după cum s-a spus, în formula «unitate în diversitate».

S-a arătat apoi că responsabilitatea Bisericii creștine față de destinele lumii decurge nu numai din principiile de umanism și etică socială, care animă pe toți oamenii de bună credință din lume, ci din doctrina ei fundamentală, aceea că făcătorii de pace sînt fiii lui Dumnezeu.

S-a remarcat, pe drept cuvînt, că lucrările celei de a patra adunare mondială a Consiliului Ecumenic al Bisericilor ținută la Upsala, între 4—20 iulie 1968, a constituit o surpriză pentru creștinătate, nu atât

prin aceea că s-au prins în program problemele-cheie ale lumii de azi, ca acelea ale progresului social, problema rasismului și antisemitismului, ci mai ales prin aceea că tematica Adunării a constituit o cotitură epocală în orientarea Bisericilor creștine, în vederea colaborării eficiente și practice pe tărîmul social, unde toate Bisericile pot conlucra fără nici un fel de divergență.

S-a scos în evidență apoi că la sesiunea anuală a Prezidiului și a Comitetului Consultativ ale conferinței Bisericilor Europene de la Gwatt-Elveția, delegația Bisericii noastre a adus contribuții pozitive, organizînd și promovînd planul de formare a unei mai largi consultări în vederea punerii în discuție a problemei securității europene, problemă atît de scumpă poporului român, expusă atît de judicios în articolul președintelui Statului nostru.

S-a arătat că poporul n-a persecutat pe nimeni pentru credința religioasă și nici Biserica Ortodoxă Română n-a făcut aceasta, ci s-a dovedit conciliantă și generoasă față de celelalte religii, n-a încercat să facă prozelitism agresiv și nici n-a propovăduit ura de rasă. Dacă în trecut unii clerici au fost pentru un moment apologeții urii confesionale, aceștia n-au angajat Biserica, care a reprobât și osîndit această atitudine, ca potrivnica învățaturii sale.

În încheiere, atît conferențiarilor, cît și preoții care au luat parte la discuții și-au luat angajamentul de a fi pe mai departe slujitori ai păcii, progresului, luînd atitudine fermă față de anumite curente religioase obscurantiste, de a îndemna credincioșii la iubirea de patrie și la apărarea independenței și libertății ei.

O deosebită atenție s-a dat, atît în cadrul discuțiilor marginale, cît și la rapoartele de activitate, la modul cum se înțelege și se practică ecumenismul la nivelul parohiilor. S-a dezvoltat situații îmbucurătoare și ca un corolar al lor arătăm că P. S. Episcop a evidențiat pe Eparhie, pentru buna conlucrare a cultelor la Focșani, pe părintele protopop *Ion Munteanu*.

Toate conferințele au fost inspectate de Prea Sfințitul Episcop Antim, care în cuvîntul său, ca întotdeauna, aduce noi lumini de modul cum trebuie văzută problema discutată dînd apoi îndemnuri și sfaturi pentru ca roadele acestor dezbateri să fie cu adevărat de folos în orientarea preoțimii.

În continuare, ca unul care a participat de două ori la contacte interortodoxe peste hotare, subliniază importanța acestora pentru unitatea Bisericii ortodoxe, care s-a impus din ce în ce în Mișcarea Ecumenică. Precizînd scopul și metoda Bisericii noastre în această largă mișcare, P. S. Sa a dat îndemnul preoțimii să aplice metodele irenice și ecumenice în relațiile cu celelalte confesiuni și culte.

PRĂZNUIREA RUSALIILOR LA CATEDRALA EPISCOPALA. — Praznicul Rusaliilor de anul acesta a fost subliniat la Catedrala Episcopală, inundată de mulțimea variată a trandafirilor — devenind astfel o veritabilă sărbătoare a rozelor — de slujirea Prea Sfințitului nostru episcop, Dr. Antim Angelescu, înconjurat de soborul preoților și diaconilor.

Strălucirea praznicului și a Sfintei Liturghii a fost ridicată și de hirotonia în diacon a tânărului Ion Postolache, licențiat în Teologie, viitor preot la parohia Vizantea, județul Vrancea.

La sfârșitul slujbei, P. S. Sa a ținut un cuvânt duhovnicesc, plin de aleasă și înmiresmată învățătură ortodoxă, despre însemnătatea acestui mare praznic în viața creștinului ortodox. După un succint și pregnant tablou istoric al sărbătorii, P. S. Sa, înfățișând învățăturile practice ce se desprind din tâlcuirea ei, spune printre altele: «Duhul Sfânt vine la noi prin Sfânta Taină a Botezului și fuge de la noi din pricina păcatelor. Puțini sînt aceia dintre noi care pot să păzească cum se cade Sfântul Botez, fără să cadă în păcate pînă la sfințitul vieții lor. De aceea, se cade să ne întoarcem către Dumnezeu prin pocăință, post și rugăciuni. Să ne silim a avea viață fără prihană, înfățișată prin blîndețe, smerenie, răbdare, curățenie, dreptate, milostenie, dragoste și împărțășirea cu Sfintele Taine. Numai așa Duhul Sfânt vine și se sălășluiește întru noi și putem primi roada Duhului».

În continuare, după ce înfățișează roadele Duhului Sfânt, descoperite nouă de Sfîntul Apostol Pavel, P. S. Sa arată că Sfîntul Ioan Gură de Aur, tîlmăcind aceste cuvinte, zice că Apostolul pune mai întîi dragostea pentru că nu putem avea bucuria, dacă nu ne gîndim că fericirea altuia este fericirea noastră și dacă nu vom socoti ca ale noastre cele bune ale aproapelui, iar acestea nu pot să fie fără puterea dragostei, care este rădăcină și izvor și maică a tuturor bunătăților.

Insistînd apoi asupra păcii, care este roadă a Duhului Sfînt, Prea Sfințitul Episcop Antim, arată că Biserica noastră se roagă totdeauna pentru «pacea a toată lumea». Pacea este o binecuvîntare cerească și bunul cel mai de preț al lumii. Îngrijorarea și teama de nou război nu a dispărut însă din lume. De aceea, Bisericile creștine se asociază și își dau din ce în ce mai bine seama de rolul lor de pacificatoare în numele Domnului nostru Iisus Hristos, «Domnul Păcii». Dorim, subliniază P. S. Sa, ca pacea — darul Sf. Duh — să inspire legăturile dintre oameni și dintre popoarele lumii. Datoria noastră de creștini este să lucrăm din răsputeri pentru reînnoirea lumii, la transformarea întregii vieți a omenirii pe calea iubirii arătată de răscumpărătorul Iisus, Domnul nostru».

În încheiere, amintind de Taina Preoției, la care au participat credincioși veniți la acest sfînt praznic, P. S. Sa ține să sublinieze că aceasta se face tot prin Duhul Sfînt, prin dumnezeiescul har, și de aceea preotul nu este un om ca toți ceilalți.

HRAMUL MINĂSTIRII RĂTEȘTI. — Minăstirea de maici Rătești, o ctitorie cu atestare documentară de la începutul secolului al XVII-lea, e afierosită de ctitori — după cum glăsuiesc vechile hrisoave — Sfintei Troiți.

Slujba hramului — Sfînta Treime — a fost oficiat de P. S. Episcop Antim, însoțit de părintele vicar, arhidiaconul D. Stoica și diaconul Aurel Grigoraș și alți preoți. În cadrul Sfintei Liturghii s-a hirotonit preot diaconul Ion Postolache.

Mulțimii de credincioși care au ținut să prăznuiască acest eveniment de seamă din viața acestei minăstiri, le-a vorbit, la sfârșitul slujbei, P. S. Episcop Antim. Arătînd cu argumente scripturistice, toată lucrarea Sfintei Treimi în lume și după ce face aplicații practice cu strînse referiri la viața monahală, P. S. Sa a omagiat ctitorii și a îndemnat conducerea și soborul de a ține, pe mai departe, trează credința noastră ortodoxă, încadrată în tipicul minăstiresc, toate viețuitoarele dînd dovadă de toată vremea și tot ceasul de necontenită dragoste de bună podoabă a Casei Domnului și de o trăire monahală exemplară.

După agapă, servită în trapeza minăstirii, P. S. Episcop a cercetat cu deamănuntul felul cum e gospodărită această minăstire și a stat de vorbă cu maicile, cele mai multe în vîrstă, ascultîndu-le nevoile. A promis și pe mai departe sprijin material pentru reparațiile necesare, cît și pentru introducerea luminii electrice.

ÎNCHEIEREA ANULUI ȘCOLAR LA ȘCOALA DE CÎNTĂREȚI ȘI SEMINARUL TEOLOGIC. — Festivitatea de sfîrșit de an la cele două școli de învățămînt teologic de pe lîngă Episcopia Buzăului a avut loc în ziua de 24 iunie, zi mare la Buzău, cînd se încheie cunoscutul și marele bilciu al Drăgăiciei.

La orele 18, în sala de festivități a Seminarului, P. S. Episcop, însoțit de membrii Permanenței ai Consiliului Eparhial, este întîmpinat cu imnul arhieresc de asistență, formată din profesori, elevi, personalul administrativ și părinți ai elevilor.

După desfășurarea frumosului program artistic, bine executat, dovadă calde aplauze cu care a fost răsplătit, părintele director Dumitru Luca, în cuvîntul său scoate în relief, dintr-un început, munca profesorilor, atît pe latura instructivă, cît și pe aceea de a da elevilor educație moral-religioasă și cetățenească-patriotică.

În toată această susținută strădanie, remarcă P. C. Sa, corpul didactic a avut în vedere că «pregătirea instructivă și educativă a preotului de azi și mai ales a celui de mîne constituie o problemă majoră în programul Bisericii. Preotul ortodox trebuie să fie un om format din punct de vedere religios și moral. Om de caracter care să inspire încredere, seriozitate, cinste, sensibilitate și delicatețe în comportare».

După ce înfățișează epocalele transformări din țara noastră, pe care elevii seminaristi le cunosc și le trăiesc, părintele director aduce călduroase mulțumiri Departamentului Cultelor, Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian și Prea Sfințitului Episcop Chesarie al Dunării de Jos pentru sprijinul și înțelegerea ce o acordă învățămîntului teologic, în general, și Seminarului din Buzău, în special. În mod deosebit, P. C. Sa înfățișează grija permanentă a P. S. Episcop Antim, ca acest seminar să fie la înălțime. Deosebita sa preocupare față de învățămîntul teologic se vedește și prin aceea că ia parte la consiliile profesionale și inspectează des școala. Se evidențiază, în continuare, interesul P. S. Sale pentru ca și viața celor ce viețuiesc aici să fie la un nivel optim, ceea ce, trebuie mărturisit, s-a reușit.

Din situația școlară prezentată s-a reținut că în cursul anului școlar încheiat din cei 110 elevi înscriși au promovat 100, iar la examenul de diplomă, prezidat de P. C. Părinte Prof. Ioan Rămureanu, s-au prezentat și au obținut diploma 18 absolvenți.

P. C. Părinte Președinte a constatat o sănătoasă orientare a elevilor în problemele care frământă societatea contemporană, precum și o bună orientare a lor în problemele sociale și patriotice. Se constată de asemenea că aceștia și-au însușit cunoștințele necesare la disciplinele teologice și cele de cultură generală, asemenea la limbile clasice și moderne.

În încheiere, după cuvîntul absolventului Gh. Jarpălău, P. S. Episcop înmînează premiile celor distinși la învățătură și bună purtare, după care face o judicioasă analiză a dării de seamă a părintelui director, subliniind anumite aspecte din procesul de învățămînt, P. S. Sa apreciază munca întregului corp didactic, a elevilor și a aparatului administrativ. În continuare, P. S. Sa arată că cele două Eparhii fac mari sacrificii materiale pentru ca școala să funcționeze în cele mai bune condiții. Aceasta obligă însă ca elevii să se silească la învățătură și să dea dovadă de o excelentă comportare. Recomandă apoi absolvenților să urmeze cursurile Institutului Teologic, pentru ca să poată deveni preoți cu pregătire corespunzătoare tipurilor pe care le trăim.

Se asociază după aceea la cuvintele de mulțumire adresate Prea Fericitului Părinte Patriarh, care pe drept cuvînt este ctitorul învățămîntului teologic și roagă pe Bunul Dumnezeu să-L țină sănătos întru mulți ani. Mulțumește după aceea și Departamentului Cultelor, pentru sprijinul acordat învățămîntului teologic.

În numele P. S. Sale și al P. S. Chesarie mulțumește corpului profesoral și întregului personal pentru munca depusă în acest încheiat an școlar. Binecuvîntează elevii, dorindu-le să fie înțelepți, cuminți, cu dragoste de muncă și rîvnă față de Sfînta Biserică, pe care s-o slujească cu dragoste și cu zel apostolic.

CRONICAR

R E C E N Z Ă I

† NICOLAE, Mitropolitul Ardealului, *Biserica Ortodoxă Română una și aceeași în toate timpurile*, Sibiu, 1968, 309 pagini.

Împlinirea a 20 de ani de la reîntregirea Bisericii Ortodoxe Române a constituit pentru I. P. S. Nicolae Mladin, mitropolitul Ardealului, un prilej de amplă cercetare a celor împlinite în cele două secole de tristă despărțire. Pe bază de documente istorice, I. P. S. Sa a dovedit că actul unirii cu Roma din anul 1700 a unei părți din credincioșii ortodocși din Ardeal s-a făcut prin mijloace silnice, prin amenințări și promisiuni și n-a afectat credința, cultul și viața poporului credincios, care s-a păstrat neclintit în aceeași unitate cu ceilalți fraji români ortodocși.

Într-un prim capitol se expun date privilegiate la începuturile ortodoxe ale creștinismului la români și se arată că unitatea nezdruncinată între poporul român și legea strămoșească -- adică ortodoxă -- s-a păstrat nestrictă în toată istoria zbuciumată a Transilvaniei. Fiind legea tuturor românilor, legea strămoșească a constituit și un factor de unitate între toți românii.

În capitolul al II-lea, intitulat *Deși despărțită în două Biserici -- tot una am rămas*, autorul dovedește că despărțirea făcută silnic de împăratul Leopold era numai administrativă. Apăsător, prigonit și presat, precum și atras de făgăduința că se va bucura de aceleași privilegii ca și clerul catolic, o parte din clerul ortodox român a acceptat unirea, dar cu condiția ca «toată legea noastră, slujba Bisericii, liturghia și posturile să stea pe loc». Dar iezuiții, profitând de faptul că protopopii nu șiau latinește, au tradus actul românesc în limba latină falsificându-l. L-a descoperit istoricul greco-catolic Nicolae Densușeanu în 1879 între hirtilele iezuitului Hevenes la biblioteca universitară din Pesta.

Se arată urmările acestei uniri silite, printre care amintim: retrogradarea lui Atanasie și sfintirea lui numai ca episcop, dărîmarea catedralei din Alba-Iulia și mutarea episcopiei la Făgăraș, controlarea tuturor actelor de către un iezuit. În urma răscoalei conduse de Sorlonie de la Cioara, generalul Bukov a dărîmat sau ars 150 de mînăstiri, interesul împăratului fiind ca românii să fie mereu despărții. Dar istoricii din Blaj: Gh. Șincai, Samuil Micu și Petru Maior înțelegeau unirea ca o alianță și nu ca o supunere.

Sub titlul *Una în legea strămoșească* (cap. III) se arată că poporul asculta aceeași slujbă religioasă, pe aceleași cărți de slujbă care proveneau din Țara Românească sau Moldova. Nici măcar cele patru puncte n-au pătruns în viața acestei Biserici. Aceste puncte au fost combătute de toți marii teologi și bărbații ai Bisericii greco-catolice, iar credincioșii nu șiau de ele.

Autorul înfățișează pe larg pe Petru Maior, care a combătut latinismul, pe Simeon Bărnuțiu, care a luptat pentru sinodalitate și împotriva absolutismului ierarhic și pe profesorul și canonicul Ioan Micu Moldovanu, care a luptat și el contra inovațiilor și pentru păstrarea neschimbată a legii strămoșești. Mișcarea pentru sinodalitate din sinul Bisericii unite a avut ca rezultat «izolarea păturii conducătoare catolicizante de marea masă a preoților și credincioșilor din sinul Bisericii unite».

Lupta contra catolicizării Bisericii greco-catolice române s-a întezit prin înființarea episcopiei unite de Hajdudorogh, care amenința ca Biserica unită română să fie încorporată în proiectata autonomie a Bisericii catolice din Ungaria, 83 parohii greco-catolice române au fost înglobate într-o episcopie cu limbă maghiară, cu scopul deznaționalizării tuturor românilor greco-catolici. De asemenea, mitropolia greco-catolică a fost încorporată în Biserica romano-catolică din Ungaria. Din ambele prilejuri a salvat-o unirea Transilvaniei cu patria mamă la 1 decembrie 1918.

Cu venirea mitropolitului Nicolae Bălan la conducerea Bisericii Ortodoxe din Ardeal, mișcarea de unificare se întărește.

Încercarea unui număr foarte neînsemnat de catolicizanti de a introduce în Biserica greco-catolică elemente dogmatice, de cult etc. romano-catolice s-a izbit de împotrivirea credincioșilor și preoților, a unor mari personalități ca: Samuil Micu, Gh. Șincai, P. Maior, S. Bănuțiu, Ioan Micu Moldoveanu, Gh. Barițiu, N. Densușeanu, ș.a. ca și a unor episcopi legați de popor în frunte cu Inochentie Micu.

În capitolul IV, *Una în slujba poporului român*, autorul dovedește că unitatea în legea strămoșească a constituit baza participării tuturor la lupta poporului român pentru libertate, dreptate socială și unitate. Dovadă: mișcarea călugărilor Visarion și Sofronie și răscoala lui Horia, Cloșca și Crișan, la care participă credincioși și preoți ortodocși și uniți. Episcopul ortodox Adamovici și cel unit Bob înaintează împăratului împreună *Supplex libellus valachorum*, iar episcopul unit Lemeni împreună cu episcopul ortodox Moga trimit un nou memoriu împăratului. — Ambele Biserici iau atitudine împotriva dietei de la Cluj din 1824 de a impune limba maghiară ca limbă de stat.

Înfrățirea dintre aceste Biserici se remarcă și în revoluția de la 1848, când s-a cerut și unitatea bisericească într-o Biserică românească independentă, cu sinoade mixte.

La epopeea eroică a lui Avram Iancu au participat și preoții. Colaborarea s-a făcut mai ales în cadrele Asteii. Memorandumul din 1892 a fost înaintat de uniți și ortodocși și unitatea s-a realizat și pe tărâm școlar. Autorul descrie conviețuirea frățească dintre uniți și ortodocși și încercările de unire (cap. V). Prima încercare de unire a făcut-o clerul ortodox și greco-catolic în 1789 prin numirea unui singur episcop pentru ambele Biserici, numire care n-a fost admisă de stăpânire. A doua încercare a fost la 1848. Punctul al doilea al propunerii era ca Biserica românească, fără deosebire de confesiune, să fie și să rămână liberă, independentă de oricare altă Biserică, egală în drepturi și foloase cu celelalte Biserici din Transilvania.

În capitolul VI, *Fii ai aceleiași Biserici române*, se descrie pe larg evenimentul reîntregirii Bisericii din Transilvania. La 1 octombrie 1948, s-au întrunit la Cluj 38 de protopopi și preoți greco-catolici din Ardeal și Banat, sub președinția Prof. Tr. Belășcu și au hotărât ruperea legăturilor cu Vaticanul și revenirea la Biserica Ortodoxă. În Proclamația adoptată de Adunare se arată că actul unirii de la 1700 «a fost determinat nu de motive spirituale, ci de împrejurări politice și economice», care astăzi nu mai există. La 3 octombrie s-au prezentat la Sf. Sinod permanent al Bisericii spre a aduce la cunoștință hotărârea de revenire la Biserica strămoșească. La 21 octombrie 1948 la marea adunare bisericească s-a consfințit cu solemnitate acest mare eveniment, cu care prilej au rostit cuvântări înălțătoare Prea Fericitul Patriarh Justinian, I. P. S. Mitropolit Nicolae Bălan, Prot. Traian Belășcu și alții. Printre altele, Prea Fericitul a afirmat: «prin aceasta se pune o temelie nouă nu numai la întărirea ortodoxiei noastre, dar și la întărirea scumpei noastre patrii».

Autorul încheie această altă de documentată lucrare enumerând următorii trei factori care au lucrat la realizarea acestui act măreț și anume: 1) libertatea acordată poporului în republica noastră după 23 August 1944; 2) chemarea Bisericii Ortodoxe Române, care nu mai era în starea din 1698, ci în plină dezvoltare și progres și 3) atașamentul clerului și credincioșilor greco-catolici față de legea strămoșească pe care au păstrat-o neschimbată și în care ei erau una cu clerul și credincioșii ortodocși.

Cele de mai sus îndreptățesc pe deplin afirmația finală a I. P. S. Nicolae, care spune: «Unitatea tuturor în o singură Biserică românească, independentă (autocefală) este o contribuție la unitatea și libertatea poporului nostru» (p. 301).

Importanța deosebită a acestei lucrări reiese din însuși cuprinsul ei, care abundă în tot felul de documente care atestă unitatea de totdeauna a poporului român din Transilvania în aceeași lege strămoșească și în aceeași viață românească.

Meritul I. P. S. Nicolae Mladin, mitropolitul Ardealului, este în alegerea acestui bogat și valoros material documentar, în interpretarea lui corectă și în prezentarea lui într-o formă sistematică și limpede.

Lucrarea este străbătută de un puternic sentiment de dragoste față de Biserica strămoșească și de patria noastră scumpă și atestă aceeași deosebită competență pe care I. P. Sfinția Sa a arătat-o de-a lungul unei bogate și valoroase activități didactice și publicistice.

Prof. C. PAVEL

Alexandru Duțu, *Coordonate ale culturii Românești în secolul XVIII*, București, 1968, Editura pentru Literatură, 400 p.

Lucrarea este o antologie care se ocupă de cultura literară începând cu anul 1700 și sfârșind cu anul 1821, — punct de răscruce în istoria culturii românești.

Aflată într-o continuă evoluție, cartea a devenit, treptat, condiția fundamentală a vieții culturale române din secolul al XVIII-lea. Tipărită sau în manuscris, cartea dezvăluie preschimbările care au avut loc în mentalitatea și gustul literar dintr-o anumită perioadă istorică. Pornind de la această idee, Dl. Alexandru Duțu selectează, din totalitatea operelor scrise în Principatele române, de-a lungul secolului al XVIII-lea, pe acelea care, tipărite sau pregătite pentru tipar, ne pot indica cum și în ce sens a evoluat literatura în această perioadă.

Autorul se oprește asupra acelor cărți care, scrise pentru un public larg, și-au îndeplinit menirea de a întări convingeri, de a forma gustul literar. După locul de apariție, aceste opere sînt despărțite în trei serii de manifestări corespunzătoare celor trei provincii.

Materialul este divizat în cinci părți. Fiecare parte se compune dintr-un amplu comentariu și un grupaj de texte.

Prima parte: *Peregrinarea cărților de «desfătare» brîncovenești*. — cuprinde o analiză succintă a scrierilor reprezentative «de distracție» — gen cu totul nou în tipăriturile noastre, după o expresie a lui N. Iorga¹.

Apariția, în epoca lui Brîncoveanu, a unor astfel de cărți ca *Floarea darurilor* și *Pildele filosofesti*, ce nu sînt incluse în rîndul cărților de «învățătură morală, privată», dezvăluie o nouă atitudine culturală, o necesitate ce își are izvorul în apariția unei noi preocupări. Această necesitate este găsită la grupul de cărturari ce desfășoară o intensă activitate de tipărire, activate ce a fost încurajată de domnitorii ca Șerban Cantacuzino și Brîncoveanu. În rîndurile acestor cărturari sînt amintiți frații greceni, Stolnicul Cantacuzino, Mitrofan Damaschin, Antim Ivireanu, Dosoftei, Miron Costin, Dimitrie Cantemir, Mihai Halici, Teodor Corbea, Gheorghe Brancovici.

În acest răstimp necesitatea de carte a impus tipărirea unor «cărți de înțelepciune», cărți ce cuprind sfaturi și pilde de urmat. Acest gen de cărți «de desfătare» a căpătat o largă circulație dovedind că «literatura» începuse să ocupe un loc de seamă în viața culturală din cele trei provincii românești. Dintre aceste cărți, în această perioadă, o largă răspîndire a cunoscut *Floarea darurilor*², cunoscută «poate chiar de la sfîrșitul secolului XVI, printr-o traducere făcută direct după originalul italian»³. Cele mai multe manuscrise ale cărții sînt cunoscute ca fiind realizate după lucrarea tipărită în 1700 la Snagov, pe cheltuiala paharnicului Sarachin.

1. N. Iorga, *Istoria literaturii românești*, ed. 2. București, Pavel Suru, 1928, p. 85—86.

2. O listă de manuscrise la această lucrare există în introducerea lui Dan Simonescu la fragmentele reeditate (capitolele 3, 4, 13, 14, 25, 26), în *Cărțile populare în literatura românească*, vol. II, p. 277, nota 4.

3. Cf. N. N. Smochină și N. Smochină, *O traducere românească din secolul al XV-lea a cărții «Floarea darurilor»*, în «Biserica Ortodoxă Română», 1962, nr. 7—8, p. 712—736.

Autorul culegerii este un laic care a folosit în acest scop surse variate, din ele amintim: primul tratat de filosofie scris în limba italiană — *Convivio, Summa virtutum et vitiorum*, folosită și de Dante. Această sinteză de texte a scriitorului italian a atras cititorii din epoca brîncovenească.

În anul 1713 apare o nouă sinteză — *Pildele filosoferi* — operă a francezului Antoine Galland, unul dintre cei mai renumiți orientaliști francezi din acea epocă (1646—1715) Cartea a fost tradusă de către Del Chiaro în limba italiană, folosind — presupune autorul — exemplarul procurat de Brîncoveanu de la Paris. Tipărirea ei în limba română s-a făcut de către Antim Ivireanu. Dl. Alexandru Duțu, pentru a sublinia eforturile, lui Antim, de a găsi un corespondent român adecvat fiecărui concept din text, publică, în anexă, extrase de texte de pe original, alături de cele corespunzătoare din tipărirea ivireană.

Cartea, *Pildele filosoferi* a fost republicată la Rîmnic și la Sibiu⁴. Ea a mai cunoscut o multitudine de copii făcute de meșteri din toate cele trei provincii românești, fiind prima «carte de înțelepciune» tipărită în limba română, după *Divanul* (1698) a lui Dimitrie Cantemir.

Din punct de vedere al conținutului, *Pildele filosoferi* se apropie uneori de *Floarea darurilor*; unele maxime din prima carte se aseamănă cu sfaturile din cea de a doua recomandînd chibzuința, precauția etc. Din cele 1000 de maxime din ediția lui Del Chiaro, autorul insistă cu precădere asupra unora. Unele maxime se referă la om, la existența sa, la necesitatea de perfecționare, prin alegerea binelui și ocolirea răului, la demnitatea lui, necesitatea de a fi îndrăzneț dar și modest, răbdător, înțelept, cumpătat. Recomandările și sfaturile cuprinse au asigurat operii o circulație de cîteva decenii. Adecvată spiritului umanist, prin accentul ei pe demnitatea umană, cartea a cunoscut reeditări și copii îmbogățite mereu cu noi maxime. Asemenea maxime și sentințe au fost adăugate de Ioan Avramios, Grigore Rîmniceanu și Leon Ghencea.

Paginile 67—69 cuprind fragmente din *Floarea darurilor*, 1700 iar de la 71—116, *Pildele filosoferii*. 1713 — *Les maximes des Orientaux*.

Partea a II-a a volumului este intitulată: *Rîmniceii și problema tiparului*. — Rîmnicul, poartă de trecere către Transilvania, a cunoscut o intensă activitate tipografică, începînd încă din 1705. Prin numărul cărților tipărite aici și prin aria largă de răspîndire și influența exercitată, tipografia de la Rîmnic a ocupat un loc de seamă în cultura română din secolul al XVIII-lea.

Într-o perioadă cînd în Transilvania națiunea română își intensificase lupta pentru independență, o serie de cărturari s-au dedicat vieții «duhovnicești», vieții intelectuale, pentru ca prin cuvîntul lor, să deschidă, noi căi de a răspîndi prin tipar limba românească.

Prin legăturile tradiționale cu Sibiu, — precizează autorul — tipografia de la Rîmnic întințată prin osteneala episcopului tipograf Antim, a putut să-și transmită cărțile tipărite românilor din Transilvania. Aici, la Rîmnic, apare în 1705 un *Antologhion*. După înaintarea lui Antim la treapta de mitropolit al Ungrovlahiei, se vor perinda la Rîmnic, o mulțime de alți ierarhi cărturari. Primul este Damaschin — «una dintre cele mai remarcabile figuri culturale din epoca brîncovenească». El este considerat de autor ca cel mai de seamă susținător al introducerii limbii române în biserică. A desfășurat o intensă activitate de traducere a cărților de cult și, chiar dacă nu a reușit să le tipărească, de la aceste versiuni ale sale vor porni mai toți cărturarii de la Rîmnic. Este grăitoare în acest sens mărturia lui Samuil Micu: «pre la anul 1724 Damaschin, episcopul Rîmniceului, cărțile bisericesti mai toate de pre slovenie le-au tălmăcit pre românie, carea tălmăcite și astăzi a ține toată besereca românească, așa cît acum toată slovenia cu totul o au scos din beserecile sale»⁵.

Tipografia românească de la Rîmnic a tipărit în 1726 *întîia învățătura pentru lîneri*, în limbile slavă și română.

4. Cu ajutorul meșterului Radu Rîmniceanu.

5. Samuil Micu, *Scurtă cunoștință a istoriei românilor*, București, Editura științifică, 1963, p. 98.

Încă din 1719 Damaschin ceruse înființarea a două școli, una românească la Rîmnic «sub îngrijirea episcopului, cu cheltuiala mînaștirilor și a preoților», și o școală latinească la Craiova (p. 125). Abia în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea vor funcționa la Craiova trei școli: una pe lângă biserica Obedeanu, alta pe lângă biserica Madona Dudu și încă una, la biserica Sfîntul Dumitru. De asemenea a funcționat și la Rîmnic, o școală înființată de episcop. Așa se face că mai toți cărturarii tipografi de la Rîmnic au fost și profesori. Creșterea numărului de școli a impus tipărirea cărții menționate și a altor cărți religioase.

Climent, episcopul Rîmniceului, este cărturarul care va reuși să îndeplinească programul fixat de Damaschin. El va organiza adevărate transporturi de cărți în toate colțurile țării. *Antologionul* din 1737, *Penticostarul* din 1743 și multe alte cărți rîmnice ne vor fi găsite în Banat și Moldova.

Prestigiul dobîndit de tipografia de la Rîmnic a determinat pe unii cărturari laici să-și dea spre tipărire, aici, manuscrisele lor. Așa sînt: 1) Mihalcea Litterati, autor al lucrării *Chita florilor*, dedicată episcopului de Rîmnic Inochentie (*Ms. rom. 2748*, Bibl. Acad.) și compusă din trei părți: *Întrebări și răspunsuri*, *A celui dintre sfinți părintelui nostru Alanasie, arhiepiscopul Alexandriei, pentru hotarele firești, după tocmala loghicească și Descoperite în cele opt glasuri cum au apărut și cum se numesc fiecare*. 2) Enăchită Văcărescu, cîteva decenii mai tîrziu, își va publica, tot la Rîmnic, *Gramatica sa sub titlul Observații sau băgări de seamă asupra regulilor și orînduieilor gramaticii rumânești* (1787).

O asemenea activitate de răspîndire a cărții de la Rîmnic o desfășoară un alt mare cărturar, Chesarie. Activitatea sa este legată de tipărirea *Mineelor* din care numai șase au apărut în timpul vieții lui, iar restul de episcopul Filarel⁷. Sînt analizate, în continuare, aceste minee, subliniindu-se contribuția episcopului Chesarie la clarificarea unei probleme alit de dezbătută — aceea a originii poporului nostru. Prin argumentele aduse, Chesarie, deschide perspectivele ideii de supraviețuire a dacilor, pe aceste meleaguri.

Cărturar de formație iluministă, episcopul Chesarie folosește pentru redactarea prefetei și *Enciclopedia franceză*, fiind astfel primul scriitor român care a tradus texte din *Enciclopedia* citată de Diderot (147).

Printre discipolii săi cel care îi va duce mai departe activitatea, este Grigore Rîmniceanu — corector, autor de prefete, profesor la școlile patronate de Episcopia de Rîmnic și în școala lui Gheorghe Lazăr și apoi episcop pe Argeș. El este un continuator al lui Chesarie nu numai prin activitatea de răspîndire a cărții românești cît și prin ideile sale.

Tot aici, la tipografia de la Rîmnic au desfășurat o activitate de copişti, de răspînditori ai manuscriselor, cărturari ca Rafail, Chiriac Rîmniceanu, Dionisie Eclesiarhul, autor al *Hronografului Țării Românești* și Naum Rîmniceanu⁸, cel care a adus argumente noi în susținerea tezei supraviețuirii dacilor.

Oglîndind preocuparea unor cărturari «iubitori de om și folositori de obște» — ca să folosim expresia lui Dinicu Golescu — centrul tipografic de la Rîmnic s-a afirmat mai ales prin aria largă de răspîndire a cărților imprimate aici și prin problemele noi din prefetele acestor cărți.

În încheierea acestui capitol, autorul face o scurtă prezentare a traducerii realizată de Ioan Cantacuzino a lucrării *Essay on Man* a lui Alexander Pope. Deși traducătorul nu aparține «Școlii de la Rîmnic, dl. Alexandru Dușu motivează această prezentare prin contribuția ei la înțelegerea evoluției gustului literar din această perioadă în Principate.

Paginile 173—212 sînt reproduceri ale textelor: Chesarie: *Prefață la Mineiul pe octombrie, 1776*; Chesarie: *Prefață la Mineiul pe noiembrie, 1778*; Chesarie;

6. Vezi prefața scrierii publicată în revista «*Biserica Ortodoxă Română*», nr. 29 (1905—1906), p. 779.

7. Cf. G. F. Tepelea, în *Mineele de Rîmnic*, în «*Biserica Ortodoxă Română*», 1966, 3—4, p. 369—387.

8. Cf. Ioan F. Stănculescu, *Două sute de ani de la nașterea Protoșinghelului Naum Rîmniceanu*, în «*Glasul Bisericii*», nr. 11—12/1964, p. 1178—1179.

Prelață la Mineiul pe decembrie 1799; Chesarie : *Prelață la Mineiul pe ianuarie 1779*; Grigore Rîmniceanu : *Prelață la Triod, 1798*; Alexander Pope : *Cercarea asupra omului (1796), 1807*.

Explorările cărturarilor moldoveni — constituie cea de a III-a parte a cărții, p. 213—258.

În rapoartele cu altivitatea culturală de la Rîmnic, activitatea cărturarilor moldoveni se distinge nu prin scrieri originale, ci, prin numărul însemnat de traduceri, dintre cele mai variate (lucrări de geografie, de aritmetică, documente istorice, opere literare etc.).

Iubitorii de literatură solicită copiiiștilor, traduceri noi, ca, *Istoria lui Tarlo, Istoria viteazului Polihion, Zăbava fantastică, a lui Francesco-Loredano, Istoria etiopiacească a lui Eliodor, Toaca împărașilor (1772) și Istoria craiului Iezzei Carol al XV-lea, de Voltaire*.

Unica tipografie din Moldova era aceea de la Iași, unde predomină cărțile cu caracter istoric, fără a fi excluse cele de literatură. Dintre lucrările mai importante, apărute aici, se numără : *Critii și Andronius*¹⁰, 1794; traduceri ale lui Amfilohie (1795), *Gramatica Theologhicească, De obște gheografia și Elementi arithmetice*.

Apar, în Moldova, tot acum a mare număr de cărturari care susțin, patronează, traduc, sau copiază operele cele mai răspândite. Din dorința de a avea fragmentele mai interesante din diferite opere, unii dintre aceștia creiază volume cu asemenea culegeri de texte. De exemplu, logofătul Ioan Chira, în 1779, adună într-un volum, *Esopia, Pilde filosoficești, Bertoldo, Povestiri orientale*, (Bibl. Acad., ms. rom. 1067). Sînt întocmite, tot acum, adevărate colecții de cronici, ca aceea a lui Iordache Cantacuzino și biblioteci ca acelea a mitropolitului Leon Gheuca, a lui Iordache Dărmănescu, Nicolae Conta, Ioniță Sturza etc.

Mișcarea culturală din Moldova la începutul secolului al XVIII-lea se dovedește a fi și o mișcare politică — precizează autorul.

Apariția multor cărți printre care și scrierea lui Fénelon, *Întîmplările lui Telemah, fiul lui Odiseus*, capătă o semnificație aparte în Moldova unde se ridicase, între timp, problema relațiilor între domnul străin și țară¹¹.

Treptat pe lîngă interesele pentru literatură, apare și interesul pentru matematică, fizică, oglindit în tipăriturile epocii.

Această activitate culturală desfășurată în Moldova nu se ridică la nivelul celeia de la Rîmnic. Ea impresionează prin unitatea sa și prin activitatea social-politică a cărturarilor (p. 256).

Pașinile 259—289 cuprind fragmente din cărțile : *Despre știința stihilor, Aventurile lui Telemac și Critii și Andronius*.

Cea de a patra parte a volumului este intitulată : *Preocupările «moralicești» transilvănene*.

Dincolo de Carpați, mișcarea culturală poartă amprenta dominației habsburgice, și este oglindită de lucrări cu caracter științific, literar și pedagogic¹². Vastitatea acestor preocupări este explicată prin posibilitatea pe care o au intelectualii Școlii Ardelenț de a lua contact cu marile arhive și biblioteci europene. De aici au aflat noi dovezi de sprijinire a ideii continuității istorice a poporului român pe teritoriul pe care îl ocupa și origina latină a sa.

9. Textul a fost publicat pentru prima oară de Dumitru Fecioru, în rev. «Raze de Lumină», 1932, 5, p. 222, 225.

10. *Critii și Andronius*, cunoscut prin intermediul unor ediții grecești, romanul lui Gracian, a fost tipărit la Iași sub purtarea de grijă a lui Iacob Stamaic. Este considerat primul roman tipărit în Moldova.

11. Manuscrisul nr. 342 din Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România care cuprinde *Întîmplările lui Telemah, fiul lui Odiseus*, cărțile I—V, este făcut «cu ostră și toată cheltulala lui Iordache Darie Dărmănescu», boier implicat în multe comploturi ale pămîntenilor împotriva domnilor străini.

12. Cf. V. Cornelia Bodea, *Preocupări economice și culturale în literatura transilvănească dintre anii 1786—1830*, în «Studii», 1956, I, p. 87—106; D. Prodan, *Supplex Libellus Valachorum*, ediție refăcută, București, Editura Științifică, 1967, p. 258—263; *Consecințele iozefinismului pentru români*.

Corifeii Școlii ardelenе — Samuil Micu, Gheorghe Șincai, Petru Maior, au acordat o mare importanță cărții ca instrument de luminare și element constitutiv al culturii. Ca și tipăriturile de la Rîmnic, cărțile lor se adresau «norodului».

Petru Maior a tipărit în acest răstimp *Propovedaniile* sau *Didahiile*, care pornind de la date «furnizate de cultura religioasă» au scopul de a învăța pe oameni cum să-și crească copiii și cum să îi educe (p. 298). Tot cu scop didactic sînt publicate cărți de logică, etică și metafizică.

Școala românească a cunoscut în Transilvania o evoluție aparte în învățămîntul elementar cîl și în cel gimnazial. Sînt înălțate acum primele școli gimnaziale românești, la Blaj, în 1754 «o piatră de hotar în istoria învățămîntului nostru».

Lîngă acestea apar școlile de la Năsăud, Sibiu, Arad.

Printre directorii de școli sînt enumerați Gheorghe Șincai și Dimitrie Eustatievici¹³.

Dintre lucrările mai importante ale reprezentanților Școlii ardelenе sînt amintite *Istoria și lucrurile și întîmplările românilor*, de Samuil Micu și *Hronica românilor și a mai multor neamuri*, de Șincai, (rămase în manuscris); *Elemente linguae daco-romanae sive Valachiae*, din 1780, de Micu și Șincai.

Petru Maior reusește să publice în 1812 *Istoria pentru începutul românilor în Dachia* considerată cea mai «reprezentativă» pentru că a dezvoltat ideile celor doi corifei amintiți. Această lucrare a constituit «o piatră de hotar și un izvor de inspirație pentru generația pașoptistă» din Transilvania, Țara Românească și Moldova¹⁴.

Dintre lucrările reprezentanților Școlii ardelenе se impune pe prin plan *Grammatica* latină a lui Micu și Șincai «operă de demonstrație erudită și culme a unui crez» (p. 305).

Tot acum își fac apariția în Transilvania un mare număr de cărți ce tratează probleme ale comportării și înțelepciunii. Cu un caracter moral, acestea, urmăreau formarea unui cetățean activ, ideile ce o găsim în lucrarea *Oglindă arătată omului înțelept* tipărită la Buda, în 1807. Autorul ei Nicolae Horga Popovici din Seleuș oferă sfaturi menite să dea cititorilor calea de «mergere spre fericire».

Prima «despărțitură» a cărții *Despre multe feluri de pilde a bunelor năravuri*, prezintă întîmplări cu învățături din Biblie, antichitatea greco-romană și istoria patriei. A doua despărțitură cuprinde *Viața omului de cînte*.

În 1811, la Sibiu apare o nouă carte, traducere din grecește a lucrării *Învățăture de multe științe* de Polyzois Kontos, tipărită la Viena în 1806. Datorată lui Nicodim Greceanul, tipăritura este «o bucoavnă dezvoltată cu diverse învățături, în majoritate luate din cărțile bisericești»¹⁵, folosită în școli în scopuri didactice.

Dintre lucrările cu scopuri didactice, autorul mai amintește: *Înțelepte învățături sau reguli pentru îndreptarea năravurilor spre lolosul pruncilor*, de Ion Tincovici (apărută la Buda în 1815); *Sfatul maicei către prea iubită românească și strbească tinerime*; *Cărticica năravurilor bune pentru tinerime* (tipărite de Moise Fulea la Sibiu în 1819), etc.

În domeniul poeziei, versul popular a continuat să fie un izvor de inspirație pentru creația cultă. Poieții ardeleni cultivă o poezie cu «o mare forță de respirație».

Țiganiada lui I. Budai-Deleanu, poate fi considerată «o încununare a culturii literare din secolul al XVIII-lea».

Prin activitatea desfășurată, cărturarii transilvăneni au contribuit la intensificarea circulației cărții de o parte și de alta a Carpaților, făcînd ca literatura modernă să progreseze simultan în toate cele trei provincii române.

Paginile 329—350 cuprind texte din *Oglinda arătată omului înțelept*, *Sfaturile a înțelegerii cei sănătoase*, *Adunare de lucruri moralicești*.

13. Cf. Ileana Bozac și Pompillu Teodor, *Învățămîntul românesc din Transilvania în secolul al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea*, în vol. *Din istoria pedagogiei românești*, II, p. 167.

14. *Cîntare despre începutul și starea de astăzi a românilor*, de Ion Teodorovici-Nica, 1813 și Maria Protase, *Petru Maior, polemist*, în «Studii și cercetări științifice-filozofice», Iași, 1961, 2, p. 149—170.

15. D. Ghibu, *Din istoria literaturii didactice române*, I—III, București, 1916.

Ultimul capitol al lucrării de față prezintă *Cartea într-o epocă de transformări*. Din textele prezentate rezultă că literatura modernă este produsul unui îndelungat proces evolutiv. În secolul al XVIII-lea acest proces a parcurs două faze: în prima, literatura a căpătat un domeniu propriu pentru ea, în a doua fază, să dea la iveală adevărate lucrări beletristice.

Textele înserate de autor de-a lungul lucrării evidențiază și ideea unității și întrepătrunderii literaturii populare cu literatura scrisă.

Cărțile tipărite în secolul al XVIII-lea au constituit sursa de inspirație pentru marii scriitori ca Eminescu, Sadoveanu.

Adăugarea textelor din anexe, la fiecare capitol, au dat elementele necesare reconstituirii structurii mentalității din societatea română din secolul al XVIII-lea. Înțelegerea acesteia contribuie la dezvăluirea modului în care a apărut și s-a format literatura română — modernă.

N. STANCULESCU

Kallistos Timothy, Ware, *The Doctrine of the Church in Reunion discussion* (Învățătura despre Biserică în discuția despre reunire *, în «The Altar» (Altarul), revista Parohiei ortodoxe române din Londra, II (1968), nr. 2.

În teologia ecumenică actuală se vorbește destul de des despre «reunire», dar aceasta include lămurirea anumitor poziții doctrinale și apoi prin dialog să se ajungă la apropiere, prin apropiere la cunoaștere, prin cunoaștere la clarificarea învățaturii, apoi la încercarea de unire și în sfârșit, ca o cunună a acesteia, *communio in sacris*, punct central al tuturor încercărilor. Dar ca să se ajungă aici drumul este anevoios și încă nu sînt defrișate cărările, nicidecum încercarea de a porni la acțiune.

Autorul articolului, bun cunoscător al confesiunilor creștine, încearcă să dea câteva imagini ale realității, dar și culisele acestora, considerînd că timpul le va rezolva, iar credincioșii¹ onora din confesiuni vor renunța la anumite «precepte» născute din necesități istorice temporale și străine de duhul Evangheliei: «Fiecare dintre cele trei concepții despre Biserică ridică, în discuțiile de reunire, anumite chestiuni concrete și practice»¹.

Nu așa va fi între voi (Luca XXII, 26), verset pe care autorul își fundamentează prima teză asupra primatului. Această primă imagine, atrage atenția Prof. K. T. Ware, se va ivi în mintea multor ortodocși, și fără îndoială a multor anglicani, cînd este vorba de primatul din Biserică și în special cînd este vorba de primatul papal. «Pentru mulți dintre noi se pare că Biserica Romei a uitat în trecut de cuvintele Mîntuitorului și a tîns să interpreteze primatul ei în termenii unei autorități pămînt-tesți și ai unei puteri externe de jurisdicție, ca și cum Biserica ar fi o împărăție a lumii acesteia» (p. 29). Problema aceasta a fost viu-disputată în Biserica Ortodoxă Română rînilă, încă din 1700, de uniație².

Trebuie să adăugăm că Roma nu este singura în această privință. Însă, noi ortodocșii admitem în principiu «primatul» scaunului lui Petru, în practică, noi înțelegem acel primat în mod deosebit de Apusul medieval și Contrareformat (The medieval and Counter-Reformation West). După învățătura ortodoxă, papa de la Roma este într-adevăr primul episcop în Biserică, primul în onoare, «fratele mai mare» al familiei creștine. Dar dacă este primul, el este primul între egali (subl. n.). Noțiunea ortodoxă despre primatul papal este bine-rezumată în cuvintele Sfîntului

* Autorul este conferențiar la Universitatea din Oxford. Articolul este o Conferință ținută la Festivalul Asociației Bisericilor Anglicane și Răsăritene, 11 octombrie, 1967.

1. Diac. Ion Brîa. *Aspecte dogmatice ale unirii Bisericilor creștine*, în «Studii Teologice», XX (1968), nr. 1—2, în special cap. «Ortodoxia și celelalte Biserici creștine», p. 130—158.

2. *Prea Fieciul Fărinte Justinian Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române a primit la Londra pe delegatul Apostolic Arhiepiscopul Igino Cardinale*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXIV (1966), nr. 9—10, p. 1016—1019.

Ignațiu al Antiohiei: «Roma este Biserica ce prezidează prin iubire»³ — text, care semnificativ a fost folosit de Săcătatea Sa Atenagora, Patriarh ecumenic, când a salutat pe Papa Paul al VI-lea, în Fanar, la 25 iulie 1967. Autorul trece de la noțiunea de «iubire» la implicațiile ei doctrinale: «Agapi — iubire, adesea înseamnă masa frăției strâns-legată de Sfânta Euharistie și uneori se referă de fapt la Euharistia însăși. La săvârșirea Euharistiei în fiecare Biserică locală trebuie să fie cineva care să prezideze (protosul) — episcopul sau preotul principal». La Euharistia ecumenică a Bisericii — adaugă autorul — trebuie de asemenea să fie cineva care să prezideze și în chip firesc, acesta este episcopul principal al Bisericii, al cărui scoun este Roma. Dar Roma a transformat această președinție a iubirii într-o supremație juridică de putere și autoritate externă — interpretînd prea mult primatul ei în termenii legii și jurisdicției și prea puțin în termenii grației și libertății spirituale⁴.

Optimismul autorului este mare și vede în romano-catolicism o revenire la primele simboluri de credință și la trăirea autentică a primelor veacuri creștine. Acest deziderat îl trăiește încă de pe acum mulți slujitori cinstiți și loiali ai adevăratei credințe: «Orice s-ar spune despre 1870 — subliniază Prof. K. T. Ware —, la Conciliul al II-lea Vatican, mulți părinți și-au amintit de cuvintele Mîntuitorului: *Între voi nu va fi așa...* Noi ne bucurăm, văzînd cît de mulți teologi romano-catolici reinterpretează ecleziologia lor în termenii Euharistiei și ai Cincizecimii, deși sintem departe de un acord deplin. Hotărîrile Concluiului al II-lea Vatican, deși vorbesc despre colegialitate, despre Papa ca deținînd un oficiu *înduntru* episcopatului și nu peste el, totuși afirmă în deplină tărie doctrina autorității Papii, așa cum a fost formulată în 1870⁵.

Și chiar dacă vechile formule continuă neschimbate, în orice caz Conciliul al II-lea Vatican le-a așezat într-un nou context și în ciuda multor dificultăți care rămîn, începem să vedem ivindu-se în catolicismul contemporan o înțelegere a primatului papal pe care ortodocșii și anglicanii ar putea-o considera acceptabilă. Aceasta este destul de încurajator, mai ales că Biserica Ortodoxă așteaptă o trezire a vechilor concepții ale Curiei Vaticanului și o nouă poziție a episcopatului catolic⁶.

A doua învățătură, aceea a *Sfintei Euharistii*, se referă imediat la problema zilei a *intercomuniunii*. Aceasta este o chestiune de unire și acum au loc anumite schimbări uimitoare de atitudine⁷. Prof. K. T. Ware subliniază că: «Mulți anglicani din ramura mai «catolică», ce mai înainte s-ar fi opus oricărei intercomuniuni⁸ cu grupările nouepiscopale, au început să considere aceasta ca o posibilitate practică în ceea ce privește pe metodiști și prezbiterieni⁹.

3. Problema «dialogului dragostei», de care a făcut uz Săcătatea Sa Atenagora, Patriarhul Constantinopolului în întîlnirile cu Papa Paul al VI-lea, a fost clarificată cu ocazia vizitei făcute de Bisericii Ortodoxe Române în toamna anului 1967 și precizată de Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustinian în *Cuvîntarea de la Anul 1968*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXVI, (1968), nr. 1—2, p. 11—13.

4. A se vedea și Pr. Ioan Rămureanu, *Sesiunea a III-a a Conciliului al II-lea de la Vatican*, în «Ortodoxia», XVII (1965) nr. 1, p. 13—25.

5. Pr. Prof. D. Stăniloae, *Doctrina catolică la I-ul și al II-lea Conciliu de la Vatican*, în «Ortodoxia» XVII (1965), nr. 4, p. 459—492.

6. Pr. Prof. Ioan I. Rămureanu, *Primatul papal și colegialitatea episcopală în debaterile Conciliului al II-lea de la Vatican*, în «Ortodoxia» XVII (1965), nr. 2, p. 139—166.

7. Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Sensul ecumenic al Sfintei Euharistii la Sfîntul Ioan Gură de Aur*, în «Ortodoxia», XVII (1965), nr. 4, p. 520—535; Concluziile Comisiei «Credință și Constituție» din cadrul Constituiii Ecumenice al Bisericilor de la Lund (1953) în legătură cu Sfînta Euharistie: 1. *O reamintire a întrupării lui Hristos și a preoției pămîntești, a morții și învierii Sale*; 2. *O taină în care El este într-adevăr prezent pentru a ni se dărui, unindu-ne pe noi cu El, cu jerifa Sa veșnică și pe noi unul cu altul*; 3. *O anticipare eshatologică a părăsirii noastre cu Hristos în Impărăția Sa*.

8. Dlac. I. Bria, *op. cit.*, «Unitate și intercomuniune», p. 64—80; P. I. David, *Aspecte noi în legătură cu «Intercomuniunea»*, în «Ortodoxia» XVIII (1966), nr. 3, p. 392—409.

9. P. I. David, *Tendințe de unire între cultele apărute din anglicanism*, în «Ortodoxia» XVIII (1966), nr. 3, p. 350—370.

După Conciliul al II-lea Vatican, romano-catolicii au început de asemenea să adopte o atitudine mult mai îngăduitoare: *comunicatio in sacris* cu ortodocșii este în mod activ încurajată, iar în Olanda au fost chiar cazuri de concelebrare între clerul roman și cel protestant.

În timp ce anglicanii și romano-catolicii se arată mai favorabili față de intercomuniune¹⁰, ortodocșii au tendința de a se orienta în direcția opusă. Biserica Ortodoxă a susținut întotdeauna că, *acea comuniune în Euharistie poate să existe numai urde există și deplin acord în credință* (subl. n.)¹¹.

Acest punct de vedere l-a susținut și Biserica Ortodoxă Română luînd hotărîri categorice¹².

În afară de declarații și interviuri, acest tradițional punct de vedere a fost clar-reafirmat de către Patriarhul Ecumenic Atenagora în *Enciclica* sa din martie 1967. Deocămdată pentru Biserica Ortodoxă nu există încă posibilitate să intre în comuniune euharistică cu alte grupuri de creștini¹³.

De fapt Taina Sfintei Împărtășanii este aceea care crează unitatea Bisericii. Dar în timp ce Euharistia ne face să fim una, în același timp Euharistia este indisolubil legată de întreg conținutul credinței. În săvîrșirea Cinei Domnului, noi recapitulăm și exprimăm într-o formă vizibilă o credință pe care o avem cu toții. Dacă noi nu sîntem uniți în înțelegerea uneia și a celeiași credințe, cum putem noi, care, să ne împărtășim la una și aceeași masă? Euharistia este un act al Bisericii, care rezumă întreaga noastră viață ca membri ai Bisericii — dacă noi sîntem cu păreri diferite în înțelegerea a ceea ce este Biserica și ce crede ea, cum putem fi uniți în Euharistie? «Noi, deși mulți, sîntem un trup, fiindcă noi sîntem toți părtași ai unei singure pîini». Problema este aceea că, în prezent, nu sîntem în mod vizibil «un trup»; și atunci, cum putem lua parte la actul văzut al împărtășirii dintr-o singură pîine? Aici este motivul pentru care cei mai mulți ortodocși, deocămdată, nu cred că este posibil să intre în comuniune euharistică cu creștinii apuseni.

Considerînd soluționată această poziție în legătură cu Euharistia, că nu este posibilă o împărtășire comună fără o credință comună, autorul caută explicarea altei chestiuni și anume: ce se înțelege printr-o singură credință? Cum putem deosebi problemele de credință și cele de opinii teologice, deosebirea între *dogmă* și *teologumenă*?

Aceste întrebări — scrie Prof. K. T. Ware — ne conduc la a treia și ultima noastră imagine ecleziologică, *acea a Bisericii ca o neînteruptă Cincizecime* (subl. n.). Duhul este al unității, dar și al diversității, al unanimității cît și al libertății. În consecință, noi insistăm asupra unității în dogmă, dar recunoaștem diversitatea și liber-

10. Tot la Lund s-au precizat următoarele iormulări asupra intercomuniunii, în afară de «comunicio in sacris»: a) *Comuniune deplină euharistică* corespunde cu intercelebrare în cadrul propriei familii confessionale (ortodoxă, catolică, anglicană, luterană, reformată și denominațiuni de diferite grade); b) *Intercomuniune și intercelebrare* se aplică între Biserici și confesiuni din diferite familii denominaționale (între anglicani și reformați — parte și vechi-catolici) luterani și evangheliști de diferite nuanțe etc.); c) *Intercomuniune simplă* dintre două Biserici sau confesiuni din familii deosebite, fără implicații doctrinale, dar pentru o comuniune liberă chiar euharistică. d) *Comuniune liberă* cînd o Biserică admite și invită la Euharistie pe unii membri ai altor Biserici, cu individualități (metodistii în special, congregaționisții și reformații); e) *Comuniune liberă reciprocă*, admiterea la Euharistie în mod bilateral; f) *Comuniune liberă limitată* se aplică în cazuri de necesitate, cînd lipsește săvîrșitorul — cleric sau pastor — și n-a existat în prealabil un acord de comuniune liberă; g) *Comuniunea închisă*, care este limitată la propria Biserică sau confesiune. Aceasta aparține în exclusivitate Bisericii Ortodoxe, Bisericii Romano-Catolice și Bisericilor Orientale de diferite tipuri.

11. Pr. Prof. D. Stăniloae, *Coordonatele ecumenismului din punct de vedere ortodox*, în «Ortodoxia», XIX (1967), nr. 4, p. 489—493; Pr. Prof. Corneliu Sirbu, *Sfînta Euharistie și unitatea creștină*, în special cap. «Sfînta Euharistie și unitatea creștină în cadrul Mișcării ecumenice», în «Ortodoxia», XIX (1967), nr. 1, p. 50—54.

12. *Vizitarea Bisericii Ortodoxe Române de către Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic Atenagora al Constantinopolului*, în «Biserica Ortodoxă Română» LXXXV (1967), nr. 9—10, p. 886—898.

13. Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, *Pe calea intercomuniunii*, în «Ortodoxia», X (1958), nr. 2, p. 175.

lătea în domeniul gândirii teologice. Credința este totuși o taină care depășește înțelegerea noastră, dar există multe căi prin care această taină poate fi înțeleasă. Unitatea în credință nu exclude în nici un fel un bogat pluralism teologic. Diversitatea tradițiilor teologice, departe de a submina unitatea noastră dogmatică, poate din contră să servească ca dovadă a prezenței vii a Duhului lui Dumnezeu în Biserică. «Dacă n-ar exista deosebiri de păreri teologice înlăuntrul unei anumite comunități creștine, aceasta nu ar fi un semn al inspirației divine, ci mai degrabă o moarte spirituală. Cu siguranță în comunitatea apostolică au fost deosebiri de păreri, adesea de natură foarte ascuțită și violentă» (p. 32). Se pare aici că autorul tratează destul de indulgent această teorie protestantă, dar și anglicană.

De fapt, deosebiri teologice — continuă autorul — de un fel sau de altul par să existe aproape pretutindeni, dar mai ales se știe că ele există în anglicanism, iar după Conciliul al II-lea Vatican, a devenit din ce în ce mai aparent că ele au existat și există înlăuntrul catolicismului roman și chiar în ortodoxie (fără a le enumera n.n.).

După această trecere în revistă, autorul caută să fie mai concret subliniind că «deosebirile teologice există în unele comunități»; este clar că aceste deosebiri sînt mult mai radicale în unele comunități decît în altele. Cîmpul de manifestare a opiniei în comparație cu al dogmei este mai restrîns în ortodoxie decît, să zicem, în anglicanism. Și aici încep greutățile noastre reale. Este destul de ușor să afirmăm în principiu deosebirea dintre «dogmă» și «teologumenă», dar unde putem să tragem în practică linia de demarcație? Cît de departe poate să meargă libertatea de interpretare individuală fără să încalce unanimitatea corporativă? Cum putem să subliniem un echilibru între cerințele Duhului care vorbește prin fiecare credincios și cele ale Duhului care vorbește prin întreaga comunitate a Bisericii? *In necessariis unitas, in dubiis libertas*; da, dar care sînt lucrurile *necessaria* și care *dubia*? Și autorul explică: «Evident aceasta este o problemă cheie pentru raporturile anglicano-ortodoxe.

Adesea se pune întrebarea: ce deosebiri teologice separă cele două Biserici ale noastre? Dacă ar fi vorba de Ortodoxie și catolicism este ușor, pretențiile papale și Filioque... Însă în ceea ce privește anglicanismul, răspunsul nu este aît de clar. Există unii anglicani care resping cu putere anumite puncte din învățătura ortodoxă — de exemplu săvîrșirea Euharistiei și comuniunea sfinților, sau venerarea icoanelor, — există alți anglicani care cu egală sinceritate afirmă acordul lor cu ortodoxii asupra acestor chestiuni. Și autorul se întreabă, pe bună dreptate: «Putem noi să identificăm «poziția anglicană» numai cu unul dintre aceste grupuri, excluzînd pe celălalt? Cel puțin este limpede că în Ortodoxie există multe puncte de vedere care fac parte din învățătura acceptată de Biserică, în timp ce în anglicanism ele sînt lăsate pe seama credinței personale a credinciosului. Și aceasta în sine, constituie o deosebire teologică importantă între anglicanism și ortodoxie». Și să fie mai explicit, Prof. K. T. Ware arată că: «Atingem aici o chestiune care adeseori a pus în încurcătură răsăritul creștin: concepția anglicană despre «comprehensiune». Acesta este poate cel mai fundamental punct în discuțiile dintre cele două Biserici, ajunghind la rezultate descurajatoare». Ce înțeleg anglicanii prin «comprehensiune» și ortodocșii prin «Sfînta Tradiție»? Lămurind acestea, celelalte ca Filioque la anglicani sau episcopatul istoric (hirotoniile), se clarifică de sine. Totuși aceste aspecte au fost dezbătute la *Conferința anglicano-ortodoxă de la București, 1935* și în alte ocazii. S-au citit referate despre dogmă și teologumenă la *Conferința de la Moscova, 1956*, *Intrunirea de la Belgrad, 1966* etc.

În viitorul «dialog» panortodox și pananglican — al cărui început oficial sã nădăduim că nu va fi mult aînal¹⁴, cele două părți n-ar putea face mai bine decît să înceapă cu discutarea înțelesului «comprehensiunii», este de părere autorul (p. 34).

14. Biserica Anglicană deja a anunțat Comisia ce va participa la discuțiile anglicano-ortodoxe și din care fac parte: *Episcopii de Winchester, de Oxford și de St. Edmundsbury și Ypswich*, apoi *Canonicii H. Chadwick, S. L. Greenlade; Rev. A. M. Allchin, Rev. R. T. Bewwith, Rev. C. H. L. Davey* (Biserica Angliei); *Arhiepiscopul de Wales* (Biserica din Țara Galilor), *Episcopul de Ossory, de Ferns și de Leighlin* (Biserica din Olanda), *Episcopii de Argyll și Isles* (Biserica Episcopaliană din Scoția), *Episcopii New York-ului de Vest, de Quincy, de Albany și de Long Island; Rev. Dr. E. R. Hardy, Rev. Dr. M. Y. Wolf* (Biserica Episcopaliană din Statele Unite ale Americii); *Episcopul de Nandyal* (Biserica din India, Pakistan, Burma și Ceylon); *Canon. M. Y. D. Carmichael* (Biserica Provinciilor din Africa de Sud); *Episcopul de Montreal și Rev. Prof. E. R.*

Cunoscînd bine poziția, mai bine-zis pozițiile, teologilor anglicani, cercetînd cu de-amănuntul mișcările din sinul romano-catolicismului și ale denominațiilor anglicane, unele mișcări importante ale Romei¹⁵, altele ale Răsăritului ortodox și fiind bine-

Fairwether (Biserica Anglicană din Canada); *Canonicul E. Every* (Arhiepiscopia din Ierusalim); *Arhid. de Sydney* (Biserica Anglicană din Australia).

Secretariatul Comisiei teologice anglicane va fi format din *Canonicul John R. Salterhawite și Dr. Paul B. And*, în «Church Times», 17 ianuarie, 1969.

15. *Tendențe de apropiere între Scaunele Episcopale Roma și Canterbury*: — Cele două Scaune ale teologiei apusene au început în ultima vreme, a se consulta și a găsi mijloacele necesare intrării într-un «dialog teologic» spre o unitate a creștinilor. Aceasta și pentru faptul ca Biserica Anglicana este ruptă de Roma, pendulînd totuși spre Reformă. Deși această ruptură s-a petrecut în veacul al XVI-lea, s-a căutat, în decursul timpului, o apropiere fără rezultat din cauza preținzelor «dogme papale», incompatibile cu creștinismul primar. Totuși există în prezent o «respirație» în ceea ce privește legătura între Roma și Canterbury. Există un reprezentant permanent al Bisericii Anglicane, în persoana Rev. Findlow, pe lângă Secretariatul general al Unității Creștine de la Vatican; apoi pe lângă Scaunul din Canterbury se găsește un reprezentant al Papii Paul în persoana Cardinalului Iginio Cardinale. S-a fixat o săptămîină de rugăciuni comune (18—25 ianuarie) etc. diferite mijloace practice de a se apropia și a se cunoaște reciproc.

Penru stringerea legăturilor între cele două Scaune, Arhiepiscopul de Canterbury Dr. M. Ramsey, Primat a toată Anglia și Mitropolit a făcut o vizită oficială Papii Paul al VI-lea la invitația acestuia (luna martie, 1966).

Din convorbirile și întrevederile avute a reieșit dorința de apropiere între cele două Biserici. În urma vizitei s-a dat o *Declarație Comună*, pe care o găsim util pentru cititorii noștri a o reda în întregime:

«În această cetate a Romei din care Sfîntul Augustin a fost trimis de către Grigore spre Anglia și acolo a fondat Catedralele Scaunului de Conterbury, spre care ochii tuturor anglicanilor se îndreaptă ca spre un centru al comunității creștine, Sanctitatea Sa Papa Paul al VI-lea și Grația Sa Michael Ramsey, Arhiepiscop de Canterbury reprezentînd Comuniunea Anglicană, s-au întîlnit să schimbe frățești salutări.

La sfîrșitul întîlnirii lor, ei au adus mulțumiri Atotputernicului Dumnezeu. Care prin acțiunea Duhului Său a creat în acești ultimi ani o nouă atmosferă pentru Comunitatea creștină între Biserica Romano-Catolică și Bisericile Comuniunii Anglicane.

Această întîlnire de la 22 martie, 1966, marchează un nou stadiu în rezolvarea relațiilor frățești bazate pe dragostea creștină și pe eforturile sincere de a îndepărta cauzele conflictului, și a restabili unitatea. În ascultarea de a primi mandatul lui Hristos, care a poruncit discipolilor Săi să albe dragoste unul față de altul, ei au declarat că, cu ajutorul Lui doresc să lase în mîinile Dumnezeului milei tot ce în trecut a împiedicat acest principiu al dragostei și că ei vor lucra în spiritul Apostolului care s-a exprimat în aceste cuvinte: «S-a ultiți acele lucruri care sînt ale trecutului și să mergeți spre cele ce sînt ale viitorului» (1 Tim. III, 13—14).

Ei afirmă dorința lor ca toți creștinii care aparțin celor două comuniuni pot fi animați de același sentiment de respect, stimă și dragoste frățească; și în scopul de a ajuta această dezvoltare spre împlinire, ei intenționează să inaugureze între Biserica Romano-Catolică și întreaga Comuniune Anglicană un serios dialog, care, bazat pe Sfînta Evanghelle și pe vechi tradiții comune, să ducă la unitatea în adevăr pentru care Hristos s-a rugat. Dialogul ar include nu numai subiecte teologice cum ar fi Sfînta Scriptură, Sfînta Tradiție și Liturgia, ci și subiecte de deosebiri practice simțite de fiecare în parte.

Sanctitatea Sa Papa Paul al VI-lea și Grația Sa Dr. M. Ramsey, Arhiepiscop de Canterbury, recunosc într-adevăr că obstacole serioase stau în calea unei restaurări a unei Comuniuni complete a credinței și vieții sacramentale, totuși ei sînt hotărîți în același spirit determinat de a promova contacte responsabile între comunitățile lor în toate acele sfere ale vieții bisericești, unde colaborarea este posibilă să ducă la o înțelegere mai mare și la o dragoste mai profundă și să tindă în comun să găsească soluții pentru toate marile probleme pe care le înfruntă Biserica în lumea contemporană. Printr-o asemenea colaborare prin Harul lui Dumnezeu-Tatăl și în lumina Sfîntului Duh poate fi adusă rugăciunea Domnului Iisus Hristos mai aproape de îndeplinire; pentru unitate între ucenicii Săi și cu progrese spre unitate poate fi înțelesă pacea în lume, pace care numai El o poate aduce, pentru că El dă «pacea care copleșește toată înțelegerea» împreună cu

intenționate în clarificarea învățăturii comune a Bisericilor¹⁶ pe bază de dialog-egal, autorul încheie: *Rolul primatului și al autorității înăuntrul Bisericii, locul Euharistiei în creștinătatea dezbinată și problema intercomuniunii; înțelesul «dogmei» și dimensiunile «comprehensiunii» (subl. n.)* — acestea sînt unele din multele chestiuni eclesiologice care este necesar să fie ridicate în discuțiile noastre asupra unitii. Ele sînt chestiuni dificile și evazive, nu pentru faptul că ele tind să implice numai deosebiri de convingeri între o Biserică și alta, ci și înăuntrul fiecărei Biserici în parte. Eclesiologia este încă un teren mult neexplorat, un teren pentru discuții pe mai departe în fiecare grup creștin mai mare. Fie că sîntem anglicani sau ortodocși, romano-catolici sau reformați — după părerea autorului — nici unul dintre noi «nu posedă» încă o definitivă doctrină despre Biserică. Aceasta tinde inevitabil să facă discuțiile noastre eclesiologice nehotărîte și fără rezultat, oferindu-ne însă totodată un important temei de nădejde.

Noi toți căutăm o mai bună înțelegere a Bisericii. Să o căutăm împreună nu în izolare și ostilitate reciprocă, ci în colaborare» (p. 34—35).

Diac. P. I. DAVID

Gh. Popp, *Dinicu Golescu*, Editura Tineretului, 1968, 128 p. + 16 p. de ilustrații.

Autorul dedică volumul de față lui Dinicu Golescu, ilustrul cărturar și patriot din secolul al XVIII-lea.

Materialul este eșalonat pe capitole.

În primul capitol — *Străbunii. Părinții. Frații*. — autorul se ocupă de originile familiei Golescu. Primul strămoș, al lui Dinicu Golescu, atestat documentar, este considerat pîrcălabul Baldovin din timpul voievodului Neagoe Basarab (1512—1521). Un alt strămoș este Radu Golescu vistierul și fiii săi Radu, Ivașcu și Albu, răsplătiți de voievozi pentru actele lor de vitejie. După stingerea lui Ivașcu și Albu, familia Goleștilor — spune autorul — se perpetuează prin neamul Brîncovenilor și al Leurdenilor. Unul dintre aceștia, Stroeie Leurdeanul soțul Vișei din Golești, — amestecat în luptele boierești din Țara Românească din a doua jumătate a secolului al XVII-lea — este osîndit la decapitare, vinovat de moartea postelnicului Constantin Cantacuzino. La intervenția jupinesei Elena, soția postelnicului, Stroeie Leurdeanul a fost făcut călugăr la Mînăstirea Snagov. Fugit din mînăstire este întîlnit, mai tîrziu, ca locțiitor de domn.

În timpul domnitorului Matei Basarab, în anul 1646, Stroeie Leurdeanul și jupineasa Vișa, construiesc biserica din Golești, (vezi fig. 4 și 5). Paul de Alep, vizitînd-o, ne-a lăsat următoarea însemnare: «O biserică cu două acoperișuri suprapuse, o biserică mare și frumoasă, construită de logofăt în cinstea Sfintei Treimi, deasupra ei se ridică un turn, o construcție solidă și inaccesibilă». Tot acum sînt construite și

blnevîntarea Domnului cel Atotputernic, Tatăl, Fiul și Duhul Sfînt, care pace rămîne cu toți oamenii, pentru totdeauna» (Church Times», din 1 aprilie 1966).

Însăși Camera Lorzilor este preocupată intens de «unitatea» creștinilor și confesiunilor Comunității Anglicane și cu toată lumea creștină, — iată concluzia Camerei Lorzilor: «Unitatea de spirit este concepută cu mult mai largă decît unitatea de credință. Deosebirile de doctrină nu constituie un lucru important. Fiecare cult se închină acelulași Dumnezeu, este un membru al Bisericii lui Hristos și lucrează pentru Împărăția lui Dumnezeu. Să se unească doar fătîș și oficial toate opiniile și intențiile creștinilor... (?) Sfînta Scriptură nu vorbește nimic de «Biserici» sau secte (confesiuni) la plural, ci numai de «Biserică» la singular. Împărțirea este o moștenire a istoriei. Datoria noastră este să lucrăm în scopul de a anula diferențierile prin îngăduință și dragoste reciprocă.

Vizita Arhiepiscopului Ramsey la Papa Paul al VI-lea a deschis o nouă perspectivă în raporturile dintre Biserica Romano-Catolică și Comunicarea Anglicană.

16. *Mărturisirea de credință* neoficială a fost publicată în limba engleză și română, în «Ortodoxia», nr. 4/1967. p. 135.

casele din Golești unde, în ianuarie 1660 a fost găzduit patriarhul Macarie în vizita întreprinsă prin Moldova și Valahia.

Dintre copiii lui Stroie Leurdeanu unul — Matei — își ia numele de Golescu, considerat tatăl spătarului Radu Golescu.

Înainte de venirea la tron a lui Nicolae Mavrocordat, primul domn fanariot, Radu Golescu, este unul dintre cei patru caimacami ai Țării Românești. El este apoi conducătorul boierilor care au organizat lupta împotriva turcilor.

Familia Goleștilor se continuă prin una din fetele lui Radu Golescu căsătorită cu polcovnicul Nicolae Știrbei. Fiul lor, marele ban, Radu Golescu, este tatăl lui Dinicu Golescu.

Animat de idei umanitare, banul Radu Golescu ajută pe săraci, eliberează țigani robi și organizează chiar, pe moșia sa, o școală pentru «învățătura copiilor satului în limba românească», — prima de acest gen din Valahia. Tot el inițiază împreună cu alți boieri o *Academie*, numită *Societatea filosoalească a neamului românesc în mare principatul Ardealului*. Periodicul societății, *Vestiri filosoalești și moralicești* trebuia răspândit în toate provinciile române.

Dintre copiii lui Radu Golescu sînt amintiți: Ana, soția banului Mihail Racoviță; Nicolae, mare vornic; Gheorghe Golescu, scriitor și fratele acestuia, Dinicu. Între activitatea ultimilor doi există o influență reciprocă atît pe plan politic cît și pe plan cultural. De aceea, autorul, mai întîi, consacră cîteva pagini activității fratelui mai mare al lui Dinicu Golescu, Gheorghe (Iordache) Golescu.

Iordache Golescu este cel ce a stăruit să se aplice regulamentul școlilor din 1817. Anaforaua comisiei ce a întocmit regulamentul școlilor întărită de Caragea Vodă stabilea înființarea primei școli superioare în limba română, școala lui Gheorghe Lazăr.

Preocupările lui Iordache Golescu sînt multiple: dramaturg (a scris comediiile *Istoria Țării Rumânești*; *Starea Țării Rumânești pe vremea străinilor și a pămîntenilor*), moralist (*Cărticică cuprinzătoare de cuvintele ce am auzit de la însuș(i) cugetul meu*), lingvist (*Gramatica sau Băgări de seamă asupra canoanelor grămătești*) folclorist (Culegerea de proverbe, cugetări și istorioare cu titlul *Pilde, povățuiri și cuvinte adevărate și povești...*), traducător din limba franceză în greaca modernă. Tot el este autorul unui *Atlas de tabele geografice*, în grecește tipărit în 1800 la Viena, cu o anexă cuprinzînd o hartă a Valahiei. Iordache Golescu moare la Orșova, în august 1848 și este reînhumat la biserica din Golești. Dintre cei 23 de copii numai 6 au trăit, cel mai cunoscut fiind Alexandru Golescu (Arăpîlă), prietenul și colaboratorul lui Nicolae Bălcescu.

Dinicu Golescu — mare dregător al Țării Românești —, s-a născut la 7/19 februarie 1777 ca fiu al banului Radu Golescu. Cultura începută în casa părintească și-a completat-o la Academia Grecească din București ce funcționa în chiliile Mînăstirii Sfîntul Sava. Printre profesorii pe care i-a avut aici se numărau: Lambru Fotiadis, directorul școlii, vestit comentator de texte grecești; Constantin Vordulah, doctor în medicină, ce a întocmit un manual de fizică și Ștefan Comită, profesor de etică, editor al unei enciclopedii pentru școlile grecești.

Cei mai mulți dintre acești profesori erau adepți ai filozofiei luminilor fapt ce va avea o influență hotărîtoare asupra concepției «viitorului mare dregător».

Odată absolvită Academia Grecească — precizează autorul — Dinicu Golescu a trecut în slujbele politice ocupînd pentru început funcția de ispravnic al județului Muscel.

Schimbările dese de la domnie precum și invaziile turcești l-au determinat să se refugieze, în 1802 în Ardeal. Alături de alți boieri refugiați va trimite un sol la Paris pentru a cere ajutor lui Napoleon Bonaparte. Întrucît solul nu mai dădea răspunsul așteptat este trimis Dinicu Golescu care, informează pe boieri că lucrurile sînt pe făgașul cel bun.

La vîrsta de 27 de ani Golescu s-a căsătorit cu Zoe Farfara.

În jurul anilor 1811—1812 Dinicu Golescu, ajuns vel-agă a cumpărat clădirea de pe podul Mogoșoaiei a boierului Colfescu, cel ce fusese «amestecat în uciderea învătălului mitropolit Antim Ivireanu».

Alături de fratele său Iordache a alcătuit, pe la 1814, un partid național ce se ridică împotriva domnilor străini. În 1821 Golescu s-a refugiat, împreună cu alți boieri, la Brașov. Când turcii se pregătesc să treacă Dunărea, Tudor Vladimirescu stabilit în Capitală se retrage pentru a se întări, în minăstirile de peste Olt (p. 32). În drumul său spre Pitești își așază tabăra în fața casei lui Dinicu, din Golești.

Cercetarea documentelor vremii l-a dus pe autor la concluzia că Dinicu Golescu «ar fi fost prieten cu Tudor» și că alături de alți boieri l-a înfrunat pe Tudor în satul Ciorogirla-Domnești «urindu-i bun sosit și cerindu-i să ocupe cât mai grabnic Bucureștii». Bine înțeles că marele boier și dregător al țării înțelegea răscoala lui Tudor «în felul său».

La Brașov Dinicu Golescu este ales membru al Societății literare formate în anul 1822. La această societate sînt «afiliați» episcopul Ilarion al Argeșului, Ion Cimpineanu, Emanuel Băleanu, Emanoil Florescu și alții. Adevăratul scop al societății era de a da soluții pentru bunul mers al țării.

Tot în acest scop, Dinicu Golescu întreprinde trei călătorii de documentare în Apus.

Călător prin «Evropa» este un alt capitol din viața și activitatea lui Dinicu Golescu. Autorul amintește mai înainte de precursorii marelui dregător în domeniul călătoriilor: Constantin Cantacuzino autorul jurnalului călătoriei întreprinsă la Padova în 1667 pentru învățătură; Nicolae Milescu Spătaru care ne-a lăsat jurnalul călătoriei sale în Extremul Orient între anii 1675—1676; preotul bănățean Mihail Popovici călător, în 1766, la Muntele Alos și apoi în Rusia; egumenul Mănăstirii Solca, Bartolomeu Măzăreanu lasă însemnări despre călătoria sa la Moscova în 1770; boierul Barbu Știrbei lasă însemnări despre călătoria sa la Karlsbad în 1796—1797.

Jurnalul lui Dinicu Golescu — *Insemnare a călătoriei mele*, Buda, 1826 —, se deosebește de cele amintite în primul rînd prin scopul său de a însemna «orice obicei și faptă bună», de a arăta «și urmările cele rele» ca să poată fi de folos patriei sale.

Exprimînd impresiile sale de călătorie, autorul dă informații despre situația economică și socială a țărilor vizitate. El intenționează ca în acest fel să creeze premisele unor reforme în țara noastră.

Călătoria a început în 1824 din Brașov spre Sibiu. Aici admiră biblioteca și muzeul din castelul baronului Bruckental. După un scurt popas la Turda unde a fost ucis «prea slăvitul domn Mihai Vodă Viteazul», poposește la Cluj și trece apoi spre Pesta și Buda. Aici, vizitează laboratoarele de anatomie, bibliotecile cu cărți rare, muzeul de numismatică. Este impresionat de Observatorul astronomic. Ajuns la Viena, unde a stat o lună de zile, s-a interesat de organizarea școlilor, a societăților de ajutor. La Venetia, l-a impresionat orologiul din piața San Marco deasupra căruia sînt statuete ce înfățișează pe Fecioara Maria, un înger cu trîmbița și pe cei trei Crai de la Răsărit. În Italia admiră frumusețea orașelor pline de grădini.

După această călătorie de un an, Dinicu Golescu face vizite scurte prin orașe din Ardeal, Banat și Ungaria. În 1826 călătorește din nou în Occident cu scopul precis de a studia instituțiile de învățămînt superior unde să își lase pe cei patru fii ai săi. Pe doi dintre aceștia îi lasă la München, capitala Bavariei. Ajuns la Geneva și impresionat de organizarea învățămîntului de aici îi lasă pe ceilalți doi fii mai mici aducîndu-i și pe cei de la München. Lăudînd «viețuirea cea liniștită a vienezilor» se întoarce în țară în noiembrie 1826.

Prin amploarea informațiilor și interesul trezit memorialul de călătorie al marelui lohofăt al Țării Românești întemeiază în literatura română «genul» jurnalului de călătorie.

Școala «Slobodă» din Golești este un alt capitol al cărții ce se referă la activitatea lui Dinicu Golescu în domeniul învățămîntului.

În primăvara anului 1826, Golescu reface școala banului Radu Golescu întemeind un gimnaziu-internat cum văzuse în călătoriile sale. *Prospectul școlii* prevedea: «Așa-

dar, fieșcare părinte, de orice treaptă va fi, sau neguțătoriu, sau boieriu, sau birnic, sau măcar și rob, poate a-și trimite copiii la această școală, spre aceste învățături fără de nici o plată». Vor funcționa aici ca profesori Ion Eliade Rădulescu și Aaron Florian.

Școala avea durata de șase ani și dădea elevilor noțiuni de scriere și citire, de istorie și geografie a patriei, istorie universală, geografia continentelor, limbi moderne, matematică, filozofie, logică, metafizică, științe naturale.

Din dorința de a da elevilor și cărțile necesare Goleșcu însuși întocmește *Adunare de pilde bisericesti și filosoesti, de împliniri vrednice de mirare, de bune gândiri și bune neravuri, de fapte istoricești și anedocte*, traduce lucrarea lui Neofit Vamva, *Elementul de filozofie morală*, tipărită în 1827 la *Tipografia de la Cișmea*, din București.

Scopul general al Școlii din Golești prin multilateralitatea cunoștințelor date, era de a forma tineri bine pregătiți, conștienți de îndatoririle lor față de țară.

După anul 1830 când directorul Școlii din Golești, Aaron Florian trece profesor la Craiova, școala ar fi continuat să existe sub conducerea lui Nicolae Nicolau. Documentele, spune autorul, nu precizează cât anume. Se știe totuși că pe la 1850 școala a fost redeschisă de soția lui Dinicu Goleșcu.

Activitatea culturală a lui Dinicu Goleșcu este legată de *Societatea literară* din București ale cărei baze le pune cu Ion Eliade Rădulescu, în 1827.

Societatea avea un caracter cultural și trebuia să capete un caracter social-politic. Iată câteva dintre scopurile fixate în statutele ei, așa după cum le enumeră autorul.

1. Transformarea școlii de la Sfântul Sava în Colegiu și crearea unei școli asemănătoare în capitala micii Valahii, Craiova; 2. Înființarea de școli normale în toate reședințele de județ, de școli elementare în toate satele; 3. Crearea unui teatru național; 4. Fundarea unuia sau mai multor ziare în limba națională etc.

Parte din aceste obiective au fost realizate în timpul vieții lui Dinicu Goleșcu, culminând cu apariția în 1827 a primului ziar în limba română, *Fama Lipschii* imprimat lunar la Leipzig (p. 99).

De numele lui Goleșcu mai este legată apariția ziarului *Curierul rumânesc* cu titlul inițial *Curierul Bucureștilor* apărut la 8 aprilie 1829.

În planurile de viitor ale lui Dinicu Goleșcu figurau înființarea la moșia sa Belvedere de lângă București a unui institut pentru educația fetelor și imprimarea unui *Regulament al unei societăți de dame lăcătore de bine din Peștea* care să popularizeze institutul amintit.

Dar la 5 octombrie 1830 *Curierul rumânesc* anunța moartea năpraznică a lui Dinicu Goleșcu, mare logofat.

Adânc impresionat, în cuvântul funebru, Eliade Rădulescu spunea: «Te înalți, pieri dintre noi, dar pomenirea ta nu va pieri, scrisurile tale vor sta în față... Numele tău va fi drag învățăturii și celor ce se adapă din dinsa».

Întreaga activitate pe plan politic și cultural a lui Dinicu Goleșcu dă la iveală un luptător înflăcărat pentru binele țării, un apărător al celor năpăsluiți, făcând, așa după cum spunea Pompiliu Eliade, «să se coboare dragostea pentru țărani de pe buze în inimi».

Prin tot ce a reușit să realizeze, Dinicu Goleșcu poate fi considerat, pe bună dreptate, un precursor al ideologilor patruzecioști moderați.

Cartea D-lui Popp, este scrisă într-un stil plăcut, captivant.

Bine documentată, lucrarea aduce lumini noi asupra unei figuri marcante a culturii noastre naționale — marele iluminist Dinicu Goleșcu.

Reținem bibliografia completă de la sfârșitul cărții privind edițiile, studiile, documentele și articolele consacrate vieții și activității lui Dinicu Goleșcu.

IOAN F. STANCULESCU

Elias Lönnrot, *Kalevala. Epopee populară finlandeză*, traducere, prefață și note de Iulian Vesper, Editura pentru literatură, București, 1968, 2 vol., LXVI + 356 + 406 p.

Monument literar complex, apreciat îndeobște pentru diversitatea problemelor pe care le ridică, precum și pentru adâncimea și puritatea sentimentelor pe care le exprimă, *Kalevala* — această «singură epopee cu adevărat populară din cite se cunosc» — a trecut demult granițele țării sale, fiind tradusă în diferite limbi. La noi, ea a fost menționată pentru prima dată de către Bogdan Petriceicu Hașdeu, în amintirile sale de studenție și de campanie. Cea dintâi traducere în românește a fost făcută însă mult mai târziu, în anul 1943, de Barbu Brezianu, în proză, cu o prefață de Ion Marin Sadoveanu. În 1959 a apărut o traducere integrală, în metru original, de Iulian Vesper, cu un studiu introductiv de C. Kuusinen, iar cîțiva ani mai târziu s-au tipărit unele fragmente pentru uzul școlarilor (*Țara vitejilor — Kalevala* — episoade talmăcite, cu note și cuvînt explicativ, de Barbu Brezianu, Editura tineretului, București, 1965).

Noua ediție românească a *Kalevalei* este rezultatul unei munci științifice îndelungate, bazată pe cercetarea critică a ultimei ediții finlandeze, precum și pe traduceri mai noi făcute în franceză, germană, rusă, italiană și engleză. *Prelața* cuprinde un interesant studiu al traducătorului, în care acesta înfățișează momentele cele mai importante din istoria poporului finlandez și împrejurările apariției *Kalevalei*, descifrînd sensurile cele mai importante ale operii. Vom folosi o parte din datele acestui studiu introductiv în prezentarea pe care o facem celebrei epopei nordice.

Apărînd, din punct de vedere lingvistic, mării familii de popoare fino-ugrice, finlandezii au pătruns încă la începutul erei noastre pe teritoriul pe care îl ocupă în prezent. Procesul acestei pătrunderi a continuat lent pînă în secolul al IX-lea, cînd pare încheiat. În secolele al X-lea — al XIII-lea apare în actuala Finlandă și o minoritate suedeză, prin intermediul căreia, între anii 1050 și 1150, finlandezii primesc creștinismul. Împotrivindu-se incursiunilor suedeze, finlandezii sînt nevoiți să facă față cruciadelor îndreptate împotriva lor, timp de un secol și jumătate, de către suedezi, din îndemnul și inițiativa papii. În acest timp, în partea de răsărit, misionarii ortodocși novgorodieni încep creștinarea kareliilor. Finlanda este anexată însă Suediei, devenind — timp de aproape 600 de ani — o regiune administrativă a acesteia. Urmează o perioadă de catolicizare și de răscoale țărănești, crunt reprimare.

În anul 1527 finlandezii rup relațiile cu Biserica Romano-Catolică și adoptă Reforma. În locul limbii latine se introduce acum în biserică limba fineză. În anul 1548 episcopul luteran Mikael Agricola traduce în fineză *Noul Testament*, punînd astfel bazele limbii literare fineze. Cîțiva ani mai târziu, în 1551, același episcop traduce în fineză *Psaltirea*, amintind în prefața acesteia numele a 25 din zeii și eroii care mai dăinuiau în credința populară.

Reminiscențele păgîne au continuat să se mențină în viața religioasă a finezilor, multă vreme după creștinarea lor. Cercetările arheologice au stabilit că într-o epocă îndepărtată aceștia credeau în zei care popului natura și care puteau fi determinăți, prin vrăji sau practici magice, să ajute cuiva sau, dimpotrivă, să facă rău. În fruntea panaleonului finez se situa Jumala, deținător al puterii supreme. Ukko, uneori confundat cu Jumala, era zeul tunetului. Lempo și Hiisi erau considerați drept spirite rele. Diferite duhuri ale munților, apelor și pădurilor, uneori favorabile, alteori ostile omului, se înscriau ca divinități mai mărunte. Se considera că sufletele zeilor treceau într-o împărăție a umbrelor numită Manala sau Tuonela. Voiața zeilor este interpretată de anumiți vrăjitori sau magi, foarte respectați de către popor.

Țărani, pescari și vînători, finezii și-au creat de la început faima de buni cîntăreți și povestitori, dînd naștere unei literaturi populare orale de o amploare și diversitate neobișnuită, în care lungile poezii eroice sau diferitele balade se amestecau cu străvechile legende despre divinități. După secole întregi de gestație, această literatură atrage atenția cercurilor cultivate, care întreprind o campanie de culegere a vastului material folcloric.

După episcopul luteran Mikael Agricola, despre care am amintit, un discipol al acestuia, Iakob Finno Soumalainen, tipărește o carte de cîntece religioase fineze, iar episcopul Peter Bang publică o «rună» a urșilor. Academia Aboensis din Turku devine centrul în care se manifestă cel mai mare interes pentru cultura fineză. După alipirea Finlandei la Rusia (1809), creîndu-se condițiile unei mai largi autonomii, se manifestă un interes sporit față de folclor, pe aceste teren evidențiindu-se oameni de cultură ca: etnograful Carl Axel Gottlund, poetul Adolf Ivar Arwidsson, scriitorul H. R. von Schröter, filozoful Jaako Juteini, profesorul Reinhold von Becker, doctorul Sakari Topelius și Abraham Poppius.

După ce Academia din Turku e ridicată la rangul de universitate și transferată în noua capitală Helsinki, se afirmă o nouă generație de oameni de cultură cu o pregătire științifică deosebită. În fruntea acestora se situează doctorul de origine suedeză Elias Lönnrot, care, călăuzit de o înaltă intuiție artistică, a organizat într-un tot unitar materialul folcloric cules de el și de predecesorii lui. Pasionat cercetător al folclorului finlandez, după ce publică lucrarea *Despre Väinämöinen, ca zeitate a vechilor finlandezi*, Elias Lönnrot întreprinde o lungă călătorie în regiunile de est ale Finlandei, adunînd un bogat material folcloric pe care-l publică, în patru volume. Pe lângă filologie, el urmează și medicina, obținînd titlul de doctor cu lucrarea *Medicina magică a finlandezilor*. Dedicîndu-se culgerii științifice de folclor, Lönnrot călătorește înîntinsele regiuni ale Kareliei, intrînd în legătură cu vestiți barzi populari, care-i prilejuiesc unele observații importante cu privire la procedeele folosite în alcătuirea din cînturi dispartate a unor cicluri mari de cîntece. El își întărește acum convingerea că aceste cîntece sînt părți componente ale unei mari epopei care s-a desfășurat cu trecerea timpului și se hotărăște să se ocupe cu organizarea acestor producții folclorice, reînchegîndu-le într-un tot unitar.

Astfel, avînd ca nucleu inițial *Poemul despre Väinämöinen*, care numără 5.052 versuri, în 16 cînturi — așa-numitul *Alku-Kalevala (Kalevala de bază, de început)* —, în 1835 Lönnrot publică, în două volume, *Kalevala sau vechile cîntece careliene din timpuri antice ale poporului finlandez*. Aceasta, numită mai tîrziu *Vanha Kalevala (Vechea Kalevala)*, numărand 12.078 versuri, în 32 cînturi, e tradusă în suedeză și franceză, suscitînd un larg interes. Se organizează acum în Finlanda o adevărată mișcare pentru colecționarea imensului material folcloric răspîndit pe tot întinsul țării. Lönnrot face noi călătorii în părțile nordice, de unde revine cu o bogată culegere de poezii lirice, pe care o publică mai tîrziu sub titlul *Fiica țiței*. El își continuă opera, primind din partea Societății de literatură finlandeză încurajarea de a selectiona un vast material colecționat de cercetători autorizați. Cu siguranță și îndeminare, bazîndu-se pe procedeele marilor cîntăreți populari, Elias Lönnrot triază numeroasele variante, alege cele mai expresive cîntece epice, orații de nuntă, descîntece și alte texte folclorice și le intercalează în vechea versiune a *Kalevalei*, încheind, după o muncă plină de strădanii, o operă monumentală: *Uusi Kalevala (Noua Kalevala)*. Apărută în 1849, în 22.795 versuri și 50 cînturi — cu 7000 versuri mai mult decît *Iliada* —, opera a adus lui Lönnrot supranumele de Homer-ul finlandez, iar Societatea de literatură finlandeză a instituit *Ziua Kalevalei*, în 28 februarie, data apariției vechii *Kalevala* (1835), în scopul de a comemora în fiecare an pe marele creator al acesteia.

Tema de bază a *Kalevalei* o constituie lupta dintre eroii a două regiuni finlandeze, neidentificate din punct de vedere geografic; *Kalevala*, situată în sud și Pohya, în nord. *Kalevala* în traducere literală înseamnă locuința lui Kaleva, — un uriaș legendar care a dat viață la numeroși eroi. Regiunea Pohya (sau Pohyola) ajunge la o stare economică înfloritoare, datorită unui mecanism miraculos inventat de un om din *Kalevala*. Acest mecanism, numit *Sampo*, era compus din trei mori care produceau în același timp făină, sare și bani: «Într-o parte numai moară / De făină, iar în alta / Moară ce rișneșea sare, / Iară moară cea de-a treia / Făurea tot bani în valuri» (*Cîntul al X-lea*, vol. I, p. 127). Această moară magică a primit diverse interpretări. Lönnrot a considerat-o drept simbol al principalelor ocupații care asigură viața: agricultura, păstoriul, vînătoarea și pescuitul. Alții au încercat să-i descifreze sensul în tradiții mai vechi, considerînd-o o imagine a unei ființe uriașe, sau, după alții, a soarelui dătător de viață. Mai plauzibilă este explicația că oamenii au văzut în *Sampo* un mijloc de îmbunătățire a vieții, prin perspectivele

deschise tehnicii (p. XXVIII). Considerându-se proprietari de drept ai Sampo-ului, cei din Kalevala, în frunte cu Väinämöinen, intră în conflict cu vecinii din Pohya și reușesc să le răpească obiectul magic. În toiul luptei care ia naștere, Sampo-ul se sfărâmă însă în bucăți. Rămășițe din el, purtate de valuri, ajung totuși în Kalevala, aducând aici belșug și bunăstare. Fosta deținătoare a Sampo-ului, Louhi, lipsită de principalul izvor care îi adusese până atunci bogăția și puterea, încearcă să extermine prin boli, foamete, întuneric și frig pe cei din Kalevala. Planurile ei sînt însă zădărnice de înțeleptul și curajosul Väinämöinen, astfel că Louhi este silită să redea adversarilor luna și soarele pe care le ascunsesse. Cei din Kalevala devin astfel biruitori, iar lumea își recapătă viața, sănătatea și lumina.

Pe lângă acest subiect principal, epopeea are intercalate și unele episoade secundare, de natură epică sau lirică. E interesant de remarcat că reflecțiile filozofice și religioase, poeziile magice și orațiile de nuntă, care se împletesc adesea pe firul principal al acțiunii, nu afectează cu nimic unitatea poemului, ci îi dau o nuanță specifică, sporindu-i valoarea.

Eroul principal este «moșul vajnic Väinämöinen», călătorește printr-o largă experiență a vieții, puternic, curajos și optimist, avînd îndeletniciri din cele mai variate: agricultor, pescar, vînător, constructor de bărci, luntraș, medic, vrăjitor, cîntăreț renumit. Caracter complex și contradictoriu — uneori mergînd să se jertfească pentru folosul semenilor săi, alteori dovedindu-se egoist și lipsit de umanitate — Väinämöinen va trebui în cele din urmă să se retragă pentru totdeauna dintre oameni, păstrîndu-și însă credința că va reveni cîndva în mijlocul celor pe care i-a iubit. Eroul rămîne în amintirea semenilor săi nu numai ca un viteaz iscusit, ci și ca un înțelept din experiența căruia mai ales cei tineri au de învățat: «Ci moșneagul Väinämöinen, / El, viteazul celor ape, / A grăit, a dat atuncea / Tineretului de grijă; / Sfătui pe toți flăcăii / Nu, să nu se ploconească / Aurului niciodată; / La argint nu-și plece capul!» (*Cîntul al XXXVII-lea*, vol. II, p. 205—206).

Alt erou, înzestrat cu alese însușiri morale, este Ilmarinen, fierar de obîrșie miraculoasă, descoperitor al fierului și al artei de a prelucra metalele, constructor al «capacului bolții cerești». Artist desăvîrșit, cu viziuni grandioase, trece printr-o serie de mari încercări, în dorința de a căpăta mina fiecei stăpînei Louhi din Pohya.

Lemminkäinen, un alt erou al epopeii, tînăr, viteaz și iubitor de aventură, trebuie să facă și el față la trei încercări primejdioase, la care îl supune aceeași Louhi. Fire iute și neprevăzătoare, este ucis, apoi e readus la viață cu ajutorul unor alifii miraculoase, de către mama sa, femeie energică, înzestrată cu o neobișnuită forță a dragostei materne, «întocmai ca bătrîna din *Miorița* plaiurilor noastre» (p. XXVI). De altfel, fiecare erou din *Kalevala* are o mamă, care intervine în chip salutar în viața fiului său, subliniind astfel una din trăsăturile profund umane ale operei.

În contrast cu poporul Kalevalei, muncitor și dîrz, oamenii din Pohya, avînd în frunte pe stăpînul Pohyolainen și stăpîna Louhi, apar ca stăpîniți de patimi minore, egoiști, vicleni, lipsiți de scrupule, stăpîniți de dorința de a domina. Înrîngerea lor urmărește să arate soarta celor care disprețuiesc adevăratele valori morale.

Un erou aparte — care pune probleme geniului și a insului oprimat, dornic de libertate — este robul Kullervo. Încă din leagăn el dă dovada unor calități neobișnuite: «Cu picioarele lovit-a, / A zvîrlit în dreapta-n stînga; / Mădularele-și destinsse, / Rupse firele din scutec, / Se sculă sub plăpumioară; / Leagănul de tei îl sparse; / Se văzu că se făcea tot / Mai voinic și toată lumea / Îl găsea destoinic tare» (*Cîntul al XXXI-lea*, vol. II, p. 128—129). Înzestrat cu o uimitoare forță fizică, el trece prin încercări deosebit de grele, se răzbuună pe dușmani, dar, rămînînd singur, lipsit de un scop care să-l lege de viață, se sinucide, încercînd să-și găsească eliberarea prin moarte.

Kalevala este considerată, pe bună dreptate, o sinteză a întregii poezii populare finlandeze, avînd meritul de a fi evidențiat posibilitățile remarcabile ale limbii finlandeze, plasticitatea și expresivitatea gîndirii și creării în această limbă. În aceste epopee înțelnicim nu numai acțiuni, ci și sentimente din cele mai diferite, care oglîndesc viața și preocupările finlandezilor de odinioară. Bunăoară sentimentul naturii apare aici la tot pasul, dînd operei un colorit aparte. Înzestrată cu însușiri omenești, natura e în continuă mișcare, trăind intensiv viața, participînd la acțiunile oamenilor în chip afectiv.

Alrăgind atenția asupra lezaurului de legende și întâmplări din trecutul unei lumi plină de valori spirituale, *Kalevala* a constituit un îndemn pentru studierea graiului, a credințelor și obiceiurilor vechilor țărani, pescari și vânători nordici, în acest sens putându-se afirma că «ea a fost punctul de pornire a întregii literaturi fineze de azi... a inițiat literatura în limba poporului, i-a deschis perspective, i-a imprimat un caracter combativ, i-a determinat un profil distinct» (p. XXXI).

Din *Kalevala* străbate, cu puternice ecouri, dorința cunoașterii, dorința de a ști, de a merge la obârșia tuturor lucrurilor. Străvechile cosmogonii finlandeze se întrevăd astfel aici, în diferite legende sau în acțiuni ale eroilor. Eroii pleacă se expediții în care vor avea de înfruntat nu numai oameni, ci și puterea duhurilor nevăzute. De aceea, înainte de plecare, ei îndeplinesc ritualuri complicate, pentru a fi feriți de primejdii și pentru a-și face favorabile forțele supranaturale. Vrajile se amestecă adesea cu rugăciunile de invocare a darurilor divine: «O, tu, cel Atotputernic, / Binecuvîntează leacuri, / Dă-ne sănătate noaptea, / Curmă chinurile zilei, / Ca să dea-napoi durerea, / Să nu ne frămînte răul, / Să nu se coboare -n inimi, / Nicidecum să nu se simtă, / Să nu fie vreo durere, / Cît va ține viața asta, / Cît luci-va luna de-aur!» (*Cîntul al XLV-lea*, vol. II, p. 305).

Lăsînd la o parte diferitele aspecte ale credințelor religioase oglindite în *Kalevala*, subliniem totuși credința în atotputernicia divină, considerată drept creatoare și promotoare a lumii. Eroul principal, Väinämöinen, scăpat dintr-o grea încercare, face aceste reflecții, cu privirile ridicate spre cer: «Toate darurile bune / Din înalțuri se coboară; / Ajutor de-acolo vine, / De la Tine, preaslăvite, / Ziditor atotputernic. / Preamărit fii veșnic, Doamne, / Unic ziditor, slăvit fii... / Domnul rînduiește mersul, / Ziditorul, tot sfîrșitul; / Nu a omului știință, / Nici puterea cea mai mare!» (*Cîntul al IX-lea*, vol. I, p. 114). Textul citat dovedește prezența în vechile credințe religioase finlandeze a unor idei înalte, cu privire la o divinitate unică, atotputernică, de la care își au obârșia și scopul oamenii și lumea întreagă.

Noua ediție românească a *Kalevalei* este completată în mod judicios cu un *Tabel cronologic* (vol. I, p. XXXIX—LXIV) și un *Indice alfabetic de nume* (vol. II, p. 383—403), care creează condiții optime de înțelegere a procesului de apariție a lucrării și a operei în sine.

PANCIATANTRA (*Cele cinci cărți ale înțelepciunii*), traducere din limba sanscrită și introducere de Th. Simenschy, Editura pentru literatură, București, 1969, XV + 344 p.

Apreciată în mod unanim ca fiind una din capodoperele literaturii indiene și, în același timp, ca cel mai simplu și cel mai atrăgător tratat de înțelepciune din câte s-au scris vreodată, *Panciatantra* apare pentru prima dată în întregime în românește, în traducerea regretatului sanscritolog Th. Simenschy (decedat la 15 decembrie 1968). Cu ani în urmă, traducătorul a mai publicat, fragmentar, această operă. Astfel, primele două cărți au apărut sub titlul *Panciatantra, Cele cinci cărți ale înțelepciunii*, vol. I (București, «Cartea românească», 1932). Cartea a treia a fost publicată în revista «Convorbiri literare» (1933), și în extras, iar cartea a patra și a cincea au apărut în anul 1936. Noua ediție românească se bazează pe cea mai răspîndită versiune a *Panciantanrei*, cunoscută sub numele de *Textus simplicior*, fiecare strofă, tradusă în proză, fiind numerotată ca în original.

În *Introducere*, traducătorul dă informații utile în legătură cu versiunile *Panciantanrei* și cu rolul acesteia în literatura universală. În sanscrită, *Panciatantra* înseamnă: (operă alcătuită din) «cinci cărți» — de la *panca* (cinci) și *tantra* (carte). Sub formă de fabule, povești și cugetări, ea a avut la început scopul de a învăța pe fiii de regi înțelepciunea în purtare și arta de a conduce pe alții, apoi, cu trecerea timpului, a ajuns să se impună ca o carte de educație pentru tineret în genere.

Nu se cunoaște numele celui care a alcătuit *Panciatantra*. Vișnusarman, înțeleptul brahman despre care se vorbește în partea introductivă, este desigur un personaj imaginar. Autorul a fost însă, după cum îl oglindește întreaga lucrare, un poet de mare talent, înzestrat cu deosebite calități și în special cu multă sensibilitate și spiritualitate.

Nici data alcătuirii acestei opere nu poate fi notată cu precizie absolută. Se pare, după concluziile mai multor cercetători, subscrise și de Th. Simenschy, că ea a luat naștere cel mai probabil între anii 300 și 500 ai erei noastre. Textul original al *Panclatantrei* s-a pierdut, dar opera s-a păstrat în numeroase variante, care au înfruntat veacurile. Cel mai vechi text provine din Kașmir, intitulându-se *Tantrakhayayika*. O altă versiune, apărută din sudul Indiei, *Panclatantra sudică*, se prezintă sub forma unui rezumat foarte succint, în care pasajele greu de înțeles sînt omise. Foarte apropiată de aceasta este *Panclatantra nepaleză*, împărțită în strofe.

Între prelucrările mai noi ale *Panclatantrei*, cea mai cunoscută este *Hilopadesa* (*Învățătură folositoare*), alcătuită între secolul al IX-lea și al XIV-lea și răspîndită atît în India cît și în Europa. Un rezumat din *Panclatantra* se află cuprins și într-o vestită colecție de povești, de mari proporții, din Kașmir, intitulată *Bhataktha* (*Povestea cea mare*), care s-a pierdut, dar a rămas cunoscută prin două prelucrări de versuri în limba sanscrită, apărute probabil în secolul al XI-lea: *Bhatakthamanjari* (*Marea colivie de povești*) și *Kathasaritsagara* (*Oceanul de povești*).

Dar nici una din vechile variante ale *Panclatantrei* nu a devenit atît de celebră și nu s-a răspîndit cu mai multă rezeziune în India, ca aceea cunoscută sub numele de *Textus simplicior*; aceasta este redactarea cea mai veche și cea mai bine cunoscută în Europa a operii amintite și a fost folosită și la traducerea în românește făcută de Th. Simenschy.

Panclatantra a jucat un mare rol nu numai în literatura indiană, ci și în cea universală. Cu excepția *Bibliei*, nici o altă carte nu s-a răspîndit atît de mult în lume ca *Panclatantra*. Cercetătorii enumără peste două sute de versiuni diferite ale acesteia, în peste cincizeci de limbi, — din toate acestea numai un sfert aparținînd Indiei. Ea devenise atît de celebră încã din secolul al VI-lea, încît regele persan Chosru Anoshirwan (531—579) a poruncit să fie tradusă în vechea limbă literară persană numită pehlvi. Cuprinzînd și alte povești indiene, traducerea, făcută de medicul Burzoe, s-a intitulat *Karçaka și Damanaka*, după numele celor doi șacali care apar ca eroi principali în prima carte a *Panclatantrei*. Traducerea pehlvi a avut o deosebită însemnătate, ea fiind punctul de plecare pentru răspîndirea *Panclatantrei* în Occident. Această traducere s-a pierdut, împreună cu originalul sanscrit, dar s-a continuat prin alte două traduceri: o traducere siriană, incompletă și cu lacune, făcută pe la anul 570 de către clericul Bud, sub titlul: *Kalilag și Dimnag* și o traducere arăbă, completă și chiar cu unele adăugiri din partea traducătorului Abdallah ibn al-Moçaffa, cu același titlul (*Kalila și Dimna*), apărută în jurul anului 750. Această ultimă traducere «a devenit izvorul din care au pornit neenumărate traduceri și prelucrări la limbile europene și asiatiche, astfel încît Ph. Wolff a spus despre această carte că, după *Biblie*, ea este aceea care a fost tradusă în cele mai multe limbi ale lumii» (p. IX—X).

Retradus în limba siriană, în secolul al X-lea sau al XI-lea, textul arab a fost tradus apoi în grecește, în secolul al XI-lea, iar în secolul următor a apărut în limba persană, sub titlul *Kitab Kalila wa Dimna*. Această traducere a stat la baza celor mai multe traduceri și prelucrări ulterioare, dintre care cea mai celebră a fost prelucrarea, în limba persană cultă, cunoscută sub numele de *Anwarul Suhaili* (*Luminile Canopului*) și traducerea turcească intitulată *Humayun Nameh* (*Cartea împăraților*). Cea mai de seamă traducere după textul arab a fost făcută însă de rabinul Joël, la începutul secolului al XII-lea. După această traducere ebraică s-a făcut, de către Ioan din Capua, între anii 1263 și 1278, o traducere în latinește, sub titlul *Liber Kalilae et Dimnae, Directorium vitae humanae*, traducere care a devenit celebră în evul mediu, fiind la rîndul ei tradusă în limba germană și retipărită în mai multe rînduri și contribuind într-o mare măsură, vreme îndelungată, la cunoașterea și răspîndirea *Panclatantrei* în întreaga Europă. Astfel, încă înainte de anul 1600, această operă era tradusă — uneori chiar într-un număr de versiuni diferite — în limbile: greacă, latină, spaniolă, italiană, germană, engleză, paleoslavă și cehă. Timp de mai multe veacuri ea a îmbogățit literatura a trei continente — Asia, Europa și Africa — și a exercitat o mare influență mai ales asupra literaturii populare medievale.

În procesul de răspîndire a *Panclatantrei*, tradiția orală a avut un mare rol alături de tradiția literară. După cum observă traducătorul român Th. Simenschy, «aici trebuie de luat în considerare relațiile dintre creștinii din Occident și mașo-

medani, precum și cu tovarășii de credință din Orient în timpul cruciadelor și iarăși în timpul lungii stăpîniri a arabilor în Spania; de asemenea și rolul de mijlocitori pe care l-au avut evreeii între arabi și popoarele occidentale» (p. XII).

Dar care este cuprinsul *Panciatantrei*?

Cartea se deschide printr-o *Poveste introductivă*, unde este prezentat un puternic rege oriental, Amarasakti, care avea trei fii «din cale afară de proști (...) și fără tragere de inimă pentru învățătură». Un brahman înțelept, numit Vișnusarman, «cunoscător desăvîrșit al tuturor învățăturilor», își ia sarcina de a instrui pe fiii de rege și alcătuiește pentru ei cinci cărți, numite: *Dezbinarea prietenilor*, *Dobîndirea prietenilor*, *Povestea corbilor și a bufnitelor*, *Pierderea agonisitei și Fapta nechibzuită*. Fiii lui Amarasakti reușesc să deprindă învățăturile cuprinse în cele cinci cărți și devin oameni înțelepți, însușindu-și «știința despre purtare» împărtășită de brahman. «De atunci opera aceasta despre purtare, numită *Panciatantra*, a servit la învățarea copiilor pe pămîntul acesta» (p. 6).

Nu intrăm în amănunte în ceea ce privește relatarea conținutului celor cinci cărți ale *Panciatantrei*. Menționăm doar că fiecare din acestea cuprinde o povestire de proporții mari, cu o altă sau mai multe povestiri intercalate în ea, sau cu o serie de povestiri intercalate una în alta. Cele mai multe din acestea sînt fabule, avînd drept eroi principali anumite animale care primesc însușiri omenești. Unele povestiri au ca personaje și oameni și animale; altele au numai oameni; iar uneori apar și diferiți zei, precum și alte ființe supranaturale.

Panciatantra este împărțită într-un mare număr de strofe. După conținutul lor, acestea au un dublu rol. O parte din ele sînt folosite drept introducere sau încheiere a unei povestiri, cuprinzînd o anumită învățătură și rezumînd în același timp, în cîteva cuvinte, conținutul povestirii.

Alte strofe, mult mai numeroase și foarte precis formulate, avînd o existență de sine stătătoare și alternînd cu povestirile, sau ilustrîndu-le, cuprind precepte social-politice și cugetări morale. Aceste cugetări nu sînt închegate într-un sistem unitar, ci se deosebesc foarte mult între ele, atît după însușirile personajului care le pronunță cît și după felul învățaturii pe care urmărește să o prezinte autorul operei.

Unele cugetări din *Panciatantra* — și acestea sînt în număr foarte mare — exprimă, într-o formă aleasă, principii morale remarcabile, rezultate dintr-o gîndire profundă cu privire la marile probleme ale existenței umane. Iată cîteva din ele: «Ascultați chintesența virtuții și după ce veți auzi, meditați asupra ei: omul să nu facă altora ceea ce-i rău pentru el» (*Cartea a treia*, 10).

«O faptă rea să nu fie săvîrșită, nici chiar atunci cînd e-n primejdie viața, nici să nu se lase deoparte ceea ce trebuie de îndeplinit. Aceasta-i o lege veșnică» (*Cartea a patra*, 40).

«Ce merit are bunătatea celui bun față de cei care fac bine? Cine-i bun față de cei care fac rău, acela-i numit bun de către cei virtuosi» (*Cartea întii*, 247; *Cartea a patra*, 108).

«Nici chiar legătura dintre noi și prieteni, părinți sau acei care ne voiesc binele ori ne ocrotesc nu ne este atît de scumpă ca aceea care ne leagă de copil» (*Cartea a cincea*, 21).

«Fapta prin care se atrage rușine, din care provine moarrea și prin care se pierde împărțita cerului, să nu fie săvîrșită» (*Cartea a doua*, 108).

«Casele pier prin sfadă, prietenia prin birfeală, țările prin regi răi, gloria omenească prin fapte rele» (*Cartea a cincea*, 76).

«După cum umbra și lumina sînt veșnic strîns legate una de alta, astfel fapta și făptașul sînt prinși unul de altul» (*Cartea a doua*, 127).

«Cine privește femeia altuia ca pe mama sa, averea altuia ca pe un bulgăre de pămînt, pe toate ființele ca pe sine însuși: acela este înțelept» (*Cartea întii*, 402).

Iată și cîteva cugetări didactice-sociale:

«Ce folos poate să aducă învățătura, cînd e pusă acolo unde nu trebuie? Ea e ca o lampă așezată într-o oală acoperită de întuneric» (*Cartea întii*, 394).

«Chiar un pămînt uscat dă roade, dacă-i întors cum trebuie și cu pricepere, ca și lemnele uscate, prin învîrtirea cărora se aprinde focul» (*Cartea întii*, 216).

«După cum tulpina plîpîndă, abia ieșită din sămîntă, dacă-i bine îngrijită,

dă roade atunci cînd îi vine timpul, tot astfel și poporul, dacă-i bine ocrotit» (*Cartea întâi*, 348).

«Focul care izbucnește din căldura apăsării poporului nu se stinge fără ca să ardă mai întâi fericirea, neamul și viața regelui» (*Cartea întâi*, 345).

«Chiar cei slabi, dacă sînt uniți, nu pot fi învinși de unul puternic, cum e învins copacul singularic de potrivnicul său, vîntul» (*Cartea a treia*, 53).

În contrast cu aceste principii de necontestată valoare, în *Panciatantra* întilnim însă și unele pasaje — din fericire, destul de puține — care sînt lipsite de valoare morală, sau chiar de-a dreptul imorale. Cităm cîteva din ele:

«Prietenia durează pe lume numai cît timp se aduc daruri. Cînd vițelul vede că mama sa nu mai are lapte, o părăsește» (*Cartea a doua*, 47).

«Oricine e puternic prin bogăție. Cine-i bogat, acela-i învățat... Chiar și virtuțile sînt fără strălucire la cel sărac, fiindcă par altfel. După cum soarele face să apară tot ce există, tot așa prosperitatea scoate la iveală virtuțile» (*Cartea a doua*, 83, 87). «Demnitatea, mîndria, învățătura, farmecul, inteligența: toate dispar, de-n-dată ce omul nu mai are avere» (*Cartea a cincea*, 3).

«Cine săvîrșește o faptă la fel cu aceea care i s-a făcut, cine se războună pentru vătămarea pe care a suferit-o și cine face rău — la acela eu nu văd nici o vină» (*Cartea a cincea*, 84). «Fie tată, frate, fiu, soție sau prieten, dacă-i pune viața în primejdie, nu-i o crimă pentru cel care-l omoară» (*Cartea întâi*, 423). «Omul să sacrifice pe unul pentru familie, familia s-o sacrifice pentru sat, satul să-l sacrifice pentru țară și pămîntul întreg pentru sine însuși» (*Cartea întâi*, 355).

Am redat aceste cîteva sentințe cu aspect negativ din punct de vedere moral, nu pentru a știrbi din frumusețea și valoarea *Panciatantrei*, ci pentru a sublinia caracterul contradictoriu al cugetărilor cuprinse în această operă. Contrastele care apar în mod vădit în gîndirea autorului nu se pot explica decît prin multitudinea de preocupări și de personaje care se înfățișează pe parcurs, fiecare cu natura și trăsăturile sale specifice. *Panciatantra* se dovedește astfel a fi un rezultat al strădaniilor și frămîntărilor minții omenești, capabilă de ridicări pe culmile cele mai înalte ale gîndirii puse în slujba binelui, dar în același timp primejduită și de devieri sau prăbușiri morale. Oricum, autorul ei este nu numai un mare poet, ci și un artist desăvîrșit, înzestrat cu darul de a exprima cugetări profunde, sub o formă atrăgătoare și accesibilă oricui.

Așa se explică faptul că *Panciatantra* s-a bucurat de o largă răspîndire și a pătruns adînc în literatura cultă și populară din Orient și Occident, ajungînd să fie considerată în vremea noastră ca o operă fundamentală, fără a cărei consultare nu poate fi studiat folclorul vreunui popor european sau asiatic. În acest sens, traducerea integrală în românește a *Panciatantrei* îndeplinește o necesitate demnă de luat în seamă, fiind în același timp și un util instrument de lucru pentru cercetătorii din domeniul istoriei religiilor, care pot afla aici un bogat material informativ cu privire la gîndirea religioasă indiană.

Pr. DUMITRU SOARE

L. De m é n y, *Noi contribuții la activitatea tipografică a lui Lavrenție*, în «*Revista Bibliotecilor*», București. 1969, Nr. 4, p. 219—227.

În *Bibliografia românească veche*, vol. IV, «Adăugiri și îndreptări», București, 1944, p. 13—15, profesorul Dan Simonescu descrie exemplarul *Evangheliei slavonească*, tipărită de Ieromonahul Lavrenție (Brașov, circa 1570), în redacție mediobulgară, care se află la Cluj. Analizînd caracteristicile tipografice, Dan Simonescu opinează ca și N. Iorga, că identitatea Lavrenție=Lorenz e îndreptățită. «Identitatea tiparului, a hîrției, cu aceleași elemente ale cărților coresiene, sînt argumente sigure pentru a considera *Evanghelia* ca tipăritură făcută la Brașov, în epoca lui Coresi. Ieromonahul Lavrenție semnat în cele două frontispicii: nu poate fi decît tipograful și gravorul care a lucrat la această operă». În 1562 Coresi a tipărit *Tetraevanghelul slavon la Brașov*, iar noua ediție a *Evangheliarului* nu a putut fi tipărită de Lavrenție (Lorinț),

deci între 1562—1570, presupunând că ediția coresiană a fost epuizată și s-a simțit nevoia unei retipăriri.

L. Demény contestă identitatea Lavrentie—Lorinț, cit și argumentul epuizării tirajului coresian. În secția de carte rară a Bibliotecii Publice din Leningrad, sub cota II, 1, 12, e înregistrat «*Tetraevanghelul* din secolul al XVI-lea».

L. Demény prezintă caracteristicile acestui *Tetraevanghel slavon*, cu tipar în negru și roșu. În două cazuri medalionul de sub cruce, din frontispiciu, cuprinde numele lui Lavrentie. Se menține totuși observația Profesorului Dan Simonescu privind aspectul acestor frontispicii, care nu mai sînt întîlnite în cărțile românești din secolul al XVI-lea. Inițialele mari și de diferite dimensiuni din exemplarul din Leningrad sînt altele decît în tiparul coresian.

Exemplarul din Leningrad este identic cu cel de la Cluj, cu deosebirile: În cel de la Cluj, caietul I are toate cele 8 file, iar în cel din Leningrad — lipsește prima filă. În caietul 5, filele 4 și 5 lipsesc din exemplarul din Leningrad, de asemenea 2 file din caietele 16 și 17. Exemplarul din Leningrad, are caietul 26 complet, plus o filă ruptă, aceasta din urmă conținînd epilogul. Numerotarea caietelor la nr. 13—16, 16—17 e greșită ca și în exemplarul din Cluj, fapt care reflectă identitatea celor două tipăriri.

Tetraevanghelul lui Lavrentie e mai puțin îngrijit și pare mai primitiv față de tiparul coresian. «Fila ruptă, separată făcea parte integrantă din carte, ca nefiind o filă rătăcită din vreo altă tipăritură». Fragmentul de text slavon conținut în acest epilog a fost transcris pe o altă filă de carte, mult mai tirziu, avînd și o altă însemnare. În epilog se precizează: «S-a săvîrșit această carte în anul 1582 de la nașterea lui Hristos».

L. Demény apreciază că trebuie rectificată datarea din *Bibliografia românească veche*, identitatea Lavrentie—Lorinț, cit și «identitatea dintre tiparul coresian și cel al lui Lavrentie».

În ceea ce privește identitatea dintre Lavrentie și Lorinț, ea nu e totuși exclusă, deși e extrem de problematică, plecînd de la «diferența enormă», ce reiese din comparația *Tetraevanghelului slavon*, tipărit de Lorinț în 1579 la Bălgrad și *Tetraevanghelul slavon* din 1582 al lui Lavrentie. Locul de tipărire nu se cunoaște. «Depistarea textului integral al epilogului, care conține probabil și această precizare, precum și numele tipografului», va fi soluționată probabil prin noi elemente dobîndite în urma unor cercetări în bibliotecile străine.

Modul de exprimare a lui L. Demény privind fila de carte, care conține epilogul transcris — e defectuos și insuficient, intrucît nu precizează criteriile obiective (examen al filigranelor, proveniența hîrtiei, pe care parte a scris, verso, recto) — după care fila respectivă ar face parte integrantă din corpul tipăriturii. Textul care însoțește reproducerea fotografică a acestei pagini (fig. 10), doar un fragment de pagină, nu oferă nici un detaliu în acest sens. Semnalăm că înainte de afirmațiile lui L. Demény, privind deosebirea dintre tiparul lui Lavrentie și cel al lui Coresi, Ferenc Hervay, *L'imprimerie cyrillique de Transylvanie au XVI-e siècle*, în «Magyar Könyvoszemle», Budapesta, 1865, no. 3, p. 211, reda un tablou al tipăriturilor cirilice românești din secolul al XVI-lea, din care reiese clar diferența netă între caracterele tipografice ale lui Lavrentie și Coresi. Mai mult decît atât, Hervay ne furnizează fotocopii ale tipurilor de litere utilizate în cărțile celor doi tipografi menționați (p. 209). Pentru a doua oară L. Demény ne semnalează cercetările similare, publicate, ca dată calendaristică, înainte de cercetarea sa (Vezi Ion Gheție, *Pe marginea unor opinii recente asupra Tetraevanghelului Slavon din 1546 și a Evangheliarului din Petersburg*, în «Limba Română», București, 1967, nr. 1, p. 80—82).

C. BĂRBULESCU

CÎNTĂRILE SFINTEI LITURGHII

ECTENIA MARE

Pr. Ion Runcu

Andantino

S.
A.
T.
B.

p *A* *min.*

Detailed description: This block contains the musical notation for the first part of the 'ECTENIA MARE' in a four-part setting (Soprano, Alto, Tenor, Bass). The tempo is marked 'Andantino' and the key signature has one sharp (F#). The Soprano part begins with a piano (*p*) dynamic and an *A* breath mark. The other parts follow with similar dynamics and breath marks. The phrase 'min.' is written at the end of each line.

Moderato

1

p *p* *p* *p*

Doamne mi-lu-e — ste.
Doamne mi-lu-e — ste.
Doamne mi-lu-e — ste.
Doamne mi-lu-e — ste.

Detailed description: This block contains the musical notation for the 'Doamne mi-lu-e' text in four parts. The tempo is marked 'Moderato'. The score includes a first ending bracket labeled '1'. Each part starts with a piano (*p*) dynamic. The lyrics are written below the notes, with 'ste.' at the end of each line.

2

Doam-ne mi-lu-e ste.

Doam-ne mi-lu-e ste.

Doam-ne mi-lu-e ste.

Doam-ne mi-lu-e ste.

3

Doam-ne mi-lu-e ste.

Doam-ne mi-lu-e ste.

Doam-ne mi-lu-e ste.

Doam-ne mi-lu-e ste.

4

Doam-ne mi-lu-e ste.

Doam-ne mi-lu-e ste.

Doam-ne mi-lu-e ste.

Doam-ne mi-lu-e ste.

mf
 Prea Sfin-tă Năs-că-toa—re de Dum—ne—zeu, mi-lu—
mf
 Prea Sfin-tă Năs-că-toa—re de Dum—ne—zeu, mi-lu—
mf
 Prea Sfin-tă Năs-că-toa—re de Dum—ne—zeu, mi-lu—
mf
 Prea Sfin-tă Năs-că-toa—re de Dum—ne—zeu, mi-lu—

— e — ste-ne pre noi. *mf>* Ti—e
 — e — ste-ne pre noi. *mf* Ti—e
 — e — ste-ne pre noi. *mf>* Ti—e
 — e — ste-ne pre noi. *mf>* Ti—e

Doam—ne. *A* min.
 Doam—ne. *A* min.
 Doam—ne. *A* min.
 Doam—ne. *A* min.

ANTIFON I

Andantino

p Slo-vă To-tă-lui și Fi-u-lui și Sfin-tu-lui

p Sla-vă Ta-tă-lui și fi-u-lui și Sfin-tu-lui

mf și a-cum și pu-ru-rea și în ve-cii ve-ci-lor, a-min.

mf și a-cum și pu-ru-rea și în ve-cii ve-ci-lor, a-min.

Duh

Duh

mf
Bi-ne cu-vin-tea — ză su-fle-te al meu pre Dom —

mf
Bi-ne cu-vin-tea — ză su-fle-te al meu pre Dom —

mf
Bi-ne cu-vin-tea — ză su-fle-te al meu pre Dom —

mf
Si toa-te ce-le din lă-

nul. Bi — ne

nul. Bi — ne

nul. Bi — ne

-un-trul meu Nu-me-le cel sfint al Lui. Bi — ne

esti cu — vin — tat — Doam — ne.

esti cu — vin — tat — Doam — ne.

esti cu — vin — tat — Doam — ne.

esti cu — vin — tat — Doam — ne.

ANTIFON II

Moderato (Eventual Solo)

U-nu-le născut Fi-u-le și cu

mf

p

(ison) *A*

p

(ison) *A*

p

(ison) *A*

-vîn-tul lui Dumne-zeu, Ce-la ce ești fă-ră de

Piu mosso e sempre crescendo

moar-te. Și-ai bi-ne-vo-it, a Te-n-tru-

Și-ai bi-ne-vo-it, a Te-n-tru-

Și-ai bi-ne-vo-it, a Te-n-tru-

Și-ai bi-ne-vo-it, a Te-n-tru-

-pa din Sfin-ta Nă-s-că-toa-re de Dum-ne-zeu, și

-pa și

-pa din Sfin-ta Nă-s-că-toa-re de Dum-ne-zeu, și

-pa și

rall...

pu-ru-rea fe-cioa-ra Ma-ri-a.

pu-ru-rea fe-cioa-ra Ma-ri-a.

pu-ru-rea fe-cioa-ra Ma-ri-a.

pu-ru-rea fe-cioa-ra Ma-ri-a.

U—nul fi—ind din Sfin-ta Tre—i—me, mpre-u—nă mă

U—nul fi—ind din Sfin-ta Tre—i—me, mpre-u—nă mă

U—nul fi—ind din Sfin-ta Tre—i—me, mpre-u—nă mă

U—nul fi—ind din Sfin-ta Tre—i—me, mpre-u—nă mă

-rit cu Ta-tăl și cu Du hul Sfint, mîn-tu—e—ste—

-rit cu Ta-tăl și cu Du hul Sfint, mîn-tu—e—ste—

-rit cu Ta-tăl și cu Du hul Sfint, mîn-tu—e—ste—

-rit cu Ta-tăl și cu Du hul Sfint, mîn-tu—e—ste—

-ne pre noi.

-ne pre noi.

-ne pre noi.

-ne pre noi.

ECTENIA MICĂ

1

p *3*
Doam-ne mi-lu - e ste.

p *3*
Doam-ne mi-lu - e ste.

p *3*
Doam-ne mi-lu - e ste.

p *3*
Doam-ne mi-lu - e ste.

2

3
Doam-ne mi-lu - e ste.

3
Doam-ne mi-lu - e ste.

3
Doam-ne mi-lu - e ste.

3
Doam-ne mi-lu - e ste.

mf
 Prea Sfin-tă Năs-că-toa-re de Dum-ne-zeu, mi-lu-
mf
 Prea Sfin-tă Năs-că-toa-re de Dum-ne-zeu, mi-lu-
mf
 Prea Sfin-tă Năs-că-toa-re de Dum-ne-zeu, mi-lu-
mf
 Prea Sfin-tă Năs-că-toa-re de Dum-ne-zeu, mi-lu-

- e ste-ne pre noi. Ti-e Doam-ne.
 - e ste-ne pre noi. Ti-e Doam-ne.
 - e ste-ne pre noi. Ti-e Doam-ne.
 - e ste-ne pre noi. Ti-e Doam-ne.

A min.
 A min.
 A min.
 A min.

ANTIFOANE PRAZNICALE

(PENTRU RUGĂCIUNILE)

Moderato

mf
Pentru rugăciuni-le Născătoarei de Dumnezeu.

mf
Pentru rugăciuni-le Născătoarei de Dumnezeu.

mf
Pentru rugăciuni-le Născătoarei de Dumnezeu.

rall...

Min-tu-i to-ru-le, Min-tu-e ște-ne pre noi.

Min-tu-i to-ru-le, Min-tu-e ște-ne pre noi.

Min-tu-i to-ru-le, Min-tu-e ște-ne pre noi.

Min-tu-i to-ru-le, Min-tu-e ște-ne pre noi.

MÎNTEȘTE-ȘE PRE NOI

Moderato
mf

Min-tu-e-ște-ne pre noi Fi-ul lui Dum-ne-zeu,
Min-tu-e-ște-ne pre noi Fi-ul lui Dum-ne-zeu,
Min-tu-e-ște-ne pre noi Fi-ul lui Dum-ne-zeu,

1) Cel ce ai în-vi-at din morți, Pre
1) Cel ce ai în-vi-at din morți, Pre
1) Cel ce ai în-vi-at din morți, pre

- 1 Cel ce ai în-vi-at din morți, Pre
- 2 Cel ce ești mi-nu-nat în-tru așfinți,
- 3 Cel ce Te-ai bo-te-zat în Ior-dan,
- 4 Ce-la ce Te-ai nă-s-cut din Fe-cioa-ră,
- 5 Cel ce ai șe-zut pre mîn-zul a-si-nei,
- 6 Cel ce Te-ai în-năl-țat la cer,
- 7 Mîn-gi-e-to ru-le bu-ne,
- 8 Ce-la ce Te-ai schimbat la fa-ță,
- 9 Cel ce Te-ai răs-tig-nit pen-tru noi.

cei ceți cîn-tăm, A-li-lu-ia.

cei ceți cîn-tăm, A-li-lu-ia.

cei ceți cîn-tăm, A-li-lu-ia.

cei ceți cîn-tăm, A-li-lu-ia.

VORODUL MIC (VENIȚI SĂ NE-NCHINĂM)

Lento *mf*

Ve-niți să ne-n-chi-năm și să că-

Ve-niți să ne-n-chi-năm și să că-

dem la Hris-tos, Min-tu e-ște

dem la Hris-tos, Min-tu e-ște

dem la Hris-tos, Min-tu e-ște

dem la Hris-tos, Min-tu e-ște

ne pre noi Fi-ul lui Dumnezeu, Cel ce a în-vi-

ne pre noi Fi-ul lui Dumnezeu, Cel ce a în-vi-

ne pre noi Fi-ul lui Dumnezeu, Cel ce a în-vi-

ne pre noi Fi-ul lui Dumnezeu, Cel ce a în-vi-

at din morți Pre cei ce-ți cîn-

at din morți Pre cei ce-ți cîn-

at din morți Pre cei ce-ți cîn-

at din morți Pre cei ce-ți cîn-

-tăm, A-li lu ia.
 -tăm, A-li lu ia.
 -tăm, A-li lu ia.
 -tăm, A-li lu ia.

SPINTE DUMNEZELE

Larghetto

p

p Sfin-te Dum-ne ze-u le,
p Sfin-te Dum-ne ze-u le,
p Sfin-te Dum-ne ze-u le,
p Sfin-te Dum-ne ze-u le,
 Sfin-te Dum-ne ze-u le

Sfin-te ta-re Sfin-te făr'de
 Sfin-te ta-re Sfin-te făr'de
 Sfin-te ta-re Sfin-te făr'de
 Sfin-te ta-re Sfin-te făr'de

moar-te Mi-lu-e-ște-ne pre noi.
 moar-te Mi-lu-e-ște-ne pre noi.
 moar-te Mi-lu-e-ște-ne pre noi.
 moar-te Mi-lu-e-ște-ne pre noi.

p recit.
 Slă-vă Tatălui și Fiului și Sfin-tu-lui Duh, și acum și pūrurea
 Slă-vă Tatălui și Fiului și Sfin-tu-lui Duh, și acum și pūrurea
 Slă-vă Tatălui și Fiului și Sfin-tu-lui Duh, și acum și pūrurea
 Slă-vă Tatălui și Fiului și Sfin-tu-lui Duh, și acum și pūrurea

și-n vecii ve — ci-lor, a-min. —   Sfin-te făr' de
 și-n vecii ve — ci-lor, a-min. —   Sfin-te făr' de
 și-n vecii ve — ci-lor, a-min. —   Sfin-te făr' de
 și-n vecii ve — ci-lor, a-min. —   Sfin-te făr' de

moar — te —   mi — lu — e —
 moar — te   mi — lu — e
 moar — te —   mi — lu — e
 moar — te —   mi — lu — e

ste — ne   pre   noi.
 ste — ne   pre   noi.
 ste — ne   pre   noi.
 ste — ne   pre   noi.

CÎTI ÎN CRISTOS V-AȚI BOTEZAT

Moderato
mf

Cîti în Hris-tos v-ați bo-te-

Cîti în Hris-tos v-ați bo-te-

Cîti în Hris-tos v-ați bo-te-

Cîti în Hris-tos v-ați bo-te-

-zat în Hris-tos v-ați și-m-bră-

-zat în Hris-tos v-ați și-m-bră-

-zat în Hris-tos v-ați și-m-bră-

-zat în Hris-tos v-ați și-m-bră-

rall...

cat A li lu ia!

cat A li lu ia!

cat A li lu ia!

cat A li lu ia!

CRUCII TALE

Moderato

mf Cru-cii Ta le, ne în-chi-

mf Cru-cii Tă le, ne în-chi-

mf Cru-cii Ta le, ne în-chi-

mf Cru-cii Tă le, ne în-chi-

—năm stă pi ne, și sfîn

—năm stă pi ne, și sfîn

—năm stă pi ne, și sfîn

—năm stă pi ne, și sfîn

—tă în vi e rea Tă, o lă-u-

—tă în vi e rea Tă, o lă-u-

—tă în vi e rea Tă, o lă-u-

—tă în vi e rea Tă, o lă-u-

—dăm și o mă rim.

—dăm și o mă rim.

—dăm și o mă rim.

—dăm și o mă rim.

APOSTOL ~ ~ SFÎȘTA EVANGHELIE

ALILUIA

Largo *mf*

A-li-lu-ia,

A-li-lu-ia,

A-li-lu-ia,

A-li-lu-ia,

crescendo

A-li-lu-ia, A-li-

A-li-lu-ia, A-li-

A-li-lu-ia, A-li-

A-li-lu-ia, A-li-

Musical score for four voices (Soprano, Alto, Tenor, Bass). The lyrics are "lu ia." repeated across the staves. The music is written in a common time signature and features a simple melodic line with a long note at the end of each phrase.

~ ŞI DOXOLBI TĂŢ ~ SLĂVĂ ~

Moderato
mf

Musical score for four voices (Soprano, Alto, Tenor, Bass) with lyrics "Şi Du hu-lui Tău." The tempo is marked "Moderato" and the dynamic is "mf". The score includes a piano accompaniment line at the bottom.

Şi Du hu-lui Tău.
Şi Du hu-lui Tău.
Şi Du hu-lui Tău.
Şi Du hu-lui Tău.

Şi Du hu-lui Tău.

<https://biblioteca-digitala.ro> / <https://bibsinod.ro>

f
f
f
f
 Sla vă Ți e Doam ne,
 Sla vă Ți e Doam ne,
 Sla vă Ți e Doam ne,
 Sla vă Ți e Doam ne,

sla vă Ți e.
 sla vă Ți e.
 sla vă Ți e.
 sla vă Ți e.

Pr. Radu Antofie

**ÎN
ÎNCHINĂȚE**
PREA SFINȚITULUI EPISCOP
DR. ANTIM ANGELESCU
AL
BUZĂULUI

prilejul împlinirii ^{cu} a 25 ani de episcopat
(1944 – 1969)

IMN

ÎNCINAT PEA SFINȚITULUI EPISCOP ANTIE AL BUZĂULUI *)

pentru cor bărbătesc

Maestoso
mf

Pr. Radu Antofie

T.1 Pe arhi-păso-rul

T.2 Pe arhi-păso-rul

B.1 Pe arhi-păso-rul

B.2 Pe arhi-păso-rul

nos-tru, pe prea sfin-ti-tul An-ti-e

nos-tru, pe prea sfin-ti-tul An-ti-e

nos-tru, pe prea sfin-ti-tul An-ti-e

nos-tru, pe prea sfin-ti-tul An-ti-e

*) cu prilejul împlinirii
a 25 de ani de episcopat
(1944 - 1969)

tim, Doam-ne, il pă-zeș-te
 tim, Doam-ne, il pă-zeș-te
 tim, Doam-ne, il pă-zeș-te
 tim, Doam-ne, il pă-zeș-te

în-tru mulți ani,
 în-tru mulți ani,
 în-tru mulți ani,
 în-tru mulți ani, pă-zeș-te-l în-tru mulți

Doam-ne, il pă-zeș-te
 Doam-ne, il pă-zeș-te
 Doam-ne, il pă-zeș-te
 Doam-ne, il pă-zeș-te

întru mulți ani,
 întru mulți ani,
 întru mulți ani, Doam-ne, il pă-
 întru mulți ani,

Doam-ne, il pă-zeș-te întru mulți
 Doam-ne, il pă-zeș-te întru mulți
 -zeș-te, il pă-zeș-te întru mulți
 Doam-ne, il pă-zeș-te întru mulți

ani. Întru mulți
 ani. Întru mulți
 ani. Întru mulți ani, Stă-pi-ne,
 ani. Întru mulți ani

ani, în-tru mulți ani, în-tru mulți
 ani, în-tru mulți ani, multi-
 pă-zeș-te-l în-tru mulți ani, în-tru mulți

ani, în-tru mulți ani, Stă-pi-ne, în-tru mulți
 ani, multi- ani, Stă-pi-ne, în-tru mulți
 ani, multi- ani, Stă-pi-ne, în-tru mulți

ani, în-tru mulți ani, în-tru mulți ani, Stă-
 ani, în-tru mulți ani, în-tru mulți ani, Stă-
 ani, multi- ani, în-tru mulți ani, Stă-
 ani, în-tru mulți ani, multi- ani, în-tru mulți ani, Stă-

Tempo primo

- pî — ne,   în — tru mulți   ani!
 - pî — ne, —   în — tru mulți   ani!
 - pî — ne, —   în — tru mulți   ani!
 pî — ne, —   în — tru mulți   ani!

IMN

ÎNCHINAT PREGĂȘITĂRI EPISCOP ANTIM AL BUCĂREȘTI *)

pentru cor mixt

Maestoso *mf* *Pr. Rodu Antofie*

S. Pe ar — hi — pă — s — to — rul
 A. Pe ar — hi — pă — s — to — rul
 T. Pe ar — hi — pă — s — to — rul
 B. Pe ar — hi — pă — s — to — rul

*) cu prilejul împlinirii
a 25 de ani de episcopat
(1944 - 1969)

nos — tru, pe prea Sfin — ti — tul An —

nos — tru, pe prea Sfin — ti — tul An —

nos — tru, pe prea Sfin — ti — tul An —

nos — tru, pe prea Sfin — ti — tul An —

tim, — Doam — ne, — il pă — zeș — te

tim, — Doam — ne, il pă — zeș — te

tim, — Doam — ne, il pă — zeș — te

tim, — Doam — ne, il pă — zeș — te

în — tru mulți ani, —

în — tru mulți ani, —

în — tru mulți ani, —

în — tru mulți ani, —

mp
 Doam — ne, il pă — zeș — te
mp
 Doam — ne, il pă — zeș — te
mp
 Doam — ne, il pă — zeș — te
mp
 ani, il — pă — zeș — te

în — tru mulți ani,
 în — tru mulți ani, Doam — ne, il pă —
 în — tru mulți ani,
 în — tru mulți ani,

mf
 Doam — ne, il pă — zeș — te în —
mf
 — zeș — te, il pă — zeș — te în —
mf
 Doam — ne, il pă — zeș — te în —
mf

- pi - ne, in-tru multi ani, in-tru multi
 - pi - ne, in-tru multi ani, in-tru multi
 - pi - ne, in-tru multi ani, in-tru multi
 - pi - ne, in-tru multi ani, in-tru multi

tempo primo

ani, in-tru multi ani, sta -
 ani, multi ani, in-tru multi ani, sta -
 ani, in-tru multi ani, sta -
 ani, multi ani, in-tru multi ani, sta -

- pi - ne, in-tru multi ani!
 - pi - ne, in-tru multi ani!
 - pi - ne, in-tru multi ani!
 - pi - ne, in-tru multi ani!